תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר נזיקין

# מאירי על סנהדרין

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# מאירי על סנהדרין

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**הקדמה** ..... 6
**דף ב.** ..... 7
**דף ג.** ..... 9
**דף ג:** ..... 12
**דף ד.** ..... 14
**דף ה.** ..... 15
**דף ה:** ..... 17
**דף ו.** ..... 19
**דף ו:** ..... 22
**דף ז.** ..... 23
**דף ז:** ..... 24
**דף ח.** ..... 26
**דף ח:** ..... 26
**דף ט.** ..... 30
**דף ט:** ..... 31
**דף י.** ..... 34
**דף י:** ..... 35
**דף יא.** ..... 38
**דף יא:** ..... 40
**דף יב.** ..... 42
**דף יב:** ..... 43
**דף יג.** ..... 44
**דף יג:** ..... 48
**דף יד.** ..... 49
**דף יד:** ..... 50
**דף טו.** ..... 52
**דף טו:** ..... 55
**דף טז.** ..... 55
**דף טז:** ..... 58
**דף יז.** ..... 58
**דף יז:** ..... 62
**דף יח.** ..... 63
**דף יח:** ..... 66
**דף יט.** ..... 67
**דף יט:** ..... 69
**דף כ.** ..... 70
**דף כ:** ..... 72
**דף כא.** ..... 73
**דף כא:** ..... 76
**דף כב.** ..... 76
**דף כב:** ..... 76
**דף כג.** ..... 78
**דף כג:** ..... 80
**דף כד.** ..... 82
**דף כד:** ..... 84
**דף כה.** ..... 92
**דף כה:** ..... 94
**דף כו.** ..... 95
**דף כו:** ..... 96
**דף כז.** ..... 98
**דף כז:** ..... 100
**דף כח.** ..... 105
**דף כח:** ..... 107
**דף כט.** ..... 112
**דף כט:** ..... 115
**דף ל.** ..... 121
**דף ל:** ..... 124
**דף לא.** ..... 126
**דף לא:** ..... 129
**דף לב.** ..... 132
**דף לב:** ..... 135
**דף לג.** ..... 136

**דף לג:** 145
**דף לד.** 145
**דף לד:** 147
**דף לה.** 150
**דף לה:** 152
**דף לו.** 153
**דף לו:** 154
**דף לז.** 156
**דף לז:** 157
**דף לח:** 158
**דף לט:** 158
**דף מ.** 158
**דף מ:** 161
**דף מא.** 163
**דף מא:** 163
**דף מב.** 164
**דף מב:** 167
**דף מג.** 170
**דף מג:** 171
**דף מד.** 171
**דף מד:** 172
**דף מה.** 173
**דף מה:** 175
**דף מו.** 177
**דף מו:** 180
**דף מז.** 181
**דף מז:** 182
**דף מח.** 184
**דף מח:** 185
**דף מט.** 186
**דף מט:** 187
**דף נ.** 189
**דף נ:** 189
**דף נא.** 190
**דף נב.** 191
**דף נב:** 192
**דף נג.** 194
**דף נג:** 196
**דף נד.** 196
**דף נד:** 198
**דף נה.** 198
**דף נה:** 199
**דף נו.** 201
**דף נו:** 203
**דף נז.** 205
**דף נז:** 205
**דף נח.** 206
**דף נח:** 207
**דף נט.** 208
**דף נט:** 208
**דף ס.** 209
**דף ס:** 211
**דף סא.** 212
**דף סא:** 213
**דף סב.** 214
**דף סב:** 215
**דף סג.** 216
**דף סג:** 216
**דף סד.** 217
**דף סד:** 218
**דף סה.** 218
**דף סה:** 219
**דף סו.** 221
**דף סו:** 222

**דף סז.** 222
**דף סח.** 224
**דף סח:** 230
**דף סט.** 232
**דף סט:** 233
**דף ע.** 233
**דף ע:** 235
**דף עא.** 236
**דף עא:** 237
**דף עב.** 239
**דף עב:** 241
**דף עג.** 244
**דף עג:** 246
**דף עד.** 248
**דף עד:** 248
**דף עה.** 253
**דף עה:** 254
**דף עו:** 254
**דף עז.** 257
**דף עז:** 258
**דף עח.** 259
**דף עח:** 260
**דף עט.** 262
**דף עט:** 262
**דף פ.** 264
**דף פ:** 265
**דף פא.** 265
**דף פא:** 266
**דף פב.** 268
**דף פב:** 269
**דף פג.** 269
**דף פג:** 269
**דף פד.** 272
**דף פד:** 272
**דף פה.** 274
**דף פה:** 275
**דף פו.** 276
**דף פו:** 279
**דף פז.** 280
**דף פז:** 282
**דף פח.** 283
**דף פח:** 285
**דף פט.** 290
**דף פט:** 291
**דף צ.** 292
**דף צ:** 296
**דף צב.** 297
**דף צב:** 297
**דף צו.** 298
**דף צט.** 298
**דף ק.** 298
**דף קא.** 298
**דף קב.** 299
**דף קו:** 300
**דף קז.** 300
**דף קז:** 300
**דף קח.** 301
**דף קי.** 301
**דף קיא.** 301
**דף קיא:** 301
**דף קיב.** 302
**דף קיב:** 307
**דף קיג.** 308
**דף קיג:** 309

# הקדמה

**אמר** מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זה הסדר ר"ל סדר נזיקין נקרא בלשון תלמוד סדר ישועות להיות כלל עניניו להסיר העול והחמס מבין בני אדם בדיני ממונות נגזר מלשון ויקם משה ויושיען וכן בא להרחיק בני האדם מהעבירות הגדולות בהתמנות עליהם דיינים מתחקים על שרשי מעשיהם ליסרם על רעתם לשלם להם כפעלם ונצטוינו על זה למנות דיינים בכל ערי ארץ ישראל שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו' ואמנם קדמה בסדורנו זאת המסכתא ר"ל מסכת סנהדרין על שאר המסכיות שבסדר מצד שבתחלת התביעה אדם צריך לחפש ולחזר אחר דיינים שיראה תביעותיו בפניהם כמו שבארנו בפתיחת החבור והיא כוללת אחד עשר פרקים וסדרם לפי שטתנו א' דיני ממונות ב' כהן גדול ג' זה בורר ד' דרישה וחקירה ה' היו בודקין ו' נגמר הדין ז' ארבע מיתות ח' בן סורר ומורה ט' נשרפין י' נחנקין י"א פרק חלק וענין המסכתא הוא אמנם לבאר ענין הדיינים והנהגתם בכל הדינין הן דיני ממונות הן דיני נפשות וענין העדים שעל פי עדותם ידונו הדיינים את הדין ולבאר תכונת המיתות שנמסרו להם וכן כל הנדונין באיזו מיתה מהם הם נדונין ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לששה חלקים הראשון לבאר ענין הדיינים כמה הם ומי הם הראויים לכך השני לבאר שיש קצת בני אדם שאינם תחת ממשלתם להיות הם יכולים לדונן השלישי לבאר על איזה צד הן דנין בדיני ממונות במקום שאין שם בית דין מיוחד מפי סנהדרין ואלו עדים כשירים לדון על פי עדותם ועל איזה צד בודקין את העדים בדיני ממונות וגומרין את הדין על פי עדותם הרביעי דברים שיש בדיני נפשות יתר על דיני ממונות הן בענין הדיינים הן בחקירת העדים וכיצד בודקין וחוקרין בדיני נפשות וגומרין את הדין על פי עדותם החמישי בתכונת המיתות שנמסרו לבית דין והנדונין באיזו מיתה מאותם המיתות הם נידונין ויתגלגל על ידי אלו הדברים ענין ששי בקצת אמונות מענין נחלת העולם הבא להודיע שלא נפקעו הנידונין ממנה אע"פ שחטאו ומתו בעונם בידי אדם אלא בקצת דברים כמו שיתבאר החלק הראשון יתבאר בפרק ראשון והחלק השני יתבאר בפרק שני החלק השלישי יתבאר בפרק שלישי החלק הרביעי יתבאר בפרק רביעי ובחמישי ובקצת הששי החלק החמישי יתבאר בקצת הששי ובפרק שביעי ובשמיני ובתשיעי ועשירי הששי יתבאר בפרק אחד עשר והוא פרק חלק זהו יסוד המסכתא דרך כלל אלא שבאו בה הרבה דברים שלא מעיקר הכוונה על ידי גלגול כמו שיתבאר:

**והפרק** הראשון יסוד הכוונה בו לבאר החלק הראשון ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר הדברים שאפשר לדונם או לעשותם בשלשה דיינין ומקומם בתורה ממה

שהוזכר בפרשת שומרים שלשה פעמים אלהים והשני לבאר שיש דברים שאי אפשר לדונם או לעשותם אלא בבית דין של עשרים ושלשה ומקומם בתורה מאמרו ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת וכשאתה מזמין עשרה שהם עדה לצד אחד ועשרה לצד אחר אם אי אתה מוסיף לנטייה אלא אחד הרי אין הכרעת הנפשות באחד ואם יכריעו שנים הרי יש כאן צד אחד בתשעה ואין כאן עדה ואחר שכן על כל פנים אתה צריך להוסיף עוד שנים שיהיו כ"ג ויתקיימו שם נטייה והכרעת שנים ועדה שופטת ועדה מצלת והשלישי לבאר הדברים שאי אפשר לדונם או לעשותם אלא בשבעים ואחד שהוא בית דין הגדול שבלשכת הגזית ומקומם בתורה מאמרו אספה לי שבעים איש וכו' הרביעי לבאר מנין הבתי דינין הן גדולה הן קטנה ואיזו עיר ראויה למנות בה סנהדרין קטנה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבואו בו דברים שלא מן הכוונה על ידי גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

## דף ב.

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין להתחיל בבאור עניני החלק הראשון והוא שאמר דיני ממונות בשלשה גזלות וחבלות בשלשה ושאלו בגמ' אטו גזלות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו והעלו הענין שרצה להזכיר דיני ממונות משום הודאות והלואות והזכיר גזלות וחבלות מצד עצמם וזה שחלק ביניהם ולא כלל את כלם בדיני ממונות מפני שאין הדין שוה בהם והענין הוא ששלשה הנזכרים במשנה זו פירושו שהם מומחין והוא שיהא כל אחד מהם סמוך מפי סמוך ובארץ ישראל כמו שיתבאר והם הנקראים אלהים במקרא בפרשת גזלות ונזכרו שם שלשה ונקרב בעל הבית אל האלהים וכו' עד האלהים וכו' אשר ירשיעון אלהים וכו' וזה שאנו קורין ענין זה גזילות והוא דין ארבעה שומרים מפני שיש בהן דין טוען טענת גניבה או גזלה ונמצא שולח ידו בפקדונו וזו היא גזילה ואנו מצרפין חבלות עמהם מטעם מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו הואיל ואף חבלת גופו דין ממון הוא לחייבו בחמשה דברים:

**ונמצאת** למד שגזלות וחבלות אע"פ שהן ממון ולא קנס אין מגבין אותן אלא בבית דין מומחין והיה הדין כן אף בהלואות והודאות ר"ל הלואות שבאו לדין לדון בעידי הלואה או בעידי הודאה מפני שעירוב פרשיות כתוב כאן ר"ל שפרשת ארבעה שומרין ופרשת אם כסף תלוה מעורבות הן ליתן את האמור של זה בזה במה שיצטרך לשניהם ונמצא דין מומחין מוסב גם כן על הלואות והודאות ואע"פ שבדין מודה במקצת עקרנו מטעם עירוב פרשיות כי הוא זה מארבעה שומרין לגמרי שאין ארבעה שומרין צריכין כפירה

והודאה במקצת כמו שיתבאר במקומו טעם הדבר מפני שאין אנו צריכין כפירת מקצת למה שאין הלה טוענו אלא בשעה שאין כאן עזות פנים בכפירתו ואנו דנין עירוב פרשיות ליתן לכל דבר כפי מה שצריך לו אבל מומחין ראוי להזקיקם בגזילות כבהלואות או יותר ומתוך כך משאירין את דינו בשתיהן והרי אף בפקדון כל שהוא כעין מלוה כגון שכופר בגוף הפקדון אנו משאירין אותו לדין מודה במקצת כמו שיתבאר בקמא פרק תשיעי ק"ז א':

**ונשוב** לדברינו והוא שאף הודאות והלואות היינו צריכין למומחין אלא שהקלו לדונם בשלשה הדיוטות כדי שלא תנעול דלת בפני לווין וכמו שאמרו שדבר תורה אף דיני ממונות בדרישה וחקירה אלא שלא תנעול דלת בפני לווין שימנעו מלהלוות שמא קטעו העדים ביום או בשטר ולא תהא עדותם מכוונת ויפסיד ואף כאן יחוש שמא לא ימצא מומחין לדין שימנעו מלהלוות אבל גזילות וחבלות נשארו בדינם לשלשה מומחין ואע"פ שלענין דרישה וחקירה אף הם בכלל דיני ממונות שלא להצריכם דרישה וחקירה וכדי לנעול דלת בפני הגזלנין והחבלנין לענין מומחין מיהא אינם בכלל שבהודאות והלואות בהכחשה כל דהו אדם נמנע מלהלוות אבל גזילות וחבלות יודע היה הגזלן והחבלן שהנגזל והנחבל מחזרים אחריהם עד שימצאו מהם וכן כתבת אשה והמתנות הם ודומיהם כלם בכלל דיני ממונות שלא להצריך בהן מומחין ואין צריך לומר דרישה וחקירה:

**נזק** והוא אדם שהזיקו אדם שחייב בחמשה דברים ואחת מהם נזק או אדם שהזיק שור או שור שהזיק שור או שור המועד שהזיק אדם והקשו בגמ' שכל אלו כבר היו בכלל חבלות ותירצו שמתוך שהיה לו להזכיר כפל וארבעה וחמשה שהם ממון שאין משתלם בראש ר"ל כמה שהזיק הזכיר חצי נזק ומתוך שהיה לו להזכיר חצי נזק הזכיר נזק ואמר עליו שאע"פ שהוא ממון דינו בשלשה מומחין כמו שהזכיר בחבלות שהנזק בכללם וכל שכן בחצי נזק של תם ובתשלומי כפל של גניבה ובתשלומי ארבעה וחמשה של טביחה ומכירה בשור ושה שכלן קנס:

**וכן** אונס ומפתה נערה בתולה שבא האב לתבוע ממנו חמשים של קנס וכן המוציא שם רע ופירשוה גדולי הרבנים לפי מה שנמצא בקצת פירושים באומר פתח פתוח מצאתי ובא להפסידה כתובתה והרי אין כאן אלא דיני ממונות שהרי אין טוען עליה שזינתה תחתיו בעודה ארוסה אלא שבא להפסידה כתובתה ומתוך כך דינו בשלשה מומחין וחכמים אומרים בעשרים ושלשה מפני שיש בו צד דיני נפשות שאפשר שעל ידי כן יבואו עדים שזנתה מן האירוסין ומ"מ לא יראה לפרש כן שלא נקרא מוציא שם רע אלא

בטוען שזנתה ושנתברר לו ואלו עדיו ואח"כ בא האב והזימן שהעדים נסקלים ובעל לוקה ונותן מאה כסף ובטענת פתח פתוח אינו מתחייב במאה כסף אע"פ שהוכחש על ידי מפה ועוד שכל משנתינו עסוקה בדיני קנסות ואלו כתובה דיני ממונות הוא ועוד שהרי בגמ' ח' ב' אמרו תבעו ממון בשלשה ואי בכתובה תבעה מבעי ליה ועוד שהרי בעל מוחזק הוא בה ועומד ואחרים הוא שתובעין לו ומאי תבעה דקאמר ומתוך כך נראה לפרש שעל תביעת האב הוא אומר כן שאחר שהזימן הוא תובע מאה כסף ואחר שכן אף זו קשה לפרש אחר שאין דין מוציא שם רע אלא בשהביא עדים שזנתה האיך אמר ר' מאיר בשלשה והרי לדונה בנפשות הוא בא אלא שלא נאמר כאן בשלשה אף לדעת ר' מאיר בתביעת הבעל להביא לבית דין ולברר שזינתה שזו ודאי אין דנין אותה אלא בעשרים ושלשה אלא אחר שהביא האב עדים להזים את עדיו של בעל ונסקלו עידי הבעל ולקה הבעל שדינו במלקות ומאה כסף ואחר שלקה הבעל היה האב תובעו במאה כסף ועל זו אמר ר' מאיר שדינו בשלשה מומחין אע"פ שתחלת הדין היה בו צד לדיני נפשות הואיל וכבר נסתלקו מכאן דיני נפשות מכל וכל וכן הלכה וכמו שאמרו בגמ' בא לגבות ממון מבעל בשלשה ואע"פ שזה נכון לענין פסק לענין פירוש מיהא יש מפקפקין בה לומר שאף חכמים לא נחלקו בזו והם סבורים לפרש שהביא הבעל עדים שזנתה ואינו מביאם אלא לענין כתובה ואין זה כלום שאין אנו מדקדקים על מה הוא מביאם אלא שהם חוזרים ומפרשים שהביא הבעל עדים שזנתה אלא שאומרים שלא התרו בה והאב הזימם והם סבורים לחייב את זה במאה כסף ולדעת ר' מאיר דנין בשלשה מתחלתו ולענין כתובה מאחר שאין כאן עידי סקילה ולדעת חכמים שמא יבאו עידי התראה ויבא הענין לידי סקילה ומ"מ יראה שאין כאן דין מאה כסף הואיל ולא הביא עידי סקילה אלא שאפשר לפרשה כן לענין כתובה ובגמ' יתבארו בה טעמים אחרים אלא שלענין פסק הלכה כר' מאיר על הדרך שביארנו לשיטתנו אלא שגדולי המחברים פסקו כחכמים:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף ג.

**מאחר** שכתבנו שמן התורה אף הודאות והלואות צריכות שלשה מומחין אלא שתקנו שיהיו שלשה הדיוטות כשרים בה מטעם שלא תנעול דלת בפני לווים אתה למד ששנים שדנו אין דיניהם דין כלל ומ"מ במומחין אף ביחיד מומחה וכמו שאמרו למטה אם היה מומחה לרבים דן אפילו ביחידי מדברי סופרים שיחיד מומחה בכל מקום כשלשה

הדיוטות ויש פוסקים כרב אחא שאמר בסוגיא זו שמן התורה בהודאות והלוואות דנין ביחידי ואפילו הדיוט אלא שמדברי סופרים להזקיק לשלשה משום יושבי קרנות ולדעת זה שנים שדנו דיניהם דין אף בהדיוטות וגדולי המחברים כתבו שמן התורה דנין ביחידי אף בהדיוט ופסקו עם כל זה ששנים שדנו אין דיניהם דין והוא תימה ואי אפשר לפרש שנים שדנו במומחין שהרי אף ביחיד מומחה דינו דין כמו שיתבאר וכן אין לפרש מדאורייתא חד נמי כשר במומחה שאף מדברי סופרים כן ויש קצת ראיה לדבריהם ממה שאמרו בחזקת הבתים מ"ג א' בשמועת בני העיר שנגנב ספר תורה שלהם וכו' וליסלקו תרי מינייהו ולידיינו ומ"מ כבר פירשנו במקומו שפירושו ליסלקו תרי מינייהו להעיד וידונו אחרים על פי עדותם וראיה לדבר שאם לדין היאך אמרה כן כל שכן לכתחילה והרי אף לדעת האומר דיניהם דין דוקא דיעבד אלא שמתוך שאפשר להם לדון על פי אחרים שבמקומות אחרים ואין להם עדים אלא מאותם של בני העיר לא הוזקקו לשאול על הדיינין שהרי מוצאים הם בתי דינים בכמה מקומות אבל על העדים הוא שואל ליסלקו תרי מיניהו להעיד וכו' וכלה שמעתא נמי במעידים נאמרה ואע"פ שהרי (היו שם שמיעה) [שאמרו שם תא שמע] האומר תנו מנה לעניי עירי ואמרו עליה ותסברה עניים שקלי ודיינון מיפסלי דאלמא בדיינין מיירי אין זה כלום שמאחר שאמרו לשון ולדיינו אמר גם כן לשון דיינים ומ"מ כלה בעדים נאמרה וכמו שאמרו בראש השמועה מעידין זה על זה ומ"מ אף הם מביאים ראייה ממה שאמרו בשלישי של גיטין ל"ב ב' בפני כמה מבטלו בפני שנים ואמרו במשנה עושה בית דין ומבטלו אלמא שאף לשנים הוא קורא להם בית דין ומ"מ כבר פירשנו במקומו שאע"פ שהוא קורא להם ב"ד מ"מ אין דיניהם דין אלא שלענין בטול הואיל ואינו אלא הודעת דברים דיו בשנים הא לענין דין אין דיניהם דין כלל וכן יראה בכתובות כ"ב א' בסוגיית אמר לנו רבנא אשי ובפרק החולץ מ"ו ב' שאמרו גר צריך שלשה משפט כתוב ביה וכן שר"י אמרה עם שמואל בתלמוד המערב שבפרק זה:

**כשם** שבארנו בהודאות והלואות שמן התורה היינו זקוקים בהם למומחים אלא שמדברי סופרים לדון בהם בהדיוטות משום נעילת דלת כך הדין בהם לענין דרישה וחקירה שמן התורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכולכם ואף בהלואות היה להם לחקור באיזו יום באיזו שעה ושאר חקירות וכן בבדיקות אלא שתקנו חכמים שלא נזקיק בדיני ממונות את העדים לדרישה וחקירה שלא לנעול דלת בפני לווין הא דיני קנסות וגזילות וחבלות ישנן בדרישה וחקירה:

**כבר** בארנו במס' ב"ק פרק חובל פ"ד ב' שלא כל גזילות וחבלות בדין זה שהזכרנו ר"ל שלא לידון אלא במומחין ובארץ ישראל אלא שיש מהן שדנין אותם בבבל ומתורת שליחותם של דייני ארץ ישראל ואף בזמן הזה מכח שליחות הקדומה והם כל הדברים שיש בהם חסרון כיס ושהם מצויים כגון אדם שהזיק שור או שור שהזיק שור כדי שנרחיק את הנזקים אבל כל שאין בו חסרון כיס אע"פ שהוא מצוי כגון בשת או כל שאינו מצוי אע"פ שיש בו חסרון כיס כגון שור שהזיק אדם וכן אדם הניזק באדם וכן הגזילות אין דנין אותן בבבל הכל כמו שבארנו שם:

**יראה** שאף לענין דרישה וחקירה כל שדנין אותו בבבל מתורת שליחותם אין צריך דרישה וחקירה שהרי לא נאמר כן אלא מתקנת הרחקת המזיקין או נעילת דלת וכל שהוא משום תקנה אין מזקיקין לדרישה וחקירה ונמצא שכל הודאות והלוואות אין צריך דרישה וחקירה וירושות ומתנות ומכירות וגוביינות של כתובות הכל בכלל הודאות והלוואות הם אבל הקנסות כלם בדרישה וחקירה וכן גזילות וגנבות אבל חבלות יש מהם בדרישה וחקירה ויש שאינם בדרישה וחקירה והם אותם המצויין ושיש בהם חסרון כיס וכן לענין מומחין כמו שביארנו בפרק החובל:

**ובמסכת** יבמות פרק אחרון אמרו לדעת ר' עקיבא על עידי נשים ר"ל במת בעלה שצריכין דרישה וחקירה ואע"פ שלענין כתובה מיהא דיני ממונות הוא מ"מ הואיל ואשת איש ניתרת בהם הרי היא כדיני נפשות לדרישה וחקירה ומ"מ אף לדעת זה מקבלין עדות זו בבבל ובלא מומחין מפני תקנות עגונות אלא שלענין פסק אין אנו צריכין לה שלא נאמרה אלא לדעת ר"ע שהיה פוסל בו עדות קרובים ואף לדעת ר"ע י"מ שמ"מ אם באו להחמיר עליה כגון עידי קדושין אין צריכין דרישה וחקירה שלא נאמר בעדות נשים דרישה וחקירה אלא כשבאים להתירה ומשום חומרא דאישות שהרי אף בקול לבד היא נאסרת על הדרך שיתבאר במקומו כך מצאתיה לחכמי הדורות ואני אומר שאף בזו צריכין דרישה וחקירה לדעת ר' עקיבא שהרי יש בעדותם צד לדיני נפשות וכן יראה מפרק חמישי מ"א א' בסוגיית עידי נערה המאורסה שהוזמו ולא עוד שאף לדעתנו שפסקנו שם בעידי מיתה שאין צריכין דרישה וחקירה וכדעת חכמים יש אומרים עליו שבעידי קדושין צריכין כמו שבארנו לדעתם בסוף יבמות אלא שרוב פוסקים כתבו שכל עדות של אישות אין צריכין דרישה וחקירה בין בגיטין בין בקידושין שהרי בגיטין פ"ו א' אמרו שלשה גיטין פסולים והולד כשר ואחד מהן שאין בו זמן וכן בקידושין אמרו מפני מה לא תקנו זמן בקידושין דהיכי נעביד נכסייה גבי דידה מזיק ליה וכו' כדאיתא ביבמות

ל"א ב' ואמר שבקדושין אפשר שהדבר בא לדיני נפשות השתא מיהא לאו אנפשות קא מסהדי:

**זה** שאמרנו בנזקי אדם באדם כגון גזילות וגניבות הרבה שמועות נראות בתלמוד מתנגדות בזו שהיו דנין בגזילות בבבל וכבר טרחנו ליישב את כולם בקמא פרק החובל וכן כתבנו שם שהגאונים תקנו לדון בכולם כדי להרחיק את הנזקים הכל כמו שבארנו שם:

**זה** שאמרנו בסוגיא זו דרך קושיא אלא מעתה טעו לא ישלמו כלומר אחר שעשו את שאינן מומחין כמומחין שיראה שהמומחה פטור מלשלם ושלשה הדיוטות משלמין אין הדין מוחלט בהם בכך אלא יש צדדין שהמומחה משלם ויש צדדין שאין משלם ואף הצדדין שהמומחה פטור מלשלם י"א שהדין מיהא חוזר ואחר שכן אין כאן נעילת דלת ומ"מ י"א אלא מעתה אחר שאתה חושש לנעילת דלת טעו לא ישלמו לא מומחה ולא הדיוט והרי ידוע שאף המומחה משלם בשלא קבלוהו עליהם ולא נטל רשות כמו שיתבאר ומ"מ בסוף הסוגיא כשחזר להקשות כן בדברי רב אחא אי אתה יכול לפרשה כן שעל כרחך אתה מפרש שם אחר שאתה אומר שבשלשה אי אפשר שלא יהא אחד ביניהם מומחה יהו הכל נגררים אחריו ויפטרו מלשלם ולמדת מ"מ שהמומחה אינו משלם ואין זה מוחלט בידינו כל כך כמו שכתבנו וכמו שיתבאר אלא שלא נאמר כן אלא דרך סוגיא ומשא ומתן ושהיה המקשה סבור שכן ולא דרך פסק ובפרק רביעי יתבארו דברים אלו בריוח בע"ה ומ"מ יש לפרש לא ישלמו ויחזור הדין כמומחה לדעת האומרים שאע"פ שהוא פטור מלשלם אם אי אפשר להחזיר בנטל רשות או קבלוהו בעלי דין מ"מ הדין חוזר אם אפשר להחזירו ומ"מ יש בזו נעילת דלת שמאחר שבגמר דין ראשון יטעו שמא ישמט ויאכל קודם שיזקיקוהו לבית דין שני או שקץ בנפשו להתמיד לבא לפני בית דין:

## דף ג:

**כבר** בארנו ששלשה מינין של בתי דינים הם של שבעים ואחד ושל עשרים ושלשה ושל שלשה וזה שכלם בחשבון נפרד ולא בחשבון זוגות טעם הדבר כדי שלא יהא ב"ד שקול ר"ל שיהו חצים לדעת אחת וחצים לדעת אחרת ואין הכרע ביניהם אבל עכשיו כשהם במספר נפרד הוא על כל פנים ב"ד נוטה ר"ל שיש במחלוקתם הטיה לצד אחד ומתוך כך אף בשבעים שמנין שלהם כתוב בהדיא כדכ' אספה לי שבעים איש אנו צריכין לאחד יתר עליהם להכריע לצד אחד ונמצא שאף בבית דין של שלשה אי אתה צריך לבא בהן

מכח המקראות שהוזכר בהם שלשה פעמים אלהים שהרי הראשון ר"ל ונקרב בעל הבית אל האלהים לגופו הוא צריך ואין דורשין תחלות אלא שכבר נשארו שנים ואתה מוסיף שלישי מכח בית דין נוטה ויש פוסקין שבזו דורשין תחלות הואיל ונשתנה הלשון שהיה לו לומר ונקרב בעל הבית אל המשפט ונמצא שמן התורה אתה צריך לשלשה ושמא תאמר א"כ האיך אתה הולך בהן אחר הרוב וכמו שאמרו שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב והרי מאחר שמן התורה אתה צריך לשלשה ראוי לומר שאין הדין נגמר עד שיסכימו עליו שלשתם דבר זה על כרחך אתה למד אותו מדיני נפשות שחשבון הנפרד בו מכח בית דין נוטה וכמו שדרשו לנטות אחרי רבים להטות עשה לך בית דין נוטה ומכיון שבדיני נפשות נוטים אחרי המרובים כל שכן בדיני ממונות שלא אמרה תורה שלשה להזקיק את כלם להסכמה אחת אלא שאין ראוי לדון בפחות משלשה ומ"מ יש לך לשאול ואחר שאין לך נטיה אחר הרוב בשלשה אלא בקל וחומר מדיני נפשות דיו לבא מן הדין להיות כנדון והרי דיני נפשות אין נוטין בהן אחר המרובים לחייב עד שיהו שנים מחייבים יתר על המזכים כמו שיתבאר וא"כ אף בדיני ממונות נעמיד הקל וחומר לילך אחר הרוב לזכות אבל לחיוב נצריך להכרעת שנים ונמצא שאתה צריך להסכמת שלשתם יש לומר שבדיני ממונות על כרחך יש בה הכרעה באחד שהרי כל דין ודין יש בו זכות אם לתובע אם לנתבע מה שאין כן בדיני נפשות שאין טובה לשום אדם בחובתו של זה ואין תשובה מעדים זוממין שהטבתם רעה לרוצח ואעפ"כ אין גומרין את הדין לרעה אלא על פי שנים שאלו תארע בהם הכרעת אחד לרעה אע"פ שאין הורגין אותם מ"מ תועיל הכרעה זו שלא להרוג את הרוצח ויש בה טובה לשניהם ולא עוד אלא שכל שנים לגבי אחד כהכרעת שנים היא ושמא תשיבני ומה תאמר בחמשה מ"מ כל הבתי דינין שמכ"ג ולמטה נגררים אחר דינן של שלשה ובאותם השלשה הם נידונים להכריע על פי אחד שבהם:

**אע"פ** שקריאת התיבות בנקוד המסור להם הוא העיקר שהולכין אחריו יש כח ביד חכמים לפעמים לדון על פי קבלתם מכח המסורת במה שאין מזו הריסה למקרא הא במה שהמסורת מכחיש את המקרא אין לך עמו דין ודברים המשל בזה הרי שנכתבו לדעת ר' שלשה פעמים אלהים בפרשת שומרים וכשפרנסת את הראשון לגופו נשארו שנים ואע"פ שאין לך רבוי במלת אלהים שהרי אף ליחיד היא אמורה לפעמים מ"מ מכיון שאמר ירשיעון הורה שהם שנים ולמדנו השני לו בגזירה שוה ממנו לשנים והרי הן ארבעה ומוסיפין אחד לצרך בית דין נוטה ונמצאו חמשה וחכמים נחלקו עמו שיש

אם למסורת וירשיען כתוב בלא וא"ו לרמז שאין בו הוראה אלא לאחד אלא שלשון אדנות נאמר בלשון רבים לפעמים ואין כאן אלא שנים ואחד לנטיה ונמצאו שלשה וכן הלכה:

## דף ד.

**ומ"מ** לענין טומאת לידה שבזכר טמאה שבעה אף בלא ראיית דם ושלשים ושלשה ימי טוהר ר"ל שהיא טהורה בהם אף אם היא רואה בהם ובנקבה כפלים בימי טומאה וכפלים בימי טהרה וכדכתיב וטמאה שבעים אע"פ שכתוב שבעים אין מרבין בימי טומאתה שהרי המסורת מכחשת את המקרא ואינך צריך להם לבוא בה מכח מה טהרתה בכפלים בין למקרא בין למסורת אף טומאתה בכפלים שהרי שבועים קרינן ויש אם למקרא שאלו אתה דורש שבעים אתה מכחיש את המקרא וכן לא תבשל גדי בחלב אמו אלו אתה דורשו מלשון חלבים אתה מכחיש את המקרא וכן בכל כיוצא בזה:

**זריקת** הדם האמורה בקרבנות חלוקה על שלשה דרכים אחת של רוב קרבנות והיא שתי מתנות שהן ארבע והיא בעולה ושלמים מפני שנאמר בהן סביב וכן באשם מפני שדינו שוה להם לענין זריקה כמו שיתבאר במקומו וענין זריקה זו הוא שזורק הכהן מן הדם במזרק שתי זריקות על שתי זויות המזבח למטה מן הסיקרא והוא למטה מחצי המזבח על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית ומתכוין שיהא הדם הולך מן הזוית לשני צדדיו כדי שיהיו שתי מתנות שהן ארבע ר"ל שימצא הדם בארבע כותלים ושירי הדם נשפכין על יסוד דרומי:

**השניה** היא בחטאת ודינה חלוק לשני פנים והוא שהחטאות הנאכלות דמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות של מזבח חיצון למעלה מן הסיקרא שהרי נאמר בהן קרנות והזאה שבהן נעשית באצבע ולא במזרק שנאמר וטבל אצבעו וענינה הוא שהיה טובל אצבעו הימנית והוא האצבע הסמוכה לגודל בדם וסומך באצבעו האמצעית מצד אחד של קרן ובגדלו מצד אחר ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שיכלה כל הדם שבאצבעו וכן בכל קרן וקרן ואם לא נתן בחדה של קרן כל שנתן באמה אחת מכאן או מכאן כפר והזאה הוא שעולה לכבש שהיה לדרומו של מזבח ופונה לסובב ומהלך בו לימינו ומתחיל בדרומית מזרחית ואחר כך במזרחית צפונית ואחריה בצפונית מערבית ואחריה במערבית דרומית ושם שופך שירי הדם ודרך שני שבחטאת הוא בחטאות הנשרפות שבהן נכנס לפנים להיכל ומזה ממנו בקצתם הרבה הזיות על בין הבדים ועל הפרוכת ובאמצע המזבח כמו שבארנו במקומו בפר ושעיר שביום הכפורים ובקצתם חלוקות לדרכים אחרים מבוארות במקומן:

**השלישית** היא במתנה אחת והיא בבכור ומעשר ופסח והיא נעשית בשפיכה כנגד היסוד באיזה רוח שירצה חוץ ממזרחית דרומית שלא היה שם יסוד שהיסוד לא היה מקיף כל המזבח כמו הסובב אלא שמשוך מצד מזרח הסמוך לצפון אמה ועל פני רוח צפון כולו ועל פני המערב כולו ועל פני הדרום הסמוך למערב אמה אחת ודברים אלו צריכין ביאור גדול בענינים ארוכים ולא הוצרכנו להם בכאן אלא לידע שאע"פ שמיני הזריקות חלוקים על הדרכים שבארנו כל הדמים הניתנין במזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר ולא סוף דבר באותם שדינן בשתים שהן ארבע אלא אף אותם שדינן בארבע כגון חטאת ואין צריך לומר שכן בחטאת שנתנו בשתים ואע"פ שמתנה אחת בשפיכה שהרי כל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא אבל אותם הניתנין על מזבח פנימי הואיל והכתוב הקפיד על מנינם שבע פעמים וכו' כל שחסר מתנה אחת עיכב:

**התבאר** במקומו שהסוכה אינה כשרה אא"כ יש לה שלש דפנות ומ"מ די לנו בה בשתים כהלכתן קשורות זו בזו כמין גאם ושלישית אפילו טפח כמו שיתבאר במקומו:

**דם** המת מטמא באהל כמת עצמו שנאמר בנפש האדם כי הדם הוא הנפש ושיעורו ברביעית אבל רביעית דם הבאה משני מתים אינה מטמאה באהל כמו שיתבאר במקומו:

**תפילין** של ראש ושל יד אין מנין הבתים שוה בו אלא של ראש בארבעה בתים כל פרשה מארבעה פרשיות שבתפילין בבית מיוחד ושל יד אין בה אלא בית אחד וכל ארבע פרשיות נכללות בקלף שבו כמו שיתבאר במקומו:

**סומא** באחת מעיניו פטור מן החגיגה שנ' יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות כשם שהוא בא לראות בשלימות אורו כך הוא בא ליראות בשלמות אורו וכבר בארנוה במקומה במס' חגיגה:

**בשול** בשר בחלב לא נאסר מן התורה אלא דרך בשול והוא שמבשלו עם חלב צלול כעין מים אבל אם צלה את הבשר והיה מפטמו בחלב אין זה אסור בשול מן התורה וכן אם בשלו בחלב שנתחבץ וכן אם טגנו באלפס עם חלב מעט כעין שעושין בשמן ויש חולקין בטגון באלפס וכבר כתבנוה במסכת חולין פרק כל הבשר:

## דף ה.

**דיני** ממונות בשלשה הדיוטות כמו שבארנו משום נעילת דלת ואם היה מומחה לרבים כגון שיש לו שתי מדרגות בידיעה והוא שכבר למד בכדי צרכו ושיש לו חריפות ודעת צלול ופלפול מיושר להבחין בין הדברים ולהביאם במצרף והוא שנקרא כאן דגמירנא וסבירנא וכן שנתנסה ונבחן בבקיאות דינין דן אפי' ביחידי מדברי סופרים שכל כיוצא

בזה כשלשה הדיוטות הוא בכל מקום ואף לדעת המצריך שלשה מומחין מן התורה כשם שתקנו ששלשה הדיוטות דנין בחד דגמיר כך תקנו להיות יחיד מומחה רשאי לדון אם באו לפניו לדון אע"פ שלא קבלוהו ואפי' לא היה לו רשות מבית ראש גולה ומ"מ אם טעה בשיקול הדעת ולא קבלוהו עליהם לעשות על פי דינו אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ואם לא נשא ונתן ביד חוזר הדין ואם אי אפשר לחזור מביתו ואם נטל רשות או קבלוהו עליהם יש אומרים שהדין חוזר ואם אי אפשר לחזור פטור מלשלם ויש חולקין לומר שאינו חוזר אם אין גדול ממנו ועיקרי הדברים מתבררים בפרק רביעי:

**גדולי** המחברים כתבו שאע"פ שהוא דן ביחיד אין ההודאה בפניו קרויה הודאה בבית דין אפילו היה סמוך ושלשה אפילו הדיוטות הודאתם קרויה הודאה בבית דין והכופר בפניהם ואח"כ באו עדים הוחזק כפרן ואינו חוזר וטוען וגדולי הנשיאים שבברצלונה כתבו שאע"פ שיחיד מומחה יכול לדון אם כפר האחד במה שהודה לו צריך הוא לעדות ואין עדות המומחה אלא כעד אחד ומתוך כך ראוי שלא לדון ביחידי או שיזמין עדים בטענותיהם ומומחה זה י"א דווקא בששלמו לו ארבעים ואינו כן שהרי כל ימיו של רבה לא היו אלא ארבעים שנה וישב מהם עשרים ושנים בראש וכן ר' אלעזר בן עזריה נתמנה נשיא בן שמנה עשרה שנה:

**קבלה** זו פירושה שקבלו לעשות על פי דינו שאם פירשו לדונם בדין הגמור אין הקבלה כלום שלא קבלו את הדין אלא הדין הגמור ר"ל דין התורה ואם התנו הן דין הן פשרה הן טעות אין צריך לומר שכן וי"מ שאם באו לפניו לדין הרי זה קבלה בסתם והם גורסין אי קרית להו זיל שלים ואי אינהו קרו להו לא תשלם ובתלמוד המערב מצאתי סמך לזו והוא שאמרו ר' אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא דקסרי לגרמיה ר"ל לבדו אמרין ליה תלמידאי לא כן אלפן ר' אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד אמר לון מכיון דאינון חמיין לי אנא יתיב לגרמי ואתיין קומוי כמי שקבלו עליהן ותני כן במה דברים אמורים בשלא קבלו עליהן אבל קבלו עליהן דן אפילו יחידי:

**רשות** זה שכתבנו שהוא מועיל למה שכתבנו יש בו דרכים חלוקים והענין הוא שראש גולה שבבבל הוא במקום המלך ויש לו לדון בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ בין שירצו בעלי דין בין שלא ירצו וכן הדין בכל המורשה ממנו אלא שאין אלו דנין קנסות בחוץ לארץ כמו שבארנו אבל בית דין שבארץ ישראל או הנשיאים שבהם יש להם לדון בכל שבארץ ישראל ובעיירות שבחוצה לארץ העומדות על הגבולים אפילו דיני קנסות כמומחין וכן הדין בכל המורשה מהם אבל אין להם או למורשה מהם כח לדון בחוצה

לארץ אלא ברצון בעלי דין הא אם נתרצו עליהם בעלי דין הרי אלו דנין דיני קנסות אף בחוצה לארץ ואע"פ שבסוגיא של פסחים פ"ו א' משמע שבני בבל כפופים לבני ארץ ישראל ודאי לענין הוראה כך הוא שאוירא של ארץ ישראל מחכים אבל לענין ממשלה ונשיאות של בבל חשוב יותר וכן באחרון של הוריות י"א ב' והרי צרתך בבבל כלומר שהוא חשוב ממך לענין שררה:

## דף ה:

**כשם** שהתלמיד צריך רשות לדין כך הוא צריך להורות באיסור והיתר אלא שאין צורך בו לרשות ראש גולה או נשיא ודיו שירשהו רבו הראוי לכך כמו שאמרו תלמיד אל יורה אא"כ נטל רשות מרבו ואף בזו לא יורה במקום רבו ולא בסמוך לו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל אא"כ הרשהו על כך בפרט ויש מקום למרשה להרשות למקצת הדברים ולא לכולם לפי מה שרואה בבקיאות הנסמך או המורשה אם לדין ולא להורות באיסור והיתר אם להורות ולא לדין אם לדין ממונות ולא קנסות אם להורות בשאר איסורין ולא לראיית מום הבכור להתירו לאכילה אם קבוע אם עובר וכן כל כיוצא בזה ואפילו היה זה בקי אף באותו דבר שהוא מונע רשותו ממנו אלא שנמנע לכבוד חכם אחר או לסבה אחרת רשאי וראיית מומין שבבכור להתירם צריכין מומחה מורשה מפי הנשיא כמו שיתבאר במקומו וכן יתבאר למטה שמרשין אותו לזמן כגון עד שיבא פלוני הנשיא או הרב וכיוצא בזה וכמו שאמר אחד מחכמיהם הרי אתה ברשותינו עד שתבא אצלינו:

**ומ"מ** רשות של הוראה אינו שוה לרשות של דינין שלא נאמר בזה רשות אלא שלא לפרוץ גדר בהוראה כמו שיתבאר כאן אבל לתשלומין לא שכל שהוא בקי באיסור והיתר מומחה הוא ואפילו הורה בטעות אין בו צד לתשלומין כמו שנאמר בר' טרפון שהאכיל לכלבים ואמרו לו פטור אתה כמו שיתבאר בפרק רביעי וכן הדין נותן שאם הוא נשאל ביין זה אם אסור או מותר מה ענין שישלם טעותו ושמא תאמר והלא בפרק אלו טריפות אמרו תורא בין לרב בין לשמואל שארי זילו אמרו ליה לבריה דרב יוסף דלישלים דמי תורא למריה שמא לא נאמרה אלא למדת חסידות או שמא אפשר שלא היה מומחה וי"מ אף אותה במומחה וכגון שהאכילה לכלבים על כרחו של בעל דבר ואע"פ שבדינין פטור יראה להם שבדינין שהתביעה בין שני בני אדם והוא צריך לשאת ולתת ביד מפני שבעל דין קשה מעכב כל שלא היה לו רשות לא היה לו להכניס עצמו בכך אבל אם היה לו רשות הרי הוא מוכרח להכניס עצמו על כרחו על בעל דבר ופטור אבל איסור והיתר אין לו לישא וליתן ביד על כרחו של בעל דבר אלא יגלה דעתו ובעל דבר מה שירצה

יעלה וקולר תלוי בצוארו וא"כ יש לו להורות בלא רשות להפרישו מאיסור ואפילו טעה פטור ואפילו נשא ונתן ביד להפרישו מאיסור הואיל ולא על כרחו הוא עושה הא אם היו הבעלים מעכבים והוא נושא ונותן ביד על כרחו דין הוא שיתחייב ואפילו הורשה שאין הרשות צריך לו ליפטר וכן אין מועיל לו במקום שהוא נכנס לפנים מתחומו אבל כל שלא עשה כן אין לו צד בתשלומין אע"פ שהבעלים השליכו על פיו והוא שאמרו אי גמיר רשותא למה ליה כלומר הרי יכול להורות ולהיפטר שהרי אינו צריך לישא וליתן ביד ואף חכמי הדורות שלפנינו רמזוה כן אלא שהוספנו על דבריהם או שביארנום ונמצאת למד שר' טרפון שהאכיל פרה לכלבים פירשו או שנעשה על פיו או שהאכילה הוא בעצמו אלא שלא עשה כן על כרחו של בעל דבר:

**שבעה** משקין מכשירין את האוכלין לקבל טומאה והם המים והטל והשמן והיין והחלב והדם והדבש אבל מי פירות ומי בצים וכיוצא באלו אין מכשירין כלל הא כל מים שבעולם אפילו עכורים הרבה כמי האגמים הסרוחים מכשירין ולענין מי חטאת פסולין אפילו לא נסרחו הואיל ואינן מים חיים וקרמיון ופיגה והם שמות שני נהרות יש בהם לשונות יוצאין מהם ונקוים כאגמים והם פסולים למי חטאת אבל הם עצמם מים חיים הם וכשרים וכמו שביארנו בבבא בתרא פרק הספינה:

**לתיתת** החטים בפסח והוא שרייתן במים וכתישתם במכתשת להסיר סובנן ולטחנן מותר ומ"מ אין אנו בקיאין בענינים אלו ומתוך כך הסכימו הגאונים לאסרה בזמן הזה ופורץ גדר ישכנו נחש:

**אע"פ** שבארנו שהתלמיד ואפילו הורשה אין לו להורות במקום רבו לענין הפרשת איסור מיהא צריך לגלות דעתו מהרה כדי שיפרוש הלה מאיסורו שכל שיש שם חלול השם אין חולקין כבוד לרב אלא שמ"מ ראוי לו שלא לומר כן במוחלט אלא דרך שאלה כלומר היאך אתה עושה דבר זה והלא דבר זה יש בה איסור וכיוצא בזה מעשה בר' חייא שראה כהן בבית הקברות ואמר לו ולאו בן איש פלוני כהן אתה כלומר שהיה רוצה להפרישו אע"פ שהיה במקומו של רבינו הקדוש עד שהודיעו שבן גרושה היה ולא סוף דבר באיסור תורה אלא אף באיסור חכמים שהרי בתלמוד המערב ספרו במעשה זה שלא בבית הקברות היה אלא שראהו עומד בעכו בחציה שהוא חוצה לארץ והרי ארץ העמים אין טומאתה אלא מדברי סופרים:

**יש** רשות לראש גולה או לנשיא להרשות אחד מן החכמים אף להרשות אחרים מעצמן והוא שאמרו אמר ליה ר' יוחנן לרב שמן הרי אתה ברשותינו וכו' והרי ר' יוחנן לא נשיא

היה אלא שנתנו לו רשות להרשות מי שירצה במקומם וכן כל כיוצא בזה ויש מי שכתב שראש הישיבה דינו כנשיא לענין זה:

**כבר** ביארנו ששנים שדנו אין דיניהם דין וכן ביארנו שיש מן הפוסקים חולקין בה לומר שדיניהם דין אלא שנקראין בית דין חצוף ר"ל עזי פנים מלשון חוצפא יסגי וי"מ לשון גלוי כלומר שאם חולקין צריך להוסיף עוד אחד מן השוק מ"מ אף לדעת זה דווקא שישבו מתחלה על דעת שנים אבל אם ישבו על דעת שלשה ונסתלק האחד וגמרוהו השנים אינו דין מעתה בית דין של שלשה שנחלקו שנים אומרים כך ואחד אומר כך הולכין אחר השנים אבל אם אמר אחד כך ואחד כך ואחד אומר איני יודע או אפילו הסכימו השנים לדעת אחת ושלישי אומר איני יודע צריך להוסיף עוד שנים והולכין בהן אחר הרוב שהרי על דעת שלשה ישבו והרי נגמר הדין בשלשה ואם היה מחצה על מחצה ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד ומשם ואילך אין מוסיפין אלא מעמידין את הממון בחזקת בעליו הא מ"מ כל שהוסיפו עד חמשה הולכין אחר הרוב אפילו אמרו האחרים איני יודע וי"א שאם ישבו תחלה על דעת חמשה אפילו רוב מזכין או מחייבין כל שאמרו האחרים איני יודע יוסיפו אע"פ שנשארו שלשה הואיל וישבו על דעת חמשה וי"א כן אף באחד שאמר איני יודע וכן כתבוה חכמי הדורות שלפנינו ולא יראה לי כן ומ"מ אף הם מודים שאם אחר שהוסיפו שנים אמר אחד איני יודע הואיל ונשארו חמשה אין מוסיפין עוד ומ"מ דין תוספת זה בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות יתבאר ענינו יותר במקומות שבמסכתא זו:

**מאחר** שבארנו ששנים שדנו אין דיניהם דין הרי בעלי דין יכולין לחזור בהם אף בלא טעות ומ"מ דווקא בשלא קבלום עליהם בעלי דין אבל אם קבלום עליהם אין יכולים לחזור כמו שיתבאר:

## דף ו.

**פשרה** נעשית בשנים ואפילו היתה אותה פשרה רחוקה מן הדין דבריהם קיימין ומ"מ דוקא שקנו מידם שכך הלכה פשרה צריכה קנין מפני שאינה דין גמור ואפילו מן התובע אע"פ שמחילה גמורה אינה צריכה קנין שהמחילה דין הוא שבעלמא לא תהא צריכה קנין שהרי יודע הוא מה שהוא מוחל אבל זה כעין מחילת טעות הוא ומ"מ הואיל ואינו טעות גמורה שהרי סביר וקביל כל שיש שם קנין אלימא מלתא ומקני וי"א שאינו צריך קנין אלא דווקא מן הנתבע אלא שגדולי הפוסקים כתבוה בתשובת שאלה כדברינו ואפילו היתה נעשית בשלשה מ"מ צריכה קנין וקנין זה יש שפירשו שקנו ממנו אחר

שהודיעו הפשרה שאם קודם הודעה הרי היא מחילה בטעות ויכול לומר אלו הייתי יודע שאתם מחייבים אותי בטעות לא נתרציתי בקנין ואף בנוסח מעשה בית דין לקצת חכמי נרבונאה מצאנו כתוב בפשרה שארעה בידם בנוסח זה ונשאנו ונתננו בפשרא הרבה עד שהסכמנו בה לדעת אחת והודענו להם את הכל ואח"כ קנינו מהם בקנין גמור מעכשיו לקיים פשרה זו ומחלו מעכשיו זה לזה מחילה גמורה בקנין גמור כל ערער וכל תביעה שהיה עד היום לזה על זה מחמת וכו' חוץ מפשרה זו שקבלו עליהם וגדולי הדור סוברים שאף קודם הודעה ואין כאן לומר דקנין בטעות הוא דאדרבה גמר ומחייב נפשיה ובדרך מה שאמרו באחרון של ע"ז ע"ב א' כדשיימי בי תלתא אפילו תרי מגו תלתא כדאמרי תלתא עד דאמרי תלתא כדשיימי ארבעה עד דשיימי ארבעה וכל אלו וודאי חייבים להעמיד דבריהם אלמא כל שקנו לעשות ליתן או למחול כמה שיאמר פלוני וקנו מידו אין כאן קנין בטעות דגמרי ומקנה ואף גדולי המפרשים כתבו שלא נהגו בקנין זה מעולם אלא קודם פשרה וכתבו שצריך לומר לנתבע הרי אתה משעבד עצמך ונכסיך מעכשיו בקנין זה לפרוע כל מה שאנחנו גוזרין עליך ואלמלא כן הרי הוא קנין דברים ואומר אני שיקנו אחר שיסכימו הפשרנים לדעת אחת קודם שיודיעו שאם קודם הסכמה הרי ענין זה על דבר שאינו קצוב ומ"מ אפשר שאין זה בכלל דבר שאינו קצוב: **וצריך** לעיין מהו שנאמר בזה יפה כח פשרא מכח הדין שהדין שנים שדנו בעלי דין יכולים לחזור ושעשו פשרא אין יכולין לחזור שהרי הואיל ודווקא בקנין הרי קבלום עליהם וכל שקבלום עליהם אף בדינין כן אפשר שזו נשנית על דעת שפשרה אינה צריכה קנין ומ"מ הלכה צריכה קנין כמו שכתבנו או שמא רבותא היא מפני שקנין כזה בעלמא אינו מועיל שהרי יכול לומר אלו הייתי יודע שאתה יכול לגבות הימנו לא הייתי מקנה בכך:

**ומעתה** פשרה אף ביחיד ומה שאמרו למטה הואיל וצריכה קנין תיסגי בתרי הוא מפני שסתם הדברים בעלמא בפשרה כל אחד בורר לו אחד או שמא שיהו עליו עדים אלא שמ"מ אין ראוי להשתדל בפשרה ביחיד והוא שאמרו בירושלמי אף הפשרה צריכה הכרע הדעת ושמא תאמר והלא אמרו קדושין ע"ד א' נאמן הדיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי אלמא אפילו אחד נאמן כבר אמרו שם דווקא כשבעלי דין עומדין לפניו או שמא דווקא בדין שיכול להודיע טעמו של דבר אבל פשרן אינו נאמן ביחיד קבלו לעשות פשרה ולא קנו מידם ופרע הנתבע על פי הפשרה והתובע חוזר ומערער על הנשאר ואומר שלא שתק אלא להוציא ממנו מה שיוכל מעכשיו כתבו הגאונים שיכול הוא לעשות כן וזכה במה שבידו ולא יראה לי כן שהרי לא נתן זה אלא בטעות וגדולי המחברים כתבו

בדיין שטעה וחייב שבועה למי שאינו חייב בה ומתוך כך התפשר זה עם בעל הדין כדי שלא ישבע ונודע שאינו בר שבועה אפילו קנו מידו חוזר שקנין בטעות היה וכן כתבוה הגאונים בתשובת שאלה:

**אע"פ** שבסוגיא זו יש פוסקים בקצת דבריהם שהוקשה פשרה לדין יש לחלק ביניהם שהדין כשהוא בשלשה הולכין בו אחר הרוב ובפשרה עד שיסכימו שלשתן לדעת אחת כמו שביארנו באחרון בשמועת כדשיימי בי תלתא ע"ז ע"ב א':

**זה** שבארנו שהמחילה אינה צריכה קנין כך למדנוה בראשון של קידושין ט"ז א' ממה שאמרו שם לימא ליה באפי תרי זיל שעל כרחך בקנין הוא שאם בלא קנין אף כשהוא משיב זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי היה לו להקשות אכתי שטר למה יפקירנו שהרי המפקיר עבדו יצא לחירות ועוד ראיה ממה שאמרו בפרק נשך ע"א ב' הניחם על גבי קרקע והפטר וכן בפרק המקבל קי"ב א' המחהו אצל חנוני אינו עובר ונחלקו שם אם חוזר אם לאו וודאי בשאין שם קנין היא שנויה שאם בקנין מאי טעמא דמאן דאמר חוזר אלא בלא קנין ומאן דאמר חוזר סבר שלא פטרו לבעל הבית לגמרי בהמחאה זו שלא יחזור עליה ומר סבר לגמרי פטריה אלמא מחילה אין צריכה קנין:

**מי** שאינו מומחה שדן וטעה וקבלוהו עליהם אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ואם לא נשא ונתן ביד חוזר הדין ואם אי אפשר לחזור ישלם מביתו וזה שאמר בכאן וקבלוהו עלייהו ואח"כ אמר דאמרי ליה דיינת לן דין תורה לא שיהא קרוי זה קבלה אלא שמכיון שקבלוהו בדרך זו אם דנם על הצד שקבלוהו דינו דין ואם לא דן על הצד שקבלוהו משלם ומ"מ דינו דין הואיל וכבר קבלוהו ויש לפרש דאמרי ליה דיינת לן דין תורה כלומר שיכולין לומר כך היה דעתינו שתדוננו בדין תורה וכן עיקר שכל שאומר על מנת שתדוננו דין תורה אינו קבלה והוא שאמרו בתלמוד המערב ר' יוסה בר חלפתא כד הוו אתון בני נש מידון קומוי ואמרין ליה על מנת שתדיננו דין תורה אמר להו אני איני יודע דין תורה יודע מחשבות יפרע מכם אלא מקבלין אתון מה דאנא אמר מ"מ יזהר אדם שלא ידון ביחידי ואע"פ שהוא רשאי דרך צחות אמרו בתלמוד המערב טעה ישלם מפני שהגיס עצמו לדון דין יחידי ותני אל תדון יחידי שאין דן יחידי אלא אחד אמר ר' יהודה אף הקב"ה אינו דן יחידי מה טעם וכל צבא השמים עומדים על ימינו ועל שמאלו אלו מטין לזכות ואלו מטין לחובה ואע"פ שאינו דן יחידי הוא חותם יחידי שנאמר אגיד לך הרשום בכתב אמת ועקרי דינין אלו יתבארו בפרק רביעי בכדי הצורך בע"ה:

**כל** דיין שטעה בדבר משנה או תלמוד אינו דין כלל ומחזירין את הדין ואם אי אפשר להחזיר כגון שנתן הממון על פיו והלך לו פטור מלשלם שאין זה דן את הדין אלא גורם להזיק שלא בכוונה טעה בשקול הדעת והוא דבר שנחלקו בו תנאים או אמוראים ולא נפסקה הלכה בתלמוד כאחד מהם אלא שנתפשט המנהג כדברי האחד והוא דן כדברי האחר זהו שאמרנו עליו שאם הוא מומחה ונטל רשות או קבליהו אם אי אפשר להחזיר פטור מלשלם ומ"מ אם אפשר להחזיר י"א שמחזירין את הדין ואם לא נטל רשות ולא קבלוהו אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ואם לא נשא ונתן ביד הדין חוזר ואם אי אפשר להחזיר משלם וכבר ייעדנו על דברים אלו שעקרן יתבאר בפרק רביעי בע"ה:

## דף ו:

**כל** שבאין לפניו לדין מצוה עליו לפתוח להם בפשרה ואפילו שמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אם נשמעו לו בכך משתדל לבצוע ביניהם וכך היא המצוה שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם איזה הוא משפט שיש עמו שלום הוי אומר זה בצוע וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו איזה הוא משפט שיש עמו צדקה הוי אומר זה בצוע ואפילו התחילו לדון ונתנו טענותיהם יום אחר יום כל שלא נגמר הדין מצוה עליו לפתוח בפשרה הא לאחר גמר דין והוא שכבר אמר איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי וי"מ משהסכימו כולם לומר כן אע"פ שלא אמרו עדין ומשהגיעו לכך אין לו לפתוח להם עוד בפשרה אלא יתרצו ביניהם או יקוב הדין את ההר שאף הדין הגמור צד צדקה יש בו שמונע מלהעמיד גזילה בתוך ביתו:

**מי** שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה הואיל ונשתנה קנאה אלא שדמים הוא חייב לו ומברך עליה הא אם גזל עיסה אין מברך על החלה אבל אם גזל פת אפויה ואכלה הואיל ויש כאן הנאה מברך המוציא וברכת המזון שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ויש חולקין אף בזו וכבר כתבנוה בבבא קמא פרק הגוזל צ"ב א':

**מי** שבאו לפניו שנים לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא ישמע את דבריהם או שישמע ולא ידע להיכן הדין נוטה רשאי לומר להם איני נזקק לכם שמא יתחייב חזק ונמצא רודף את הדיין ויש גורסין שמא יתחייב רך ונמצא קשה רודפו כלומר שמבהילו לפרוע ויגרום לו היזק גדול על שלא עיגן את דינו וכן לאיזו סיבה שתהיה יכול לישמט שלא להזקק להם אבל מ"מ אם שמע את דבריהם והוא יודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי

שנאמר לא תגורו מפני איש לא תכניס דבריך מפני איש ומ"מ אם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם על כל פנים:

**תלמיד** היושב לפני רבו וראה רבו שטועה ומטה את הדין אין לו לשתוק לכבוד רבו אלא יזכירנו הלכה שנאמר לא תגורו מפני איש:

**לעולם** תהא יראת שמים על פני הדיינין והעדים שלא להטות את דבריהם חוץ מן הקו השוה כלל ויהיו העדים יודעין את מי הם מעידין ולפני מי הם מעידין ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני י"י ובעדים הכתוב מדבר כמו שיתבאר במקומו וכן יהיו הדיינין יודעין את מי הם דנין כלומר שעדותם ודינם כביכול על הקב"ה הוא בתלמוד המערב אמרו וכי אפשר לו לאדם לדון את בוראו אלא אמר הקב"ה אני אמרתי דיהא לשמעון מנה ולראובן ולא כלום ואתם בוטלין מזה ונותנין לזה עלי לשלם לזה וליפרע מזה וכן יהיו יודעין לפני מי הם דנין ומי עתיד לפרוע מהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכן הוא אומר ביהושפט שאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפוטו כי אם לי"י ובתלמוד המערב אמרו ר' עקיבא כד הוה בר נש אמר איזיל מידון קומוי הוה אמר לון הוו יודעין שאתם עומדין לפני מי שאמר והיה העולם שנ' ועמדו שני האנשים וכו' לפני י"י ולא לפני עקיבא בן יוסף שמא יאמר הדיין מה לי ולצרה שאם אטעה אענש תלמוד לומר ועמכם בדבר המשפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ומשיעשה כפי שכלו והוא ראוי לכך אינו נענש אע"פ שטעה הא אם יודע בעצמו שאינו ראוי לכך אל יכניס עצמו בגדולה ממנו והוא שאמרו במסכת ע"ז י"ט ב' רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה:

## דף ז.

**אע"פ** שהפשרה נבחרת לענין דיני ממונות לענין איסור אינו כן ואל יאמר הדיין נתיר לו את זו כדי שלא יאכל את זו וכיוצא בזה הוא שאמרו לא נאמר מקרא זה ר"ל ובוצע ברך נאץ י"י אלא כנגד אהרון שנאמר וירא אהרון ויבן מזבח לפניו ר"ל ויבן מזבוח לפניו ראה חור זבוח לפניו על שלא רצה לעשות להם כך ואמר אם איני שומע להם עושים לי כך ומתקיים בהם אם יהרג במקדש י"י כהן ונביא שהרי חור נביא היה ולא יהא להם תקנה שלא ליענש עונש מרובה מוטב שאעשה להם העגל ואפשר שיהא להם תקנה בתשובה:

**לעולם** יהא אדם זריז ללמוד תורה מפני שכל חייו תלויים בה דרך הערה אמרו אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון:

**לעולם** יהא אדם רך כקנה שומע חרפתו ואינו משיב ולא יהא רודף אחר השררה והמחלוקת שהמחלוקת אע"פ שלפעמים תחלתו רך סופו קשה משל הדיוט אומר טוביה דשמע ואדיש חלפי בישתא מאה כלומר אשרי מי ששומע ומטה שכמו לסבול ומרגיל עצמו לשתוק שכמה דברים קשים עוברים במדה זו וכן אמרו שב בירי לשלמנא וחד לעביד ביש ואף שלמה אמרה כן שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה:

**כל** דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינתו בישראל שנאמר איש אל רעהו לא יעשוקו ומלאה הארץ דעה את י"י והוא שנאמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקוב יאמר י"י:

**כל** דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה גובה ממנו שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי י"י יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש:

**לעולם** יראה הדיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהינם פתוחה לו מתחתיו שנאמר הנה מטתו שלשלמה וכו' מפחד בלילות מפחדה של גיהינם שדומה ללילה:

## דף ז:

**לעולם** אל יכניס דיין עצמו לדין אא"כ הדין ברור לו כשמש דרך צחות דרשו כה אמר י"י דינו לבקר משפט וכי בבקר לבד דנין והלא כל היום כולו דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו ובמסכת יבמות ק"ט ב' אמרו רע ירוע כי ערב זר רעה תבוא לדיין המסתפק באיזה דבר ואינו שואלו לגדול ממנו:

**זמן** ישיבת הבית דין פרשוה במסכת שבת לאחר תפלת השחר עד שעה שישית שהוא זמן סעודה לתלמיד חכם ובית דין הגדול היו יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים:

**אע"פ** שגדול שבדייניו נענש ביותר כל הבית דין בעונש עוון הטיית הדין ולא עוד אלא אפילו היו שם אחרים שלא מן הבית דין ששמעו ושתקו קולר תלוי בצואר כולם ואפילו תלמיד לפני רבו ומגדולי החכמים היו מקבצים הרבה תלמידים בשעת הדין שיתיראו מן העונש ויגלו דעתם עד שמתוך כך יצא הדבר לאמתו:

**צריך** להזהר שלא למנות דיין הצריך לבני אדם שמא מתוך שהוא צריך לבריות יבא לידי הטייה דרשו רבותינו מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן המחזיר על הגרנות יהרסנה במסכת כתובות ק"ה ב' אמרו שאף הצריך לדבר אחרים דרך שאלה פסול לדין אא"כ יש לו גם כן להשאיל וכן אמרו

שם שהשונא והאוהב פסולין לדין שאין אדם רואה חובה לאוהבו ולא זכות לשונאו וכן דרשו שם שלא סוף דבר שחד ממון שהוא אסור אלא אף שוחד דברים או שאר מיני כבוד ויתבאר בבכורות שהנוטל שכר לדון דיניו בטלין והוא הדין לכל דין שהוא נוגע בו בדבר ומ"מ באחרון של כתובות יתבאר שאם הוא אגר בטלא מותר וכן הדין בעדות והוא שאמרו בתלמוד המערב רב הונא הוה רעי תורין הוה ידע סהדותא לבר נש אמר ליה תא אסהיד עלוי אמר ליה הב לי אגראי ותני כן נותנין לדיין שכר בטילו ולעד שכר עדותו וודאי באגר בטלא נאמר שאלו לא כן עדותו בטל כמו שיתבאר בבכורות אלא באגר בטלא ודוקא בדבר הברור שהוא מתבטל ממנו ומ"מ דיין שנתכבד מאחד אע"פ שהוא פסול לו יכול למנות אחד מן החכמים לדון לו ודבר זה יתבאר ממעשה האמור למטה באושפיזיכניה דרב:

**כל** צבור הממנה דיין שלא למד בכדי צרכו אפילו היה מטוכסס במדות עתיד ליתן את הדין דרך צחות אמרו הוי אומר לעץ הקיצה וכו' וכל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשירה שנאמר שופטים ושוטרים וכו' וסמיך ליה לא תטע לך אשירה וכו' ובמקום תלמיד חכם כאלו נטעו אצל מזבח שנאמר אצל מזבח י"י אלהיך ודרך צחות דרשו אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם אלוה הבא בשביל כסף וזהב לא תעשו לכם ר"ל שמנוהו בשביל עשרו ואם נתן הוא ממון למנוהו מצות חכמים לזלזל בו ובתלמוד המערב שבסדר זרעים אמרו טליתו תהא בעיניך כמרדעת של חמור:

**לעולם** יהא הדיין או הפרנס או שאר הממונים נזהרים שלא תזוח דעתם עליהם במנויים אלא כל שכן שישפילו עצמם ויהיו יריאים על נפשם מעונשי הדין או המנוי ויתמיד במחשבתו מה שנאמר אם יעלה לשמים שיאו וכו' וכן כי לא לעולם חסן ולעולם יהא הדיין מתון בדין ר"ל שלא למהר לחותכו עד שיעיין בו יפה יפה דרך הערה דרשו ושפטתם צדק צדק הדין בלבך ואח"כ חתכהו וכן יהא זהיר בכבוד הצבור וכשהוא בא לדון או לדרוש יקדים ויבוא שהם יושבים בקרקע וכשהוא בא עליהם לישב במקומו נמצא מפסיע על ראשי עם קודש ולא יטילו אימה יתירה שלא לשם שמים ומ"מ צריכים הם להטיל אימה כראוי ולשם שמים ולהכות ולרדות ויהיו כליהם מצויים עמהם תמיד מקל למכת מרדות עד שיחזור בו רצועה למלקות שופר לשמתא ונדוי סנדל לחליצה:

**כתוב** בתורה שמוע בין אחיכם זו אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכן אזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו והעושה כן הרי זה רשע ערום כמו שאמרו בגמרא סוטה כ"א ב' איזהו רשע ערום זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו ויזהר הדיין שלא לרמותם בדברים

אלא ידון ביניהם בקו הדין או בפשרא הראויה אפילו בחלוקת דברים השוים בתשמישם ידקדק בשוויים ויעלה האחד לחבירו בדמים כפי הראוי לו וזהו שאמרו בין איש ובין אחיו אפילו בין בית לעלייה ובין גרו אפילו בין תנור לכירים:

## דף ח.

**כקטון** כגדול תשמעון זו אזהרה להיות הדיין זהיר בדין של פרוטה כדין מאה מנה ולא סוף דבר לדונו כראוי בלא הטיה אלא אף להזקק לו תחילה אם קדם לבוא לפניו:

**כתוב** אחד אומר ואצוה את שופטיכם וכתוב אחד אומר ואצוה אתכם הרי אלו שתי אזהרות אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיהא סובל טרחם ומשאם כאשר ישא האומן את היונק ולעולם יהא אחד ממונה על כלם שיהיו כלם נשמעים לו כדי שלא ירבו מחלוקות בהתמדה והוא שאמרו כי אתה תביא וכתוב כי אתה תבא אמר לו משה ליהושע זקנים שבדור עמהם כלומר שיהיו עמך במדרגה אחת אמר לו הקב"ה ליהושע טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור וכן בדוד הוא אומר שמעוני אחי ועמי אם אתם שומעים לי הרי אתם אחי ואם אי ואם שומעין לי הרי אתם עמי ואני רודה אתכם במקל:

**ברכת** זמון שהיא בשלשה בברכת המזון כבר התבאר ענינו במקומו הראוי לו וזמון האמור כאן שהוא בשלשה הוא נאמר לענין הזמנת בית דין והוא ששלשה שיושבין לדון והלך שלוחם להזמין אחד מבעלי דין אין כותבין כנגדו כלום אם לא בא בהזמנתו אא"כ הזמינו בשם שלשתם ומ"מ דווקא שאינו ביום הקבוע [...] כגון שני וחמישי הדבר ידוע שהם מקובצים ודיים בהזמנה על שם אחד מהם:

**דיני** קנסות כבר בארנו שאין דנין אותם אלא בארץ ישראל ועל ידי שלשה מומחין אפילו עשרה הדיוטות פסולין לדיני קנסות וכבר בארנו ענין זה במשנה:

## דף ח:

**כבר** בארנו במשנה במה שנאמר בה מוציא שם רע בשלשה שנתבלבלו בפירושו המפרשים ושגדולי הרבנים פירשוה באומר פתח פתוח מצאתי שנאמן להפסידה כתובתה ומפרשים כל הסוגיא בתביעת ממון אם לבעל בהפסד כתובתה אם לאב בהעמדת כתובתה בחזקתה ובמאה כסף והרי אין כאן אלא תביעת ממון וחכמים אומרים בעשרים ושלשה הואיל ואפשר לבא לידי נפשות שאפשר שעל ידי כן יבאו עדים שזינתה ומצד שיש דברים בסוגיא זו שנראים כסותרים פירוש זה צריך לבאר ולישב עליו באור

הסוגיא והוא שהקשו בגמ' מה לנו אם אפשר לבא לידי דיני נפשות הואיל ועכשיו מיהא אין כאן אלא תביעת ממון ובאו בה תחילה מטעם חוששין ללעז ר"ל לעז בית דין שמאחר שאינו מכנף אלא שלשה הואיל ומ"מ הרי הוא כמוציא קול שזנתה שמא יבואו עדים ויצטרכו להוסיף עד עשרים ושלשה ויאמרו שלתביעת ממון הראשונה הם מתקבצין ומפקפקין בראשונים שמא נפסלו ולהסתיר פסולם הם מקבצים עד עשרים ושלשה כדי שיראה כמקבצין לדיני נפשות וי"מ לשיטת חוששין ללעז על האשה שמא מתוך שבני אדם נושאין ונותנין בה יבואו עדים ויעידו על הדרך שבארנו במשנה ואח"כ פירשו שבזו אף חכמים מודים שאין חוששין בה אלא שמשנתינו בשאמר הבעל להביא עדים שזנתה ונתקבצו עשרים ושלשה ולא מצא עדים ונתפזרו והלכו להם והוא חוזר לטענת הפסד כתובה מטעם פתח פתוח מצאתי ועל זה הוא אומר שמכיון שנתקבצו כלם אין מתפרדין בדין זה אע"פ שניתק מנפשות לממון מכבודן של ראשונים והקשו לדעת ראשון מברייתא שאמרו בה תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בעשרים ושלשה בשלמא לרבא כך פירשו תבעו ממון תחלה כלומר שאינו בא אלא להפסידה כתובתה בשלשה ואין חוששין ללעז תבעו נפשות תחלה ונתפזרו והוא חוזר לתביעת ממון ר"ל להפסד כתובה בעשרים ושלשה שכבודן של ראשונים אחר שנתקבצו שם אלא לעולא שחושש ללעז הרי אף תבעו ממון תחלה בעשרים ושלשה מחשש לעז ופירשו לדעת חכמים שכל שבתחלת הדין הואיל ואפשר לבא לידי נפשות חוששין ללעז ומה שאמרו בבריתא לדעת חכמים תבעו ממון בשלשה נפשות בעשרים ושלשה ולדעתך אף תבעו ממון צריך עשרים ושלשה מחשש לעז כך פירושו תבעו ממון האב לבעל כגון שהביא הבעל עדי זנות והוזמו ובא האב להעמיד כתובתה בחזקתה ולגבות מאה כסף ואמר שדין זה בשלשה שהרי חשש לעז אין כאן שכבר הוזמו העדים וכן אין כאן כבוד ראשונים שהרי דין אחר הוא ולהפסידה כתובתה אינו נאמן שכל שמחזר אחר עידי שקר טורח הוא בסעודה ומפסיד אבל במקום שיש חשש דיני נפשות כגון תחלת הדין בעשרים ושלשה ואח"כ פירשוה במחלוקות אחרות שלדעת ר' מאיר אין שם דיני נפשות ולדעת חכמים יש בהן דיני נפשות כגון שהעדים לא התרו בה באיזו מיתה או שלא התרו בה כלל אלא שהיא אשה חברה ותירוצים אחרים בכיוצא באלו:

**וכבר** בארנו במשנה שיש לדחות פי' זה מצד שלא נקרא מוציא שם רע אלא בטוען שזנתה ושנתברר לו ואלו עדיו ובא האב והזימם ומתוך כך פירשוה אחרוני הרבנים בדין זה ותביעת ממון זה פירושו על תביעת האב במאה כסף שכבר הוזמו עידי הבעל ונסקלו והאב תובע מאה כסף ושאלו לדעת חכמים מה לנו אם היה שם דיני נפשות אחר

שעכשיו אין בה אלא דיני ממונות ופירשוה תחלה מחשש לעז ואנו מפרשין לשטה זו שמא יביא הבעל עדים אחרים מכוונים בעדותם ויצטרכו להוסיף עד כ"ג כמו שהתבאר ואל תפקפק לומר האיך נאמין עדים שהוא מביא אחר שמצאונוהו מחזר על השקרנים שכל שהביא עדים והוזמו ואח"כ חוזר ומביא על אותה טענה בעצמה והוזמו אפילו מאה כתות והוזמו כלן והביא כת אחרונה מכוונת דנין על פיה שאם הוא הוחזק לא הוחזקו אלו הבאים עכשיו ומ"מ בעלי פירוש זה מפרשים דבר זה בשטה אחרת כמו שיתבאר בסמוך ואח"כ פירשו שאין דעתם בחשש זה כלל אלא מכבודן של ראשונים כגון שנתקבצו לדון את המוזמים ונתפזרו להקביל פני מלך או לסבה אחרת ונשארו קצתם וזה תובעם לדון לו מיהא מאה כסף שהוא בשלשה והם סוברים שאחר שלא נתפזרו אלא לסבה ועתידין לחזור אין זה כבודם לדון בדין זה כלל אף בצד ממון שבו אלא בכלם והקשו מבריתא שאמרו בה לדעת חכמים תבעו ממון בשלשה שלדעת כבוד ראשונים ניחא כגון שכבר הוזמו עידי הבעל ולא נסקלו שאם בא לתבוע מאה כסף תחלה ואינו בא להשתדל על הריגת המוזמים דנין בשלשה ואם תובע נפשות תחלה ונתפזרו אף ממון בעשרים ושלשה לכבוד ראשונים שדעתם לחזור ותבעו נפשות הוא כגון שעדין לא נסקלו ונתפזרו ותובע מן הנשארים לדונו בתביעת מאה כסף אבל אם מחשש לעז אתה בא אפילו נסקלו יש לחוש שמא יביא אחרים ותירצו שאף עולא שחשש ללעז לא אמרה אלא בשלא נסקלו שיש לחוש שזה משתדל בהצלתם ולהזים את המזימים ופירשו הברייתא תבעו ממון גרידא כגון שנסקלו בשלשה ואין חוששין עוד ללעז שמכיון שנסקלו כבר נתפרסם הדבר הא תבעו נפשות כגון שלא נסקלו עדין אף הממון אינו נגבה אלא בכ"ג שמא יבא לידי נפשות ויבטל הדין ואח"כ פירשוה בדברים שלדעת ר' מאיר אין שם דיני נפשות ולדעת חכמים יש בהם דיני נפשות כמו שאמרנו תחלה ומ"מ בעלי פירוש זה פירשו תחלה בחוששין ללעז בשלא הוזמו עידי הבעל אלא שהוכחשו בבדיקות או בחקירות ותבע האב מאה כסף הואיל והוכחשו וחשש הלעז שמא יביא עדים מכוונים יותר וטעם כבוד הראשונים בשהוזמו ונתקבצו ונתפזרו על הדרך שפירשנו וקושיית הבריתא כך היא בשלמא לרבא שטענתו בכבוד הראשונים פירוש הבריתא תבעו ממון כגון שלא הוזמו בשלשה תבעו נפשות כגון שהוזמו אף הממון בעשרים ושלשה אלא לטעם חשש הלעז אף בתבעו ממון האיך הוא בשלשה ופי' הבריתא לדעתו בשהוזמו ואין עוד חשש לעז שאין אדם מחזר אחר עדים שקרים ויש לו מכוונים והלכך בא לתבוע ממון בשלשה ואם בא לתבוע נפשות בעשרים ושלשה:

**ומה** שיש לנו לערער על פירוש זה והיא הסבה שהצריכתנו לכתבו הוא שכל שהוכחשו עידי הבעל ולא נתכוין עדותם אין זה הוצאת שם רע להתחייב במאה כסף ולא עוד אלא שלא נתברר עדין שאינו שם רע אלא שבזו פירשו קצת חכמים לדעתם כגון שבעל ודם בסדינו וטען שלא מצא לה בתולים והביא עדים שזנתה ואם נמצאת עדותם מכוונת ודאי נסקלת על ידם ודם מעלמא אתי אבל מכיון שהוכחשו וסדין מוכיח נתברר שמוציא שם רע הוא ויש שפרשו לדעת זו שעידי הבעל כוונו עדותם יפה והביא האב עדים להזים ואותם מזימים לא כוונו עדותם יפה והוכחשו בבדיקות או בחקירות וכיון שהוזמו עידי הבעל אע"פ שאינה הזמה גמורה ואין נהרגין מ"מ נתברר שאינו שם רע ועדות בעל בטל לגמרי ואף זה אינו מספיק לגמרי אלא שגדולי הדורות שלפנינו כתבוה ולענין פסק אין חוששין ללעז ולא לכבוד ראשונים וכל שבתביעת ממון דנין אותו בשלשה כל אחד מן הפירושים לפי שיטתו אלא שגדולי המחברים פסקו כחכמים כמו שנתבאר:

**ראיתי** בתלמוד המערב דברים הנראין שבתביעת מאה כסף הדברים מתפרשים ואף אם יתפרשו לענין הכתובה לא באומר פתח פתוח מצאתי אלא בהביא עדים שזנתה והוא שאמרו שם ר' מונה אמר בנערה מאורסה פליגין לר' מאיר מפסדת כתובתה בשלשה ונסקלת בעשרים ושלשה ולרבנן מקום שנסקלת מפסדת כתובתה הא במוציא שם רע כולי עלמא מודו מקום שהעדים נסקלין שם הבעל נותן מאה סלע אמר ליה ר' יוסה הן דלא פליגא את עביד לה פליגא אלא במוציא שם רע פליגין לר' מאיר בעל לוקה ונותן מאה סלע בשלשה ולרבנין מקום שעדיו נסקלין שם הוא לוקה ונותן מאה סלע אבל נערה המאורסה כולי עלמא מודו מקום שנסקלת שם מפסדת כתובתה:

**המסית** נהרג בלא התראה ואפילו בהכמנת עדים אחורי הגדר ודוקא בעשרים ושלשה אבל שאר חייבי מיתות אין ממיתין אותם אלא בעדה ר"ל בעשרים ושלשה ובעדים שיתרו בו להדיא ויאמרו לו פרוש ואל תעשה עברה זו שאם אתה עושה אותה הרי אתה חייב עליה מיתת בית דין ומ"מ אין צריך להודיעו באיזו מיתה ולא סוף דבר בעם הארץ שצריך התראה אלא אף בתלמיד חכם ואע"פ שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שלא יהא יכול לומר שוגג הייתי וסבור שמותר מ"מ אפשר שאע"פ שהוא מזיד באסור ומותר שוגג הוא באיזה דבר ומ"מ עדים זוממין אין צריכין התראה כמו שיתבאר:

## דף ט.

**חייבי** מיתות בית דין שלא התרו בו למיתה והתרו בו למלקות מכח לאו שבו אינו לוקה שכל לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו ומ"מ חייבי מלקיות מלקין אותן בשלשה כמו שיתבאר:

**עדים** הרבה שהעידו בדבר אחד ונמצא אחד מהם קרוב או פסול או שנים קרובים זה לזה אם נתכוונו כלם להעיד עדותם בטלה והיאך אתה יודע אם נתכוונו להעיד אם לאו בדיני נפשות כל שהתרה בו מתכוין להעיד וכל שאינו מתרה בו אינו מתכוין להעיד ובדיני ממונות שואלין להם אם באו שם להעיד או שלא באו שם אלא לראות ואם אמרו שלהעיד באו עדותן בטלה וי"א שאף בדיני נפשות לא הופקעה תורת עדות מהם אע"פ שלא התרו ואף בדיני נפשות אתה צריך לשאול להם אם באו להעיד או לראות וכל שלא נמצא קרוב באותם שבאו להעיד עדותן קיימת וכל שנמצא בהן קרוב או פסול אפילו הן מאה עדותן בטלה מפני שכלה עדות אחת ובטלה מקצתה בטלה כלה וכך פרשוה במסכת מכות וכן עיקר וזהו על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר אם מתקיימת בשנים בשלשה לא כל שכן אלא מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה כן והוא הדין למאה כן אע"פ שלא העידו זה בתוך כדי דבור של זה ולענין הזמה אינה עדות אחת אא"כ העידו כולם כל אחד בתוך כדי דבור של חבירו וכל שהוא כן אם הוזמו כלן הרי כלם נהרגין ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה אע"פ שאין עדות האחרונים צריכה לעדות הראשונים וכן אין נהרגין עד שיזומו כלן:

**דיני** ממונות שהעידו בהם שנים או יותר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול ראיתי לגדולי הדורות שכתבו שאף לשבועה אין מזקיקין אותו על פי הנשארים שכל העדות כמי שאינו ואין כאן אפילו עד אחד שאם כן נמצא אחד מחייבו שבועה במקום שאין השנים מחייבין אותו ממון שהרי אם היו שלשה ונמצא אחד מהם קרוב או פסול אין מחייבין אותו ממון על פי השנים הכשרים ומ"מ משביעין אותו שבועת היסת ושמא תאמר היכן מצינו שבועה להכחיש שני עדים כשרים טעם הדבר מפני שהעדים כמי שאינם ואם הוא מתירא שמא יפסלוהו ויחזיקוהו בנשבע לשקר יוציא שטר מן הבית דין שכך היה מעשה ואין עדים אלו נאמנין לפסלו כלל:

**דברים** אלו אינם אלא בעדות על פה אבל עדות בשטר שנמצא חתום שם קרוב או פסול או שנים קרובים זה לזה תתקיים העדות בשאר ואפילו היה זה חתום ראשון שסתם הדברים חתמו הכשירים והניחו ריוח לגדוליהם ומלאהו בקרובים שלא מתורת עדות ומ"מ כל שנתברר שבמעמד אחד חתמו פסול וכן כתב גאון וכבר כתבנוה בבתרא פרק אחרון:

## דף ט:

**זה** שבארנו שאין הנדון נהרג אא"כ התרו בו לא סוף דבר שהתרו בו עדיו אלא אף אחר דעלמא שהתרה בו בפני עדים אפילו עבד אפילו אשה כמו שיתבאר ומה שדרשו על פי שנים עדים וכו' עד שיהו עדיו מתרין בו אין הלכה כן וכבר דרשוהו בדרך אחרת לומר שלא תהא סנהדרי שומעת מפי התורגמן:

**דיני** נפשות שהוכחשו העדים ר"ל שלא כוונו שניהם לדבור אחד עדותן בטילה ואינו נהרג ולא סוף דבר שהוכחשו בחקירות כגון באיזה יום וכו' שהעדים באים על ידם להזמה אלא אפילו בבדיקות כגון זה אומר כליו לבנים וזה אומר כליו שחורים כמו שיתבאר:

**מוציא** שם רע שהביא הבעל עדים שזנתה והביא האב עדים והזימום הרי עידי הבעל נהרגין אבל אין משלמין ממון שאע"פ שהיו מפסידין אותה כתובתה והיה להם לשלם טובת הנאה בכדי מה שהיא מוצאת עכשיו ממנה אם תבא למכרה על מנת שאם תמות בחיי בעלה יפסיד הלוקח כדין זוממי כתובה האמור במקומו מכות ג' א' הרי מיתה וממון באחד הוא וכל שמיתה וממון באחד אין אדם מת ומשלם והרי זו המיתה והממון מצד האשה שהרי בנשואה עסקינן שכתובתה לעצמה שאלו בנערה המאורסה הואיל וכתובתה לאביה ממון לזה ונפשות לזה הוא כמו שיתבאר למטה ואם מפני מאה כסף של אב שהיו מפסידין לאב הרי על ידם היו באים לו שאין הבעל חייב במאה כסף עד שיביא עדים שזינתה חזר הבעל והביא עדים והזימו עידי האב הרי עידי האב נהרגין ומשלמין ממון נהרגים על שהיו באים להרוג את עידי הבעל שלא כדין ומשלמין מאה כסף לבעל שהרי ממון לזה ונפשות לזה הוא:

**כבר** ידעת שהרשעים פסולין לעדות והוא כל שעבר עבירה שחייב עליה מלקות מ"מ אינו נפסל עד שיעידו עליו בעשייתה שני עדים אבל אם הוא בעצמו בא לבית דין ואומר שגנב או שגזל אע"פ שמשלם על פי עצמו אינו נפסל בכך שאין אדם משים עצמו רשע מעתה מי שהעיד פלוני רבעני אפילו אמר שברצונו נרבע שאינו נאמן על עצמו שאין אדם נהרג על פי עצמו מ"מ נאמן הוא על האחר שרבע ואין אומרים רשע הוא זה הואיל ומעיד על עצמו שברצונו נרבע שאין מאמינין אותו על עצמו ונאמן על הרובע ומצטרף עם אחר להרגו ועל עצמו אינו נאמן ואומרים שלאנסו היה:

**ויש** לשאול עליה מה שאמרו בכתובות י"ח ב' בעדים שבשטר שאין כתב ידם יוצא ממקום אחר שאם אמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסין היינו מחמת נפשות נאמנין אבל אמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסין היינו מחמת ממון ר"ל שחד שקבלנו עליו או שהיה

מיראינו לגזול את שלנו אין נאמנין שאין אדם משים עצמו רשע והיה לנו לומר גם כן שיהא נאמן על האונס אבל לא שמפני ממון הוא ונדון בו שבאונס נפשות היה ומתוך כך י"מ כאן שאין אדם משים עצמו רשע ואין מאמינין בו שנרבע כלל אלא אחר הוא שרבעו זה שמעיד הוא עליו וכן זו שבכתובות אין נאמנין אף על האונס כלל וזהו פלגינן דיבורא שמאמינין אותו על העדות אבל לא במה שהוא אצל עצמו כלל לא באונס ולא ברצון לא באונס ממון ולא באונס נפשות ולדעתי אין כאן קושיא כלל וזו וזו אחת הם ובשתיהן אנו מבטלין לגמרי אותו דבור שמשים בו עצמו רשע וכל היוצא ממנו ומקיימין את הראשון שאין בו שימת עצמו רשע וענין זה הוא שבכל אחד מאלו יש בו שני עדיות שבראשון אין בו שימת עצמו רשע ובשני יש בו שימת עצמו רשע שבכאן פלוני רבעני זהו הדבור האחד ואין כאן שימת עצמו רשע שאפשר שבאונס היה והדבור השני הוא שאומר לרצוני ומה שיוצא לנו מדבור ראשון הוא להרוג את הרובע ומדבור שני יוצא לנו להרוג את הנרבע ואנו מבטלין את השני ומקיימין את הראשון ואע"פ שהיה לנו לומר בטלה מקצתה בטלה כולה מקיימין את הראשון מכח אין אדם משים עצמו רשע שבטלנו בטעם זה לגמרי כל מה ששם בו עצמו רשע כאלו אינו ונשאר הדבור שלא היתה בו שימת עצמו רשע והוא הוא העדות וזו שבכתובות כתב ידינו הוא זה הוא עדות ראשון שבו מתקיים השטר ודבור שני הוא אנוסים היינו מחמת ממון והיוצא לנו ממנו הוא לבטל ענין השטר ולפיכך אנו מבטלין עדות שניה והיוצא ממנה ומקיימין את הראשון ואלו היינו דנין בו שאנוסים היו אלא שמחמת נפשות היה הרי הועילו באותו עדות שהיו משימין בו עצמם רשעים כאלו היינו מאמינין אותו עדות בעצמו שהרי מ"מ יתבטל השטר ואין זה חלוקת הדבורים וכן שאין לומר שיהא אנוסים היינו דבור אחד ומחמת ממון דבור אחר שהרי אנוסים היינו אינו דבור נשלם שהרי לא מתברר בו אם מחמת ממון אם מחמת נפשות:

**וכן** אני דן בכל מקום שאמרו לחלק את הדבור מצד מה שאין אדם משים עצמו רשע כגון מה שאמרו למטה כ"ה א' לדידי אוזיף בריביתא ואע"פ שאין הדבר מבואר בו כל כך שעל כרחך אחת צריך לתקן את הלשון שהרי יש לו להזכיר שם פלוני אלא שהתלמוד קצר דבריו ונשען על מה שהזכירו בראש השמועה בר בינתוס אתא לקמיה דרבא וכו' ונמצא שעדות זה כך היה מלוה ברבית הוא דלדידי אוזיף בריביתא ובכמה מקומות אתה מוצא שאתה צריך לתקן את הלשון וכמו שאמרו למטה בההוא דהוו קרו ליה קברשו ואמר מאן מסיק בי זוזא אלא פלניא ונתבעו היורשים על כך ועל כרחך אתה צריך לפרש אלא פלניא דאסיק בי כך וכך וכן ההוא דאמר אי הוו לי זוזי לא פרעתינהו לפלניא ונתבעו

היורשים על כך ועל כרחך אתה צריך לתקן לא פרעתינהו לפלניא שנתחייבתי לו כך וכך וכן בהרבה מקומות ועוד שהרי מ"מ אין מוקדם ומאוחר ומה שאמר אוזיף בריביתא אע"פ שלא פירש למי הוא העדות ומה שאמר לדידי הוא שנתבטל מכח אין אדם משים עצמו רשע וכן אני אומר בהרגתיו האמור ביבמות שאשתו נשאת לאחר על פיו אע"פ ששם עצמו רשע על כרחך מזכיר הוא את הפלוני וענינו מת פלוני שאני הרגתיו ואנו מאמינין אותו במת פלוני אבל לא במה שאומר שהוא הרגו:

**ומשטה** זו אני דן שכל דבור שאלו סלקת מה ששם בו עצמו רשע לא נשאר טעם במה שנשאר מלשונו אינו עדות כלל מעתה מי שנצטרף עם אחד לומר זיניתי עם אשתך אינו אוסר שכשאתה מסלק מה ששם בו עצמו רשע אין לנשאר שום טעם אבל אם אמר אשתך זנתה עמי מצטרף לאיסור שהרי כשתסלק מלת עמי יש לאשתך זינתה טעם והוא הוא עיקר העדות אלא שאף בראשונה יש חולקין עלי לומר שחולקין אותו לענין זה שנאמר שלאנסו היה ואין זה כלום שהרי אין קושי אלא מדעת ואם אתה בא מכח מה שאמרו ביבמות נ"ד א' כגון שנתקשה לאשתו דברים רחוקים הם ואין סומכין עליהם להכשיר עדותו מטעם פלגינן דבורא ואם שאנסוהו להתאהב עמה עד שיתקשה מדעת הרי אף בזה רשע הוא שהרי הערות בדין יהרג ואל יעבור וכן הסכימו עמי בכל אלו גדולי הדור והוא הדין ברבעתי את פלוני והוא הענין שתפסוה בפלוני רבעני ובפלוני בא על אשתי ולא ברבעתי ובאתי אלא שהם פירשו בהרגתיו שחולקין בה את הדבור לומר שלא לרצונו אלא לאנסו או בשוגג ואני חוכך עוד לומר שכל שתולה עיקר העבירה בעצמו כגון רבעתי את פלוני הלויתי ברבית לפלוני קבלתי ממון והעדתי שקר אינו כלום ואע"פ שיש לפקפק בהרגתי את פלוני בעדות אשה הקלו וזהו מה שנראה לי לגלגל בתירוץ קושיא זו שהקשו הקדמונים מזו שבכאן לאותה שבכתובות ולדעתי לא הביאם להקשות כן אלא שהיו דנין אנוסין היינו בדבור ראשון ומחמת ממון בדבור שני ונמצא הראשון לבטל את השטר והשני לקיימו ונבטל את השני ונקיים את הראשון כדי לבטל את השטר ואין אנו צריכין לכך ומ"מ הם תירצו אף בזו שזו שבכאן הוא בשני גופים על חבירו ועל עצמו ונאמן על חבירו ולא על עצמו אבל אותה שבכתובות כל עדותם על עצמם ואין נאמנין ורבותי תירצוה שזו שבכאן מאחר שחולקין את הדבור הרי נתקיים אצלנו דין פלוני רבעני ונמצא שנתן לו דין רובע וכשאומר לרצוני לא בטל עדותו הראשון כלל שאף אם היה ברצונו מ"מ הרובע נהרג ומאחר שאין מאמינין אותו שלרצונו מצד שאין אדם משים עצמו רשע ומאמינין אותו במה שאומר שרבעו ממילא אנו צריכין לומר שלאנסו היה אבל אותה שבכתובות כשאמרו כתב ידינו הוא זה בשאין מאמינין אותם

שאנוסין היו מחמת ממון האיך נדון מדבריהם מה שלא אמרו שבאונס נפשות היה והרי אפשר לקיים כתב ידינו הוא זה אע"פ שנאמר שלא נאנסו כלל ונמצא שאף הם סוברים שכתב ידינו הוא זה הוא דבור אחד ואנוסים היינו מחמת ממון דבור אחר:

## דף י.

**מי** שבא והעיד פלוני בא על אשתי הרי הוא ואחר מצטרפין להרגו אבל לא להרגה שאין ממיתין את האשה על עדות בעלה כי קרוב הוא וזה שאמרו כשם שאדם קרוב אצל עצמו כך אדם קרוב אצל אשתו שמא תאמר מה אנו צריכים לומר שאדם קרוב אצל אשתו כקורבתו אצל עצמו והלא מ"מ לא יהא אלא כשאר קרובים הרי אין קרוב מעיד על קרובו ועוד שאחר שהוא קרוב האיך נהרג הבועל באותה עדות והרי נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותו בטלה תדע שעיקר כוונתו לומר שאשתו כגופו ואין עדותו שעליה עדות כלל שבעל דבר הוא אצלה כמו שהוא אצל עצמו שאלו היה עדות היינו מבטלים כל העדות בבטול מקצתו אלא שאין שם עדות חל על אשתו עד שיהא העדות מבטל קצתו את קצתו ואין שם עדות חל אלא על הפלוני ומעתה אם אמר פלוני בא על אחותי או על בתי והן נשואות לאחרים שנמצאו ערוה אצל הבועל הואיל ושם עדות חל על האחות או הבת הרי נתבטל כל העדות בבטול מקצתו:

**שנים** שהעידו על אחד שבא על נערה המאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון שהרי לא הזכירו למי הנערה הזאת ואין כאן הפסד כתובה אבל אם אמרו על בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין הכתובה שהיו מפסידין לה אם כתב לה שהרי מיתה לזה וממון לזה הוא שהרי מ"מ כתובה לאב היא הואיל ולא נשאת ומיתה בשביל הנערה ומ"מ כל שיש לו מיתה לזה ומיתה ותשלומין לזה כגון שהעידו שבא על אשת איש והוזמו שיש בהם מיתה מצד הבועל ומיתה ותשלומין מצד האשה פטורין מן התשלומין הואיל ומ"מ יש להם מיתה מאותו הצד אע"פ שיש להם מיתה מצד אחר וכן היא שנויה בהדיא במסכתא זו ע"ד א' ברודף אחר חבירו להרגו ושבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם שפטור מפני שמתחייב מיתה לכל אדם הוא הואיל וניתן להצילו בנפשו:

**פלוני** רבע את השור והוזמו נהרגין ואין משלמין דמי הממון לבעליו הואיל ולא הזכירו את שור מי פלוני רבע שורו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין דמי השור לבעליו שהרי מיתה לזה ותשלומין לזה הוא פלוני רבע את שורי הוא ואחר מצטרפין להרוג את הרובע וכן להרוג את השור שאין אומרין אדם קרוב אצל ממונו לא כקורבתו אצל עצמו שלא לחול שם עדות על השור ולא כקורבת הקרוב להיות עדותו נפסל מדין נמצא אחד מהם

קרוב או פסול וזה שאמרו ברובע ונרבע על פי הבעלים שאסור לגבוה ומותר להדיוט בשאין אחר מצטרף עמו והוא שאמרו כן ברובע או נרבע על פי עד אחד וי"מ אדם קרוב אצל ממונו לא אמרינן ונמצאו דבריו עדות אף לענין השור והואיל ואינו נהרג בצירופו שהרי כמיתת הבעלים כך מיתת השור כך אינו נאמן על הרובע שהרי עדות אחת היא ובטלה מקצתה וגדולי המחברים כתבוה כדעת ראשון וגדולי המגיהים כדעת זו השניה ולדעת זה אף במה שאמרו למעלה מהו דתימא אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל אתה צריך לפרש כן כלומר אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן והרי שם עדות חל על אשתו ואחר שבטלה מקצתה בטלה כלה ויפטר אף הבועל קמ"ל שאדם קרוב אצל אשתו ואין שם עדות חל עליה ומאחר שכן אין כאן עדות אלא אצל הבועל והדברים נראין שמי יעלה על דעתו לומר אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן ושיהא חל עדות בעלה להרגה אלא כך הן הדברים כמו שבארנו למעלה מה שנכפל בדברינו הרבה שחולקין את הדבור ואף במסכת גיטין פרק ראשון ובבתרא פרק נוחלין אמרוה כן בכל שהוא בשני גופים יש להקשות ממה שאמרו בירושלמי כתב כל נכסיו לשני בני אדם והעדים קרובים לזה ורחוקים לזה שפסול וכן הלכה ואין אומרין לחלוק את הדבור לפסול לזה ולהכשיר לזה ודברים שבאו למפרשים בתירוץ שאלה זו כבר כתבנום בבתרא פרק נוחלין:

**המשנה** השניה והיא מענין חלק הראשון מכות בשלשה ר"ל כשמלקין את העובר על הלאוין שיש בהם חובת מלקות מלקין בשלשה ר"ל מומחין ואין צורך בה לעשרים ושלשה ואע"פ שאפשר שימות באותן המכות משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה ופי' הטעם בגמ' הואיל והוא במקום מיתה או מגזרה שוה דרשע רשע והלכה כתנא קמא:

## דף י:

**עבור** החדש בשלשה פירוש כבר ידעת שחדשה של לבנה תשעה ועשרים יום וחצי ותשצ"ג חלקים ומתוך שאמרו ימים אתה מונה לחדשים ואי אתה מונה שעות הוצרכנו להטיל אותו חצי יום פעם אחת בחדש שעבר ופעם אחת בחדש הבא עד שיהו כל החדשים אחד מלא ר"ל משלושים יום ואחד חסר ר"ל מתשעה ועשרים יום אלא שלפעמים אנו צריכין לשנות בסדר מצד מותר החלקים וכשהיו מקדשין על פי הראייה כל שנראתה הלבנה בליל שמחרתו שלשים היו עושין חדש שעבר חסר והיו מקדשין יום שלשים ואם לא נראתה הירח באותה הלילה היה חדש שעבר מלא והוא הנקרא מעובר והיה יום שלשים ואחד מתקדש מאליו לחדש הבא נמצא שעבור החדש והוא כשיום שלשים מצטרף לחדש שעבר אינו צריך כלום שמאיליו הוא מעובר ומאליו יום שלשים

ואחד מתקדש ואינו צריך לומר בו מקודש מקודש והוא שאמרו נראה בזמנו מקדשין אותו שלא בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וזמנו ר"ל יום שלשים שהוא זמן תולדתה שאין החדש פחות או יתר על תשעה ועשרים יום וחצי ותשצ"ג חלקים:

**ומתוך** כך שאלו על זה בגמ' מה אנו צריכין לשלשה בעבור החדש והרי כל שלא קדשו יום שלשים מעובר הוא מאיליו ופרשוה בשני פנים הראשון על קדוש החדש ר"ל שבאו עדים שראו הירח בליל שמחרתו שלשים ובודקין בעדותם ואם נמצאו דבריהם מכוונים מקדשין יום שלשים לחדש הבא והוא שראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש וקדוש זה אינו אלא בשלשה שהקדוש תלוי הוא באמירות בית דין מקודש ואינו בא מאיליו אע"פ שנראית הלבנה וכל שאמירתם מקדשת אינו אלא בשלשה והשני הוא שפרשוה בחשוב חדש וענין חשוב חדש הוא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החדש אם לאו שפעמים צריכין לעברו אע"פ שבאו עדים שראוהו בזמנו וחשוב זה על שטה תלמודית הוא רומז למה שאמרו במסכת ערכין ח' ב' שאין פוחתין מארבעה חדשים מעוברים בשנה ולא נראה לחכמים לעבר יתר על שמונה שאם יעברו תשעה הרי הלבנה נראית לפעמים שלשה ימים קודם קבוע החדש וכן אם יחסרו תשעה הרי היא מתאחרת בדרך זה ומיחזי כשיקרא וא"כ כל שנתעברו שמונה אין מעברין עוד ואפילו לא באו עדים וכל שלא נתעברו אלא שלשה מעברין את האחרון אפילו באו עדים וחשוב זה אינו אלא בשלשה ואמנם על שטה תכוניית יתבאר בחשוב זה שהבית דין היו מחשבין בחשבון התכונה אם אפשר שיראה הירח בזמנו ר"ל ליל שמחרתו שלשים אם לא שהדבר נודע להם מדרך מקומות הכוכבים ומהלכם וכל שנודע להם שאפשר שיראה יושבים ומצפים לעדים ומקדשין על פיהם אם נמצאו מכוונים וכל שנודע להם שאי אפשר שיראה אין מצפין להן כלל ואם באו מאליהם דוחין אותם לומר שדמות לבנה נראית להם ואמר על חשוב זה שאינו אלא בשלשה מומחין וכן הלכה בין בקדוש בין בחשוב:

**עבור** שנה והוא שכבר ידעת ששנת החמה יתרה על שנת הלבנה יכ"א ר"ד וכשיתקבץ מן התוספת כשלשים יום פחות מעט או יתר מעט מוסיפין חדש אחד בכל השנה בסופה והיא נקראת שנה מעוברת שאין אומרים לעשות שנה שנים עשר חדש ועשרה ימים שכבר אמרו חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים ואלמלא תוספת חודש זה היה פסח בא לפעמים בחוזק הקור ולפעמים בחוזק החום אלא שתוספת חדש זה משוה שנת החמה לשנת הלבנה ומביאנו לעשות פסח בזמן אביב והוא שאמרה תורה שמור את חדש האביב וכשהיו מקדשין על פי הראייה ולא היו סומכין על חשבון העבור הנהוג

אצלינו לא לקבוע חדשים ולא לעבור שנים אלא שהיו קובעין חדשים על פי הראיה על הדרכים שבארנו היו מחשבין עבור שנה גם כן לפי מה שהיו רואין באותה שנה אם היה פסח בא בזמן אביב אם לאו וכן אם ראו האביב אפיל ומתאחר לאיזו סבה אע"פ שלא הוצרכו לעבר לצורך פסח בזמן אביב ר"ל השואת שנת חמה עם שנת הלבנה לחשבון גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט היו מעברין אחר שהיה האביב מתאחר לאיזה מקרה כדי להיות האביב נמצא בזמן הפסח אע"פ שכבר היה הפסח בזמן הראוי לאביב שהוא עיקר העבור והוא הנקרא מפני התקופה וכן היו מעברין אותה על פירות האילן ר"ל אם ראו שלא צמחו אותן הראויות לצמח בזמן הפסח לסבת איזה מקרה וכן להרבה סבות על הדרך שיתבאר בגמ' ואמר על עבור זה שהוא בשלשה:

**ורשב"ג** אומר בשלשה מתחילין בחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה ואם גמרו בשלשה מעוברת ופי' בגמ' בסדור זה שראש בית דין והוא הנקרא נשיא מזמין מבערב שבעה מן הסנהדרין להיות למחר בעלייה המיוחדת לישיבת בית דין כדי לחשב בדבר זה והנשיא בכלל השבעה ואם אינו לשם צריך שימנה במקומו או יסכים לעצתם וכשבאו לשם מתחילין שלשה מהם הסכימו שלשתם לחשב מחשבין ואם צריכה עבור גומרין בכל השבעה ומעברין בהסכמת כלם ואם הסכימו שלא לחשב אין מחשבין אמרו שנים לא נשב כלומר שאין אנו צריכין להתבונן בכך שבודאי אינה צריכה עבור ואחד אמר לישב בטל יחיד במעוטו ואין מזקיקין את הנשארים לישב אמרו שנים לישב ואחד שלא לישב מוסיפין עוד שנים מן המזומנין ונושאין ונותנין כל החמשה אם צריכה עבור אם לאו אמרו שנים לעבר ושלשה שלא לעבר בטלו שנים במעוטן אמרו שלשה לעבר ושנים שלא לעבר כלומר שאינה צריכה מוסיפין השנים שנשארו ונושאין ונותנין כל השבעה וגומרין את הענין אחר הרוב ואם גמרו הענין בשלשה ועברו מעוברת ופרשוה דוקא בשירצה הנשיא והלכה כרשב"ג ועל דרך זה שבארנו:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**עדים** זוממין כבר ידעת שדינם ליענש במה שהיו רוצים להזיק אם להרוג אם להפסיד ממון מ"מ יש דברים שאי אתה יכול לקיים בהם הזמה על דרך זה כגון שאמרו מעידין אנו באיש פלוני שמוחזק בכהן שהוא בן גרושה או בן חלוצה שנתגרשה אמו בפנינו ביום פלוני ובמקום פלוני ונמצאו זוממין שאין אומרים ליעשות הם בני גרושה וחלוצה תחתיו וכל שכיוצא בזה דינו במלקות ולא משום לא תענה ברעך עד שקר שהרי לאו שאין בו מעשה הוא אלא ממה שנאמר בכתוב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע והוא מפרשו בעדים ומתוך כך הוא שואל וכי מפני שהצדיקו

את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות את הרשע וכו' אלא שהרשיעו את הצדיק ובאו עדים והזימום והצדיקו את הצדיק וכל כיוצא בזה והיה אם בן הכות הרשע והוא הזומם ועל איזה צד אתה מחייבו מלקות אם היה הוא סבור להרוג או להפסיד ממון הרי אתה דנו במה שהיה סבור מכאשר זמם ואין כאן מלקות ואם היה מעיד עליו להלקותו הרי הוא חייב מלקות מכח כאשר זמם ואי אתה צריך לדרשה זו הא לא בא אלא על עד שקר שהיה מעיד על דבר שאין עליו לא מלקות ולא מיתה ולא ממון כגון זה שהזכרנו ושלשה אחרים עמהם והם שהעידו על אחד שהרג בשגגה והוזמו שלוקין ואינן גולין וכן העידו על שורו שהרג את הנפש שאין משלמין כופר אלא שלוקין וכן העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו כמו שיתבאר במקומו:

**מלקות** זה שבארנו במשנה שהוא בשלשה סמוכים כבר התבאר בתורה שהוא ארבעים מכות חסר אחת ושעור זה אינו אלא למעלה ר"ל שאפילו היה המולקה חזק הרבה אין מוסיפין על הארבעים חסר אחת אבל אם היה חלש פוחתין לו כפי שיאמרו הבית דין שהוא יכול לסבול בלא חשש מיתה ולעולם אין אומדין אותו אלא למכות הראויות להשתלש שהרי דינו בשלש מלפניו על דדיו ושתי ידות מאחריו שליש על כתף זה ושליש על כתף זה ואם הגיע האומד למכות שאין ראויות להשתלש פוחתין מהם עד שיהא האומד למכות הראויות להשתלש אבל אין מוסיפין אפילו אחת מעתה אמדוהו לעשרים מכות אין אומרים ילקה אחד ועשרים כדי שיהו יכולות להשתלש אלא ילקה שמונה עשר:

## דף יא.

**מדרכי** המוסר שלא ייייש אדם את פני חברו ברבים וכשהוא צריך להוכיח ברבים יוכיח דרך כלל ולא דרך פרט ומדרכי הסלסול אם הוא מוכיח על דבר שצריך תיקון לשעתו עד שיודע מתוך כך אותו שהתוכחת מתגלגל עליו להיות אחרים מראים עצמם כאלו הם הם הראויים לאותה תוכחת:

**כבר** ידעת שאין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ר"ל אותם שיזמין הנשיא מן הסנהדרין מבערב להשכים למחר בעליה המיוחדת לישיבת בית דין להתבונן אם צריכה עבור אם לאו ולגמור הענין על פי הסכמתם כמו שבארנו או שיצוה לאחר להזמינם או שיזמין שבעה דרך כלל ויזמינו הם עצמם כפי מה שיראה ביניהם ר"ל בין הסנהדרין מעשה היה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעליה השכים ומצאה שמונה ואמר מי הוא זה שעלה שלא ברשות ירד וילך עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא

שעליתי שלא ברשות ולא לעבר שנה עליתי אלא ללמוד הלכה הוצרכתי כלומר לראות האיך אתם עושים אמר לו שב בני שב ראויות כל השנים לעבר על ידך אלא שאמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה ולא שמואל הקטן היה אלא אחר היה אלא ששמואל הקטן גלגלה על עצמו מדרך המוסר שלא להתבייש העולה בפני כלם אף רבינו הקדוש היה יושב ותלמידיו לפניו והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד ר' חייא על רגליו ויצא עמדו כלן ויצאו למחר מצאו שמעון ברבי לרבי חייא אמר אתה הוא שצערת את אבא אמר לו חס ושלום לא תהא כזאת בישראל אף ר' מאיר אירע לפני ישיבתו שבאה אשה אחת לשם ואמרה אחד מכם קדשני בביאה כתב ר' מאיר גט ונתן לה עמדו כלם כתבו גט ונתנו לה אף הם למדוה מדברי הנביאים שהיו מוכיחים דרך כלל ומצרפים עצמם בדבר שהיו מוכיחים עליו שנאמר ויען שכניה בן יחיאל ויאמר אנחנו מעלנו בי"י אלהינו ונושב נשים נכריות וכן משה רבינו אמר לא תעשון כן ככל אשר אנחנו עושים פה איש הישר בעיניו אף הקב"ה אמר ליהושע חטא ישראל וגם עברו את בריתי אמר לפניו רבש"ע אמור לי מי חטא אמר לו וכי דלטור אני לך והטל גורלות:

**יראה** מסוגיא זו שאע"פ שאין מעברין את השנה אלא במזומנין לה חברים נכנסים לשם אלא שאינם מצטרפין למנין שהרי אמר לו רבן גמליאל לשמואל הקטן שב בני שב ולא הזקיקו לירד אלא שעבר באותו מעמד ומ"מ בירושלמי פירשו שלא הניחו לירד משום כבודו אבל לא עברוה באותו מעמד והוא שאמרו שם אפילו כן לא עברוה באהן יומא אלא פלגיניה במילי דאוריא ועברוניה למחר אלא שאני מפרשה שמתוך שלא רצו לגלות מי היה העולה שלא ברשות נדחה היום ולא מפני ישיבתו לבד שאלו עברוה היה העולה ניכר בשעת הצירוף והגמר דין:

**כבר** ידעת שאין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ושאר הצרות משמתו נביאים האחרונים שהם חגי זכריה ומלאכי שנתנבאו בבנין בית שבו נסתלקה נבואה מישראל ולא היה שם נביא אף בפני הבית שכל זמן בית שני היו תחת שאר מלכיות ועמדו בצרות ובתקף מלחמות ומ"מ היו ביניהם חכמים גדולים שרוח נבואה שורה לפעמים עליהם מדרך טבע שלמותם ושהיו מגלים עתידות בעת זקנתם ומ"מ לא היתה שם נבואה גמורה להוכיח ולדרוש להם עתידותיהם במצות המנבא יתברך ועל דבר זה נתפשטה קנאה ושנאת חנם ביניהם על שלא היו נשמעים זה לזה וגרם הענין לחורבן הבית והוא שאמרו במקום אחר בית שני שהיו שם חסידים ואנשי מעשה מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכת דמים שחרב עליהן בית ראשון:

**ראש** בית דין והוא הנשיא שהיה בארץ רחוקה ולא היו יכולין סנהדרין לימלך עמו אם יעברו את השנה אם לאו והם רואים שהיא צריכה עבור מעברין אותה על מנת שירצה הנשיא בא ורצה הרי זו מעוברת ואין צריך מעמד אחר לא רצה אינה מעוברת ומ"מ אם נכנס חדש העבור עד שלא בא מלמדין אותו שירצה הואיל ויצא עליו שם אדר ואין צריך לומר אם עבר חדש העבור שהרי לא קבעו בו מועד:

**בפרק** שני התבאר שאין מושיבין לעבור שנה לא מלך ולא כהן גדול מפני שלבם נוטה לעבר או שלא לעבר ויועצים לפי דרכם מלך שמא דעתו נוטה לעבר מפני חיילותיו שהוא פורע אותם לשנה ואם נתעברה נתעברה לו וכה"ג שלא לעבר שלא יבא יום הכפורים בזמן הקור מפני טבילותיו:

**כבר** ידעת שעיקר העבור הוא להשואת שנת חמה עם לבנה אלא שדבר זה דרך כלל כבר הוא יוצא לנו בעבור חשבון גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט אלא שכשהיו מקדשין על פי הראייה ולא היו סומכין על סוד העבור היו מעברין גם כן את השנים על פי אומד דעתם ומשגיחין בכל שנה ושנה אם צריכה עבור לפי פרטי המקרים והרבה סבות היו מעברין עליהם מפני הדרכים שנתקלקלו בימי הגשמים ואירע הדבר שנתאחר תקונם אם לרדת הגשמים אם לשאר סבות ועולי רגלים משתבשין בדרכים ומפני הגשרים שנהרסו והנהרות מפסיקין ובאין לידי סכנה ולא נתקנו הגשרים וכן מפני תנורי פסחים שנמקו בחרף מפני הגשמים ואין להם מקום לצלות את פסחיהם ומפני בני הגולה שנעקרו ממקומם לעלות לרגל וסבות מזדמנות שנודע לנו שלא יגיעו לשם לזמן הפסח אבל אין מעברין מפני השלג ומפני הצנה שאין אדם נמנע מלילך בסיבתם ואף אם ימנעו מקצתם העולה יעלה והחדל יחדל וכן לא מפני גליות שלא נעקרו ממקומם:

## דף יא:

**זמן** האביב הוא הוא עיקר העבור והוא שיבא יום ראשון של פסח בתקופת ניסן וכל שנמשכה תקופת טבת עד שבית דין רואין שאין חמה נכנסת במזל טלה עד ששה עשר בניסן או אחריו מעברין כדי שיבא פסח בתקופת ניסן שהוא זמן אביב וזהו הנקרא מפני התקופה וכל שצריכין לעבר מטעם זה אין צריכין להשגיח לסבה אחרת ויש שם סימנין אחרים דומים לזה והם שאע"פ שהגיע התקופה ליום ראשון של פסח נתאחר האביב לקצת סיבות ואין העומר מצוי בריוח וזהו הנקרא על האביב כלומר אע"פ שהגיע זמן האביב הואיל ומ"מ נתאחר האביב לאיזו סבה וכן שנתאחרה צמיחת פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן זה עד שניכר שלא יתחיל בשולם בעצרת שהוא התחלת זמן הבאת

בכורים ואע"פ שאפשר לאחרם עד החג אפשר שיתאחרו קצתם עד שלא יהו הבכורים ראויים להביא בחג ויצטרכו לעלות עליהם פעם אחרת שהרי זמנן עד חנוכה ושני סימנין אלו אם אירעו שניהם כאחד מעברין אע"פ שלא הוצרכו לעבר מצד המשך תקופת טבת אבל על אחד מהם אין מעברין ואם נתאחר האביב יטרחו הרבה עד שימצאו ואיחור אביב זה ופירות אלו אין דנים אליהם אלא על ארץ ישראל וארץ ישראל עצמה על שלש ארצות שבה היו דנין יהודה ועבר הירדן וגליל וכל שנתאחרו בשתים מהן מעברין אע"פ שלא נתאחרה בשלישית וכל שהגיע זמן האביב וצמיחת הפירות בשתים מהן אין מעברין אע"פ שנתאחרה בשלישית ושלשה סימנין אלו שהזכרנו התקופה לבד היא היא עיקר העבור ושניים לה השנים האחרים שהם באים לרוב פעמים מצד איחור התקופה ואעפ"כ היו מעברין לקצת הדברים אחרים מצד עולי רגלים כמו שהזכרנו:

**ויש** שם דברים אחרים שאין מעברין בשבילם אלא שעושין אותן סעד להודעת העבור כדי שיטעימו את הענין לבני אדם ולא יהא הדבר קשה להם כל כך והם הגדיים והטלאים שהיו רכים ביותר ואין הטלאים ראויים כל כך לאכילה והם צריכים להם לפסחיהם שלא היה הפסח בא אלא זכר בן שנתו מן הכבשים ומן העזים וכן הגוזלות שלא פרחו שהיו צריכים להם לקני יולדות וזבים וזבות שכלם משהים את קניהם לרגל ומ"מ רשאים להעביר את שעתן בטלאים אלו ואף בעלי קנים יכולים להביא בני יונה שכשרותם בקטנים הואיל ועלעלו הגוזלות ושהיו הטלאים בני שמונה ימים וכיצד עושין אותן סעד הנשיא שולח ואומר הרי אנו מודיעין לאחינו שבגולה שהשנה צריכה עבור מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן או מפני אחת מן הסבות שמעברין עליהן ואף מצד שהטלאים קטנים והגוזלות רכים ביותר וראינו אנו וחבירינו לעבר את השנה וכל כיוצא בזה:

**זה** שביארנו שעל התקופה לבד מעברין ולא נאמר על שתים אלא באביב ופירות האילן כך היא שיטתנו ומפני שהתקופה היא היא עיקר העבור וכן נסעדים בה ממה שאמר רשב"ג על התקופה ואנו פוסקין בה על התקופה לבד מעברין וכן ממה שאמרו למטה אבל מפני הדחק מעברין אותה ואחר ראש השנה מיד והרי אין לך סיבה נכרת שתהא מזקיקתינו לעבר אלא תקופה ומ"מ דרכים וגשרים ושאר הדברים שהזכרנו למעלה הואיל שהם צורך שעה והכרח גמור לאותו זמן אין צריכין שתוף ולא נאמרו בהן גדיים וטלאים אלא לסעד לא לצורך וי"מ בהן שאין מעברין לאותן הסבות אלא בסדור זה והדברים נראים כשטתנו:

**כשבית** דין מעברין את השנה אין מעברין אלא אדר כמו שבארנו במסכת ראש השנה ו' א' והם מוסיפים חדש אחד ואין מזכירין בו אם מלא אם חסר אלא לפי מה שתארע הראייה בסופו אבל כששולחין למקומות הרחוקים שאין שליחים מגיעים לשם להודיע חדש העבור שולחין להם לפי מה שיסכימו רצו חדש חסר והוא תשעה ועשרים יום רצו חדש מלא והוא שלשים יום לפי מה שיראה להם:

**כל** סוף שלש שנים שבשנות השמיטה והוא שנה שלישית וששית כל ששהא מעשרותיו חייב לבערן וליתנן לבעליהן תרומה לכהן מעשר ראשון ללוי וכן כל המתנות ומתודה עליהן ודבר זה בפסח של רביעית ושביעית במנחה ביום טוב אחרון על הדרך שיתבאר במקומו:

**אין** מעברין את השנה אלא בבית דין הקבוע בארץ יהודה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא לשכנו של מקום ואם עברוה הסנהדרין בגליל או בית דין הסמוכין שנתנו להם הסנהדרין רשות הרי זו מעוברת ומ"מ אין לסנהדרין ליתן רשות לעבר אלא במקום שהם בני תורה והוא שאמרו בירושלמי בעא ר' ירמיה הדא לוד לאו מארץ יהודה היא אמר ליה אין ומפני מה אין מעברין בה שנה מפני שהם גסי הרוח ומעוטי תורה:

**אין** מעברין את השנה אלא ביום ואם עברוה בלילה אינה מעוברת וכן אין מקדשין את החודש אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש:

## דף יב.

**אין** מעברין את השנה בשני רעבון מפני שהכל מצפין לרוץ לבית הגרנות ואין מאריכין עליהם איסור חדש ומ"מ דוקא שאין מעברין אותה לכל הדרכים שהזכרנו אבל כל שמפני התקופה כתבו רוב מפרשים שאין משגיחין בו לכל דבר על זה נאמר שמור את חדש האביב כלומר שיבא פסח בתקופת ניסן וגדולי המחברים כתבו כן אף באביב ופירות האילן ר"ל שניהם ביחד:

**רשאין** סנהדרין לחשב בחכמתם אם שנה זו תהא צריכה עבור אם לאו אפילו מתחלת השנה לפי מה שיראה להם ומ"מ אין להם לגלות שהיא מעוברת אלא באדר שישלחו כתביהם לומר שחדש הבא אדר שני ולא ניסן ומ"מ אם היתה שעת הדחק כגון שהיה הנשיא צריך לילך לארץ רחוקה או שמתיראים ממלכי הגוים לעכב על ידן וכיוצא באלו הסבות רשאין לגלות לאחר ראש השנה מיד אבל כל שעברוה לפני ראש השנה אפילו מחמת סבות אלו אינה מעוברת באמירה זו כלל מעתה מה שאמרו מעשה בר' עקיבא

שהיה חבוש בבית האסורין ועבר שלש שנים זו אחר זו לא היה הענין אלא לחשב ולידע איזו שנזק תתעבר ואיזו לא תהא צריכה עבור שדבר זה מחשבין אותו אפילו מתחלת השנה כמו שבארנו ואפילו לכמה שנים אבל מ"מ בית דין חוזרין ויושבין בכל שנה ושנה לקבוע חדש העבור בזמן הראוי לכך על הדרך שבארנו:

**אין** מעברין את השנה בשביעית מפני שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע וי"א מפני שיד הכל שולטת על הספיחים ואין קרבן העומר ושתי הלחם נמצא בריוח ורגילין היו לעבר ערב שביעית כדי להאריך להם בעבודת קרקע מוצאי שביעית ר"ל שנה שמינית אע"פ שכלה הישן ומאריכין עליהן איסור חדש אין נמנעין בו מלעבר שמביאין היו ירק ותבואה מחוצה לארץ שלא נתקדשה בקדושת שביעית מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והותרה בעומר של שביעית ולא היו חוששין שמא יבא עמהן גוש עפר חוצה לארץ ויטמא הטהרות ואף שביעית עצמה דוקא שלא הוצרכו לעבר מפני התקופה הא כל שצריך לעבר מפני התקופה מעברין ואין משגיחין לשום דבר וגדולי המחברים כתבוה כן אף באביב ופירות האילן כמו שכתבנו למעלה:

## דף יב:

**טומאת** מת דחויה בצבור בקרבן הפסח ר"ל שאם היו רוב צבור טמאים או הכהנים טמאים או כלי שרת טמאים עושין פסח בטומאה ואין נדחין לפסח שני אלא עושין כלן בטומאה טמאים עם טהורים ואין הטהורים נזהרים מהם אלא עושין הכל בטומאה וכן הדין בכל קרבן המועדות הואיל ויש להם זמן קבוע ושעתם עוברת וכל שנעשה בטומאה צריך שיהיה הציץ מרצה שלא אמרו טומאה הותרה בצבור ר"ל שהותרה לגמרי אלא טומאה דחויה ר"ל שנתרת בקושי וצריכה לרצוי של ציץ והרי הוא מרצה אפילו אינו על מצחו שהרי כהן גדול ביום הכפורים אינו מביא בגדי זהב ואם ארעה טומאה בקדשים הציץ מרצה וגדולי המחברים פסקו שאין הציץ מרצה אלא בעודו על מצחו והדברים נראין מפני שהלכה כר' יהודה במקום ר' שמעון ומ"מ בטומאת הגוף כגון זיבה וכיוצא בה אינו כן כמו שביארנו במקומו היו מחצה טהורים ומחצה טמאים כלם עושים בראשון אלא שטהורים לעצמן וטמאין מקריבין לעצמן ואוכלין אותו בטומאה היו האנשים מחצה על מחצה ונשים משלימות לטהורים לרוב טהורים עושין לעצמן וטמאים נדחים לגמרי ואין עושין לא ראשון ולא שני לא ראשון שהרי נשים בראשון חובה ונמצאו הם מיעוט ולא שני שהנשים בשני רשות ונמצאו מחצה על מחצה ואין מחצה נדחית לשני ומ"מ כל שעדפו הטמאים אפילו אחד יעשו כלן אף בטומאה וכן

אם נשים משלימות לטמאים ואם עדפו הטהורים בזכרים נעשה הפסח בטהרה וטמאים נדחים לפסח שני מעתה אין מעברין את השנה מפני הטומאה ר"ל שאם נטמא הצבור באדר בסופה וכלתה אפר פרה ומתיראים שיבא הפסח קודם שתזדמן להם פרה אדומה אין מעברין את השנה מפני הטומאה אלא יעשו פסחיהן בטומאה על הדרך שבארנו ואם עברוה מפני הטומאה הרי זו מעוברת:

**כל** שהגיע יום שלשים של אדר ולא עברו את השנה אין מעברין אותה לכתחלה ביום שלשים זה אע"פ שלא באו עדי החדש ועדיין לא קדשוה לשם ניסן הואיל ומ"מ ראוי לקבעו ניסן ואם עברוה בדיעבד הרי זו מעוברת ואם יבואו עידי החדש באותו היום מקדשין אותו לשם אדר שני אבל אם כבר באו עידי החדש וקדשוהו לשם ניסן אין נמלכין עוד לקדשו לשם אדר שני שאין מעברין ניסן בניסן שמא תאמר מאחר שאתה מודה שאם לא קדשוהו לשם ניסן ועברוהו מעוברת הרי הדבר קרוב לבא לידי זלזול חמץ שהרי מאחר שדורשין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום כבר התחילו מן הפורים לדרוש בהלכות הפסח וכשיגיע הודעת העבור אצלם וירחיקו זמן איסורו יבואו לזלזל בה הואיל ונדחה בעיניהם תדע שהכל יודעין שהדבר תלוי בחשבון ואין זה דיחוי אצלם אלא שאומרין חושבנא הוא דלא סליק להו:

## דף יג.

**זה** שכתבנו שכל שנמשכה תקופת טבת עד ששה עשר בניסן מעברין את השנה לא מפני שיום תקופה גומר ר"ל שיהא נחשב מתקופה שעברה ויום אחרון שבה שיום תקופה מתחיל הוא ר"ל שהוא נחשב מתקופה הבאה ויום ראשון שבה ואעפ"כ הואיל ועברו חמשה עשר ימים של ניסן בתקופת טבת מעברין שנאמר שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה ר"ל יום התקופה שיהא בחדוש ניסן ואביב של תקופה הוא יום ראשון לניסן של חמה והוא יום התקופה וחדוש ניסן הוא כל ארבעה עשר ימים הראשונים של ניסן שעד כאן הלבנה נקראת חדשה ואלו היתה התקופה ביום חמשה עשר אף היא היתה צריכה לעבר אלא שהיינו מעברין חדש אדר ודיינו בכך ולא היינו חוששין לבדו שהרי עיקר פסולו אינו אלא משום ימים טובים שבתשרי ונשתדל לתקנם בחדשי הקיץ אבל כשנמשכה עד ששה עשר לא די לנו בעבורו של אדר ומעברין את השנה כמו שבארנו במסכת ראש השנה ואל תטעה לומר שלא היו מעברין אלו היתה התקופה בחמשה עשר וכן שאין צריכין בו לעבר את אדר הואיל והעומר בא בתקופת ניסן שליום תקופה בחדוש ניסן אנו צריכין כשם שהיו מעברין על תקופת ניסן אם נתאחרה מלבא

תוך חדוש ניסן של לבנה כך היו מעברין אם נמשכה תקופת תמוז עד שיעברו ימי חולו של סוכות בתקופת תמוז שהרי הוא נקרא חג האסיף ונאמר עליו לתקופת השנה וצריך שיהא יום אחד מימות חולו של מועד בתקופת תשרי אלא שאינך צריך להרבות בה דברים שכל שתקופת ניסן בארבעה עשר לניסן אין כל החג עובר בתקופת תמוז שאין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ורביע:

**לענין** ביאור זו שאמרו אין מעברין את השנה אא"כ היתה תקופה חסרה רבו של חדש בתקופת תשרי נאמרה והוא שמתחלת השנה נותנין לב על זמן התקופות שתהא של ניסן בחדוש ניסן ר"ל שתהא הלבנה במלואה בשל תשרי בתוך המועד ואמר על זו שאע"פ שמצד תקופת ניסן מעברין כל שיבא אף יום חמשה בניסן בתקופת טבת בשל תשרי אינו כן ואין מעברין מצדה אא"כ של כמוה חסרה להשלמת תשעים ואחד יום ששה עשר יום ותהא התקופה ביום שבעה עשר שנמצא יום ראשון המועד בתקופת תמוז ואנן כל בעינן ר"ל שיהיו כל ימי החול המועד בתקופת תשרי שכל חול המועד נקרא חג האסיף ונאמר בו לתקופת השנה ור' יוסי אומר עשרים ואחד יום והתקופה ביום כ"ב שלא תהא ביום כ"א הרי אותו יום אחרון לחול המועד היינו שיהא יום אחד מן המועד בתקופת תשרי דבמקצת חג סגי ולפי דרכך למדת ששניהם סוברים יום תקופה מתחיל והוא ממנין תקופה החדשה שאלו היו סוברים יום תקופה גומר והוו ממנין ימי התקופה שעברה הרי לר' יהודה אף כשתהא ביום ששה עשר אין כל החג בתקופה חדשה שהרי יום זה הוא ראשון לחול המועד והוא ממנין התקופה שעברה וכן לר' יוסי אף כשתהא ביום כ"א אין כאן אפילו יום אחד בתקופה חדשה אלא שיום תקופה מתחיל והוא ממנין ימי התקופה החדשה והקשה ממה שמצא בבריתא לר' יהודה יום תקופה גומר וא"כ לא בעי כולי חג בתקופה חדשה ועוד תני בהדיא ור' יהודה קאמר עשרים יום אלמא דלא בעי כולי חג אלא מקצת דהיינו יום כ"א שהרי יום תקופה שהוא יום עשרים גומר הוא מנין התקופה שעברה ור' יוסי אומר כ"א יום מפני שסובר יום תקופה מתחיל והוה ליה יום כ"א גופה כתקופה חדשה והיינו דקאמר שמחשבין בתקופת ניסן שאם של טבת נמשכת כל ששה עשר בניסן והתקופה ביום י"ז מעברין אע"פ שיום תקופה מתחיל שהרי כשאתה מונה י"ד הנשארים מניסן בתקופה זו וכ"ט מאייר כן כלם על סדר אחד מלא ואחד חסר אתה מוצא צ"א יום של תקופת ניסן וצ"א של תקופת תמוז כלים וכ"א מתשרי והתקופה ביום כ"ב ואין כאן אף מקצת חג בתקופה חדשה אבל ששה עשר לפני החג ר"ל שנמשכה תקופת תמוז כל ששה עשר בתשרי והתקופה ביום י"ז אין מעברין שהרי יש כאן מקצת חג בתקופה חדשה והוא הדין אם נמשכה שיבסר ותמניסר כל שתהא התקופה ביום

כ"א שהרי יום תקופה מתחיל והוה ליה יום אחרון של חול המועד בתקופה חדשה אלא דאיידי דתנא ששה עשר לפני הפסח תנא ששה עשר לפני החג כמו שנזכר בסוגיא ולא כיון אלא להודעה שבמקצת החג סגי ור' שמעון אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין דקסבר כולי חג בעינן כתנא קמא דר' יהודה והיינו דבעי איכא בינייהו ת"ק יום תקופה אי מתחיל או גומר ולא מסיים כלומר לא נודע איזה סובר מתחיל ואיזה סובר גומר אלא האומר מתחיל מפרש ט"ז מעברין כשהתקופה ביום י"ז שלא תארע ביום ט"ז אין מעברין שהרי תקופה חדשה היא ואיכא כל חג ר"ל כל חול המועד והאומר גומר אפילו היתה ביום ט"ז מעברין שהרי מזמן התקופה שעברה היא ונשארה קושיא דר' יהודה בקושיא ואמר אח"כ אחרים אומרים מיעוטו דהיינו י"ד בתשרי מעברין והקשה דאפילו סבירא להו יום תקופה גומר וכן דכולי חג בעינן הא איכא כולי חג ותירצו דבתקופת ניסן קיימי וסבירא להו יום תקופה גומר וצריך שתהא החדשה בחדוש ניסן ר"ל בתוך י"ד יום ושיהא יום י"ד מתקופה חדשה ומקשי וניעברוה לאדר ואם מחשש פסח שמא יבא בבד"ו הרי אין החשש אלא מפני מועדות של תשרי ואפשר לתקנה בחדשי הקיץ ולמעלה לא שאלו וליעברוה לאלול כדי שיהא לר' יהודה כולי חג ולר' יוסי מקצת חג שהרי יש כאן חשש יום פסיל למועדות של תשרי שהרי מתחלת השנה מסדרים חדשי החרף שלא לבא תשרי באד"ו אבל בשל ניסן היה ראוי לשאול כן ותירץ דאחרים מלמעלה למטה קא חשיב כלומר אם חסרה תקופת טבת להשלמת צ"א יום עד שיגיע למיעוטו של חדש דהיינו י"ז יום שלא נשאר אחריהם אלא מיעוט החדש מעברין שאף כשתהא ביום י"ז כשנעבר אדר הוה ליה יום תקופה בחמשה עשר ואע"פ שהוא מתחיל מ"מ אינו בחדוש הלבנה אבל אם תהא ביום חמשה עשר אם יום תקופה מתחיל דיינו כשנעבר את אדר ואח"כ תירץ דאחרים נמי בשל חג קיימי שאין שם מקום לעבור של אלול וקסברי דכולי חג בעינן בתקופה חדשה ואפילו יום טוב ראשון וכן סוברים שיום תקופה גומר ואם כשתקופת תמוז נמשכת ארבעה עשר ושל תשרי נופלת בחמשה עשר יום תקופה גומר והוה ליה יום טוב ראשון בתקופת תמוז:

**כל** שבארנו מענין עבור שנים וקביעות חדשים על פי הראייה אינו אלא על ידי סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים לשם ושנתנו להם הסנהדרין רשות ולעולם אין קבוע חדשים ועבור שנים נעשה בחוצה לארץ בזמן שבית המקדש קיים שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר י"י מירושלים אבל בזמן שאין בית המקדש קיים יש לאדם גדול ומפורסם בחכמה ושנסמך בארץ ישראל לקבוע חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ ובלבד בשלא הניח כמותו בארץ ועסיא מחוצה לארץ היתה וכן אמרו על ר' עקיבא שהיה קובע ומעבר

בחוצה לארץ הנח לעקיבא בן יוסף שלא הניח כמותו וירד אבל אם היה שם כמותו אינו קובע ומעבר ואם עשה כן לא עשה כלום ואף אם בשעה שיצא לא היה שם כמותו ונודע לו שנעשה שם אח"כ גדול כמותו אין לו עוד לקבוע ולעבר ואם עשה כן לא עשה כלום וכן התבאר בתלמוד המערב בחנניה בן אחי ר' יהושע שעבר שנים בחוצה לארץ ושלח לו ר' גדיים שהנחת נעשו תיישים והוא אמר לינא ידע מאן שבקית תמן מאן מודע לי דאינון חכימין מחשבין כוותי הכל כמו שהתבאר שם:

**ודברים** אלו בשהיה בית דין קבוע בארץ ישראל אע"פ שחרב בית המקדש על הדרך שהיה מרבן יוחנן בן זכאי שהיה בשעת החורבן וכן משעת החורבן ואילך בימי חכמי המשנה שהיו ר' אליעזר ור' יהושע מהם ואחריהם בימי ר' עקיבא ור' טרפון ואחריהם בימי ר' יהודה ור' יוסי ור' מאיר ובימי רבן גמליאל הזקן ורבן שמעון בנו ור' יהודה הנשיא בנו והוא רבינו הקדוש ובימי בניו ותלמידיו שמהם רב ור' חייא ואחריהם בימי האמוראין שמהם ר' יוחנן וחביריו ושמואל ור' הושעיא ואחריהם בימי רב יהודה ורב הונא ורב נחמן ורב כהנא וחבריהם ואחריהם בימי ר' אמי ור' אסי ורבה ורב יוסף וחביריהם והיו עד זמן זה מקדשין על פי הראייה ואע"פ שהיתה הלבנה ראוייה להראות אם לא נראית לסבת עבים היו מעברין אותה ובלבד עד שמנה שעד כאן חוזרין החשבונות לכללם בדין אחד מלא ואחד חסר כמו שבארנו ולאחר זמן זה בימי אביי ורבא נתבטלה קביעות בתי דינין שבארץ ישראל ולא היה רשות לשום אדם לקדש על פי הראייה וסוד החכמה ולעבר על פי פרטי הדברים שהזכרנו צרכם ולא היה להם לחזר אחר הפרטים אלא לחשב החשבון הכללי שהוא מסור בידינו היום לקבוע על פי מולד אמצעי להשוות שני החמה לשני הלבנה על דרך כלל כסדר גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט ואע"פ שפעמים יבא יום הקבוע קודם לראיית הירח או מתאחר לפי המקומות שהם למערב ארץ ישראל או למזרחו וכן שיבא יום המועד לפעמים קודם תקופתו שלא הוצרכנו אלא לחשבון כללי ואין לנו לחזור אחר הפרטים וכן כתבו גדולי המחברים שאלו שמחשבים בחשבון זה אע"פ שיצא להם לפעמים התקופות... ודבר זה הלכה למשה מסיני ואין זה נקרא קבוע או עבור עד שנהא אנו קובעין ומעברין בחוצה לארץ שלא נקרא קובע אלא החוקר את העדים על פי מה שנודע לו בחכמתו בראיית הלבנה אם דבריהם מכוונים אם לאו וקובע על פי מה שנודע לו בחכמתו וכן שמעבר על פי מה שרואה מצורך השעה והזמן לפי אומד דעתו ודעת חבריו על הדרכים שהזכרנו אבל חשבון זה אינו אלא גלוי הדבר שכך היו עושין בארץ ישראל בחדוש החדשים ובעבורן אלו לא היו סומכין על עדים ובעבור שנה אם לא היו נמלכים לצורך שעה ולצורך זמן ואע"פ שאפשר שהם היו מדקדקים

בחשבון מולד אימתי מ"מ הודיעונו דרך כלל שלענין הקבוע והשואת שנת החמה עם הלבנה די לנו בחשבון זה שאין אנו מדקדקין חשבון מולד אימתי ואף שמואל ורב אדא שהיו גדולים בעבור לא דקדקו בדבריהם אלא שכיונו על קירוב הענינים מפני שידעו בעקרי הגימטריאות בראיות ברורות שאין דבר זה מפסיד בידיעת הראיה ואין לחוש לו והקלו הדרך והאירו הנתיב במה שאין קפידא בהנחתו ואין לנו אלא לשמור שיהא חג בזמן אביב שהרי אמרה תורה שמור את חדש האביב וכן רמזה לנו להשוות שנת חמה עם שנת לבנה באמרו והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים ופירשו גאוני הראשונים שהחדשים בכלל המועדים וא"כ כוונת הפסוק שיהו המאורות ר"ל חמה ולבנה אותות נאמנים לקבוע חדשים וימים טובים וכן לשנים ר"ל עבורן והשואתן עם חדשי הלבנה עד שיהא חשבון שניהם מוכרע ומסכים לדבר זה ומשתווה לזמן אחד ואין לך חשבון בעולם שישתוו בה שניהם כחשבון זה:

**בתלמוד** המערב התבאר שבקדוש החדש מתחילין מן הגדול ר"ל שראש בית דין אומר מקודש מקודש אבל בעבור שנה מתחילין מן הצד ואומר שנה זו מקודשת בעבור והוא שאמרו שם נכנס ר' יוחנן והיה קטן שבכלם אמרו לו אמור הרי שנה מקודשת בעבורה אמר הרי שנה מקודשת בעבור אמר ר' יונתן ראה לשון שלמדנו בן הנפח אלו אמר בעבורה הייתי אומר אלו אחד עשר יום שחמה עודפת אלא בעבור שהוסיפו לה חכמים:

## דף יג:

**המשנה** השלישית והוא גם כן מענין החלק הראשון ואמר סמיכת זקנים בשלשה וענינו הוא שרוב קרבנות בהמה טעונין סמיכה כמו שיתבאר במקומו וענין הסמיכה הוא שהיו בעלים סומכים בכל כוחם בשתי ידים על ראש הבהמה לא על הצואר ולא על הצדדין שנאמר על ראש העולה ושאר הקרבנות למדין ממנה ומתודה אם על חטאת עון חטאת ואם על אשם עון אשם ועל עולה הוא מתודה על עשה ולא לא תעשה הניתק לעשה ואומר חטאתי עויתי ופשעתי ועשיתי כך וכך ועכשיו חוזרני בי וזו כפרתי ועל השלמים אומר דברי שבח והודאה ואפילו קרבן הבא בשותפות כגון עולה ושלמים שאפשר להביאן בשותפות בין בנדר בין בנדבה כלן סומכין בזה אחר זה אפילו היו יתר משנים כמה שירצו וקרבן הצבור אין בו סמיכה אלא בשנים והם שעיר המשתלח ופר העלם דבר של צבור הבא בשגגת הוראת בית דין על הדרך שיתבאר במסכת הוריות ושעיר המשתלח סמיכתו היתה בכהן גדול שהיה מתודה עליו על ידי כל ישראל אבל פר העלם דבר של צבור סמיכתו היתה על ידי שלשה מן הסנהדרין ומתודים על חטאתם והוא שאמרו

בכאן שסמיכת זקנים בשלשה ופירושו מומחין ולא עוד אלא שבזו צריך שיהיו מסנהדרי גדולה שנאמר זקני העדה ר"ל מזקינים שבסנהדרי גדולה:

**עריפת** עגלה בשלשה ועינינו כשנמצא חלל באדמה ולא נודע מי הכהו אמרה תורה ויצאו זקיניך ושופטיך ומדדו את הערים אשר סביבות החלל והעיר אשר היא קרובה אל החלל לפי מדידתן מביאה עגלה על הדרך שיתבאר במקומו ועל אותה מדידה אמרו בכאן שהיא בשלשה מסנהדרי גדולה וקורא לה עריפת עגלה על שם שאין עורפין אותה עד שימדדו ומ"מ העריפה עצמה אינה נעשית על ידי זקנים שבסנהדרי גדולה שהרי זקני העיר כתוב בה אלא לא דברו כאן אלא על המדידה ועלה אמר שהיא בשלשה כסמיכת זקנים שהוזכרה ור' יהודה אומר על שניהם בחמשה והלכה כדבריו ולא כתנא קמא שר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה וגדולי המחברים פסקו בעגלה ערופה בחמשה ובסמיכה בשלשה ויצא להם דבר זה ממה שאמרו בתלמוד המערב אמר ר' נראין דברי ר' שמעון בסמיכה ודברי ר' יהודה בעגלה ערופה ויש פוסקין כר' שמעון:

**וזהו** ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

## דף יד.

**כבר** ביארנו שכל בתי דינן הן של שבעים ואחד והיא סנהדרי גדולה הן קטנה והיא של עשרים ושלשה הן שלשה לכל הדברים שהזכרנו חוץ מהודאות והלואות צריך שיהיו מומחין והם הנסמכים סמוך מפי סמוך והסמיכה באה מסמוך לסמוך עד משה רבינו שסמך את יהושע ושבעים זקנים ואותם הזקנים סמכו את האחרים ואחרים לאחרים בכל הדורות וכל הנסמך סומך אחרים ואפילו לא היה בסנהדרין מעולם וסמיכה זו אינה אלא בשלשה ואע"פ שמשה רבינו יחיד היה אין כל היחידים שוים וכן אע"פ שמשה רבינו במקום שבעים ואחד הוא שהרי היה ראש לכלן אין מחמירין בכך אלא שלשה סומכין ושלשה אלו אין צריך שיהו כלם סמוכים אלא שיהא אחד מהם סמוך והוא שאמרו על ר' יהודה בן בבא כשסמך חמשה זקנים אחרים הוו בהדיה והאי דלא קא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא כלומר שלא היו סמוכים והיה הוא עיקר הסמיכה וסמיכה זו אינה סמיכה ביד על הדרך שסמך משה ליהושע אלא סמיכה בדבור והוא שקורין לו רבי ונותנין לו רשות לדון אף דיני קנסות סמיכה זו אינה נעשית אלא בארץ ישראל אפילו היה הסומך בארץ והנסמך בחוצה לארץ או הנסמך בארץ והסומך בחוצה לארץ עד שיהו שניהם בארץ ומ"מ כל ששניהם בארץ סומכין אע"פ שאין הנסמך בפניו של סומך ושאינו באותה העיר אלא שולחין לו ע"י כתבם שהוא נסמך ואם רצו להתנות עליו

שלא להרשותו אלא למקצת דברים רשאים כמו שהתבאר כל שנסמכו בארץ יש להם רשות לדון דיני קנסות אף בחוצה לארץ על הצדדין שבארנו למעלה שהסנהדרין נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ:

**כבר** בארנו שר' יהודה בן בבא סמך חמשה זקנים בבת אחת למדת שיש רשות לסומך לסמוך אפילו כמה בפעם אחת אפי' ק' אפי' אלפים ורבבות במקום אחר התבאר שדוד המלך סמך שלשים אלף ביום אחד כל שמתו כל הנסמכים ולא סמכו בטלו דיני קנסות ומ"מ כתבו גדולי המחברים שאם היו כל דייני ארץ ישראל וחכמיה במעמד כללי והסכימו למנות דיינין ולסמכן עושים ויש להם אח"כ לסמוך אחרים ולדון דיני קנסות ולא היו החכמים מצטערים על הסמיכה על שלא יבטלו דיני קנסות אלא מפני שישראל היו מפוזרים ואי אפשר שיסכימו כולם וכל שמסכימים לשאינו הגון אפילו מנהו והרשהו ראש גולה אין הרשות מועלת לו כלום שאין קדושה חלה בבעל מום אף הראוי לכך אין ראוי לו שיחזר הוא בעצמו על כך:

**ראוי** לאדם להרחיק את הרבנות ושלא לפרסם את עצמו דרך הערה אמרו הוי קבל וקיים כלומר שיהא אפל ר"ל צנוע ונסתר כדרך העומד בחשך שאינו נראה כל כך ובזו יהו חייו בשלוה ומ"מ אם זכה ונסמך יתנהג במדות הראוייות לנסמך דרך הערה אמרו כל העולה לגדולה מוחלין לו כל עוונותיו והוא הערה על התחדשות הנהגותיו ועלוי מדותיו על צד התכלית:

**אע"פ** שהנסמך סומך התבאר בתלמוד המערב שחכמים חלקו כבוד להלל הזקן והסכימו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא ושלא יהא הנשיא סומך אא"כ היה אב בית דין עמו ולא אב בית דין אא"כ היה נשיא עמו ושאר הנסמכין סומכין ברשות הנשיא והוא שאמרו בירושלמי בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו ר' יוחנן בן זכאי מנה את ר' אליעזר ור' יהושע ור' יהושע מנה את ר' עקיבא ור' עקיבא מנה את ר' מאיר ואת ר' שמעון ואמר ישב מאיר תחלה ונתכרכמו פניו של ר' שמעון אמר לו ר' עקיבא דייך שאני ובוראך מכירין כחך חזרו וחלקו כבוד לבית הזה אמרו בית דין שמינה שלא מדעת הנשיא אין מנויו מנוי אבל נשיא שמנה שלא מדעת בית דין מנויו מנוי חזרו והתקינו שלא יהו בית דין ממנין אלא ברשות נשיא ולא נשיא ממנה אלא מדעת בית דין:

## דף יד:

**עריפת** עגלה שהזכרנו ענינה הוא שכשהיה הרוג נמצא בארץ ולא נודע מי הרגו אין מזיזין אותו ממקומו ויוצאין זקנים מבית דין הגדול שבירושלים הן שלשה לדעת

הפוסקים כר' שמעון הן חמשה לדעת גדולי המחברים וכשטת תלמוד המערב ומודדים ממנו אל הערים שסביבותיו ואחר שנודע להם איזו קרובה קוברין את ההרוג במקומו וזקנים אלו חוזרין וזקני אותה העיר מביאין עגלה ועושין בה כדין האמור בתורה וכמו שהתבאר במקומו ואין בית דין הגדול יכולין לשלוח אחרים במקומן למדידה זו אלא הן עצמן יוצאין ואפילו נמצא בעליל ר"ל במקום המפורסם שעיר זו קרובה לחלל יותר משאר עיירות מודדין שמצוה לעסוק במדידה שמא מתוך המייתם יבא להם איזו אמתלא או איזה עדות עד שיגיעו לאמתת הענין ואין מלך וכהן גדול יוצאים למדידה זו ולא כל הסנהדרין אלא שלשה או חמשה על הדרך שבארנו:

**זקן** ממרא האמור בתורה הוא חכם הנסמך שחלק עם בית דין הגדול בהוראה ולא חזר לדבריהם ולא עוד אלא שהורה לעשות כדבריו כמו שיתבאר דינו במסכתא זו ואם מצאן חוץ למקומן כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות שאין מוסיפין בהם אלא בסנהדרין של שבעים ואחד כמו שיתבאר והמרה עליהם שם פטור שנאמר וקמת ועלית מלמד שהמקום גורם ואפילו מצאם במקום הנקרא בית פאגי אע"פ שהיה לפנים מן החומה ונדון כירושלים עצמה לכל דבר אין זה כלום שאין דנין אלא במקומם בלשכת הגזית:

**סנהדרין** ר"ל בית דין הגדול של שבעים ואחד אין יוצאין כלם ממקומם אלא לדברים הצריכים ליעשות על ידם כגון תוספת העיר והעזרות ודומיהם על הדרך שיתבאר אבל לדבר הרשות אין יוצאין כלם משם אלא צריך שישארו כל שעה ושעה לשם עשרים ושלשה והוא שאמרו דרך סמך שררך אגן הסהר ר"ל כחצי גרן וכן אל יחסר המזג ר"ל שליש הסנהדרין כיין שהוא שליש המים שהעשרים ושלשה שליש מלגאו לשבעים ואחד ואע"פ שעודפין שנים מ"מ אין המנין משתלש אלא לעשרים ושלשה:

**המשנה** הרביעית והיא גם כן מענין החלק הראשון החליצה בשלשה פירוש שלשה שידעו לקרות ולהקרות ומ"מ במסכת יבמות אמרו שמצותה לכתחלה בחמשה לפרסם את הדבר אלא שעקרה בשלשה ולפיכך כשמזדמנין בה חמשה אין צריך שיהו השנים יודעים להקרות אלא אפילו עמי הארץ והמיאונין ר"ל קטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה שאין קדושיה כלום אלא שחכמים תקנו שתהא צריכה מיאון והוא שתאמר בפני עדים איני רוצה בפלוני שקדשוני לו אמי ואחי ואומר עכשיו במשנה זו שמיאון זה צריך שיהיה בפני שלשה ומ"מ הלכה בפני שנים כמו שיתבאר במקומו:

**נטע** רבעי ומעשר שני שבא לחללן על מעות כדי להביא המעות לירושלים ואין דמי אותו הנטע או המעשר ידועים ר"ל שאין להם שער ידוע לסמוך עליו כגון פירות שהרקיבו ויין שהקרים ומעות שהחלידו והוא צריך להחליפן כל אלו צריכין שישומו על פי שלשה

ופירשוה בגמ' להחמיר ולהקל להחמיר שדוקא בשלשה תגרים ובקיאים בשומת סחורה וזהו שאמרו בשלשה לקוחות ולהקל שאפילו היה אחד מהם גוי או בעל המעשר או אפי' היו שלשתם מטילין הדינרין לכיס אחד שהיה לנו לדונם כאיש אחד בפירוש אמרו אפי' איש ושתי נשיו אבל אם היו דמיו ידועין דיו באחד שקצבת השער ידועה היא ואפילו בבעלים ואינו דומה להקדש שההקדש מתוך שאם יזלזל בפדיונו נמצא מרויח יש לחוש בכך אבל נטע רבעי ומעשר שני הרי הכל של בעלים אלא שצריך להעלות המעות לירושלים ומאחר שהכל שלו אין כאן חשש זלזול ובתוספות פירשו שלשה לקוחות שלשה בני אדם שכלם רוצים ליקח ואינו נכון:

**וההקדשות** בשלשה ר"ל שכל שהקדיש לבדק הבית הן בהמה הן כלים ורצה המקדיש לפדותו הרשות בידו ומוסיף חומש ולמד במשנה זו שכשפודין אותן שמין אותן בשלשה בקיאין ושלא כדברי האומר שאפילו צנור קטן ר"ל מזלג קטן שטווין בו זהב צריך עשרה ואפילו הקדש פירות שהשער שלהן קצוב הואיל ויש בהקדש הרבה דברים שצריכין שומא לא נחלוק בהם:

## דף טו.

**הערכין** המטלטלין בשלשה פירשוה בגמ' במי שאמר ערכי עלי ובאו למשכנו עליו לבדק הבית שהערכים והדמים סתמם לבדק הבית ולמד שאם גבו ממנו מטלטלים שמין אותם בשלשה שכמו שצריך שומא בהוצאה מן ההקדש כן צריך שומא בהכנסה להקדש שלא ליטלן ביתר מדמיהן וכן אם התפיס הוא מעצמו מטלטלין לערכו ר"ל שכבר אמר ערכי עלי והיו לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי שנדרתי שחלה עליהם קדושה ועכשיו הוא בא לפדותן צריך שלשה לשומן ולהוציאן מיד ההקדש ור' יהודה אומר אחד מהם כהן ואין הלכה כדבריו והקרקעות תשעה וכהן ר"ל שאם הוזקקו לגבות ערכו מן הקרקע שלו אין מעריכין את הקרקע אלא בעשרה וכן בכל צד שאנו זקוקים להעריך קרקע כגון שהקדיש שדה מקנה ורוצה לפדותה אין מעריכין אותו אלא בעשרה ואחד מהן כהן ואדם כיוצא בהם שאם אמר דמי עלי או דמי פלוני עלי או דמי ידי או רגלי עלי כששמין אותו אין שמין אלא בעשרה ואחד מהן כהן וכן הדין במקדיש עבדו ושמא תאמר א"כ כשהקשו בגמ' אדם מי קדוש היה להם לתרץ בשהקדיש עבדו טעם הדבר מפני שלא היה ברור לו כן שהרי אמרו במסכת ערכין וגיטין שלשון שחרור הוא כלומר שיהיה בכלל עם קדש אלא שאין הלכה כן אלא גופו קדוש ואסור ליהנות בו עד שיפדה כמו שיתבאר במקומו:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שלא בארנוהו במשנה אלו הן:**

**האומר** ערך כלי זה עלי לא אמר כלום שאין ערך לכלי ואין אומרים אדם יודע שאין ערך לכלי ונותן דמיו אלא פטור מכלום הערכין שעורן קצוב בתורה לפי שניו של נערך אבל הדמים ר"ל שאמר דמי עלי שמין אותו כעבד נמכר בשוק ושומא שלו בעשרה כמו שבארנו וכן הדין בדמי ידי או רגלי אפילו בשערו העומד ליגזז כגון שכבר שלח פרע וראוי להסתפר ואין אומרין בו כגזוז דמי הואיל וכל שעומדין במחובר הם משביחים:

**כבר** בארנו שהמקדיש את עבדו גופו קדוש ושאסור ליהנות ממנו ומ"מ אם נהנה ממנו בשוגג אין בו קרבן מעילה שאין מעילה אלא בתלוש והעבד הרי הוא כקרקע ומעתה אף בשערו המחובר לו אין מעילה ואפילו עומד ליגזז שאינו כגזוז כמו שבארנו ואף לדעת האומר יש מעילה בגדולים פירושו לאחר (מעילה) [שהקדיש] אע"פ שלא היה שם בשעת ההקדש ואף מה שאמרו המקדיש את הבור מועלין בו ובמה שבתוכו ר"ל המים פירושו כשעקר ממנו חוליא ונהנה בה וי"מ בה מעילת איסור אבל חיוב קרבן לא אף לענין שבועה כשם שאין נשבעין על הקרקעות כך אין נשבעין על המחובר בהן ומ"מ גדולי המחברים כתבו בזו שענבים העומדים ליבצר ותבואה העומדת ליקצר כמטלטלין הן הואיל וכל שמניחן מתקלקלות ואם טענו בהן והודה במקצתן נשבע מעתה עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר לא מסרת אלא חמש אם עומדות ליבצר חייב שבועה ומה שיש לפקפק בזה מצד טענת הילך כבר בארנוהו בראשון של מציעא ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו אף בזו שדין קרקע יש להן ואע"פ שבמקום אחר אמרו כל העומד לגדור כגדור דמי דוקא שמסרו לו לגדור וכן באלו אם מסרם לו לבצור אבל כל שמסרם לשמירה כקרקע הם וכבר הארכנו בה במציעא פרק השואל:

**המשנה** החמישית ועניינה לבאר בה ענין החלק השני ואמר על זה דיני נפשות בעשרים ושלשה ולא בבית דין של שלשה ובכלל זה כל דיני נפשות באיזו מיתה שהיא וזה שאמר אח"כ הרובע והנרבע בעשרים ושלשה פירושו על השור שרבע את האשה ועל הבהמה שנרבעה מאיש שהרי האיש והאשה בכלל דיני נפשות היה ובא ולימד שאף דיני נפשות של בהמה אין נידונין אלא בעשרים ושלשה והיא סנהדרי קטנה שנאמר והרגת את האשה וכו' ואת הבהמה תהרוגו הקיש מיתת הבהמה למיתת האשה וכן שור הנסקל על שהמית אדם שנאמר וגם בעליו וכו' כמיתת בעלים כך מיתת השור וכן הארי והזאב והדוב והנמר והברדלס והוא מין אפעה והנחש אם היו בני תרבות שגדלו בבית האדם וקבלו תרבות ויש להם בעלים והמיתו מיתתן בעשרים ושלשה ואע"פ שלא

נתפרשה סקילה אלא בשור אחד שור ואחד כל בהמה במשמע כמו שיתבאר בבבא קמא ט"ו ב' ר' אליעזר אומר כל הקודם להרגן זכה שר' אליעזר סובר שאינן בני תרבות ואין להם בעלים ואפילו ראינו לאחד שמגדלן ברשותו אין משגיחין בכך עד שנסתלק מלהרגו ואין לבעלים שמירת חובה עליהם להתחייב עליהן מתורת ממונם אלא מתורת בור ברשות הרבים שאינו ברשותו ועשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו להתחייב בנזקיו וכן בכל שמגדל או עושה דבר המזיק ומעתה אין תורת גמר דין עליהם ליאסר בשרם ועורם בהנאה אפילו המיתו אלא כל הקודם להרגם אפילו אחר זכה בבשרן ועורן וכן אפילו לא המיתו רשאי להרגן כדין הפקר גמור שאין להם בעלים ור' עקיבא אומר בעשרים ושלשה כתנא קמא שיש להם תרבות ויש להן בעלים ואין לאדם להמיתם אא"כ המיתו וכשהמיתו נדונים בעשרים ושלשה ושאלו בגמרא היינו תנא קמא ותירצו נחש איכא ביניהו והוא שלדעת ר' עקיבא נחש מיהא אין לא תרבות ולא בעלים וכל הקודם להרגם בין המית בין לא המית זכה בו והלכה כר' עקיבא ושאר המשנה הלכה כסתמא:

**ולענין** פירוש מיהא יש לשאול בה שהרי בראשון של בבא קמא אמר ר' אליעזר בעצמו על אלו ר"ל הארי והזאב והנמר והברדלס שבזמן שהם בני תרבות אינם מועדים מתחלתם אלמא שבני תרבות הם ואפשר שמשנה זו נשנית על סתמן ואותה משנה נשנית על אותם שהוחזקו בתרבות או שמא אותה משנה באה לדעת ריש לקיש שפירש דברי ר' אליעזר כאן בשהמיתו אבל לא המיתו לא שיש להם תרבות ויש להם בעלים ולדעת זה בהמיתו מיהא אע"פ שאחד הורגן כגמר דין הוא שהרי לא מתורת הבור הוא הורגן ומעתה בשרם ועורם אסור בהנאה אלא שזכה לעשות מצוה על ידו ולדעת זה הנחש שלא המית אין ממיתין אותו אחר שהוא בן תרבות ויש לו בעלים ואם המית אחד הורג אותו ובשרו ועורו נאסר וזכה לשמים וכן יראה דעת גדולי המחברים והוא עיקר שהרי תניא כותיה כריש לקיש ואין לבא בה מצד מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש שהלכה כר' יוחנן שאין מחלוקת זו להם מצד עצמם אלא שחלוקים בדעת אחרים:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא**:

**שור** שהמית את האדם אם תם הוא נסקל ואין הבעלים משלמין כפר ואם מועד הוא נסקל ובעלים משלמין כפר שנאמר וגם בעליו יומת ופירושו יומת בממון או שבא לדרוש ממנו כמיתת בעלים כך מיתת השור ואי אתה רשאי לומר יומת ממש שנאמר מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו:

**שור** סיני והוא שנאמר עליו אם בהמה אם איש לא יחיה לא היה נידון אלא בעשרים ושלשה שנאמר אם בהמה אם איש מה איש דינו בעשרים ושלשה אף שור כן ושמא

תאמר מה לנו בכך ומאי דהוה הוה פירשו בה לנודר שיהא עליו להלביש עניים כמנין הדיינין שהיו צריכים לדון שור סיני ויש שפירשוה לענין מה שאמרו בתלמוד המערב או ירה יירה לרבות שילה ובית עולמים ושאל שור סיני בכמה שאם יכנס שור בשילה ובית עולמים יתברר ענין דינו להיותו כשור של סיני לידון בעשרים ושלשה:

## דף טו:

**המשנה** ששית ועניינה לבאר ענין החלק השלישי ואמר על זה אין דנין את השבט ר"ל כלו או רובו שחטא בעבודה זרה אלא בבית דין של שבעים ואחד והוא בית דין הגדול שבלשכת הגזית וענין זה הוא שכל שחטא כל השבט או רובו אינו נדון בדין עיר הנדחת שנאמר יושבי העיר עיר ולא כפר עיר ולא כרך וכל שיש שם רובו של שבט כרך גדול הוא ואינו נדון כדין עיר הנדחת להיות בסייף וממונן אבד אלא כיחידים בסקילה וממונן ליורשים ולמד במשנה זו לפי מה שפי' בגמ' שאע"פ שמיתתם כיחידים מ"מ אינם נדונין אלא בבית דין הגדול של שבעים ואחד ומ"מ אם חטאו בשאר עבירות אין בהם שום חלוק בין רבים ליחידים שלא נאמר בעבודה זרה אלא ממה שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא בשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך ויש לשאול בה האיך ממעט כל השבט ממלת איש והלא בענין טומאה דרשו איש נדחה לפסח שני ולא שבט ואעפ"כ הולכין לרוב שבטים שאפילו חמש שבטים נדחין ואין יוצאין מכלל איש תירצו בה מפני שיש כאן שני מיעוטין את האיש ואת האשה:

## דף טז.

**ולא** נביא השקר והוא המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה אע"פ שמתנבא בשם האל ומיתתו בחנק ואמר שאין דנין אותו אלא בבית דין של שבעים ואחד וכן כהן גדול שיתחייב מיתה על איזה צד אין דנין אותו אלא בשבעים ואחד וכן הדין בנשיא שבט לפי מה שיתבאר בגמ' שרב מתנה אמרה כן ופירש ולא את השבט בנשיא שבט ואמרו עליה מחוורתא כרב מתנא אלא שגדולי המחברים לא הביאוה ונראה שלא פסקו אלא כתירוץ אחרון שפירשוה בשבט שהודח על הדרך שבארנו ואף העמדתו של כהן גדול יתבאר במקום אחר שאינה אלא בבית דין של שבעים ואחד:

**אין** מוציאין למלחמת הרשות ר"ל לכל המלחמות שאינן לכבוש ארץ ישראל והיא מלחמת שבעה עממין או מלחמת עמלק או שבאו האויבים על ישראל מאיזה צד שכל

אלו מלחמת מצוה הן ואין צורך בה לרשות בית דין לכוף את העם אבל שאר מלחמות שהוא עושה מעצמו מצד הרצון או כעס אויב או להרחבת גבולו או לפרסם גבורתו הרי אלו מלחמת הרשות ואין יכול לכוף את העם לצאת בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד:

**ואין** מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד והוא שאם רצו בית דין להוסיף על העזרה מוסיפין ובלבד בתחום שטחו של הר הבית וכן יכולין להוסיף בעיר ירושלים ולהמשיך חומותיה עד מקום שירצו ודבר זה יתבאר בשבועות שהוא נעשה בתודות ושיר והוא שעושין שתי תודות ולוקחין לחם חמץ שבה ובית דין מהלכין אחר שתי תודות ר"ל אחר לחמיהם וכל ישראל אחריהן והולכין בכנורות ושאר כלי נגון ואומרים מזמורים עד שמגיעין לסוף המקום שמקדשין אותו ואוכלין שם לחם תודה אחת והאחר נשרף כמו שיתבאר שם וזה קדוש שבתוספת העיר וקדוש שבתוספת העזרה נעשה בשירי מנחה כמו שאמרו שם מה ירושלים מתקדש בדבר הנאכל בה ואם יוצא ממנה נפסל אף העזרה תתקדש בדבר הנאכל בה ואם יצא ממנה נפסל ואוכלין בסוף תחום הנוסף אותן שירי מנחה על הדרך האמור ואמר על תוספת זה שאינו נעשה אלא בסנהדרי גדולה וכן אמרו שם במסכת שבועות שצריך שיהא נעשה גם כן על פי מלך ונביא ואורים יתומים וכל שלא נעשה כסדר זה ובכל אלו לא נתקדש התוספת קדוש גמור ואע"פ שעזרא קדש בית שני בשתי תודות ולא היה שם מלך ואורים ותומים לא היה אלא זכר בעלמא לקדוש ראשון ולא במעשיו נתקדשה אלא בקדוש ראשון שקדשה שלמה שקדשה לשעתה ולעתיד לבא במקום המקדש ובירושלים כמו שבארנו במסכת מגילה י' א':

**וכן** אין עושין עיר הנדחת להיותם בסייף וממונם אבד אלא על פי בית דין של שבעים ואחד ועניה שכשנודע להם עניה דורשין וחוקרים עד שנודע להם בבירור שחזרו לעבודה זרה וכשנודע להם כן בבירור שולחים שם שני תלמידי חכמים להזהירם ואם לא שבו עולים עליהם לצבא עד שתבקע העיר ותכבש ואח"כ מרבין להם בתי דינין ודנין אותם ואם נמצאו רובן מודחים מעלין אותם לבית דין הגדול וגומרין שם את דינם והורגין אותם שם בסייף ומכין נשים וטף שבה בתוכה לפי חרב וממונם אבד על הדרכים שיתבאר ענין זה במסכתא זו:

**ואין** עושים סנהדראות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד וענין זה הוא שסנהדרי גדולה היו עומדים במקדש במקום הנקרא לשכת הגזית והיו שני בתי דינין עוד שם אחד בפתח העזרה ואחר על פתח הר הבית וכל אחד משניהם של עשרים ושלשה

וכן היו מעמידין בכל עיר שיש בה מאה ועשרים איש בית דין של עשרים ושלשה ועומדין בשער העיר ואמר שאין מעמידין בתי דינים אלו של עשרים ושלשה בשום מקום אלא על פי בית דין הגדול:

**ואין** עושין עיר הנדחת עיר שעל הספר ר"ל תחום המבדיל בין ארץ ישראל לתחום חוצה לארץ כדי שלא תהא פירצתה קוראה לאויבים ויבואו ויחריבו ולא שלש ר"ל שאין בית דין אחד עושה שלש עירות נדחות דכתיב אחת ויתבאר בגמ' דוקא זו בצד זו אבל במפוזרות עושין ואף זו בצד זו בשתים מיהא עושין דכתיב עריך וכן שני בתי דינין כגון שמתו סנהדרין שהרגו את האחת או השתים ונתמנו אחרים תחתיהם עושין את השלישית ויש חולקין בזו במקצת כמו שיתבאר בגמרא:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

**עיר** הנדחת יש לה שעור למטה ויש לה שיעור למעלה ושעורה למטה עד מאה ר"ל שכל שאין שם מאה איש אינו נקרא עיר אלא כפר ואינו נעשה עיר הנדחת ושעורה למעלה עד רובו של שבט שכל שיש שם רוב השבט אינו עיר אלא כרך גדול ונמצא שעורה ממאה עד רובו של שבט ולא עד בכלל אירע מחלוקת בין שבט לשבט בעניני נחלת הארץ או בשבט עצמו בין משפחה למשפחה דנין אותה בבתי דינין שבעירם ואין צריכין לסנהדרי גדולה כתחלת חלוקת הארץ שאם כן אף אתה צריך לקלפי ואורים ותומים ונביא וכל ישראל:

**זקן** ממרא אינו נעשה זקן ממרא עד שימרה פיהם של סנהדרי גדולה על הדרך שביארנו ענינו למעלה שיחלוק עמהם במקומם ומ"מ כשחזר לעירו והורה כדבריו לעשות אין צריך לגמור את דינו על פי סנהדרי גדולה אלא בית דין של עשרים ושלשה דנין אותו והורגין אותו:

**כבר** בארנו שכהן גדול אינו נדון אלא על פי בית דין של שבעים ואחד רמז לדבר הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול ואע"פ שפשוטו של מקרא בדבר קשה ועמום רמז לדבר ממה שנשתנה הלשון בין צואה לעשייה שבצואה נאמר גדול ובעשייה לשון קשה ומ"מ שורו של כהן גדול שהמית וכן כל שאר ענייניו אין חלוק בינו ובין שאר בני אדם כלל ויש חולקין בשורו ממה שאמרו כמיתת בעלים כך מיתת השור ולא יראה לי כן:

## דף טז:

**כל** הכלים שעשה משה במשכן נמשכו בשמן המשחה ובו נתקדשו קדושת הגוף שלא לצאת לחולין אף על ידי פדיון ואם נשברו טעונין גניזה וכן שאם נתן המנחה לתוכו נתקדשה ליפסל בלינה ובטבול יום ומחוסר כפורים אע"פ שלא נשתמש בהם לעבודה עדיין אבל מכאן ואילך בכל הדורות עבודתן מחנכתן ר"ל שמשנתחנכו לעבוד בהם נתקדשו ולא היו מושחין אותם כלל:

**כשם** שמצוה מן התורה למנות שופטים בכל ערי ארץ ישראל סנהדרי גדולה במקדש וסנהדרי קטנה בכל עיר שיש בה מאה ועשרים איש ובית דין של שלשה בכל עיר שאין בה מאה ועשרים איש כך מצוה למנות עמהם בכל מקום שוטרים והם בעלי מקל ורצועה שחובטין את המסרב במקלות על פי השופטים ומחזרין בעיר ומפשפשים במעשי העם ומביאין את דבתם לפני בית דין והם דנין את האדם כפי הראוי ומ"מ סנהדרי גדולה על כלן שאף בדינין שאפשר לעשותן על פי האחרים יש קצת דברים שאם יאמר אחד מן הבעלי דין נעלה לבית דין הגדול ונדון שם כופין את האחר לעלות וכן שאם הוצרכו לשאול דבר כותבין ושולחין ודנין להם כפי מה שיבא בכתב בית דין הגדול כמו שיתבארו פרטים שבענין זה במסכת זו וזהו שאמרו אחד ממונה על כולם וי"מ שאף מסנהדרי גדולה עצמה היה אחד מהם ממונה על כלם והוא ראש ישיבה והוא שהיה קרוי נשיא והשני לו בחכמה היה יושב לימינו וקורין לו אב בית דין והכל אמת:

**זה** שבארנו במשנה שלא אמרו שאין בית דין עושין שלש ערים נדחות אלא זו בצד זו אבל במרוחקות עושין זו היא שיטת גדולי המחברים ויש חולקין לומר שאף במרוחקות אין עושין שלש לעולם ונראין הדברים שהרי ר' יוחנן וריש לקיש נחלקו בה והלכה כר' יוחנן ולא עוד אלא שאף בשתים דווקא במרוחקות אבל לא זו בצד זו ולא עוד אלא שלא כל שאינן זו בצד זו נקראות מפוזרות אלא שזו ביהודה וזו בגליל ושיטת הסוגיא מוכחת כן וכן כתבוה גדולי המגיהים ואף מלשון המשנה נראה לי כן שאמר אבל עושין אחת או שתים כלומר אחת ביהודה או שתים אחת ביהודה ואחת בגליל:

## דף יז.

**המשנה** השביעית והכוונה לבאר בה ענין החלק הרביעי ואמר על זה סנהדרי גדולה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה ומנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר אספה לי שבעים איש ומשה על גביהן הרי שבעים ואחד ור' יהודה אומר שבעים והלכה כתנא קמא ומנין לסנהדרי קטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר ושפטו העדה

והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת ר"ל עשרה מחייבים והיא עדה שופטת ועשרה מזכין והיא עדה מצלת והם עשרים ומנין לעדה שהיא של עשרה שנאמר במרגלים עד מתי לעדה הרעה הזאת וכבר יצאו מהם יהושע וכלב ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני הא לטובה אנו הולכים אחרי רבים וא"כ מה תלמוד לומר לנטות אחרי רבים להטות ללמדך שלא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי אחד ר"ל שכל שאחד מכריע לכף זכות דיינו בכך אבל לרעה אין מכריעין אלא על פי שנים וכל שאתה צריך לעשרה מזכין אתה צריך בהכרח לשנים עשר מחייבין שאין די לך באחד עשר שאין מכריעין לחובה על פי אחד ונמצאו עשרים ושנים ואין בית דין שקול ר"ל שאין אתה יכול לעשות בית דין שקול ר"ל זוגות מוסיפים עליהם עוד אחד והרי עשרים ושלשה ואע"פ שמ"מ אי אתה מוציא בכך הכרעה על פי שנים שאם אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין אין כאן עדיין הכרעה אלא באחד ואם עשרה מזכין יש כאן הכרעת שלשה פרשוה בגמ' בשאמר אחד מהם איני יודע שמוסיפין שנים ונמצא בית דין שקול שזה שאמר איני יודע הוא כמי שאינו ונשארו להם עשרים וארבעה אחד עשר מזכין ושלשה עשר מחייבין וכן כל שלא נתקיימה הכרעה אף בתוספת זה מוסיפין לעולם שנים אחר שנים עד שירבו המזכים באחד או המחייבים בשנים או שיגיעו לשבעים ואחד כמו שיתבאר במסכתא זו:

**וכמה** יהא בעיר ותהא ראויה להושיב בה סנהדרי קטנה מאה ועשרים איש ופי' הטעם בגמ' מפני שכל סנהדרי קטנה מושיבין לפניהם שלש שורות של תלמידי חכמים בכל שורה מהם עשרים ושלשה וכל שצריכין להוסיף מוסיפין מהם ונמצאו עם סנהדרין תשעים ושנים ועשרה בטלנין של בית הכנסת הרי מאה ושנים ושני חזנים ר"ל שמשי בית דין להלקות ולהזמין בעלי הדין ושני סופרים לכתוב טענות בעלי הריב אחד לטענות חובה ואחד לטענות זכות ושני בעלי דין ושני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין והרי קי"ד וצריכין עוד לשלשה להיות קופה נגבית בשנים מהם ומתחלקת בשלשתם ושיהא שם עוד רופא ר"ל מוהל ואומן ר"ל מקיז דם ושני אלו נחשבין באחד שאומנותם קרובה ועוד אחד לבלר לכתוב ספרים ועוד אחד ללמד תינוקות והרי מאה ועשרים וכל שהוא פחות מזה אין ראוי לסנהדרין אלא ידון על פי שלשה ר' נחמיה אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות שיהא כל אחד מן העשרים ושלשה שר לעשרה ואין הלכה כדבריו אלא כתנא קמא:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**אין** מעמידין בסנהדרין אלא מיוחסין והם הראויים להשיא לכהונה שנאמר והקל מעליך ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין ומנוקים מכל מום וכן אמרו למטה שאין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי תורה וחכמה מפוארה ומסולסלת במדות יודעים בכל חכמה ודרכי העבודה זרה והכשפים ומהלכות הכוכבים כדי לדון את בעליהן מתוך הידיעה וכן שיהיו יודעין בשבעים לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי תורגמן וכן שלא יהיו בעלי מום ושיהיו בעלי זקנה בינונית לא זקנה מופלגת וכן שיהיו בעלי קומה ובעלי מראה ושיהיו משכילים וחריפים בכל ענין דרך הפלגה אמרו אין מושיבין בסנהדרין אלא תלמיד חכם היודע לטהר את השרץ מן התורה ויראה לי בפירוש דבר זה שאם יראו תקלות יוצאות בדורותיהם באיזו דין תורה יצאו לחדש דינין ולהוסיף ולגרוע להוראת שעה וליתן סמך לדבריהם מן התורה ובדומה לזה כתבו הגאונים בדיני התלמוד שיש ביד רבנים או גאונים לחדש גזרות ותקנות דרך כלל או דרך פרט להסיר איזה ענין מכוער לפי מה שיראה בזמנו בסמך מועט ועל דבר כיוצא בזה כתבו גדולי המפרשים לא נתן התלמוד אלא לבעלי הקבלה המומחית או לבעלי הסברה הנכונה ושקול הדעת הצלול להיות גורעים ומוסיפים ודורשים אלא שפרגוד זה ננעל בפני רוב בני אדם ואין ראוי לכך אלא מופלג בדורו בידיעה וחריפות ופלפול מיושר ודעת מיושבת דברים אלו שכתבנו כלם לא נאמרו אלא בסנהדרין הן גדולה הן קטנה אבל בית דין של שלשה אין מדקדקין אחריהם בכל אלו ומ"מ צריך לדקדק אחריהם בחכמה וענוה ויראת חטא ושנאת המיית ממון ובשלמות המדות:

**סנהדרי** גדולה מקומה בלשכת הגזית והיא היתה בבית המקדש בעזרת ישראל ובמקום חול שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד וסנהדרי קטנה היו בירושלים שנים אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית וכן היו מעמידין סנהדרי קטנה בכל מקום שיש שם מאה ועשרים איש כמו שכתבנו ומקומה בכל מקום בשער העיר ובית דין של שלשה בכל מקום:

**לעולם** יזהר אדם שלא להטיל קנאה בין החברים אפילו פרנס ונביא המנהג את העם ברצון השם יתברך צריך להזהר כשממנה פרנסים על הצבור שלא יטיל קנאה במנויו בין המשפחות דרך הערה אמרו וישארו שני אנשים במחנה בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמר משה כיצד אני עושה אם אני בוחר חמשה חמשה מכל שבט נמצאו עשרה חסרים ששה ששה נמצאו שנים יתירים ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה מכל שבט והביא שבעים ושנים פתקין על שבעים מהם כתב זקן ועל שנים מהם כתב חלק בללם

ונתנם בקלפי אמר להם באו טלו פתקיכם מי שעלה בידו זקן אמר לו כבר קדשוך מן השמים עלה בידו חלק אמר לו המקום לא חפץ בך ואני מה אעשה ובירושלמי תמהו על גירסא זו אלו כתבתני זקן סליקית כלומר הגע עצמך שאירע פתק של זקן לכל השבעים הרי אין השנים רוצים ליטול ויאמר כל אחד אלו כתבת זקן בפתק זה היה עולה בידי זקן גם כן אלא כך עשה נטל שבעים וארבעה פתקין על שבעים ושנים כתב זקן ועל שנים חלק בללם ונתנם בקלפי ותמהו עוד שם הגע עצמך שעלו כולם זקן ותירצו מעשה נסים היה ומסורגים עלו ויש מי ששואל ולמה הוצרך לכל אלו ודיו בשנים עשר פתקין כנגד שנים עשר שבטים ויכתוב על העשרה ששה ועל השנים חמשה ומ"מ היה שם עלבון שבט אבל מאחר שהושוו בשעת ברירה בששה ששה אין כאן עוד עלבון שבט ומי שעלה בידו עלבונו שלו לבדו ולא לשבטו עמו ועל הדרך זה בעצמו בעניני ממונות הוזהר מאיליו שלא להטיל קנאה כשנתקדשו הלויים תחת הבכורות והיו הבכורות עודפים רע"ג ואמר שם ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגולת אמר משה כיצד אעשה אם אומר לו תן לי פדיונך אומר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ועל רע"ג כתב חמשת שקלים בללם ונתן בקלפי אמר להם באו טלו פתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אומר לו כבר פדאך בן לוי עלה בידו חמשת סלעים אומר לו תן לי פדיונך וצא ובתלמוד המערב פירשו שעל עשרים ושנים אלף ורע"ג כתב בן לוי ועל רע"ג כתב חמשת שקלים על הדרך שבארנו למעלה:

**אף** המתמנים מפי נביא ומפי פרנס צריך להתבונן בעצמם אם ראויים לכך אם לאו ואם מוצאים בעצמם שאינם ראויים לכך אל יפתה אותם מנוי גדול ואפילו נתמנו מפי נביא והוא שאמרו גם כן וישארו שני אנשים במחנה נשתיירו כלומר שלא הוצרכו לקלפי שמאליהם נשמטו אמרו אין אנו ראויין לגדולה זו אמר הקב"ה הואיל ומעטתם עצמיכם הריני מוסיף בגדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שכלם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו:

**זה** שכתבנו במי שאומר שאיני יודע שהוא כמי שאינו אפילו חזר והראה טעם אין שומעין לו מכיון שאמר איני יודע כבר נסתלק ומ"מ דוקא בשחזר ואמר טעם לחובה אבל אלו חזר ואמר טעם לזכות ודאי שומעין שהרי אף באחד מן התלמידים אמרו שעונה לזכות ומעלין אותו ויושב עמהן כל היום ואין עונה לחובה כמו שיתבאר ולא אמרו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אע"פ שאמר איני יודע כל שחזר והראה טעם לדבריו שומעין לו ואפילו לחובה שהרי אף המלמד זכות חוזר ומלמד חובה בדיני ממונות כמו שיתבאר:

**סנהדרין** שפתחו בדיני נפשות כלן לחובה פוטרין אותו מכיון שתקנו הלנת דין למי שלא מצאו לו זכות ביום ראשון שמא ימצאו לו טעמי זכות מכיון שפתחו כלם לחובה אין רואין לו עוד זכות ואינו נהרג עד שיהפכו מקצתן בזכות וירבו המחייבים:

## דף יז:

**כל** עיר שאין בה שני חכמים גדולים ויודעים לדבר בשבעים לשון ואחד לשמוע אע"פ שאינו יודע לדבר אין מושיבין בה סנהדרין אפילו היו בה כמה רבבות מישראל הא מכיון שיש שם שנים יודעים לדבר לחקור את העדים הבאים לפניהם והשלישי עמהם לשמוע אע"פ שאינו יכול לחקור הרי הן בית דין בקבלת העדות ושאר סנהדרין סומכין עליהם ואעפ"כ אין זו סנהדרין חשובה ואם היו בה שלשה הרי זו סנהדרי בינונית ואם ארבעה הרי זו נקראת סנהדרי חכמה וגדולי המחברים פירשו ענין זה בדרך אחרת והוא שפירשו יודעים לדבר שראויים להורות בכל התורה כלה ואחד לשמוע ר"ל לחקור ולשאול ולשאת ולתת עם אותם השלמים וזה נראה יותר שאם כפירוש ראשון הרי אמרו שאין מעמידין שם אלא איש בקי יודע בשבעים לשון:

**כל** מקום שנאמר בתלמוד למדים לפני ר' הוא נאמר על לוי וכל שנאמר דנין לפני חכמים נאמר על שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנינא בן חכינאי ושמעון התימני וכל מקום שנאמר רבותינו שבבבל נאמר על רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל ר' אבא דייני גולה קרנא דייני דארץ ישראל רב אמי ורב אסי דייני דפום בדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדעא רב אחא בר מניומי סבי דסורא רב הונא ורב חסדא סבי דפום בדיתא רב יהודה ורב עינא חריפי דפום בדיתא איפה ואבימי בני רחבה אמרי בפום בדיתא רבה ורב יוסף נהרבלאי מתנו רמי בר בריכי אמרי במערבא ר' ירמיה אמרי בי רב רב הונא ומה שהקשו בכאן והא אמר רב הונא אמרי בי רב כבר תרצוה אימא רב המנונא כלומר אמר רב המנונא אמרי בי רב ולעולם אמרי בי רב רב הונא הוא וכמו שאמרו ביבמות פרק הערל אמרי בי רב מנו רב הונא שלחו מתם רב ירמיה מחכו עלה במערבא ר' יוסי בר' חנינא ויש להקשות ממה שאמרו במסכת נזיר מ"ב א' מתקיף לה ר' יוסי בר' חנינא וכו' מחכו עלה במערבא ומתוך כך גורסין כך איפוך אמרי במערבא ר' יוסי בר' חנינא שלחו מתם ר' ירמיה:

**תלמיד** חכם ראוי לו לקבוע דירתו במקום הראוי לו וכל עיר שאין בה עשר דברים אין תלמיד חכם ראוי לדור בתוכה ואלו הן בית דין מכין וחובשין וקופה של צדקה לגבות בשנים ולחלק בשלשה ובית הכנסת ובית המדרש ובית המרחץ וטבח ר"ל שוחט

ובודק ומוהל ומקיז דם ולבלר ומלמד תינוקות וזה שאמר צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה מפני שהגוביינא אין בה צורך לשומא כלל שדבר ידוע היה כמה היו גובין מכל אחד וכל שאין שם אלא משום נאמנות דיינו בשנים אבל לחלק הוא צריך שומא וכל שאתה צריך לשומא לעולם אין פחות משלשה:

**נשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף יח.

**כהן** גדול וכו' זה הפרק יסוד הכוונה בו לבאר החלק השני והוא שהזכרנוהו בראש המסכתא שיש קצת בני אדם שאינם תחת ממשלת הדיינין להיות הם יכולין לדונן ומצד שההנהגה מסורה דרך כלל לשני בני אדם אחד מצד התורה והוא כהן גדול ואחד בהנהגת העולם והוא המלך אמר שאין שניהם שוין בענין זה ושהמלך הוא שאין להם יכולת לדונו אבל כהן גדול אינו בכלל זה אלא שדן ודנין אותו ועל ידי גלגול ענין זה בא ופירש בהנהגת שניהם במה היא משתנית על הנהגת שאר בני אדם ועל זה הצד יחלקו עניני הם רק לשני חלקים הראשון בכהן גדול ובהנהגה שהיא משתנית ממנו על שאר העם והשני במלך ובהנהגה המשתנית ממנו על שאר העם זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבואו בה דברים על ידי גלגול כי חק הוא לסוגיית התלמוד כמו שקדם:

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר כהן גדול דן ודנין אותו שנכנע הוא לדברי תורה ואין חוששין שמא תבא תקלה על ידו על שדנין אותו ומאחר שדנין אותו ואין חוששין לתקלה אף הוא יכול לדון שאלו לא היו דנין אותו אף הוא לא היה דן את האחרים שנאמר התקוששו וקושו קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ומעתה מושיבין אותו בסנהדרין ואין חוששין שלא לחלוק עליו מעיד ומעידין עליו פירוש מעידין עליו בכל תביעה שיש לאחרים עליו אבל מה שאמרו שהוא מעיד לפי מה שיתבאר בגמ' אינו יוצא מפתח ביתו להעיד שאין הדבר כבוד לו שיצא מביתו להעיד ומ"מ אם היה יודע בעדות לבן מלך או עליו הולך לב"ד הגדול ומעיד לו או עליו ושיהא המלך שם לכבוד כה"ג ולכשיעיד הולך המלך ומעיינין הסנהדרין בעדותו וכן הוא מעיד למלך עצמו אם היה ממלכי בית דוד שדנין אותם כמו שיתבאר אף בדנין אותו הקשו בתלמוד המערב דנין אותו למה וימנה אנטלאר כלומר שיעשה מורשה לדון בעבורו ומתרץ הגע עצמך שנפלה לו שבועה וכי אנטלאר בשבועה ומכאן כתבו גאוני הראשונים שהנתבע אינו יכול למנות אנטלר וקצת אחרוניהם מבינים מדבריהם שלא אמרוה אלא מצד שאם תזדמן להם שבועה ואין אנטלר בשבועה הא תובע שאין שבועה

אצלו ממנה אנטלאר עד שמתוך מה שהבינו מדבריהם הוסיפו בהם שאף התובע שהוא מאותן הנשבעין ונוטלין אינו ממנה אנטלר ומ"מ רבותי פירשו בדבריהם שכל תובע ממנה אנטלר שאם תזדמן לו שבועה יזמין עצמו אם ירצה ואם לא יפקע זכותו אבל נתבע שברצונו הוא נשמט ראוי שלא ימנה אנטלאר ואחר שאנו מפרשין ענין אנטלר האמור כאן בנתבע הא תובע ממנה אנטלר יש לך לפרש אנטלר מורשה גמור שאם אינו בא בהרשאה הרי אף בהרשאה יכול הלה לומר לו לאו בעל דברים דידי את אא"כ יש בהרשאה דברים שנראה מהם שיש לו חלק בגוף הממון שהוא תובע כמו שביארנו בבבא קמא פרק מרובה וא"כ אנטלאר ומרשה הכל אחד ומ"מ רבותי מפרשים במלת אנטלאר שהיא מונחת להרשאה שלא בכתב ולמדים מכאן שכל שהבעל דין מרשהו בפני בית דין שהדין לפניהם אינו צריך הרשאה ולא נאמרה הרשאה אלא במי שמרשה לדון במקום אחר או שהוא רדוף לילך ומ"מ אומר אני שאף הנתבע ממנה אנטלאר הואיל והוא בכאן שאנו יכולין להזמינו כל זמן שנרצה ומה שנאמר בירושלמי כך פירושו שדנין אותו ואין נמנעין מצד מה שאפשר לו באנטלאר שהרי אפשר שתזדמן לו שבועה ונמצא שלא הועלנו הא מ"מ ממנה הוא אנטלאר עד שתזדמן לו שבועה וכן אני אומר בכל נתבע שהוא יכול למנות אנטלאר עד שתזדמן בדין חיוב שבועה אצלו ויבא להשבע הוא בעצמו והדברים נראין ולמה שפירשנו שהאנטלאר הוא הממנה בלא הרשאה על הדרך שכתבנו יראה מה שכתבו קצת גאונים שאין אנטלאר יכול לטעון מעצמו אלא כפי מה שיסדר לו הבעל דין וכבר הוספנו בדברים אלו בשני של כתובות:

**חולץ** וחולצין לאשתו ואין חוששין לכבודו שלא לחלוץ הוא לאשת אחיו שלא להתבזות להיות אשה רוקקת בפניו ושלא לחלוץ אחיו לאשתו שלא לינשא לאחר משום כבודו אלא חולץ וחולצין לאשתו וכן אחד מאחיו רשאי ליבם את אשתו אבל הוא אינו מיבם שהרי אסור הוא באלמנה:

**מת** לו מת אינו יוצא אחרי המטה שמא יכשל ליגע אלא הם נכסין והוא נגלה הם נגלים והוא נכסה כלומר שאע"פ שאינו יוצא עם נושאי המטה יוצא הוא אחריהם הם נכסים והוא נגלה כלומר שכשיוצאין ממבוי זה ונכנסים למבוי אחר ונמצאו הם נכסים ממבוי שיצאו ממנו והוא נגלה לשם ר"ל שהוא נכנס לשם וכשהם נכסין במבוי שנכנסו בו הוא נכסה מאותו מבוי שהם נגלים בו שאינו נכנס בתוכו בעוד שהם בו עד שיצאו מתוכו ויוצא עמהם עד פתח העיר וזה שאמרה תורה ומן המקדש לא יצא פירושו שלא יצא מקדושתו כלומר להתערב עם נושאי המטה שמא יבא ליגע דברי ר' מאיר ור' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל פירוש או מפתח ביתו וכן הלכה:

**וכשהוא** מנחם בשורה כשחוזרין מלקבור את המת שאינו שלו אינו הולך בערבוביא עם שאר העם אלא דרך כל העם עוברין זה אחר זה לשמאלו והוא עם אחיו הכהנים מצד ימין והכהנים מסבבין אותו והסגן ממצעו בינו לבין העם שהסגן מימינו וכל העם משמאלו והוא באמצע ופי' בגמ' שהסגן ומשוח שעבר מימינו וראש בית אב משמאלו עם העם והאבלים ואומר לאבלים תנוחמו וכשהוא מתנחם מאחרים לפי מה שפסקנו לדעת ר' יהודה כל העם באים לנחמו בביתו ועומד שם בשורה והתבאר בגמ' שהסגן בימינו וראש בית אב משמאלו אבל משוח שעבר אינו בא אצלו כלל שמא יחשדנו שהוא שמח לאידו וסגן ובית אב אומרין לו עם כל העם הרי אנו כפרתך כלומר מי יתתנו תחתיך לכל הראוי להגיע עדיך והוא אומר להם תתברכו מן השמים וכשמברין אותו סעודה ראשונה שהוא אסור לאכלה משלו כל העם מסובין על הארץ והוא יושב על הספסל בתלמוד המערב אמרו ספסל בכפיית המטה שהרי גדול חייב בכפיית המטה:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שכתבנו הלכה פסוקה היא:**

**והמשנה** השניה והכוונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר מלך לא דן ולא דנין אותו אין דנין אותו מפני שאינו נכנע לדברי תורה וגורם תקלה על שדנוהו ומאחר שאין דנין אותו אף הוא אינו דן שנאמר התקוששו וקושו וכו' וכן לא מעיד ולא מעידין עליו לא מעיד שזילותא היא אצלו ולא מעידין עליו שהרי אין דנין אותו לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא חולץ שבזיון הוא לו שתהא יבמה רוקקת בפניו ואין חולצין לאשתו אלא תשב בזקיקתה לעולם שהרי אי אפשר לה לינשא לאחר שאין אלמנתו של מלך נבעלת לאחר לעולם לא מיבם ולא מיבמין לאשתו לא מיבם שאין כבוד לו להיותו טפל לאחיו לקום על שמו ואין מיבמין את אשתו שהרי אין משתמשין באלמנתו כמו שבארנו ור' יהודה אמר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב ואין הלכה כן אלא אפילו רצה אין שומעין לו שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אין נושאין את אלמנתו של מלך והוא הדין לגרושתו ואפילו מלך אחר אינו נושאה ר' יהודה אומר מלך נושא אלמנתו של מלך שהרי נאמר בדוד ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך ואין הלכה כר' יהודה אלא כתנא קמא ולא נאמר נשי אדוניך אלא על נשים הראויות לו מבית המלך והן מירב ומיכל ובפילגשים מיהא הדין נותן בהן שמלך אחר משתמש בהן אבל לא אדם אחר והוא שאביגג היתה מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה ואפילו היתה נבעלת לדוד ומשום אשת אב אין כאן שהרי נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**כהן** גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג בשוגג גולה ואינו יוצא מעיר מקלטו לעולם וכן ההורג כהן גדול בשוגג גולה ואינו יוצא משם לעולם הואיל ואין כהן גדול במקדש כשהוא גולה שנאמר עד מות הכהן ללמד שאינו יוצא אלא במיתת כהן שהיה שם בשעת רציחה ואע"פ שבארנו בכהן גדול שמיתתו בשבעים ואחד אם עבר על עשה ועל לא תעשה שיש בו מלקות הרי הוא כהדיוט לידון בשלשה הן למרדות בעשה הן למלקות בלא תעשה שלא אמרו עליו את הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול אלא לדבר גדול ממש והוא בעבירה שיש בה מיתת בית דין אבל למלקות ולמרדות לא ובתלמוד המערב אמרו כהן משיח שחטא מלקין אותו בשלשה אין תימר בעשרים ושלשה נמצאת עלייתו ירידה לו וכן אמרו שם כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו וכן אמרו שם נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה:

## דף יח:

**אע"פ** שהשבת אבדה מצות עשה כל שהוא זקן ואינו לפי כבודו עד שאף אם היתה שלו לא היה מחזירה פטור ואין צריך לומר אם היה כהן והאבידה בבית הקברות שאין עשה של השבת אבדה דוחה לא תעשה ועשה של טומאה לא יטמא וקדושים יהיו ואע"פ שבאבידה ג"כ יש לאו ועשה השב תשיבם ולא תוכל להתעלם מוטב שידחה עשה של אבדה מאיליו ואל יעבור עשה של טומאה בידים וכן אין צריך לומר אם היתה אבדה שלו מרובה משל חבירו כגון שהיתה אומנותו בעלת ריוח גדול ובטולו מפסידו ביתר מדמי האבידה שרשאי הוא להתעלם שהרי אמרו לא יהיה בך אביון שלך קודם לכל אדם נמצא שלא הוצרך והתעלמת אלא לזקן ואינה לפי כבודו וכבר בארנו דבר זה במקומו בבבא מציעא:

**אין** מושיבין מלך בסנהדרין ואפילו אותם מלכים שדנין את העם אע"פ שאינם בכלל סנהדרין ודנין אותם כגון מלכי בית דוד כמו שיתבאר אין מושיבין אותן בסנהדרין מפני שאסור לחלוק עליהם שנאמר לא תענה על ריב לא תענה על רב ושמא תאמר יתחילו מן הצד אין כבוד מלך בכך וכן אין מושיבין לא מלך ולא כהן גדול בעבור שנה כמו שבארנו בפרק ראשון מ"מ מלך מיהא איני יודע מה הוצרכו אחר שכבר למדנו שאין מושיבים אותן בסנהדרין שהרי אין מעברין את השנה אלא במזומנין מן הסנהדרין ושמא היה להם רשות לזמן בעבור שנה אף שלא מן הסנהדרין אם היו יודעים עליו שנעשה חכם מופלג:

**שנת** העבור אין זמנה הולך אחר החדשים לענין חום וקור אלא אחר השנה ר"ל שאדר זה שאנו מוסיפין חדש אחר אחריו לא היה במקומה הראוי לה להשוות חמה עם לבנה עד

שיהא בשנת העבור אדר שני כניסן לענין חום וקור שאלו היה בזמן הראוי לו לא היינו צריכים לעבר מטעם זה אלא שמתוך קוצר שנת הלבנה היה תחלת אדר זה לסוף שלש שנים בתחלת שבט וכשאנו מעברין החזרנו אדר שני למקום הראוי לאדר ואחר שכן אתה צריך לשאול למה אין כהן גדול מעבר אלא בעבור אחר שאף בעבור זה לא נדחה תשרי ממקומו שהרי אלמלא העבור היה תשרי זה במקום אלול ועכשיו שנתעברה שנה חזר תשרי למקומו וכי לחומו של אלול הוא צריך עד שהדברים נראין מכאן שהשנה הולכת אחר החדשים ר"ל שאלמלא העבור היה תשרי במקומו הראוי לו לענין חום וקור וכשאנו מעברין חזר לו כמרחשון וצנת מרחשון בו ומתוך כך יש לו קפידא אינו כן אלא כמו שכתבנו וכל שהעבור מפני התקופה להשוות שנת חמה ולבנה אין לו קפידא אבל לפעמים היו מעברין לשאר סבות אע"פ שלא הוצרכו לעבר משום השואה ובאותם עבורין היה תשרי יוצא ממקומו הראוי לו ונדחה מרחשון ומתוך שאין מושיבין אותו לקצת עבורין לא נושיבהו לאחד מהם וא"כ מה שהעלו כאן שתא בתר ירחא אזלא לא נאמר אלא בעבור של שאר סבות ואע"פ שאמרו אחושבניהו סמיך הוא שאף בשאר הסבות צריכים היו לחכמה לחשב אם נתעברה בסמוך לה או אם יהא הכרח נותן לעבר בסמוך לה מצד התקופה שלא לסמוך עבורין זה לזה יותר מדאי או שהוצרכנו לעבר מפני התקופה ונהנה כשהיה הזמן מראה צרכו באצבע אף להמון אע"פ שאם לא היו אותם הסימנין באותו זמן לא היו נמנעין מלעבר:

## דף יט.

זה שבארנו במשנה בכהן גדול שאינו מייבם שהרי אסור הוא באלמנה לא סוף דבר ביבמה מן הנשואין אלא אף מן האירוסין ושמא תאמר אם אמרו בנשואין וכן הדין שאין עשה של ייבום דוחה לא תעשה של אלמנה ועשה של בתולה אלא מן האירוסין יבא עשה של ייבום וידחה לא תעשה של אלמנה הואיל ובתולה היא תירצו בכאן גזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ולא ביאה ראשונה דווקא שהרי אין בתולה מתעברת מביאה ראשונה וודאי מצות יבום בביאה הראויה להתעבר היא אלא פירושו מביאה ראשונה הראויה להתעבר ואילך ושמא תאמר אף כל יבמה מביאה ראשונה ואילך אין בה מצות ייבום אינה כן שהתורה התירה איסור אשת אח במקום יבום אבל לאו האמור בכהן גדול לא הותר במקום יבום אלא שאנו באין להתירו מכח עשה דוחה את לא תעשה ובביאה שניה אין בה עשה:

**כל** שחושב בעצמו שחברו סובר עליו שהוא שמח באידו מדרכי המוסר שלא להתראות לפניו בשעת קלקלתו צא ולמד ממה שנאמר כאן שמשוח שעבר אינו בא אצל כהן גדול בשעה שמת לו מת ואמרו הטעם דלמא חלשא דעתיה ואמר מיחדא חדי לי וכן לכל כיוצא בזה:

**כשנתמנה** כהן גדול ממנין כהן אחר תחתיו להיות לו למשנה והוא הנקרא סגן והוא הנקרא ממונה וכל שאירע פסול בכהן גדול ביום הכפורים הוא קם תחתיו ומה שאמרו בגמ' סוטה פרק משוח מלחמה מ"ב א' שהסגן אינו ממונה פירושו שאינו ממונה לדבר אחר אלא לשמש תחתיו:

**לעולם** תהא אשה נזהרת בכל כחה שלא להכשיל את עצמה בפריצים ושלא להכשיל הפריצים בעצמה בכל צד שאפשר לה להזהר בכך התקין ר' יוסי בצפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה קטן אחריה אלא לפניה או בצדה לא לאחריה משום מעשה שהיה שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנהו בבית וכשהחזירה פניה התחילה צועקת ובוכה ובא אחד מהם ואמר באי וארא לך ונכנסה אחריו ואנסוה וכן התקין שכשהנשים נכנסות בבית הכסא שבשדות שאי אפשר להם לנעול להם מבפנים יהו מספרות זו עם זו ומשמיעות קולן על איזה צד כדי שאם ירצו בני אדם ליכנס ירגישו בקולן וירתעו לאחוריהם ולא יבואו לכלל יחוד:

**כבר** בארנו במסכת ברכות ובשאר מקומות שבשעה שהאבלים והעם חוזרין מבית הקברות העם מקיפין אותו שורות שורות לנחמו שורה אחר שורה ואותם הסמוכים לאבל להשמיע דברי תנחומין לו ולאביליו נקראים שורות פנימיות ושאר השורות נקראות שורות חצוניות ושורות אלו לימד עכשו שאין שורה מהם בפחות מעשרה ואין האבלים מן המנין ויש מקומות שהאבלים עומדין והעם עוברין שורה שורה ומדי עברם מנחמין את האבל ויש מקומות שהאבלים עוברין והעם עומדין ומ"מ ברוב מקומות אלו ואלו עומדין אלא שבכהן גדול הבא לנחם הוא עובר והם עומדים וכשבא להתנחם הוא עומד והם עוברים וכל שאלו עוברים ואלו עומדים האבלים לעולם לשמאל המנחמים והמנחמים אומרים להם תנוחמו ואח"כ הולך לביתו:

**מה** שכתבנו במלך שאין דן ואין דנין אותו פירושו במלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן שנאמר דינו לבקר משפט אם לא היו דנין אותם אף הם לא היו דנין את האחרים מטעם התקוששו וקושו ואף במלכי ישראל לא אמרוה אלא ממעשה שהיה בינאי המלך שדנוהו וקלקל בהם את השורה ואעפ"כ כל שבאיסורין דנין אותו אף במלכי ישראל שהרי ינאי המלך עצמו אחר מעשה זה פסלוהו לכהונה כמו שהתבאר בשלישי

של קדושין וי"מ שאותו מעשה האמור שם קדם לזה האמור כאן שאע"פ שהקפיד על אותו ענין מפני שעשאוהו חלל לא היו סבורים עליו שיקפיד בדין עבד כנעני שלו:

**כל** שהרג שורו או עבדו הכנעני את הנפש דנין אותו בסנהדרין כמו שבארנו שאף אלו בכלל דיני נפשות הם וצריך שיבואו הבעלים לבית דין ויעידו עדים לפניהם שנאמר והועד בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו וכך שמעידין עליו צריך הוא לעמוד לפני הבית דין עד שיעידו בו וכן העדים מעידין מעומד שנאמר ועמדו שני האנשים ובעדים דברה תורה כמו שיתבאר במקומו:

## דף יט:

**כל** שדנין אותו אין נושאין לו פנים בשום דבר אלא יקוב הדין את ההר שנאמר לא תגורו מפני איש ואין הדיינין משפילין את כבודם בשביל כבוד אותו שהם דנין כלל ואפילו היה מלך הואיל ומ"מ דנין אותו שלא לפניהם הוא עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם שנאמר כי המשפט לאלוקים הוא:

**זה** שביארנו שכל שמעידין עליו צריך הוא לעמוד עד שיעידו בו כך יראה מסוגיא זו ומ"מ במסכת שבועות ל' א' יתבאר שאין קפידים בישיבתם ובלבד שיהיו שניהם יושבים או שניהם עומדים ועוד אמרו שם שתלמיד חכם ועם הארץ מושיבין את התלמיד חכם ואומרין לעם הארץ שישב ואם לא ישב אין מדקדקין בכך ומעתה קשה לבאר בסוגיא זו האיך אמרו לינאי המלך עמוד על רגליך ואין כבוד המלך פחות מכבוד תלמיד חכם ולא עוד אלא שאף הוא תלמיד חכם היה פירשוה שאין בעל דין יכול לישב מעצמו אא"כ הושיבוהו בית דין ואפילו תלמיד חכם וינאי מעצמו ישב וכל שישב מעצמו אומרין לו עמוד ויש שפירשוה בשעת גמר דין וכן עיקר שבשעת גמר דין יהיה הבעל דין מי שיהיה הוא בעמידה ודיין בישיבה שנאמר ויעמוד כל העם על משה ואיזהו גמר דין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ובשעת משא ומתן הוא שאפשר להושיבם וזה שאמרו ויעידו בך פירושו ויגמרו את דינך ולאו דוקא העדת העדים או שמא שעת העדת העדים כשעת גמר דין ובירושלמי אמרו צריכים העדים לעמוד בשעת עדותם ר' ירמיה אומר אף הנדונין צריכין לעמוד בשעה שמקבלים את דינם ומ"מ עדים אף בשעת משא ומתן בעמידה וכתבו גדולי המחברים שבזמן הזה מושיבין בכל בתי דינים עדים ובעלי דין לסלק המחלוקת שאין בנו כח להעמיד משפטי התורה כלם על תלם:

**זה** שביארנו שהמלך אינו מעיד ושאף הכהן גדול אינו מעיד אלא למלך ממלכי בית דוד או לבן מלך מבני מלכי ישראל ובפני המלך על הצדדין שבארנו לא סוף דבר בממון אלא

אף באיסורין כן ומ"מ תלמידי חכמים יכולין לימנע שלא לילך ולהעיד במקום שהדבר זלזול אצלם כגון שהבית דין פחות מהם בחכמה ודווקא בדיני ממונות אבל לאיסור ולדיני נפשות ומכות אין יכולין לימנע כלל וזהו שאמרו שבועות ל' ב' האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מלתא למיזל קמי דיינא דזוטר מיניה לא מיבעי ליה למיזל והני מילי בממונא אבל באיסורא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' ודיני נפשות ומכות בכלל איסור הם:

**כבר** ידעת ששתי אחיות אסורות אא"כ זו אחר מיתתה של זו ומ"מ אם היו לו קידושי טעות בראשונה הואיל ונתברר לו טעותו אין שום סרך איסור בנשואי שניה שאין קידושי טעות כלום וכן בכל העריות:

**המקדש** במלוה אינה מקודשת ואם קדשה במלוה ופרוטה הרי היא מקודשת שדעתה על הפרוטה לפי דרכך למדת שהאשה מתקדשת בפרוטה ואפילו לא היה ראוי לאדם כלל הואיל וראוי לכלביו בכדי שוה פרוטה פרוטה היא:

**כל** המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו רמז לדבר יולד בן לנעמי ונאמר גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף גדל לפיכך נקרא על שמו:

**איזהו** הגבור הכובש את יצרו ואשרי מי שלמד מן הצדיקים שלשה נתגברו ביצרן ונמלטו מעבירה ואחרון אחרון מהם חביב יוסף ובועז ופלטי בן ליש יוסף נתגבר ביצרו ותקפו של יוסף ענותנותו של בעז ר"ל מה שהיה נחשב דבר גדול אצל יוסף היתה ענוה ודבר שאין לו שם אצל בועז שיוסף אשת איש ואשת אדוניו ואינה עמו במטה ובועז פנויה ועמו במטה ותקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש שנתן לו שאול את מיכל אחר שנתקדשה לדוד ונזהר ממנה מצד קידושי דוד ושל בועז לילה אחת ושל פלטי זמן מרובה:

## דף כ.

**לעולם** תהא כל מחשבתו של אדם לעסוק בתורה ואל ימנעוהו לא טרדת מלחמות ולא מבוכת העוני והדוחק ושאר הסבות המונעות וכל שמקיימה מתוך הטרדה שכרו כפול ומכופל אמרו עליו על חזקיהו שהיה חוגר חרבו תמיד למלחמות והיה תולה אותה על פתח בית מדרש ואומר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זה עד שמלאה הארץ דעה עד שאף התנוקות שבהם היו בקיאים בתלמודם ונתן לו השם שכרו ונצח את מלחמותיו בלא חרב ובלא חנית דרך צחות אמרו וחבל עול מפני שמן חובל עול של סנחריב מפני

שמנו של חזקיהו שהיה דולק לבתי כנסיות ובתי מדרשות וכן אמרו על דורו של ר' יהודה בר' אילעי שהיו ששה תלמידים מתעטפים בטלית אחת מרוב דחקם ועוסקים בתורה וכל המקיימה מעוני סופו לקיימה מתוך עושר:

**המשנה** השלישית והכוונה בה בעניני החלק השני גם כן מת לו מת פירוש למלך אינו יוצא מפתח פלטרין שלו ר' יהודה אומר אם רצה לצאת אחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שהיה חכם והכל כקרוביו ואמרו לא היה הדבר אלא לפייס את העם להבין מתוך הנהגתו שלא נהרג ברצונו וכן הלכה וכשמברין אותו סעודה ראשונה שאף הוא חייב בכל דיני אבלות כל העם מסובין על הקרקע והוא מיסב על הדרגש ובגמ' יתבאר ענין דרגש שאין לה כרעים למעלה מן הסרוג כעין מטה של קרשים וחתיכת עור מסורגת סביב הארכובות שבאורך המטה ושברחבה אלא שסרוגו מתוכו בטבעות יוצאין בארכובות כלפי פנים ולא מגב הארכובות כשאר המטות ואדם יושב על העור וכן הלכה:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**מקום** שנהגו נשים ללוות את המת עושות ויוצאות בין לפני המטה בין לאחר המטה כפי מה שנהוג בידן ואין מוחין בידן ופירשו בתלמוד המערב אם לפני המטה הולכות שהן גרמו שוחה לעולם ואם לאחר המטה הולכות משום צניעות:

**כל** שיש בידו למחות על עושה העבירה ואינו מוחה הוא נענש עליה דרך הערה אמרו מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול בהריגת כהנים שבנוב ולא מיחה:

**האבל** חייב בכפיית המטה ולא מטתו בלבד אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו ומ"מ מטה שאינה עומדת לשכיבה אלא שמיוחדת לכלים וכיוצא בהם אע"פ שלפעמים הוא שוכב עליה אין צריך לכפותה וכן מטה שאינה עומדת לכלום אלא דרך נחש שמניחין מטה מוצעת לעולם וקורין לה ערסא דגדא אין צריך לכפותה ודרגש זה שהזכרנו אינו צריך לכפותו אלא זוקפה והוא שוכב על מטה אחרת כפויה או על גבי קרקע לדעת קצתם או מתיר קרבוטיו ר"ל סירוגיו והוא נופל מאיליו ר"ל אותו העור ושוכב לו עליו שאם הוא כופהו בלא התרת קשריו יתקלקלו פני העור בלחלוח הקרקע אחר שאין לה כרעים למעלה מן הסרוג מטה שיש בארכובות שברחבה נקליטין יוצאים והם עמודים דקים לפרוש הכילה עליהם ואם כופין אותה אין אותן הנקליטין סובלין משקל המטה מתוך דקותם זוקפו והוא שוכב על מטה אחרת כפויה ודיו או על גבי קרקע לדעת קצת כמו שביארנו במקומו:

## דף כ:

**כבר** ידעת שאין הכלים מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתן כל אחד לפי ענינו ומאימתי כלי עץ מקבלין טומאה המטה ועריסת התנוק משישופם בעור הדג להחליק ארכובותיהן ליפותן ואם גמר בדעתו שלא לשוף מקבלין טומאה בזולת אותה שיפה ודבר זה במטה שאין סירוגה מגביה אלא בנקבים היוצאים בגוף הארכובה משטח העליון לשטח התחתון שהחבלים נכנסים לתוכם ולא דרך טבעות כדרגש אבל כל שסירוגה מגבה אין צריכין לייפוי והחלקה ומטמא בזולת השיפה:

**המשנה** הרביעית והכוונה בה ככוונת מה שלפניה ואמר שהמלך מוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד על הדרך שבארנו בפרק ראשון במשנה הששית ופורץ גדרותיהן של שדות אחרים לעשות דרך לו ולסיעתו ואין ממחין בידו ודרך המלך אין לה שעור אלא מרחיב בה כפי שצריך לו ולסיעתו ואינו מעקם את הדרכים או מהלך במתון זה אחר זה בשביל שדהו של זה וכרמו של זה אלא הולך עם חיילותיו כפי מה שצריך להן להלוך שוה לדברים אלו כלם בשעת מלחמה וכל שהעם בוזזים ושוללים נותנים לפניו והוא נוטל חלק בראש ופי' בגמ' שהוא נוטל מחצית כל השלל ושאר המחצה חולקין אותה אנשי הצבא עם אותם שישבו על הכלים לשמרם שנאמר כחלק היורד על המלחמה וכחלק היושב עם הכלים יחדו יחלוקו:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**כל** שאמר שמואל הנביא דרך אזהרה לעם כששאלו ממנו מלך מלך זוכה בו הרי נאמר את בניכם יקח ושם לו במרכבתו מלמד ששולח בכל גבול מלכותו ובוחר גבורים ואנשי חיל לעשות מלחמותיו בהם וכן לרוץ לפניו שנאמר ורצו לפני מרכבתו וכן לשמש לפניו שנאמר ואת בחוריכם הטובים יקח וכן לוקח בעלי אומניות למלאכתו ובהמות של בני אדם לצרכו שנאמר ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו אלא שמ"מ נותן שכרן או דמיהן וכן יש לו רשות לישא מהם נשים ופלגשים כרצונו ואף עושה ממקצתן רקחות וטבחות ואופות שנאמר ואת בנותיכם יקח לרקחות וכו' וכן לוקח מן הראויים למנותם שרים על שלו שרי אלפים ושרי חמשים כפי מה שהם ראויים וכן לוקח בשעת מלחמה תבואת השדות והכרמים אם אין להם מה יאכלו שנאמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם ואת זיתיכם יקח ונתן לעבדיו אלא ששם דמיהם ופורע וכן נוטל מעשר מן הכל שנאמר וזרעיכם וכרמיכם יעשור וכן צאנכם יעשור וכן יש לו רשות להטיל מס לצרכיו וצרך מלחמותיו כפי כח הסבל ודחק הצורך שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים ועיקר עבדות היא העלאת מס שנאמר יהיו לך למס

ועבדוך וכל שנטל או הטילו אסור לגנוב הימנו שמן הדין הוא זוכה בכל אלו וכן קובע מכסים ואסור לאדם לעבור ולהבריחו:

**שלש** מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ למנות להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה שבשלשתם כתיב ירושה וישיבה מנוי מלך קודם להכרתת זרעו של עמלק והכרתת זרעו של עמלק קודם לבנין הבית מעתה זקנים שבאותו הדור ששאלו מלך לשמואל כהוגן שאלו שלא אמרו אלא שימה לנו מלך לשפטנו כלומר לרדות את הסרבנים ועמי הארץ שבהם קלקלו ואכלוה פגה שאמרו והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו וארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו ולא עוד אלא שלא היה להם לשאול כך על פניו של נביא שהיה במקום מלך וכבר רמזנו בה ענין אחר במסכת הוריות:

**ואע"פ** שביארנו שהביזה מחלקין אותה המלך והעם מ"מ אוצרות המלך שהוא מנצחו כלן למלך ושאר הבזה מחצה לו ומחצה לעם שנאמר וימשחהו ה' לנגיד ולצדוק הכהן מה כהן גדול בלחם הפנים מחצה ומחצה לכל שאר הכהנים כמו שהתבאר במקומו אף המלך בביזה מחצה לו ומחצה לעם:

## דף כא.

**המשנה** החמישית והכוונה בה ככוונת מה שלפניה לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה ופרשוה גדולי המחברים בין נשים ופלגשים והדברים נראין בנשים לבד ופלגשים כמה שירצה שהרי כשאמר לו הנביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה שש נשים היו וודאי פלגשים היו לו ואעפ"כ אמר לו ואוסיפה לך כהנה וכן כתבוה גדולי המפרשים בהגהותיהם ועוד ראיה מאבישג השונמית שלא אמר לה אסירת לי אלא למה שאמרה לו נסבן ור' יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ואין הלכה כן אלא כר' שמעון שאפילו אחת והיא מסירה את לבו לא ישאנה ולא נאמר לא ירבה אלא שאפילו הם כאביגיל לא ישא אלא שמונה עשרה ומ"מ יכול הוא לגרש ולישא תחתיהן כשירצה אלא שאין אנו מתירין לו כן כמו שיתבאר בגמ' ואף באחת לא יהא מצוי אצלה תמיד שאף זה בכלל הסרת הלב הוא:

**וכן** לא ירבה לו סוסים אלא בכדי מרכבתו ואין לו להוסיף ביתר מן הצריך אפילו אחד לרוץ לפניו שאם הרבה ביותר מכדי מרכבתו לוקה על כל סוס וסוס אלא שכדי מרכבתו בריוח מותר ופי' בגמ' לאפוחי כלומר שמנהיג סוס אחד עם סוסו שכשיתבטל האחד

ירכב על השני והאחד ינוח עד שלא יהא לו צער ברכיבתו ולשון לאפוחי הוא מענין מנוחה ויש גורסין לאפושי והוא מענין מנוחה גם כן:

**וכן** לא ירבה לו כסף וזהב להניח בבית גנזיו אלא כדי ליתן אפסניא ר"ל בכדי שיספיק לו ולחיילותיו בריוח לפי המלחמות שיש לו לעשות ופי' בתלמוד המערב ובלבד באפסניא של אותה שנה אלא שהוא יכול להרבות וליתן באוצרות בית המקדש להיות מוכן לצרכי צבור לא נאסר אלא בבית גנזיו:

**ודברים** אלו כולם שלא להתגאות במלכותו יותר מדאי והוא הענין במה שאמר אח"כ שתכף שהומלך כותב או מכתב ספר תורה לשמו יותר על הספר שהניחו לו אבותיו או שכתב לעצמו מקודם שהרי מצוה על כל אדם לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ופירושו תורה שיש בה שירה זו ואי אפשר לומר שירה זו בלבד שהרי אין כותבין את התורה פרשיות כמו שהתבאר בחמישי של גיטין ואפילו הניחו לו אבותיו מצוה לכתוב הוא אחרת משלו אלא שאם הניחו לו אבותיו דיו באחת ויתר המלך על כל שאר בני אדם שאם לא הניחו לו אבותיו צריך לכתוב שתים אחת שמוליך עמו ואחת בבית גנזיו:

**והתבאר** בתלמוד המערב שזה שמוליך עמו מגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד ומניח זה שהניחו לו אבותיו או שכבר כתב לעצמו קודם שהומלך בבית גנזיו כשאר כל ישראל וזה שכותב לעצמו עושהו קטן שיוכל לתלותה בזרועו תמיד יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא אצלו ר"ל בדינין שהוא דן מעצמו מטכסיסי המלכות מיסב לאכילה ושתיה והוא כנגדו כללו של דבר אינו זז מלפניו אלא בעת שנכנס לבית המרחץ או לבית הכסא וכיוצא במקומות אלו שאין ראויים לקריאה ואף אם לא הניחו לו אבותיו או שאבד הימנו כותב הוא שנים אחד לבית גנזיו ואחד לילך עמו על הדרך שכתבנו וכבר נאמר שם לבלתי רום לבבו מאחיו ולמד אח"כ שאע"פ שהתורה משתדלת שלא להרבות הוא בגאוה אין לעם להקל בכבודו לכך אלא שנזהרין להפליג בכבודו וליתן לו אימה יתירה:

**אין** רוכבין על סוסו אא"כ להצלתו של מלך כגון שהיה בסכנה ונטרפה השעה לילך ולעזרו כמו שיתבאר בפרק אחרון ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ולא בכתרו והוא הדין לשאר כלי תשמיש המיוחדין לו ואף לאחר מיתתו מאבדין אותן בשריפת כליו ובעקור בהמתו כמו שיתבאר במסכת עבודה זרה י"א א' ובכלל איסור שרביטו וכתרו עבדיו ושמשיו ושפחותיו ונשיו ופלגשיו אלא שמלך אחר משתמש בפלגשיו כמו שביארנו באבישג וכל שכן בשאר הדברים חוץ מנשיו ופלגשים פירושו

בלא כתובה ובלא קידושין ונשים בכתובה וקידושין ואין מסתכלים בו כשהוא ערום ולא כשהוא מסתפר ולא כשהוא בבית המרחץ שדברים אלו כולן מקילין כבודו בפני הרואים וכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו מוטלת עליך:

**זהו** ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ובפרק אחרון יתבאר שרוכבין על סוסו לצורך הצלתו של מלך כמו שכתבנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

**אלמנה** בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה וכבר בארנו עיקר דבר זה בתשיעי של מציעא:

**שפחה** נכרית ולדה כמוה ואין לה קורבת אב כלל ונמצא אח יכול לישא אחותו והוא שאמרה תמר לאמנון דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך שתמר בת יפת תואר היתה וקודם שנתגיירה מעכה אמה ילדתה לדוד ולא היה לה קורבת אב:

**כל** עריות שבתורה אסור להתיחד עמהן חוץ מן הבן עם האם והבת עם האב והבעל עם אשתו נדה והזכור והבהמה כמו שיתבאר במקומו ובית דינו של דוד כשאירע מעשה אמנון ותמר גזרו על יחוד של פנויה:

**כבר** ביארנו בנשים שאינו מרבה משמונה עשרה ואילך וכסף וזהב אלא בכדי ספוק לחיילותיו בריוח וכן הסוסים עד כדי מרכבתו גדולי המחברים כתבו בשלשתם שאם הוסיף יתר מן הראוי לוקה וההדיוט נושא ברצונו ובלבד שיהא באפשר לספקם כראוי אלא שגדר גדרו רבנים וגאונים באלה ושבועה וחרם חמור שלא לישא אשה על אשה ופורץ גדר ישכנו נחש ופלגש מיהא הדיוט אסור בה ומלך שהוסיף בנשים וסוסים עובר על כל אחד מהם:

**צריך** אדם להזהר שלא לחזר אחר טעמי מצות עד שימוד עצמו שלא להקל בהן בידיעת טעמן דרך הערה אמרו מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מצות נתגלה טעמן מפני שלא היו מסורות אלא ליחיד ונכבד שבדור ולא היו הדברים נראין לצאת על ידן מכשול ואעפ"כ נכשל בהם גדול העולם והם לא ירבה לו נשים ולא יסור וכו' אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכן לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב מה כתיב בו ונשיו הטו את לבבו וכתיב ותעלה המרכבה ממצרים ומה שכתוב למען ידעו דורותיכם וכן כי ששת ימים עשה ה' וכן על כן לא יאכלו בני ישראל וכו' אלו והדומים להם סבות שעברו ואין בהם מקום למכשול ומה שאמר גם כן כי יסיר את בנך אין בה מקום למכשול מפני שאין הדבר תלוי בו עד שיאמר אני אקח מהן ולא יסירו את לבב בני שאין לו צד מניעה בבנו או שמא ימות הוא והסרת בנו באה אחריו:

## דף כא:

**מצות** עשה על כל אדם לכתוב ספר תורה לעצמו ואפילו הניחו לו אבותיו א"כ מה המלך יתר עליו שהמלך אם לא הניחו לו אבותיו צריך לכתוב שנים כמו שבארנו ספר תורה זה שהמלך מביא עמו לא משנה תורה בלבד אלא כל התורה כאותה שמונחת בבית גנזיו ולא נאמר משנה התורה אלא שהיא שנייה אצלו לאותה שבבית גנזיו:

**ובסוגיא** זו אמרו וכתב לו את משנה התורה כתב הראוי להשתנות והוא שהכתב נשתנה בימי עזרא לכתב אשורי אבל הלשון לא נשתנה ובספרי פרשת שופטים אמרו משנה אין לי אלא משנה תורה כל התורה מנין תלמוד לומר את כל דברי התורה א"כ למה נאמר משנה שעתידה להשתנות ור"ל גם כן על הכתיבה ויש גורסין שם שעתידה להשתנן כלומר שהמלך היה משונן בפרשת הקהל וכן נראה ממה שסמכו שם אחרים אומרים אין משנין אותו ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד:

## דף כב.

**המתפלל** צריך שיפליג בכוונה ויראה עצמו כאלו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' נגדי תמיד וכבר בארנו ענין זה במקומו:

**אע"פ** שהותרה הרצועה בתורה לגרש את אשתו לאיזו סבה שנאמר ערות דבר קשה הדבר לגרש אא"כ על ידי סבת הכרח גדול שאין בו תקון בא וראה כמה קשין גרושין שהרי התירו לדוד ליחד עם הפנויה ר"ל אבישג ולא התירו לו לגרש אחת משמונה עשרה ולישא אותה ומ"מ אם עשה כן עשה כמו שבארנו למעלה וכן בהדיוט אלא שאף בזו גדר גדרו גאונים ורבנים באלה ובשבועה ובחרם חמור שלא להוציא אלא לסבה נודעת לשבעה טובי העיר או ברשות אשתו ופורץ גדר ישכנו נחש וכל שמגרש בלא סבת הכרח אף סניגורין שלו נעשין לו קטיגורין והוא שאמרו מזבח מוריד עליו דמעות:

## דף כב:

**המלך** צריך לו שיהא מתהדר ביופי תמיד ושלא יראה בו שום נוול כדי שלא יקל מוראו ומפני זה אמרו עליו שמסתפר בכל יום וכהן גדול מערב שבת לערב שבת ואין זה תלוי לו בזמן ביאה אלא מסתפר על כל פנים מערב שבת לערב שבת אבל כהן הדיוט אם רצה ליכנס למקדש מסתפר אחת לשלושים יום שהרי משלשים יום ואילך גדול פרע הוא וכל כהן אסור ליכנס למקדש בגדול פרע:

**מי** שאמר הריני נזיר ולא פרט לנזירותו זמן הרי הוא נזיר שלשים יום שכך הוא זמן סתם נזירות ומ"מ אם אמר שלא אשתה יין בשבועה או בנדר או בנזירות אין כאן זמן ובמקומו יתבאר בע"ה:

**כהנים** שתויי יין אסורין בעבודה ואם עבדו חייבין מיתה בידי שמים ועבודתם פסולה אבל פרועי הראש אע"פ שהם במיתה אם עבדו לא חללו ר"ל שאין עבודתם פסולה וכן קרועי בגדים וערל ששמש עבודתו פסולה אף במתו אחיו מחמת מילה ולוקה אלא שאינו במיתת שמים ואין צריך לומר בערל הגמור או כהן שנשתמד שאם עבד חלל:

**שתויי** יין שהזכרנו שיעורו ברביעית בבת אחת ובין שמארבעים יום ואילך וששתאו חי שתה פחות מרביעית או רביעית עם מעט שהייה בין מקצתו לכולו או רביעית שהיה שם מעט מים פטור ואין עבודתו פסולה ומ"מ בשני אלו בשהיה ובמזיגה אם שתה מהם יותר מרביעית חייב מיתה ופוסל אבל יין שבתוך ארבעים יום אפילו יתר מרביעית פטור ואינו פוסל וכן שכור משאר המשכרים כגון דבש וחלב או דבילה קעילית לוקה אבל עבודתו כשירה שאין חלול עבודה אלא בשכרות יין שתה רביעית וישן מעט או הלך דרך מיל כבר הופג טעם היין ומותר לו ליכנס ולעבוד אבל יתר מרביעית הרי דרך ושינה מוסיפין בשכרותו ואין בו אלא שעור שיהא שכרותו נפקע מכל וכל עד שלא ישאר ממנו כלום:

**שתיית** יין זה לא הוזהרו בה אלא בשעת ביאה למקדש ר"ל שלא ליכנס אחר שתייתו למקדש עד שיהא שכרותו נפקע מכל וכל וכן גדל פרע לא הוזהרו בו אלא שלא ליכנס עמו למקדש הא כל שאינו רוצה ליכנס למקדש מגדל פרע כמה שירצה וישתה כמה לוגין ואין לנו ומעתה כל שאינו מאותה משמרה שותה באותה שבת כמה שירצה ואם הוא מאותו משמר אלא שאינו מבית אב של אותו היום שותה בלילות אבל לא בימים אלא פחות מרביעית שמא ירבו העבודות ויצטרכו אנשי בית אב להסתייע באנשי משמרתם ואם הוא מבית אב של אותו היום אסור אף בלילה שהרי יש קצת עבודות בלילה לאנשי בית אב כגון איברים שלא נתאכלו ושהוא צריך גם כן להשכים לעבודתו מעתה כל כהן שיודע משמרתו ובית אב שלו ויודע שבית אביו קבוע לעבודת אותו היום אסור לו לשתות יין כל אותו היום שמא יצטרכו לו וימצא שתוי יין היה יודע משמרתו ואינו יודע בית אב שלו אסור לשתות כל אותה שבת שאע"פ שאינו מכיר בית אב שלו בני בית אב מכירין אותו וכשיצטרכו לו מבהילין אותו לבא ואם אינו יודע אפילו משמרתו הדין נותן לאסרו לעולם אלא שקלקלתו תקנתו וסגנון שלו מורה עליו שחסרונו משכיחו

ומונעו מלימנות ובטוחין אנו בו שאין המשמרות מחזרות אחריו וישתה עד שתבקע כריסו ואין לנו:

**לפי** דרכך למדנו שלאחר חורבן לא הוזהרו הכהנים לא בגדול פרע ולא בשתית יין שהרי אין כאן זמן ביאה ומ"מ היה לנו לחוש שמא יבנה מעט מקדש בפתע ויצטרכו להקריב והיה לנו לידון כאלו המקדש קיים והכהנים עומדים ומקריבים וכהן המכיר משמרתו ובית אב שלו יהא נאסר ביומו ואם אינו מכיר אלא משמרתו יהא נאסר כל שבתו ואם אינו מכיר אפילו משמרתו ויודע שבתי אבותיו קבועים היו לעבודה בחשבון המשמרות ולא היו מאותם שנתגאלו מן הכהונה יהא נאסר לעולם אלא שקלקלת החורבן ושלא היה בנינו בפתע מצוי כל כך אף בסמוך לחורבן אחר ששלטה בו יד האויב מתקנתם להיתר שתייה ובגדול פרע מיהא אינך צריך טעם להיתרו שאף אם יארע כך מסתפרין לשעתן ונכנסין וכבר כתבנו דברים שבסוגיא זו או רובם במסכת תענית פרק שני:

**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף כג.

**דיני** ממונות בשלשה זה בורר וכו' זה הפרק הכוונה בו לבאר החלק השלישי על הדרך שכתבנו בפתיחת המסכתא לבאר ענין ברירת הבית דין ועניני העדים ובדיקתם בדיני ממונות וענין הגמר דין בדיני ממונות האיך הוא ועל זה הצד יחלקו עניני הם רק לחמשה חלקים הראשון לבאר על איזה צד הם בוררים את הבית דין ואם קבלו עליהם את שאינו ראוי על איזה צד דינו דין ועל איזה צד הן יכולין לחזור השני בפסולי עדות מחמת עבירה השלישי בדין פסולי עדות מחמת קורבה ואם אהבה ושנאה בכלל פסולי עדות אם לאו הרביעי בבדיקת העדים ועל איזה צד גומרין את הדין על פי עדותם החמישי אחר שגמרו את הדין על איזה צד יכול הנדון לסתור את הדין זהו שרש הפרק על דרך כלל אלא שיבאו בה דברים בעניני הודאה על איזה צד תועיל ועל איזה צד אין דנין על פיה וכן בשאר דינין ושארי דברים על ידי גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שהקדמנו:

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין להתחיל בבאור עניני החלק הראשון והוא שאמר דיני ממונות בשלשה זה בורר וכו' תחלת הדברים צריך שתזכור מה שכבר בארנו שזה שאמרה תורה למנות שופטים בכל עיר ועיר אינו אלא בארץ ישראל שנאמר בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך וכן שתזכור שכל עיר שהיתה ממאה ועשרים איש ולמטה היו מעמידין בה הסנהדרין שלשה דיינין ושכל שהיו הסנהדרין מעמידין אותן אין מעמידין אלא מומחין וסמוך מפי סמוך ומעתה תדע שכל שיש בה בית דין כזה ואין שם עוד בית

דין אין כח ביד הבעלי דין לברור אלא הולכין לפניהם ודנין אותן אלא שהמלוה יכול לומר אף בזה לדעת קצת נלך לבית הועד כמו שיתבאר אבל אם העמידו סנהדרין בית דין של שלשה בחוצה לארץ אין כח בהם לכוף בעלי דין לידון על פיהם אא"כ מתרצים בכך אבל המלך או ראש גולה שהעמידם דנין אף בחוצה לארץ על כרח בעלי דין ומ"מ ראש גולה או סנהדרין שהעמידו את שאינו הגון או שאינו יודע אין רשותו כלום מעתה משנה זו אתה מפרשה במקום שלא הועמד שם בית דין אלא שיש שם מומחין ראויין לכך או שהמחוהו רבים עליהם או שהועמד שם בית דין שאינו הגון או מצד רבים או מצד מי שירצה או שהעמידוהו סנהדרין והוא חוצה לארץ או שהן מומחין ומורשין מפי בית דין אלא שיש שם בתי דינין אחרים גם כן או שנתרצו שניהם שלא לידון על פי בית דין המיוחד לשם ושיהא אותו הבית דין אצלם כמי שאינו ובגמ' העמידוה באחד משנים שבדרכים אלו או שהיו שם הרבה בתי דינין מומחין או שאינם מומחין אלא שרבים קבלום עליהם במומחין ואלו קבלום כל בני המדינה דרך כלל אומר אני שאין כאן טענה אלא שלא קבלתם כלל המדינה אלא רבים מאותן בני אדם שבה:

**וממה** שהעמידה בהלואות כמו שהקשו בה ואפילו לוה וכו' וכבר ביררנו שההלואות אין צריכות מומחין אתה צריך לפרש שאינן מומחין בכאן שאינם יודעין או שאינם הגונים והוא שכוונו לדעתי גדולי הרבנים בגמרא בערכאות שבסוריא שלא היו בקיאין בדין תורה אלא שדנין לאומד הדעת ובחקים ונימוסים ואמר שבכל אחד משני דרכים אלו יכולין שניהם ר"ל המלוה והלוה לומר שלא ידונו ברשותם ואע"פ שאלו היה שם בית דין מומחה ואחד לבד לא היה לו רשות לומר נלך לבית הועד ר"ל לבית דין הגדול אלא למלוה אבל לא ללוה בזו אף הלוה יכול לעכב אם אינם הגונים מצד פחיתותם ואם הם מומחין ויש שם הרבה בתי דינין שהרי אין כאן הטרחה:

**ואמר** על זה שאם אין אחד מהם רוצה לדון שם זה בורר לו אחד והיינו סבורים עכשיו לפרש בית דין אחד וזה בית דין אחד ושניהם בית דין אחד ונמצאו תשעה ושאלו עליה מאי קאמר והרי דיני ממונות בשלשה והיה סבור לפרש בה שזה בורר לו בית דין אחד והלה פוסלו ר"ל שאינו רוצה לדון לפניו וכן הלה בורר וחבירו פוסלו ומתוך כך נשארו אותם השני בתי דינין נפסלים לדינם של אלו ובוררים להם שניהם אחד ואף הלוה מעכב על הראשונים על הדרכים שבארנו עד שהקשו לו ממה שאמר וחכ"א שני הדיינין בוררים להם והאיך הם משתדלים לברור להם והם פסלום לעצמם וכן שלשון זה בורר משמע שכך הדין לכתחלה ולטעם זה היה לו לומר בירר לו זה אחד וזה אחד שניהם בוררין להם עוד אחד עד שפרשוה כהוגן והוא שזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין

אחד ושני הדיינין בוררין להם דיין שלישי כדעת חכמים ואין הבעלי דין יודעים בברירת השלישי כלל שהברירה ניתנה לדיינים מפני שאין ראוי לדיין לישב לדון אא"כ יודע מי מצטרף עמו שמא יצטרף עמהם אדם שאינו הגון ויש להם זילותא בכך וכן היו נקיי הדעת שבירושלים עושין אין חותמין בשטר אא"כ יודעין מי חותם עמהם ואין יושבין בדין אא"כ יודעין מי ישב עמהם ואין נכנסין לסעודה אא"כ יודעין מי מיסב עמהם:

**ואמר** אח"כ שאחר שבירר כל אחד לעצמו יכול כל אחד לפסול דיינו של חבירו ולומר שלא יבא לפניו דברי ר' מאיר ופרשוה בגמ' בשאינו מומחה אלא שהוא מאותם שהמחוהו רבים דרך הנהגה מדינית כמו שבארנו בערכאות שבסוריא וחכ"א שאין יכולין לפסול זה דיינו של זה אחר שהמחוהו רבים לדונם ואפילו היו שם מומחים שמאחר שכל אחד בורר לעצמו דין הוא שיברור מי שירצה אפילו במקום מומחין אחר שיש לו קצת המחאה והוא הדין אף כשאין לו שום המחאה במקום שאין שם מומחין אע"פ שיש גדולים ממנו אא"כ בורר לו עם הארץ במקום תלמידי חכמים או שהוא פוסלו בראיית קורבה או פסול עבירה אבל כל שהוא כשר או מומחה מפי בית דין ופי' בגמ' שהמחוהו רבים עליהם כאלו הוא מומחה מפי בית דין אינו יכול לפסלו אלא שהמלוה יכול לומר מ"מ נלך לבית הועד כמו שיתבאר:

**זה** פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה פי' בגמ' עדו וכגון שקבלו עליהם לקבל עד אחד כשנים ואמר ר' מאיר שיכול לחזור וחכ"א שמאחר שקבל עליו כך אינו יכול לחזור אם הוא כשר לעדות אא"כ פוסלו בקורבא או בעבירה ומ"מ דווקא שקנו מידו או שנגמר הדין על פי קבלתם וכן הדין אלו פרשו לקבל אחד מן הפסולים כשנים שאף בפסול אינו יכול לחזור אם קנו מידו או שנגמר הדין וכן פרשוה בצד אחר שהיו שני עדים ובא הוא ואחר לפסלו מצד משפחתו ר"ל שבא מן העבדים ולא נשתחררו ואין ראוי לעדות והיה ר' מאיר סובר שיכול הוא לפסלו ואין נקרא נוגע לעדות שהרי לא עליו הוא מעיד אלא על משפחתו ופסולו מאיליו הוא בא ולדעת חכמים אינו יכול להצטרף הוא בפסולו שמ"מ נוגע בדבר הוא:

**זה** ביאור המשנה ובכלה הלכה כחכמים על הצדדים שבארנו בדבריהם ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שלא ביארנוהו במשנה אלו הן:

## דף כג:

**עד** אחד מחייב שבועה מן התורה כמו שהתבאר במקומו אבל ממון אין מוציאין אותו על פי עד אחד אא"כ קבלוהו עליהם כשנים הא אם קבלו עליהם כשנים מוציאין על פיו

אפילו קבלו עליהם פסול כמו שאמרו בנאמן עלי אבא או אביך ואפילו קבלו כשנים כמו שיתבאר במשנה השניה וכן אם קבלו קרוב או פסול לדון להם כשלשה מומחין כמו שאמרו בנאמנין עלי שלשה רועי בקר כמו שיתבאר:

**מלוה** שטען ואמר שיש לו על אותה הלואה שתי כתי עדים והוציא כת אחת ובא הלווה ואחר לפסלם אין אומרין יהא נאמן בזה לפסלן עם האחר שהרי אין זה נוגע בדבר הואיל ויש לו כת אחרת שהרי צריך הוא לברר ולהעמיד מה שאמר ואין לו לגבות עד שיביא כת אחרת כמו שאמר ואם לא מצא מפסיד אפילו לא נפסלה הראשונה ואחר שכן יהא נאמן עם האחר לפסלן לעדות אחרת לעלמא אינו כן אלא אין צריך לברר שכל שמגזם בעצמו לברר טענתו ביתר ממה שאין מדת הדין תובעתו אין מכשילין אותו על פיו וכל שלא מצא כת אחרת גובה על פי זו שהוציא ראשונה ומעתה הרי זה נוגע בעדות ואינה נפסלת לא לעדות זה ולא לעדות דעלמא מתוך עדות זה ומעתה אין צריך לומר אם בירר דבריו והביא שתי כתי עדים ובא הוא ואחר לפסול את הראשונה ונמצאת השניה קרובה או פסולה על פי שני עדים שאינו נאמן שהרי בירר ולא דקדק בגזומו בפסול ובקורבא ונמצא שאף לדעת האומר צריך לברר גובה עכשיו על פי הראשונה ומ"מ יראה שאם קבל עליו להביא שתי כתי עדים שצריך לברר על פי כשרים ואין אומרים שלא דקדק בגזומו שכל שקונין ממנו צריך הוא לדקדק גיזם להביא שתי כתי עדים והביאן ובא הלווה עם אחר לפסול הראשונה אין זה נוגע בדבר שהרי גובה חובו בכת אחרת ואם אחר שנגמר דינו על פי כת האחרת נמצאת אותה הכת שנתחייב על פיה קרובה או פסולה יראה שחוזרין ודנין אותו כנוגע בדבר ויש חולקין בזה אחר שבשעת העדות לא היו נוגעין בדבר וממה שאמרו בכאן כבר העידו וכו' אלא שי"מ כבר העידה כת ראשונה על עדות זה ונמצא שעל פיה אנו צריכין להגבות ונמצא נוגע בעדות ואף לשאר המפרשים יש אומרים שלא נאמר לדעת חכמים ועיקר הגירסא שבסוגיא זו ר' מאיר סבר צריך לברר ורבנן סברי אין צריך לברר שהרי הלכה פסוקה אין צריך לברר:

**מי** שהיה מוחזק בקרקע ובא עליו מערער בעידי אבות והלה בא בטענת מכירה או מתנה ושכבר דר בה שני חזקה והיה מספיק לו זה וגיזם על עצמו שאף השטר בידו עדיין אומרין לו לכתחלה להביא את השטר ולידון על פיה ומ"מ אם חזר ואמר שאינו בידו נידון בחזקה ואם מעיז לומר שיש לו ולא יוציא יראה שמעגנין עליו את הדין וכן כל כיוצא בזה:

**בעל** דין שפסל עידי התובע והדיינין שדנוהו אפילו הוא ואחר עמו אינו נאמן כמו שביארנו אפילו בירר טענתו על אחת מאלו בעדים כשרים אין אומרים שנתבררה על

האחרת אלא מה שבירר בירר ומה שלא בירר לא בירר ואין שומעין לו מדיין לעד ולא מעד לדיין אע"פ שהכל דין אחד אלא אם פסל הדיינין בבירור ידון בבית דין אחר על פי אותם העדים ואם פסל העדים בבירור ידון על פי עדים אחרים באותו בית דין:

## דף כד.

**מותר** להטמין מים צונן בשבת בדבר שאין מוסיף הבל שלא אמרו שלא לטמון בשבת אף בדבר שאינו מוסיף אלא בדבר חם ולא עוד אלא אף חמין שנתערו מכלי ראשון לשני דינן כצונן לענין זה וי"מ בענין זה להטמין את הצונן שמתירא שיחמו ומותר להטמינן בחול וכיוצא בו להעמיד צנתן ובאמת הכל מותר אלא שלענין פירוש ראשון נראה יותר ומבעוד יום אפילו חמין מותר בדבר שאינו מוסיף הבל אבל בדבר המוסיף אסור כמו שיתבאר במקומו:

**תלמידי** חכמים ראוי להם להיות נוחים זה לזה בהלכה ומחבבין כל אחד דבריו של חבירו ולא שיהו מכוונים לקטרג ולנצח ואם עושין כן נמצאו מנעימים זה לזה בהלכה ומוציאין כל תעלומה לאור וזוכין ללמוד וללמד שזה ר"ל הלומד לאחרים וההשפעה לזולתו הוא תכלית השלימות וכל שאינו זוכה ללמד לא השלים לנפשו חקה כמו שאמרו אחות לנו קטנה ושדים אין לה זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד והזוכה לכך אשריו ואשרי חלקו:

**המשנה** השניה והכוונה בה להשלים עניני החלק הראשון והוא שאמר אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך ר"ל לעדות נאמנין עלי שלשה רועי בקר ר"ל לדין וי"מ אותה כלה לדין ומ"מ בין לדין בין לעדות כל שקבל עליו קרוב או פסול או עם הארץ או בזוי אפילו קבלו לעדות כשנים כשרים או לדון כשלשה מומחין ר' מאיר אומר יכול לחזור וחכ"א אינו יכול לחזור ונחלקו קצת מפרשים בקבלה זו אם צריכה להיות בפני שלשה או דייה בפני שנים ונראין הדברים בתלמוד המערב שבפני שנים ולא עוד אלא אפילו בלא עדים אם הודה אחד לחבירו שכך קבל על עצמו אם נגמר הדין על פי קבלה זו כמו שנבאר עכשיו והלכה כחכמים ובתנאים ידועים מתבארים בגמרא והם שקנו מידו בעדים על כך אם לעדות לידון על פי עדותם ואם לדין לקבל עליו מה שיאמרוהו הן דין הן פשרא ואפילו טעו או שקבל עליו בלא קנין ונגמר הדין הא אם לא קנו מידו ולא נגמר הדין עדיין יכול לחזור בו אפילו קבל עליו כן בבית דין שהרי בשלישי של מציעא ל"ד א' אמרו כיון שאמר הריני משלם מקני לי כפילא ושאלו שם חזר ואמר איני משלם מהו מיהדר הדר וכו' מכלל דמצי למיהדר וזו וודאי בבית דין הוא דבבית דין הוא דמקני

כפילא ושמע מינה אפילו קבל בבית דין יכול לחזור היה חייב לחבירו שבועה בבית דין ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר"ל והפטר בכך ר"מ אומר יכול לחזור וחכ"א אינו יכול לחזור והלכה כחכמים או שקנו מידו על כך או שלא קנו ונגמר הדין להשבע לו בחיי ראשו להפטר:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**זה** שכתבנו במשנה שכל שקבל עליו את הפסול בלא קנין לידון על פי עדותו אפילו קבלו עליו בשנים כשרים אינו יכול לחזור אם נגמר הדין מקצת גאוני ספרד חולקין בה לומר שלא נאמר כן אלא בשקבלו באחד להצטרף עם אחר שנמצא שלא העלהו אלא מדרגה אחת מפסול לכשר אבל אם קבלו עליו בשנים יכול לחזור אפילו נגמר הדין אם לא קנו מידו הואיל והעלהו שתי מדרגות מפסול לכשר ומאחד לשנים ומפרשים מה שאמרו בכאן כגון דקבליה בחד שעל דברי חכמים הוא חוזר ואין הדברים נראין אלא על דרך שפירשנו במשנה וזה שאמרו כאן כגון דקבליה עליה בחד לדעת ר' מאיר היא שנויה לומר לדעתו שאע"פ שלא קבלו אלא באחד יכול לחזור אבל לדעת חכמים שהלכה כמותם אפילו קבלו בשנים על הדרך שבארנו ולא עוד אלא אפילו קבל עליו בעל דינו כשנים וכמו שאמרנו בשבועות מ"ב א' מהימנת לי כבתרי כל אימת דאמרת לא פרענא:

**זה** שקבל עליו את הפסול לידון על פי עדותו ואפילו בשנים או לדון לו ואפילו בשלשה שאינו יכול לחזור לא סוף דבר במחול לך ר"ל שהתובע הוא שמגזם על עצמו בכך שאם יזכה הנתבע על פיו של זה שתסתלק תביעתו שהרי מכיון שיצא זכאי זכה במה שבידו אלא אף באתן לך ר"ל שהנתבע מגזם על עצמו כך ואם נתחייב על פי קרוב או פסול זה מוציאין מידו והוא שאמרו בכאן לדעת ר' יוחנן באתן לך מחלוקת ובתלמוד המערב אמרה בלשון אחרת והוא שאמר ר' יוחנן שם אפילו נוטל מזה ונותן לזה וכן בשבועה בין בדור לי בחיי ראשך והפטר אם הוא מן הנשבעין ולא משלמין בין בדור לי בחיי ראשך וטול אם הוא מן הנשבעין ונוטלין וכן מי שמקבל עליו להפכה על בעל דינו או מי שלא היה חייב שבועה ומגזם על עצמו שישבע או שאינו חייב אלא היסת ומקבל עליו שבועת התורה וכן כל כיוצא בזה:

**קבלה** זו שהזכרנו אם בקנין דיו לפני שנים ואם בלא קנין שהדבר תלוי בגמר דין כל שקבל עליו בפני שנים יכול לחזור בפני שלשה אינו יכול לחזור וכן היא שנויה בתלמוד המערב:

**גמר** דין שהזכרנו בעדות י"מ אותו משנתקבל עדותם בבית דין ובדין משאמרו איש פלוני אתה זכאי ואני אומר בשתיהן משאמרו איש פלוני וכו' וזהו גמר דין אף בעדות ר"ל שגמרו את הדין על פי אותה העדות ובשבועה י"מ משאמרו לו השבע וטול כמו שאמרת או השבע והפטר וכן ביארנוה במשנה וי"מ עד שישבע וכן כתבוה גדולי המחברים וכך היא שנויה במקומה אמר לו רצונך השבע וטול ונשבע אין יכול לחזור אלא שיש גורסים שם נשבע ואינו יכול לחזור ואף לענין ממון פרשוה גדולי המחברים בשהוציאו הממון כבר בדין זה הקרוב או בעדותו ובממון מיהא לא יראה כן שמאחר שאמרו איש פלוני וכו' גמר דין הוא אע"פ שלא יצא הממון עדיין אלא שבתלמוד המערב נראה כדבריהם שאמרו שם שמואל אמר בשלא נטל מזה ונתן לזה יכול לחזור ויש שואלין זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד וביררו הם את השלישי בלא קנין וקודם גמר דין אם יכולין לחזור בהם שמא דוקא באבא ואביך שהם פסולים יכול לחזור אבל בכשרים לא או שמא אף בכשרים ובאו לומר שאף בזו [אין] חוזרין ממה שאמרו בראשון של מציעא כ' א' מצא שטרי בירורין יחזיר ופירשוה בזה בורר לו אחד וכו' וכותבין בשטר פלוני בירר פלוני שלא ישכחו הנבררים ואם נאמר שאין יכולין לחזור הוא הוא שהוצרכו לומר שיחזיר אעפ"כ שמא יש הפסד לאחד מהם שהיה חוזר בו ועכשיו אין יכול לחזור אבל אם יכול לחזור מה הוצרך ללמד שיחזיר והרי משהחזיר יכול לחזור ומ"מ אין הכרח בראיה זו שמא היא שנויה בקנו מידו שאין יכול לחזור אלא שיש קצת ראיה ממה שאמרו בפרק הגוזל זוטא דמכי פתחו בדינא מצי אמר לבית דין הגדול אזילנא אלמא דוקא לבית דין הגדול אבל לבית דין אחר אין יכול לילך אלמא מכי פתחו בדינא ר"ל שסדרו טענותיהם אין יכולים לחזור:

## דף כד:

**המשנה** השלישית והכוונה בה לבאר ענין החלק השני ואמר אלו הן הפסולין וכו' וענין משנה זו פירשוה בין בפסול עדים בין בפסול דיינין וכלל הדברים שכל הפסולין להעיד הן מחמת פסול הן מחמת קורבא שעם בעלי דין הן קורבא שיש לעדים זה עם זה הן מחמת פחיתות בעל העדות כגון אשה וקטן חרש ושוטה והמבוזה ביותר כגון אוכל בשוק והדומים לו הן מחמת שהוא נוגע בדבר פסול הוא לדון ואע"פ שבתוספות כתבו שהאשה כשרה לדין ממה שאמרו השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה אין הדברים נראין כמו שבארנו בראשון של קידושין ל"ה א' אלא כל שפסול להעיד פסול לדין ואין הדבר מתהפך אלא יש כשרים להעיד שאין כשרים לדון והם אוהב ושונא וגר

ומשוחרר וזקן מופלג וסריס וממזר וסומא באחת מעיניו אלא שאף באלו אין המדה שוה בהם לענין הדין שקצתם פסולים אף לדיני ממונות כגון אוהב ושונא והגר שאין אמו מישראל ומשוחרר וקצתם דווקא לדיני נפשות והם השאר שהזכרנו ומשנה זו כולה נשנית בפסול עבירה לבד ובפרט בעבירת גזל ואע"פ שהדין כן בכל עבירה שחייבין עליה מלקות שנאמר אל תשת ידך עם רשע ונאמר במחוייבי מלקות בין הכות הרשע מ"מ תפסה עכשיו בעבירת גזל לשתי סיבות האחת מפני שהתורה למדתהו בפרט שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ופירושו שאם עד אחד יודע בעד שני שהוא גזלן לא יצטרף להעיד עמו ומעתה אין צריך לומר שאם הדיינין מכירין או יודעין בכך שאין מקבלין עדותו והשני שעבירה זו פוסלת אע"פ שאין בה מלקות שכל מיני חמס כגון גניבה וגזילה והלואה בריבית ודומיהן בני תשלומין הם ולא בני מלקות:

**ואמר** על זה אלו הן הפסולים מצד עבירת חמס אע"פ שלא גנב או גזל להדיא שהרי הם הם גופו של חמס ופסול מן התורה אלא שהזכיר הדברים שהם ממין החמס ומדברי סופרים שפסלוהו אחר שהוא חשוד אצלם לעבור עבירות בדבר שבממון ופירש בדבר זה המשחק בקוביא ופירשוה בגמ' בשאין לו אומנות אלא הוא ומ"מ לדעת זו פי' הטעם לפי שאינו עוסק בישובו של עולם ואינו יודע בטיב משא ומתן ובכוונת עדות וכמו שרגילין לשקר באומנות שלהם ואינם מתגנים לבריות באותו שקרות הם סוברים שלא יתגנו בשקרות שאר הדברים וכן אין מכירין בטורח וצרות של בני אדם ואינם חסים על חביריהם להפסיד ממונם ואלו היו באים בה מטעם אסמכתא לא היינו צריכין לאין לו אומנות אלא הוא שאף ביש לו אומנות אחרת היינו פוסלין אותו שהרי מ"מ גזילה היא בידו אלא שאין זה אסמכתא כמו שיתבאר:

**ומלוה** בריבית פירושו אפילו רבית שאינה קצוצה ואין צריך לומר בקצוצה שהרי מן התורה הוא פסול בה וכמו שאמרו בגמ' אל תשת ידך עד חמס אלו הגזלנים ומלוי ברבית אלא בשאינה קצוצה ובכללה כל אבק רבית וי"מ שאף רבית קצוצה אינה פוסלת לעדות אלא מדברי סופרים שאין חמס במה שהוא נותן לו מדעתו וראשון עיקר שלא עסקו במשנתינו אלא בפסול סופרים וכמו שאמרו עליה בגמ' כולם צריכים הכרזה ואלו פסול של תורה לא בעי הכרזה ואף בתלמוד ראש השנה אמרו עליה זה הכלל כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הם אינם כשרים לה ואמרו בגמ' שמע מינה גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה:

**ומפריחי** יונים ופירשוהו בגמ' בשני פנים אחד מי קדמיה יונך ליון כלומר שמריצין יונים כאחד ומתנים שכל שיקדים במרוצתו לשל חבירו יתן לו חבירו כך וכך ודבר זה בכלל

משחק בקוביא הוא וא"כ על כרחך אתה מפרשה כשאין לו אומנות אלא הוא ומעתה אע"פ שלענין פסק כך הוא לענין פירוש מיהא אינו נראה שאם כן היינו משחק בקוביא ואע"פ שתירצוה בגמ' תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת יונו אותו הטעם אינו אלא למי שהיה פוסל משחק בקוביא מחמת שהוא אסמכתא ואין דמי הריוח קנויים לו ולדעת זו לא הוצרכנו לאין לו אומנות אלא הוא והוא שאמר דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דסבר אנא ידענא טפי ומחשבתו הטעתו אבל תולה בדעת יונו אימא לא צריכא ואי תנא תולה בדעת יונו התם הוא דבנקישא תליא מלתא שמכין על שני דפין כל אחד בדף אחד והיונים מרגישים שבעליהם מזרזים אותם וממהרות לעוף ושמא סבור הוא אנא ידענא בנקישא טפי ונמצא שעל דעת רוב ידיעתו הוא סומך ואינו גומר ומקנה ודבר זה אינו אלא לדעת הפוסל מטעם אסמכתא וכבר רמזנו שדברים אלו אין בהם דין אסמכתא כמו שיתבאר ומעתה אתה מכיר שענין אי קדמיה יונך ליון בכלל משחק בקוביא הוא ואין פיסולו לענין פסק אלא בשאין לו אומנות אלא הוא ולענין פירוש אי אפשר לפרשה כן שהרי היינו משחק בקוביא אלא שעיקר הדברים פירושו מה שפירשו בו בגמ' לדעת אחרת והוא ארה ופירושו שמלמדין בצפצופיהם את היונים לבא לידיהם והוא גזל מדברי סופרים אף ביונים שבאו מאליהם וקננו שם מפני דרכי שלום כמו שבארנו במציעא פרק השואל ואי אתה צריך בפירוש זה לאין לו אומנות אלא הוא אלא אפילו יש לו אומנות אחרת פסול שהרי פיסולו משום גזל שבידו ודווקא בישוב שסתם היונים לבעלי השובכות:

**וסוחרי** שביעית ר"ל שעושין סחורה בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה ושמא תאמר הרי דבר זה מן התורה וכבר הקדמת שמשנתינו בדברים שמן הסתם אתה מכיר בבעליהם חמוד ממון ועוברים בדברים שאין גזילתם מפורסמת אפשר שמאחר שאין כאן גזילה להדיא אלא שסחורתו בעבירה מנאוה עם האחרות שאינן מן התורה או שמא הואיל ולא נתפרש איסורה בתורה בהדיא אלא ממה שאתה דורש לאכלה ולא לסחורה והיית אפשר לדרוש לאכלה ולכל דבר המביא לידי מאכל ואפילו דרך סחורה על הדרך שביארנו במודר הנאה מחבירו מאכל מנאוה עם אותן שמדברי סופרים וגדולי המחברים נראה שפירשוה בשאין מתברר לו שפירות שביעית הן אלא באדם שיושב ובטל כל שני שבוע ואינו סוחר בפירות כלל ובשביעית אנו רואין אותו משתדל בסחורת פירות שחזקתו של זה שאוסף פירות שביעית ועושה בהם סחורה וזהו אצלי שאמר וסוחרי שביעית ולא אמר וסוחרי פירות שביעית וכך היא רמוזה בתלמוד המערב בפרק זה ובשביעית פרק כלל גדול וכן נראה שצירפו בה שם דבר אחר והוא

שאף בזה אם יש עמו מלאכה אחרת אינו נפסל שאין מחזיקין אותו לסוחר בפירות שביעית אחר שהוא עוסק גם כן במלאכה אחרת שאלו היה הענין בפירות שביעית לא היה צריך עמהן למלאכה אחרת וכן אם היה סוחר בפירות כל שני השבוע אין מחזיקין אותו בשביעית בסוחר בפירות של שביעית אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת אלא בסחורות ישנות ואלו או ממקום שאין שם חומרי שביעית ויש שם לשון אחר לומר שאף בסוחר בפירות כל שני שבוע צריך להיות עמו בשביעית מלאכה אחרת ובבטל בשאר שני שבוע מסחורת פירות ומתחיל בו בשביעית אף במלאכה אחרת פסול וכן נראה דעת גדולי המחברים אלא שיותר נראה לפסוק כדעת ראשון לקולא ומטעם שהזכרנו ולשון תלמוד המערב בזה אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא היך עבידא היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל מפשט ידיו נושא ונותן בפירות עבירה ר"ל אע"פ שלא נתברר שהן של עבירה שחזקתו בכך אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע וכיון שבאת שביעית התחיל לישא וליתן בפירות אפילו בשאין עמו מלאכה אחרת כשר ר' אבא בר זבדא תני לחומרא היך עבידא היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות שעמו אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם אין עמו מלאכה אחרת אסור היה בטל כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת פסול וממה שכתבנו אתה מתבונן בפירושו אע"פ שגדולי הדורות ותלמידיהם באים בפירושה בעקיפין לפרשה מצד שאין עוסקין ביישובו של עולם ממה שאמרו בה יושב ובטל ואין זה כלום ולא נאמר בטל בכאן אלא בבטל מסחורת פירות כמו שבארנו:

**ויש** ספרים שגורסין במשנה זו והעבדים ופירושו אע"פ שמלו וטבלו לשם עבדות הואיל ולא נשתחררו אח"כ שהרי כל עצמן אינן אלא כנשים ואין כשרים אלא לעדות שהאשה כשירה לה כגון להשיאה במת בעלה או שלא להשקותה בנתקנאה ונסתרה והעידה שנטמאת וכן כל אלו השנויים כשרים לעדות אשה אחר שאין פיסולם אלא מדברי סופרים ומ"מ בספרים מדוייקים אין גורסין כאן והעבדים כלל וכן עיקר שהרי לא באו במשנה זו לבאר אלא בחשד חמס כמו שהקדמנו וכן בפסולי סופרים ועבד פסול תורה הוא כמו שהתבאר בקמא פרק חובל בסוגיא הבאה על משנת אין לעבדין בשת ובמשנת ראש שנה שנו בה עבדים וללמד שאף ר' שמעון שהיה מכשיר בקרובים פוסל בעבדים:

**אמר** ר' שמעון בתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית וכו' פירשוה בגמ' בתחלה היו אומרים שאף האוספים לעצמם לאכול קודם שעת הביעור היו נפסלים מפני שהעניים היו אוספים ומביאים לאותם שהמציאו להם מעות והיה כעין סחורה ומשרבו האנסים

לאחר חורבן שהטילו מלכי הגויים מס על תבואת הארץ כך וכך על שדה פלוני וכך וכך על שדה פלוני אע"פ ששביעית נוהג בארץ אף לאחר חורבן התירו לזרוע ולא פסלו אלא הסוחרים אבל האוספים כשרים אחר שמתעמלין בזריעה ומ"מ לא היה היתר זה אלא במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל אלא עולי מצרים שהרבה כרכים כבשום עולי מצרים והניחום עולי בבל ואותם המקומות אין קדושת שביעית בהם אלא מדברי סופרים וי"מ אף באותם שהחזיקו בהם עולי בבל על ידי גוים אע"פ שבשכירות ישראל היה נעשה ובירושלמי פירשוה אף על ידי ישראל ובסכנת נפשות וגדולי המחברים פירשו באנסים אלו שהיה להם לעשות מזונות לחיילותיהם והתירו להם לזרוע בשביעית דברים שצריכים להם עבדי המלך לבד וכן הדין אצלם אם כפה אותם אנס לעשות בשביעית בחנם בעבודת המלך וכיוצא בה שהוא עושה:

**אמר** ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא פירשוה בגמ' על המשחק בקוביא ומטעם שאינו עוסק בישובו של עולם כמו שביארנו שאם מטעם אסמכתא לא היינו צריכים לאין לו אומנות אלא הוא ובתלמוד המערב מפרש לדברי ר' יהודה אף בפירות שביעית ועל הדרך שכתבנו והלכה כר' יהודה ומ"מ ראיתי לקצת גדולי הדורות דדווקא כשהמעות של שניהם על הדף ששוחקין בה שהדף והמעות הכל קנוי לאותו שמרויח לקנות המעות בו אבל אותם המשחקים על אמונתם ומקנים זה לזה בדבור אסמכתא גמורה היא ולא קניא:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הדרכים שפירשנו בה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

**כבר** ביארנו במשנה שהמשחק בקוביא לא נפסל מצד גזל ר"ל מחמת שמעותיו של חבירו בידו שלא כדין מדין אסמכתא ושאם כן לא היינו צריכין לאין לו אומנות אלא הוא כלל מעתה צריך אתה לחקור האיך הופקע מכאן דין אסמכתא וכבר התבאר במקומו שכל שמגזם על עצמו שאם יעשה כך או לא יעשה כך יתחייב בכך שהוא אסמכתא ואינו קונה ואף הקוביא וחברותיה דרך גזום הוא שהרי הוא משעבד עצמו בלא הנאה מגעת לידו כנגד אותו השעבוד אלא יקדים יוני או אם תצא נקודה זו וכיוצא באלו ופירשו גדולי הרבנים שלא נקראת אסמכתא אף בדרך גזום אלא דבר שהוא כדאי להיות המתנה חושב עליה שהיא בידו ומתוך שהוא טועה וחושב שיקיים אחר שהדבר בידו לקיים הוא מתנה כן ומחשבתו מטעתו ואינו גומר בעצמו להקנות אם לא יקיים שמאמת הוא בעצמו לקיים כגון פרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא אפרעך עד יום פלוני החזר לו שטרו ויתבע כל חובו שמתוך שהוא מחזיק במחשבתו שיפרע הוא

מתנה כך וכן מה שאמרו במוכר שדהו לחבירו ונתן לו עירבון ואמר אם אני חוזר בי ערבוני מחול ומוכר מתנה אם אני חוזר בי אכפול ערבונך מתוך שמחזיק בעצמו שלא לחזור הוא מתנה כן ואע"פ שבערב אמרו שאלמלא ההיא הנאה דקא מהימן ליה לא היה משתעבד ומטעם אסמכתא והרי זה אין בידו שהרי הערבות הוא שאם לא יפרע לוה יפרע הוא במקומו והיה לנו לומר שגומר ומקנה הוא שאין כאן לומר שמחזיק הוא בעצמו ומתנה שהרי פרעון הלוה אינו בידו מ"מ כל כך הוא בטוח על אמונתו של לוה שהוא סומך עליו ומחזיק במחשבתו על פירעונו כדבר שבידו ומתוך כך הוא מתנה אבל זו שבכאן אינו בידו ואין לו להחזיק במחשבתו על ריוח שלו שנאמר שעל אותו סמך הוא מתנה עד שנאמר שאם ירויח חברו לא גמר והקנה שאין בזה סמך כלל ומתוך כך הוא גומר ומקנה וכך נמשך לדעת זה מה שלמדנו במציעא פרק נשך ע"ג ב' בשמועת פרואתא דביל שפט שאם נתן מעות לאחד לקנות לו יין בימות הבציר שהיין בזול ופשע ולא לקח וכבר עברו הגתות והיין ביוקר בין שאמר לו יין סתם בין שאמר לו יין של פלוני אין לו עליו אלא תרעומת ואפילו התנה עמו שאם לא יקנה ישלם לו כשעת הזול שאין זה אלא אסמכתא שהרי זה סומך הוא על עצמו שיקנה ועל סמך דעתו הוא מתנה:

**ומ"מ** צריך לשאול מה שאמרו שם על זה מאי שנא מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ר"ל שאם קבל שדה מחבירו באריסות ואחר שזכה בה הובירה ר"ל שלא חרשה ולא זרעה שמין כמה היתה ראויה לעשות ונותן חלקו שכך כתב לו מתחלה אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ולא דנוה באסמכתא אע"פ שמתנה ליתן בלא הנאה המגעת לידו כנגד אותו השעבוד אע"פ שמ"מ אין כאן דרך גזום שהרי ראוי לו לחרוש ולזרוע וכמו שאמרו בהדיא במקומה בפרק המקבל על מה שאמרו שם אי מובירנא יהיבנא לך אלפא זוזי שהוא אסמכתא ושאלו בה מאי שנא מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ותירץ הכא אמר מילתא יתירתא מ"מ היה המקשה חושב שיהא בו בקצת דין אסמכתא מפני שמ"מ התנאי היה ראוי להתנות על בעל הקרקע אם תוביר וכן שהתנה בדמיטבא כלומר כשנים הטובות ונמצא שהוא מגזם על עצמו ליתן מה שאין הנאה מגעת לידו כנגד אותו השעבוד דרך גזום ותירצו התם בידו כלומר אף לדעתך שאתה סבור בזו שיהא בה דין אסמכתא אע"פ שאינו כן יש לתרץ בה התם בידו הכא לאו בידו והם פי' התם בידו לתקן הקרקע הכא לאו בידו שימכרו לו יין שמא לא ימכרו לו ומאחר שאין זה בידו הרי זה אסמכתא אלמא שכל שאין בידו הוא יותר בדין אסמכתא אלא עיקר הפירוש התם בידו לעשות ובשלא עשה נקרא מזיק הכא לאו בידו כל כך שיהא קרוי מזיק במניעתו ומ"מ בידו הוא בשעת התנאי להיות דעתו כדאי

להיות סומכת על זה ועל סמך דעתו הוא גומר ומקנה אלא שבשדה אע"פ שבידו הרי הוא מזיק או שמא כך פירושו התם בידו כלומר שהוא בידו בוודאי בלא שום הטעאת מחשבה שהרי אין שם צורך להוצאה וכן שאינו תלוי בדעת אחרת עד שתהא מחשבתו טועה באחת מאלו הכא לאו בידו מכל וכל אלא שמחשבתו מטעתו או שמא התם בידו לגמרי כמו שפירשנו בלא שום הוצאה יתירה על הראוי ואין זה גזום להיותו בדין אסמכתא שהרי זה דבר הראוי הוא ובלא גזום שאם לא יזרע ראוי הוא שיתן חלק לבעל הקרקע כמה שהיתה ראויה לעשות ומ"מ אם אמר אם אוביר ולא אעביד אתן לך מנה אינו משתעבד למה שיש באותה מנה יתר על חלקו במה שהיתה השדה ראויה לעשות זהו דעת גדולי הרבנים והדברים מחוורים ומצאתי להם סעד בסוגיא זו בשני מקומות אחד במה שאמרו למעלה תנא תולה בדעת אחרים ותנא תולה בדעת עצמו וצריכא וכו' והשני מה שאמרו בסוגיא זו תנא תולה בדעת יונו ותנא תולה בדעת עצמו וצריכא וכו' ומ"מ מקצת אחרוניהם מצד שהוקשה להם לשטה זו ענין ערב ושמועת דביל שפט כתבו אחריהם סיבה אחרת והוא שלא נאמר דין אסמכתא אף בכל שהוא דרך גזום אלא בשאין מתנה אלא האחד כגון אלו שהזכרנו בערב ומשליש שטרו ובשמועת פרואתא דביל שפט אבל בזו ששניהם מתנים ואין אחד מהם יכול לקנות אלא באסמכתא כל אחד גומר ומקנה כשם שהוא רוצה לקנות בה כך רוצה להקנות ואע"פ שבמוכר שדהו לחבירו ונתן לו עירבון שניהם מתנים יראה לי הטעם מפני שזה מתנה בדבר אחד וזה מתנה בדבר אחר והוא שזה מתנה במחול לך וזה באתן לך שאם זה חוזר אינו מקנה כלום אלא שמוחל ואם זה חוזר מקנה דבר אחר בזולת העירבון והוא כפילו ונמצא שאין כאן אלא מתנה אחד ומ"מ הם תירצו שבזו של עירבון שניהם רוצים בקיום המקח ועיקר תנאי העירבון שניהם מתכוונין בו לקיום המקח לא למחילתו ולא לכפילו ומתוך אין לומר בו מתוך שרוצה לקנות רוצה להקנות:

**וכן** ראיתי לקצת מפרשים שאין דין אסמכתא אלא כשהמשתעבד מתנה על עצמו כן אבל כל שאחר מזקיקו להתנות ומתנה עמו אם תעשה כך יהיה כך אין זה דין אסמכתא שיודע הוא שדעת חבירו היא לקנות וגמר ומקנה וכשאתה מדקדק בלשונות שבאו בתלמוד באסמכתא אתה מוצא באי עבידנא או לא עבידנא ולא באי עבדת או לא עבדת ואף גדולי הדור נסמכים בסברא זו אלא שאני תמה שהרי במציעא פרק נשך אמרוה במשנת הלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה פורע מכאן ועד שלש שנים תהא שלי ואי אפשר לומר בה שלא נשנית בדיוק שהרי עיקר מקומה של אסמכתא שם הוא מתבאר ומתוך כך איני רואה לסמוך על סברא זו ומ"מ הם מפרשים בה שהלוה חוזר ומקיים דברי

המלוה בפירוש או שמא מתוך שהמלוה מתנה בשעת מתן מעות והלוה שותק שתיקה כהודאה והרי הוא כתולה בדעת עצמו וכן השיבו לי עליה גדולי הדור ועיקר ענין שטה זו לדעתי הוא שכל שהענין שהאסמכתא תלויה בו יוצא תחלה מבעל האסמכתא אומרין בה שאין אסמכתא קניא שסומך הוא על מחשבתו וזו של פרק נשך היא בוודאי הלווה מחזר תחלה אחר המעות ואחר שהוא מחזר אחר הדבר אין חלוק בין שיתנה הוא בין שיתנה שכנגדו אבל כל שהאחר מזקיקו לענין שהוא עושה אסמכתא עליו אסמכתא קונה בו שיודע הוא שדעת חברו לקנות כך נראה לי לענין שיטה זו וכן ראיתי לקצת חכמי הדורות שלא מצינו דין אסמכתא אלא בבטול מעשה כגון אם לא באתי אם לא נתתי ומשום דסמכא דעתיה למיעבד ולא מצי עביד אבל בקיום מעשה כגון אי עבידנא הכי שדי נתונה לך ולא אשגח אתנאיה דעבד הואיל ומדעתיה עבד לאו אסמכתא היא וגמר ואקני והדברים נאים אלא שהם מחודשים:

**וכשאתה** מצרף דעותיהם אתה מוצא שלשה דינין באסמכתא והוא שכל שתולה בדעת אחרים כלומר אם תעשה או אם לא תעשה אינה אסמכתא אפילו בדרך גזום וכ"ש אם תלאן בדעת הקונה וא"כ אין אסמכתא אלא בדעת עצמו כגון אי עבידינא אי לא עבידנא וזהו הדין הראשון והשני הוא שאף התולה בה בדעת עצמו דוקא בדרך גזום שמשעבד עצמו ביותר מן הראוי והשלישי שיהא התנאי בבטול מעשה כלומר אם לא אעשה כך יהא כך הא בקיום מעשה כלומר אם אעשה כך תתן לי כך אינו אסמכתא וקונה ויש להם ענין רביעי שתולה בדעת עצמו בלא גזום שאמרנו שאינה אסמכתא אם מתנה בדבר שאינו בידו לגמרי בלא דעת אחרים אסמכתא היא ואינו משלם אף כנגד מה שהפסיד וזהו ענין שמועת פרואתא דביל שפט ומ"מ שאר תנאים הנעשים בהם מיהא אין לחוש לאסמכתא כגון הרי זה גיטיך אם לא באתי או אם תתני לי ר' זוז שאין כאן גזום וכל שאין שום גזום אין בו דין אסמכתא כמו שביארנו במקומו שהרי כל התנאים למדים מתנאי בני גד ובני ראובן שהם באם ולא עוד אלא שחכמי הדורות כתבו במס' נדרים שגיטין וקידושין אין בהם דין אסמכתא שהרי שנינו הרבה תנאים שבגיטין באסמכתא כגון אם אעבור מכנגד פניך שלשים יום אם לא באתי מכאן וכו' לא בטלי משום אסמכתא שאין אסמכתא אלא בדיני ממונות ולא באיסורין כמו שנבאר בסמוך וי"מ שלא נקרא אסמכתא אלא תנאי הבא באותו דבר שעוסק בו כגון ערב שהוא אומר הלוה יפרע אותך ואם לא יפרעך אני פורע וכן המשליש שטרו אבל תנאי שאינו תלוי באותו מעשה כגון הרי שדה זו קנויה לך אם תתן לי מאתים דינרין או אם תעשה לי מלאכה זו אין כאן אסמכתא ואף זה אינו ברור:

## דף כה.

**שני** בני אדם שהיו עומדין ואחד עובר ונחלקו שניהם על העובר אם הוא נזיר אם לאו או אם הוא ראובן ואם הוא שמעון זה אומר אינו נזיר ואם הוא נזיר הריני נזיר והלה אומר נזיר הוא ואם אינו נזיר הריני נזיר ונמצא כאחד מהם הרי חבירו נזיר ואין דנין בו דין אסמכתא ואין אומרין לא ניתנה נזירות אלא להפלאה ר"ל כשנודר על הוודאי ולא כשנודר נזירות בספק וזה שאין מפקיעין דין זה מתורת אסמכתא הוא שהרי לשיטה ראשונה אין זה בידו עד שנאמר שעל סמך מחשבתו התנה כן ולשטה שניה הרי שניהם מתנים והם כממרים זה את זה ומתכוונים להכחיש זה את זה ומ"מ אם לא היה שם אלא אחד שמתנה כן על עצמו לשיטה ראשונה הרי הוא נזיר ולשיטה שניה אינו נזיר הואיל ואין כאן שני מתנים כך כתבו הרבה מפרשים ועיקר הדברים לדעתי שאף במתנה אחד הרי הוא נזיר ואין דנין דין אסמכתא באיסורין כלל ואע"פ שהביאוה כאן בענין אסמכתא לא הביאוה אלא דרך דחיה ומשא ומתן ולדעת האומר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה וכן כתבוה חכמי הדורות:

**כשם** שהמלוה בריבית פסול לעדות כך הלווה פסול שהרי אף הוא עובר בלא תעשה אף קודם שנתנו שמשעת הלוואה עברו על לא תעשה ואע"פ שמאחר שאינו נוטל ממון היה לנו לומר שאין זה רשע דחמס מ"מ חמוד ממון מביאו לעבירה וכל שחמוד ממון מכשילו רשע דחמס הוא:

**כשם** שאין אדם נהרג על פי עצמו כמו שבארנו כך אינו נפסל בעבירה על פי עצמו ר"ל שאם אמר בבית דין שגנב או גזל או הלוה או לוה בריבית אע"פ שמשלם על פי עצמו אינו נפסל וכן אם אמר שאכל נבילה או בא על הערוה וכיוצא באלו עד שיהו שם שני עדים מעתה ראובן ושמעון שהעידו על לוי שהלוה להם בריבית או שאחד מעיד שהלוה ברבית ר"ל שקבלו או שהכתיבו בשטר שכל שבשטר משעת כתיבה עבד ליה שומא ועבר על לא תשימון עליו נשך והאחר מעיד שהלוה לו ברבית אע"פ ששניהם או האחד מודים בעדותם שלוו ברבית ושהם פסולים לעדות הרי לוי נפסל שאין זה נאמן על עצמו שלוה שאין אדם משים עצמו רשע ומה שהעידו שלוו אינו כלום אבל מה שהעידו על האחר שהלוה הוא עיקר העדות ופוסלין אותו על פיהם ויראה לי בדבר זה לפי מה שכתבנו בשמועת פלוני רבעני לרצוני שדבר זה פירושה כשנאמר על לשון עדות שיוצאין ממנו שני דברים ואנו מסלקים את האחד מתורת שימת עצמו רשע ונשאר האחר הכל על דרך שכתבנו בפרק ראשון ועדים מיהא יראה ממה שכתבנו שפסולים לעדות שאף הם עוברים על לא תשימון ואע"פ שאין זה רשע דחמס הרי מ"מ יש בו

מלקות ומ"מ גדולי הרבנים כתבו בפרק נשך במה שאמרו בשטר שיש בו ריבית שגובה את הקרן ואמרו חכמים שם אף מן המשועבדים דמשמע דסבירא להו דעדים לא מיפסלי וכן יש שמורים כן ממה שאמרו בראשון של מציעא לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו ואף כאן לא תשימון לאינשי במלוה ולוה משמע להו:

**מי** שנתברר לנו שעבר עבירה הפוסלתו לעדות אם היא מעבירות שיש בהן מלקות ולקה הרי זה בחזקת כשר ובעל תשובה אבל אם עבר בדבר שאין בו מלקות והראה העובר בעצמו שהוא שב מחטאו אין מאמינין בו וחוששין שמא דרך הערמה הוא עד שיתברר לנו מענינו שבכל לבו הוא שב ולא דרך הערמה מעשה היה בטבח שהיה בודק לעצמו ויצאה טריפה מתחת ידו שהיה מוכרה ומאכילה ופסלוהו לעדות והעבירוהו ואח"כ גדל שערו וצפרניו והראה עצמו כמתחסד ושב מחטאו בכל לבו והיו סבורים להחזירו ולהכשירו והקשו קצת חכמיהם ודלמא איערומי קא מיערם אלא אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו שאין שם חשש הערמה ויודע לנו שיחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו וכן כל כיוצא בזה שיתברר לנו שלא מצד הערמה הוא עושה כן וכן כל הפסולים מחמת חשד חמס או מחמת חמס גמור אע"פ ששלמו אין מכשירין אותן עד שיודע לנו שהם שבים בכל לב מכאן אמרו משחק בקוביא או משאר מיני השחוק אפילו בקליפי אגוזים ורמונים ואע"פ שאין עשויין לכך הם מתקנין אותם לכך כקוביא עצמה והוא הפספסין כלם פסולין לעדות ואע"פ שהחזירו מה שבא לידן ממנו ומאימתי חזרתם לחזור לכשרותם משישברו את פספסיהם ויחזרו בהם חזרה גמורה שלא ישחקו בהם אף בחנם מלוה ברבית או הלוה משיקרעו את שטריהם מעצמן ויחזרו בהם חזרה גמורה שלא ילוו אפילו לגוי וכן הלווה שלא ילווה אף מן הגוי שאין רפואה לחולי הנפש במצוע הדרכים אא"כ בנטייה אחר הקצוות דרך רפואה ומפריחי יונים לדעת המפרש בהם ארא והוא שממרין את היונים ר"ל שמרגיזין אותם בקשקוש על דפים להנידם מקיניהם ואח"כ מצפצפין בתחבולות עד שבאים לידם וכן העושים בדרך זו בבהמות על הדרך האמור בסוף השמועה בשור הבר שהבייתיות אין נדות ממקומם בקשקושו אלא בשור הבר שהיא בהמה לענין איסור חלבו כמו שיתבאר במשנת כלאים בסדר זרעים וכן בחיה ושאר עופות אימתי חזרתן משישברו את פגמיהן ויחזרו מהם חזרה גמורה שאפילו במדבר שהם הפקר ואין בהם צד גזל אין עושין כן ולדעת המפרש במפריחי יונים אי קדמיה יונך ליון כבר הוא בכלל משחק בקוביא וחזרתם גם כן שלא יעשו כן אף בחנם ואני תמה למה שעלה על דעת בעל השמועה לפרש שממרין את היונים שמרגיזין אותם לזרזם לקדום לחבריהם בנקוש

הדפין ולשיטת אי קדמיה יונך ליון מה ענין בחזרתם דאפילו במדבר לא עבדי ומה בזו בין מדבר ליישוב אלא שהעיקר כמו שהעלוה לשטת ארא כמו שפירשנו וכן סוחרי פירות שביעית חזרתם משתגיע שביעית אחרת ויבדלו ולא חזרת דברים אלא שיחלק מה שכנס מהם לעניים:

**וכן** יתבאר בתלמוד המערב במועל בשבועת שקר או בשבועת שוא שחזרתו בשבועות שקר משיבא בבית דין שאין מכירין אותו ויתחייב שבועה בממון חשוב וישלם ולא ירצה לישבע ובשבועת שוא שיאמר חשוד אני וכן עד שקר משהלך למקום שאין מכירין ונתנו לו ממון חשוב להעיד באמתלא ולא קבל וכן כל כיוצא בזה ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ולמדת לפי דרכך שהעובר על שבועתו פסול לעדות ויש חולקים בשבועות בטוי וממה שאמרו בשבועות בענין חשוד על השבועה אחד שבועת העדות ואחד שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא ואמרו שם ואלו שבועת בטוי לא קתני כגון אוכל ולא אוכל ותירץ כי קתני שבועה כי משתבע בשיקרא קא משתבע שבועת בטוי דמ"מ כי משתבע לאו שיקרא משבע שהרי דעתו לקיים לא קתני ופירשו שם גדולי הרבנים שאינו נפסל ובמחילה מהם אין זה כלום שלא אמרו שם אלא דתנא דהתם לא שנאה אבל מ"מ כשעבר עליה ודאי נפסל:

## דף כה:

**מציאת** חרש שוטה וקטן יש בהם גזל מפני דרכי שלום ומ"מ אינה יוצאה בדייניו כמו שבארנו בראשון של מציעא ואעפ"כ הגוזלה פסול לעדות ושמא תאמר מה הוצרך בעל התלמוד למנותה בתוספת והרי היתה בכלל מפריחי יונים לדעת המפרש ארא שאין שם גזל אלא מפני דרכי שלום כמו שביארנו שמא היינו מחלקים ביניהם מצד שמציאת חרש אין בה דרכי שלום מצד הנגזל אלא מצד קרוביו ולא היה לנו לדקדק בה החמסנים גם כן פסולים לעדות הואיל ולוקחים על כרח הבעלים אע"פ שנותנים דמים כמו שאמרו חמסן יהיב דמי:

**הרועים** סתמן פסולים לעדות גם כן שסתמן שמרעין בשדות אחרים ואחד רועי בהמה דקה ואחד רועי בהמה גסה בכלל זה ומ"מ התבאר בראשון של מציעא דווקא ברועה בהמות שלו אבל רועה בהמות של אחרים סתמו כשר שאם לא כן האיך אנו מוסרין בהמות לרועה והרי יש כאן נתינת מכשול אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו ואע"פ שבבהמות שלו סתמו פסול מ"מ אינו בכלל לא מעלין ולא מורידין האמור עליו במסכת עבודה זרה אלא אם נודע בהם שמרעין בשדות אחרים מגדלי בהמה ר"ל שמגדלין אותן

בבתיהן או בפרדסיהן ואין מרעין אותן באפר ובבקעה אם בהמה גסה כשרים בכל מקום שאין הגסה עשויה להשמט ולילך ברשות אחרים אבל הדקה בארץ ישראל פסולין שעשויה היא להשמט אבל בחוצה לארץ כשרים הואיל ובביתו הוא מגדלן הא רועה באפר ובבקעה של שדות פסול בכל מקום אפילו מן הסתם:

**גבאים** והם שנתמנו מצד המלך לגבות המס שהוא מטיל סתמן כשרים אבל אם נודע שלקחו שום דבר ביתר מן הראוי נפסלו מיד:

**המוכסים** סתמן פסולין ולא סוף דבר במוכס העומד מאליו אלא אף בשהעמידו המלך ולא מפני שהמכס מעיקרו גזל שהרי דינא דמלכותא דינא ואסור לגוזלו כמו שבארנו בקמא פרק הגוזל אלא מפני שסתם המוכסים אינם משוים את המדות וסתמן שהם מחניפין את העשירים ומכבידין על העניים ומ"מ אם היה קצוב המכס לפי גולגולת אין כאן בית מחוש לסתמן אא"כ הוא חשוד ליטול יותר וליקח לעצמו:

**אע"פ** שדין המלך דין גמור הוא בין בהטלת מכס ובין בהטלת מס ובשאר החקים שהוא חוקק ואסור לאדם לגנוב או לגזול או להעביר עליו את הדרך בשום צד ערמה או תחבולה מ"מ מותר לשנות לו בדברים לומר שיושבי העיר מועטין ועניים ושלא יכביד עליהם במסים ותשחורות וכן מותר להערים שלא להתראות לפניו שהם רבים או עשירים ויכביד לשאול וכן כל כיוצא באלו הדברים:

## דף כו.

**כבר** בארנו שאין מעברין שנים בחוצה לארץ ומ"מ דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל לאחר חורבן רשאי אדם גדול ומפורסם בחכמה ושנסמך בארץ ישראל לקבוע חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ ובלבד בשלא הניח כמותו בארץ ועל דרך זה נאמר כאן על ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק שהלכו לעבר שנה בעסיא ועסיא מחוצה לארץ היתה או שמא לא לעבר דווקא הלכו אלא לחשב והראיה שהרי שביעית היתה וכמו שאמרו בשמועה זו כהן וחריש והרי אמרו שאין מעברין בשביעית ומה שאמר עליהם בסוגיא זו בני אדם החשודים על השביעית כיצד כשרים לעבר שנה פירושו האיך נאמנים לחשב בעבור ולסמוך על פיהם:

**קדושת** שביעית נוהגת בארץ אף לאחר חורבן שקדושה שניה נתקדשה לשעתה ולעתיד אף לענין שביעית כמו שבארנו במסכת מגילה ואינה נוהגת בחוצה לארץ אף בפני הבית וסוריא ועבר הירדן שביעית נוהגת בהם מדברי סופרים וגוי שיש לו קרקע בארץ ישראל ועובדה בשביעית מותר להחזיק את ידיו בשביעית בדברים אבל אין עוזרין אותו ביד

א"כ מהו שנאמר כאן אגיסטוון בתוכה כלומר שכיר בקרקע של גוי אם בארץ ישראל הרי אסור לעזור ביד אם בחוצה לארץ הרי אף בשל ישראל מותר שמא דוקא בסוריא ועבר הירדן שאין קדושתן לאחר חורבן חמורה כל כך שלא לעבוד בקרקע של גוי וי"מ אף בארץ ישראל ולא אמרו אין עודרין עם הגוי לדעתם אלא בקרקע משותף בינו ובינו שיאמרו בחלקו הוא עוסק או שמא לאחר חורבן הוקל איסורו להתיר עבודה בקרקע של גוי:

**הזמירה** מאיסורין חמורין שבשביעית היא ומן המפורשים בתורה שנאמר כרמך לא תזמר ומ"מ אם זמר שלא לכוונת עבודה אלא שהזמורה צריכה לו לעקל בית הבד וכיוצא בו מותר ויזהר שלא יערים והלב יודע אם לעקל או לעקלקלות ר"ל לעות משפטי הדת ולעבור על מצותיה:

**סאה** תרומה שנפלה למאה של פירות שביעית תעלה נפלה לפחות ממאה ירקבו ואין אומרין ינתנו לכהן בדמי תרומה ר"ל בזול חוץ מדמי אותה סאה כדין שאר מדומע אע"פ שמותר למכור פירות שביעית על מנת לאכול דמיה קידם הביעור או שימכרם מתוכו מעט ושלא במדה ובמשקל שלא יהא דרך סחורה וכמו שאמרו בשביעי של שביעית לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מוכר לעבדו ואעפ"כ אסור למכרו לכהנים מפני שהכהנים חשודים על השביעית שמאחר שהתרומות מותרות להם אף הם מורים לעצמם שהשביעית מותרת להם ככל מיני הקדש ומורים לעצמם לעכבם אף לאחר הביעור:

**אסור** לסייע ידי עוברי עבירה אף בדברים ולחזר אחר זכותם אחר שהדברים נראים שהם עוברי עבירה ושבאיסור הם עושים אין לחזר אחר זכותם לומר שאפשר שעל צדדי היתר הם עושים כן והעושה כן מביא עצמו ליקרא כעין מסייע לאותו מעשה ונקרא על דרך ההשאלה חשוד לאותו דבר אחר שהוא כמסייע לחזר בה אחר הזכות וכל שכן שאין לו לחזר אחר הקולות יותר מדאי:

## דף כו:

**לעולם** יהא אדם שקוד ללמוד תורה תמיד ואל יאמר לכשאפנה אשנה שהמחשבה שהוא מחשב בלבו מכאן ועד יום פלוני אסיים כך וכך ואיני צריך כל כך לשקוד מועלת היא לבעליה ר"ל שאינה מתקיימת ואף בדברי תורה:

**כל** אלו שהזכרנו בפסולי עדות ושאין פסולם אלא מדברי סופרים צריכים הכרזה בבית דין או בבתי כנסיאות או בבתי מדרשות ר"ל הודעה שהם פסולים או הודעה שהם

עברינים ועושים כך וכך וכל עדות שנתקבל מהם קודם הכרזה הן על פה הן בשטר דנין על פי אותה העדות ואין פוסלין אלא עדותם שמאחר הכרזה ואילך אבל פסולי עדות בעבירה שהיא מן התורה אין צריכין הכרזה וכל שנתברר שכבר חטאו בשעת עדותם בדבר מן התורה נפסלו אע"פ שלא הוכרזו ואין באלו חלוק בין רועה לשאר פיסולין שאע"פ שהרועה סתמו פסול צריך הוא הכרזה והכרזתו משנדע שהוא רועה ומ"מ פסול שמחמת קורבה אף אותם שנפסלו מדברי סופרים אין צריכין הכרזה וכן התבאר בתלמוד המערב:

**כל** פסולי עדות אלו שהזכרנו הם ממין הרשעים שנאמר עליהם בתורה אל תשת ידך עם רשע ופסולי עדות הנזכרים במשנה שאחר זו הם הפסולים מחמת קורבה והנוגעים בעדותם בכלל אלו אלא שנגיעת עדות מתפשטת בלא קורבה וכן שהקורבה פסול אחר שהרי אף לחובה נפסלו ודין פסול זה יתבאר במסכת בבא בתרא:

**וכבר** הזכרנו במשנה פסול העבדים וממינם אשה חרש שוטה וקטן וכן הסומא פסול לעדות כמו שיתבאר ויש מין אחד בפסולי עדות והוא מחמת פחיתותם כגון האוכל בשוק בפני כל העם והתבאר בתלמוד המערב דווקא שחוטף ואוכל שהוא נחשב ככלב ובכל זה כל שהוא בזוי ביותר כגון שהולך ערום בלא בושת ובכלל זה גם כן מקבל צדקה מן הגוים בפרהסיא אם היו יכולין ליזון מצד אחר או אף אם אין יכולין ליזון מצד אחר אחר שהיו יכולים לקבלה בצנעה הא אם לא היה להם ליזון מצד אחר ולא היו יכולים לקבלה בצנעה אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונמצאו עשרה מיני פסולות על הדרך שהזכרנו:

**בשלישי** של בתרא מ"ג א' יתבאר שכל שהוא נוגע בעדות באיזה צד שתהא הנאה מגעת לו בעדותו אינו עדות והנוטל שכר להעיד יתבאר בבכורות שעדותו בטלה אלא שבזו יש מפקפקין באגר בטילה הברור על הדרך שביארנו בדיין כמו שביארנו בפרק ראשון ונטילת שכר שבעדות י"מ אותה בין שנוטלו בשעה שמזמינין אותו יקבל את העדות בין שכבר קבלו ונוטל שכר בשעה שמזקיקין אותו לבא לפני בית דין להעיד ומ"מ גדולי הדור מסכימים דוקא בזו האחרונה הואיל ומצוה עליו להעיד אבל הראשונה עדותו קיימת הואיל ואין מוטל עליו להזמין עצמו לראות המעשה אבל מה שכבר ידע מצוה עליו להעיד וכן הדיין או היודע מצוה עליו לדון בצדק כל שבני אדם באים לפניו לדין אם ביחיד מומחה או כשקבלוהו עליהם אם בצרוף שלשה וכל שהוא מצוה עליו הוא בכלל מה אני בחנם אף אתה בחנם שהוא הטעם לאלו כמו שהתבאר בבכורות פרק עד כמה אבל שאינו מצוה עליו אינו בכלל זה ומ"מ יראה לי דווקא בנוטלו משניהם אבל

כשנוטלו מן האחד יש לפקפק בו לקבלו בהעדפה יתירה ולאסרו אף בשעת הזמנה ולא נאמר הטעם מצד מה אני בחנם אלא כשנוטלו משניהם כך נראה לי:

**מי** שנודע עליו בברור שבא על הערוה הרי הוא חשוד על כלן ופסול לכל עדות אף לעדות שאינו של אשה שהרי הוא בדין מלקות וכדתנן אלו הן הלוקין הבא על אחותו וכו' ואפילו לא התרו בו שאינו לוקה מ"מ הואיל ותורת מלקות עליו נפסל וכן בכל העבירות אבל אם לא נודע עליו כן אלא שהוא חשוד על כך מצד אמתלאות כשר לעדות ואע"פ שהוא בר מלקות ממה שאמרו מלקין על לא טובה השמועה ומ"מ לעדות אשה לומר מת בעלה או גרשה אינו נאמן וכל שכן על אותה שנטען עליה שחשוד הוא להוציאה כדי לישאנה ואף לדעת האומר ביבמות שאינו יכול לישא את אשתו מ"מ הרי אמרו אם כנס אינו מוציא פסק זה כל הפוסקים שוים בו ואל תחוש למה שנשתנו הפירושים בסוגיא זו שהרי גדולי הפוסקים שפרשוה בתשובת שאלה בבא על הערוה ובמלקות גמור פסק כרב ששת לפסול מטעם הלכתא כרב ששת באיסורי ופוסלים אותו לכל עדות והמפרשה בחשוד לבד ובמלקות לא טובה השמועה פוסק כרב נחמן הואיל ועיקרה בענין דינין היא שנויה ומכשירו לכל עדות חוץ מהתירה לינשא:

**אריס** שלקח מן הפירות בבכורן קודם שתגמר מלאכתו אם דבר מועט לקחו ובדרך שנפשו של אדם חושקת לדברים המבוכרים בין בפירות הקיץ והוא הנקרא גנב ניסן בין בפירות החורף והוא הנקרא גנב תשרי אע"פ שלא לקחו מדעת הבעלים אין זה גנב שהבעלים מוחלין בדבר זה מן הסתם וכן אתה דן לכל כיוצא בזה אבל בדבר שנגמרה מלאכתו ובטל חן בכורו אין זה אלא חמוד ממון ופסול מעשה שגנב אחד קב שעורים ואחד אשכול של ענבים ופסלום:

**כל** שעשה עבירה בצדק ר"ל שהדברים מוכיחים שלכוונת מצוה הוא עושה אין פוסלין אותו אף בעבירה שמן התורה ואפילו נדו אותם על כך ולא באו להתיר נדויים מפני שכל זה אינו אלא שהם חושבים שכל שהם עומדים בנידויים כפרה היא להם מעשה היה באנשים שקברו את המת ביום טוב ראשון ונתנדו על כך ואעפ"כ הוכשרו לעדות מן הטעם שהזכרנו וי"מ אפילו נתנדו על זה וחזרו ועשו מפני שהם סוברים מ"מ שהם עושים מצוה אלא שצריכין כפרה על חלול היום טוב:

## דף כז.

**עד** שהוזם פסול לעדות ולא סוף דבר כשהוזם על דבר שהוא במלקות אלא אף אם הוזם על דבר שבממון ושלם פסול לכל העדויות ואפילו לא הוזם אלא לדיני ממונות פסול אף

לדיני נפשות ולכל התורה כלה העיד על עדות זו באחד בניסן ולא הוזם עליו עד תשרי כל עדויות שנמצאו לו משעת העדות ואילך נפסלו שהרי משעה שהעיד הוה ליה רשע והוא שאמרו עד זומם למפרע הוא נפסל ואין וחוששין לפסידת לקוחות שהרי משעת עדותו נקרא רשע ואין צריך הכרזה לפרסומו ואפילו העיד על דבר שהוא מדברי סופרים מ"מ הוא עבר בעדותו על דברי תורה ומ"מ דין הזמה אינה אלא בעדות על פה אבל לא בעדות בשטר שאם כתבו באחד בניסן ובאו עדים שבאחד בניסן עמהם היה יכולין לומר שבאדר כתבו ואחרוהו ולא נפסלו כמו שיתבאר בפרק רביעי ואף אם כתבו בשטר שבזמנו כתבוהו או שאמרו כן הואיל והוזמו מאותו היום אנן סהדי שלא באותו היום כתבוהו ואין פוסלין אותן אלא משעה שהעידו בבית דין שאפשר שביום שהעידו חתמו והם שקרו לומר או לכתוב שבזמנו כתבוהו ואין פוסלין אותן למפרע מן הספק ואם יש עדים שראו כשחתמו ומעידים על היום כיון שהוזמו מן היום שחתמו פוסלין אותן למפרע מן היום שהועד עליהם שחתמו על השטר וכן כתבו דברים אלו גדולי הפוסקים:

**כשם** שבארנו בעד זומם שלמפרע הוא נפסל כך הדין בכל שנפסל מחמת עבירה אם בהכרזה בשל סופרים ואם שלא בהכרזה ובשל תורה שכל העדויות שהעיד משעת העבירה נפסלו אע"פ שלא נתברר פיסולו עד לאחר זמן העדות וכמו שאמרו כאן דפסלינהו בגזלנותא ואע"פ שהשמועה בעד זומם היא שנויה וזה אינו הזמה מ"מ לענין פסק כך הוא וכן לענין פירוש כל שאדם פוסל את העדות באיזה צד שיהא פוסלו נקרא הזמה לענין זה:

**משומד** אוכל נבילות לתיאבון פסול לעדות דרך צחות אמרו כפין ואכיל כפין ושקיל ארבע זוזי ומסהיד וכן המשומד אוכל נבילות להכעיס פסול ואין אנו צריכין לרשע דחמס ר"ל עבירה שממין חמדת ממון אלא אף בשאר עבירות כן אלא שברשע דחמס פסול אף במקום שאין שם מלקות ושאר עבירות לא נפסלו מן התורה אלא בעבירה שיש בעבירתה מלקות ואע"פ שאין זה לוקה עליה מצד שלא התרו בו ואין צריך לומר חייבי כריתות ומיתות בית דין וכן כל שעבר עבירה שמדברי סופרים נפסל מדברי סופרים ואין צריך לומר באפיקורסים ומסורות ומינין שנפסלו לעדות שהרי בכלל מורידים הם:

**דברים** אלו שנפסלו העדים עליהם דוקא בשהם דברים שהדברים מוכיחים עליהם שהעושה אותם מכיר באיסורן ומזיד עליהן אבל כל שהדברים מוכיחין בהם שהם שוגגים או שאין יודעין באיסורם לא נפסלו עד שיודיעום שהוא אסור כגון קושר ומתיר בשבת ועושה ביום טוב באוכל נפש דברים שהיה אפשר לעשותם מבערב וכן כל כיוצא

בזה וכל שכן בשל סופרים וכן העושה מלאכה בערב הפסח כבועל ארוסתו בבית חמיו וכלל הדברים אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

**במסכת** קידושין מ' ב' התבאר שמי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ פסול לעדות חזקה עליו שעובר כל עבירות שיבואו לידו והתבאר שם בתלמוד המערב שהאוכל בשוק פסול לעדות והעמידוה בחוטף ואוכל ויש חולקים לומר אף בשאינו חוטף וממה שאמרו בתלמוד המערב ר' שמעון הוה אכיל בשוקא אמרו ליה והא אמר ר' יוחנן פסול לעדות וביטל גרמיה כלומר מנע עצמו אלמא בלאו חוטף נמי פסול ומ"מ יש גורסין בה בשל גרמיה כלומר תירץ הוא שמשל עצמו היה אוכל ואין פסול אלא בחוטף:

**בתשובת** הגאונים נמצא שכל הפסולים מדרבנן שקדש אחד אשה בפניהם אפילו שניהם מודים אינו כלום דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ובשאלתות כתוב שצריכה גט וכבר ביררנו הענין במסכת קדושין כ"ד ב' בשמועת נראין דברי ר' טרפון בשן ועין ודברי ר' עקיבא בשאר איברים הואיל ומדרש חכמים הוא ומ"מ רבינו האיי כתב שכל שקדש בפסולין דרבנן אם האשה מכחשת אותם העדים אינה צריכה גט כלל שמ"מ אינן נאמנים:

**בזמן** שבית המקדש קיים היו דנין דיני נפשות אף בחוצה לארץ ובלבד על ידי סנהדרין הסמוכים בארץ משחרב בית המקדש ולא היו סנהדרין במקומם בטלו דיני נפשות אלא שמ"מ היו הורגים ועונשין שלא מן הדין לצורך שעה והוא שאמרו בכאן אי ודאי קטיל לכהיוהו לעייניה ופרשו שיהרגוהו וי"מ שינקרו את עיניו דרך קנס אחר שבטלו דיני נפשות וראשון עיקר:

**כל** שהעידו שנים לפסול את העד יראה שצריך שיעידו שניהם על מין עבירה אחת או שניהם בגזילה או שניהם בגניבה או שניהם בערוה וכל כיוצא בזה וכל שהעידו במין עבירה אחת אע"פ שהעידו זה במעשה אחד וזה במעשה אחד הרי העד נפסל בכך וכמו שאמרו בכאן חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דבורטיא ר"ל בית יד של רומח וכן למעלה חד אמר קמאי דידי אוזיף וחד אמר לדידי אוזיף וכן כל כיוצא בזה:

## דף כז:

**המשנה** הרביעית ועניינה לבאר החלק השלישי בענין פסולי עדות שמחמת קורבא ואמר על זה אלו הן הקרובים וכו' צריך שתדע ששלשה מיני קורבא הם קורבא הבאה מצד האב וקורבא הבאה מצד האם וקורבא הבאה מצד אישות ואין פסול מן התורה אלא קורבא

שמצד האב שהם הראויים לירש ושאר הפסולין מדברי סופרים ודרך פסול הקורבא הוא על שני פנים או בירידה ועלייה כגון אב אצל בן וכן אצל בן הבן וכן אח אצל בן אח ובהפך או במדרגה שוה כגון אח אצל אחיו ובן אח אצל בן אח וכל כיוצא באלו וענין פיסולם נחלק לשלשה ענפים והם ראשון בראשון ראשון בשני שני בשני ראשון בראשון כשני אחים זה עם זה או האב ובנו ראשון בשני האח עם בן אחיו או הנכד עם זקנו שני בשני בני האחים זה לזה וכל שמכאן ולמטה כגון שלישי בשלישי כגון נכדו של ראובן עם נכדו של שמעון או שלישי בשני כגון נכדו של ראובן עם בנו של שמעון או אפילו שלישי בראשון כגון נכדו של ראובן עם שמעון כולם כשרים וביוצאי ירכו אחר שאב ובנו נקראים ראשון בראשון דור רביעי נקרא שלישי בראשון ונמצא ראובן כשר לאברהם שהוא רביעי לו אבל יעקב הוא אצלו שני בראשון ויש חולקין לפסול בכל יוצא ירך עד סוף כל הדורות ואין הדבר כן וכבר כתבנו דבר זה בבתרא פרק נוחלין והרבה גאונים כתבו ששלישי בראשון כשר מן התורה ופסול מדברי סופרים ולזה הסכימו רבינו האיי ורבינו חושיאל ורבינו חננאל בחבוריהם אלא שגדולי הפוסקים והמחברים כתביה כשיטתנו ואחר שהקדמנו לך שהקורבא מצד האם בכלל פסולי עדות יש לך לידע שהאחים מצד האם אף הם נקראים ראשון בראשון ובניהם שני בשני על הדרך האמור וכן אח ואחותו ראשון בראשון ובניהן שני בשני וכן האב עם בתו או האם עם בנה כולם ראשון בראשון וכן שתי אחיות שהן ראשון בראשון אלו היו בתורת עדות הרי בניהם שני בשני וכן כל המדרגות על הדרך האמור:

**ונמצא** שהקדמנו דרך כלל דין קורבא שמצד האב ודין קורבא שמצד האם וכבר ייעדנו בענין זה חלק שלישי והוא קורבא שמצד האישות והיא בשני פנים אם שאין שם קורבא באה מצד אישות אלא מצד אחד כגון קורבת יעקב ללאה או של לאה ליעקב אם שקורבת האישות שם משני הצדדין כגון בעלי אחיות או בעלי קורבות וענין פסול קורבות אלו הוא מפני שהאשה כבעלה והבעל כאשתו וכל שאני פסול לו כך אני פסול לאשתו מפני שהיא כבעלה וכל שאני פסול לה כך אני פסול לבעלה שהבעל כאשתו ומעתה האיש עם אשתו הרי הוא כגוף אחד ואינו מעיד לבנה שהוא לו ראשון בראשון על הדרך בעצמו שהוא ראשון בראשון לאשתו ולא לאשת בנה ולא לבתה ולא לבעל בתה וכן פסול לאביה ולאשתו ולאמה ולבעלה שכלם ראשון בראשון וכן שנים שנשאו אמה ובתה הם ראשון בראשון וכן בעלי שתי אחיות אבל בעלי שניות אע"פ ששני בשני פסול אלו כשרים זה לזה שאין דנין קורבא הבאה בדרך אישות משני הצדדין אא"כ הן ראשונים משני הצדדין כגון בעלי שתי אחיות או בעלי אשה ובתה או שיהא בה מיהא ראשון מצד אחד כגון

שהם בעל ראשונה בבעל שניה כגון בע"ה של רחל בבעלה של דינה ואף בזו השניה שיטת רבני צרפת מכשרת כמו שיתבאר בגמ' ומ"מ סתם משנתינו מבורר כדברינו:

**וכן** קורבא הבאה מצד אישות אין אומרין שיהא בנו קם תחתיו לפסול עדות לומר שיהא בן הבעל פסול לבן האשה שאין בו צד קורבא כלל שכל שאני פסול לו מפני שהוא בעל קרובתי הריני מעיד לשאר קרוביו כגון בנו ואחיו וכן כל שאני פסול לה מפני שהיא אשת קרובי הריני מעיד לשאר קרוביה וכל כיוצא בזה שאין בקורבת אישות קורבה אלא מקרובי האיש לאשתו ומקרובי האשה לבעלה אבל לא מקרובי האיש לקרובי האשה כמו שכתבנו וזו היא אחת מקולי קרובת אישות על שאר הקורבות:

**ויש** בה קולא אחרת אף בקורבת קרובי הבעל אצל האשה או בקורבת קרובי האשה אצל הבעל והוא שהחורג אינו נפסל אלא לבדו כמו שיתבאר אבל לא בבנו וחתנו ואע"פ שבנו של חורג אצל אשתו של זה ראשון בשני וכיוצא בו אתה פוסלו בבן אחיה שהוא גם כן אצלה ראשון בשני שאמרו חכמים שאין קירוב הדעת מתפשט מצד אישות בחורג ביתר ממנו וי"א שכן הדין באבי אביה ובאותן שהם על מדרגה זו ואע"פ שהבעל כאשתו לגמרי להיות ראשוניה ראשונים לו ושנייה שניים לו שמא לא נאמר אלא באחיה ואחותה שהם בזמן אחד וגדלים כאחד אבל בנו של חורג ברוב הפעמים כבר נזדקן האישות ובטל חנו ואין קורבת הדעת מצויה שם ואף חורג עצמו אין דעתו מתקרבת לו כל כך ודיו שנעשה אצלו הבעל כאשתו להיות שניהם ראשון בראשון ולהיות ראשוניה שניים לו ושנייה שלישיים לו וכן הענין לדעת זה באבי אביה והדומים לו שלא דנו חכמים אלא מה שהוא נראה להם להיות קורבת הדעת מצוייה ביניהם ויש חולקין לפסול באבי אביה ומקל וחומר שהרי פסול הוא לבן אחי חמותו ולאחי חמיו כמו שיתבאר וכל שכן באבי חמיו ומ"מ באב בעל האם כשר שאינה מתפשטת אלא מבעל האם לחורג ומן החורג לבעל האם:

**ומעתה** נתחיל בבאור המשנה והוא שאמר אלו הן הקרובים אחיו אחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וגיסו וחמיו הם ובניהם וחתניהם וזה שאמרו בבניהם וחתניהם על כלם הוא אומר כך ומ"מ אי אתה יכול לפרשו בכלם על דרך אחת כמו שיתבאר לך בפרטים ומעתה צריך שתפרש את כלם כל אופני ההקדמה שהקדמנו אחיו כגון ראובן לשמעון או שמעון לראובן שהם ראשון בראשון והרבה נתקשה לראשונים האיך לא שנה אביו ובנו ואם מפני שבאים מקו"ח הרי כשאתה מעיין בפרטים אתה מוצא הימנה הרבה שהם באים בקו"ח עד שבתוספות תירצו שלא מנה אלא את שבאים לידי הכשר אבל אב ובן לעולם פסולים וכמו שאמרנו

בבתרא פרק נחלה מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא ולית הלכתא כוותיה והוא הדין לכל הדורות ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו שלא נתבטלו דברים אלא בדור שלישי שהוא שני לו אבל משם ולהלן לא כמו שהקדמנו ולעניין הקושיא נראה שלא חשש למנות אלא אותם שבאו מכח דרשא אבל אבות ובנים דבהדיא כתיבי כדכתיב לא יומתו אבות על בנים לא חשש למנותם והתחיל באחים שהם ראשון בראשון ובניהם הן זה לזה שהם שני בשני הן אחד מהם לאחי האב שהם שני בראשון ומ"מ לא נשנית בכאן אלא לעדותו אצל אחי האב ולדין שני בראשון:

**וחתניהם** חתנו של ראובן לשמעון ושל שמעון לראובן שהם ראשון בשני או שני בראשון מצד אישות הא חתניהם זה לזה הם בעלי שניות וכשרים זה לזה כמו שהקדמנו:

**אחי** אביו כגון שמעון חנוך והוא ראשון בשני ובניהם אתה צריך לפרש בנו של שמעון לחנוך שהוא שני בשני אבל לא בנו של חנוך לשמעון שהרי שלישי בראשון הוא ואתה מפרש אחי אביו ובנו של אחי אביו שהוא לו שני בשני וכן בחתניהם חתנו של שמעון לחנוך שהוא בעל שניה של חנוך ואל תתמה אחי אביו למה הוזכר והרי היה בכלל אחיו הוא ובנו אין זו שאלה שהתנא מונה הקורבות על הסדר או שמא מנאן מצד בניהם או חתניהם שכולן הוצרכו או משום גופן או משום בניהם או משום חתניהם חוץ מחמיו כמו שנבאר וחוץ מבעל אמו ששאלוהו בגמרא כמו שנבאר:

**אחי** אמו הוא ובנו וחתנו על הדרך האמור באחי אחיו:

**בעל** אחותו הרי הוא עמו מצד אישות ראשון בראשון ובנו של בעל אחותו עמו ראשון בשני שהוא בן אחותו ובן חתנו של בעל אחותו הרי אשתו אצלו ראשון בשני אבל לא בנו מאשה אחרת שאין כאן קורבא כלל ואין אומרין בקורבא שמחמת אישות להדריג הקורבא לבנים שאין להם קורבא כלל כמו שכתבנו:

**בעל** אחות אביו הרי הוא אצלו מצד אישות ראשון בשני ובנו שני בשני וכן חתנו בעל שניה שלו:

**ובעל** אחות אמו על אותו הדרך בעצמו:

**בעל** אמו הוא אצלו מצד אישות ראשון בראשון ובנו הוא אחיו מן האם וחתנו הוא בעל אחותו מן האם ומ"מ בנו של בעל אמו שלא מאותה אשה כשר הוא לו שאחי האח אינם פסולין שאין כאן קורבא:

**גיסו** כגון בעל אחות אשתו הוא אצלו ראשון בראשון ובנו שני בראשון וחתנו בעל שניה בראשון ואע"פ שאין כאן אלא קורבת אישות ומשני צדדין מ"מ הרי האחד ראשון אבל מעיד הוא לבן גיסו שמאשה אחרת:

**חמיו** הוא אצלו מצד אישות ראשון בראשון וכן בנו גם כן הוא עמו מצד אישות ראשון בראשון וחתנו שהרי הם זה לזה בעלי שתי אחיות ובזו מיהא ראוי לשאול למה הוצרך שאם משום חתנו הרי זה נכלל בגיסו ואם משום בנו הרי זה אחי אשתו וכבר הוזכר בעל אחותו ואם מצד הוא עצמו אם חתן אחיו פסול לו חתנו שלו עצמו מבעיא אלא שכבר פירשנו שהתנא מונה כל הקורבות או שמא מצד הוא עצמו ואע"פ שבא בקל והומר אינו חושש אם טרח לכתוב אע"פ שלא הוצרך וזהו שלא שאלו בגמרא כלום אלא על בעל אמו מפני שכולו נשנה שלא לצורך שבעל אמו הוא חורגו ובנו היינו אחיו וחתנו היינו בעל אחותו ואף באלו לא הקשו אלא מבנו היינו אחיו ומכיון שתירצו בו תנא אחיו מן האב ותנא אחיו מן האם לא רצה להקשות עוד שמאחר שהוצרך לאחד שנה את כולם:

**וחורגו** והוא בן אשתו והוא אצלו ראשון בראשון מצד אישות וזהו בעל אמו בעצמו אלא שבא להשמיענו שאין חורגו פוסל לבעל אמו ממנו ואילך אבל בנו וחתנו של חורג כשרים לבעל האם אע"פ שהם אצל אשתו ראשון בשני ומ"מ אשתו של חורג כמהו וכן בחורגהו ובעלה כמו שביארנו:

**אמר** ר' יוסי זו משנת ר' עקיבא אבל משנה הראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו ר"ל כל שיש שם שיכות נחלה ובא להכשיר בעל אחות אמו ובעל אמו וגיסו שאין להם שיכות בנחלה כלל מה שאין כן בשאר שכלם יש להם שיכות בנחלה או נוחלין ומנחילין כגון אחיו ואחי אביו או מנחילין ולא נוחלין כגון אחי אמו שאמו יורשת האח וכן חמיו ומורשת לבן או נוחלין ולא מנחילין כגון בעל אחותו ובעל אחות אביו ואין הלכה כר' יוסי אלא כת"ק:

**היה** קרוב ונתרחק כגון חתנו שמתה בתו וכיוצא בה הרי זה כשר ור' יהודה אומר שבבתו מיהא אם יש לו בנים ממנה עדין הוא קרוב ואין הלכה כר' יהודה אלא שמ"מ אם רואה דיין שהוא מחזר בעדות זו לתועלת בני ביתו יחמיץ את הדין:

**האוהב** והשונא פסולים ופירוש האוהב כגון שראינוהו שעשה לו שושבינות וכן כיוצא בה ממיני האהבה ושונא שמנע דבורו ממנו שלשה ימים מחמת איבה ואמרו לו לא נחשדו ישראל על כך ואע"פ שנפסלו אוהב ושונא לדין מצד שאין אדם רואה זכות לאויבו או חובה לאוהבו לעדות מיהא כשרים הם וכן הלכה ונמצאת למד במשנה זו שכל שנאמר בה בניהן וחתניהן באותן שהם קרובים מצד אישות כגון בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו כלם פירוש ובניהם וחתניהם מאותן הנשים הנזכרות ר"ל אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואמו אבל בניהם וחתניהם שמאשה אחרת אינו כלום כמו שבארנו:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**זה** שבארנו שהקרובים פסולים לעדות לא סוף דבר לזכות אלא אף לחובה שנאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מפי השמועה למדו לא יומתו אלו בעדותן של אלו וממה שנאמר יומתו שתי פעמים אם אינו ענין לזכות תנהו ענין לחובה ואין לחלק בדבר זה בין דיני נפשות לדיני ממונות שהרי כתוב משפט אחד יהיה לכם ואע"פ שממקרא זה לא למדנו אלא אבות לבנים ובנים לאבות וכש"כ אבות להדדי אבל בנים להדדי לא למדנו דרשוהו מייתור אותיות ומ"מ פשוטו של מקרא בא להודיע שלא למות בדיני שמים אב בעון הבן ובן גדול בעון האב שנאמר איש בחטאו וזה שאמר פקד עון אבות על בנים פירשו שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם ואף בזו לומר שאינו מאריך לו עוד את אפו אחר שהוא רשע בן רשע לא שיוסיף על עונשיו עונות של אביו והוא שנאמר בעונות אבותם אתם ימקו ומתרגמינן בחובי אבהתהון בישייא דאחידין בידיהון עמהון יתמסון וזה שאמרו שהצדיק נתפש בעון דורו וכן וכשלו איש באחיו בעונות אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה ענינו כשהיה בידם למחות ולא מיחו:

## דף כח.

**כשם** שהקרובים פסולים להעיד זה על זה כך שנים מהם פסולים להעיד על אחד מן השוק והוא שאמרו בכאן לעלמא מנלן וכו' ובתוספתא אמרו אין דנין זה את זה ולא זה עם זה ולא זה על זה וכן אין מעידין זה את זה ולא זה עם זה ולא זה על זה ופירוש הדברים אין דנין זה את זה שאם הדיין קרוב לבעל הדין לא ידוננו ולא זה עם זה אם הדיינים קרובים זה לזה פסולים להיות שניהם בדין אחד ולא זה על זה שאין הדיין דן בעדות קרובו ר"ל של דיין ואין מעידין זה את זה שאין אדם מעיד לקרובו זה עם זה שלא יצטרפו שנים מהם להעיד לעלמא ולא זה על זה י"מ בו שאם העד קרוב לדיין אינו דן על פי אותה העדות ואע"פ שאמר גם כן אין דנין זה על זה חד אזהרה לדיין וחד אזהרה לעד ואין הלשון מתיישב בה כלל ועיקר הדברים שאם נתחייב בבית דין קרוביהם לא יעידו על אותו חיוב בבית דין אחר וי"א שאין מעידין זה את זה פירושו לזכות ואין מעידין זה על זה פירושו לחובה ומצאתי עוד בתוספתא ולא זה בפני זה בין בדיינים בין בעדים ויראה לי בפירושה בדיינין על מה שאמרו באחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד זכות או חובה שומעין דבריו ונושאין ונותנין עמו כמו שיתבאר שלא יעשה כן בפני הדיין קרובו ובעדות יש אומרים שרמז על מה שאמרו שמכניסין את הגדול ואין חוקרין אותו זה בפני

זה ואין זה כלום שאף בעדים שאינם קרובים כן אלא יראה לפרש שלא יעיד בפני הדיין קרובו ונפרש זה על זה כשטה שנייה שכתבנו בו וי"מ בפני זה בדיינין במציאותו של זה כלומר שאם כתבו בית דין לאחד קבלת עדות אין בית דין קרובים לאותו בית דין דנין על פי אותו קבלת עדות וכללו של דבר כל סנהדרין או העד קרוב זה לזה או דיין לדיין או עד לעד או עד לדיין או אחד מהם למלוה או ללוה או לערב פסול בתלמוד המערב שנו כאן שהדיין צריך לשנות הטענות שנאמר ויאמר המלך זאת אומרת בני החי וכו':

**עדים** זוממין אין נהרגין ולא לוקין ולא משלמין אא"כ הוזמו שניהם ואפילו הם מאה אם העידו כאחד או כל אחד בתוך כדי דבור של חבירו אין נענשין עד שיוזמו כלן אבל כל שהיה הפסק בין עדות השנים לעדות האחרים כל שהוזמו השנים הם נענשים כמו שיתבאר במקומו:

**כבר** ידעת שכל שהחזיק בקרקע שלש שנים ובא אחד וערער עליו בעידי אבות והלה טוען שלקחה ואבד שטרו ומוציא עידי חזקה זכה בדין ואם נמצאו עדים אלו זוממין משלמין למערער דמי השדה ומעמידין את השדה בחזקתו העידו שנים על הראשונה ושנים על השניה ושנים על השלישית והוזמו כלן משלשין ביניהן ופורע כל כת מהם שליש הדמים ומ"מ אם לא הוזמו כלן אין המוזמין משלמין כלום ואפילו הוזמה הכת האחרונה המעידה על שנה שלישית שהיא גומרת ענין החזקה ואע"פ ששלש כתי עדויות הן עדות אחת הן להזמה ואין נעשין זוממין עד שיזומו כלן שלשה אחים ואחד מצטרף עמהם והעיד אחד מן האחים עם אחד שבשוק על שנה ראשונה והשניה עם זה שבשוק על שנה שניה והשלישי עם זה שבשוק על שנה שלישית הרי החזקה מתקיימת על פי עדותם ואין דנין אותה בעדות אחת ליפסל בנמצא אחד מהם קרוב או פסול אלא כל שנה ושנה עדות בפני עצמה היא ולא העיד זה על מה שהעיד אחיו ולענין הזמה נעשית עדות אחת ואין נעשין מוזמין עד שיזומו כלן הא כשהוזמו כלן נענשים בדינם על הדרך שבארנו במקומה בפרק חזקת הבתים ואין אומרין הרי נמצא עד זומם ע"פ עדות אחיו שאלמלא עדות אחיו לא בא לכלל עונש מ"מ הזמה מצד אחר היא באה:

**ממה** שכתבנו בסדר הקורבות למדת שאין הדבר מתהפך בכל העדויות שבדרך שנפסל לזה יהא נפסל בזה שאין הפסול אלא לפי הקורבא מעתה אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כמו שבארנו במשנה אבל אני אע"פ שאיני מעיד לו בני וחתני מעידין לו שהרי שלישי בראשון הוא וכל שכן בן בנו או בן חתנו שיעיד לי ואני לו שהרי שלישי בשני הוא וכן למדת ממשנתנו שאחי חמותי לא יעיד לי שהרי בבעל אחותו נפסל חתנה ואחי חמותי הרי אני חתן בעל אחותו בן אחי חמותי לא יעיד לי שהרי בבעל אחות אביו

נפסלה חתנה ובן אחי חמותי הריני לו חתן בעל אחות אביו בן אחות חמותי לא יעיד לי שהרי בעל אחות אמו נפסל חתנה במשנה ובן אחות חמותי הרי אני לו חתן בעל אחות אמו אחי חמי לא יעיד לי שהרי אחיו נפסל חתנו במשנה ואחי חמי הריני לו חתן אחיו בן אחי חמי לא יעיד לי שהרי אחי אביו נפסל חתנו ובן אחי חמי הריני לו חתן אחי אביו בן אחות חמי לא יעיד לי שהרי אחי אמו נפסל חתנה במשנה ובן אחות חמי הריני לו חתן אחי אמו וכן כי הקורבות אתה יכול להבין מדרגותיהם ממה שהקדמנו לבאר במשנה:

## דף כח:

**חורגו** כבר בארנו במשנה שאע"פ שאינו פסול לבניו ולחתניו לאשתו מיהא פסול שהאשה כבעלה או שהבעל כאשתו ושתי לשונות האמורים כאן שזה אמר בעל כאשתו וזה אמר אשה כבעלה אין ביניהן מחלוקת כלל אלא מצד הלשון שיש גורסין בעל כאשתו אמרינן אשה כבעלה לא אמרינן כלומר בעל כאשתו ואין מעיד לבעל חורגתו שהרי הוא כחורגתו אבל מעיד הוא באשת חורגו שאינה לו כבעל ובפומבדיתא אמרו בהיפך שאשה כבעלה ואינו מעיד באשת חורגו אבל אין בעל כאשתו ומעיד לבעל חורגתו ולמדו מן התורה שאשה כבעלה והוא הדין לבעל כאשתו וי"א שהאשה כבעלה וכן הדין שהרי קנינו היא וכגופו דמיא אבל בעל אינו קנוי לה אלא שמדברי סופרים עשאוהו גם כן כאשתו ובתלמוד המערב השוו בהן את המדות ונוסח דבריהם רבא עבר בחד אתר אשכח ר' יוחנן יתיב ומקשי תנינן חורגו לבדו אשת חורגו מהו בעל חורגתו מהו אשה כבעלה ובעל כאשתו וכל שביארנו באשת חורגו בדיני ממונות אלא בנכסים שאין לבעל רשות בהם שאם בנכסי מלוג הרי יש בהם זכות לבעל וכן נשי כל הקרובים לא הוצרכו לשאול בהם כלום לענין דיני ממונות שמאחר שבניהם פסולים לו והוא להם הרי הם ראויים לירש ונמצא פיסולם מחמת עצמם ובעלי קרובות אשתו שאדם כשר בהם אע"פ שאפשר שיש בהם זכות לאותן הקרובות ומהן לבעליהן כגון שעבוד כתובה שמא ימות הוא בחייה ואותן הקרובות יורשות אותן ומהן לבעליהן כתבו הגאונים שאין פוסלין בכך אחר שאין הזכות מבורר שמא תמות היא בחייו ואף אם ימות הוא בחייה שמא יש שם נכסים אחרים ויש מי שחוכך מיהא בנכסים המיוחדין בתוך השטר כגון ששעבד שדה בפרט והעדות על אותו שדה וראוי להחמיץ בכל כיוצא בזה את הדין:

**אחי** האח כבר בארנו במשנה שכשרים הם זה לזה כיצד רחל שנשאת ליעקב והוליד ממנה יוסף וחנה נשאת לאלקנה והוליד ממנה שמואל מתה חנה ומת אלקנה ונשאת

חנה ליעקב והוליד ממנה רחבעם שנמצא רחבעם פסול ליוסף ופסול לשמואל הרי מ"מ יוסף ושמואל כשרים זה לזה:

**אבי** חתן ואבי כלה מעידין זה לזה שכל שאני פסול מחמת אישות מעיד אני לשאר קרוביו כמו שביארנו ואין זו הרכבה טבעית אלא הרכבה שכנית כמגופת החבית לחבית:

**אשתו** ארוסה אע"פ שאם מתה אינו יורשה אינו מעיד עליה שכבר נתקרבו הדיעות ונפסל להעיד לה בין לחוב בין לזכות כשאר הקרובים אלא שמ"מ מעיד הוא לקרוביה וכן כתבו גדולי המחברים מ"מ אם היתה אשת כהן לא אונן ליאסר באכילת קדשים ביומו ולא מיטמא לה וכן היא אינה נאסרת באנינותו בקדשים שהיא אוכלת בבית אביה ולא מיטמאה לו ר"ל שאינה מצווה בכך שאם מתורת רשות הרי לא הוזהרו כהנות בטומאה ונשואה מיהא מצווית בכך שמצוה להטמא בקרובים ואע"פ שגדולי המחברים כתבו שכדרך שאינה מוזהרת שלא ליטמא כך אינה מצווית ליטמא לקרובים עד שלדבריהם לאו דווקא נקט הכא בארוסה לא מיטמא לו דהוא הדין לנשואה כמוה היא תימה היא אלא וודאי בארוסה דווקא ופירשו שאינה מצווית בכך או שמא לא מטמאה לו פירושו ברגל שהכל חייבין לטהר את עצמם מתה אינו יורשה ואם מת הוא גובה כתובתה ודוקא בעיקר כתובה ובדכתב לה וכמו שהארכנו בענין זה בראשון של מציעא:

**כבר** ביארנו במשנה שגיסו בכלל פסולי עדות הוא ובניו וחתניו ולמדנו ממנה שלא סוף דבר בבעלי אחיות שנפסלו זה לזה אלא אף בעל ראשונה לבעל שניה כגון בעלה של דינה לבעלה של רחל וודאי כך הדין בחתנו של ראובן לבעל דינה דמה לי בעל אחות חמי מה לי בעל אחות חמותי שכל קורבא שמצד אישות אע"פ שקורבא זו שמצד אישות משני צדדין היא הואיל ויש ראשון מצד אחד נפסלו ולא הוכשרו אלא בעלי שניות כמו שכתבנו וזהו דעת גדולי הפוסקים והמחברים ומ"מ יש לשאול בה שהרי אמרו כאן בשמו של ר' יוסי גיסו לבדו ונפסקה הלכה כמוהו ומ"מ הם השיבו שלא אמר גיסו לבדו אלא להוציא בניו שמאשה אחרת ואע"פ שבשאר הקורבות שמצד אישות כן כמו שכתבנו באחי האח תפש הענין בגיסו והוא הדין לשאר ולשון תלמוד המערב מעיד כן שם אמרו גיסו אית תנאי תני יש לו בנים וחתנים ואית תנאי תני אין לו בנים וחתנים מאן דמר יש לו בנים וחתנים מאותה אשה מאן דמר אין לו בנים וחתנים מאשה אחרת ומ"מ גדולי הרבנים פירשו שלא אמר ר' יוסי גיסו לבדו למעט את הבן אלא למעט את החתן שהרי בן גיסו נכלל הוא בבעל אחות אמו ומ"מ הוא ממעט את חתנו אף מאותה אשה והטעם חד בעל כאשתו אמרינן תרי לא אא"כ בבעלי אחיות או בעלי אמה ובתה ונמצא לדעתם שאין הלכה כסתם משנתנו בגיסו אלא חתנו כשר ונמצאו כל בעלי קרובות כשרים חוץ מבעלי

אחיות או בעלי אמה ובתה ונמצא בעלה של רחל לבעלה של דינה או חתן ראובן לבעל דינה כשרים זה לזה ועיקר הדברים כדעת ראשון וכמו שכתבנו במשנתנו:

**גדולי** המפרשים הפריזו על מדותיהם לומר שזה שאמרו גיסו לבדו ולא בניו וחתניו לא בא אלא למעט בנים וחתנים שמאשה אחרת כדברי גדולי הפוסקים אלא שהוסיפו עליהם לומר שכל האחרים יש להם פסול בנים וחתנים אף מאשה אחרת חוץ מאחי האח שאין להם שום שיכות בנחלה אבל כל האחרים יש בהם צד נחלה ופירשו כל הסוגיא על דעת זו:

**ומפני** שיוצא לנו מדבריהם חדוש גדול לענין הוראה אני רואה לכתוב תורף פירושם שבהלכה זו כדי שנדון לפי מה שתראה הראיות חזקות או חלושות או הפירוש מקובל או רחוק מן הדעת ובחן ענין המאמר ואל תשא פני איש וזהו תורף פירושם אלו הם הקרובים אחיו ובנו וחתנו שיש כאן שני בראשון אחי אביו ובנו וחתנו שיש כאן שני בשני וכל אלו נוחלין ומנחילין ובין בבניהם ובין בחתניהם יש צד ירושה והלכך נוגעין בעדותן הם ואחי אמו פסול להעיד הוא ובנו וחתנו ואע"פ שאין נוחלין הואיל ומנחילין ואפילו בנים מאשה אחרת שאם ימותו הם יירשם אחי אמו ומאחי אמו יפלו לאמו ובעל אחותו פסול להעיד לו שהבעל כאשתו והרי הוא ראשון בראשון הואיל ואותו בעל אחותו נחלו אע"פ שאינו מנחילו ובנו וחתנו אפילו מאשה אחרת שהרי יש כאן שיכות נחלה שאם ימות תירשנו אחותו ומאחותו לבעלה ומבעל אחותו לכל בניו ובעל אחות אביו הוא ובנו וחתנו ואפילו מאשה אחרת שכלם נקראים בני דודו וכמו שאמרו ביבמות פרק כיצד כ"א ב' אשת אחי האב מן האב ערוה אשת אחי האב מן האם שניה וגזרו על אשת אחי האם מן האב משום אשת אחי האב מן האם ואמרו שם טעמא מאי כלהו דודי קרי להו דדודי בדודי מיחלפי הכא נמי כל מי שישמע שקורא אותו דודו לא יבין אם הוא בעל אחות אמו או אחי אמו או אפילו אחי אביו הלכך פוסלין לבניו ולחתניו וחתניו פסולים משום בעל כאשתו או משום גזירה דחתנים לאחי האם ובעל אמו בגמרא מפרש מפני מה שנה בנו הואיל והוצרך לשנות בנו שנה בעל אמו או שמא משום חורגו שרצה לשנות לבדו שנה בבעל אמו הוא בבנו וחתנו וזה שלא הקשה בגמרא חתנו היינו בעל אחותו מפני שמשום בנו לא שנה הוא אמו דהיינו אחיו ומשום חתנו נמי דהיינו בעל אחותו אלא שהקשה מבנו והוא הדין לאחרים ומ"מ תירצוה לאחי האח ר"ל בנים שמאשה אחרת ואע"פ שאין לומר בהם דודו קרו להו שבעל אמו אינו מוחלף באביו ושיכות נחלה אין בה כלל אעפ"כ נפסלו משום קורבת אחיו מן האם שנוחלין זה את זה וחתנו גם כן פסול להעיד לו אע"פ שאין שם צד נחלה שהרי אחים מן האם לא נוחלין

ולא מנחילין משום בעל אחותו אבל חתנו מאחות האח כשר שאין זה קרוי בעל אחותו ורב חסדא ורב ירמיה לא נחלקו אלא באחי האח אבל בבעל אחות האח מודים הם או שמא ר' ירמיה פסל בבעל אחות האח משום בעל כאשתו ורב חסדא שהכשיר באחי האח סובר שלא הועילה בהם כלום קורבת אחיו הואיל ואין לומר בהם טעם דודי בדודי שבעל אמו אינו מתחלף באביו הלכך כשרים לו וחמיו הוא ובנו וחתנו ואין לומר מה בא חמיו להשמיענו שלא הייתי דן שלא לומר בעל כאשתו אלא בשאר הבא מכחו כגון בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו שכל אלו הבעלים משום שאר הבאים מאליהם הוא אבל חמיו כל הפסלות אינו בא אלא מצד אשתו ואשתו שאר הבא מחמת קדושין הוא ובשביל כך הוא שונה חמיו ובנו וחתנו שיש בהם צד ירושה שהוא נוחל את חמיו מפני אשתו אע"פ שאינו מנחילו ואפילו בנים מאשה אחרת שהרי אחי אשתו הם מהאב ונוחלין זה את זה וא"ת הרי שמענו במשנתנו בבעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו שאר הבא מחמת הקידושין שכמו שבעל אחותו פסול לאחי אשתו כך אחי אשתו לבעל אחותו ואין פסולו אלא משום קידושי אשתו וכן כלם אפשר שזה התנא לא סדר המשנה בהפוך שאם כן לא ישנה בעל אחותו שהרי מחתן בעל אמו שמענוהו ולא בעל אחות אמו שמבנו של גיסו שמענוהו וכן הרבה אלא מילי מילי קתני ומפרש את שיש בהם צד ירושה כל שיש בהם חשש גזרה וגיסו הוא ובנו וחתנו אפילו מאשה אחרת שהבעל כאשתו והיא דעתה מתקרבה לגבי אחותה לפי ששתיהן יורשות זו את זו ובניהן יורשין אמותיהן וגם לאותן בנים שמאשה אחרת מתקרבת דעתה להם שהרי יורשים אותם אחיותיהם וכיון שפסולים אצלה פסולים אצלו שהבעל כאשתו ואף לרב חסדא שהכשיר באחי האח של בעל אמו פוסל באחי האח של גיסו משום דודי בדודי מיחליף ואפילו בשני קידושין ועד עכשו לא שמענו במשנה בעל כאשתו אלא בשאר דחד קדושין כגון חמיו ועכשו בא ולימדנו אף בשני קדושין אמר ר' יוסי זו משנת ר' עקיבא וכו' בא להכשיר גיסו ובעל אחות אמו ובעל אחותו שאין בהם שיכות נחלה ובברייתא אמר הוא בעצמו גיסו לבדו ולא בא למעט אלא בנים מאשה אחרת שלא נאמר אחי האח פסולין בה אבל בנו וחתנו מאותה אשה שזהו בעל אחות אמו מודה ר' יוסי שלא נחלק אלא בגיסו אבל בבעל אחות אמו מודה ר' יוסי שהרי ר' חייא שהוא מונה שמנה אבות שהם כ"ד עם בניהם וחתניהם כר' יוסי הוא סובר כמו שנאמר בגמרא והרי אין כאן שמנה אבוה אלא בבעל אחות אמו אלמא שיש בגיסו בנים וחתנים אף לר' יוסי וכדברי גדולי הפוסקים זהו תורף דבריהם ואתה תבחר ואם עלינו אתה סומך תפוש לשון ראשון וכמו שסדרנו הכל במשנה:

**אחי** אשתו לא הוזכר במשנה והטעם שלא הוצרך לו כלל שאם מצד עצמו הינו בעל אחותו אם משום בנו הינו בעל אחות אביו אם משום חתנו לסתם משנתנו שפוסל בחתן גיסו וכשיטת גדולי הפוסקים הרי הוא בעל חתן גיסו על הדרך שהיה ר' יוחנן קורא לר' שמעון בן לקיש גיסו על שהיה בעל אחותו ומ"מ לשטת גדולי הרבנים אין פסול בחתנו אבל שאר השנויים כלם הוצרכו או משום עצמו או משום בנו או משום חתנו חוץ מבעל אמו ובנו וחתנו ומתוך כך שאל עליו בגמרא כמו שביארנו הכל במשנה:

**מי** שהחתים שטרו בעדים פסולים אע"פ שמסרו בעדים כשרים לא עשה כלום שאע"פ שאמרו עידי מסירה כרתי דווקא בשאינו מזוייף מתוכו ושמא תאמר מה אתה צריך לכך והלה לא אמרו עידי מסירה כרתי אלא בגיטין אבל לא בשאר שטרות וא"כ אין לדבריך מקום אלא לגיטי נשים ומה ענינה בכאן ולא עוד אלא שגדולי הפוסקים הביאוה בכאן לענין מתנה תדע שאין הפסק מוחלט בזה כל כך אלא שיש פוסקים אותה אף בשטרות ואף לדעת הפוסק שאינו כן אלא בגיטין י"מ בה בגיטין ושאר שטרות הדומים לו והם אותם שגוף המעשה נעשה בשטר והיא היא עיקר הקנייה כגון שטר מתנה ולא בא למעט אלא שטר מכר וכיוצא בה שאין גוף המעשה נעשה בה ואינה אלא לראייה בעלמא:

**האוהב** והשונא כבר ביארנו שכשרים הם לעדות ומ"מ לדין פסולים ולא עוד אלא אפילו שני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה אסור להם לישב בדין זה עם זה:

**זה** שכתבנו בקרוב ונתרחק שהוא כשר דוקא שמסירת העדות והעדות הכל היה אחר שנתרחק אבל אם נמסר לו העדות בשעת הפסול אע"פ שנתרחק בשעת העדות פסול ואין צריך לומר ברחוק בשעת מסירת העדות שנתקרב בשעת העדות מעתה היה יודע לו עדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו פסול וכן פקח ונתחרש פתח ונסתמא שפוי ונשתטה אבל אם לא היה חתנו בשעת מסירת העדות ונעשה חתנו ומתה בתו בשעה מסירת העדות כשר כללו של דבר כל שתחלתו וסופו בכשרות כשר אע"פ שנפסל בין מסירה לעדות וכל שתחלתו או סופו בפסלות פסול ומעתה צוואת שכיב מרע שיצאה בבית דין ועידיה קרובים למיתנא ורחוקים לבניו פסולה שהרי בשעת מסירת העדות פסולים היו למצווה ומ"מ מקצת גאוני הראשונים הכשירוה הואיל ואף בשעת מסירת העדות היו כשרים לזוכים לקצת רבותי ראיתי שאף הפוסל לא פסל אלא בשנעשה כן דרך טעות שהיה חושב שכשרים הם אחר שהם רחוקים לבניו אבל אם נתברר שיודע היה בפיסולם אלא שכיון לצוות לפני קרובו שלא לפרסם את ענינו לזרים שלא להשביע את בניו כשרים ומדין דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי והרי הענין דומה למה שפסקנו בפרק חזקת הבתים בשכיב מרע דאמר אל תגלו מתנה זו עד לאחר מותו שאין

בה משום מתנה טמירתא ואף הם ספרו לנו שמנהג קבוע היה בנרבונה להכשיר קרובם בצואת שכיב מרע מפני שאדם רוצה לעשות כן בצנעה:

**התבאר** בבתרא בפרק מי שמת שמי שהיה יודע עדות לחבירו עד שלא נפסל בעבירה ואח"כ נפסל בעבירה שאפילו יצא עדותו בחתימת שטר אינו מעיד על כתב ידו ואף אם נתקיימה עכשיו אין דנין בה אא"כ נתקיימה חתימתו שבשטר זה בבית דין קודם שנעשה גזלן אבל אם נפסל מחמת קורבא כגון שנעשה חתנו הוא אינו נאמן על כתב ידו אבל אחרים מקיימין אותה עכשיו ודנין על פי אותה עדות שהפסול מחמת קורבא אין חוששין שמא זייף אבל הפסול בעבירה חשוד לזייף ושמא משנעשה גזלן חתם לקצת גדולי הדורות ראיתי שכל שבאו לדין והביא האחד עד שנמצא קרוב או פסול ונגמר הדין לפסול את העדות ואח"כ נתרחק ובא להוציאו עכשיו לדין שאינו נאמן שכל אדם עשוי להחזיק את דבריו והרי הוא כעין נוגע בדבר:

**בתלמוד** המערב התבאר שאם כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים קרובים לזה ורחוקים לזה אם נתערבו המתנות ר"ל שלא בירר מה שנותן לזה ומה שנותן לזה השטר פסול אף לרחוק וכבר הארכתי בענין זה בבתרא פרק נוחלין:

## דף כט.

**המשנה** החמישית והכוונה לבאר בה ענין החלק הרביעי והוא שאמר כיצד היו בודקין את העדים כלומר שאע"פ שאין דיני ממונות בדין דרישה וחקירה מ"מ בודקין אותם לכוין עדותם ואמר שמכניסין אותם ר"ל שניהם או כמה שהם ומאיימין עליהם בעון עדות שקר שגורם לבא רעב ודבר בעולם והאיך עדים שקרים מזדלזלין אף בעיני אותו שמעידין בשבילו ונמצא העובר רע לשמים ורע לבריות וכיוצא בדברים אלו ואח"כ מוציאין כל אדם לחוץ ומשיירין גדול שבהם עם הדיינין ואומרין לו כיצד אתה יודע שפלוני חייב לפלוני ואם אמר הוא אמר לי כלומר הלוה אמר לי שהוא חייב לו אין זה כלום שכמה פעמים אדם עשוי לומר פלוני הלוני או אני חייב לפלוני כדי שלא יחזיקוהו בעשיר וכן אם אמר איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו שנמצא עד מפי עד או אני ראיתי שהוא מונה לו מעות וכסבור אני שהלואה היתה וכן כל כיוצא בזה אינו כלום עד שיאמר בפנינו הודה כלומר שהודה לו בפנינו שחייב לו כך וכך וממה שאמר בפנינו ר"ל שהוא כיון להיותנו עדים בדבר כלומר שאמר לנו הוא בעצמו ר"ל הלווה אתם עדי כמו שיתבאר ואח"כ מכניסין את השני ובודקין אותו על הדרך הנזכר ומפרש עדותו גם כן ואין די לו באני כמוהו כמו שיתבאר אם נמצאו דבריהם מכוונים עד שלא

נמצאת הכחשה ביניהם בעיקר הענין ר"ל בדרישות וחקירות שאע"פ שאין דיני ממונות בדרישה וחקירה אם מ"מ נמצאו מוכחשים מתוך דבריהם בדרישה וחקירה כגון ביום ההלואה או במקומה ר"ל שזה אומר בניסן וזה אומר באייר או זה אומר בכזיב וזה אומר בפומבדיתא וההכחשה גמורה על הדרך שיתבאר עדותן בטלה אבל אם נמצאו דבריהם מכוונים בחקירות אפילו נמצאו מוכחשים בבדיקות כגון מנה ישן ומנה חדש נושאין ונותנין בדבר מתוך עדותם וגומרין את הדין על פי רוב הדיינין שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב הרי הוא זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי הרי הוא חייב אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע יוסיפו בדיינין ולא עוד אלא אפילו שנים אומרים זכאי ושלישי אומר איני יודע יוסיפו בדיינין ואע"פ שאלו חלק עמהם היה בטל במיעוטו כשאמר איני יודע נעשה כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בשנים ואנו לשלשה אנו צריכין ומ"מ כשהוסיפו שנים ונמצאו חמשה לא סוף דבר אם הסכימו הארבעה לדעת אחת והחמישי אמר כבתחלה איני יודע שדנין על פי הארבעה אלא אפילו שלשה מזכין ואחד מחייב ואחד אומר איני יודע או אפילו שלשה מזכים או מחייבים והשנים אומרים אין אנו יודעים אע"פ שנמצא תוספת האחד כמי שאינו דנין על פי השלשה הואיל ואפשר לגמור הדין על פי שלשה וכן כתבוה חכמי הדורות אלא שאני מפקפק בה ממה שאמרו בתלמוד המערב בפרק חמישי למה אמרו מוסיפין בדיינין שאם היו שנים מזכין ואחד מן האחרונים שיגמר הדין בשלשה אמר ר' הילא מכיון שנראה הדין ליגמר בארבעה אין גומרין אותו בשלשה ומ"מ היו מחצה על מחצה ואחד אמר איני יודע מוסיפין שנים וכן עד שבעים ואחד ומשם ואילך אם אין שם רוב נושאים ונותנין עד שיחזור אחד מהם ואם לא חזר מעמידין את הממון בחזקתו ויש חולקים לומר שלא נאמר כן אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות כל שאמר איני יודע מסלקין אותו ומושיבין אחר במקומו ואין נראה כך שהרי משנתינו בדיני ממונות נאמרה:

**גמרו** את הדבר להיות רוב מזכים או מחייבים על הדרך שבארנו מכניסין את בעלי הדין שלא היו שם והוא שהיה מנהגם שבתחלת הדין היו מכניסין בעלי הדין ושומעין את דבריהם ואח"כ מוציאין אותם ומכניסין את העדים זה שלא בפני זה ושומעין את דבריהם ר"ל של תובע תחלה ואחריו של נתבע וכן כתבוה בתלמוד המערב ממה שנאמר מי בעל דברים יגש אליכם ומוציאין כל אדם לחוץ ונושאין ונותנין בדבר וגומרין את הדבר על פי עדותם אע"פ שלא העידו כאחד שאין צריך שיעידו שניהם כאחד אלא אף שומעין דבריו של זה היום ודברי האחד למחר כמו שיתבאר בגמ' ולכשגמרו את הדבר ביניהם מכניסים את בעלי הדין וגדול שבדיינין אומר לנתבע איש פלוני אתה זכאי או איש פלוני

אתה חייב ולכשיצא לא יאמר אחד מהם אני מזכה ומה אעשה וחברי המחייבין רבו עלי על זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד אלא יאמר שכלם הסכימו לדעת אחת אם לחייב אם לזכות:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**כשמאיימין** את העדים מאיימין אותם לפי מה שאנו רואים בעניני תכונותיהם מודיעים להם תחלה דרכי העונשים בפרט לעוברי העבירות ומודיעים להם שבעון זה גשמים נעצרים ודבר בא לעולם ואם אנו רואים אותם קשי לב ועזי מצח לדברי כבושין נשענים על משלי הדיוטות לומר שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף וכן שב שני הוה מותנא ואינש בלא זמניה לא אזל מודיעים אותם זלזול הענין והאיך הבריות מזלזלות בעלי מדות אלו ואף אותם שמשתדלים עמהם להעיד כך וכמו שאומר משל הדיוט סהדי שקרי אאוגרייהו זילו שהרי אשת אחאב אמרה על נבות והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברך נבות אלהים וכו' וכן כיוצא בדברים אלו כפי מה שיראה להם:

**כבר** ביארנו במשנה שההודאה אינה הודאה לחייב עליה אא"כ הוא מכוין בהודאתו שיהו אלו שהוא מודה בפניהם עדים בדבר ושיאמר להם אתם עדי מעתה אמר לחברו בפני עדים מנה לי בידך ואמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי משטה אני בך פטור ולא עוד אלא אפילו הכמין לו עדים אחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לו הן אמר לו הודה לי בפני פלוני ופלוני או הודה לי בפני עדים והוא אומר לו לאו שמתירא אני שמא תכפיני בדין ולמחר אמר לו תנהו לי משטה אני בך פטור ואומר לו משטה הייתי בך באותה הודאה או לסבה פלונית הודיתי ולא עוד אלא אפילו אמר בבית דין לא היו דברים מעולם ובאו עדים אין דנין אותו במוכחש ואין מחזיקין אותו בכפרן שדברים אלו דברים של תהו הן ואדם עשוי שלא לזכרם ויכול לומר אח"כ משטה הייתי בו ומ"מ אם ראוהו שמנה לו מעות ואמר לו תן לי מעות שמניתי לך בפני פלוני ופלוני וכן שתבעתיך והודית ואמר לו משטה הייתי בהודאתי ומה שמנית מתנה נאמן אבל אם אמר לא היו דברים מעולם שמנית לי ועדים מעידים שמנה הוחזק כפרן אם כפר בבית דין שאין המנין דבר העשוי לישכח וכן כתבו גדולי המחברים ומ"מ טענה זו אם אינו טוען אותה לעצמו אין טוענין לו ר"ל שאם אמר אמת הוא שהודיתי ולא אתן אלא הבא עדים על ההלואה אומרין לו שישלם ואין פותחין לו שיכול הוא לומר משטה אני בך ואע"פ שטוענין בדיני נפשות חוץ מן המסית שאין טוענין עליו כמו שיתבאר בדיני ממונות מיהא אין טוענין לו אם לא טען אבל כל שטען מקבלין ממנו אפילו שמעו עדים מאחורי הגדר כמו שכתבנו:

**כל** שאמר אתם עדי הודאתו הודאה ולא סוף דבר שאמר הלוה אתם עדי שאני מודה לו מנה אלא אפילו אמר מלוה בפני הלוה אתם עדי ולא סוף דבר שהודה הלוה ואמר הן אלא אפילו שתק ומ"מ דוקא בשהודה ההלואה שאמר לו מנה לי בידך והוא אומר הן ואמר המלוה אח"כ אתם עדי ושתק הלווה שמאחר שהודה בהלואה ושתק לאתם עדי הודאה גמורה היא אבל אם שתק להלואה ולאתם עדי אין זה כלום ואין זה דומה לעד אחד אומר אכלת חלב והלה שותק שבזו אין העד מתכוין אלא להעיד ולא להנאת עצמו אבל זה שהוא תובעו בחנם אין לו להשגיח עליו כלל:

**הכמין** לו עדים אחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך ואמר לו הן ואמר לו תרצה שכל השומע לקולנו יהיו עדים בדבר והוא אומר הן או שאמר מלוה במוחלט כל השומע יהא עד בדבר והוא שתק ואין צריך לומר אם אמר הן וכן אם הכניסן בחדר והכמין שם עדים ואמר לו תרצה שכל מי שבחדר יהא עד בדבר בין ער בין ישן והוא אומר הן או שאמר במוחלט כל שבכאן יהא עד בדבר בין ער בין ישן והוא שותק ואין צריך לומר אם אמר הן או שהכמינם בבית הקברות ואמר תרצה שכל אלו שבכאן יהיו עדים בדבר בין מתים בין חיים ואמר לו הן או שאמר במוחלט כל שבכאן יהיו עדים בין מתים בין חיים והוא שתק ואין צריך לומר אם אמר הן בכל אלו הואיל והודה בהלואה הודאה גמורה היא ודנין עליה הן ששתק בהלואה ואמר הן בעדות זו הן שאמר בהלואה הן ושתק בעדות זו ר"ל כשאמר במוחלט יהיו עדים אלו על הדרך שכתבנו הא אם שתק בהלואה ובעדות או אמר הן בהלואה ושתק בעדות שלא נאמר לו במוחלט כגון שאמר לו תרצה שיעידו לנו פלוני ופלוני אינו כלום וזה שאמרו למעלה הודה לי בפני פלוני ופלוני ואמר לו לאו שמא תכפיני בדין וכו' שנראה שאלמלא שאמר לאו היה מועיל אפשר כשאמר הודה לי בפני פלוני ופלוני פירושו אתה תודה לי כן בפני פלוני ופלוני וכו' או שמא בזו דוקא כן הואיל והוא השיב לאו שמא תכפיני שמאחר שתלה טעמו בכך נראה שמדקדק הוא בהודאתו והייתי סבור לומר שאף באומר לאו תהא הודאתו הודאה וכן יש שאין גורסין בזו לאו אלא מתירא אני שמא תכפיני בדין וכו' וכן עיקר:

## דף כט:

**מי** שהיו קורין אותו מגולגל בחובות והוא אומר האיך קורין אותי מגולגל כל כך ואיני חייב אלא לפלוני מנה ובא אותו פלוני ותבעו אותו מנה בעדות דבור זה אין זה כלום אדם עשוי לומר מה שאינו כדי שלא יחזיקוהו בעשיר ואע"פ שאמרה כאדם המוציא עצמו מחזקת גלגול מ"מ מכוין הוא להזכיר את החוב כדי שלא יחזיקוהו בדבורו כעשיר

אפילו אמר לבניו בשעת מיתתו שלא כמצוה את בניו אלא כאדם המזהיר את בניו שיהו משתדלים להרויח שכך וכך אני חייב לפלוני ופלוני או שהוא מעני את עצמו אין זה כלום ואין מגבין אותם לא ממנו ולא מן היורשים שכן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו ושלא להשביע את בניו ר"ל שלא להעמידם בחזקת שבעים ועשירים ומ"מ אם כמוסר דברים או כמצוה מחמת מיתה דבריו קיימין כמו שכתבנו באחרון של בתרא:

**ראוי** לך שתשאל מה בין טעם משטה אני בך לטעם אדם עשוי שלא להשביע את עצמו תדע שטענת משטה אני בך אמורה במודה בפני התובע אם על ידי טענתו שיאמר לו אתה היית משטה ותובע דבר שאינו ועניתי לפי דבריך אם אפילו שלא על ידי תביעתו הואיל ומודה בפניו על הדרך שביארנוה במסכת כתובות פרק הנושא ק"א ב' שאף הוא אומר כונתי היתה להתלוצץ בך ואלו אמר שלא להשביע את עצמי הודיתי אינו כלום שאין אדם מודה בתביעה מצד זה וכן אין אדם מודה בפני האחר מצד זה ומ"מ י"מ שכל שלא על ידי תביעה הוא מודה אין בו דין תורת השטאה ואותה של פרק הנושא הם מפרשים אותה על ידי תביעה וכל שעל ידי תביעה יש בו טענת השטאה אבל המודה מעצמו שלא בפני המלוה אין כאן דין משטה אני בך אלא שאפשר לו לפטור עצמו באדם עשוי שלא להשביע את עצמו ואף בזו אם אמר לא היו דברים מעולם אין מוחזק כפרן ומ"מ גדולי המחברים כתבו דוקא כשאמרה דרך שיחה וכמערים אבל אם אמרה דרך הודאה ואחר אמר לא היו דברים מעולם אין שומעין לו אא"כ יאמר אח"כ שלא להשביע את עצמי נתכוונתי:

**שמא** תאמר מה למדנו משמועה זו ר"ל מטענת אדם עשוי שלא להשביע את עצמו וכבר למדנוה ממשנתינו שאמרה הוא אמר לי אינו כלום וכמו שפירשנו במשנה יש אומרים שלמדנו בה שאע"פ שבטענת משטה אני בך אין פותחין לו מ"מ בטענה זו הואיל וההודאה היתה לפי תומו ושלא בפניו ועכשיו אינו יודע מה לומר אלא שאינו חייב פותחין לו וכן כתבוה גדולי הדורות שלפנינו ודברים של טעם הם ואף גדולי המחברין נראין מסכימים עליה כמו שנבאר למטה וי"א שלמדנו בה שאפילו אמר המודה לפי תומו לשני עדים שיהיו עדים על כך אינו כלום והכל עשה שלא להשביע ואין הדברים נראין שכל המזמין עדים על דבריו אין דעתו לחזור ומ"מ הם מביאין ראייה ממה שאמרו בתוספתא הודאת בעל דין כמאה עדים במה דברים אמורים בזמן שתבעו והודה אבל אם הודה מעצמו יכול לחזור בו ופירשו בה בזמן שתבעו והודה ובאתם עדי וכמו שכתבנו ואף בזו אם הודה מעצמו יכול לחזור אלא שאחרים פירשו בה בזמן שתבעו והודה שאם לא טען משטה אני בך אין טוענין לו אבל אם הודה מעצמו יכול לחזור ואע"פ שלא

טען שלא להשביע את עצמי נתכוונתי טוענין לו או שאפשר לפרשה בשכיב מרע שאם הודה דרך תביעה אין בו דין משטה אני בך שאין אדם משטה בשעת מיתה אבל הודה מעצמו ושלא בפניו יכול לחזור מטעם אדם עשוי וכו' ומ"מ גדולי המפרשים מכריעין בה שאם הודה מעצמו ואמר להם אתם עדי ושתק יכול לחזור שהרי ראש התוספתא שתבעו והודה ודאי בשאמר להם אתם עדי ואעפ"כ אמרו בסופה שיכול לחזור:

**כל** שכתבנו בהודאה שצריכים אנו בה לאתם עדי כתבו גדולי המפרשים דוקא בשלא הוזמנו לעדות אבל אם הוזמנו לעדות הרי זה כמי שאמר אתם עדי וכן הדברים נראין אלא שיש מפקפקין בדבר בלא טעם:

**מי** שהודה בפני עד אחד ואמר לו אתה עדי וכשתבעו הוא אומר משטה אני בך או שכפר ואמר לא היו דברים מעולם י"א שאין בזה כלום לא לתשלומין אע"פ שהודה הואיל ואמר משטה אני בך ולא לשבועה אם כפר כשאר הלכות עד אחד ואע"פ שכל ששנים מחייבין אותו ממון אחד מחייב שבועה דווקא כשכפר במה שאם היה מודה היה מתחייב אבל בזו הואיל ואף אם הודה עכשיו שהודה לו יכול לומר משטה הייתי בך אין כפירתו כלום כך כתבוה גדולי הראשונים שבקטלונייה והקשו לעצמם ממה שאמרו למטה הודאה אחר הודאה מצטרפין כלומר שאם אמר אחד ביום ראשון הודה לו בפני מנה והשני אמר ביום שני הודה לו בפני מנה מצטרפין ואם הודאה בעד אחד השטאה היא האיך מצטרפין ומ"מ הם משיבים לעצמם שמאחר שנצטרף לו עד שני יצא לו מכלל השטאה ואע"פ שקשה לומר אחר שבראשון היתה השטאה האיך חוזר וניעור בעדות האחר שמא אף יש כאן הוכח הואיל והודה שני פעמים בזה אחר זה ויש נמשכים להסכים לדעת זה אלא שמפרשים הודאה אחר הודאה מצטרפין בשכל אחד אומר ביום א' הודית בפני ובפני אחר שהלך לו למדינת הים ואע"פ שאמרו למטה באמר ליה בהאי מנה דאודויי קמך אודויי נמי קמי פלניא שהדבר מוכיח שאין שם אלא אחד לאו דוקא פלניא אלא קמי פלניא שישנו עכשיו בכאן ובפני אחר שהלך לו אבל כל שאמר בפני לבד הודיה אינו כלום ואין מצטרפין ואין שיטה זו השניה נראית כלל ומ"מ יש לשאול לשטה ראשונה הלואה אחר הודאה האיך מצטרפין שאם בהודאה אחר הודאה מצטרפין והדין נותן שמאחר שהודה שני פעמים יש כאן הוכח שאין כאן השטאה אבל בהלואה אחר הודאה אין לומר כן ומ"מ הם נסעדים במה שתירצו תחלה שכל שנצטרף אחד עם הראשון יצא מכלל השטאה ומ"מ חכמי הדורות חולקין לומר שכל שאמר אפילו לאחד אתה עדי הודאה היא ואם מודה בהודאה ר"ל שהודה בפניו חייב ואין יכול לומר משטה אני בך

ואם כפר בהודאתו חייב בשבועה וכן עיקר שכל שמזמין אדם לעדות וכל שכן כשאומר לו שיהא עד בדבר אין כאן השטאה וכן כתבוה גדולי המחברים לפי תמם:

**זה** שאמרנו במודה מפי עצמו שיכול הוא לומר שלא להשביע את עצמי נתכוונתי אם נאמרו הדברים כמוסר דבריו וכמצוה ומודיע להסיר תקלה ומכשול מביתו יראה שדבריו קיימין ומ"מ גדולי המחברים כתבו אף בזו שכך הוא לענין שאין טוענין לו אבל אם טען שומעין לו ויראה מדבריהם שכל שאמרה דרך שיחה וכמערים טוענין לו וכן כתבו שכל שהודה בפני שנים דרך הודאה אינו יכול לומר משטה אני בך שכל האומר דרך הודאה כאומר אתם עדי הוא ונראה לפרש דבריו שאמר להם דעו שאני חייב לפלוני וכו' שאם לא כן הרי סתר את דבריו ודברי כל השמועות או שמא הכל תלוי לפי סגנון הדברים והכל לפי ראות עיני הדיין וכבר כתבנו מזה באחרון של בתרא והוא שכתבו במקום אחר בדיני עדות שכל המודה בפני שנים דרך הודאה יש לזה אצלי כך וכך או שאמר אתם עדי או היו עלי עדים בין שאמר לוה בין שאמר מלוה ושתק לוה כמאמין לדבריו הרי אלו עדים ואין צריך לומר אם קנו מידו או שצוה להם לכתוב שטר וחכמי פורווינצאה כתבו שאם אמר מלוה כתבו לי שטר ושתק לוה שכותבין:

**כל** שאנו מצריכין אתם עדי דווקא בהודאה אבל בראיית מעשה אין אנו צריכין לאתם עדי אלא כל שראו הרי הם מעידים והוא שאמרו בהדיא בשני של קדושין מ"ג א' אלא מעתה קדש את האשה בפני שנים ולא אמר להם אתם עדי הכי נמי דלא הוו קדושין אלמא כל שבראיית מעשה אין צורך לאתם עדי ולא להזמנת עדות:

**מי** שהודה לחברו מנה ונתן לו משכון אין דין השטאה כלל ויראה לי אע"פ שאין המשכון שוה כנגד ההודאה ואפילו לשעתו אינו חוזר וכן כתבו הגאונים וכן כתבו שכל שמודה בבית דין אין צריך לאתם עדי וכן כתבו שלא נאמר דין אתם עדי אלא במודה לחייב את עצמו אבל מודה לפטור את חבירו כיון שהודה בפני עדים נפטר ואין בה דין השטאה והם דברים הנראין ואי אתה צריך לומר שאם הודה בכתב ידו אינו צריך לומר אתם עדי אחר שהזקיק עצמו למעשה הודה בלא שום מעשה אפילו הודה שבשטר הוא חייב לו יכול לומר משטה אני בך וכל שכן הוא שהרי יכול לומר לו אם כך הוא אחוי שטרך וכן כתבנוה בכתובות פרק נושא:

**זה** שכתבנו עכשיו בשם הגאונים שהמודה בבית דין אין צריך לאתם עדי כתבו גדולי המחברים שהיחיד שהוא מומחה לרבים אע"פ שדן דיני ממונות ביחידי אין ההודאה שבפניו הודאה ואפילו היה סמוך אבל השלשה אפילו אינן סמוכין ואפילו הדיוטות

ההודאה בפניהם קרויה הודאה בבית דין וכן הכופר בפניהם ובאו עדים הוחזק כפרן ואינו חוזר וטוען וכבר כתבנוהו בפרק ראשון:

**כל** שנגמר דינו בבית דין אחד לשלם ושלם מקצת על פי אותו הבית דין ואח"כ נתמנה בית דין אחר וראו מן הדין שלא כדין נתחייב ופטרוהו ממה שנשאר לשלם אין אומרין להחזיר מה שכבר נתן הואיל ולא נתברר טעותו של ראשון אע"פ ששיטת הענין מתפשטת כדברי השני ועל כיוצא בזה נאמר בתלמוד המערב מה שנתת על פי בית דין נתת ומה שאתה נוטל על פי בית דין אתה נוטל ובפרק רביעי יתבארו הדברים בענינים אלו על איזה צד חוזר הדין ועל איזה צד אינו חוזר ומ"מ י"א אם אין דינו של שני מתפשט יותר מדינו של ראשון ואין בה ראיה גמורה לסתור את דינו אינו רשאי לסתור את דינו מדין חכם שאסר וכו' ולי נראה שכל שאחר מיתת חבירו אין בו דין חכם שאסר וכן כל שלא במקומו או שמא לא נאמר כן אלא באיסורין:

**מי** שהודה בפני שנים ובאתם עדי שהיא הודאה גמורה או שהודה מפי עצמו דרך הודאה על הדרך שבארנו אע"פ שהודאתו הודאה אין שנים אלו רשאין לכתוב לו שטר אא"כ אמר כתבו וחתמו ותנו לו ואף בזו י"א שצריך להמלך בו אלא שאין הדברים נראין הא מ"מ כל שלא אמר כתבו וחתמו אין כותבין נוח לו להיותה מלוה על פה שיהא נאמן בה לומר פרעתי ולא שתהא מלוה בשטר ואם קנו מידו כותבין אע"פ שלא אמר כתובו שסתם קנין לכתיבה עומד הודה בפני שלשה הואיל ואינם בית דין ידוע וקבוע לעיר אף זו אין כותבין שאין אלו אלא עדים בעלמא ולא סוף דבר בשהיו אותם השלשה יושבים במקרה אלא אפילו קבצם התובע ואפילו אמר היו עלי דיינין עד שיתחילו בענין במעשה הדיינין לקבוע להם מקום ולשלוח לנתבע אחר ששמעו מה שזה קובל עליו וכשבא לפניהם ומודה לפניהם הרי זו הודאה וכותבין אותה ויש חולקין לומר שכל שאמר המלוה היו עלי דיינים והיה שם הלוה והודה כותבין ונותנין ואע"פ שמר בר רב אשי הוא בעל הסברא הראשונה וכלל גדול בתלמוד כל שלא נאמר בתלמוד לית הלכתא כמר בר רב אשי הלכה כמותו חוץ ממיפך שבועה וחיובי הם גורסים בר ממיפך שבועה וחיורי ואודיתא אלא שגדולי הגאונים והפוסקים והמחברים פסקו כדעת ראשון:

**זה** שביארנו שאף בג' אין כותבין עד שיעשו מעשה בית דין כבר ביארנו הטעם שכל שאינו בית דין קבוע וידוע לכל אינו נקרא בית דין עד שיעשו מעשה בית דין ונמצא שאין כאן אלא עדות בעלמא וגדולי המחברים תלו הטעם שמא יתן לו ונמצא תובעו פעם אחרת שהרי לא יהא נאמן לומר נתתי ונראה מדבריהם דוקא בשיצאו מלפניהם וחזר ואמר כתבו לי הודייתי הא בפניהם כותבין ויזהר הלה שלא יפרע אא"כ מחזיר

הודייתו ולדעת זה צריך לשאול ואם כן אף בשעשו מעשה בית דין האיך לא נחוש לזו ולא עוד אלא שבפירוש אמרו בראשון של מציעא בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו אמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ומ"מ לעיקר הקושיא שבכאן יראה שאין להם לחוש לכך בבית דין קבוע שיש לו לידע שכל שנעשה בבית קבוע הרי הוא כנכתב ולא היה לו לפרוע אא"כ ידע שלא כתבו לו או שיכתוב שובר ולקושית ראשון שבמציעא יראה לומר שבאותה שמועה הואיל והוא כפר מתחלתו ולא בא שכנגדו לבית דין אלא ליפרע ממנו מתוך כפירתו מכיון שנתחייב חזקה שיוצא ופורעו אבל בזו שהלוה מודה היה מתחלתו ולא בא שכנגדו לבית דין ליפרע ממנו אלא לעשות הודאתו קיימת שלא ישמט ממנה היום או מחר בטענת השטאה או בטענת פרעתי או לסיבה אחרת נמצא שכל עצמו אינו בא אלא לעשותה מלוה בשטר שלא לטעון עוד פרעתי ומתוך כך כותבין וגדולי המחברים פרשו שזו שבמציעא בשנים שבאו מאליהם לדין ומכיון שמאליו בא ויצא חייב חזקה עליו שנתן אבל זו שבכאן בשלא בא הנתבע עד ששלחו והביאוהו ומכיון שנעשה סרבן מעיקרו להתפייס עמו עד שהכריחוהו בית דין חזקה עליו שלא פרע וכותבין וי"מ לשיטה זו מה שנאמר כאן עד דקבעו דוכתא ושלחי ליה שהיה סרבן והוצרכו להביאו ויש מי שפירש באותה האמורה במציעא כתיבת אדרכתא על נכסי הלוה אבל כתיבה בשטר לעולם כותבין שכל שבבית דין מעשה שטר הוא:

**עיקר** הלואה אין כותבין אותה אא"כ קנו מידו או שיאמר כתבו וחתמו וזה שתפשה בכאן בהודאה ולא בהלואה מפני שהוצרך לומר בה בפני שלשה ובהלואה אין דרכו של אדם ללות בשלשה ולעשותם בית דין ואף במלוה אם אמר כתובו וחתומו בלא קנין כתבו גדולי המחברים שצריכין לימלך בו קודם שיכתבו ויתנו ואין הדברים נראין ולא נאמר אלא בתוספת כתובה שהיא מתנה כמו שיתבאר בחמישי של כתובות וכן כתבוה גדולי המפרשים:

**כל** מה שכתבנו במניעת כתיבה של הודאה לא נאמר אלא במטלטלין ואפילו היו בעין שהרי מ"מ מחסרי גובייניא הם אבל הודה לו בקרקע אפילו בפני שנים ואפילו לא קנו מידו אפילו לא אמר להם כתבו כותבין ונותנין שאין כאן לחוש לכלום ומה שאמרו בחמישי של כתובות נ"ה א' אמר לעדים כתבו וחתומו והבו ליה לא קנו מיניה צריך לאמלוכי ביה בזו טעם הדבר מפני שבאותה שעה הוא בא להקנותו וראוי לחוש שמא חזר בו אבל זה שהוא מודה שהוא שלו אין השטר אלא גלוי מלתא בעלמא:

**הודאה** זו שבקרקע פירושה שהוא מודה שהיא שלו ואין אומרין שאם יכתובו תעשה מלוה שבשטר ואם יפסד הקרקע ביד המודה יגבנה ממשועבדיו שהרי שלו הוא

וברשותו היא עומדת ואין על זה אחריות על פסידתו שמא תאמר נחוש שמא זה שהודה חוזר ולוקחה ממנו ואינו מדקדק לכתוב לו שטר עליה שמאחר שראהו בתביעתו שלא הוציא שטר ולא ראיה אלא שזכה מתוך הודאתו ולאחר זמן יוציא הלה שטר הודאתו ויגבה הקרקע ממנו שאין חוששין לזו שאין אדם עשוי ליקח זכות של קרקע בלא שטר ואם הוא עשה כן אין אנו אחראים לשוטים ומ"מ אם הודאה זו אינה הודאה שהיתה שלו אלא שהוא מכרה לו יש לומר שאין כותבין שמא בעדים מכרה לו ואם יכתבו שטר עליה אם יבא בעל חוב של מוכר ויטרוף גובה האחד מן המשועבדים ואם אין שטר אינו גובה אלא מבני חרי ואע"פ שאמרו המוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים דוקא בעידי מכירה שמוציאין הקול אבל עדי הודאה אין מוציאין קול ויש חולקין בזו:

**כל** שטר הודאה אע"פ שלא נכתב בה שפלוני המודה אמר לנו כתבו וחתמו ותנו לו כשר חזקה שאלמלא לא אמר להם כך לא היו העדים כותבין וכן אמרו בקטן שמכר שכתבנו עליו בבתרא שאין מכירתו מכירה שאם מכר ומת וערערו קרוביו על מכירתו לומר שקטן היה אם אין להם עדים אין טענתם טענה ויתקיים השטר בחותמיו חזקה על העדים שלא חתמו אא"כ ידעו שהוא גדול עד שיתברר בעדים אחרים שקטן היה ומכאן כתבו גדולי פורבינצא בחבוריהם שכל שנכתב שם בשטר תלתא וכן שחתמו שלשתם אלא שנמצא אחד מהם קרוב אע"פ שלא נכתב שקבלוהו עליהם דנין מן הסתם שקבלוהו עליהם ודנין בה שאין חוששין לבית דין טועים ואין נראה לי:

**שטר** הודאה שיצא בלשון בית דין ולא בלשון עדות כגון שלא אמרו זכרון עדות אלא זכרון דברים או שאמרו בפירוש אנו בית דין חתומי מטה כך היה וכו' ולא היו חתומים בה אלא שנים וכן לא נכתב שם במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי ולא שום לשון שיהא נראה מכללו ששלשה היו אין דנין אותה בשטר הודאה שמא הם חשבו להיות בית דין בשנים וכתבוהו בלא צואת כתיבה והרי פסקנו ששנים שדנו אין דיניהם דין ואף לדעת הפוסק שדיניהם דין מ"מ הודאה אינה הודאה בבית דין אלא בבית דין של שלשה הא כל שנכתב שם במותב תלתא או איזה לשון המוכיח ששלשה דנו אע"פ שלא חתמו אלא שנים כשר:

## דף ל.

**מי** שבא ואמר אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם בבית לא אמר כלום ואין שומעין לו ואפילו העיד שבלשון הודאה אמר כן וכמוסר דברים אין היורשים שומעין לו עד שיצטרף עד אחד עמו ואע"פ שעד

אחד נאמן באיסורין דוקא להקל אבל להחמיר לא שאם כן הרי כל אחד יכול לאסור כל מה שביד חבירו בשדה הואיל והיה זה יכול ליטלן מעכשיו וליתנם לאותו שמעיד שהן שלו אם העיד שבלשון הודאה ומסירת דברים אמרה נאמן ואם כמערים אינו כלום בנים שראו את אביהם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם אם כמוסר דברים קיימין ואם כמערים כגון שהיה מתירא עליהם שמא יטלום או שיחזיקוהו בעשיר ויוסיפו בהוצאותיו אין זה כלום היו יודעין באביהם שהניח מעות של מעשר שני ולא ידעו היכן והיו מצטערים על כך בא להם בדמיון החלום שכך וכך הם ובמקום פלוני הם והלך ומצא אין זה כלום והרי הוא יכול להוציאן במקומו כשאר נכסיו שפעלת המדמה אע"פ שצודקת במקצת הרבה פסולת מתערב עמה ואין חוששין לו עד שיתברר:

**כבר** ביארנו במשנה שכל שגמרו את דינם מכניסין אותם וגדול שבדיינין אומר להם איש פלוני אתה זכאי וכו' ושאין לאחד מהם לומר אני הייתי מזכה אלא שחברי רבו עלי הכל כמו שביארנו במשנה הוצרכו לכתוב בזה פסק דין כגון ששאל אחד מהם כן כותבין אנו בית דין הוזקקנו על ענין פלוני ופלוני וכו' שבאו לפנינו וטענו כך וכך ונשאנו ונתננו בדבר וכו' עד שמתוך דברינו נזדכה פלוני ונתחייב פלוני ליתן לו כך וכך ואין מזכירין שם המזכין ושם המחייבין ושלשתם חותמין ובתלמוד המערב אמרו אמר ר' יוחנן השנים המזכין כופין את המחייב לכתוב זכאי והוא הדין בהפך וכל שטעו בדינם על צד שיהו חייבין לשלם כגון שנעשה מעשה על פי הגמר דין ואי אפשר להחזיר אתה צריך לידע האיך הדין בזה שבטל במעוטו ועל כרחו נעשה אותו גמר דין ולפי סוגיא זו כתבו גדולי הדורות שלפנינו שהשנים חייבין לשלם והשלישי פטור שהרי אומר להם אי לדידי צייתיתו אתון נמי לא שלמתון ומ"מ אף השנים אין משלמין כל הממון אלא שני החלקים שהרי הם אומרין לשלישי אי לאו דאת בהדן לחודן לא סליק דינא ונמצא הנדון מפסיד השליש אם אי אפשר להחזיר את הדין או שהלך האחר עם מעותיו:

**כבר** ביארנו במשנה שאין אנו צריכין שיעידו שני העדים כאחד אלא שומעין דבריו של זה היום ולכשיבא חבירו למחר שומעין לו וכתבו גדולי הפוסקים בתשובת שאלה שאם הביא עד אחד ונשבע הנתבע על פיו ופטרוהו ואח"כ הוציא הלה עד שני שמחייבין את הנתבע והאחר נעשה חשוד על השבועה ומ"מ דוקא בשמעידים על מנה אחד אבל אם העידו זה על מנה אחד וזה על מנה שני אע"פ שהם מצטרפים לחייבו כמו שיתבאר בסמוך בזו הואיל ונשבע כבר נפטר מעדותו של ראשון ועד שני על מנה אחר הוא מעיד ולא סוף דבר בהלואה אחר הלואה אלא אף בהודאה אחר הודאה אמנה דקא מסהיד

האי לא מסהיד האי כלומר שהדבר ספק ושמא כך הוא אבל כל שהעידו על מנה אחד אפילו נשבע על פי האחד מחייבין אותו על פי השני שנצטרף עמו ויש ראיה לזה ממה שאמרו בכתובות כ"ו א' דאתא חד סהדא ואמר דכהן הוא ואסקיניה ואתו תרי דאמרי בן גרושה וכו' ואחתיניה והדר אתא חד ואמר דלאו בן גרושה הוא ואסקיניה ואע"פ שמשבאו שנים נתבטל עדותו של ראשון לכשיבא השני הוא חוזר וניעור ומצטרף עמו: **כשם** שבהגדה אין אנו צריכין שיעידו שניהם כאחד כך בראיית הדבר שהם מעידים עליו אין אנו צריכים שיראו שניהם כאחד אלא אפילו העיד האחד שראה ענין זה ביום א' וזה העיד על אותו ענין בעצמו שראהו ביום ב' מצטרפין בדיני ממונות בין בהודאה אחר הודאה בין בהלואה אחר הלואה בין בהודאה אחר הלואה בין בהלואה אחר הודאה אלא שלדעת קצת מפרשים אין המדה שוה בכל אלו שבהודאה אחר הודאה ובהודאה אחר הלואה אתה מפרשה אף בשאין התובע תובע אלא מנה אחד ומביא עד אחד שהודה לו ביום א' ואחר שהודהו לו ביום ב' וכן שמביא עד אחד שהלוהו לו ביום א' ואחר שהודהו לו ביום ב' ואין כאן הכחשה משני לראשון כלל שאם שניהם בהודאה אפשר שהודה וחזר והודה אותו מנה בעצמו ואם ראשון בהלואה ושני בהודאה אפשר שהודה בפני שני מה שלוה בפני ראשון ואף זה י"מ דוקא בשאין תובע מזכיר זמן להלואתו או להודאתו אלא שטוען שמנה הלוה לו או שהודהו לו וזה כופר ומביא עד אחד על הלואה או הודאה שביום פלוני ואחר על הודאה או הלואה שביום אחר שאלו תבע הוא על הלואה שביום פלוני ואין לו אלא עד אחד על הלואה שבאותו היום האיך יתחייב על עד שבהלואה אחרת והוא אינו תובעה והרי טוענו חטים והודה לו בשעורים פטור אף מן השעורים אלא בשאין התובע מזכיר זמן בתביעתו ומתוך כך בהודאה אחר הודאה או בהודאה אחר הלואה מצטרפין אלא שבהלואה אחר הלואה או אחר הודאה אף בשאינו מזכיר זמן להלואתו הרי מ"מ הרי הוא אינו תובע אלא מנה אחד ומתוך דבריהם שנים הם והאיך מחייבין אותו אף באחד והרי על כל פנים הוא מודה שהאחד שקר שהראשון מעיד על הלואה שביום א' וזה על הלואה שביום ב' והרי זה אינו תובע אלא מנה והודאתו כמאה עדים וא"כ הכחשה יש כאן ומתוך כך פירשו חכמי הדורות שלפנינו בשני אלו שאין להם מקום אלא בשהוא תובעו שני מנים אחד מיום א' ואחד מיום ב' והביא עד אחד מכל אחד מן המנים ומצטרפין לשלם מנה אחד אע"פ שאין עדותם בא על מנה אחד וכן במנה שחור ומנה לבן וכן בדמי יין ושמן הנזכרים בסוגיא ואחר שהוא תובע את שתיהן מצטרפין שהרי הכל בכלל התביעה:

**וכן** כתבו שעל המנה האחד נשבע שבועת מודה מקצת ולא מצד העד האחד שהרי חייבוהו ממון אלא ממה שאמר ר' חייא בראשון של מציעא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום ועדים מעידים על חמשים נותן חמשים ונשבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדת עדים ויש חולקין לפרשה אף בתביעת מנה לבד ולא עוד אלא שלדעתם אם תבעו מאתים על הדרך שהצענו הדבר מוכיח שעל שני מנים הם מעידין ואין מצטרפין והרי הוא גלה בתביעתו שהעדים מחולקים הם אבל כשאינו תובע אלא מנה אף בהלואה אחר הלואה אומרין ששניהם על מנה אחד הם מעידים אלא שאין מדקדקים ביום ההלואה ואין הדברים נראין שהרי מ"מ עדות המוכחשת בחקירות היא אלא שלא אמרו מוכחשת בחקירות ליבטל אלא בהכחשה גמורה על הדרך שיתבאר וזה שכתבו גדולי המפרשים בענין זה שכל הכחשה שאינה בעיקר הגורם לחייב הממון הן שההכחשה בין התובע והנתבע הן בין התובע והעדים הן בין העדים עצמן אינה הכחשה לדעת ר' יהושע שהלכה כמותו ומעתה הלואה אחר הלואה וכל חברותיה וכן מנה שחור ומנה לבן מצטרפין הואיל והם שוים בעיקר חיוב הממון וכעין מה שאמרו בבתרא נהי דאתכחיש באכילתא באבהתא מי איתכחוש אבל ביין ושמן שההכחשה בעיקר חיוב הממון אין מצטרפין אבל בדמי יין ודמי שמן הרי שניהם שוים בכל היין והשמן:

## דף ל:

**מאחר** שביארנו בהלואה שאין צריך שתהא ראייתם כאחד כל שכן בקרקע אם יעיד אחד בהודאה שביום ר"ל שביום פלוני הודה לפניו שקרקע זה של פלוני והאחר העיד שביום אחר הודה לו כן מצטרפין וכן הדין בעידי חזקה כגון שזה אומר שאכלה אב"ג לשמטה וזה העיד שאכלה דה"ו ואע"פ שבזה אומר שאכלה אג"ה וזה אומר שאכלה בד"ו אינו כלום טעם הדבר שאין כאן עדות שלש שנים רצופות וכן אם אחד מעיד על שנה ואחד על שנים אינו כלום שהרי זה חצי עדות וחצי דבר הוא אבל שנים מעידים על ראשונה ושנים על שניה ושנים על שלישית הואיל ועדותם מועיל לחייב המחזיק בפירות אם לא העידו בין כולם על שני חזקה כשהעידו מיהא על כלן זכה בחזקתו כמו שהתבאר במקומו וי"מ בעדות חזקה שהעיד אחד שראהו מסייע עמו ביום א' וזה העיד עליו כן ביום ב' שהסיוע הודאה היא כמו שבארנו במקומו בפרק חזקת ל"ה ב' בשמועת ואי דלי ליה צנא דפירי:

**וכן** הדין בעדות בכור שעדותם מצטרפת בו אף בזה אחר זה ודבר זה אתה מפרשו בבכור אדם שאין אחד מן האחים נאמן לומר בכור אני ואטול פי שנים עד שיביא עדים ואם

הביא עד אחד שביום א' שמע מאביו שהוא בכור ואחר ששמע כן ביום שני מצטרפין ונוטל חלק בכורה על פיהם ושמא תאמר והרי אין זה אלא עד מפי עד שכל שמעיד שמאביו שמע עד מפי עד הוא אין זה כלום שעיקר העדות בבכור כך הוא והרי זה כעדים שהעידו שהודה ראובן בפניהם מנה לשמעון שאף זה הוא מודה שראוי זה ליטול בנכסיו פי שנים ואי אתה יכול לפרשה בבכור בהמה ומצד שאין הכהן נאמן עליו לומר שמאליו נפל בו מום מפני שנחשדו להטיל מום בבכורות ואם הטיל קנסו אותו שלא ישחט לעולם שהרי מ"מ עד אחד נאמן בכך לומר שלא נפל בו מום זה בידי אדם ומתירין אותו ליאכל במומו על פיו ואפילו עד מפי עד כמו שיתבאר במסכת שבת פרק חבית שעד אחד נאמן בו ואפילו כהן אחר אין אנו צריכין לצירוף:

**אף** לענין בן ובת אם באו שני עדים והעיד אחד מהם שראה שתי שערות בצד אחד והשני העיד שראה שתי שערות בצד השני הואיל ושני המקומות מתחומן של שערות מצטרפים שהרי שניהם העידו עליהם שגדולים הם ודבר זה גדולי המחברים כתבוהו על ששניהם מעידים בגבה או בכריסה אלא שעדותם חלוקה בשמאל וימין ונראין הדברים אפילו העידו אחד על שנים שבגבה ואחד על שנים שבכריסה אבל אם העיד אחד על שערה אחת שבצד ימין והשני על שערה אחת שבצד שמאל שזהו חצי עדות וחצי דבר או אם העידו שניהם בשערה שבגבה ושנים אחרים בשערה שבכריסה אע"פ שיש כאן עדות שלמה מ"מ חצי דבר לזה וחצי דבר לזה הוא שכל אחת לא העידה אלא על חצי דבר ואינה דומה לעדות חזקה שיש עיקר בעדותם לאיזה דבר כמו שבארנו למעלה הא כל ששנים אומרים אחד בגבה מצד שמאל ושנים אומרים אחד בגבה מצד ימין יראה שמצטרפים הואיל ושניהם מעידים בגבה ואע"פ שמלשון גדולי המחברים נראה שאף אלו אין מצטרפין אנו כתבנוה בשטת גדולי רבותיהם שפירשוה כן להדיא בשלישי של בתרא ומה שפירשנו בענין זה שאינו דומה לעדות החזקה מפני שיש לעדות החזקה עיקר לאיזה דבר כך פירשוה גדולי הפוסקים אלא שלא נתישבה דעתינו בדבריהם כמו שיתבאר במקומו ולא הארכנו בה בכאן מפני שאין זה מקומה וכבר הארכנו בה בכדי הצורך בקמא פרק מרובה בסוגית המשנה השלישית:

**עד** אחד בכתב ועד אחד על פה הרי אלו מצטרפין אלא שדבר זה יש בו תנאים וכבר הארכנו בענין זה בבתרא פרק אחרון אבל עד ודיין אין מצטרפין על הדרכים שביארנו בשני של כתובות:

**אע"פ** שדיני ממונות אינן בדרישה וחקירה ואין אנו צריכין לידע איזה יום וכו' אם אמרוה מאליהם ונמצאו מוכחשין בהן עדותם בטלה אבל אם הוכחשו בבדיקות שאין הזמה

תלויה בהם עדותן קיימת ומ"מ אף בחקירות דוקא בהכחשה גמורה כגון שאמר אחד ביום א' והאחר אומר לא כי שביום א' עמי היה וביום ב' לוה או שאמר האחד בירושלים והשני אומר לא כי אלא בלוד ואי אפשר לירושלים ולוד ביום אחד וכן אמר האחד חבית של יין ביום פלוני והאחר אומר כל אותו היום עמי היה וחבית של שמן היתה אע"פ שאין כאן הזמה הואיל ומוכחשים במה שהוא עיקר העדות אבל אם אמר אחד מנה לבן ר"ל של מטבע חדש והלה אומר מנה שחור ר"ל של מטבע ישן אפילו העיד שכל אותו היום עמו היה ולא הלוה לו אלא ישן מצטרפין וכל שכן בין ארנקי שחורה ללבנה שאין דרכן של בני אדם לדקדק באלו ומ"מ בדיני נפשות כל שהוכחשו אף בבדיקות כגון זה אומר בסיף וזה אומר ברומח זה אומר כליו שחורים וזה אומר לבנים עדותן בטלה ובדיני ממונות שבארנו שאם הוכחשו בחקירות עדותן בטלה דווקא שהוכחשו אבל אם אמרו שניהם אין אנו יודעין או שאמר אחד מהם איני יודע עדותן קיימת מה שאין כן בדיני נפשות שבדיני נפשות אנו צריכים לעדות שאפשר להזימה אבל דיני ממונות הואיל ואינם בדרישה וחקירה אין אנו צריכים לכך:

## דף לא.

**אחד** אומר מנה הלוהו ואחד אומר על אותה שעה בעצמה מאתים הלוהו חייב מנה שהרי בכלל מאתים מנה ונמצאו שניהם מעידים על מנה ואין צריך לומר שכן בשתי כיתי עדים ושמא תאמר ישבע על מנה האחר מדין מודה מקצת שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים כמו שבארנו למעלה מכח שמועת ר' חייא האמורה בראשון של מציעא אינו כן שבכאן אותו העד שמעיד שאינו אלא מנה מסייע לנתבע מה שאין כן בשמועת ר' חייא וי"מ שמועה זו בשהוא תובעו מאתים שאם אינו תובעו אלא מנה הרי התובע מודה בשקרותו של זה וכן אם אמר האחד דמי חבית של יין שמסר לו י' דינרים לחבית של יין והשני דמי חבית של שמן שכ' דינרים מסר לו לחבית של שמן אף בהכחשה גמורה משלם כפחות שבהם ואף בזו י"מ אותה בשתובעו דמי שתיהן ויש חולקין שאם כן אף ביין ושמן כן ולמה הוצרכו להעמידה בדמים ומ"מ יראה שביין ושמן ממש אף בתביעת שניהם אינו כלום שאין לומר בה שבכלל השמן יין וכן עיקר:

**אחד** אומר בדיוטה העליונה הלוהו ואחד אומר בדיוטא תחתונה אף בהכחשה גמורה כגון שאמר לו אני הייתי עמך באותה שעה ובתחתונה היה ואע"פ שיש כאן הכחשת מקום מצטרפין שאין בני אדם מדקדקין בין תחתונה לעליונה הואיל ובית אחד הוא ועל דרך מה שאמרו בפרק חזקת לענין חזקה בין חטי לשערי לא דיקי אינשי וי"מ אותה

בשאין כאן הכחשה גמורה כגון שאינו מעיד על אותה שעה ושאינו מעיד שעמו היה ודיוטא פירושו עלייה הבולטת לרשות הרבים ובני רשות הרבים עוברים תחתיה:

**בא** לחבירו בכעין טענות אלו מדרך הודאה ר"ל שתבעו שהודה לו ביום א' מאתים ובאו העדים והעיד האחד על מאתים והשני על מנה י"א שאין אומרין בזו יש בכלל מאתים מנה שלא נאמר כן אלא בהלואה שאף באומר מאתים מודה שבתחלה מסר לו מנה ונמצא ששניהם שוים במסירת המנה אבל בזו העד שהוא מעיד בהודאת מאתים לא העיד בהודאת מנה כלל ונמצא שאין זה עדותו של זה אף אצל המנה ולדעת זה אף בהלואה אפשר לומר כן הגע עצמך שלא מנה לו עכשיו אלא שהיו המאתים צרורים וחתומים בארנקי ביד העדים ומצד אחר מנה בארנקי אחר ואמר האחד אותו ארנקי שבה המאתים מסרת לו והאחר מעיד על אותו של מנה הרי אין כאן מנה אחד שיעידו עליו כלל וכן אם אמר אחד זהובים במאתים מסרת לו וזה אומר מנה במטבע מסרת לו בכל אלו ובכיוצא בהם אין מצטרפין:

**תבעו** בהודאת שלש מאות והביא עד אחד במאתים ואחד במנה אין זה כלום שהרי הוא מודה שלא הודה לו לא מאתים ולא מנה:

**כבר** ביארנו במשנה שצריך כל אחד מן הדיינין להזהר שלא לומר אני מזכה וכו' אף בכל דבר שמחברו לחברו חייב אדם שלא לגלותו ושלא להביא דבר מזה לזה ועל כלם נאמר לא תלך רכיל בעמך מעשה היה בתלמיד אחד שהביא דבר מאחד מן התלמידים לחברו לאחר עשרים ושתים שנה והוציאוהו מבית המדרש והכריזו עליו דין גלי רזיא ומ"מ במקום שיש חלול וענייני איסורין ועבירות אינו כן כמו שיתבאר במקומו:

**כל** שכתבו בדיני ממונות שאינן בדרישה וחקירה יתבאר בפרק רביעי שאם ראה הדיין שהדין מרומה וחשש לו ראוי לו להביאו בדיני דרישה וחקירה אף בהודאות והלואות שהרי מעיקר הדין כך הוא ומשום נעילת דלת סלקום וכל שהדין נראה לדיין שהוא מרומה אין כאן דין נעילת דלת:

**המשנה** הששית והכוונה לבאר בה ענין החלק החמישי והוא שאמר כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין כלומר זה שנגמר דינו לחייבו או לפטור את בעל דינו מצד שלא מצא עדים או לתביעתו או לטענת זכותו ואחר שנגמר הדין מצא עדים וראיה המספקת הרי זה סותר את הדין אמרו לו הדיינין כל ראיות שיש לך להביא הבא מכאן ועד ל' יום הביא בתוך ל' סותר לאחר ל' אינו סותר שכבר הפקיעו הבית דין כל זכיותיו אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך ל' ומצא לאחר ל' וודאי אחר שהבית דין לא קנו ממנו להפקיע כל זכיותיו מעכשיו ולכשימצא אין דבר זה שאמרו לו להביא מכאן ועד

ל' יום מבטלת זכותו שכבר חפש ולא מצא ומה יעשה זה שלא מצא בתוך ל' ומצא לו לאחר ל' והלכה כרבן שמעון בזו ונמצא שכל שגמרו את דינו בסתם או אפילו אמרו לו הבא כל ראיותיך מכאן ועד ל' יום ולא מצאן עד לאחר ל' אין זכותו נפקע בכך וסותר את הדין ואפילו בדיעבד ר"ל שכבר פרע המתחייב מחזירין לו אלא שדברו אח"כ במדרגה אחרת שבדין זה והוא שזה הודה ואמר בבית דין שאין לו עוד עדים וראיה והוא ששאלו לו יש לך עדים או יש לך ראיה והוא אומר אין לי עדים וראיה כלל או שאמר אין לי עדים וראיה אלא אלו שכבר הבאתי לפניכם וגמרו את הדין על פי דבריו ואח"כ מצא ראיה או שטר או עדים אינו כלום ויתבאר בגמ' דוקא בשהדבר מוכיח שהיה הוא יודע בהן בזמן ששאלוהו ואמר שאין לו שסתם הדברים אדם יודע בעדיו וראיותיו ואף בזו חלק רשב"ג לומר שסותר שמא לא היה סבור שכן והוא שאמר מה יעשה זה שלא היה יודע וכו' כלומר שטוען עכשיו שלא היה יודע אע"פ שהדבר מוכיח שיודע היה ובזו אין הלכה כרשב"ג אלא כל שנראה שיודע היה ואמר שאין לו אינו סותר את הדין:

**ומ"מ** אף רשב"ג מודה במה שאמר בסוף המשנה שאם נתגלה הדבר שיודע היה כגון שראה שנתחייב ואמר לאלתר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה ר"ל מתוך אפונדתו שאינו כלום אין זה בלא חשש זיוף אלא שאין אנו צריכין לכך שאף בשיש הוכח בדבר שיודע היה אינו סותר הא כל שהדברים נראין שלא היה יודע ודאי סותר אף בזו והוא שאמרו עליה בגמ' דוקא בשהיו העדים או הראיה עמו במדינה שסתם הדברים כל שבא לדין יודע הוא מי היה לשם או חוקר הוא את בני עירו אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דיסקיא של אביו שהשטרות בתוכה מופקדת בידי אחרים סותר שיכול הוא לטעון זה שטענתי שאין לי עוד עדים או ראיה הוא שכבר חקרתי במה שהיה מצוי אצלי אבל אלו לא היו מצויין אצלי וכן כל שטען בדבר זה דבר שיש בו ממש ואפילו במצויים אצלו כגון שהיה זה שונאו וכובש את זכותו וכן כל כיוצא בזה נאמן וסותר את הדין ואין זה נקרא בכך סותר את טענתו שהרי זה אומר זה שאמרתי שאין לי או שלא ידעתי או שהייתי מכיר שזה לא ימסרם לי או שבמדינת הים היה ולא הייתי סבור שיבא ומעתה אם אמר בלשון מרווח יודע אני בודאי שאין לי עדים ולא ראיה לא בכאן ולא במדה"י לא בידי שמים ולא בידי אחרים אע"פ שלא קנו מידו להפקיע את זכותו אינו סותר ומ"מ פי' בגמ' שאף זו דוקא בגדול אבל בקטן שמת מורישו ונתבע או תבע מצד מורישו אחר שהגדיל אע"פ שאמר כן סותר את הדין שאין הקטן יודע בזכות מורישיו וסבור היה שנתגלה לו הכל מתוך חקירתו ולא נתגלה לו וכן כל כיוצא בזה לפי ראות עיני הדיין שהוא כלל גדול בדין ומ"מ אם היה הוא גדול שמת אביו דנין אותו

כגדול דעלמא ואע"פ שבמקום אחר אמרו גדול לגבי מילי דאבוה קטן הוא בזו נשתנה הדין שמן הסתם שמע מאביו או חקר על הענין:

**וזהו** ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

**כבר** ביארנו שזה שאמרו בקטן שמת מורישו שסותר את הדין פירושו בשנתבע אחר שהגדיל וזה שפירשנוה באחר שהגדיל הוא מפני שאם היה קטן בשעה שנתבע האיך הוזקקו בית דין לנכסיו ומ"מ אפשר לפרשה בשהיתה רבית אוכלת בהן או לכתובת אשה או לנמצאת שדה שאינה שלו:

**מי** שקנו מידו שאם לא יבא ליום פלוני יפקיע זכותו או עדיו או ראיותיו ויגמרו הדין לזכות חבירו נתקיימו התנאים ומ"מ אם הביא עדים שאונס עכבו פטור וכן כל כיוצא בזה וכן כתבוה גדולי המחברים:

## דף לא:

**שטר** שהיה יוצא מתחת ידי שליש אע"פ שהיו עדים שהושלש בידו אלא שאין שם עדים על איזה תנאי הושלש או אע"פ שהוציא השליש מתחת ידו אותו שטר בבית דין והוא שקרוי בכאן איתחזק בבי דינא לדעת קצת ואע"פ שהיה בו הנפק והוא שקרוי אתחזק לדעת קצת אם אמר השליש שהוא פרוע נאמן ואפילו לא היו הבעלי דין מודים שהאמינוהו עליהם שאלו היו מודים עליו שהשלישוהו לא היינו צריכים למיגו אלא אע"פ שאין מודים בכך הוא נאמן שהרי אלו רצה היה שורפו או קורעו קודם שיבא לבית דין ואמר שעל כך הושלש בידו ומ"מ אם היו שם עדים על איזה תנאי הושלש בידו אינו כן ואין אומרים להאמינו מצד שיכול לומר לקוח הוא בידי ועל שלו מיהא נאמן לומר נפרעתי שאין אותיות נקנות במסירה ואם יאמר שאגב קרקע נקנית לו הרי מ"מ היינו מצריכין אותו להביא ראיה על כך ושמא תאמר להאמינו מתוך שיכול לומר החזרתי תדע שאין מיגו אלא בשאין המיגו מקיים טענה הראשונה כגון בזו שהוא טוען שנפרעה והמיגו הוא שנשרפה והרי השריפה וטענת הפרעון שתיהן עולות לטעם אחד אבל אם יאמר שהחזיר נמצאת טענת המגו לקיים השטר וטענתו הראשונה להפקיע כח השטר ואין זה מיגו כמו שכתבנו בבתרא פרק הספינה:

**סימפון** ר"ל שובר היוצא מתחת ידי מלוה ואינו זכור על מה או שמת ויורשיו מצאוהו אם שטר החוב נמצא עמו כשר ואם שטר החוב בין שאר שטרות הקיימים אינו כלום שמא מלוה עצמו צוה לכתבו שיהא מזומן בידו בשעת פרעון ומ"מ דווקא בשאין שם עדים או יש שם ואינם בכאן או שאינם זכורים הא אם יש עליו עדים והם בכאן שואלים אותם

ואם אינם זוכרים אם יש בו הנפק כשר ואם לאו אינו כלום ואפילו נתקיימה חתימת העדים וזה שאמרו בכאן יתקיים בחותמיו התבאר בראשון של מציעא מפי חותמיו ואע"פ שאתה יכול לפרשה בכאן ביוצא מתחת ידי לוה ובקיום חתומים זו לא הוצרכו ולא עוד אלא ששם פירשוה ביוצא מתחת ידי מלוה ועל הדרך שפירשנו אין עליו עדים או שאינם כאן או שלא ידעו שכל אלו בכלל אין עליו עדים אם היה יוצא מתחת ידי שליש עם שטר החוב יעשו כדברי הסימפון וכל שכן אם השליש בעצמו אומר כן שאם רצה היה שורף שטר החוב ואין לפרשה בשאין שטר החוב בידו שאם כן באין עליו עדים למה הוא נאמן ואין כאן מתוך שאם רצה היה שורפו ולא שהאמינוהו שאין כאן האמנה אחר שלא מסרו לו השטר ואם שניהם מאמינים בטופסו אין כאן מחלוקת ואם מתוך שהחזירו ללוה אם רצה מאחר שאין שם עדים אינו כלום וכבר כתבנו דינים אלו במקומם בראשון של מציעא:

**שנים** שנתעצמו בדין לווה אומר נלך לבית הוועד ר"ל במקום שיש שם בית דין מומחים שמא יטעו אלו ויוציאו ממון שלא כדין ומלוה אומר שלא יוציא מנה על מנה ולא ידון אלא בעירו כופין אותו ודן בעירו ומודיעים אותו שאם הוצרך להם לשאול כותבין לבית הועד ודנין כפי מה שיבא להם ואם לא יצטרכו לשאול דנין כפי מה שיראו ואפילו אמר לכתוב טענותיהן לבית הועד מלוה יכול לעכב ואף אם אפשר לעשות כן בלא הוצאה וכן כתבוה גדולי פרובינצא בחיבוריהם וזה מטעם מה ששנו בפרק ראשון [דמכות] שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן וה"ה מפי הכתב שהרי בעדות הושוה מפי הכתב למפי התורגמן כמו שאמרו מפיהם ולא מפי כתבם ולא מפי התורגמן ולא עד מפי עד ואף בדין כן ומ"מ אם זה שלא נענה אומר להם כתבו מאיזה טעם דנתוני שמא טעיתם כותבין ונותנין לו קודם שיוציאו ממונו ונותנין לו זמן כראוי ואם ימצא שטעו יחזירו את הדין ומ"מ אם רצה המלוה לילך לבית הוועד כופין את הלווה וגדולי המחברים כתבו כן בכל תובע וכל נתבע ושכופין את הנתבע אף בנזקין וגזלות וגדולי הרבנים כתבו שלא נאמר לכוף אלא בלווה אבל מזיק ושאר הנתבעים אין כופין אותם כלל שאין אלו בכלל עבד לווה לאיש מלוה ומ"מ אף בלווה לא אמרו לכוף אלא בשיש ראיות לתובע מספיקות לפי אומד בית דין זה אלא שזה מתעקש וסבור לישמט ממנו בתחבולות של דיני עקיפין אבל בתביעת טענות מרומות אין מחייבין אותו לצאת:

**י"מ** שדבר זה נאמר בבית הוועד והוא מקום שיש בו מומחין אבל אם אמר לילך לבית דין הגדול שבירושלים אף המלוה אנו כופין בכך לטענת הלווה ומוציאין אותה משמועה שבראש פרק הגוזל בתרא אלא שכבר פסקנו שם שאין הלכה כן ומאחר שכן אף אנו

יכולין לפרש בית הוועד בית דין הגדול שבירושלים וכן פרשוהו גדולי המחברים וכן בארנו שם שכל שיש לדיין רשות מבית דין שבירושלים אין כופין אחד מהם לצאת וכן יראה שאם בית דין זה קבוע או מקובל על כל בני עירו מכח מנוי אין כופין אחד מהם לצאת ואף קצת חכמי צרפת פירשו בכאן בית הועד כגון ערכאות שבסוריא שהמחום רבים שמאותו מחוז עליהם אלא שאין נראה כן כמו שפירשנו בערכאות שבסוריא בראש הפרק:

**כל** שאמרנו שהמלוה יכול לכוף את הלוה י"א שאם תובעו שיפרע לו הוצאותיו רשאי ולא יראה לי כן ואפילו יצא הלווה זכאי שאם כן היאך אמרו דרך תמיהה יוציא מנה על מנה וכו' וכן יש שכתב שכל שאמרו שאין לווה יכול לכוף את המלוה בכך אם הוא טוען שיפרע לו הוצאותיו כופין אותו ואף זה אין נראה כן:

**זה** שאמרנו שיכול אחד מהם לומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני פירשו רוב מפרשים דווקא בדרך זה שנתעצמו מתחלה לדון שם או בכל צד וקודם גמר דין אבל כל שלא נתעצמו בכך ונגמר הדין אין כותבין להם כלל וכל שכן כשזה בורר לו אחד וזה אחד וכל שכן כשנתמנה לכלל העיר והביאו ראיה מפרק איזהו נשך ס"ט א' בשמועת הנהו בי תרי דעביד עיסקא בהדי הדדי אלא שאינה ראיה ברורה וכבר כתבנו הענין שם וכן כתבו רבים שאף בזמן שהוצרכו לכתוב לו אין כותבין טעם החיוב והפטור אלא שבא לפניהם דין זה ושחייבו את פלוני ושיראו הם אם ביררו בו יפה אם לאו אף גדולי המפרשים כתבו שלא נאמר לכתוב מאיזה טעם דנתוני אלא בזמן שיש בית הועד קבוע של מומחין אבל בזמן הזה שאין בית הועד אין יכול לזלזל בדיינים יזהר מתחלתו מי הוא ממנה ואח"כ אין בידו לזלזל ולחשדם בטעות אבל גדולי המחברים כתבו שבזמן הזה אע"פ שאין בית דין הגדול אם יש מקומות שיש חכמים גדולים מומחין לרבים ומקומות שיש בהם תלמידים שאין מובהקים כמותם דין מקומות של אותם התלמידים אצל מקומות של מומחין כדין מקומות אלו אצל בית הועד ושכך היו דנין בספרד ומ"מ יראה דוקא בהמחאה הנכרת עד שאין תלמידים אלו חולקין עליה:

**היבמה** הולכת אחר היבם למקום שהוא שם ואפילו היה בית דין שבעירה חשוב הרבה וזה שבעירו אינו חשוב כל כך אין מטריחין אותו ללילך אצלה שנאמר וקראו זקני עירו ולא זקני עירה כמו שיתבאר במקומו:

**מדרכן** של תלמידי חכמים לכבד את חביריהם אף בדבר שידוע להם שאי אפשר לקבל ואין בזה משום סוך שמן מפך ריקן שאין זה אלא בחינת מעלה והכרת חכמה וכבוד למי שראוי לה מעשה היה באחד מבני בבל שנתחייב בדיני קנסות שאין דנים אותם בבבל

והתובע קבל עליו לבית דין שבטבריא ושלחו משם לדיין שהיה קבוע באותו מקום פלוני קבל לפנינו על פלוני שהעביר עליו את הדרך ר"ל שעשה לו שלא כדין בכך וכך אמור לו שיתפייס עמו לפניך ויקבל את דינך ואם אינו רוצה השיאהו ויראה פנינו בטבריא ואע"פ שידעו שלא היה הוא רשאי להשתדל בענין זה שלחו לו כך דרך כבוד וכן כל כיוצא בזה:

**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף לב.

**אחד** דיני ממונות וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק הרביעי שבמסכתא שהוא בא לבאר החלוקין שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות הן בענין הדיינין והן בחקירת העדים וכיצד בודקין וחוקרין אותם בדיני נפשות וגומרין את הדין על פי עדותם וזה החלק לא יושלם ביאורו בזה הפרק רק בהצטרף עמו פרק חמישי וקצת השישי אלא שהתחיל בזה הפרק להתחיל בבאור החלק ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון בבאור הדברים שבין דיני נפשות לדיני ממונות ועל איזה צד מחמירין בדיני נפשות השני בתכונת הסנהדרין האיך היו יושבים הם ותלמידיהם וסופרים ועל איזה צד כותבין טענות בעלי הדין השלישי על איזה צד מאיימין את העדים בדיני נפשות דרך כלל קודם שיתחילו בבדיקות וחקירות זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים דרך גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם ואולם ענין הבדיקות והחקירות וגמר הדין יתבאר בפרק חמישי וקצת הששי כמו שהקדמנו:

**והמשנה** הראשונה מזה הפרק אמנם תיוחד בבאור החלק הראשון והוא שאמר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה פי' בגמ' שכך היה מן הדין מן התורה ממה שנאמר משפט אחד יהיה לכם וכתיב בדיני נפשות ודרשת וחקרת היטב אלא שמשום נעילת דלת התירו את הרצועה שלא להיותם בדרישה וחקירה שאם היה המלוה ידוע שעידיו צריכין דרישה וחקירה אף הוא אומר האיך אני מלוה מעותי וכשאתבענו ואביא עדי יחקרו אותם באיזה יום באיזה שעה ובשאר בדיקות וחקירות ואם לא נמצאו דבריהם מכוונים אפסיד ממוני ומתוך כך התקינו שלא להיותם בדרישה וחקירה ושמא תאמר ומה ענין שמן התורה היינו מקישים דיני ממונות לדיני נפשות בדרישה וחקירה ולא בשאר הדברים המנויים במשנתנו שאר הדברים עניני הצלה הם ואנו מהפכין בזכות הנדון כדי להצילו אבל בדיני ממונות כל שאתה מהפך בזכותו של אחד היא חובה אצל האחר וכן שיש הרבה מהן שיוצאות מן המקרא כגון דיני ממונות בשלשה משלשה

מומחין הכתובים בפרשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה מושפטו העדה כמו שביארנו בפרק ראשון וכן בקצת מהם כמו שיתבאר בגמ' בפרטים אלו שהוזכרו:

**ומעתה** נחל בביאור החלוקין שהזכרנו אמר שדיני ממונות בשלשה ושל נפשות בעשרים ושלשה דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה אבל דיני נפשות אין פותחין אלא בזכות כגון שיאמרו אם לא עשית דבר זה שהם מעידים בו עליך אל תתירא וכמו שנאמר בסוטה אם לא שכב איש אותך וכו' דיני ממונות מטין על פי עד אחד בין לזכות בין לחובה כגון שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי או ההפך דיני נפשות מטין על פי עד אחד לזכות אבל לא לחובה עד שירבו המחייבים על המוכים שנים כמו שביארנו בפרק ראשון ממה שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות דיני ממונות מחזירין את הדין אם טעו בין לזכות בין לחובה על הצדדים שיתבאר ענינם בפרק זה ודיני נפשות מחזירין לזכות ר"ל שאם חייבו את הפטור וגמרו דינו להריגה ואח"כ נתגלה להם טעם בהצלתו סותרין את דינו אבל אם טעו ופטרו את המחוייב אין סותרין את דינו אא"כ טעו בדבר שהצדוקים מודים בו שאם אמרו בבא על הערוה שלא כדרכה שפטור ודאי סותרין שהרי אף הצדוקים מודים בה ממה שנאמר משכבי אשה וכן במערה כדרכה ממה שנאמר את מקורה הערה הא אם אמרו על המערה שלא כדרכה פטור הואיל ואף הצדוקים אומרים כן ופטרוהו אין מחזירין אותו וכן כל כיוצא בזה דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה ואפילו אחד מן התלמידים היושבים שורות שורות לפני הדיינים דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין מלמדין חובה אלא הדיינין דיני ממונות הדיין המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והדיין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה דיני נפשות הדיין המלמד חובה יכול לחזור וללמד זכות אבל אותו שלימד זכות אין רשאי לחזור וללמד חובה שנאמר לא תענה על ריב לנטות ומ"מ רשאי לחזור ולהמנות עם המחייבים בשעת גמר דין שכבר חזר על צדדיו ולא מצא להעמיד דבריו אבל בשעת משא ומתן מתוך שאינו רשאי לחזור הוא משתדל להעמיד דבריו שמא ימצא ראיות נכונות דיני ממונות דנין ביום וגומרין אף בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום דיני ממונות דנין בו ביום בין לזכות בין לחובה אם רצו דיני נפשות דנין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה שמא יראה להם איזה צד זכות לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב שמא יתחייב לדברי כלם ונמצא הדין נגמר ולהרגו למחר אי אפשר שאין מיתת בית דין דוחה שבת ויום טוב ולהשהותו משנגמר דינו אי אפשר שאסור לענות את הדין אלא חובשין אותו עד אחד בשבת ומתחילין בדינו דיני ממונות וכן הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול שבדיינים והאחרים יודו או יחלקו והולכין אחר הרוב ואם אין רוצים לחלוק עם הגדול אנו אין לנו

דיני נפשות מתחילין מן הצד ר"ל מן הקטנים שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק עליו הכל כשרים לדון דיני ממונות ואפילו הוא בא ממשפחת גר הואיל ואמו מישראל ואפילו ממזר ואפילו סומא באחת מעיניו ואף הגר שאין אמו מישראל דן את חבירו גר ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים הראויים להשיא בנותיהם לכהונה ר"ל שאין בהם פסול יחס:

**וזהו** ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא אלא שיבא בגמ' תוספת ביאור בקצת דברים שבה וכן שבתלמוד המערב הוסיפו החלוקים אלו שבדיני ממונות דנין כמה ביום אחד ובדיני נפשות אין דנין בשתי מיתות אלא אחת ביום אחד ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' להשלמת ענינים אלו עם שאר דברים המתגלגלים בתוכה אלו הן:

**מאחר** שדיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה כל שבא לידינו עדות שיש לפקפק בה בהכחשה אין מדקדקין בו אא"כ היא הכחשה מבוררת כמו שביארנו הא כל שאינה הכחשה מבוררת שטר כשר ומגבין בו ואין אומרין יד בעל השטר על התחתונה אלא בלשון מסופק לא לעקירת השטר לגמרי מעתה שטר שכתוב בו באחד בניסן במקום פלוני ובאו עדים ואמרו שבאחד בניסן עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדים כשרים ומגבין על פי השטר והעדים ודנין שמא אחרוהו וכתבוהו ר"ל שבאדר הסמוך לניסן כתבוהו ואחרו הזמן עד ניסן שהמאוחרים כשרים או שאומרין שלא אחרנוהו וכך היה כדבריכם שבמקום פלוני עמכם היינו אלא שבאותו היום כתבנו שטר זה שהוא בקנין שכבר קנינו ממנו במקום הנזכר בשטר ולא היינו זוכרים יום הקנין וכתבנו יום שאנו בו על הדרך שסדרנו כן בבתרא ואע"פ שלפי מה שסדרנו שם היה להם לכתוב המקום שבו כותבין ולא מקום העדות וכמו שאמרו אי יתביתו בשילי כתובו בשילי אע"ג דמימסרין להו מילי בשילי עצה טובה היא כדי שלא יבאו לידי הזמה לומר עמנו הייתם במקום פלוני אבל אם כתב מקום העדות לא הפסיד ומ"מ בשטר שאין בו קנין ושאמרו בבית דין בזמנו כתבנוהו הרי זו הכחשה גמורה וישנם בדין הזמה ליפסל אלא שלא נפסלו אלא מיום שנודע שחתמו ואם לא נודע היום שחתמו אין פוסלין אותן אלא משעה שהעידו בבית דין על כתב ידם ואמרו שבזמנו כתבוהו שאפשר שבו ביום כתבוהו וחתמוהו והם משקרים לומר שבזמנו כתבוהו ואפילו אמרו או כתבו בשטר שבזמנו כתבוהו דנין כן כמו שבארנו בפרק שלישי ומעתה כל שטר שאין בו זמן או מקום כשר אע"פ שאי אפשר לעדות לבא לידי הזמה שאין מדקדקין בדיני ממונות בדברים אלו הואיל ואינה בדרישה וחקירה וזו היא הסיבה שהשטרות המאוחרים כשרים אע"פ

שפקעה הזמתם והמוקדמים מיהא פסולים מחשש פסידת לקוחות דביני ביני שלא כדין כמו שבארנו במקומו בבתרא:

**זה** שכתבנו בשטר זה שהוזמו עדיו שדנין אותו במאוחר אפילו היה שם קצת הוכח שאינו מאוחר דנין בו כן כגון שכתב בשטר באחד בניסן של שמטה ואלו היתה ההלואה מקודם היה לנו לדון שלא נמלך לאחרה לזמן זה שהיה חושש שיהו בני אדם מרננים אחריו לומר מזוייף הוא מצד שאין דרך להלוות בשמטה אעפ"כ דנין אותו במאוחר שהרי מ"מ יש לו שהות לגבות את חובו שהשביעית אינה משמטת אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים וכו' אבל כל שהיא לזמן קודם סוף שנה שביעית נוגש וגובה וכן המלוה את חבירו בשביעית עצמה גובה כל השנה עד שתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית ואותו שעה נשמט החוב כמו שיתבאר במקומו:

## דף לב:

**כבר** ביארנו שלא הופקעו דיני ממונות מדרישה וחקירה אלא שלא תנעול דלת בפני לווים ומעתה אין לך לשאול א"כ אף אם טעו לא ישלמו שהרי יאמרו אלו הארכנו בדרישה וחקירה לא טעינו שהרי מ"מ אם אתה אומר כן כל שכן שאתה נועל דלת ומעתה אם טעו ישלמו על הצדדין שיתבאר ענינם בפרק זה:

**דיני** קנסות אין בהם תורת נעילת דלת ומתוך כך צריכין דרישה וחקירה שהרי אף למומחין הם צריכים אבל גזילות וחבלות יש מהם שצריכים דרישה וחקירה ויש שאינם צריכין דרישה וחקירה אלא שהם כדיני ממונות גמורים והם דבר המצוי ושיש שם חסרון כיס כמו שביארנו בפרק ראשון וגדולי המחברים לא הפליגו באלו אלא כלם כדיני ממונות לידון בבבל ושלא להיות בדין דרישה וחקירה אבל עדות מקח וממכר הרי הוא כדיני ממונות ואינן בדין דרישה וחקירה וראיה לדבר בבתרא פרק בתרא קע"א ב' במה שאמרו בשטרי מקח וממכר שהמאוחרים פסולים והוצרכו לבא בה מטעם חששא רחוקה כמו שהזכרנוה שם ואלו היה בדין דרישה וחקירה היו פסולים מאליהם מתורת שאם הכשרנום לא יהו יכולין לבא לידי הזמה אלא ודאי כהודאות והלואות הם:

**כל** שאמרנו בדיני ממונות שאינם בדרישה וחקירה דוקא בדין שאינו מרומה אבל כל שהדיין רואה דין מרומה רשאי להכניסו בכלל דרישה וחקירה ואף חובה עליו לעשות כן אלא שיזהר הדיין וידע לפני מי הוא דן וכבר כתבנוה למעלה:

**יש** דברים שאין מדת הדין שולטת בהם ואתה צריך לחזר בהם אחר מה שראוי יותר ולהכריע את האחד למה שאין מדת הדין מחייבתו דרך פשרא ומדה מעולה והוא שאמרו

כתוב אחד אומר בצדק תשפוט עמיתך וכתוב אחד אומר צדק צדק תרדף כאן לדין כאן לפשרא כיצד שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זו בזו אם עברו שתיהן בבת אחת טובעות בזו אחר זו שתיהן עוברות וכן שני גמלים שהיו עולים במעלת בית חורון ופגעו זה את זה עברו שניהם בצד אחת נופלים בזה אחר זה עוברים כיצד נעשה טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה קרובה לעירה ורחוקה מעירה תדחה הקרובה מפני הרחוקה שתיהן קרובות או רחוקות שתיהן טעונות או אין טעונות הטל פשרא ביניהם ומעלות שכר זו לזו וכן כל כיוצא בה כל שאנו רואים שיכול לסבול העכוב ביותר ידחה מפני חברו וכן בריא מפני חולה וכל כיוצא בזה אף לענין הדין אמרו שאם היו לפני הדיין הרבה בעלי דינין מקדימין יתום לאלמנה ואלמנה לתלמיד חכם ותלמיד חכם לעם הארץ ואשה קודמת לאיש מפני שבשתה מרובה ואם הכל שוה מקדימין לקודם:

**כל** שיש לו לאדם בית דין חשוב במקומו לא יהא הולך לדון אצל האחרים שאינם חשובים כמותו שעיקר הדבר לסדר טענותיו לבית דין החשוב והוא שאמרו צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה:

**זה** שביארנו במשנה שבדיני נפשות פותחין לזכות ולא לחובה מ"מ אין גוערין בעדים כגון שיאמרו להם שמא שקר אתם אומרים או מי יאמר שאתם אומרים אמת שאם כן נמצינו חוסמין את העדים ויכבשו עדותם ואף לדעת האומר מסיעין אותם ממקום למקום כדי שתטרף דעתם עליהם מ"מ אם נדחו מאליהם נדחו אבל אנו אין דוחין אותן בידים וכן אין אנו פותחין לנדון אם יש לו עדים להזימן שאין פותחין בזכותו של זה לחובתו של זה ואע"פ שאין עדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין הרי אלו שתק עד שיגמר הדין והביא עדים והזים שמא היינו אנו סיבה לכך אלא שאומרין לו אם לא עשית דבר זה אל תבהל לעדותם על דרך מה שאמרו אם לא שכב איש אותך הנקי ובתלמוד המערב אמרו שאומרין זה לזה בפניו כמתמיהים אפשר שזה הרג את הנפש:

## דף לג.

**כבר** ייעדנו הרבה פעמים במסכתא זו שבפרק זה יתבארו עיקרי הדינין בדיין שטעה על איזה צד חוזר הדין ועל איזה צד אינו חוזר וכן על איזה צד פטור הדיין מלשלם ועל איזה צד הוא חייב לשלם ובשמועה זו הגיעה השעה לפרוע הקפה זו ותדע שדבר זה מחלוקת גדולה בין המפרשים והריני מסדר תחלה פסק ענין זה על דעת גדולי הפוסקים אלא שאני צריך להעירך תחלה על ביאור הסוגיא לדעתם ואח"כ לסדר פסק הענין על יסוד אותו הביאור הרי שאמרו במשנה שבדיני ממונות מחזירין את הדין והקשו על זה

ממה שאמרו בבכורות דן את הדין חייב את הזכאי וזיכה את החייב טימא את הטהור וטיהר את הטמא מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ונמצא שאין הדין חוזר אלא הדין קיים והדיין משלם ותירץ רב יוסף כאן במומחה כאן כשאינו מומחה ופירשו גדולי הפוסקים שמשנה זו שבכאן שנאמר בה שמחזירין פירושה כשאינו מומחה וזו שבבכורות שנאמר בה שהדין קיים ומשלם מביתו פירושו במומחה ויש מקשים לפירוש זה שבמסכת בכורות יראה שמשנה זו של בכורות בשאינו מומחה שהרי סמוך לה למעלה ממנה אמר מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו וסמך לה מיד דן את הדין חייב את הזכאי וכו' מה שעשה עשוי ומשלם מביתו שנראה שעל אותו שאינו מומחה הוא אומר כן ואין זה הכרח לדעתי שמ"מ שתי שמועות הן ונסמכו לדעתי זו לזו מדמיון ישלם מביתו ומ"מ זו כדינה שאינו מומחה לראיית מום שבבכור וזו כדינה במומחה לדין והענין הוא שראיית הבכור היתה סמוכה הרבה אצלם על דרך מה שאמרו ידין ידין יתיר בכורות אל יתיר והרבה היו אצלם מומחין לדין שלא היו מומחין אצל ראיית הבכור:

**ונשוב** לביאור הסוגיא והוא שהקשה בה אח"כ מתוך עצמה שהרי אמרו בסופה שאם היה מומחה פטור מלשלם אלמא שראש המשנה בשאינו מומחה ותירצה רב נחמן כאן ביש גדול ממנו כאן בשאין גדול ממנו שהמומחה שאין גדול ממנו בעירו פטור מלשלם ואותו שיש גדול ממנו בעירו משלם ונמצא דעת רב נחמן ורב יוסף שוה שמשנתנו בשאינו מומחה ומשנת בכורות כלה במומחה אלא שראשה במומחה שיש גדול ממנו וסופה במומחה שאין גדול ממנו וחזר רב ששת ותירץ המשניות שלא בהפרש בין מומחה לשאינו מומחה אלא שמשנתנו בטועה בדבר משנה ואפי' מומחה חוזר הדין ומשנת בכורות בטעה בשקול הדעת ובין מומחה ובין אינו מומחה הדין קיים אלא שאם אינו מומחה משלם והמומחה פטור ורב חסדא חזר ותירץ את שתיהן בשאינו מומחה ומשנתנו בשלא נשא ונתן הדיין ביד ומשנת בכורות בשנשא ונתן ונמצא דעת רב נחמן ורב יוסף שזו במומחה וזו בשאינו מומחה וכל שאינו מומחה הדין חוזר וכל שהוא מומחה הדין קיים אלא שאם יש גדול ממנו משלם ואם אין גדול ממנו פטור ודעת רב ששת ששתיהן אף במומחה וכל שטעה בדבר משנה חוזר ואם בשקול הדעת דינו קיים אלא שהמומחה פטור מלשלם ושאינו מומחה משלם דעת רב חסדא ששתיהן בשאינו מומחה וכל שלא נשא ונתן ביד הדין חוזר ואם נשא ונתן ביד הדין קיים ומשלם הא מומחה דינו קיים בכל ענין ופטור:

**וגדולי** הפוסקים פסקו כתירוצו של רב חסדא משתי סיבות אחד מפני שהוא אחרון שבתירוצים ואחרת ממה שהעמידו זו של בכורות במקומה בשנשא ונתן ביד והוא שאמרו שם לימא תנן סתמא כר' מאיר דדאין דינא דגרמי ותירצוה כגון שנשא ונתן ביד ואע"פ שלענין טועה בדבר משנה אין ספק שהלכה כרב ששת שהרי כל התלמוד מלא לומר נעשה כמי שטעה בדבר משנה וכו' מ"מ לענין תירוץ המשניות אין הלכה כמותו אלא יש צד חזרה אף בטועה בשקול הדעת וכן אין הלכה כרב נחמן אלא כל שהוא מומחה אין המחאתו נפקעת בשיש לו גדול ממנו ולענין סדור הדברים לענין פסק לא נשלם הביאור בסוגיא זו אלא בהצטרף עמה הרבה דברים שנאמרו בענין זה בפרקים שעברו מענין נטל רשות מראש גולה ומענין קבלוהו בעלי דינין עליהם ומענין שנים שדנו שאין דינם דין כלל ומהרבה שמועות כיוצא באלו שנזכרו במה שעבר:

**ומה** שנראה לגדולי הפוסקים בענינים אלו אחר שצירפו דברים שבפרקים הראשונים האמורים בענין זה עם דברים שבסוגיא זו ועם מה שצירפנו בדבריהם הוא שיש לחלק ענין זה לששה דרכים אחד בין במומחה בין בשאינו מומחה ושלשה במומחה ושנים בשאינו מומחה הראשון שהוא בין מומחה בין שאינו מומחה הוא בשטעה בדבר משנה וכל שהוא כן אין דינו דין כלל בין מומחה בין אינו מומחה בין נשא ונתן ביד בין שלא נשא ונתן ביד בין נטל רשות מראש גולה בין שלא נטל רשות בין קבלוהו בעלי דין בין שלא קבלוהו בכלם חוזר הדין וחוזרין ודנין כהלכה ומ"מ אם אי אפשר להחזיר את הדין כגון שטימא את הטהור והשליכוהו או שנטל הזוכה ממונו והלך לו הואיל ואלו היה הדבר בידינו היה חוזר נמצא שלא עשה כלום ופטור אפילו נשא ונתן ביד והוא שאמרו בכאן בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים והרי טעה בדבר משנה שהרי אמרו ניטלה האם שלה כשירה ואמרו על זה כיון דאלו הואי פרה הוה הדרא דינך לאו דינא ולאו כלום עבדת ואע"פ שר' טרפון נשא ונתן ביד היה שהרי הוא עצמו האכילה לכלבים ושמא תאמר והלא אחר שאין דינו דין נשא ונתן ביד מיהא מזיק גמור הוא נראה לי שמ"מ הרי הוא כעין מזיק ברשות אחר שבאו לפניו לדין או להוראה ואע"פ שאמרו במזיק ברשות שחייב לשלם דווקא ברשות חכמים כגון פשתן הדולק בנר חנוכה וכן באותן שאמרו פותקין ביבותיהן וכו' שאע"פ שברשות עושין מ"מ אם הזיקו חייבין לשלם אבל אלו כעין מזיק ברשות הניזק הוא וכל שכן באחרות שאין אתה מחייבן מדינא דגרמי שאין דינא דגרמי אלא בשכונתו להזיק כמו שבארנו בקמא פרק הכונס נ"ה ב' ומ"מ י"א שאם נשא ונתן ביד חייב שהרי אחר שאין דינו דין מזיק בידים הוא ואע"פ שפטרו את ר' טרפון שהאכיל את הפרה לכלבים הם מפרשים שלא האכילה

הוא עצמו אלא שהאכילוה על פיו ויש לך לשאול לשיטה זו א"כ כשהקשו בבכורות לימא תנן סתמא כר' מאיר דדאין דיני דגרמי והרי אין דינא דגרמי בשאין כונה להזיק זו אינה אלא בטועה בשקול הדעת שדינו קרוי דין אפילו בצד חזרה או בצד תשלומין וכל שדינו נכלל בשם דין כל שאינו מומחה ועושה עצמו כן כונה להזיק הוא עד שפירשוה בנשא ונתן אבל זה אין דינו נכלל בשם דין כלל ואין זה אלא דינא דגרמי ופטור בהם אחר שאין כונתו להזיק וכן בנשא ונתן אינו אלא כמזיק בעלמא ופטור הואיל והוא כעין מזיק ברשות וכן שיש כאן פשיעת בעל דין שמאחר שטעותו מבורר כל כך היה להם שלא לסמוך עליו ומ"מ אם היו הבעלים מהם באים ומפקפקים ובא החכם והכריחו על כרחו אם בדין לפרוע אם בהוראה שהאכיל על כרחו לכלבים יראה שבמומחה שנטל רשות פטור שכך ראוי לו להכריח ולנגוש אבל בהוראה חייב שלא היה לו להכניס עצמו בכך אלא יגלה דעתו והוראתו והשומע ישמע או יאכיל לכלבים כדי להפרישו מאיסור ובלבד שלא על כרח בעל דבר אבל נשא ונתן ביד האמור בכאן ובבכורות לענין איסור והיתר וטומאה וטהרה אינו אלא שנשא ונתן ביד שלא על כרח בעל דבר הא כל שנושא ונותן על כרחו של בעל דבר בהוראה חייב אף במקום שאפשר לו לישא וליתן בסתם ביד ובדין פטור שהרי צריך הוא לכך:

**הדרך** השני והוא ראשון שבשלשה דינין האמורין במומחה הוא מומחה שנטל רשות מראש גולה וטעה בשקול הדעת וזה דינו דין ופטור מלשלם והוא שאמרו בפרק ראשון האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה ליפטר לנקוט רשותא מבי ריש גלותא ואין בזה חלוק בין נשא ונתן ללא נשא ונתן ומ"מ כל שאפשר להחזיר את הדין מחזירין שכל שיש פסידא לבעל דין והוא כשהדיין פטור מחזירין את הדין אלא שאם אי אפשר להחזיר דינו דין ופטור מלשלם:

**השלישי** מומחה שלא נטל רשות אלא שבעלי דינין קבלוהו עליהם וטעה בשקול הדעת ואף זה דינו כנטל רשות מכל וכל שנטילת רשות וקבלת בעלי דין שוים הם ועל זה נאמר מה שאמרו בפרקים שקדמו רבה בר בר חנה דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב אמר ליה אי קבלוך עליהו לא תשלם וכן מר זוטרא דן דינא וטעה עד אי אינהו קרו לך לא תשלם וכל זה בשלא היה אפשר להחזיר הא כל שאפשר להחזיר מחזירין אחר שיש פסידא לבעל דין ר"ל שהדיין פטור:

**הרביעי** מומחה שלא נטל רשות ולא קבלוהו בעלי דין עליהם וטעה בשקול הדעת אם נשא ונתן ביד דינו דין ומשלם מביתו ואין מחזירין את הדין כלל אפילו היה אפשר להחזיר ואם לא נשא ונתן ביד חוזר הדין אלא שאם אי אפשר להחזיר משלם והוא

שאמרו במעשים שהזכרנו אי לא קבלוך זיל שלים וי"א בזה דינו דין ופטור מלשלם ומביאין ראיה ממה שאמרו בפרק שלישי שאמר ר' חייא על ר' ישמעאל כבר הורה זקן וכן בירושלמי מה שנתת על פי בית דין נתת וכו' ואין זה ראייה שר' ישמעאל לא טעה כל כך שיהא דינו של ר' חייא הבא אחריו ברור כל כך שנחזיק את הראשון בטעות אלא כשני דיינין שחולקים ולא נתגלה לנו על האחד שטעה ר"ל שתהא סוגית התלמוד הולכת על שיטה שכנגדו שהרי באותה שעה היה ר' חייא מתחיל לחלוק על סברתו של ר' ישמעאל ולא עוד אלא שר' ישמעאל ור' חייא כקבלום עליהם היו שהרי דיינים קבועים ומומחים היו:

**החמישי** בשאינו מומחה אלא שקבלוהו עליהם בעלי דין וטעה בשקול הדעת אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם מביתו וזו היא משנה של בכורות שהעמדנוה בנשא ונתן ביד וכבר ביארנו עליה שבאינו מומחה היא שנויה ונאמר בפרק ראשון שהיא אמורה בקבלוהו עליהם והוא שאמרו שם שנים שדנו אין דיניהם דין והקשו ממשנה זו שאף ביחיד מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ותירצוה בקבלוהו עלייהו שיכולים הם לומר כי קבלינך אדעתא דדיינת לן דין תורה ומעתה אם לא נשא ונתן פטור מלשלם וחוזר הדין וזו היא משנתנו דיני ממונות מחזירין והעמדנוה בשלא נשא ונתן ואם אי אפשר להחזיר פטור וגדולי הפוסקים כללו בשער זה אם לא קבלוהו אלא שנטל רשות ולא יראה כן שאין רשות להדיוט כלל:

**הששי** שאינו מומחה ולא קבלוהו בעלי דין עליהם ולא נטל רשות ולדעת גדולי המחברים אף בנטל רשות וכן הדברים נראין כמו שכתבנו אין דינו דין כלל ואפילו לא טעה והוא שאמרו שנים שדנו אין דיניהם דין וכל שכן יחיד וא"כ כל שרצה אחד לחזור ולדון לפני מומחה חוזר ואם אי אפשר להחזיר אם נשא ונתן ביד חייב להחזיר כמזיק גמור והאחר נעשה לו בעל חוב במה ששלם ואם לא נשא ונתן יש אומרים שהוא פטור שאין כאן כלום אלא דינא דגרמי והואיל ולא כלום עשה אין כאן כוונה להזיק וגדולי הפוסקים והמחברים פסקו בזה שהוא חייב לשלם שמאחר שאינו מומחה כוונתו להזיק הוא וכן הסכמנו בב"ק פרק הכונס:

**כבר** בארנו בפרק ראשון שלענין הוראה אין צריך לרשות נשיא אלא דיו שירשהו רבו ואף רשות רבו לא נאמר אלא שלא לפרוץ גדר בהוראה כמו שבארנו שם הא כל שהוא מומחה הרי הוא כנטל רשות ופטור מלשלם אפילו נשא ונתן ביד והוא שאמרו על ר' טרפון אפילו בשקול הדעת טעית מומחה אתה ואפילו נשא ונתן ביד א"כ מה שאמרו בשלישי של חולין מ"ג ב' זילו אמרו ליה לבריה דרב יוסף דלישלם דמי תורא למריה

פירושו כשטעה בשקול הדעת ואינו מומחה וי"מ אותה אף בטועה בדבר משנה ואף במומחה ובנשא ונתן ביד על כרחו של בעל דבר על הדרך שביארנו למעלה שאין זה מחקי הוראה הא בשאינו מומחה כל שנשא ונתן ביד ואף שלא על כרח בעל דבר משלם כמו שביארנו בטימא את הטהור בראשה של משנת בכורות ואם לא נשא ונתן ביד פטור אע"פ שאינו מומחה שכל שהוא נשאל ועושין על פיו הרי הוא כקבלוהו הא כל שאינו נשאל חייב אף בלא נשא ונתן ביד על הדרך שהתבאר בדרך הששי זו היא שטת גדולי הפוסקים:

**ויש** מערערים לדון עליהם תחלה בעיקר פירוש הסוגיא שאי אפשר לפרש אותה של בכורות במומחה מטענה שכתבנו בביאור הסוגיא אע"פ שטרחנו להעמידה עד שבתירוצו של ר' יוסף פירשו גדולי הרבנים שהמומחה יש בו כח לחזור ואין בעל דין יכול לומר מי יימר דבתרא עיקר אבל שאינו מומחה אינו יכול לחזור ומקשים עליו ממה שאמרו בפרק ראשון במר זוטרא דדן דינא וטעה ואמרו ליה אי לא קבלוך עליהו זיל שלים ואם הדבר כן יחזיר את הדין אלא שאפשר לפרשה בשאי אפשר להחזיר כגון שהלך לו הלה עם מעותיו וכיוצא בזה וכן י"מ לשיטה זו שמשנתנו במומחה ופטור מלשלם מצד שהוא כאנוס ומתוך שהוא פטור מחזירין את הדין ומשנה של בכורות כשאינו מומחה ומה שעשה עשוי ומשלם מביתו וחזרו והקשו על משנתנו האיך אתה אומר במומחה שמחזירין והלא בסוף אותה של בכורות אמרו אם היה מומחה פטור מלשלם והרי הוא חוזר על מה שאמרו בראש המשנה מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ואומר על המומחה מה שעשה עשוי ופטור מלשלם ותירצה רב נחמן כאן בשיש גדול ממנו כאן בשאין גדול ממנו כלומר שאם יש גדול ממנו מחזירין את הדין ואם אין גדול ממנו דינו דין ופטור ועל שיטה זו פסקו גדולי הגאונים שאין הלכה כרב חסדא ואע"פ שבבכורות העמידו אותה משנה שנשא ונתן ביד לא נעשה כן אלא שלא לסתמה כר' מאיר ועכשיו שאנו פוסקין הלכה כר' מאיר ר"ל שדנין דינא דגרמי לא הוצרכנו לכך ואף קצת גדולי הדורות תמהים על גדולי הפוסקים דכיון דקיימא לן כר' מאיר כבר בטל תירוץ נשא ונתן ביד האמור שם לר' אלעא והאמור כאן לר' חסדא אלא שהם סוברים שאף ר' מאיר אינו סובר לדון דינא דגרמי אלא בנזקין אבל בדינין לא ותירוץ האמור שם פירושו בשנשא ונתן ביד ודברי הכל היא ומ"מ אפילו לר' מאיר דדנין דינא דגרמי דוקא לנזקין אבל בדינין לא אלא שקשה לפרש לשיטה זו מה שהביאוה בב"ק בשמועת ריש לקיש דאחוי דיניה לר' אלעא ובשמועת מטכסא דר' אבא אע"ג שיש לדחוק בפירושן ומתוך כך כתבו גאונים אלו שלדעת ר' מאיר שהלכה כמותו לא הוצרכנו לתירוץ נשא

ונתן ביד ומעתה הלכה כרב יוסף וכביאורו של רב נחמן שהמומחה שאין גדול ממנו דינו דין ופטור והוא שבתלמוד נאמר תמיד מומחה פטור ולעולם בטועה בדבר משנה חוזר: **וכלל** הדברים לשיטה זו שאין חלוק בין נשא ונתן ללא נשא ונתן כלל אלא החייב בזו חייב בזו והפטור בזו פטור בזו ופסק הדברים לשיטה זו חלוק על חמשה דרכים:

**הראשון** טועה בדבר משנה וחוזר לעולם ואינו משלם אף במקום שאי אפשר להחזיר שהרי לא עשה כלום ואפילו בנשא ונתן והוא שר' טרפון האכיל לכלבים ונפטר ושמא תאמר יתחייב מדינא דגרמי אפשר מפני שיש כאן פשיעת בעל דין שמאחר שטעותו מבורר כל כך היה לו לשאול קודם שיתן ומ"מ אף הם מודים שאם נשא ונתן על כרחו של בעל דין ושכפאו בכך שחייב כדין גזלן או מזיק:

**הדרך** השני מומחה שאין גדול ממנו ומה שעשה עשוי ופטור מלשלם והוא ענין סופה של משנת בכורות ומ"מ דוקא בשקבלוהו בעלי דין וכמו שהעמידו משנה זו כן בפרק ראשון כמו שכתבנו:

**השלישי** מומחה שיש גדול ממנו מחזירין ופטור מלשלם והוא ענין משנתינו שבכאן שהרי בית דין של שלשה שעליו משנתנו סובבת בבית דין מומחה היא שנויה ר"ל שיש בהם אחד מומחה שמן הסתם שלשה שנתמנו בית דין יש ביניהם אחד דגמיר וסביר וכל שהם שלשה ואחד מהם גמיר וסביר המחאתם אף בלא נטילת רשות ובלא קבלת בעלי דין ויחיד מומחה ר"ל דגמיר וסביר המחאתו בנטילת רשות או בקבלת בעלי דין וכל אלו אם אין גדול מהם דינם כמומחה שאין גדול ממנו ואם יש גדול מהם דינם כמומחה שיש גדול ממנו ומחזירין ואם אי אפשר להחזיר פטור:

**הרביעי** בית דין שאינו מומחה כגון שלשה שאין ביניהם אחד גמיר וסביר או דיין יחידי שהוא גמיר ולא סביר ואפילו נטל רשות שרשות זו שלא כדין הוא שהרי אין ראוי להוראה אלא גמיר וסביר כמו שכתבנו בהוריות או שקבלוהו עליהם או גמיר וסביר ולא נטל רשות ולא קבלוהו בעלי דין אפילו אין גדול ממנו מה שעשה עשוי ומשלם מביתו וענין שאינו מומחה אע"פ שקבלוהו והיא ראש משנה של בכורות שענינה כשאינו מומחה וקבלוהו כמו שהעמידה רב יוסף בכאן בשאינו מומחה ובפרק ראשון העמידוה בקבלוהו וכן הדין בנטל רשות ומומחה שלא נטל רשות ולא קבלוהו יצא לך לדין זה ממה שאמרו האי מאן דבעי למידן ואי טעה ליפטר וכו' וכן אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים ואע"פ שמומחה דן יחידי דוקא לדון לכתחלה ביחידי אבל לתשלומין בטעותו כל שלא נתבררה המחאתו בנקיטת רשות או בקבלת בעלי דין חייב ומומחה זה קרוי מומחה לרבים ושנטל רשות קרוי מומחה לבית דין וקבלת בעלי דין כנטילת רשות

ושלשה שאין ביניהם מומחה יצא לך לדין זה ממה שאמרו אלא מעתה טעו לא ישלמו אלמא משלמים הם אע"פ שאמרו בהם אי אפשר דליכא חד דגמיר הואיל ואינו גמיר וסביר וכן אמרו בפרק שלישי ל' א' לשלומי מנתא בהדייהו ויש חולקין במה שאמרנו ששלשה הדיוטות דינן כהדיוטות כמו שנבאר למטה:

**החמישי** מי שאינו בקי כלל ואפילו קבלוהו בעלי דין או שהוא גמיר ולא סביר ולא קבלוהו אין דינו דין כלל ואף בלא טעה אם רצה אחד מהם לחזור חוזר והוא ענין שנים שדנו אין דיניהם דין ופירושו אף בלא טעו ומעתה אם אי אפשר להחזיר פטור מלשלם אף בנשא ונתן שבעל דין פשע בעצמו כשסמך עליו ומ"מ אם נשא ונתן על כרחו של בעל דין וכפאו בכך חייב מדין גזלן או מזיק ונראין הדברים כשיטה ראשונה:

**כל** שכתבנו בקבלת בעלי דין פירושו כשקבלוהו סתם כלומר שקבלו עליהם לידון על פיו והרי יכולין לומר כוונתנו היה על דין תורה אבל כל שפירשו דרך קבלתם יעשה כפירושן ר"ל שאם אמרו הן דין הן טעות אפילו באין מומחה פטור ואם התנו אף בדבר משנה תנאם קיים וכן אם התנו אפילו בפסול לדין ואם אמרו בפירוש שמקבלין את דינו ובלבד שידונם בדין תורה אפילו מומחה חוזר הדין ואם אי אפשר לחזור משלם:

**טועה** בדבר משנה שהזכרנו לא סוף דבר בדבר משנה לבד אלא אף בברייתא או בתוספתא ואפילו בדברי האמוראים הואיל וענין זה נזכר בתלמוד בלא מחלוקת או שיש שם מחלוקת והוכרע בתוך התלמוד כדברי האחד וטועה בשקול הדעת הוא דבר שמחלקתו בתלמוד ולא הוכרע מתוכו כדברי האחד אלא שנתפשט מנהג העולם כדברי אחד מהם שלא בהכרעת התלמוד ודן זה כדברי האחר שלא בשקול ראייה או נתינת טעם לדבריו כלל אבל כל שלא הוזכר בתלמוד כלל או שהוזכר ולא הוכרע ולא נתפשט המעשה כדברי האחד אפילו פסק אחד מן הגאונים או חכמי האחרונים כדברי האחד אם אין שם ראיה ברורה אין זה טועה כלל וכל שכן במה שהוא מחלוקת בין הפוסקים אלא אם יש לסתירתו ראייה ברורה מן התלמוד הוא טועה בדבר משנה ואם יש ראיה לסתירתו ממה שנתפשט מנהג העולם כדברי האחד הוא טועה בשקול הדעת ואם הוא מביא ראיה לדבריו או שדוחה ראיות שלפניו אינו טועה כלל ובכמה דברים ראינו שטעו גדולי עולם מן הגאונים והרבנים ושיש לסתירת דבריהם ראיה מן התלמוד והאיך מחזיקין בטועה מי שלא יעשה כדבריהם ויש חולקין לומר שכל שמצאנוהו נפסק בדברי הגאונים תלמוד הוא ואין לחוש לדבריהם כלל:

**יש** דברים שיש לשלשה הדיוטות כח גדול יותר מן המומחה שהמומחה אע"פ שדן דיני ממונות ביחיד אין ההודאה בפניו הודאה בבית דין ושלשה הדיוטות ההודאה שבפניהם

הודאה בבית דין וכן הכופר בפניהם ובאו עדים הוחזק כפרן ואין יכול לחזור ולטעון שלענין הודאות והלואות וכיוצא בהם הרי הם כבית דין הסמוכים וכן כתבוה גדולי המחברים:

**וכן** כתבו חכמי התוספות שבית דין של שלשה יש להם כח לדון כל מסרב לבא לדון לפניהם ולא יראה לי כן שאם תאמר בשנתמנו מחמת הצבור אף יחיד מומחה כן ואם שלא נתמנו כל כך למה ומ"מ הם הביאו ראיה לזה מפרק ראשון במה שאמרו על משנת דן את הדין הב"ע בדקבלוהו עליהו מכלל ששלשה אע"פ שלא קבלום דינם דין ונמצא שיכולים הם לכוף כל מסרב לבא לפניהם לדין עם חבירו הקובל עליו ובידם לדונו על כרחו ולקבל עדות עדים עליו שלא בפניו זהו תרף דבריהם אלא שלדעתי אין ראייה מכאן שאפשר לפרש שהיחיד אפילו פייסם על כך ר"ל לדון לפניו אינו דין עד שיקבלוהו עליהם אבל השלשה כל שנתרצו בדינם דיניהם דין ומ"מ הם מסכימים ששלשה הדיוטות יש להם דין מומחה לגמרי אפילו לא היה ביניהם גמיר וסביר ומה שאמרו בפרק ראשון אלא מעתה טעו לא ישלמו שנראה שהם משלמים ענינו בשלא קבלום עליהם כלל ואעפ"כ דינם דין וכמו שכתבנו לדעתם ומ"מ יש מוסיפין בדבריהם שאם הם שלשה שזה ברר לו אחד וזה ברר לו אחד אם טעו ישלמו ואע"פ שקבלום ואע"פ שבלא קבלום לדעת זה היה דינם דין והיה לנו לומר שהועילה הקבלה לפטור בתשלומיהן כמו שביארנו במומחה אפשר שבמומחה אמרוה כן ששני בעלי הדין מקבלין אותו מרצונם אבל אלו כל אחד מוכרח בברירתו של חבירו ואינה קבלה גמורה או שמא מומחה הואיל והוא חכם עשו לו תקנה שלא ישלם אבל הדיוטות אם לא ישלמו יתיאשו בדבר וידונו בטעות:

**יראה** לי שכל שנתמנה מחמת הצבור לדיין דינו כמומחה הגמור שאין גדול ממנו ונטל רשות וקבלוהו עליהם ואין מהרהרין בדינו כלל אא"כ טעה בדבר משנה וכל שהתנו בפירוש אפילו בדבר משנה ואפילו על קבלת הדיוט יעשה כפירושם ואפילו בקל שבקלים ואפילו בפסולים אם קנו מידם או נגמר הדין כמו שכתבנו למעלה וכמו שביארנו בפרק שלישי זהו ענין מה שנראה בדינים אלו וכל שאתה מוצא שמועה או סוגיא שתראה לך מתנגדת לאיזו שיטה שתברור הפוך בה והפוך בפירושה עד שתסכימה עמהן:

## דף לג:

**כל** מה שבארנו בסוגיא זו בענין נשא ונתן ביד בחייב את הזכאי הוא שנטל ממנו לפרוע לאותו התובע ובזיכה את החייב כגון שהיה משכון בידו של זה וכפאו להחזירה ונטל ממנו ביד ובטמא את הטהור שהגיע בהם שרץ טיהר את הטמא שעירבן עם פירותיו ולא סוף דבר שעשה הוא בעצמו אלא כל שכפה אחרים לעשות ועשו על פי צוויו:

**כבר** ביארנו במשנה שדיני נפשות מחזירין לזכות ולא לחובה כיצד הרי שיצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מחזירין אותו על זה נאמר ונקי אל תהרוג ר"ל כל שנקי מן העבירה יצא זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה אין מחזירין אותו על זה נאמר וצדיק אל תהרוג ר"ל שנצטדק בדין אע"פ שאינו נקי מן החטא וכן הדין בחייבי גלות מכח גזירה שוה של רוצח רוצח וכן הדין בחייבי מלקות מגזרה שוה של רשע רשע ואע"פ שבפרק ראשון לענין מכות בשלשה פסקנו כתנא קמא ולא כר' ישמעאל שהיה אומר בעשרים ושלשה מגזירה שוה זו הרבה מקומות בתלמוד בעניני גזירה שוה שלומדין אותה לענין אחד ולא לענין אחר שענין גז"ש הוא שהקבלה הוא שיש בתיבה זו גז"ש אלא שזה מקבל בה מרבותיו לענין זה וזה לענין אחר:

**המסית** אינו בכלל דין זה שהזכרנו ולא עוד אלא שדנין בו הפך הדברים ר"ל שמחזירין לחובה ולא לזכות כמו שיתבאר זה שאמרנו בשאר עבירות חוץ מן המסית שאין מחזירין לחובה כבר בארנו שלא נאמר אלא בשטעו בדבר שאין הצדוקים מודים בו אבל כל שטעה בדברים שהצדוקים מודים בו מחזירין אף לחובה ודבר שהצדוקים מודים בו הוא הדבר המפורש בתורה או שיש לדרוש מתוכה כן להדיא ושאין מודים בו הוא שאינו מפורש בתורה כן או שאין לדרוש ממנה כן להדיא מעתה טעה בנואף ונואפת אם טעה לפטור בביאה שלא כדרכה חוזר שהרי זה דבר שהצדוקים מודים בו שהרי משכבי אשה כתיב וכן אם טעה לפטור הערה בכדרכה שהרי את מקורה הערה כתוב אבל אם טעו לפטור בהעראה שלא כדרכה הואיל ואף הצדוקים אומרים כטעותם ואין מודין בה לחייב אין מחזירין וי"א שאף ביאה שלא כדרכה בכלל דבר שאין הצדוקים מודים בו ואינו כן כמו שהתבאר בהוריות:

## דף לד.

**זה** שאמרנו במשנה שבדיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה ובדיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה כבר ביארנו שהענין נאמר באחד מן התלמידים שהיו יושבין שורות שורות לפני לפני הדיינין וכל שהוא מזכה שומעין לו ונמנה בכלל הדיינין

וראיה לדבר ממה שאמרו בפרק היו בודקין מעלין אותו וישב עמהן כל היום ואם יש ממש בדבריו אינו יורד משם לעולם ועוד ממה שאמרו אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאלו הוא חי ועומד במקומו אבל העד אינו מלמד בדיני נפשות כלל אף לזכות וכל שאמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות משתקין אותו ואין שומעין לו כלל ואף בדיני ממונות יראה לומר שאין העד נשמע כלל אף לזכות שטעם הדבר מפני שהעד נראה כנוגע בעדותו שדואג שמא יגמר הדין לחובה ומתחרט מחשש עידי הזמה וחשש נגיעה בדבר אף בדיני ממונות היא ומאחר שאין נשמעין לזכות אין נשמעין לחובה וכן ראיה ממה שגדולי הפוסקים הביאו בהלכותיהם מה שאמרו בתלמוד המערב העד אינו מלמד לא לזכות ולא לחובה שנאמר ועד לא יענה אחד אינו עונה ר"ל לחובה ופירושו באחד מן התלמידים שנאמר אחד לא יענה הוא בעצמו לא יענה ר"ל לחובה שאלו לזכות הרי מחזירין אותו אפילו ארבעה וחמשה פעמים ואחר שגדולי הפוסקים הביאו דבר זה בהלכותיהם יראה מכוונתם שאף בדיני ממונות היא שנויה שהרי אין מדרכם לפסוק הלכתא למשיחא ומ"מ גדולי המחברים כתבו שבדיני ממונות העד מלמד זכות וחובה אלא שאינו נמנה עם הדיינין ומטעם אין עד נעשה דיין ואני תמה שהרי בגמרא אמרו בהדיא משום דמיחזי כנוגע בעדות וטעם זה אף בדיני ממונות הוא ונראה לי לדעתם שנגיעת עדות הנזכרת בסוגיא זו פירושו מחמת אימת מות מצד הקרובים וזה שאמר דמיחזי כנוגע בעדות ולא נוגע ממש מפני שהרי עכשיו אינו מעיד אלא שמלמד טענות לזכות דרך משא ומתן:

**כבר** בארנו שבדיני ממונות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והמלמד זכות חוזר ומלמד חובה אבל בדיני נפשות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות אבל המלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה ומ"מ דוקא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין הואיל ומצא שאינו יכול לעמוד על טעם זכותו רשאי לחזור ולמנות עם המחייבים ומצטרף עמהם לרוב ואם טעה בדבר שהצדוקים מודים בו חוזר אף בשעת משא ומתן א"כ זה שאמרו למחרת משכימין ובאים המזכה אומר אני הוא מזכה ומזכה אני במקומי והמחייב אומר אני הוא מחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה על כל פנים פירושו בשעת משא ומתן שאף למחרתו היה שם משא ומתן קודם גמר דין כמו שיתבאר:

**אף** מה שאמרו בשהגיע הבית דין לשבעים ואחד ונעשו שלשים וששה מחייבים ושלשים וחמשה מזכים וידוע שאין מטין על פי אחד לחובה שדנין בראיותיהם אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים דברי המזכים על כל פנים והוא הדין עד שיחזור אחד

מן המזכים לחייב ותהא שם הטייה על פי שניים ובשעת גמר דין אלא שלפי דרכו הוא מחזר על הזכות:

**אחד** מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאלו הוא מזכה במקומו ואע"פ שבשעת גמר דין היה יכול לחזור מ"מ הואיל ולא חזר רואין אותו כאלו הוא במקומו ומ"מ אם אמר יש לי ללמד עליו זכות ומת קודם שילמד ויגלה הטעם אין זה כלום:

**כשבית** דין נושאין ונותנין בדין שני סופרי הדיינין עומדין לפניהם וכותבין דברי המחייבין וטעם שלהם ודברי המזכים וטעם שלהם טעם המחייבין כדי שאם היו מחייבין למחרתם מטעם אחר שלא כטעם של יום ראשון נעשה כחוזר מטעם ראשון ומלינין את הדין בשביל טעם זה שנתחדש היום שמא יחזיר ממנו הלילה וטעם המזכים כדי שיראו טעם שלהם שאמרוהו לזכות ויטעימוהו בעצמם ויעמידוהו ואם לא יכתבו הטעם שמא ישכחו ויהו נוטים לחייב שהרי בשעת גמר דין יכולין לחזור והוא שאמרו בכאן דאי חזו טעמא לחובה משגחינן בהו אע"פ שגדולי הרבנים גורסין בדרך אחרת ואע"פ שתירצה לומר שלא מטעם זה אלא שמא אמרו שנים טעם אחד משני מקראות דרך דחיה נאמר כן כלומר שאין ראיה מזו ומ"מ הדין כך הוא ר"ל ששנים שאמרו טעם אחד אין נמנין אלא באחד ואפילו לזכות ולא סוף דבר שיצא לשניהם ממקרא אחד אלא אפילו יצא לזה מפסוק אחד ולזה מפסוק אחד שעל כל פנים אחד מהם טועה שאי אפשר לשני מקראות שיבואו לטעם אחד והוא שאמרו מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא משני מקראות:

## דף לד:

**המזבח** מקדש את הראוי לו ר"ל שהיה ראוי לו אלא שנפסל כגון שמעל במחשבת זמן או מקום או שלן הבשר וכיוצא באלו כיצד כל הראוי לאישים ר"ל להקטרה על האש אלא שנפסל אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ר"ל שלא תרד ומה עולה ראויה אף כל ראוי ר"ל ראוי לאישים ואין בזה הפרש בין קרבן לקרבן ר"ל בין חטאת לעולה או לשלמים ולא בין קרבן עוף לקרבן בהמה הן עולה הן חטאת אבל הדם והנסכים שנפסלו ירדו אע"פ שנראו למזבח מ"מ לא נראו לאישים ואין צריך לומר מה שפיסולו מחמת עצמו ולא שנפסל בקדש כגון שאור ודבש וחיה וחולין ורובע או נרבע ודברים אלו ארוכי הענינים יתבארו במקומן בע"ה:

**המעלה** קרבנות חוץ לעזרה חייב כרת דכתיב אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו ונכרתה ואזהרה שלו השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר

תראה וכן השוחט בחוץ חייב כרת שנאמר אשר ישחט שור או כשב וכו' דם יחשב וכו' ונכרתה ואזהרה שלו מן ההיקש שנאמר שם תעלה עולותיך ושם תעשה וכו' מה העלאה הוזהרה עליה אף העשייה שהשחיטה בכללה הוזהר עליה:

**הזורק** את הדם בחוץ חייב ומ"מ דוקא בעיקר הדם אבל שירי הדם פטור שזריקת שירי הדם אינה מעכבת ודבר זה אע"פ שאינו מפורש במקרא נתרבה להם ממה שנאמר בהעלאה או זבח לרבות את הזורק שחט בחוץ והעלה בחוץ חייב שתים אחת על השחיטה ואחת על העלאה שהרי שתי כריתות חלוקים ושתי אזהרות חלוקות הן זרק והעלה יראה מכאן שאינו חייב אלא אחת שהרי הזריקה נתרבית ממקרא של העלאה ומ"מ גדולי המחברים כתבו שחייב שתים ואף גדולי המפרשים כתבו כן בהגהותיהם מפני שהעלאה הוזכרה לבדה בכף אחת ושאר העשיות בכף אחרת שנאמר שם תעלה ושם תעשה אבל שחט וזרק אינו חייב אלא אחת שכל העשיות נכללות באחת שנאמר שם תעשה ערבינהו רחמנא לכלהו עשיות חוץ מן ההעלאה כמו שיתבאר במקומו:

**נגע** צרעת אין נזקקין לראותה אלא ביום שנאמר וביום הראות בו ולא סוף דבר בתחלת ראיה אלא בין להסגיר בין להחליט בין לפטור ואין רואין אותה על ידי כהן סומא אפילו באחת מעיניו ולא עוד אלא אפילו כהה מאור עיניו שנאמר לכל מראה עיני הכהן ואפילו היה חכם ישראל רואה והוא מטמא או מטהר על פיו כדרך שאמרו בכהן עם הארץ או שוטה שחכם רואה ואומר לו אמור טמא והוא אומר טמא הסגר והוא מסגיר החלט והוא מחליט ואפילו בכהן קטן מ"מ בסומא אינו כן ויש חולקין בזו והביאוה מתורת כהנים שאמרוה כן אף בסומא ואף בשתי עיניו ומטעם שמאחר שאותו חכם הרואה רואה בשתי עיניו לכל מראה עיני הכהן קרינא ביה כיוצא בו אין נזקקין לראות נגעים בשחרית ולא בין הערבים שאין האור צח כל כך והכהה נראית עזה וכן מטעם זה אין רואין אותן לא בתוך הבית ולא ביום המעונן ואין רואין אותן בצהרים שאף בהם האור צח יותר מדי והעזה נראה כהה וכל הנגעים שוים בדברים אלו הן של אדם הן של בתים הן של בגדים והתבאר במקומו על שעות הראייה שהם שעה רביעית חמישית ושמינית ותשיעית:

**הנגעים** נראין ונדונין ביחיד שנאמר אל אהרן או אל אחד מבניו וכן נראין ונדונים אף בקרובים שכל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו בין בנגעי אדם בין בנגעי בגדים בין בנגעי בתים ואפילו חכם אינו רואה לעצמו ויש חולקים לומר שתלמיד חכם רואה לעצמו בבתים ובגדים וכן מצאנוה במדרשות כל תלמיד חכם רואה לעצמו והעמידוה בבתים ובגדים אלא שלשיטתינו אין הלכה כן שאף לענין ראיית קרובים מצינו שאמרה אהרן על מרים אני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים אלא שאין הלכה כן ואף בזו דנין בה כן:

**לפי** דרכינו למדנו שלא הוקשו דיני ממונות לנגעים לכל דבר שהרי דיני ממונות דנין אותם ביום המעונן ובשחרית ובין הערבים ובצהרים שנאמר ושפטו את העם בכל עת וכן גומרין את הדין בהם אף בלילה שנאמר בכל עת והעמדנוהו לגמר דין על הדרך שבארנו במשנה וכן דנין אותם בסומא באחת מעיניו ואין דנין אותם ביחידי ולא בקרובים מה שאין כל אלו בנגעים:

**סומא** באחת מעיניו כשר להעיד וכשר לדון דיני ממונות שהרי אמרו גומרין בלילה וכיון שהותרה גמר דין בלילה דין הוא להכשיר סומא באחת מעיניו אף להתחלת דין ביום שכמה בני אדם אין מגיעין לראות בלילה כראיית סומא באחת מעיניו ביום אבל לא בדיני נפשות שהרי כל בעל מום נפסל בהם אבל סומא בשתי עיניו פסול להעיד ופסול לדין ואע"פ שמצינו בכתובות צ"ד ב' אתא לקמיה דרב ששת אוקמיה בנכסיה נראה שהתלמידים היושבים לפניו היו דנין על פי מצותו או שמא בשקבלוהו עליהם בעלי דין וכן מה שאמרו בראשון של מסכתא זו שרב יוסף אמר למר זוטרא אי קבלוך לא תשלם לא שאמר כן דרך דין אלא שהיו שואלין אותו האיך הוא הדין וכן אתה מתרץ בכל מקום שאתה מוצא כיוצא באלו ויש מגאוני הראשונים שהכשירו סומא בשתי עיניו לדון אחר שלא הוקשו ריבים לנגעים ואף חכמי התוספות נמשכו לדעתם ואין הדברים נראין כלל שהרי אמרו כל הכשר לדון כשר להעיד וסומא בשתי עיניו פסול הוא לעדות דהא כתוב או ראה ואע"פ שאנו מעמידים סוף המשנה ר"ל יש כשר להעיד ואין כשר לדון שלא כהלכה לפי מה שפירש בה ר' יוחנן שפירשה בסומא באחת מעיניו שהרי אף לדעתינו כשר הוא לדון בדיני ממונות והיה לנו להעמיד אף ראש המשנה שלא כהלכה מ"מ ראש המשנה הלכה היא ועוד שאע"פ שמה שפירש בה ר' יוחנן אינה הלכה גוף המשנה כלה הלכה היא שכל הכשר לדון כשר להעיד ויש כשר להעיד ופסול לדון כגון אוהב ושונא וגר שאין אמו מישראל ומשוחרר ויש שואלים מפני מה לא פרשה ר' יוחנן באלו ונראה שלא היה רוצה לתרצה אלא במילתא פסוקה ליפסל לכל אדם ואוהב ושונא כשר הוא לאחרים וגר דן את חבירו גר וזקן מופלג וסריס וממזר כשרים לדיני ממונות:

**יש** דברים בדיני ממונות שכלם גמר דין הם כגון קבלת עדות וקיום שטרות ולפיכך אין מקבלין עדות ולא מקיימין שטרות אלא ביום שהתחלת הדין וגמר הדין בהם באים כאחד וכן כתבוה גדולי המחברים וכן כל כיוצא בזו וכבר כתבנו מזה בדרך אחרת בבתרא פרק נוחלין:

**כל** שביארנו בדיני ממונות שאין מתחילין בלילה אלא שגומרין פירושו שצריך שיסכימו במשא ומתן שלהם ביום וכל שהסכימו עליו ביום אם ירצו לחזור למשא ומתן בלילה

סמוך לגמר דין עושין וכן עיקר וי"א שאין משא ומתן בלילה כלל אלא שצריך שיהו מוסכמים ביום על כל המשא ומתן:

**הנחלות** הרי הן כשאר דיני ממונות ואין דנין בהם בלילה מעתה שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין בתורת עדות רצו חותמין בתורת דיינין ודוקא ביום שהיא שעה הראויה לדין אבל בלילה כותבין בתורת עדות ואין עושין בה דין אף ביום אחר הואיל ובתורת עדות נמסרה להם שאין עד נעשה דיין ושנים אפילו ביום כותבין ואין עושין דין ואף לדעת הפוסק שנים שדנו דיניהם דין דוקא בשבאו מתחלה לשם עשיית דין וכל שכן שהלכה שאין דיניהם דין כמו שביארנו ויש בשמועה זו הרבה תנאים לקצת מפרשים וכבר בארנו עיקריה בבתרא פרק נוחלין:

**דיני** נפשות אין גומרין בהם את הדין אלא ביום כמו שבארנו במשנה סמך לדבר שנאמר והוקע אותם לה' נגד השמש ואין לומר שגמר דין בלילה והוקעה ביום שאם כן נמצאת מענה את דינו:

**ארבע** מיתות נמסרו לבית דין והם סקילה שריפה הרג וחנק אבל תלייה אינה מיתת בית דין בפני עצמה ואע"פ שנאמר והוקע אותם והוקעה תלייה היא כדכתיב והוקענום לי"י בגבעת שאול וכתיב ותקח רצפה בת איה את השק וכו' אלמא תלויים היו על העצים והיו מגולים מ"מ נסקלין היו בעון עבודה זרה וקצת הנסקלין נתלין כמו שיתבאר הרוגי בית דין אין מלינין אותם שלא ליקבר בו ביום ואע"פ שבבני שאול נאמר מתחלת הקציר עד נתך מים עליהם כבר ביארו במסכת יבמות שהוראת שעה היתה אמרו מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהכל רואים אותם ואומרים מה טיבן של אלו והם אומרים בני מלכים הם שפשטו ידיהם בגרים והם אומרים כמה ראוי לידבק באומה זו:

## דף לה.

**אע"פ** שכל שיש בידו למחות ולא מיחה נענש בדיני שמים בדיני אדם אינו נענש א"כ מהו שנאמר קח את כל ראשי העם והוקע אותם וכו' אם העם חטאו ראשים מה חטאו כך פירשו קח את כל ראשי העם לעשות דיינין וחלקם לבתי דינין לדון את המתחייבים כדי שיהיו כולם מתעסקים בנקמת י"י ומתוך כך ישוב חרון אף מישראל ומה שנאמר והוקע אותם פירושו על (המתחייבים) דעת רבים:

**לעולם** אין דנין בדיני נפשות שנים ביום אחד שמא לא יתישבו לחקור אחר הטעם כל כך ויבואו לקלקל במה דברים אמורים בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין ופירוש

הדבר במיתה אחת ועבירה אחת הא מיתה אחת בשתי עבירות כגון סקילה של עובד עבודה זרה ושל בא על אמו או שתי מיתות שבעבירה אחת כגון בועל אשת איש בת כהן אין הורגין שניהם ביום אחד וי"מ מיתה אחת שבגוף עבירה אחת כגון נואף ונואפת כמו שיתבאר:

**כבר** ביארנו שדיני ממונות אם רצו דנין בו ביום וגומרין בו ביום אם נסכמו רובם לדעת אחת ואין מצריכין להלין את הדין אבל דיני נפשות דנין וגומרין בו ביום לזכות אבל אם נסכמו לחובה אין להם לגמרו בו ביום אלא צריכים הם להלין את הדין שמא יצא להם טעם לזכות והוא שנרמז בכתוב צדק ילין בה ועתה מרצחים ר"ל שכל שאינו מלין דין של חובה בדיני נפשות מרצח הוא וכן הוא אומר אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמיץ את דינו ואינו ממהר לגמרו ומ"מ למחר גומרין את דינו שמאחר שנסכמו לחובה ועשו הלנת דין אין להם לענות את דינו ומ"מ הא כל שלא הסכימו עליו נושאין ונותנין אפילו כמה ימים עד שיסכימו ואחר שיסכימו עושין הלנת דין ואחר ההלנה גומרין את הדין למחרתו למדת שאין הלנה אלא אחר הסכמה ושאין מענין את הדין אחר הלנה:

**זה** שנדרש בפסוק זה אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמיץ את דינו יש לדרוש בו גם כן אשרו חמוץ ולא חומץ לומר שאין נזקקין אלא לתובע תחלה שאם בא ראובן ותבע את שמעון מנה ושמעון טוען שהיה משכון בידו ונפחת ביתר מכדי הלואתו והוא תובע את היתר או שאומר שיש בידו משלו בכדי אותו שיעור ואין לו טענת מיגו ליפטר בלא היו דברים מעולם או בפרעתי כגון שיש בידו שטר נזקקין לאותו שתבע תחלה ואח"כ נזקקין לשני ויש בזה דרכים אחרים וכבר ביארנום בקמא פרק הפרה:

**כבר** ביארנו במקום אחר שסוף שכר התעניות הוא הצדקה והוא שראוי לחלק צדקה בלילי התעניות ואחר שכן הרי נמצאו עיניהם של עניים נשואות לכך ואין מכינים לעצמם צרכי סעודה וכל שמאחר צדקתו עד למחר נמצא משכיבו עד למחר בלא אכילה מכאן אמרו כל תענית שמלינין בו צדקה כאלו שופכים דמים ודוקא מי שדרכו ליתן צדקה בדבר המצוי לאכל אבל מעות וחטים ושעורים אין קפידא באיחורם עד למחר:

**כבר** בארנו במשנה בקצור שאין דנין דיני נפשות לא בערב יום טוב ולא בערב שבת ר"ל שאין נושאין ונותנין בדינו שמא יסכימו עליו לחובה ובו ביום אי אפשר להרגו שצריכים הם להלנת דין ולמחר אי אפשר שאין מיתת בית דין דוחה שבת ויום טוב שמא תאמר לגמור דינו בשבת שאחר הלנה ולהרגו באחד בשבת הרי אחר הלנה אין מענין את דינו שמא תאמר לדונו בערב שבת ולגמור דינו באחד בשבת ולהרגו שמא ישכח להם טעמם ואע"פ שסופריהם כותבין דבריהם דרך צחות אמרו פומא כתבי ליבא לא כתבי

שמא תאמר לגמור את דינו בשבת ולהרגו במוצאי שבת אין הורגין אלא ביום שנאמר נגד השמש למדת מ"מ שאם נשאו ונתנו בחמישי ונסכמו לחובתו בו ביום והלינו את הדין בליל ששי הורגין אותו בששי וכך כתבוה רבותי נ"ע ויש חולקין וכן למדת שאע"פ שהריגת בית דין אינה דוחה שבת גמר דין מיהא היה דוחה שבת אלו היה מקום לגמור את הדין אלא שאין ראוי לענות את דינו בתלמוד המערב אמרו שאסור לדון דיני ממונות בערב שבת והקשו ממשנה זו שיראה ממנה דוקא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות מותר ותירצו כאן להלכה כאן לדברי תורה כלומר שמן התורה דנין דיני ממונות בערב שבת אבל מדברי סופרים אסור מפני כבוד השבת ומכאן חלק מי שחלק שלא להרוג בערב שבת:

**כבר** ביארנו שמיתת בית דין אע"פ שהיא מצות עשה אינה דוחה שבת וכן קבורת מת מצוה אינה דוחה שבת ומ"מ דוחה היא את העבודה ואין צריך לומר שדוחה הטומאה לבד ר"ל שאם אין לו קוברים רשאי הכהן לדחות לא תעשה של טומאה ליטמא לו ולקברו אלא אף העבודה ר"ל שאפילו היה כהן גדול ונזיר ושהיה הולך לשחוט את פסחו שזו היא עבודה ולמול את בנו שהיא מכשירי עבודה שהרי מילת זכריו ועבדיו מעכבתו או שהיה הולך להקריב איזה קרבן הכל נדחה מפני מת מצוה וכבר בארנו הענין יפה במסכת ברכות:

**עבודה** דוחה שבת ויום טוב בהקרבת תמידין שנאמר במועדו ואפילו בשבת ואין צריך לומר במוספין ושאר קרבנות היום מיתת בית דין דוחה את העבודה ר"ל שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד מורידין אותו לידון בין בקרבן יחיד בין בקרבן צבור שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ומ"מ אם התחיל בעבודה התבאר במקומו שממתינין לו שנאמר מעם מזבחי ולא מעל מזבחי אלא שממתינין לו עד שיגמור ומורידין אותו ומ"מ הרג בשוגג אין מזבח קולטו מגואל הדם אלא כהן ועבודה בידו והיה בגגו של מזבח ובמזבח בית עולמים כמו שהתבאר במסכת מכות ולפי דרכך למדת שאין זר נקלט במזבח כלל מ"מ מי שהיה מתפחד מן המלך או מבית דין ולהוראת שעה מזבח קולטו ואין מורידין אותו אא"כ נתחייב מיתת בית דין:

## דף לה:

**הבערה** בשבת אב מלאכה היא ודינה כשאר מלאכות לידון זדונן בסקילה או בכרת בלא התראה ושגגתן בחטאת לא יצתה מן הכלל אלא לחלק שאם עשה הרבה מלאכות

בהעלם אחד חייב קרבן על כל אחת ואחת בין באבות בין בתולדות אלא שבאב ותולדה שלו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת כמו שיתבאר במקומו:

**כל** מצוה שהיא חובת הגוף ר"ל שמוטלת על האדם ולא על הקרקע כגון שביעית או על פירות קרקע כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ וכל שהיא חובת קרקע או פירותיו אינה נוהגת בחוצה לארץ אא"כ כתוב בה מושב או מושבות לרבות כל מקום שאתם יושבים אלא שיש בקצת דברים אלו תנאים יתבארו במסכת קידושין בע"ה א"כ שבת הואיל וחובת הגוף הוא לא הוצרך לכתוב בו מושבות למה נכתב בהבערה בכל מושבותיכם להקישו עם אותו שנאמר בפרשת רוצחים והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה מושבות האמור להלן בית דין אף כאן בית דין ואומר להם לא תבערו לומר שאין מיתתם דוחה שבת כמו שביארנו ובפרשת מועדות כתוב בשבת מושבות גם כן ונתפרש במסכת קידושין לומר שאינו טעון קדוש בית דין והוא שאמרו שם סד"א הואיל ובענינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש בית דין כמועדות קמ"ל בכל מושבותיכם בכל מקום שאתם יושבים:

**קרבנות** נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב הן עולות הן שלמים הואיל ואין זמן קבוע להקרבתן אבל עולת ראייה אע"פ שאין בה מאכל להדיוט קריבה ביום טוב כמו שבארנו במקומו:

## דף לו.

**הטמאות** והטהרות ודיני אסור והיתר ופסול והכשר שהם דברים שבתחלת הוראתם אינו צריך מנין אלא שהוראתם ביחיד אם נזדמן שם מחלוקת עד שמתוכו צריך לעמוד למנין אם רבו המטמאין או האוסרים או הפוסלים ואם רבו המטהרים או המכשירים או המתירים כל שעמדו למנין מונין האב ובנו והרב ותלמידו בשנים שאין פסול קורבא בדברים אלו ולא סוף דבר בשעת משא ומתן אלא אף בשעת גמר הוראה אבל דיני ממונות ודיני נפשות ומכות וקדוש החדש ועבור שנה הואיל ומנין צריך בהם מתחלת הדין אין האב ובנו או הרב ותלמידו נחשבים אלא באחד ואף בזו לא נאמר על הבן עם האב שיצטרפו כלל אפילו לימנות כאחד אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין אינן נמנין כלל והוא שאמרו בתוספתא שבשעת גמר דין לא ישב בצדו אלא ילך לו שהדין שנעשה בקרובים פסול כעדות וכן התלמיד ואע"פ שאין לו דין קורבא עם הרב לענין דין מיהא אינו מצטרף בגמר דין ואם היו תלמידים חשובים שאין צריכין לו אלא לדברים נעלמים שהוא מקובל אבל לא לסברא ושקול הדעת וידיעת הדברים הרגילין

נמנין בשנים אם היו מן המנין מתחלתם יש מי שאומר שדיני ממונות נמנין האב ובנו ורב ותלמיד בשנים ומ"מ מפרשים אותה דוקא במשא ומתן אבל לא בגמר דין:

## דף לו:

**כל** הדרכים שביארנו בדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות אף דיני מלקות וגלות שוים בהם חוץ מאחת במלקות והוא שהמלקות בשלשה ואין אחד מדברים אלו בשור הנסקל חוץ מאחת והוא שדינו בעשרים ושלשה לא נאמר כמיתת הבעלים כך מיתת השור אלא לענין עשרים ושלשה שהוא עיקר הענין ועליו ראוי לדרוש עיקר ההיקש אבל שאר הדברים כלם לענין הצלה הם באים ולהצלת שור אין קפידא כל כך במקום שצריך לקיים ובערת הרע:

**כבר** בארנו שאין מושיבין בדיני נפשות זקן מופלג שכבר שכח צער גדול בנים ולא סריס ולא מי שאין לו בנים שכל אלו האכזריות מצויה בהם ואתה רואה שכל עצמינו אנו משתדלים להצלה ולרדיפת זכות ומ"מ במסית אין אנו משתדלים בהצלתו כלל ומתוך כך יצא מכלל דיני נפשות בכמה דברים כמו שיתבאר ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכל שאכזריות מצויה בהם זקן זה דוקא שאינו מוליד שאם הוא מוליד הרי לא שכח צער גדול בנים וי"מ שלכתחלה הוא שאין מושיבין אבל אם הושיבוהו כשהוא בחור אע"פ שהזקין דן כדרכו והולך שמאחר שהורגל בדיני נפשות אין כאן בית מיחוש בתלמוד המערב אמרו ר' אבהו בשם ר' יוחנן אפילו פחות מבן עשרים ושלא הביא שתי שערות כשר לדון דיני ממונות ואינו כשר לדון דיני נפשות ונראה לי בפירושו שכל שלא הביא שתי שערות נקרא קטן עד עשרים אפילו בסימני סירוס כמו שבארנו במקומו ואמרו כאן שאעפ"כ הואיל והוא גדול מצד השנים כשר לדון דיני ממונות:

**הגר** דן את חברו גר בדיני ממונות אפילו אין אמו מישראל אבל אינו דן את ישראל עד שיהא אמו מישראל ודיני נפשות אפילו אמו מישראל עד שיהא אביו ואמו מישראל וכן לחליצה וכן יראה ביבמות פרק מצות חליצה שאמרו שם גר דן את חברו ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהיו אביו ואמו מישראל וודאי בדיני ממונות היא שנויה וגדולי הרבנים פירשו שם שאותה שמועה בדיני נפשות ולדבריהם גר דן אפילו ישראל בדיני ממונות ואף בשאין אמו מישראל ואין נראה כן שהרי נאמר שום תשים וכו' כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך ודיני ממונות בכלל שאר משימות הם וכבר בארנוה שם בכדי הצורך:

**המשנה** השניה ועניינה לבאר החלק השני והוא שאמר סנהדרין ר"ל בין סנהדרי גדולה בין סנהדרי קטנה היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה ולא היו עומדין כגרן שלם אע"פ שהם רואים זה את זה בכך מפני שצריכין עדים ובעלי דין ליכנס ולדבר בפני כלם ושיהו כלם רואין בהם ומדקדקין בדבריהם הגדול שבכלן יושב בראש והוא שימינו מיוחדת לצד אחד וכל העגול בא מצד שמאלו ובסנהדרי גדולה אותו שמושיבין אותו בראש נקרא ראש ישיבה או נשיא והגדול שבשבעים בא אחריו ונקרא אב בית דין ואח"כ מושיבין אותן בסדר זה לשמאלו של זה לפי מעלתם ושני סופרי הדיינין יושבין לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל בכל סנהדרין אחד כותב דברי המזכים ואחד כותב דברי המחייבים וי"מ ששניהם כותבין דברי שניהם ר' יהודה אומר שלשה היו אחד כותב דברי המחייבים ואחד דברי המזכים ואחד כותב דברי שניהם והלכה כתנא קמא:

**ושלש** שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם פירוש דבר זה בסנהדרי קטנה של עשרים ושלשה שפעמים צריכין להוסיף בדיינין כגון שלא היה שם מטה לרעה אלא אחד או שהיה אחד אומר איני יודע וכל שאין באין לגמר עם התוספת מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד ונמצא שהם צריכים להיות מזומנים לפניהם חכמים עד תשלום שבעים ואחד ואע"פ שתשלום זה היה נשלם בארבעים ושמונה אין דרך לעשות שורות תלמידים של עשרים וארבעה ביתר משורת הסנהדרין ולא לעשות שורות קטנות ומתוך כך עושין שלש שורות כל אחד של עשרים ושלשה שהם תשעה וששים בין כלם אע"פ שיש בה כ"א יתר על הצורך כלם כמנין שורת הסנהדרין שורה ראשונה לפני הסנהדרין ושניה לאחריה ושלישי לאחריה לפי מעלתם ואף הם עומדין בעגול כחצי גרן אלא שהסנהדרין יושבין על הספסלים ושורות התלמידים על הקרקע אבל בית דין הגדול לא הוצרכו לשורות של תלמידים שכל שנחלקו בית דין של שבעים ואחד בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות בין בדין משאר דיני תורה אין מוסיפין אלא דנין אלו כנגד אלו עד שימצא רוב המספיק לצד אחד ולמדת שלא נאמר סדר זה אלא לסנהדרי קטנה:

**הוצרכו** לסמוך ר"ל שנחלקו והוצרכו להוסיף וכן הדין אם מת אחד מן הסנהדרין סומכין מן הראשונה גדול שבה וכן השני לו אחריו וכשנסמך הגדול בא לו גדול שבשורה שניה ויושב בסוף השורה הראשונה וכלם נדים ממקומם ועולים מדרגה אחת ונמצא כשאחד נע כלם נעים והוא שאמרו כי נידי כלהו נידי וכן נמצא זה שהיה ראש לשורה שניה נעשה עכשיו זנב לשורה ראשונה והוא שאמרו הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים וכן כל שהוצרכו לסמוך כמה על סדר זה הם עושים וכל שהוצרכו לסמוך מצד מיתת

אחד שנמצא המנין חסר בוררין להם אחד מן הקהל ומושיבין לו בשלישית ולא במקומו של ראשון אלא שבמקומו הראוי לו והיא סוף השורה השלישית על הדרך שביארנו:
**והתבאר** בגמ' שהסנהדרין אין רשאין לצאת ממקומם כל זמן ישיבתן שהוא בסנהדרי קטנה מאחר תפלת השחר עד חצות אבל סנהדרי גדולה שישיבתן מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים אין צריכין לישב כלם כאחד במקומם שבמקדש אלא מתקבצים בשעת הצורך ובשאר הזמנים יוצאין לעסקיהם ובלבד שישארו שם עשרים ושלשה בכל זמן ישיבתם והוא שאמרו דרך צחות אל יחסר המזג ר"ל השליש כמו שהתבאר:
**זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שבארנו הלכה פסוקה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו**:

## דף לז.

**המשנה** השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר כיצד מאיימין על עידי נפשות וכו' פירוש כשהעדים באים לבית דין להעיד על אחד בעבירה שיש בה מיתת בית דין הסנהדרין שואלין לו אם מכירין אותו ואם התרו בו והם משיבין שכן היו מאיימין אותם קודם שיתחילו בדרישה וחקירה דרך כלל האיך צריך להזהר שלא להקל בענין הריגת אדם שלא כדין ואומרים להם התבוננו בעצמכם האיך אתם מעידים בכך שמא תאמרו מאומד ואפילו אומד המוכיח כגון שראיתם אחד רץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם חרב בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר שאם כך ראיתם אין בדבריכם כלום או שמא שמעתם שכן עד מפי עד או מפי נאמן או שמא כשאתם באים להעיד אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה וחקירה ועל כל פנים אתם צריכים ליזהר בכך והוו יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות שדיני ממונות אדם מחזיר ממונו ומתכפר לו אבל דיני נפשות הרי דמו ודם זרעו תלוי בו עד סוף כל העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו ונאמר קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה דם אחיך לא נאמר אלא דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו ולא תאמר לא איבדתי אלא נפש אחת שלפעמים אחד ממלא את העולם לפיכך נברא אדם הראשון יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת כאלו איבד עולם מלא וכל המקיימה כאלו קיים עולם מלא ואע"פ שיש מקום להמון לצרף בו טעמים אחרים דרך הערה במדות שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך או דרך הערה באמונה לומר שהאחד ברא אחד ולא יהו מינים אומרים הרבה רשויות בשמים מ"מ יש לכם להתעורר על זו וכן ראוי שתתעוררו שכל בני אדם באין בצורת אדם הראשון ואין פני אחד דומין לפני חבירו ומתוך כך כל אחד ואחד צריך

שיחשוב בעצמו דרך הערה שבשבילו נברא העולם ושיחשוב כן על חבירו עד שמתוך כך יהא דמו יקר בעיניו וכל כיוצא בדברים אלו ואח"כ מזהירין אותם שלא להתרכך לאותם הדברים עד שיכבשו עדותם והוא שאמרו שמא תאמרו מה לנו בצער הזה חייבים אתם בכך שנאמר אם לא יגיד ונשא עונו שמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה הלא כבר נאמר באבד רשעים רנה ומאריכים בדברים אלו כפי רצונם ואם עומדין בדבריהם מכניסין גדול שבהם ובודקין אותו בדרישה וחקירה על הדרך שיתבאר בפרק שאחר זה:
**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

## דף לז:

**כשהיה** בית המקדש קיים וסנהדרין במקומם בלשכה היו דנין דיני נפשות אף בחוצה לארץ בסנהדרי קטנה הסמוכים בארץ אבל כל שאין בית המקדש קיים או שאין הסנהדרין בלשכה אין דנין דיני נפשות וארבעים שנה קודם חורבן בית שני בטלו דיני נפשות מפני שגלו הסנהדרין לרוב הצרות ולא היו במקומן ומ"מ חכמי הדורות ברשות המלכים דנין דרך הוראת שעה אפילו מאומד הברור ואף בלא התראה ואף בדברים שאין בהם מיתה וכיוצא בדברים אלו כמו שיתבאר אלא שאין הדבר קרוי דיני נפשות:
**ואף** במקום שאין שם מיתת בית דין לא יהרהר אדם לעשות עבירה בסמך זה שהדיין הגדול במקומו עומד ברוך כבודו ממקומו והוא שאמרו אע"פ שארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות שכל דיניו בסייף ואין לו רשות באחרות כמו שיתבאר או לסטים באים עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת באסכרא מי שנתחייב שתים אף הוא דיני שמים ידינוהו בחמורה כדרך בית דין של מטה כללו של דבר אין הקב"ה מקפח שכר כל בריאה ואינו מוותר משלו כלום:
**זה** שאמרנו במשנה שאין דנין מאומד לא סוף דבר בדיני נפשות אלא אף בדיני ממונות מעתה גמל האוחר בין הגמלים ונמצא הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו אלא המוציא מחבירו עליו להביא ראיה גמורה כמו שבארנוה בקמא פרק הפרה ואע"פ שבמשנתינו אמרוה בדיני נפשות לבד שמשמען של דברים שבדיני ממונות אינו כן הרי יש לך כיוצא בה במשנה עד מפי עד שאף בדיני ממונות אינו כלום וכמו שאמרו איש פלוני אמר לי לא אמר כלום כמו שהתבאר:

## דף לח:

**לעולם** יהא אדם שקוד ר"ל מהיר וזריז ללמוד תורה כדי להשיב את אפיקורוס המוציאים משם ראיות לאמונותיהם הקדומות ונכשלים באמונת השניות ושאר עבודות של צבא השמים והביא אחת מהן דרך הערה על כלן שאם יביאו בעלי השניות ראיה מאמרו נעשה בלשון רבים תשובתם מאמרו ויברא וכן בכלם למי שיתבודד בזה ולא הוזכרו הדברים בלשון רבים אלא מצד שהפעולות הטבעיות נעשות על ידי סבה ראשונה באמצעות הפמליא כמו שנודע למבינים לא שייוחס להם שום ממשלה כלל מעצמם והוא ששלל מענינם כל הדברים הבלתי טבעיים הבאים מצד ההשגחה לרוב מיני התפלות והצדקות ושאר עניני הדברים הדתיים ואף לשומם אמצעיים בינו ובין הבורא כלל והוא שאמרו הימנותא בידן דאפילו בפרונקא לא קבילנא ליה ובמדרש אמרו כל הנקרא בשם י"י ימלט לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל צווח לי ואנא עני הה"ד כל הנקרא בשם י"י ימלט שאין אנו צריכים למכניסי רחמים ולסרסורין לפני הקב"ה אלא נקרא והוא יענה בכל קראינו אליו וכבר הארכנו בדברים אלו בשלמות בילדותינו בחבור התשובה:

## דף לט:

**לעולם** אל יהרהר אדם אחר מדותיו של הקב"ה בראותו העדר הסדור למראה עיניו וכל שכן בעניני צדיק ורע לו רשע וטוב לו אבל ידע כי הכל במשפט שהצור תמים פעלו ואם אופני דרכיו נעלמים ממנו מהם למרק עוונותיהם בעולם הזה על דרך השקאת המרים המשלשלים לקצת חליים למרק הגוף להשאירו בלי חלאה ומהם בהפך לשלם גמולם בעולם הזה על דרך פטום השור והשמנת הברבור לרעתו ומהם שלא יעלה עניו להשגחה פרטית או לעונש פרטי ויוכלל עניו בכלל העולם והוא שאמרו כתוב טוב י"י לכל וכתיב טוב י"י לקוויו לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כולם כשהוא עודר אינו עודר אלא לטובים שבהם וכן בדברי העונש באמרו אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג אלא שיעזור בזה צד עונש נרמז בפרק אחרון בענין צדיקים שבתוכה וכבר הארכנו בעניני אלו בחבור התשובה:
**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף מ.

**היו** בודקין וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק הרביעי שבמסכתא שהוא בא לבאר הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות הן בחקירת העדים הן בענין הדיינים

וכיצד בודקין וחוקרין אותם בדיני נפשות וגומרין את הדין על פי עדותם ושזה החלק הותחל באורו בפרק רביעי ולא נשלם גם בהצטרף עמו זה הפרק רק בהצטרף עמהם קצת הששי ואמנם בא זה הפרק בענין חקירת העדים ובדיקתם והנהגת הדיינין אחר שמצאו דבריהם מכוונים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון לבאר על איזה צד חוקרין ובודקין אותם ומה בין חקירות לבדיקות ואם נמצאת הכחשה ביניהם על איזה צד עדותם בטלה אף בבדיקות ועל איזה צד עדותן קיימת אף בחקירות השני כשנמצאו דבריהם מכוונים על איזה צד נושאין ונותנין בדינו ואם לא היתה במחלקתם הכרעה המספקת לחובה על איזה צד מוסיפין ועד כמה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כמו שיתבאר:

**והמשנה** הראשונה תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר היו בודקין וכו' והוא חוזר למה שביארנו בפרק הקודם שהיו מאיימין אותם דרך כלל קודם שיתחילו בדרישה וחקירה ואם אחר שאיימו אותם דרך כלל עמדו בדבריהם היו מתחילין בדרישה וחקירה שעליה באה משנה זו והוא שמכניסין גדול שבהם והיו בודקין אותו בשבע חקירות והם א' באיזה שבוע של יובל ב' באיזו שנה של שבוע ג' באיזה חדש של שנה ד' בכמה בחדש ה' באיזה יום ואע"פ שמשאמרו בכמה בחדש היה לנו לידע היום מתוך דבריהם שואלין להם איזה יום של אותה שבת שהרי חקירות אלו כלן להביאן לידי הזמה ושמא המזימים יתבוננו בהזכרת יום יותר מבהזכרת בכמה ימים בחדש ו' באיזו שעה של יום ז' באיזה מקום ודברים אלו כלם הם דברים שהזמה תלויה בהם ומתוך כך שואלין אותם ר' יוסי אומר שאין חוקרין אותו אלא בשלש באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום שרוב העדיות הם נעשות בקירוב זמן לעבירה ואין צורך בשאלת שבוע ושנה וחדש ולדעת חכמים אפילו אמרו אמש הרגו או עכשיו הרגו שואלין להן כל אלו והלכה כחכמים וכן שואלין אותם מכירין אתם אותו ר"ל ההרוג שמא מעובדי האלילים היה ואפילו במקום שרובו ישראל ושהדברים מוכיחים שישראל היה אין דנין כן מאומד ואע"פ שאמרו בתלמוד המערב נהרג מטבריא לצפורי חזקה ישראל היה אין הלכה כן וכן שואלין אותם התריתם בו וכן התבאר בגמ' ששואלין אותו אם קבל ההתראה אלא שהתיר עצמו למיתה וכן אם המית בתוך כדי דבור:

**העובד** עבודה זרה את מה עבד ובמה עבד אם פעור או מרקילוס אם בהשתחואה אם בנסוך בזבוח אם בקטור וכן הדין אם העידו בחלול שבת איזו מלאכה עשה וכן בשפיכות דמים במה הרגו אם בסיף אם ברומח וכיוצא באלו ודברים אלו ר"ל שאלות הכרת ההרוג והתראה ועיקר המעשה האיך נעשה אע"פ שאין הזמה תלויה בהם הרי הם מכלל

החקירות והם נקראות דרישות שכל שיאמר בהם אחד איני יודע עדותם בטלה שהרי הם בדברים שהם עיקר העדות ובהם יתחייב או יפטר:

**ואח"כ** הזכיר מין שלישי והוא שאמר כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח והבדיקות הם בדברים שאינם עיקר בעדות ובמעשה כגון מה היה ההורג או ההרוג לבוש יום מעונן היה או יום צח היה וכיוצא באלו מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים שהיו מעידין שתחת התאנה הרגו ושאל על עוקצי התאנים אם גסים אם דקים אם שחורים אם לבנים ואע"פ שבן זכאי לא היה בדיני נפשות שהרי כל ימיו מאה ועשרים ארבעים עסק בפרקמטיא וארבעים למד וארבעים לימד ואותן ארבעים אחרונים מצינו שהיו קצתם אחר החורבן כמו ששנינו משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי וכו' והדבר ידוע שארבעים שנה קודם חורבן גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ובטלו דיני נפשות פי' בגמ' שבדיקה זו בעוד שהוא תלמיד היתה ונעשית על פיו וייחסוה על שמו:

**ומה** בין חקירות לבדיקות שהחקירות אם אמר אחד מהם איני יודע או שאמרו שניהם אין אנו יודעים עדותם בטלה ובדין זה החקירות והם כוון הזמן והמקום וכן הדרישות והם שאר הדברים שאין הזמה תלויה בהם אלא שהם בעיקר המעשה אבל הבדיקות אם אמר אחד איני יודע או אפילו שניהם אמרו אין אנו יודעין עדותן קיימת שמא תאמר א"כ מה הועילו בבדיקות תדע שאם היו מכחישין זה את זה אפילו בבדיקות כגון זה אומר שחורים היה לובש וזה אומר לבנים היה לובש עדותן בטלה בדיני נפשות ונמצא חלוק שבין דרישות לחקירות שהחקירות אם הוזמו יתחייבו ואם הוכחשו עדותן בטלה ופטורין והדרישות אין צד הזמה תלויה בהן אלא אם הוכחשו עדותן בטלה ופטורין וכן באמר אחד מהם איני יודע וגדולי המפרשים חולקים לומר שהדרישות כבדיקות ואם אמר אחד מהם איני יודע עדותן קיימת אלא שגדולי המחברים כתבוה כשיטתנו:

**ואח"כ** הזכיר דברים שאפילו הכחישו זה את זה ואפילו בחקירות עדותן קיימת והוא שאמר אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחודש עדותן קיימת שזה יודע בעבורו של חדש וזה אינו יודע ר"ל שזה שאומר שנים בחדש ידע שהחדש שעבר מלא היה ומ"מ דוקא שהסכימו ביום כגון שזה אמר ברביעי בשבת שני לחדש וזה אומר ברביעי בשבת שלישי לחדש ואין טורחים לשאול לו אם ידע בעבור החדש אם לאו שאחר שמסכימין על היום מן הסתם טועה הוא בעבור החדש ושמא לפעמים יתרחק העדות מן המעשה וישכח ופי' בגמ' דוקא עד חצי החדש אבל אם הכחישו עצמם בזה לאחר חצי החדש כגון שזה אומר בי"ו וזה אומר בי"ז בחדש אע"פ שכוונו יום מימי השבת עדותן בטלה שכבר ידעו הכל אימתי היה ראש חדש אמר אחד בשלשה בחדש

ואחד בחמשה עדותן בטלה שאין הטעות מצויה בשני ימים אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שדרך בני אדם לטעות בשעה אחת ומ"מ גדולי הרבנים כתבו בראשון של פסחים דוקא לקיים עדותם כשלא הוזמו אבל אם באו עדים והזימום אפילו הזימום בשתי השעות ר"ל שנית ושלישית עמנו הייתם אין דנין אותם בהזמה הואיל ולא הושוו בעדותם אלא הוא והם פטורין אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה שאין דרך לטעות כל כך ר' יהודה אומר קיימת שאף בזו הטעות מצוייה ואין הלכה כדבריו אלא כתנא קמא אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה פירוש אף לר' יהודה שבחמש חמה במזרח ובשבע במערב ומ"מ מחמש לשש ומשש לשבע אף לרבנן הטעות מצויה שממזרח לאמצע רקיע או מאמצע רקיע למערב כדאי לטעות הוא ויתבאר בגמ' שיש צדדין שאף בשעה אחת יש בה הכחשה כגון זה אומר קודם הינץ החמה וזה אומר בהינץ החמה או לאחר הינץ החמה שדבר זה ניכר הוא לכל וכן הדין אם נחלקו בשקיעתה:

**ויתבאר** בגמרא בדיני משנה זו שאם היו שם כמה עדים ושנים מהם כיונו עדותם והשאר אמרו אין אנו יודעים אפילו בחקירות מתקיים העדות באותן השנים אבל אם הכחיש אחד מן האחרים את השנים אפילו בבדיקות עדותן בטלה:

**זהו** באור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

## דף מ:

**שבע** חקירות שהזכרנו בכל דיני נפשות הן וכלן יוצאות מן המקרא שנאמר בעיר הנדחת ודרשת וחקרת ושאלת היטב והרי ג' חקירות שמלת דרישה ומלת חקירה ומלת שאלה בהצטרף היטב עמה כלם ענין חקירה הם ונאמר ביחיד העובד עבודה זרה ודרשת היטב הרי שהדרישה בלא מלת היטב חקירה היא ומלת היטב חקירה אחרת ונאמר בעדים זוממין ודרשו השופטים היטב הרי ב' והרי בין כלם ז' ואע"פ שהיה לנו לומר שלא תלמוד עיר הנדחת מן האחרים מפני שזו ממונה אבד ואלו ממונן פלט ולא עבודה זרה מן האחרות שזו בסקילה והאחרים בסייף ר"ל שעיר הנדחת בסייף ועדים זוממין יש בהם צד שהם בסייף כגון שהעידו על מחוייבי הרג ועוד שאותם שהוזכרו בפרשה הם מפרט זה ר"ל שמעידים על הרוצח שנאמר נפש בנפש וכן לא עדים זוממין מן האחרים שהאחרים צריכים התראה ועדים זוממין אין צריכין התראה שהרי הם חשבו להרוג שלא בהתראה מ"מ למדים הם זה מזה ליתן את האמור של זה בזה בגזרה שוה מופנית משני צדדין שאין להשיב עליה ואחר שלמדנום בנסקלין ונהרגים באים נשרפים בקל וחומר

מנסקלים שהסקילה חמורה והנחנקים בקל וחומר של נהרגין או של נסקלין שההרג חמור מן החנק ושאר דיני נפשות כגון גלות ומלקות בקל וחומר מכלם ודיני ממונות בתורת משפט אחד יהיה לכם אלא שהופקעו מטעם נעילת דלת כמו שהתבאר:

**מעתה** אע"פ שמרבין בבדיקות בחקירות מיהא אין מוסיפין ר"ל שאין שואלין להם באיזה יובל שמן הסתם אין העדים ממתינים מיובל לחבירו ואפילו היה המעשה בסוף היובל והעדות בתחלת האחר אין שואלין לו אם היה ביובל שיצא או ביובל שנכנס שמ"מ מובן הוא בחקירת איזה שבוע וכן אין שואלין בכמה בשעה שאפילו אמרו בחציה ובאו עדים לומר שמתחלת השעה עמהם היה אין זה כלום שאדם טועה בשעה מראשה ולחציה או לסופה שהרי משתים לשלש עדותם קיימת כמו שבארנו הרבה ראוי לדיינים לדקדק בחקירת העדות שמא בתחבולות שקרות כיונו עדותם בינם לבין עצמם ומתוך כך ראוי להעמיק בדקדוק עדותם עד שיגיע לשאלות שאין הדעת נותנת שיכוונו בה עדותם בינם לבין עצמם ומתוך כך היו נוהגין להסיעם ממקום למקום ומענין לענין עד שתטרף דעתם עליהם ויתבלבל לשונם אם שקר בפיהם ואם אמת אין כאן חשש בלבול שהאמת אינה פחדנית כלל ומ"מ התבאר במשנת חסידים שצריכים הדיינים להזהר שלא יאמרו דברים שיגרמו להם לכבוש עדותם והוא אמרם ז"ל הוו מרבים לחקור את העדים וכו' והזהרו בדבריכם שמא מתוכם ילמדו לשקר:

**כל** חייבי מיתות ומלקות אין דנין אותם בלא התראה חוץ מן המסית ועדים זוממין וענין התראה הוא שאומרים לו פרוש ואל תעשה עבירה זו שאם תעשה אתה חייב עליה מיתת בית דין או מלקות ואף בהתראה אם פרש ולא עשה את העבירה מיד אלא לאחר כדי דבור פטור שמא שכח וצריך שיתרו בו פעם אחרת בשעת מעשה ושיעשה המעשה בתוך כדי דבור להתראתו ואם בתוך כדי דבור אם שתק להתראתו פטור ואפילו הרכין בראשו לומר יודע אני שכן ולא עוד אלא אפילו קבל עליו התראה והוא שיאמר בפירוש יודע אני שכך הוא עד שיתיר עצמו למיתה ויאמר יודע אני שכך הוא ועל מנת כן אני עושה ומ"מ דוקא שלא להמיתו במיתת בית דין הראויה לו אלא בדרכים אלו שיש לחוש שאם שתק לא הבין בהתראה ואפילו קבל שמא סבור הוא שדרך הוכחה הוא אומר כן ומ"מ כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת ואפילו בהתרו ושתק וכבר בארנו בדין התראה שלא סוף דבר שהתרו בו עדיו אלא אפילו אחד מהם או אחד דעלמא בפני עדים אפילו עבד ואפילו אשה אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו:

## דף מא.

**עידי** נערה המאורסה שהוזמו נסקלין ועידי אשת איש שהוזמו נחנקין כדרך שזממו כך ידונו ואין יכולין לומר בשתי אלו לא היתה כוונתינו להרוג אלא לאסרה על הבעל או על הבועל שהרי התרו למיתה שאם לא התרו הרי אין האשה במיתה ומכיון שאינה במיתה אף הם אין נהרגין אלא שלוקין אחר שהיו גורמין לה ליאסר וכבר ביארנו שלא סוף דבר בעם הארץ שצריך התראה אלא אף בחבר שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד:

**כבר** בארנו שכל שהכחישו העדים זה את זה אפילו בבדיקות עדותן בטלה מעתה זה אומר כליו שחורים וזה אומר כליו לבנים עדותן בטלה ולא סוף דבר בסודר שחנקו בו שזהו מן הדרישות וכדין סייף ורומח אלא אף במלבושי ההרוג או ההורג הא אם היתה חקירה בזו בסודר שחנקו בו הרי הוא מן הדרישות ונתבטלה עדותם אף באיני יודע על הדרך שביארנו ומ"מ יראה שאם היתה ההכחשה שלא מתוך אותה העדות אלא מתוך עדות אחרת כל שכת זו כוונה עדותה ואח"כ באה כת אחרת שלא בתוך כדי דבורה של זו ואמרו שלא ברומח הרגו כדברי ראשונה אלא בסייף יראה שאין זה הכחשה אף בחקירות הואיל ואין כאן הכחשה בגוף הענין ומ"מ בתלמוד המערב ראיתי שנחלקו בה רב ור' יוחנן וששניהם מסכימים בנפשות ליבטל עדות בכך אלא שבדיני ממונות ר' יוחנן פוסל ורב מכשיר והדבר צריך הכרע:

## דף מא:

**כבר** בארנו בסוף המשנה שאם היו שם עדים הרבה וכיונו השנים עדותם והאחרים אומרים כל אחד מהם איני יודע שתתקיים העדות בשנים אף בחקירות ואע"פ שבמקום אחר הקישו שלשה לשנים שאין השנים נזומין עד שיזומו כלן אם העידו כל אחד ואחד תוך כדי דבור של חבירו וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול אין הדין כן באיני יודע שכל שהוא אומר איני יודע באחד מן הדברים שהזמה תלויה בהם הרי עדותו כמו שאינו ואין עדות האחרים משתלשלת לעדותו כלל ויש חולקין בזו ממה שאמרו בכאן כמאן דלא כר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים וכבר פסקנו כר' עקיבא ואין הדברים נראין שהרי רבא שאמרה כן אינו חולק עם ר' עקיבא בהזמה ובקורבא ופסול וזה שאמרו דלא כר' עקיבא כלומר אין דבר זה הולך על אותה שיטה ומ"מ אפשר שאף ר' עקיבא היה מודה בה ומ"מ אם הכחיש השלישי את השנים אף בבדיקות עדותן בטלה ובדיני ממונות

אם אמר אחד איני יודע עדותן קיימת ואם הכחישו זה את זה בחקירות עדותן בטלה בבדיקות עדותן קיימת כמו שבארנו בפרק בורר:

## דף מב.

**הרואה** לבנה בחדושה מברך בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצין קוניהם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש להיות עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר את יוצרם על כבוד מלכותו בא"י מחדש חדשים ונשים ועמי הארץ שאין יודעין לברך מברכין בא"י אמ"ה מחדש חדשים ואין מברכין בה הטוב והמטיב אע"פ שמיתוסף לנו אור בתוספת שלה שהרי אין מברכין דיין האמת על חסרונה והטעם שכל שדרכו בכך ואי אפשר להשתנות אין בה ברכת הטוב והמטיב:

**כל** המברך על החדש בזמנו כאלו מקביל פני שכינה שהרי זה הערה והתבוננות לחדוש הבריאה ומתוך כך צריך שיברך מעומד והזכירו בכאן על מקצת חכמים שהיו קופצים ומברכין וכן נהגו רבים עכשיו לעשות שלש קפיצות דרך שמחה וחיבת מצוה ועד אימתי מברכין אם לא בירך בלילה ראשונה מברך בשניה וכן עד שתתמלא פגימתה ותעשה כנפה והוא עד ששה עשר יום בחדש אבל מכאן ואילך ישנה היא ואין ראוי לברך עליה בלשון מחדש חדשים ויש שנהגו שלא לברך עד מוצאי שבת הראשון לחדושה והוציאו דבר זה ממה שאמרו בתלמוד המערב אין מברכין על הלבנה עד שתתבשם ופירשו בה עד שיברכו על הבשמים ואיני יודע טעם בדבר ומ"מ יש מי שמפרש עד שתתבשם כענין עבד בושמא להלולא והוא עיגול האפריון של חתנים העשוי כמין יתר ובא כענין מה שאמרו כאן עד שבעה שתעשה כיתר ואין הלכה כן אלא עד שתעשה כנפה כמו שביארנו ומ"מ במסכת סופרים שנויה בהדיא כדעה ראשון והוא שאמרו שם פרק עשרים אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם וכליו נאים ותולה עיניו כנגדו ומישר את רגליו ומברך אשר במאמרו וכו' וחותם בא"י מקדש ישראל ומחדש חדשים ונאמר עוד שם שהוא אומר שלש פעמים סימן טוב תהי לכל ישראל ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך מקדשך ורוקד שלש רקידות כנגדה ואומר כשם שאני רוקד ואיני יכול ליגע בך כך כל המרקד כנגדי לא יגע בי תפול עליהם אימתה ופחד וכו' ושיאמר זה דרך תפלה לא דרך נחש ולחש חלילה אלא דרך תפלה ובקשה ודרך הערה והתבוננות על פלאות השם ויכלתו בחדוש ובהשתנות הטבעים ולהעניש לממרים ולגמול לטובים:

**לעולם** יהא אדם שקוד ללמוד תורה הרבה ואל יהא נשען בבינתו ופלפולו שאין הפלפול כלום לענין הוראה במקום שאין שם ידיעה דרך הערה אמרו בתחבולות תעשה לך מלחמה במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה ואין זה נמצא אלא בשקידה גדולה ובעמל ויגיעה דרך צחות אמרו ורוב תבואות בכח שור וכבר בארנו שאין בעל הוראה אלא מי שהוא גמיר וסביר ר"ל יודע הרבה ומפולפל ובעל סברא לבחינת הענינים איזה ראוי לדמותו לזה ואיזה אינו ראוי לדמותו וכל כיוצא בזה:

**המשנה** השניה ועניינה לבאר בה ענין החלק השני והוא שאמר היו מכניסין את השני כלומר שאחר שאיימו את כלם דרך כלל על הדרך שבארנו בפרק שקדם ועמדו בדבריהם והכניסו את הראשון וחקרוהו ובדקוהו היו מכניסין את השני וכן כלם זה אחר זה שאפילו הם מאה בודקין את כלם בדרישה וחקירה לידע אם תהא הכחשה ביניהם ואם נמצאת הכחשה ביניהם עדותן בטלה על הצדדין שביארנו ואם נמצאו דבריהם מכוונים מתחילין במשא ומתן ופותחין בזכות כמו שבארנו בפרק שקדם והוא שאומרין אם לא עשית דבר זה אל תתירא וכיוצא בדברים אלו אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות אין שומעין לו ומשתקין אותו כמו שהתבאר וכל שכן אם בא ללמד חובה אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה אין שומעין לו בדיני נפשות אבל אחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו עמהם ופי' בגמ' שאם יש ממש בדבריו שומעין לו ואינו יורד משם לעולם ר"ל כל זמן שאותו ענין לפניהם שלא גמרוהו שאם לעולם ממש הרי ניתוסף מנין הסנהדרין ואם אין ממש בדבריו אינו יורד משם כל אותו היום שלא תהא עלייתו ירידה לו אפילו אמר הנידון עצמו יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ומצטרף להשלים רוב המזכין ובלבד שיהא ממש בדבריו ואע"פ שבעדים נמנענו מזו מפני שהם נוגעין בדבר והיה לנו לומר כל שכן בהוא עצמו אין חוששין לכך במשא ומתן שהרי אנו מתבוננים בטעמו אם יש בו ממש אם לאו והוא עצמו הכל יודעין שנוגע בדבר הוא ולא יבואו לימשך אחר דבריו אלא בטעם נכון אבל העד שמא לא ירגישו בנגיעת עדותו ויבאו לימשך אחר דבריו מצאו לו זכות פטרוהו בו ביום ואם לא מצאו לו זכות מלינין את דינו ומעבירין אותו עד למחר וחובשין אותו ומיד מזדווגין זוגות או שלשה שלשה או כרצונם שלא נאמר דוקא זוגות אלא שכך מנהג משא ומתן ונושאין ונותנין כל אותו היום וכל הלילה וממעטין במאכל שהרי אין באים לפניהם אלא בזמן ישיבתם שהיא עד חצות היום ולא היו אוכלין עד שנסתלקה ישיבתם ועל זה אמר שממעטין במאכל ושלא היו שותין יין כל אותו היום ונושאין ונותנין כל אחד עם בן זוגו או עם עצמו או עם חבירו ולמחר היו משכימין ובאין לבית דין ואם

עמדו על דעתם המזכה אומר מזכה אני במקומי והמחייב אומר מחייב אני במקומי ואם היה להם שנוי בסברתם המלמד חובה יכול לחזור וללמד זכות אבל אותו שלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה בשעת המשא ומתן ואם טעו בדבר ולא ידעו איזה פטור ואיזה חייב שני סופרי הדיינין מזכירין אותם שהיו כותבין דברי המזכין ודברי המחייבין כמו שהתבאר:

**ומתחילין** לסדר טענותיהם אם מצאו לו זכות ונשתנית סברת המחייבין פטרוהו והוא הדין אם נשתנית סברת המזכין בשעת הגמר דין ונעשו רוב מחייבים בשנים שחייב אלא שהתנא מחזר על הזכות ואם לאו עומדין למנין שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי שמטין לזכות על פי אחד שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין או שמזכים ומחייבים שוה בשוה ואחד אומר איני יודע יוסיפו בדיינין ומוסיפים שנים שנים עד שבעים ואחד או עד שירבו המחייבים בשנים או המזכים באחד הוסיפו עד שבעים ואחד ונמצאו שלשים ששה מזכים ושלשים וחמשה מחייבין זכאי שלשים ששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין או שלשים וחמשה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין ואחד אומר איני יודע ואין כאן עוד תוספת דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין והוא הדין בהפך בשעת גמר דין אלא שהתנא מחזר על הזכות ומגדולי המחברים כתבו שאין מחייבין אותו והוא תמוה:

**ושאלו** בגמרא אם לא ראו זה את דבריו של זה במשאם ומתנם מהו ופרשו שגדול שבדייניין אומר נזדקן הדין ופירושו קש דינא כלומר כבר נעשינו מתונין בדין זה ולא יצאה לנו תעלומתו לאור ופוטרין אותו ומ"מ אין אומרים לפוטרו מתחלה ר"ל משהוסיפו עד שבעים ואחד ונחלקו ביניהם ומה לנו להמתין עד שידינו אלו כנגד אלו שראוי להם לשאת ולתת כדי שלא לצאת בית דין מעורבב שלא בגמר דין ובדיני ממונות מוסיפין ג"כ עד שבעים ואחד כמו שביארנו וכל שנחלקו שלשים וחמשה כנגד שלשים וחמשה ואחד אומר איני יודע מעמידין את הממון בחזקת בעליו בדין גמור ואין מניחין אותו מחמת עומק הדין אלא דנין וגומרין להעמיד ממון בחזקת בעליו ועל זו אמרו שאין אומרין בדיני ממונות נזדקן הדין וי"מ שמועה זו ר"ל נזדקן שאינה עסוקה בשהוסיפו עד שבעים ואחד ועמדו במחלקותם אלא בכל זמן שבאים לגמור את הדין לחובה בדיני נפשות אומרין נזדקן הדין כלומר הרבה טרחנו לזכות ולא מצאנו כדי שיתעוררו ללמד זכות מה שאין כן בדיני ממונות ולדעת בנזדקן הדין חתם דינא כלומר יפה העמדנוה על בוריו ואין צריך עוד דקדוק בדבר הענין בהפך שבדיני נפשות אין אומרין כן שלא יתיאשו מתוך כך לחזר אחר הזכות ובית דין הגדול שנחלקו בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות בין

באיזה דין של תורה או של סופרים אין מוסיפין עליהם אלא דנין אלו כנגד אלו על הדרך שבארנו באלו:
**זהו** באור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:
**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף מב:

**נגמר** הדין וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על זה הפרק שהוא בא להשלים ענין החלק הרביעי והוא שכשביאר בפרק הראשון ענין משא ומתן של בית דין בדיני נפשות עד שפטורוהו או שחייבוהו יש צדדין שאף לאחר גמר דין צריכין להחזיר ולפטרו לפעמים כמו שיתבאר ויתחיל בו בבאור החלק החמישי בתכונת המיתות שנמסרו לבית דין והתחיל בזה הפרק בביאור זה החלק והתחיל בענין הסקילה שהיא החמורה שבכלם וסוף זה החלק והוא תכונת שאר המיתות והנידונים באיזו מן המיתות הם נידונים יתבאר בפרקים הבאים ועל זה הצד יתחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון אחר שגמרו את דינו והוציאוהו האיך היו מתנהגים בהולכתו ועל ועל איזה צד לפעמים היו מחזירין אותו ואם לא החזירוהו האיך מלמדים אותו להתודות השני תכונת הסקילה האיך היא וכן תכונת התלייה שעמה שמקצת הנסקלין נתלין כמו שיתבאר השלישי בכלל כל הרוגי בית דין מתי קוברים אותם ובאיזה מקום והנהגת קרוביהם באבלותם:
**זהו** שרש הפרק אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם:
**והמשנה** הראשונה ממנו תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר נגמר הדין לחייבו מיתה היו מוציאין אותו להרגו באותה מיתה שהוא חייב בה ומפני שהסקילה חמורה למדה בסקילה כמו שהקדמנו והוא שאמר מוציאין אותו לסקלו ובית הסקילה היה חוץ לבית דין שנאמר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה ר"ל חוץ לשלש מחנות והוא הדין לשאר המיתות שהיו בית דין הורגין בהם שמקומם חוץ לבית דין ובבית דין הגדול ר"ל בירושלים היה גם כן חוץ לשלש מחנות לפי מה שהתבאר בגמ' ר"ל חוץ לעזרה שהוא במקום מחנה שכינה וחוץ להר הבית שהוא במקום מחנה לויה וחוץ לכל העיר שהוא במקום מחנה ישראל ובשאר מקומות היה מקום ההריגה חוץ לעיר ואפילו היו קובעין מקום חוץ לירושלים עושין מקום ההריגה רחוק מהם כדי שלא ימהרו כל כך במיתתו שמא יבואו טוענים להציל ואחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו להניף בידו אם

יצטרך על הדרך שיתבאר בסמוך שאם אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות זה מניף הסודר והסוס רחוק ממנו ר"ל מאותו שמביא הסודר וסוס זה הוא אחד שרוכב על סוס והוא רוכב והולך אחר המנהיגין את הנדון ובעל הסודר עומד לאחוריו רחוק ממנו בין עובי העם בכדי שאם יהיה זה מניף הסודר יהא הרוכב רואהו ומעכב את המנהיגין לראות אם יש טעם בדבר ויש שואלין למה לא היה מניף הסודר עומד במקום גבוה ויראוהו המנהיגין ולא נצטרך לרוכב על הסוס אלא שיהא הוא עומד בהר גבוה כמניפי המשואות וכמניפי סודר של שעיר עזאזל ולדעתי אינה שאלה שהמניף הזה היה לו לעמוד בתוך העם כדי שאם יאמר אחד יש לי ללמד עליו זכות יהא שומע מיד ומניף ולא היה יכול ליחד לעצמו מקום גבוה:

**אמר** אחד יש לי ללמד עליו זכות הלה מניף בסודר והסוס רץ ומעמידו ומחזירו לבית דין אפילו אמר הוא עצמו יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אפילו ארבעה וחמשה פעמים ופי' בגמ' שפעם ראשונה ושניה מחזירין אותו אע"פ שאין ממש בדבריו שמא מפני הפחד נסתתמו טענותיו ותתישב דעתו באותו מתון שהוא בא לבית דין ואם לא נמצא ממש בדבריו בשתי פעמים אלו מוציאין אותו ואם חזר ואמר יש לי ללמד על עצמי זכות אין מחזירין אותו אא"כ יש ממש בדבריו הא אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו כמה פעמים ומתוך דברים אלו פי' בגמ' שמוסרין לו בפעם זו שני תלמידי חכמים בדרך שיבינו אם יש ממש בדבריו אלו אם לאו החזירוהו ומצאו לו זכות פטרוהו לא מצאו לו יוצא ליסקל וכן הדין בשאר מיתות:

**והכרוז** יוצא לפניו משיצא מבית דין בין פעם ראשונה בין כשיצא אחר שהחזירוהו ומכריז ואומר איש פלוני יוצא ליסקל או ליהרג במיתה פלונית על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו ופי' בגמ' שצריך שיאמר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני שמא מתוך כך יבאו מזימים ומסיים בהכרזתו כל שיודע לו זכות יבא וילמד ואם אמר אחד יש לי ללמד מחזירין אותו על הדרך שבארנו לא מצאו לו זכות והוציאוהו עד שהיה רחוק ממקום הסקילה או ההריגה עשר אמות אומרין לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע בני שים נא כבוד לי"י אלקי ישראל ותן לו תודה הגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לי"י אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ומנין שנתכפר בוידויו שנאמר מה עכרתנו יעכרך י"י ביום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אין יודע להתודות אומרין לו שיאמר שתהא מיתתו כפרה על כל עונותיו ר' יהודה אומר אם היה יודע בעצמו שהוא מוזם ר"ל ששקר העידו עליו אומר

שתהא מיתתו כפרה על כל עונותיו חוץ מזה ואמרו לו א"כ כל אדם יהא אומר כן כדי לנקות את עצמו אלא אפילו יודע ששקר העידו עליו מתודה ואומר שתהא מיתתו כפרה על כל עונותיו וכן הלכה היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את בגדיו שנאמר ורגמו אותו בלא כסותו ומכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ר"ל בכיסוי מלפניו ואין האשה נסקלת ערומה אף בכיסוי מלפניה ומאחריה אלא בלבישת חלוקה וכן הלכה:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**זה** שביארנו במשנה שבית הסקילה היה חוץ לעיר בכל מקום אע"פ שהדבר כן ברוב נסקלין יש מהם שנים שאין המדות שוות בהן והם נערה המאורסה ועובד עבודה זרה שנערה המאורסה שזינתה אם זינתה בבית אביה אע"פ שלא העידו עליה עד שהיא בבית חמיה נסקלת על פתח בית אביה ואם אין לה פתח בית אם נסקלת בבית הסקילה זינתה בבית חמיה קודם שימסור אותה האב אע"פ שהעידו עליה אחר שחזרה לבית אביה נסקלת על שער העיר ואם היא עיר שרובה גוים נסקלת על פתח בית דין באו עדים אחר שבגרה או אחר שבעלה הבעל אע"פ שהעידו שזינתה בבית אביה בעודה ארוסה נסקלת בבית הסקילה וכן בעבודה זרה סוקלין אותו על פתח שער שעבד בו ואם רוב גוים נסקל על פתח בית דין ודברים אלו גזירת הכתוב הן שבעבודה זרה כתוב אל שעריך מפי השמועה למדו שער שעבד בה ובנערה המאורסה כתוב אל שער העיר ואל פתח בית אביה הא שאר הנסקלין כלן נסקלין בבית הסקילה שהיה חוץ לעיר:

**זה** שביארנו במשנה גם כן שאם היו בית דין קובעים מקום חוץ לירושלים היו עושין מקום הריגה רחוק מהם וכמו שאמרו בכאן דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות עבדינן בית הסקילה חוץ לבית דין יש שואלין והלא בזקן אמרו אם מצאן בבית פאגי אע"פ שהוא מקום שנידון כתוך העיר והמרה עליהן אין המראתו המראה שאין זה מקום הדין ונאמר וקמת ועלית מלמד שהמקום גורם והוא הדין שאין דנין שאר דיני נפשות חוץ ללשכת הגזית והאיך אתה אומר שיהו קובעים להם מקום חוץ לירושלים עד שפירשו שמועה זו בסנהדרי קטנה שבשאר ארצות ואם בירושלים בסנהדרי קטנה שבפתח העזרה ושבהר הבית ואע"פ שענין חוץ לשלש מחנות אינו נאמר אלא בשאותו של עזרה מן המנין כמו שביארנו במשנה מ"מ למדנו לאותו שבהר הבית מיהא לחוץ לעיר וכן בשאר מקומות ולדעתי אין כאן קושיא כלל שכל שנקבע מקומם באיזה מקום שבתחום ירושלים הרי הוא מקום הדין כלשכת הגזית עצמה:

**פרים** הנשרפין כגון פר כהן משיח ופר העלם דבר היו נשרפין חוץ לשלש מחנות ואע"פ שאין כתוב בהם אלא מחוץ למחנה הרי השיב בפר העדה אל מחוץ למחנה ולא הוצרך שהרי כבר נאמר בו ושרף אותו כאשר שרף הפר הראשון הא לא בא אלא ליתן מחנה שניה וכשהוא אומר בדשן שלהם אל מחוץ למחנה ולא הוצרך שכבר נאמר במזבח חיצון על שפך הדשן ישרף ואחר ששפיכת הדשן במזבח החיצון היא במקום שריפת הקרבן אף של פרים הנשרפים במקום שריפת הפר הא לא בא אלא ליתן מחנה שלישית אבל חוץ למחנה הבא לחייב בשוחט בחוץ פירושו חוץ למחנה אחת והוא חוץ לעזרה ולמדנו חוץ למחנה של נסקלין מחוץ למחנה של פרים לשלש מחנות בגזירה שוה כמו שנזכר בגמרא:

## דף מג.

**יתבאר** במשנה שניה שבית הסקילה היה גבוה שתי קומות והיה הנידון עומד לשם וידיו אסורות ואחד מן העדים דוחפו על מתניו וזהו דחייה הנזכרת בתלמוד והיא היא ירייה הנזכרת במעמד הר סיני ואם מת בדחייה זו לא היו צריכים לרגימה כלל שנאמר סקול יסקל והיא הרגימה או ירה יירה והיא הדחייה ואם לא מת בדחייה זו העדים מגביהין אבן גדולה שהיתה שם ומשליכין אותה על לבו ואם מת אין צריכין לרגימה אחרת ואם לא מת רגימתו בכל ישראל עד שימות אבל סמיכת ידי עדים ודיינין על ראש הנידון לא היתה אלא במגדף שהעדים והדיינים סומכין ידיהם על ראשו ואומרין לו דמך בראשך שאתה גרמת לעצמך מפני שנאמר בו וסמכו כל השומעים וכו' אבל שאר הרוגי בית דין לא היתה שם סמיכה זו כלל:

**היוצא** ליהרג אחר שהתודה ונתקרב למקום מיתתו משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו וישתכר ולא ירגיש במיתתו כל כך ונשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן ואם לא התנדבו בא משל צבור וכן האבן שנסקל בה והעץ שנתלה בו והסייף שנהרג בו והסודר שנחנק בו וכן הסודר שמניפין בו והסוס שרץ עליו ומעמידו הכל בא משל צבור והרוצה להתנדב יתנדב ופתילה ששורפין בה אין צריך למנותה שהרי אין בה שוה פרוטה:

**כבר** בארנו שאחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאלו הוא חי ועומד במקומו אבל אם לא זיכה עדיין אלא שאמר שיש לו לזכותו ונשתתק או מת קודם שיגלה טעם זכויו הרי הוא כמי שאינו:

**המסית** אינו בכלל שאר הרוגי בית דין שהרי אין צריך התראה כמו שביארנו ושמכמינין לו עדים אחורי הגדר וכן לא היה כרוז יוצא לפניו כלל שהרי אם יצא חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות אין מחזירין אותו כלל ואם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מחזירין אותו ואין טוענין לו ואין מהפכין בזכותו כלל:

## דף מג:

**לעולם** יהא אדם מכניע את יצרו תמיד ומעלה חטאיו על לבו ויהא בטוח שתשובתו מתקבלת בכך שאף סוף כונת הקרבן לא היתה אלא להכנעת הלב ולוידוי החטאים והוא שאמרו כל הזובח את יצרו ומתודה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב קרבן וכן אמרו בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו וכל מי שמשפיל את עצמו ומכניע את יצרו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה:

## דף מד.

**דייני** ישראל וחכמיהם ומנהיגיהם צריכים הם לפשפש תמיד ולחזר ולחקור על מעשה בני עירם ואין להם התנצלות כשיעשו הראוי על הנגלה הבא לידם אלא צריכים לחקור ולרגל אחר הנסתרות כפי יכלתם וכל שמתרשלים בכך הרי הכל נענשים בנסתריהם של חוטאים שכל ישראל נעשו ערבים זה לזה משקבלו עליהם ברכות וקללות בגריזים ועיבל כמו שהתבאר בסוטה והוא שאמרו למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד לומר שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן שאלמלא הנקודה הייתי דורש הנסתרות שהם לי"י אלוקינו ר"ל שאין ידועות אלא לי"י אלוקינו וכן הנגלות ענשם מוטל לנו ולבנינו עד עולם ואפילו קודם שעברו את הירדן ובאה הנקודה על לנו ולבנינו כלומר שאין לנו עונש על הנסתרות ואלמלא נקודת העי"ן הייתי אומר שלא ליענש אנו בנסתרות לעולם ובאה הנקודה על העי"ן לומר שלא לעולם נאמרה מדה זו אלא עד שיעברו את הירדן הא משעברו את הירדן ונעשו ערבים זה בזה ענש הנסתרות עלינו כל זמן שלא נעשה המוטל עלינו בחפוש הדברים ובחקירת סתרי הענינים והיא הסיבה שנענשו בחרם עכן וכבר העידו עליו שמעל בימי משה בארבעה חרמים חרם עמלק בשעה שחלשו יהושע שנאמר עליו מחה תמחה ובכלל המחייה הוא חרם על כל השלל והשניה חרם מלך ערד וחרם סיחון יחרם עוג שנאמר בהם ונחרם וכו' ואע"פ שכתב רק הבהמה ושלל הערים בזונו לנו מ"מ מעל בדברים שהיו בכלל החרם ובירושלמי מנו של ערד ושל סיחון ושל

עוג ושל מדין ויש אומרים שנים בימי משה אחד של מלך ערד ואחד של סיחון ועוג שהיו בפרק אחד ולא נענשו ישראל עליו עד חרמה של יריחו לסיבה שכתבנו והוא שאמרו לרדותן כלומר ליסרם על שלא היו מדקדקין בכך ומ"מ בידי אדם אין עונשין אלא החוטא ומה שנאמר ויקח יהושע את עכן ואת הכסף וכו' ואת בניו ואת בנותיו והרי בניו ובנותיו מה חטאו שיכתב בהם וישרפו אותם ויסקלו אותם וכו' לא על הבנים ועל הבנות הוא אומר כן אלא הראוי לשריפה כגון כסף וזהב ובגדים שרף והראוי לסקילה כגון הוא ובהמותיו סקלו וכל ישראל בניו ובנותיו במעמד לקבל תוכחת ואע"פ שבחרם נאמר ישרף באש אותו ואת כל אשר לו פירשו באגדה שיריחו נלכדה בשבת ומחלל שבת בסקילה ונמצא שהיה זה מתחייב שתי מיתות ודנוהו בחמורה ולא עוד אלא שאין לדקדק בכל אלו שעל פי הדבור היה שאם לא כן וכי דנין על פי הגורל או על פי הודאת עצמו והוא שאמרו בירושלמי אמר לו עכן מה זה יהושע לית למשה רבך דמיך אלא או תלתין יומין או ארבעין יומין ולא כן אמר על פי שנים עדים באותה שעה צפה ברוח הקודש שעתידה הארץ ליחלק בגורל וכו' כלומר שעל פי הנבואה נעשה הכל ומ"מ ראוי לדייני ישראל ולמנהיגיהם שלא לגזור גזירות רחוקות לקבלם שלא ליתן מכשול לפניהם והוא שדרשו על יהושע קום לך כלומר אתה גרמת להם והוא שאמר לו אח"כ ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה תבוזו לכם ויש אומרים שלא נענשו על הנסתרות לעולם וזה שנענשו בחרם עכן מפני שידעו בו אשתו ובניו וידעי תלתא ידעי כולי עלמא:

**עובדי** האלילים וזובחי לשעירים ולשדים וכיוצא באלו מאותם האמונות הקדומות ראוי לנו שלא להתחבר עמהם כל כך בדברי חיבה ואהבים וכל שאנו צריכים ליתן להם שלום אין ראוי להזכיר להם אחד משמותיו של הקב"ה והאיך נזכירהו יתברך למי שכופר מציאותו או מכחיש יכלתו ומסלק השגחתו:

## דף מד:

**לעולם** ישתדל אדם בתלמוד תורה שאין לך מדה שוה לה בשום זמן אפילו בזמן שבית המקדש קיים אמרו גדול תלמוד תורה מהקרבת תמידים שהרי נאמר עתה באתי ר"ל שהמלאך אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה ואמר לו על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי מיד וילן יהושע בתוך העמק שלן בעמקה של הלכה:

**לעולם** יהא אדם נוח במשאו ומתנו ואל יהא קנתרן בדברים ואם תגרום סיבה שיהא לו לקנתר עם חברו על כל פנים לא יזכיר לו שום דבר של משפחתו או של אבותיו דרך צחות אמרו ריבך ריב את רעך בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית על שם שבאו מכנען התעוררה מדת הנביא לומר ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל כלומר אם אתה רוצה לקנתרם ולהוכיחם קנתר אותם בעצמם וסוד אבותיהם ומשפחותיהם אל תגלהו:

**כבר** ידעת שמשחרב בית המקדש אין לנו במקום קרבן אלא תפלה ותשובה מעתה יהא אדם רדוף אחר התפלה תמיד ולא בזמן הצרות בלבד אלא בכל יום דרך הערה אמרו לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר וכן אמרו כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה ולעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין כחו וישתדל ברוב אוהבים שאין לך אוהב שאין לו מקום ובמשלי הערב אמרו אל ימעט בעיניך שונא אחד ואל ירבו בעיניך אלף אוהבים:

**היוצא** ליהרג שראינוהו צועק חמס על מיתתו עד שמבין ריסי עיניו נראין הדברים שהוא מוזם ר"ל ששקר העידו עליו עד שהוא אומר בלב שלם ולא דרך טענה ורמאות שאם יש בו עון זה לא תהא מיתתו כפרה על עוונותיו ואם אין בו תהא מיתתו כפרה על עונותיו ובית דין וכל ישראל מנוקים חוץ מן העדים אין משגיחין בדבריו אפילו חזרו העדים והודו לו ואמרו שקר העדנו שמא מתחרטים הם על שגרמו לו מיתה ואפילו נתנו טעם לשקרותם מצד שנאה וכיוצא בה שכיון שהגיד שוב אינו יכול להכחיש עדותו אלא יהרג ואם כדבריו יהא קולר תלוי בצואר עדים ואפילו היה זה הנידון תלמיד חכם ואמיד שלא לצאת תקלה זו וכיוצא בה מתחת ידו:

## דף מה.

**הסוטה** סמוך אחר שנמחקה המגלה בא כהן אחד מכהני העזרה ואוחז בבגדיה וקורע עד שמגלה את לבה ומגלה את שערה וסותר מחלפות ראשה כדי לנוולה ומביא חבל וקושרו כנגד דדיה שלא יפלו הבגדים ואפילו היתה נאה אין חוששין להרהור שהרי מקודם זה הוחלפו בגדיה בבגדים שאינם של נוי והסירו ממנה כל תכשיט ועומדת לשם בדאגה ובניוול כמו שיתבאר במקומו ואין הרהור מצוי בכיוצא בזה ואחר שכן נוח לנו לגלותה ולהנהיגה בבזיון מפני הנשים שחייבות לראותה משום ונוסרו ואעפ"כ בהריגת בית דין אינה נסקלת ערומה אף בפרק אחד מכוסה לפניה ולאחריה שאין אנו צריכים לויסור זה שאין לך ויסור גדול מן ההריגה וראוי יותר לברור לה מיתה יפה אבל באיש

אין זה אצלו בזיון כל כך ונוח לו שתהא מיתתו יותר ממהרת כשהוא נסקל ערום וזו היא אצלו יפה יותר:

**המשנה** השניה ועניינה לבאר בה ענין החלק השני והחלק השלישי ואמר על זה בית הסקילה היה גבוה שתי קומות פירוש ועולה לשם הוא ועדיו עמו וידיו אסורות ומפילין אותו מעומד הוא שאמרו וקומה שלו הרי שלש קומות ואע"פ שבבור האמור בתורה אמרו בב"ק שבעשרה טפחים יש בו כדי להמית מ"מ ברור לו מיתה יפה להמיתו מהר ולהגביהו יותר מדאי אי אפשר שיבא לידי נוול וניתוח אברים ובקיעת הכרס ואחד מן העדים דוחפו מצד מתניו כדי שיפול על לבו בארץ ואם נהפך על לבו בארץ הופכו על מתניו שכשהוא מושכב פרקדן מגונה ביותר אם מת באותה דחייה יצאו וקיימו מצות סקילה שהרי נאמר או ירה יירה והוא ענין השלכה בקרקע ואם לאו נוטל את האבן וכו' ואם לא מת בה עד שני נוטל את האבן וכו' פי' בגמ' על אבן זו ששם היתה עומדת ואע"פ שאמרו על אבן שנסקל בה שנקברת עמו מתקנין היו מיד ומעמידין שם בחלוף זו שנקברה וכן העידו על אבן זו שמשא שני בני אדם היה בה וכיצד היו עושים שניהם היו מגביהין אותה וכשהיו עמה במקום הגבוה כנגד הנידון לא היו משליכין אותה שניהם ביחד שאין שנים יכולים לכוין כוחם להשליך כאחד שכשזה משליך חבירו מעכב אבל היחיד משליך בכח ומתוך כך בשעת השלכה מניחה האחד והשני משליך בכח ואם מת בזו יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנאמר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה:

**כל** הנסקלין נתלין דר"א וחכ"א לא נאמר על הנסקלין שיהו נתלין אלא בעובד ע"ז ומגדף שהרי נאמר במגדף כי קללת אלהים תלוי ונאמר בעובד ע"ז את י"י הוא מגדף והלכה כחכמים:

**האיש** תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דר"א וחכ"א האיש נתלה ואין האשה נתלית שנאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו וכו' ואע"פ ששמעון בן שטח תלה נשים באשקלון הוראת שעה היתה שהרי אף הוא תלה שמנים ביום אחד ואין דנין שנים ביום אחד על הדרך שיתבאר אלא שהוראת שעה היתה וכיצד תולין אותו אחר שסקלוהו משקיעין קורה אחת בארץ והעץ יוצא ממנה כמין יתד וסומך שתי ידיו זו לזו ותולהו בידיו ר' יוסי אומר הקורה מוטה על הכותל ותולה כדרך שהטבחים עושים ואין הלכה כדבריו ומתירין אותו מיד כלומר שסמוך לשקיעת החמה היו תולין אותו ומתירין אותו מיד ואם הלינו נבלתו לשם עוברין בלא תעשה שנאמר לא תלין נבלתו על העץ וכן יש בהן מצות עשה לקוברו בו ביום שנאמר כי קבר תקברנו

ביום ההוא וכן הדין לכל הרוגי בית דין וזה שאמר כי קללת אלהים תלוי במגדף נאמר כלומר מפני מה נתלה זה שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל:

**אמר** ר' מאיר בשעה שאדם מצטער ר"ל שנהרג על עוונותיו שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי כלומר קל איני ר"ל שאיני קל אלא אברי כבדים עלי והוא דורש קללת מלשון קלות או כנוי הכבדות ופירושו קל אני וזה השאלת לשון להוראת לא אחפוץ במות המת והערה לנשארים שהבחירה בידם ומפי עליון לא תצא שאינו חפץ במיתתם של רשעים קל וחומר בשפיכות דמן של צדיקים ולא הרוגי בית דין בלבד אמרו שלא להלין נבלתם אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה אם עשה כן דרך התרשלות ומ"מ אם הלינו לכבודו כגון להביא ארון ותכריכין או לסיבה אחרת אינו עובר עליו:

**הרוגי** בית דין אין קוברין אותם בקברי אבותיהם אלא שני בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחת לנסקלין ונשרפין שהם החמורות ואחת לנהרגים ונחנקים שהם הקלות וקוברין אותן לשם וכשנתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותם במקומם בקברי אבותיהם וקרוביהם עושים להם ארון ותכריכין ואין מתאבלין עליהם לא בשעת מיתה ולא בשעת ליקוט עצמות אלא קרוביהם הראויין להתאבל באים ושואלים בשלום העדים ובשלום הדיינים כלומר אין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם והוא גרם לעצמו וכן אין מראין צער במיתתם אלא שהם אוננים בעצמם ואין אנינות אלא בלב:

**זהו** ביאור המשנה וכלה על הצדדין שכתבנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא להשלמת ענינים אלו עם שאר דברים שנתגלגלו בתוכה אלו הן:

**זה** שביארנו באבן שנסקל בה שהיא נקברת עמו כך הדין בעץ שנתלה עליו וסייף שנהרג בו וסודר שנחנק עמו כמו שביארנו ומ"מ לא בקברו ממש אלא בתפישתו ר"ל בתוך ארבע אמות של קברו:

## דף מה:

**אע"פ** שאמרה תורה יד העדים תהיה בו בראשונה וכו' במקום שאי אפשר אין מפקיעין את דינו בכך מעתה הורגין על פי עדים גדמים לא נאמר יד העדים אלא במקום שאפשר ולמצוה בעלמא ומ"מ אם בשעת העדות היו להם ידים ונקטעו פטור שהרי בשעת העדות היה ראוי לקיים בהם יד העדים ודברים אלו בשאר מיתות אבל ברוצח ממיתין אותו על כל פנים בכל דבר וביד כל אדם ואף בשאר מיתות לא אמרו פטור אלא מהריגת בית דין אלא שהוא בכלל אותן שמאריכין מאסרם בלחם צר ומים לחץ עד שתבקע כריסן:

**מי** שנגמר דינו וברח והגיע למקום בית דין אחר אין סותרין את דינו אלא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו בזה שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג ואפילו לא היו הם עדים הראשונים שאין מקום לקיים יד העדים וכו' ודבר זה דוקא ברוצח אבל שאר מיתות עד שיבואו עדים הראשונים ויעידו שנגמר דינו על פיהם ויהרגוהו בידם והוא שיעידו בבית דין של עשרים ושלשה שסוף הדין כתחלת הדין ואם נגמר דינו בבית דין של חוצה לארץ והגיע לארץ יתבאר במקום אחר שסותרין את דינו בכל צד ומתחילין לדונו ואם היו הם אותו בית דין עצמו שנגמר דינו בפניהם אין סותרין את דינו אע"פ שגמרוהו בחוצה לארץ והם עכשיו בארץ ומ"מ חייבי מלקיות וגליות וכל שכן דיני ממונות מלקין ומגלין וגובין מהם אע"פ שאינן עידי גוף הענין אם העידו שנתחייב בבית דין פלוני והוא שאמרו בבתרא בי דינא בתר בי דינא לא דייקי:

**רוצח** שנגמר דינו ולא היו יכולין להמיתו במיתה הכתובה בו כגון שהוא בורח ואין יכולים לאסרו הורגין אותו במה שהם יכולים שנאמר מות יומת המכה על כל פנים ואפילו על ידי כל אדם ושאר הרוגי בית דין ממיתין אותו בכל מיתה שהם יכולים אלא שאין רשות ביד אדם אחר אלא על ידי עדיו אא"כ היו עדיו גדמים בשעת העדות כמו שביארנו:

**בהורג** נפש במזיד נאמר בפרשת אלה מסעי גואל הדם הוא ימית את הרוצח ר"ל שמצוה עליו להשתדל במיתתו ואם אין שם גואל או שאינו רוצה או שאינו יכול בי"ד מעמידין מי שישתדל על כך עד שיביאוהו לידם וידינוהו ויש שפירשו שמועה זו בהורג בשוגג שיצא מעיר מקלטו וזה אינו שזה אין בו אלא שרשות ביד גואל הדם ואף שאר כל אדם אין נהרגין עליו כמו שיתבאר במקומו אבל בית דין אין נזקקין בזה כלל וכן אין לפרשה במזיד בלא התראה או בעד אחד שאף זה אין מצוה ביד גואל הדם אלא שהוא פטור אם הרגו וכן אין בית דין נזקקין לכך:

**בן** סורר ומורה שהיו אביו או אמו גדמים או חגרים או אלמים או סומים או חרשים אינו נדון בדין סורר ומורה שנאמר ותפשו בו ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרים ואמרו ולא אלמים בננו זה ולא סומין איננו שומע ולא חרשין ודברים אלו כלם אע"פ שקבלה הן יש בהן צד טעם שהבעלי מומין אכזריות מצויה בהם יתר על שאר בני אדם ושמא מדת אכזריות מביאתם לכך:

**כבר** ידעת מה שנאמר בעיר הנדחת ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה הגע עצמך שלא היה לה רחוב אין מפקיעין אותה מדין עיר הנדחת בשביל כך אלא עושין לה רחוב כמו שיתבאר:

**בטהרת** מצורע נאמר ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית מעתה לא היה לו אזן ימנית ולא בהן יד ולא בהן רגל אין לו טהרה עולמית ואין תקנה בנתינה על המקום או בנתינה על השמאלית כלל לפי דרכך למדת שיש מקומות שאנו מצריכים להיות ענין המקראות כפשוטן ויש מקומות שאין מצריכין להיות ענין המקרא כפשוטו לגמרי והכל לפי הקבלה:

## דף מו.

**כבר** ידעת שבשלש עשרה מדות התורה נדרשת ואחת מהן כלל ופרט וכלל שאי אתה דן אלא כעין הפרט כמו שיתבאר במקומו וריבה ומיעט וריבה אינה מדה בפני עצמה אלא שמדה זו יש דורשין אותה בלשון זה ר"ל כלל ופרט וכלל ויש דורשין בלשון ריבה ומיעט וריבה וברוב מקומות הוא נדרש בלשון כלל ופרט לענין פסק אלא שבקצת מקומות הלכה לדרוש בריבה ומיעט ומה הפרש בין זה לזה תדע שכלל ופרט שאין אחריו כלל אין בכלל אלא מה שבפרט שהפרט בא לפרש הכלל על איזה דבר הוא נאמר ואילו אתה דורשו בריבה ומיעט ושאין אחריו רבוי אין אומרין שאין ברבוי אלא מה שנזכר במיעוט שהמיעוט אינו פירוש הרבוי לגמרי עד שיהא שוללו מכל דבר אחר אלא שהוא ממעטו ואנו אומרים שהוא ממעטו מן הדברים שאין להם דמיון עם הפרט ונשארים הדברים שיש להם דמיון עם הפרט נכללים עם הרבוי וכשבא הכלל האחרון אם אתה דורשו בלשון כלל ופרט וכלל מאחר שהפרט היה שולל את הכלל הראשון מכל דבר אחר דיו לכלל אחרון שיחזיר לכללו הדברים הדומין לפרט והוא כעין הפרט וכשאתה דורשו בלשון ריבה ומיעט הא למדת שאין רבוי האחרון צריך להחזיר לכלל כל הדברים שיש להם דמיון עם הפרט אלא שנאמר שלא בא המיעוט לחנם אלא שממעטין מכחו דבר אחר שיהא דמיונו רחוק מן הפרט או המיעוט ריחוק גדול על דרך מה שתראה במרצע ולקחת כלל מרצע פרט באזנו חזר וכלל לדעת זה מה מרצע של מתכת אף כל של מתכת ואם אתה דורשו בריבה ומיעט בא הרבוי האחרון לרבות כל דבר אף של עץ ואין ממעטין מכח המיעוט אלא על ידי סם וכן כל כיוצא בזה בכל מקום ובכלל מדה זו שכל שיש שם כלל ופרט או רבוי ומיעוט והם מרוחקים זה מזה הריחוק מונע שלילתו ונעשה על ידי ריחוקו כאלו היה שם כלל אחרון או רבוי אחרון:

**הא** למדת שמדה זו של כלל ופרט כוללת מדות רבות אע"פ שלא הוזכרו כאן כלם מהם א' כלל ופרט שאין בכלל אלא מה שבפרט ב' כלל ופרט וכלל שאי אתה דן אלא כעין הפרט ג' ריבה ומיעט שלא נתמעט אלא מה שאינו כעין הפרט ד' ריבה ומיעט וריבה שנתרבה

הכל מלבד דבר אחד הרחוק ממנו בדמיון ה' כלל ופרט או רבוי ומיעוט המרוחקים זה מזה שדינו בכלל ופרט וכלל או ריבוי ומיעוט וריבוי ובלבד כששניהם נאמרים על ענין אחד אע"פ שהם פרשיות חלוקות כמו שהתבאר בראשון של פסחים וכל אלו נתפרשו כאן אלא שבמדה זו כתבו גדולי הרבנים בראשון של שבועות שאינה שוה למדת כעין הפרט שמדת כעין הפרט מרבה דברים בכלל אחרון שאינן כתובין בפרט וזו באה לגלות הפרט ולא להוסיף עליו ונדרשת במדת דבר שהיה בכלל ויצא ללמד שהוא יוצא ללמד על הכלל כלו ו' פרט וכלל שנעשה כלל מוסף על הפרט ונתרבה הכל ומפורש בקמא פרק מרובה ז' פרט וכלל ופרט שאתה דן כעין הפרט ומפורש בנזיר פרק שלשה מינין ח' שני כללות הסמוכים זה לזה ופרט אחריהם שנטיל פרט ביניהם לדרשו בכלל ופרט וכלל ולא בריבוי ומיעוט ומפורש גם כן בפרק מרובה ט' כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל שאין דנין אותם בכלל ופרט כגון קדש לי כל בכור כלל והייתי אומר אף נקבה תלמוד לומר הזכר זהו כלל הצריך לפרט ואלו נאמר הזכר הייתי אומר אף בשהיתה נקבה לפניו תלמוד לומר פטר כל רחם זהו פרט הצריך לכלל ומפורשין בתורת כהנים וכן בארנו כלל הצריך לפרט בפרק כסוי הדם י' כלל ופרט וכלל אחרון שאין כלל אחרון דומה לראשון והוא מחלוקת יחיד ורבים שלדעת יחיד נידון בכלל ופרט וכלל ורבים חולקים ויש פוסקין בה כיחיד ומקומה בקמא פרק מרובה י"א כלל בעשה ופרט בלא תעשה דנין אותו בכלל ופרט לומר שאין בכלל אלא מה שבפרט כגון והיתה תל עולם לא תבנה עוד והיתה תל עולם יורה אפילו לגנות ופרדסים לא ולא תבנה עוד שכל שאינו לבנין מותר ומפורש במסכתא זו פרק אחרון ובענין שביעית כללים בעשה ופרטים בלא תעשה שנת שבתון יהיה לארץ כלל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור וענבי נזיריך לא תבצור פרט שנת שבתון יהיה לארץ חזר וכלל ואין מרבין בו כעין הפרט אלא כל שאר מלאכות אינן בשביעית אלא איסור חכמים כמו שבארנו בראשון של מועד קטן ובנזיר פרט בלא תעשה וכלל בעשה תער לא יעבור על ראשו קדוש יהיה גדל פרע ושנו בספרי אין לי אלא תער תלש ספסף וספר מנין שהוא סופג את הארבעים תלמוד לומר גדל פרע דברי ר' יאשיה כלומר שהוא דורשו במדת כלל ופרט ונעשה כלל מוסף על הפרט ור' יונתן אומר בתער הכתוב מדבר כלומר שאינו דורשו במדת כלל ופרט ואין חיוב אלא במה שבפרט וממה שכתבנו בענין זה בכאן אתה לומד בה לשאר מקומות:

**מדה** זו של כלל ופרט וכלל נחלקו בה בקצת מקומות אם כללא בתרא דוקא או כללא קמא דוקא והענין הוא שאתה רואה שכל שאתה מניח כלל אחד מהם המדה משתנית

למדה אחרת שאם תניח את הראשון הרי המדה חוזרת למדת פרט וכלל שנעשה הכלל מוסף על הפרט לרבות את הכל ואם תניח את האחרון הרי המדה חוזרת למדת כלל ופרט שאין בכלל אלא מה שבפרט וכשנטיל בה את שניהם כל שאתה אומר מ"מ שהכלל אחרון דוקא אתה רוצה לומר שמדה זו מתנהגת יותר כמדת פרט וכלל ולרבות יותר משאינה מתנהגת על תורת מדת כלל ופרט ולמעט אע"פ שהכלל הראשון מרבה וכשאתה אומר כללא קמא דוקא אתה מנהיגה יותר על מדת כלל ופרט ולמעט יותר משאתה מנהיגה על מדת פרט וכלל לרבות אע"פ שאף הכלל האחרון מרבה ונמצא שכל שאתה אומר בתרא דוקא אתה מוסיף ברבויה יותר משתאמר קמא דוקא והמשל בזה בענין מעשר בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל וכו' מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע ר"ל ניזון מן הארץ אף כל וכו' ואמרו שם לדעת אחרים מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ ר"ל נברא מן הארץ אף כל וכו' ולדעת ראשון אין אנו ממעטין אלא דגים אבל עופות הרי הם פרי מפרי וניזונים מן הארץ ולדעת שניה אנו ממעטין עופות שמ"מ מן הרקק נבראו ולא מן הארץ ואמרו שם האי דמרבי עופות קסבר כללא בתרא דוקא ולרבות כל הדברים אלא דאתי כללא קמא להחזירה מעט למדת כלל ופרט ולמעט כל שאינו דומה משני צדדין ר"ל שאינו אלא פרי מפרי לבד או ניזון מן הקרקע לבד ונמצא שנתרבה כל שהוא פרי מפרי וגדולי קרקע והרי עופות בכללם ולדעת שניה כללא קמא דוקא ונתמעטו כל הדברים מכח מדת כלל ופרט ואהני כללא בתרא להחזיר לה את הרבוי במה שדומה לה משלשה צדדין ר"ל שיהא פרי מפרי וגדולי קרקע יולד וולדות הארץ והרי אין עופות בכלל וכן בכל המקומות כל שאתה אומר כללא בתרא דוקא אתה מרבה יותר לכעין הפרט ולענין זה מיהא הלכה כללא בתרא דוקא אלא שבכלל המדה שניהם דוקא להביא הענין רבוי לכל הדברים שכעין הפרט:

**זה** שבארנו במשנה שאין דנין שנים ביום אחד דוקא בשתי מיתות אפילו בעבירה אחת או בשתי עבירות אף במיתה אחת כגון שבת וע"ז שהיא מיתה אחת בשתי עבירות או כגון בועל אשת איש בת כהן שהיא עבירה אחת ושתי מיתות שהוא בחנק והיא בשריפה או בת כהן וזוממי זוממיה ר"ל מזימי המזימים את העדות הראשונה שהיו המזימים סבורין להרוג עדים ראשונים בחנק כמיתת הבועל ונמצאו הם והיא ובועלה נהרגים היא בשריפה ובועלה והמזימים הראשונים בחנק אם היא נשואה ועל זה נאמר שאין דנין שנים ואפילו אלו עם הבועל ששניהם במיתה אחת שהרי מ"מ כשתי עבירות היא זה משום עדות וזה משום זנות אבל מיתה אחת ועבירה אחת כגון שניהם בחלול שבת

דנין ושמא תאמר והלא שמעון בן שטח כלן במיתה אחת ועבירה אחת היתה שהרי כלן משום כשפים היו אינו כן שהכשפים אינן עבירה אחת אלא יש בהן משום אוב ויש בהן משום ידעוני וכן כמה מינים ולזו הוצרך להוראת שעה וי"מ מיתה אחת בגוף עבירה אחת כגון נואף ונואפת זה עם זה וכגון שני עדים שהוזמו בעדות אחת והדברים נראין כדעת ראשון:

**כי** שכתבנו בהנהגת דיני נפשות אין המלכות בדין זה אלא רשאי המלך להרוג בדינין שלו כל שהוא ממרה את פיו לאיזה דבר או מורד בו בשום צד ולהרבה סיבות על הדרך שיתבאר למטה ואף הבית דין רשאין להרוג ולהלקות ולנגוש ולחבוש כפי ראות עיניהם שאין הכוונה לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה לפי הדור ולפי השעה מעשה באחד שרכב על סוס בשבת והביאוהו לבית דין וסקלוהו ולא מפני שהיה ראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך ושוב מעשה באחד שהטיח את אשתו תחת התאינה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא מפני שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך. וכן כל כיוצא בזה:

## דף מו:

**המלך** אין לו רשות להרוג אלא בסייף לא בשאר מיתות בית דין ולא במיתה אחרת וזה שאמרו כאן הייתי אומר תולין אותו ואח"כ ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה לא על מלכי ישראל הוא אומרה אלא על מלכי האומות:

**אחר** שביארנו במשנה בנתלין שסמוך לשקיעת החמה תולין אותן ומורידין אותן מיד אין גומרין דינם ליהרג בשחרית אלא משהין גמר דינו בכדי שאחר מיתתו יהיו תולין אותו וחמה מתקרבת לישקע ותולין אותו ומורידין אותו מיד לקיים בו מצות תלייה:

**עץ** זה שתולין עליו צריך שיהא תלוש שאין תולין במחובר שהרי העץ נקבר בתפישתו כמו שהתבאר ונאמר עליו כי קבר וכו' לרבות את העץ ודרשו בו מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ומ"מ משקעין היו את העץ בארץ ואע"פ שהוא צריך חפירה אין זה כלום ליקרא חסרון מעשה:

**כבר** ביארנו שהמלין את מתו דרך התרשלות עובר בעשה ומנין רמז למצות קבורה מן התורה שנאמר כי קבר תקברנו מעתה כל שצוה שלא יקברוהו אין שומעין לו אחר שהיא מצוה ולא עוד אלא שיש בזיון לקרובים כשנבלתו עומדת ומסרחת אפילו היתה בארון ואין שומעין ליבזות קרוביו עליו אבל ההספד כבוד המת הוא ולפיכך אם צוה שלא לספדו שומעין לו ואם לא צוה כן והיו היורשים נמנעים שלא לספדו כופין אותן ליתן שכר המקוננים והמקוננות והחלילים כפי הראוי וכפי המנהג:

**זה** שבארנו שכל שהלינו לכבודו אינו עובר עליו לא סוף דבר להביא לו ארון ותכריכין אלא לכל צרכי קבורה כן או לכל דבר של כבוד כגון להביא לו מקוננות או להשמיע עליו עיירות וכל כיוצא בזה:

**לעולם** אל יהרהר אדם אחר מדותיו של מקום בראותו העדר הסדור בין בני אדם בין בחייהם כגון צדיק ורע לו רשע וטוב לו בין לאחר מיתה אם יארע לפעמים שיהא הרשע נקבר בכבוד והצדיק שלא בכבוד שהכל בדין ובמשפט ואם אפני המשקל נעלמים ממנו וכבר ראית בפרק זה מה שהזכירו בשמועת בעיא מיכסא שביאורו על מוכס אחד רשע שמת ובו ביום מת חכם אחד גדול והיו כל בני העיר עוסקין במטתו של חכם ואף קרובי המוכס הוציאו מטתם שלא בכבוד וקפצו עליהם אויבים והניחו את המטות ולאחר שעה חזרו ונתחלפה להם מטה במטה עד שנקבר המוכס בכבוד גדול והחכם שלא בשום כבוד שבעולם ונצטער אחד מתלמידי החכם עד שנתעורר דמיונו ונראה לו רבו בחלום ואמר לו בא וראה שכבודי גדול בגן עדן וקלון אותו האיש מרובה במקומו אלא פעם אחת שמעתי בגנות תלמיד חכם ולא מחיתי ונענשתי וזה הכין פעם אחת סעודה גדולה למי שמנהו מוכס ולא בא וחלקה לעניים ונפרע לו בכך והוא שאמרו סימן יפה למת שנפרעין ממנו אחר מיתה כגון שלא נספד או שלא נקבר או שנעשה ולא כראוי או שגררתו חיה או שהיו גשמים מזלפים על מטתו וכל כיוצא באלו שהדברים נראין שרוצין מן השמים לענשו מעט כדי שלא יהיה שכרו מקופח לעולם הבא וכל אלו דברים דתיים ראוי להתעורר בהם ולהזהר לבל יפקפק להרהר אחר מדות השם כלל ברב או במעט:

## דף מז.

**ממה** שכתבנו במשנה שלא היו קוברים אותם בקבורות אבותיהם אתה למד שאין קוברין רשע אצל צדיק ורמז לדבר ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו ודרשו בו על רגליו עמד לביתו לא הלך וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל שהרי קברות היו מתוקנין לנסקלין ונשרפין ולנחנקים ונהרגים:

**מי** שאכל חלב בשוגג והפריש קרבן חטאתו ונשתמד לאחר הפרשתו וחזר בו הרי זה חוזר ומקריבו ואינו צריך להפריש קרבן אחר שאין בעלי חיים נדחין וכל שכן בנשתטה בנתים וחזר ונשתפה וכן הדין בעולות ושאר קרבנות וכבר ביארנוה במסכת הוריות י"א א':

**עיר** הנדחת שהיו בתוכה קדשים אין שורפין אותן שנאמר שללה ולא שלל שמים וכיצד עושים קדשי מזבח ימותו ולא סוף דבר חטאת שאף כל שאר חטאות שמתו בעליה למיתה אזלא אלא אף שלמים ועולות זבח רשעים הוא ואין להקריבו קדשי בדק הבית יפדו ואח"כ ישרפו:

**כל** הרוגי בית דין שמתו מתוך רשעם ולא חזרו בתשובה במיתתן אין מיתתן מכפרת וכן הדין במתים מאליהם או שהם הרוגי מלכות אבל התשובה אפילו אינה באה עד דכדוכה של נפש מכפרת ונותנת לו מדור לפי כבודו כמו שבארנו בחבור התשובה:

**הפורשים** מדרכי צבור ר"ל שפירקו מעליהן עול מצות וכן המינין והמשומדין והאפיקורסים והמסורות אין מתאבלים עליהם כלל וכן הכהן אינו מיטמא עליהם שנאמר בעמיו בעושה מעשה עמיו:

## דף מז:

**קרקע** עולם אינה נאסרת לעולם בין בעבודה זרה בין בקבר מעתה קבר שהוא מחובר מעיקרו ואין בתוכו החזרת עפר כגון שחיטטו כוכיו בכותלי המערות והכניסו ארון המת בחלל הכוך שנמצא כולו בין למעלה בין למטה קרקע עולם ואין בו תפישת ידי אדם עפרו מותר בהנאה אבל קבר בנין שהיה תלוש מתחלה ועכשיו בנאוהו ועשאוהו קבר נאסר שהרי זה תלוש ולבסוף חברו הוא ולענין עבודה זרה נאסר וכל שנאסר לענין עבודה זרה נאסר לענין הקבר וכן קברות שלנו שחופרין העפר ומחזירין לתוכו אסור העפר בהנאה אא"כ נוטלה מקרקעית הקבר מקום שלא נחפר בו:

**החוצב** קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר לא יקבור הוא שם מת אחר עולמית ואפילו היה קרקע עולם שאינו נאסר ודבר זה מפני כבוד אביו ומ"מ אם חצב אבנים לבנות קבר לאביו וקברו במקום אחר אין האבנים אסורות שאין שם כבוד אביו חל עליהם כלל ויש חולקין בזו לפסוק כדעת האוסר ומשום כבוד אביו ומ"מ אבנים שהונחו על הקבר דרך ציון או דרך כבוד כגון מצבות שאדם נותן על הקבר אין פקפוק בהיתרן אף קבר בנין ר"ל שבנאו על הקרקע שהוא הקרוי נפש כמו שאמרו נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס לשם מת נאסר ודינו שאינו נאסר בתוספת הדימוס לשם מת או אף בבנין כלו לשם מת עד שיכנס בו מת אבל אם לא נכנס המת לשם אינו נאסר ומ"מ אפילו לא הטיל בו אלא נפל נאסר בהנאה מיד:

**שלש** קברות הם חלוקים בהלכותיהם קבר הנמצא חדש ויודע בעל השדה שלא צוה לקבור שם מעולם ובגזילה נקבר שם מותר לפנותו ואין חוששין שמא מת מצוה היה

שקנה מקומו שמת מצוה קול יש לו וכשפנהו מקומו טהור שאין תורת קבר עליו וכן מטעם זה מותר בהנאה קבר הידוע ר"ל שנקבר שם מדעת בעל השדה אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טמא מדברי סופרים שגזרו טומאה על הקבר כדי שלא יפנוהו ואסור בהנאה אם הוא של בנין גם כן קבר שהוא מזיק את הרבים כגון שהוא במקום הלוך רבים ומיטמאין באהילו מותר לפנותו מפני נזקו ומקומו טהור במגע ואסור בהנאה אם הוא קבר בנין:

**יש** מחמירין בקבר הנמצא לומר מקומו טמא ואסור בהנאה ונראה שהם מפרשים קבר הנמצא ולא נודע אם מדעת אם שלא מדעת ויש לחוש למקום בית הקברות ולפיכך מותר לפנותו אחר שלא נודע שהוא נקבר שם ברשות ומקומו טמא ואסור בהנאה שמא מקום בית הקברות הוא וגדולי המחברים פירשו בה עד שיבדוק והוא שיחפור עשרים אמה ממנו ואילך עד שיגיעו לקרקע בתולה אם ימצא שם שכונת קברות וכן יש גורסין בידוע מקומו טהור ואסור בהנאה ובמזיק מקומו טמא ואסור בהנאה ויש גורסין בידוע מקומו טהור ומותר ובתלמוד המערב שבסוף נזיר נשנית בדרך אחרת ולא עוד אלא שהוסיפו בקצתם תנאים וזהו לשונם נמצא מפנין אותו ומקומו טמא ואסור בהנאה ידוע אין מפנין אותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה מזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טמא ואסור בהנאה הורי ר' אבא בר כהן טהור ומותר כאן בשקדם את העיר כאן בשקדמתו העיר ובקצת ספרים מדוייקים של גדולי המחברים נמצא כענין זה לגמרי והוא עיקר:

**תכריכי** המת אסורין בהנאה ומ"מ הוכנו לשמו הואיל ולא נגעו בו או במטתו הנקברת עמו לא נאסרו ואפילו נארגו לשמו משמת שיש כאן מעשה שאין ההזמנה אוסרת אף על ידי מעשה ואין צריך לומר בדבור ואין צריך לומר אם נארגו בחייו לשם תכריכיו שאין שום דבר הנעשה לחי לכשימות נאסר וכן אין צריך לומר בטווי לשמו ליארג שאינו כלום יש דברים שההזמנה עם קצת מעשה אוסרת בהם אע"פ שלא נעשה בה עיקר המעשה והוא שאמרו בעגלה ערופה שהיא אסורה בהנאה שמשירדה לנחל איתן נאסרה אע"פ שלא נערפה:

**ע"ז** של נכרי מכיון שפסלה נאסרה בהנאה ושל ישראל עד שתעבד שנאמר ושם בסתר שיעשה בה דברי סתר ומשמשיה אפילו של גוי לא נאסרו עד שישתמש בהם לע"ז וכן אם אמר בית זה או שור זה לע"ז אינו כלום שאין הקדש לע"ז:

## דף מח.

**כבר** ידעת שהזב והזבה מטמאין טומאת מדרס והיא נקראת בלשון מקרא טומאת משכב ומרכב וענינה שכל כלי העשוי לשכיבה או לרכיבה או לישיבה אם עמד הזב עליהן או ישב או שכב או נתלה או נשען אפילו היה אותו כלי תחת האבן והזב ישב או נשען על האבן ולא נגע בכלי הרי הכלי טמא טומאת מדרס ונעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים במגע ואדם במגע ומשא אבל כלי שאינו עומד לישיבה או לשכיבה אינו מטמא מדרס שהרי אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתינו אלא שאם נגע בו הרי הוא ראשון לטומאה והיא הנקראת מגע מדרס ואם לא נגע בו טהור אלא שאם היה אדם למטה ממנו נעשה ראשון משום נושא זב ואם היה הזב למטה והכלים שאין ראויים למשכב ומושב עליו אע"פ שלא נגע בהם נעשים ראשון משום נישא של זב:

**צעיף** של ראש האשה הרי הוא מדברים הראויים למדרס שפעמים האשה יושבת עליו או משענת ראשה עליה נתנתו לכרוך בה ס"ת וכרכתו בו אחר שנטמאה מדרס פירשו גדולי הרבנים שפקעה טומאת מדרס ממנה בלא טבילה ואחרוניהם מפרשים על דבריהם דוקא ע"י מעשה כגון שחיבר בה חוטי זהב לכבוד ס"ת וכיוצא בזה שאל"כ הרי אין הכלים יוצאים מטומאתן במחשבה ואין אנו צריכים לכך שהכריכה על ס"ת מעשה הוא אבל טמא מגע מדרס ר"ל שנשארה בו טומאת מגע מדרס לידון כראשון לטמא אוכלין ומשקין שמטפחות הספרים אינן מיטמאין מדרס אבל מיטמאין במגע והלכך אם פרחה מכאן טומאה שאין יכולה לבא לא פרחה אותה שיכולה לבא וי"מ שאם נטמאה לא פקעה טומאתה על ידי מעשה שלא נאמר מחשבה ומעשה אלא בדבר שהמחשבה עושתו כלי נגמר והמעשה מחזירו לכלי שאינו נגמר אבל זה נגמר ועומד הוא ופירוש שמועה זו לדבריהם שעד שלא נתנה לספר מקבלת טומאת מדרס אבל משנתנה לספר אינה מקבלת עוד טומאת מדרס אבל מקבלת היא טומאת מגע כדין מטפחות הספרים שאין מצויירות שהמצויירות אינן מקבלין טומאה לעולם שציורן מעיד עליהם שלספר נעשו ולא לתשמיש אדם כלל כמו שיתבאר במקומו נתנה לספר שכתבנו פירושו נתינה וכריכה שהנתינה לבד אינו כלום שאין הזמנה מחדשת כלום ואף הכריכה בלא הזמנה אינה כלום שמא דרך מקרה הוא מעתה סודר שהזמינו לצור בו תפליו ועשה כן אסור אח"כ לצור בו מעות אבל הזמינו ולא צר בו או צר בו תפלין דרך ארעי ושלא בקבע בלא הזמנה אינו כלום ומותר לצור בו מעות אחר שנטלו התפילין משם:

**כבר** בארנו שקבר בנין שהוטל בו המת אסור בהנאה אע"פ שפינהו מ"מ אם עשאו לשם חי אפילו הטיל בו אח"כ מת ופינהו מותר בהנאה עשה כל הקבר לשם חי והוסיף בה

דימוס של אבנים לשם מת וקברו אע"פ שפינהו אסור כולו בהנאה משום אותו תוספת ומ"מ אם היה מכיר התוספת חולצו והשאר מותר:

**כל** קבר שנאמר עליו שתופש מקום קברו אף לאחר פנויו לא סוף דבר במת גמור אלא אף בנפל יש לנפלים תפיסת הקבר לאסרו אף לאחר פינויו ויש שפירשו בשמועה זו שכל קבר שנאמר עליו שמותר לפנותו נוטל את המת שמצא ונוטל כל עפר תחוח שתחתיו ואח"כ חופר בבתולת קרקע שלש אצבעות וזו היא תפישת הקבר ואפילו לא היה שם אלא נפל יש לו תפישת הקבר וזה אינו כלל לענין פירוש הסוגיא לא לפי סוגיא זו ולא לפי סוגיא שבמקומה בתוספת אהילות י"מ תפישת הקבר האמורה לענין ארבע אמות של קבר שאסור לנושאי טהרות ולכהן מדברי סופרים ליכנס בתחום ארבע אמות שלו כמו שיתבאר במקומו ואמר שאף בנפלים כן ולענין פירוש מיהא לא יראה כן:

**מותר** המתים למתים ר"ל שאם גבו צדקה לצורך מתים עניים בסתם ואירע מת עני והותירו מגוביותם אע"פ שלא היתה דעתם אלא למת אחד כגון שזה דרכם לגבות לצורך מת אחד קודם שיארע שם מניחים המותר לצורך מתים אחרים אבל מותר המת כגון שגבו לצורך מת זה בפרט הרי המותר ליורשיו ואין אומרין להוציאו כלו בעניניו של זה אף בדברים שאין צריכין כגון דימוס על קברו וזילוף לפני מטתו מפני הריח אלא הרי הוא ליורשים שסתם הנותן לא למת אחר נותן אלא לזה וכל שלא הוצרך לזה כבר נעשה הפקר והיורש זכה בו שאף המת מטיל בסמוך למיתתו חלול שאלת צרכיו על היורש ומוחל מותרו אצלו:

**מת** שהיו אביו ואמו מזרקין עליו כלים בחמתם מצוה על אחרים להצילם במה דברים אמורים שלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אין מצילין אותן ר"ל במטה הנקברת עמו שמא יתחלפו בתכריכי המת הא מן הדין לא נאסרו שאין הזמנה עושה כלום ואף גזירה זו אינה אלא במה שדעת המניח להיות אותו דבר נקבר עמו הא כל שאין דעתו לכך אין נגיעת מטה אוסרת כלום:

## דף מח:

**כיס** שעשאו להניח בו תפילין ועשה כן אסור להניח בו מעות עשאו להניח ולא הניח או שלא עשאו להניח והניח מניח בו מעות על הדרך שביארנו בסודר האומר לאומן עשה לי תיק של ספר תורה או נרתיק של תפילין עד שלא נשתמש בהן קדש משתמש בהן חול משנשתמש בהן קדש אסור להשתמש בהם חול:

**תפילין** שחיפה קציצתן בזהב או שטלה עליהן עור בהמה טמאה פסולים אבל אם חיפה בעור טהורה אלא שלא נתעבד לשמה כשר אבל הרצועה צריך עבוד לשמה על כל פנים ויש פוסקין בו כרבן שמעון בן גמליאל ואף של קציצה צריך לשמה וקלף שהפרשיות נכתבות בו מיהא לדברי הכל יראה שצריך עבוד כספר תורה ויש חולקין בו וכבר ביארנו דינין אלו בכדי היכולת בראשון של מגלה במשנת י"ב וכן הארכנו בה הרבה בחבור ספר תורה שחברנו בחסד עליון:

## דף מט.

**כבר** ביארנו שיש רשות למלך להרוג כל המורד בו והעובר על מצותו או כל מי שדינין שלו מסכימים להרגו אע"פ שאין בדין תורה כן שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וכו' ומ"מ הרוגי מלכות קרוביהם מתאבלים כמו שיתבאר בברייתא של אבל רבתי ואין מונעין מהם לכל דבר ונקברים בקברי אבותיהם וממונם למלך אבל הרוגי בית דין כבר ביארנו שאין מתאבלין עליהם וממונם ליורשיהם ומ"מ יראה שלא נאמר בהרוגי מלכות להיות ממונו למלך אלא במורד בלבד אבל בעבירה שלא המיתו עליה בית דין אם מצד שאין שם התראה או שאין שם ראיה ברורה או שונא שהרג בשנאה או ששכר גוי להרגו או שכפתו והניחו לפני ארי והרבה סיבות שאע"פ שאין שם מיתת בית דין מרשות המלך להרוג לתקון העולם שאף בית דין יש להם רשות באלו להרוג בהוראת שעה כמו שהתבאר ממונם ליורשים וכל שבאה מצות המלכות לבטל תלמוד תורה של רבים ולא עשו אין זה בדין מרד כלל וגדולי המחברים כתבו כן אפילו בבטול גזירת מלך בשביל שמתעסק במצוה קלה ואין צריך לומר שאם גזר המלך לבטל מצוה שאין שומעין לו:

**יבמה** שהיא גדמת ר"ל שידיה חתוכות חולצה אפילו בשיניה ואפילו לכתחלה שהרי לא נאמר וחלצה בידה אלא וחלצה נעלו כמו שיתבאר במקומו:

**הרודף** אחר חבירו להרגו מצוה להציל את הנרדף ואפילו בנפשו של רודף וכן הרודף אחר הערוה חוץ מן הבהמה כמו שיתבאר ומ"מ כל שיכול להצילו באחד מאבריו של רודף יש לו לעשות כן ואם לא השתדל בכך והמית את הרודף הרי זה חייב מיתה אלא שאין בית דין ממיתין אותו אבל המלך רשאי להרגו וכן גואל הדם שלו:

**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף מט:

**ארבע** מיתות וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק החמישי שבספר שהוא בא לבאר תכונת המיתות שנמסרו לבית דין והנידונים באיזו מיתה מהם הם נידונים ושזה החלק כבר הותחל בפרק ששי בביאור תכונת הסקילה ובא עכשיו בזה הפרק להשלים הביאור בתכונת שאר המיתות ולהתחיל בביאור הנידונים באיזו מיתה הם נדונים אלא שלא יושלם ענין זה רק בהצטרף עמו שאר הפרקים ר"ל שמיני ותשיעי ועשירי ועל זה הצד יחלקו עניני זה הפרק לשלשה חלקים הראשון לבאר איזו מן המיתות היא החמורה שבהן ואיזו היא הקלה שבהן והאיך הם סדורות לפי החומרא והקולא שבהם והשני לבאר תכונת שלשת המיתות ר"ל שריפה הרג וחנק שכבר ביאר תכונת הסקילה בפרק הששי והשלישי להתחיל בביאור הנידונים ובפרט לבאר כל אותם שהם נדונים בסקילה ויבאו הנשרפין והנהרגין בפרק בפני עצמו והנחנקין בפרק בפני עצמו ואף הנסקלין לא יושלם ענינם בזה הפרק רק בהצטרף עמו פרק בן סורר ומורה שאף הוא מן הנסקלין זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים ארוכי הענינים על ידי גלגול כמו שיתבאר בפרטים:

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר החלק הראשון ר"ל ענין חומר המיתות וקולן כדי לידע מי שנתחייב בשתים מהן שנידון בחמורה באיזו מהן יש לנו לדונו והוא שאמר ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק ופי' בגמ' שמנין זה הוא לקוח אצל התנא בדקדוק כלומר שמנאן לפי סדר חומרותיהם שהסקילה חמורה מכלן והשריפה מן ההרג וההרג מן החנק והוא שחלק ר' שמעון בסדר המנין והקדים שריפה לסקילה וחנק להרג לומר שהשריפה חמורה וכבר ידעת שמי שנתחייב שתי מיתות נדון בחמורה ואם נתערבו מחוייבי חמורה במחוייבי קלה שכולם נידונים בקלה ומתוך כך אתה צריך לידע איזו היא החמורה ואיזו היא הקלה והלכה כחכמים:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה והדברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**אשה** שמצאה כתם בחלוקה אם יש לה במה לתלות תולה בו על הדרך שיתבאר במקומו אין לה במה לתלות טמאה וכל טהרות שנגעה בהן מטמאין אותן ובלבד בשהדבר ניכר וידוע שהוא דם הא אם נסתפק לרואים אם הוא דם או צבע אדום אין מחליטין טומאת הטהרות עד שיבדק וכיצד בודקין דבר זה מעבירין על הכתם שבעה סמנין אלו ומכסכסין אותו בהן זו אחר זו שלשה כסכוסים בכל אחד מהן ואלו הן רוק תפל והוא שלא טעם כלום מתחלת הלילה וישן כדרכו מחצי הלילה האחרון והוא שלא הרבה לדבר כגון משנה ודרשה וכיוצא בדבור זה שרוב הדבור מחליש חוזק הרוק ומי גריסין והוא שלועס

את הגריס עד שיתלחלח הגריס עם רוקו ומי רגלים שהסריחו כגון שהן משלשה ימים ונתר והוא עפר הנקרא קלידא או גרידא והוא בצבע אפר ובורית והוא הנקרא שאבו"ן וקומוניא ופירשו בו נקורת היוצא מפיסולן של אבני גזית ואשלג ופירשו בו בתשיעי של שבת ושל נדה שהוא פסולת היוצא מנקיבת קצת מרגליות יוצאות מקצת מחצבים שבים וכל שהעביר שבעה סמנין אלו על הכתם זה אחר זה בכסכוס שלשה פעמים על כל דבר ודבר ולא עבר הכתם ולא כהה אלא שעמד בעינו אין זה אלא צבע ומטהרין אותו לגמרי וכל שכהה דם הוא ומטמאין כל שנגעה בו ומ"מ מכאן ולהבא אפילו היה דם מטביל אותו הבגד ועושה טהרות על גביו הואיל ונתכסכס בשבעה סמנין אלו על הסדר ואם העבירן שלא על הסדר או שהעבירן ביחד אין זה נסיון כלל ואפילו עמד בעינו הוא עומד בספק דם כמו שיתבאר במקומו ודברים אלו כלם לענין טהרות כמו שפירשנו אבל לביתה כל שאין לה במה לתלות אין להם בדיקה ויש בזו חולקין אלא שאין דבריהם נראין כמו שבארנו במקומו בתשיעי של נדה:

**עבודת** יום הכפורים כלה היתה בכהן גדול וחמשה עשר בהמות היו קריבות ביום הכפורים וחמש טבילות ועשרה קדושין היה כהן גדול עושה ביום זה וסדר העבודה כלה מפורשת במקומה כלה מן הבוקר ועד הערב וכל שיש בה מעבודות המיוחדות ליום הנעשות בבגדי לבן צריך שיעשו על הסדר המבואר בהם במקומם ואם שינה בהם להקדים מעשה לחבירו לא עשה כלום כמו שיתבאר במקומו אבל סדר תמיד ר"ל של עבודת יום ויום או אף ביום הכפורים בעבודות שאין מיוחדות ליום אלא ששוות בכל הימים אע"פ שמצוה לעשותן על הסדר האמור בהן במקומן אם הקדים אחד לחבירו כגון שהעלה שני גזרי עצים או השקה את התמיד קודם סדור המערכה וכן בהרבה דברים כשר כמו שיתבאר במקומו:

**סדר** מצות חליצה אחר שבאו שניהם לבית דין ונתנו להם עצה ההוגנת אם ליבום אם לחליצה לפי ענין שניהם הוא שהיא קוראה ואומרת לפניהם מאן יבמי להקים לאחיו שם לא אבה יבמי והוא קורא אחריה ואומר לא חפצתי לקחתה ואח"כ נועץ רגליו בארץ והיא פושטת ידיה ומתרת רצועות המנעל וחולצת רגל ימין ואח"כ רוקקת לפניו מעומד רוק הנראה לדיינין בשעת יציאתו מפיה וחוזרין ומקרין אותה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל חלוץ הנעל וכל היושבין שם עונין חלוץ הנעל שלשה פעמים וכל הקריאות בלשון הקדש ודברים אלו אע"פ שכך הוא הסדר אין הסדר מעכב אלא אפילו הקדימה חליצה לקריאה או רקיקה לחליצה כשירה כמו שיתבאר במקומו:

**כהן** הדיוט משמש בארבעה בגדים והם כתנת ומכנסים ומגבעת ואבנט וכהן גדול משמש בשמנה ארבעה אלו שהזכרנו ואע"פ שבמקום מגבעת כתוב שם מצנפת הכל אחד אלא שההדיוט צונף בה ככובע והגדול כצעיף ומוסף הגדול על ההדיוט ארבעה והם חשן ואפוד ומעיל וציץ וסדר לבישתם מכנסים תחלה ממתניו עד ירכיו וחוגרן למעלה מטבורו על מתניו ואח"כ כתנת ואח"כ חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ואח"כ מצנפת וכהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש מעיל ועל המעיל אפוד וחשן וחוגר בחשב האפוד ואח"כ צונף במצנפת וקושר הציץ למעלה מן המצנפת וסדר זה אינו מעכב אלא הקדים אחד לחבירו כשר הואיל והעמידן על תכונתם:

**סדר** המיתות כבר בארנו במשנה שהסקילה חמורה שהרי ניתנה לכופרי בעיקר והוא המגדף והעובד ע"ז ואחריה השריפה ואחריה הרג ואחריה חנק וכן ביארנו שמי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה מעתה צריך אתה לומר שלא הוציא הכתוב בת כהן המזנה מכלל בת ישראל אלא בנשואה שאשת ישראל היא ובועלה בחנק ובת כהן בשריפה ובועלה בחנק אבל נערה המאורסה בת כהן בסקילה כבועלה כשאר ארוסה בת ישראל שהרי הסקילה חמורה ולא בא הכתוב להקל עליה אלא להחמיר עליה מפני שחללה את אביה שאם היו נוהגין בו קודש ינהגו בו חול כמו שיתבאר וכן אם זנתה עם חמיה בסקילה:

## דף נ.

**אנשי** עיר הנדחת נידונין בסייף ומדיחיה בסקילה ואלו ואלו ממונן אבד שהרי צריך להיות מדיחיה מתוכה ולא יצא מכלל שלל העיר ואם אין שם דין עיר הנדחת כגון שלא נתקיימו בה התנאים שהם צריכים לכך על הצד שיתבאר הרי הם כיחידים והמודחים והמדיחים בסקילה וממונן פלט:

## דף נ:

**חובל** באביו ואמו דינו בחנק שהרי נאמר בה מות יומת ומיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק והמקלל בסקילה שהרי כך נתפרש בה בכתוב להדיא:

**כבר** ידעת שהבא על בתו בשריפה וכן ידעת שהבא על נערה המאורסה בסקילה ממה שכתבנו למדת שאם בא על בתו והיא נערה המאורסה ששניהם בסקילה שהרי נתחייב בה שתי מיתות ונידון בחמורה וכל שכן בעובר שתי עבירות זו אחר זו שהאחת יש בה דין מיתה אחת והשניה יש בה דין מיתה אחרת:

**אע"פ** שבארנו בנשואה בת כהן שהיא בשריפה בועלה מ"מ אינו אלא בחנק שנאמר היא היא בשריפה ולא בועלה ואם הוזמו עידיה הרי הן במיתת הבועל ולא במיתתה היא ולא בועלה היא ולא זוממיה וכן דרשו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו ויש חוככין לומר דוקא כשהבועל במיתה אבל אם אין הבועל במיתה כגון שהתרו בה ולא התרו בו או שהוא בן תשע והיא גדולה או שהעידו בזנותה ולא הכירו הנואף שהם במיתת הכהנת ואין נראה כן שאין הולכין אחר המיתה ממש אלא אחר דין מיתה ולעולם מיתת הזוממין כמיתה הראויה לבועל אם היה בר מיתה מצד העדות שלא חילק הכתוב את הדין אלא בהיא עצמה אבל בועלה וזוממיה לא נשתנה דינם כלל ודרך כלל אמרו כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת:

**בת** כהן פנויה שזינתה אינה אלא כבת ישראל שזינתה ולא נעשית זונה אפילו היתה מופקרת לכל וקדשה גמורה אא"כ נבעלה לפסול לה בלאו השוה בכל או שנבעלה לחלל אע"פ שמותרת לינשא לו ואף באלו אינה אלא באסור כזונה בת ישראל:

## דף נא.

**נערה** המאורסה בסקילה בין בת ישראל בין בת כהן כמו שכתבנו ואין דנין סקילה אלא כשהיא נערה וארוסה ובבית אביה אבל אם היתה בוגרת או נשואה אפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה אפילו מסרה האב לשלוחי הבעל וזינתה בדרך הרי היא בחנק וכל שהיא בבת ישראל בחנק בבת כהן בשריפה בין שנשאת לכהן בין ללוי ולישראל לכותי ולחלל לנתין ולממזר אע"פ שנפסלה מן הכהונה וכן יתבאר למטה שאף אם היתה בת כהן זו בעלת מום לא נפקע ממנה דין שריפה בכך וי"מ בה שהיתה בת כהן בעל מום:

**הבא** על בתו בשריפה ואע"פ שבתו לא נכתבה בתורה ומבת בתו אי אתה רשאי להביאה שאין מזהירין מן הדין ולא עונשין מן הדין אם בבתו מאשתו הרי בכלל בת אשתו היא ואם בבתו מאנוסתו למדנוה ביבמות מהנה הנה זמה זמה כתב בבת בנו ובת בתו הנה ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה כי ערותך הנה ואנו מעמידין אותו בנולדו לו מאנוסתו שאם באים מאשתו הרי נכללו בבת בנה ובת בתה וכתיב בבת אשתו שארה הנה זמה היא מה בבת אשתו עשה בתה כבת בנה ובת בתה דכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערוה שארה הנה זמה היא אף בתו מאנוסתו עשה בתו כבת בנו ובת בתו אזהרה שמענו עונש מנין אתיא זמה דכתיב בסדר קדושים תהיו ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן והרי שענש בבת

אשתו ומה הנה של נשואין יש בו זמה אף הנה של אונסין דנין כאלו כתוב בו זמה ולמדין הנה שאין בו זמה מהנה שיש בו זמה ואח"כ למדין זמה זמה לשריפה וי"מ זמה זמה מה זמה האמורה בעונש ר"ל שריפה אף זמה האמורה באזהרה רומזת שריפה ואח"כ חוזרין ולמדין בת אנוסה מבת נשואה בהנה הנה והכל אחד ולמדת מ"מ שהבא על בתו בשריפה אבל הבא על כלתו בסקילה כמו שיתבאר:

**בת** כהן שנשאת לישראל או שנשאת לפסול לה מיתתה בשריפה כמו שבארנו ונפסלה מלאכול בתרומה כזר גמור ומ"מ אם אכלה ממנה בשוגג משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש שלא נחשבה כזרה גמורה לענין חומש ובתלמוד המערב שבמסכת תרומות אמרו שאם היא חללה ר"ל בת גרושה או בת חלוצה זרה גמורה היא ומשלמת קרן וחומש:

**כבר** בארנו שבת כהן בעלת מום או בת כהן בעל מום לא הופקעה מן השריפה ומ"מ יראה שחללה יצאה לה מכלל בת כהן אע"פ שהיא בת כהן שמכיון שהיא בת גרושה וחלוצה ונולדה בפסול כהונה אין לה דין כהונה כלל ויראה מכאן שכהן בעל מום אע"פ שפסול לעבודה מוזהר הוא על טומאת מת וכן כתבוה בהדיא גדולי הרבנים וכן יראה מדברי גדולי המחברים שלא הוציאו מדין טומאה אלא בנות אהרן וחללים ובשם תוספתא שמענו בהפך ולא יראה כן והוא שהביאוה בכאן מוהיו קודש בהויתן יהו:

## דף נב.

**אע"פ** שלא הופקעה קדושת הכהן בזנות בתו מ"מ מקילין היו בכבודו היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרין ארור שזו ילד ארור שזו גדל ארור שזו יצאה מחלציו ומכאן יצא לומר שאף רשע בן צדיק מותר לקרותו רשע בן רשע כמו שכתבנו במגלה:

**המשנה** השניה והכונה בה להתחיל בענין החלק השני בתכונת המיתות ובפרט בתכונת השריפה ואמר על זה זו מצות הנסקלין ר"ל זו שכתבנו בפרק נגמר הדין היא מצות הסקילה ותכונתה אבל מצות הנשרפין ר"ל תכונת השריפה משקעין אותו בזבל או בעפר תיחוח עד ארכובותיו כדי שלא יתהפך אנה ואנה ויפול מן הבדיל הניתך על בשרו ויכוה ואחר שנשתקע מביאין שני סודרין אחד קשה ואחד רך הנותן קשה לתוך רך וכורך על צוארו שהסודר הרך לא יביאהו לפתוח פיו בנקל אלא אחר שיעור גדול ונמצא מתעגן במיתתו והקשה יחבל את גרונו ויתנוול ומתוך כך מביאין קשה בתוך רך ובאים שני עדיו זה מושך אצלו הסודר מצד אחד וזה מושך אצלו מצד אחר עד שקרוב ליחנק

ופותח פיו בהכרח ומדליק את הפתילה ר"ל שהוא מתיך פתילה של אבר והוא בדיל או עופרת איזה שירצה ובא אחד וזורקה לתוך פיו וחומרת את בני מעיו ר"ל שורפת מלשון נחמרו בני מעיה כך למדוה מפי השמועה ששריפת נדב ואביהוא נשמה נשרפת וגוף קיים ומאחר ששריפה כזו נקראת שריפה אף אתה צריך לברור לו מיתה יפה אמר ר' יהודה אם מת בידיו לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא חנק אלא פותחין את פיו על כרחו בצבת וזורקה וכו' ואין הלכה כר' יהודה אלא כחכמים וכן בא ר' אלעזר בר' צדוק לחלוק שהשריפה בחבילי זמורות ואמר מעשה בבת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה ואמרו לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי והלכה כחכמים:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

**לעולם** ישנא אדם מדת הרבנות ויקדש בה עצמו אף במותר לו וכל שכן שלא יקנא בראותו כתר מעלה למי שראוי לה וכל שעושה כן יצפה לנקמת הדיין ולעונשיו דרך הערה אמרו כשהיו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכים אחריהם וכל ישראל אחריהם היו אומרין נדב ואביהוא זה לזה מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר הקב"ה כך אתם אומרים נראה מי קובר את מי משל הדיוט אומר נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני:

## דף נב:

**אע"פ** שמדת הרבנות שנואה ראוי לתלמיד חכם ולבן מעלה להסתלסל במדותיו וליקר את רוחו שלא יתהדיט בין עמי הארצות ובישיבת קרנותיהם שהחכמים שנואי נפשם של אלו הם וכשהוא מתבזה מעט הם משקעין אותו בבזיונו עד ארכובותיו ושורפין את נשמתו בהבל פיהם ומחתכין בגופו כחתוך בדלועים או בנבילה דרך הערה אמרו למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר אין לו תקנה:

**כבר** ביארנו שאין דנין דיני נפשות אלא בזמן שבית המקדש קיים ושתהא סנהדרי קבועה במקומה לשם שנאמר ובאת אל הכהן וכו' בזמן שיש כהן יש משפט אין כהן אין משפט ומ"מ דיני המלכות קיימים בכל זמן ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור וגדולי הארצות לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה על הדרכים שביארנו וזהו שנרמז בתורה אח"כ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם:

**המשנה** השלישית והכונה בה ככונת משנה שלפניה ובפרט בתכונת ההרג ואמר על זה מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשיהם מן הצואר בסייף כדרך שהמלכים עושים ומצד

הסימנין כדי שימות מיד ר' יהודה אומר נוול הוא זה שהיה חושש שלא יעשה כן בנקל אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקפיץ ואמרו לו אין מיתה מנוולת מזאת ובגמ' אמרו שר' יהודה השיבם אף אני יודע שמנוולת היא אלא שמאחר ששתיהן שוות בנוול נוח לנו לעשות אותה שאין שאר האומות נוהגין בה והלכה כתנא קמא:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא כך הם**:

**אע"פ** שעיקר מניעת הליכה בחקות עובדי האלילים אינה אלא לענין שרשי ע"ז שלא יתדמה להם במלבושיהם המיוחדים להם ובתספורת שערם ובשאר דברים המיוחדים לכומריהם ובבנין היכלות כשלהם עד שיחשוב הרואה עליו שהוא משלהם אעפ"כ הדבר מתפשט מדברי סופרים בהרבה דברים שאינם ממין זה כדי שיתרחקו מהם ומאליליהם ולא ימשכו אחריהם מזו לזו ומ"מ כל מה שמצאנוהו כתוב בתורה או בנביאים שנצטוינו לעשיתו או שהותר לנו לעשותו עושין אע"פ שדרך עובדי האלילים בכך שלא ירדנו לה מתורת המשכות אחר נמוסיהם אלא מצד עצמינו מעתה דנין בסייף אע"פ שהם ומלכיהם דנין כן שהרי התורה הזכירתו באנשי עיר הנדחת לפי חרב וברוצח נקם ינקם ונקימה זו החרב דכתיב חרב נוקמת נקם ברית וכן שורפין על מלכי ישראל ואין חוששין לדרכי האמורי שהרי כתוב ובמשרפות אבותיך וכו' ישרפו לך ומ"מ מה שנאסר משום ע"ז אפילו מצאנוהו כתוב אסור שהרי אסרה תורה להקים מצבה אע"פ שכתוב ויצב יעקב מצבה או שמא לא היינו אומרים כן אלמלא שהתורה אסרתה וראשון עיקר והוא שאמרו במסכת ע"ז י"א א' ואי שריפה חקה היא אנן היכי שרפינן:

**עגלה** ערופה מצות עריפתה בקפיץ ומאחריה ממול ערפה וההרג בסייף מן הצואר וזו היא ברירת מיתה יפה כמו שבארנו במשנה:

**המשנה** הרביעית והכונה בה ככונת משנה שלפניה ובפרט בתכונת החנק והוא שאמר מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותן סודר קשה לתוך רך וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו על הדרך שביארנו בשריפה אלא שמתאחרין במשיכתם עד שתצא נפשו זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא כך הם:

**הבא** על אשת איש הרי הוא בחנק ואם היא אשת קטן אפילו יבם שקנאה כבן תשע או אשת איש מי שאין לו אישות שניהם פטורין וכן קטן הבא על אשת גדול פטור אלא שהיא חייבת אם הוא מבן תשע ויום אחד ומשם ולמעלה שביאתו ביאה:

## דף נג.

**כל** חייבי מיתות שלא היו יכולים להמיתו במיתה הכתובה בו מצוה להמיתו בכל צד שהם יכולים להמיתו אלא שיש בזו הפרש בין רוצח לשאר חייבי מיתות שהרוצח אף על ידי כל אדם ושאר חייבי מיתות דוקא על ידי עדיו וכבר כתבנוה בפרק נגמר הדין:

**המשנה** החמישית והכונה בה להתחיל בביאור החלק השלישי בביאור הנסקלין כמה הם ועל אלו העבירות נסקלין ומנה אותם תחלה דרך כלל ואח"כ ביאר כל אחת מהן בפרט ואמר דרך כלל שכל הנסקלין שבתורה שמנה עשר ואלו הן הבא על האם ועל אשת אביו אע"פ שאינה אמו והבא על כלהו והבא על הזכור והרובע את הבהמה והאשה המביאה בהמה עליה והמגדף והעובד ע"ז ונותן מזרעו למולך שזהו דבר אחר בזולת ע"ז ואינו אלא חק לכמרי ע"ז והתורה החמירה עליו ובעל אוב ובעל ידעוני והמקלל אביו או אמו והמחלל את השבת והבא על נערה המאורסה והמסית והמדיח והמכשף ובן סורר ומורה נמצאו כלן שמנה עשרה שקללת אב ואם נחשבות כאחת שבע מהן בביאות אסורות ושמונה מהן בעניני האמונות ושתים בהמראת אב ואם ואחת בשבת ואח"כ חזר בביאור כל אחת מהן בפרט ואמר שהבא על האם חייב שתים אחת משום אמו ואחת משום אשת אב ואפילו לאחר מיתת אב שחיוב אשת אב אף לאחר מיתה אב הוא ור' יהודה אומר אינו חייב אלא משום אם וכו' והלכה כתנא קמא ואע"פ שבמזיד מיהא אי אפשר להרגו אלא אחת למדנו מ"מ שבשוגג חייב עליה שתי חטאות שהרי כל העריות יש כרת בזדונן אם אין שם התראה ובתלמוד המערב פירשוה אף במזיד ולענין התראה שאם בא על אמו והתרו בו משום אשת אב ולא משום אמו נסקל:

**ויש** שואלין מפני מה לא אמר חייב שלש משום אם ומשום אשת אב ומשום אשת איש ותירצו שבוודאי כך הוא אלא שמאחר שחיוב אשת איש אינה אלא בחיי האב לא שנאה שהרי היה צריך לשנות בין בחיי האב בין לאחר מיתת האב ויש חולקין לומר שאין בה חיוב אשת איש ואין זה כלום:

**הבא** על אשת אב חייב שתים משום אשת אב ומשום אשת איש בין מן האירוסין ר"ל שנתקדשה לאביו ולא נשאה בין שנשאה שמשעת קידושין נעשית אשתו וחייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בנשואה או נערה המאורסה בנתקדשה אם היא נערה ומה שאמר בין בחיי האב בין במיתתו ענינו על שם אשת אב אבל שם אשת איש אחר מיתה אינו כלל:

**הבא** על כלתו חייב משום כלתו ומשום אשת איש בין מן האירוסין בין מן הנשואין על הדרך שביארנו באשת אב שהרי שני האיסורין באים כאחד וכן מה שאמר בין בחיי בנו

בין לאחר מיתת בנו פירושו על שם כלתו שאיסור אשת איש לאחר מיתת בעל אינו כלל ובגמ' שאלו לחייבו גם כן משום אשת בנו שהרי הזכירה הכתוב בלשון כלה ובלשון אשת בן והזכיר בה על שתי הלשונות דכתיב ערות כלתך לא תגלה וכו' אשת בנך היא לא תגלה ערותה וכו' ותירץ פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו והכל שם אחד וכן הדין נותן שאי אפשר לכלתו אלא באשת בנו ולא באשת בנו אלא בכלתו אבל זו אפשר לאמו בלא אשת אב ולאשת אב בלא אמו ומתוך כך כל שהיא אם ואשת אב ראוי לחייבו בשתים:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**שמנה** עשר נסקלין שביארנו במשנה יש מהן שהוזכרה סקילתן בפירוש בתורה ויש מהן שלא הוזכרה להדיא אלא שלמדוה מגזרה שוה והרי אני מצרף לך אזהרה שלהן ועונשיהן ביחד כדי שלא נצטרך להזכירן במפורז:

**האם** - אם אינה אשת האב כגון שילדתו בזנות אזהרתה מדכ' ערות אמך לא תגלה. ואשת אב שאינה אמו מערות אשת אביך לא תגלה ואמו שהיא אשת אב מאיזה משני אלו ועונש שלהן איש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה וכו' דמיהם בם בין שהיא אמו בין שאינה אמו ואמו שאינה אשת אב מאמך היא לעשות אמו שאינה אשת אב כאמו שהיא אשת אב. כלתו - אזהרתה ערות כלתך לא תגלה. עונשה - ואיש אשר ישכב את כלתו וכו' דמיהם בם. הזכור - אזהרתו ואת זכר לא תשכב והנשכב נכלל במלת תשכב וקרי ביה תשכב מבנין נפעל. עונש - איש אשר ישכב את זכר וכו' דמיהם בם. הבהמה - אזהרתה ובכל בהמה לא תתן שכבתך ואף הנשכב בכלל שכבתך. עונש - ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת. האשה המביאה בהמה עליה אזהרתה ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה. עונש - ואשה אשר תקרב אל כל בהמה וכו' דמיהם בם. המגדף - אזהרתו אלהים לא תקלל עונש ונקב שם י"י רגום ירגמו וכו'. עבודה זרה - אזהרתה לא תעבדם. עונש - והוצאת את האיש וכו' אל שעריך וסקלתם וכו'. מולך - אזהרה ומזרעך לא תתן למולך ולא ימצא בך מעביר יתן מזרעו בנו ובתו באש. עונש - איש אשר יתן מזרעו למולך עם הארץ ירגמוהו באבן. אוב וידעוני - אזהרה אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. עונש - איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם וכו'. שבת - אזהרה לא תעשה כל מלאכה. עונש - במקושש וירגמו אותו וכו'. מקלל אב ואם - אזהרה בכלל לא תקלל חרש. עונש - אביו ואמו קלל דמיו בו. נערה המאורסה - אזהרתה בכלל ואל אשת עמיתך לא תקרב. עונש - וסקלוה אנשי עירה.

מסית - אזהרתו ממה שנאמר במסית ולא יוסיפו לעשות וכו'. עונש - וסקלתם באבנים. מדיח את הרבים - אזהרתו לא ישמע על פיך. עונשו - בכלל עונש המסית. מכשף - אזהרתו לא ימצא בך וכו' ומנחש ומכשף. עונש - מכשפה לא תחיה. בן סורר ומורה - אזהרתו ולא תאכלו על הדם שלא תאכל אכילה המביאה לידי שפיכות דמים. עונשו - ורגמוהו וכו'. אמו שאינה אשת אביו כגון שילדתו בזנות או שלא היו קדושין תופסין לאביו בה כגון שהיתה אצלו מחייבי כריתות או מיתות בית דין חייב עליה משום אמו ולא משום אשת אב ואזהרתו מערות אמך לא תגלה אבל אם היתה אשת אביו ומחייבי לאוין כגון ממזרת ונתינה וחברותיהן הואיל וקדושין תופסין לאביו בה הרי הוא חייב עליה גם כן משום אשת אב וכבר בארנו שחיוב אשת אב אף לאחר מיתה והוא הדין לנתגרשה אמו שילדתו בזנות ואח"כ נעשית אשתו של אביו ובא עליה יראה שאף זו חייב משום כלם ואע"פ שלא באו כאחד שהרי כולל הוא:

## דף נג:

**מי** שמת ונפלה אשתו לפני יבם והיא אצלו מחייבי כרת כגון אחות אשתו וכיוצא בה הרי היא פטורה מן החליצה ומן היבום והיא אצלו ערוה אפילו מתה אשתו אח"כ הואיל והיתה לה ערוה בשעה שנזקקה לו היתה אצלו מחייבי לאוין או מחייבי עשה או אפילו משניות שמדברי סופרים חולצת ולא מתיבמת ושמא תאמר יבא עשה של יבום וידחה לא תעשה וכל שכן שנייה שמדברי סופרים הרי בביאה ראשונה נתקיימה מצות יבום ונמצאו כל שאר הביאות באיסור אבל אם היתה מותרת ליבם אע"פ שהיתה אסורה על הבעל בלאו הואיל וקדושיו תפסו לו בה מתיבמת חוץ ממחזיר גרושתו אחר שנשאת ומת כמו שיתבאר במקומו:

## דף נד.

**יתבאר** מסוגיא זו בשלשה פסוקים אלו ר"ל בראשון ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה וכו' והשני ערות אשה אביך לא תגלה ערות אביך היא והשלישי בעונש איש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה שלדעת ר' יהודה ערות אביך הראשון באשת אביו בין אמו בין שאינה אמו ואמו שאינה אשת אביו מערות אמך ואמך היא לדרוש משום אמו אתה מחייבו וכו' ולענין עונש איש אשר ישכב את אות אביו בין שהיא אמו בין ואינה אמו ואמו שאינה אשת אב מגזרה שוה נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה מה באזהרה עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו

אף בעונש כן ומחיים וערות אשת אביך לחייב אף לאחר מיתה וערות אביך היא לדרוש שמשום אשת אב אתה מחייבו ולא משום אשת איש ועונש שלאחר מיתה מגזירה שוה שהזכרנו ולדעת חכמים שמחייבים בשתים ערות אביך הראשון לזכור וערות אמך לאמו שאינה אשת אב וערות אשת אביך אזהרה לאשת אב בין אמו בין שאינה אמו דערות אביך היא לרבות שם אשת אב לאחר מיתה ועונש אשת אב בין אמו בין אינה אמו מחיים מואיש אשר ישכב את אשת אביו ולאחר מיתה מערות אביו גלה ועונש אמו שאינה אשת אב מאמך היא וזהו כללה של סוגיא זו וכבר פסקנו שהלכה כחכמים:

**ומעתה** אתה למד שהרובע את אביו חייב שתים אחת משום ואת זכר לא תשכב וכו' ואחת משום ערות אביך אם בשוגג ולענין קרבן אם במזיד ולענין התראה על הדרך שביארנו ובבן נח שאין בו קרבן יש בו תורת שתים במזיד לענין התראה וכן הרובע אחי אביו חייב שתים שנאמר ערות אחי אביך ונאמר ואת זכר וכו' ואע"פ שנכתבה באחי האב הוצרך לכתבה באב שאין עונשין מן הדין כמו שכתבנו:

**המשנה** הששית והכונה בה ככונת מה שלפניה ואמר הבא על הזכור ואע"פ שלא חדש בו דברים הוא תופשו כדי להחזיר את כלם על הסדר והבא על הבהמה והאשה המביאה בהמה עליה וידוע באלו שאף הבהמה בסקילה שנאמר ואת הבהמה תהרוגו ועל דבר זה הוא שואל אם אדם חטא בהמה מה חטאה ופירש בה לפי שבאה תקלה על ידה לאדם ר"ל מכשול עון ועוד טעם אחר שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל איש פלוני על ידה וזה הטעם הוא הנקרא קלון ונמצאו שתי סיבות בהריגת הבהמה הראשונה נקראת תקלה והשניה נקראת קלון:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן**:

**כלל** גדול בכל העריות האשה מבת שלש שנים ויום אחד ולמעלה ביאתה ביאה והזכר מבן תשע שנים ולמעלה ביאתו ביאה מעתה כל הבא ביאה האסורה והיא מבת שלש שנים ויום אחד ולמעלה הוא נידון על ידה אם למיתה אם לכרת אם למלקות לפי מה שהיא ערוה והיא פטורה שאינה בת עונשין וכל אשה גדולה שבא עליה ביאה האסורה קטן מבן תשע שנים ויום אחד ולמעלה היא נידונית על ידו והוא פטור שאינו בר עונשין אבל כל שהאשה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד אע"פ שהבא עליה גדול וכל שהזכר פחות מבן ט' שנים ויום אחד אע"פ שהנבעלת גדולה אין זו ביאה כלל אלא נגיעה בעלמא ושניהם פטורין:

**קטן** שבא על הזכור אם היה הזכור גם כן קטן שניהם פטורין שניהם גדולים שניהם בסקילה היה הרובע גדול והנרבע קטן אם קטן זה מבן תשע שנים ויום אחד ולמעלה הוא

פטור ורובעו נסקל על ידו ואם מכאן ולמטה אף רובעו פטור היה הרובע קטן והנרבע גדול אם מבן תשע שנים ויום אחד ולמעלה הנרבע נסקל על ידו והרובע פטור ואם מכאן ולמטה אף הנרבע ממנו פטור אלא שהוא בדין מכת מרדות לדעת גדולי המחברים:

## דף נד:

**הרובע** את הבהמה אין אצל הבהמה שום חלוק בין גדולה לקטנה אלא בת יום אחד כבת מאה לחטא ומ"מ הזכר הרובעה או הנקבה הנרבעת מן הבהמה יש בהן חלוק אף להריגת הבהמה וכיצד הוא הדין גדול הרובע את הבהמה או גדולה הנרבעת מן הבהמה שניהם נסקלין ר"ל הבהמה והרובע או הנרבע הן שתהא הבהמה רבת שנים הן אף ביום לידתה ואחד הבהמה ואחד חיה ועוף בכללן קטן שרבע את הבהמה או הביאה עליו אם הוא בן תשע שנים ויום אחד היא נסקלת על ידו והוא פטור ואם הוא פחות מכן אף הבהמה אינה נסקלת וכן קטנה שהביאה בהמה על עצמה אם היא מבת שלש שנים ויום אחד ולמעלה היא פטורה והבהמה נסקלת על ידה ואם מכאן ולמטה אף הבהמה אינה נסקלת:

## דף נה.

**כל** הביאות האסורות חיובן בין כדרכה בין שלא כדרכה שנאמר משכבי אשה שני משכבות יש לה לאשה וכן הדין בבהמה ואין צריך לומר בזכור שכל הדרכים שוים בו לקלקלה וכן כל הביאות האסורות הן של כרת הן של מלקות הן של מיתה הן של זכור הן של בהמה הן של אשה הן כדרכה הן שלא כדרכה חיובן בהעראה לבד אע"פ שאין שם גמר ביאה והעראה זו עיקר הדברים בפירושה הכנסת ראש העטרה וגמר ביאה הוא הכנסת כל האבר אע"פ שלא הוציא שכבת זרע וי"מ בהעראה נשיקת האבר לבד בלא שום הכנסה ולא יראה כן:

**הבא** על הזכור והביא זכור עליו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת שהרי בזכור הרובע והנרבע משם אחד הם באין וכן הבא על הבהמה והביא בהמה עליו בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת ששתיהם משם אחד באו כמו שיתבאר הא בא על הזכור והביא בהמה עליו בהעלם אחד או בהפך חייב שני חטאות שהרי זכור ובהמה משני שמות באו זו שאין אנו מחייבין בהעלם אחד אלא חטאת אחת פירושו כשהביא עליו אותו הזכור שכבר בא הוא עליו וכן בבהמה אבל בא הוא על אחד והביא על עצמו אחר אע"פ ששוכב ונשכב משם אחד באו הואיל וגופים מוחלקים הם חייב על כל אחת ואחת ואפילו בא הוא על

שניהם שהכל שוכב או שהכל נשכב וכן אם בעל כמה נדות או כמה אחיות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת כמו שיתבאר במקומו:

**כל** ביאה האסורה אין חיובה אא"כ היתה בקושי האבר אבל כל ששימש באבר מת אפילו נכנס הואיל ולא מתוך קשיו נכנס אלא מחמת שהכניסו הוא בידו פטור מכלום אלא שמכין אותו מכת מרדות וביבמות התבאר שפוסל הוא מן התרומה ומעתה המערה בעצמו פטור שהרי בקושי אי אפשר ובמת אינו כלום:

**בן** נח מוזהר על העריות שבכללן הזכור והבהמה ומ"מ כל שבא על הבהמה או הביאה עליו אע"פ שנסקל על ידה אין סוקלין את הבהמה על ידו לא נאמר להרוג את הבהמה אלא בישראל שיש שם תקלה וקלון ואע"פ שבן תשע מביא את הבהמה לסקילה מ"מ יש במינו תקלה וקלון מה שאין כן בבן נח שאין לו קלון ובשת בכך ואע"פ שנצטוינו על שריפת האשרה וביארו הטעם מפני שבאה לאדם תקלה על ידה ר"ל לאותם שעבדוה שהרי בני נח הוזהרו על ע"ז אע"פ שאין להם בשת בכך אפשר שבע"ז החמירה התורה הרבה:

**יש** שואלין אם סבת שריפת האשרה מפני התקלה אף במחובר היה לה לצוות בהשחתתה ואפשר שאין התקלה מצויה אלא בתלוש כגון שנטעה מתחלה לכך וכן יש שואלין אם סבת שריפת האשרה מפני התקלה האיך אמרו בע"ז של גוי שיש לה בטלה וכתבו גדולי המפרשים שהגוי אינו מצווה לא בהריגת הבהמה ולא בשריפת האשרה ומאחר שלא נצטוה בכך כל שבטלה קודם שתבא לידי ישראל ודאי מתוך רצונו הופקע שם ע"ז ממנה אבל ישראל שנצטוה בהשחתתה אין השחתתה מבטלה משבאה לידו ומכאן כתבו גדולי המפרשים שבן נח הבא על הבהמה אם הבהמה של ישראל או שקנאה אח"כ או ניתנה לו במתנה חייב להרגה ולא יראה כן:

**מי** שהשתחוה לבהמתו הן גוי הן ישראל אע"פ שהוא חייב הבהמה מיהא לא נאסרה להדיוט שדינה כמחובר שלא ליאסר אע"פ שהעובד חייב וכמו שאמרו למטה במשתחוה להר שההר מותר והמשתחוה בסייף ומ"מ אם עשה בה מעשה כגון ששחט בה אפילו סימן אחד לע"ז אסרה אף להדיוט אם היא שלו כמו שביארנו במקומו:

## דף נה:

**ישראל** הבא על הבהמה בשוגג או אשה שהביאה עליה בשוגג אין הבהמה נסקלת על ידי זה ואפילו היו גדולים שהרי אע"פ שיש כאן קלון אין כאן תקלה:

**קטנה** מאחר שהיא בת שלש שנים ויום אחד שהיא ראויה לביאה מתקדשת בביאה על ידי אביה ליעשות מאורסה לחייב את בועלה בסקילה או אשת איש אחר חופתה לחייב את בועלה בחנק אע"פ שהיא פטורה הואיל ובעלה גדול ואם מת בעלה ונפלה לפני יבמה קנאה בביאה לחייב עליה כבראשון ואם היבם קטן אם הוא בן תשע שנים ויום אחד קנאה לענין שאינה יוצאה עוד אלא בגט ובקבלת אביה ויש חולקין בקבלת אביה מצד שמשנשאת אין לאביה רשות בה ומפרשים שצריכה להמתין עד שתהא יודעת לשמור גיטה ותתגרש על ידי עצמה ובמקומו יתבאר ומ"מ אין בועלה במיתה הואיל ומ"מ אשת קטן היא כמו שביארנו ומטמאה הבועלה בנדותה לטמא משכב התחתון כעליונו של זב ופירוש דבר זה הוא שהנדה היא אב הטומאה לטמא אדם וכלים במגע ובמשא ולטמא משכב ומושב ומרכב שתחתיה אע"פ שאינה נוגעת בו כגון שהיו כמה מצעות זו על גב זו שאף התחתון נקרא מדרס שלה ליעשות אב הטומאה לטמא אדם וכלים ובועל נדה הרי הוא כנדה להיות אב הטומאה לטמא אדם וכלים ומשכבו ומרכבו ומרכבו אע"פ שלא נגע בו כגון משכב התחתון אלא שאינו מדרס גמור כמשכב התחתון של נדה עצמה להיותו אותו משכב אב הטומאה אלא שהוא נעשה ראשון לטמא אוכלין ומשקין והוא שאמר כעליון ר"ל כעליונו של זב והוא דבר שנישא על הזב כגון מצעות שעליו שאינו חמור כאותן שתחתיו ואין מצע שעליו בלא מגע אלא ראשון לטומאה ומאחר שהיא בת שלש ויום אחד הרי היא כגדולה גמורה לענין זה ר"ל לטמא משכב התחתון של בועלה להיות ראשון לטומאה כשאר הנדות אבל פחותה מבת שלש ויום אחד אינו אלא כנוגע בה וטמא טומאת ערב ואינו מטמא משכב ומושב נשאת על ידי קדושי אביה לכהן אוכלת בתרומה הא כל שהיא פחותה מבת שלש ויום אחד אפילו נשאת אינה אלא כארוסה ואסורה לאכול בתרומה מדברי סופרים בא עליה אחד מן הפסולים כגון כותי וחלל ונתין או ממזר פסלה מן הכהונה שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש ופירשו בו כל שנשאת לישראל או שנבעלה לפסול אסורה בתרומה וכן כל שנבעלה לפסול נפסלה מן הכהונה בא עליה אחת מכל העריות מומתין על ידה והיא פטורה ואפילו הבהמה נסקלת על ידה כמו שביארנו:

**קטן** מאחר שהוא בן תשע שנים ויום אחד ביאתו ביאה ואם בא על יבמתו קנאה שאינה יוצאה עוד בחליצה ולא בגט ואף הוא אינו יכול לגרש עד שיגדיל ויבעול משהגדיל ואם בא על הנדה נקרא בביאתו בועל נדה ליטמא משכב התחתון כעליונו של זב על הדרך שביארנו ופוסל בת כהן מלאכול בתרומה אם הוא פסול לה שביאתו נקראת ביאה עד שהנבעלת ממנו נקראת נבעלה לפסול לה שאסורה בתרומה ואינו מאכיל בת ישראל

בתרומה אם הוא כהן בשנשאת לו אע"פ שביאתו ביאה מפני שאינו קונה קנין גמור עד שיגדיל ופוסל את הבהמה בביאתו למזבח אם אין שם עדים שאין שם מיתה שאף הבהמה אינה נידונית אלא בעדים ובסנהדרין כמו שביארנו בשור ולא עוד אלא שהבהמה נסקלת על ידו כמו שביארנו:

## דף נו.

**המשנה** השביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה ואמר המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ר"ל שם בן ארבע אותיות ופי' בגמ' שיברך שם בשם כלומר יכה יוסי את יוסי או יברך יוסי בשם יוסי וזה שתפש במשנה לשון יוסי דרך כנוי הוא על שם שיש בו ארבע אותיות כשם המיוחד אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא שהיה אחר מזכיר את השם והוא אומר כך וכך יגיעהו או שלא בירך שם בשם אלא שאמר כך וכך יגיע ליוסי פטור ודבר זה יש שפירשו שם המיוחד בשם המיוחד ר"ל יו"ד ה"א וא"ו ה"א בשם יו"ד ה"א וא"ו ה"א גם כן והוא שאמר יוסי את יוסי אבל אם בירך שם המיוחד בכנוי פטור מסקילה אלא שלוקה וראיה להם ממה שאמרו למטה כגר כאזרח הוא דבעינן שם בשם אבל גוי סגי בכנוי אלמא בישראל מיהא דוקא שם המיוחד בשם המיוחד וי"מ שכל שקלל את השם המיוחד לשם מן השמות שאין נמחקין גם כן נסקל וכן כתבוה גדולי המחברים והרי הכנויים בכללם כמו שיתבאר למטה וראיה לדבריהם שהרי למטה במקלל אביו ואמו אמרו שאם קלל בכנוי חכמים פוטרין ואמרו על זה מאן חכמים ר' מנחם בר' יוסי היא דתניא ר' מנחם בר' יוסי אומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אב ואם שאינו חייב עד שיקללם בשם וא"כ לר' מנחם בר' יוסי שהלכה כמותו לא בעינן במברך את שם בשם שהרי העמידו למקלל אב ואם וא"כ במברך את השם חייב אף בכנוי ואף גדולי הרבנים כתבו שם שברכת השם אפילו אמר יתברך יוסי נסקל אע"פ שלא בירך לא בשם ולא בכנוי וזה שיברך שם בשם אינה הלכה אף לכנוי:

**והשם** המיוחד מיהא כתבו גדולי המחברים שאין חלוק בין יהו"ה לאדנ"י שהכל נקרא שם המיוחד וכן נראה מן הגמ' שאם בירך שם בן ארבעים ושתים והוא הנקרא בגמ' שם רבה חייב שהרי הוא עיקר שם המיוחד אבל לא בשם בן שתי אותיות שאינו אלא חצי השם והרי הוא כשאר הכנויים:

**בכל** יום ויום דנין את העדים בכנוי ר"ל כלומר כל הימים שהיו נושאין ונותנין הבית דין בענין וחוקרין את העדים לא היו העדים מזכירין אות באות כמו ששמעו אלא דרך כנוי ומעידים עליו שהוא אמר יכה או יהרוג יוסי את יוסי וכיוצא בזה והם היו

מבינים שעל השם היו מעידין והיו נושאין ונותנין על הדבר כאלו שמעו מפיהם הלשון להדיא אבל כשנגמר הדין והסכימו כולם לחייבו לא היו הורגין בכינוי שמא כך היה כמו שהם מעידים ומתוך שנאה אמרו כך וסוברים מ"מ לא שקר העדנו ומתוך כך אחר שהסכימו כולם לחיוב היו מוציאין כל אדם לחוץ ומשיירין את העדים ושואלין לגדול שבהם במעמד חבריו אמור בעדות ברורה ובהדיא מה ששמעת אות באות והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחין ואח"כ שואלין את השני ודיו שיאמר אף אני שמעתי כמהו ואינו מחזיר את הדברים בפירוש והשלישי אומר אף אני כמהו כלומר שאם היו בענין זה הרבה עדים צריך שכל אחד ואחד יאמר כזה שמעתי ובירושלמי שאלו וכי אומרים לו לאדם גדף ותירצו שאינו אומר הלשון להדיא אלא שמזכיר את השם ואומר שם זה קלל ובשם זה קללו ובלשון משנה זו יראה שאף הלשון בעצמו הוא אומר:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**

**המוחק** את השם עובר בלא תעשה ולוקה ויראה מסוגיא זו שהדין כן בקורע ובכל מיני אבוד ואזהרה שלו שנאמר בע"ז בפרשת ראה אנכי ואבדתם את שמם וסמך לו לא תעשון כן לי"י אלוקיכם ודרשו אזהרה למוחק את השם וכן הדין בכל מאבד כגון קורע וחותך וזה שסמך לו אח"כ כי אם אל המקום אשר יבחר י"י פי' גדולי המפרשים דרך פשט שרמז לענין סוטה שנתן לימחות על המים:

**ובמסכת** שבועות ל"ה א' התבאר ששבעה שמות הם שלוקין במחיקתם הנכתב או הנקרא ובשניהם אחד ואל ואלוה ואלוהים אהיה שדי וצבאות אבל אין במחיקתם מיתה אלא מלקות:

**אסור** לקרוא השם המיוחד בכתבו ולהזכירו באותיותיו ופירושיו אלא במקום המיוחד לו ובראוי לו וכל העושה כן עבר על עשה של דברי סופרים והוא נכלל בענין יראת השם שזה וכיוצא בו הוא עזות מצח ופירוק עול יראה ובאבות דר' נתן אמרו כל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא:

**בן** נח מצווה על ברכת השם כישראל ואינו נהרג אלא בסייף שרוב מיתות בני נח בסייף כמו שיתבאר ואפילו לא בירך את השם המיוחד אלא אחד מן הכנויים שהזכרנו למעלה שאין נמחקין נהרג מה שאין כן בישראל שאינו נהרג אא"כ בירך שם המיוחד אם באחד מן הכנויים לדעת גדולי המחברים או דוקא בשם המיוחד עצמו שדעת שאר המפרשים אם אף בלא שם ובלא כנוי לדעת גדולי הרבנים אלא שאם בירך את הכנויים לוקה שהרי נאמר אלהים לא תקלל ואלהים מן הכנויים הוא ולדעת המצריכים בישראל שם בשם בבני נח מיהא פוסקין שכשם שבני נח חייבין על ברכת הכנוי כך חייבין בקללה לבד

אע"פ שלא בירך שם בשם שלא נאמר דין שם בשם אלא על ישראל וכן נראה מלשון גדולי המחברים אע"פ ולא כתבוה בפירוש וכן נראה שהרי שם בשם למדוהו למעלה מבנקבו שם ועליו נאמר כגר כאזרח למעט בני נח:

## דף נו:

**שבע** מצוות שנצטוו בני נח שעל כלן אם עבר על אחת מהן נהרג דינין וברכת השם ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי ששה הראשונות מאדם הראשון ואילך ואבר מן החי מימי נח ואילך שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ובשר מן החי בכלל אבר מן החי אבל דם החי בני נח מותרין בו וכן הסירוס אע"פ שהוא כעין אבר מן החי מותרין בו וכן חקות הגוים כגון קוסם ומעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים אע"פ שהם חקות הגוים ונמשכים הם לעיקרי ע"ז מותרים הם בכלם ואע"פ שנאמר בהם בגלל התועבות ההם י"י מוריש אותם וא"כ למה נענשו אחר שלא הוזהרו לא אמרה אלא שהם סולם ומבוא לעניני עבודות זרות שעליהן נענשו והוא שאמרו למטה בעבודה זרה דאיענוש גוים עלה:

**בני** נח אסורים בהרבעת בהמה בשאינה מינה וכן בהרכבת אילן בשאינו מינו אלא שאין אלו משבע מצוות ואינו נהרג עליהן ושאר מיני הכלאים מותרין בהן:

**בן** נח אינו נהרג על ענין ע"ז אלא על הצד שישראל נהרג עליה כגון שעבדה כדרכה ר"ל שעבודתה בכך או באחת מארבע עבודות אע"פ שאין עבודתה בכך על הדרך שיתבאר בפרק זה אבל שלא כדרכה ושלא בארבע עבודות כגון גפוף ונשוק וכיוצא באלו ואין דרך עבודתה בכך פטור אבל אסור בכל מיני עבודה כישראל וכן אסור בהקמת מצבה ונטיעת אשרה ועשיית צורות אפילו לנוי ואין צריך לומר לעבודה אלא שאם עשה הואיל ולא עבדה פטור שהרי ישראל אינו נהרג בעשייה אלא שלוקה ואין מלקות אצל בני נח ולא נאמר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אלא במה שהוזהרו הם ולא באזהרה שלנו. וי"מ אזהרה שלהן זו היא מיתתן כלומר כל מקום שהתנא שונה בני נח מוזהרין פירושו על חיוב מיתה שאינה מדקדק עליהן בלשון אזהרה:

**אע"פ** ואין ישראל נהרג אלא בעדה ר"ל בית דין של עשרים ושלשה ובעדים ובהתראה בן נח אינו צריך כל אלו אלא נהרג על פי עד אחד ועל פי דיין אחד ובעדות קרובים אבל לא בעדות אשה ויראה לי שאף לא בפסולי עדות של תורה:

**חייבים** בני נח להושיב דיינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר על הדרך שנצטוו ישראל כדי שיהו להם בתי דינין קבועים לדון בדין שבע מצוות אלו ולהזהיר את עממיהם ומאחר

שנצטוו בכך כל שראו באחד ועבר ולא דנוהו כלם נהרגין וזו היא סיבת מה שנתחייבו בני שכם הריגה שהרי לא מטעם עריות היה שהרי פנויה היתה אלא מטעם גזל והוא שאמרו הכזונה יעשה וכו' וכתבו בה גדולי הרבנים בפירושי התורה הכזונה הפקר כלומר אם עשאה הפקר שלא יתחייב עליה מתורת גזל ונמצא ששכם גזל והם ראו ולא דנוהו וזהו דעת גדולי המחברים וקצת גדולי הדורות ראיתי שחולקים לומר שהושבת דיינין לבני נח אינה אלא עשה ואם אמרו אזהרה שלהם זו היא מיתתם לא אמרו בעשה והריגת אנשי שכם לדעתם שלא כדין היתה והוא שקללם יעקב עליה ולדעתי הושבת דיינין בכלל דינין הוא והדינין הוא מניעת העול והחמס ואזהרה היא ולא קללם אלא שהיה רוצה לעמוד בדבורו ובבריתם ולעשות עמהם לפנים משורת הדין וראייה לדברי מה שאמרו למטה בגוי ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו והקשה וליחשבה גבי שבע מצות ותירץ כי קא חשיב שב ואל תעשה קום ועשה לא חשיב והקשה והא דינין דקום עשה נינהו ותירץ קום עשה ושב ואל תעשה כלומר מניעת העול וכמו שאמר לא תעשו עול וכל שהוא סיבה לעשייתו נקרא עושהו:

**בני** נח מצווין על הדינין ועל הפשרות שנאמר לעשות צדקה ומשפט וכבר התבאר שצדקה זו בצוע ומ"מ אין להם דיני קנסות ואין רשאין לדון בהם כלל:

**בני** נח מוזהרין באבר מן החי בין בטהורה בין בטמאה מה שאין כן בישראל שאינו נוהג אצלם אלא בטהורה בלבד כמו וביארנו במסכת חולין ודין אבר מן החי בין בישראל בין בבן נח נוהג בבהמה וחיה ועוף בישראל בטהורים ובבן נח אף טמאים הואיל ומ"מ טהורים הם אצלם אבל השרץ אין דין אבר מן החי נוהג אצלו אף בישראל ואינו לוקה בהם אף באבר שלם אלא בכזית ואחר מותו בכעדשה כמו שיתבאר במסכת מעילה אע"פ שהשרצים טהורים לבני נח יראה שאין אבר מן החי שבהם נוהג בהם וגדולי המחברים כתבו שיראה להם שאין בן נח נהרג על אבר מן החי של עוף והוא תמה וגדולי המחברים סוברים שהוא טעות סופר ור"ל על אבר מן החי של שרץ אע"פ שהם טהורים אצלם בשר מן החי אין ישראל לוקה עליו אלא בכזית אבל בן נח נהרג עליו אפילו בכל שהוא שלא נאמרו השיעורין כלם אלא לישראל והתבאר במסכת חולין שכל ששחט בה ישראל שני סימנין והיא מפרכסת אסורה לבני נח משום אבר מן החי ולישראל מותרת הואיל ונשחטה:

## דף נז.

**הגניבה** בכלל הגזילה היא ובן נח נהרג עליה בין שגנב או גזל או אנס ממון בין שגנב או שגזל או אנס נפשות כמו שביארנו בשכם ואפילו יפת תאר במלחמה וכל שעשה כן גוי בגוי וכל שכן גוי בישראל דנין אותן וישראל בישראל אסור אלא במלחמה על הדרך שיתבאר במקומו אבל ישראל בגוי אם הוא אינו מקיים שבע מצות מותר בגזילו על צד שאין בו חלול השם שהרי מעובדי האלילים הוא אלא שאם הוא מקיים שבע מצות אסור שכל בן נח שראינוהו מקבל עליו שבע מצות הוא מחסידי אומות העולם ובכלל בעלי דת ויש לו חלק לעולם הבא ולא סוף דבר שנהרג בגזל גמור אלא אף כובש שכר שכיר אף פועל שאכל שלא בשעת מלאכה אפילו על פחות משוה פרוטה נהרג:

**וכן** בעריות אפילו ייחד שפחה לעבדו נהרג עליה וישראל בישראל אסור ומביא אשם שפחה חרופה אם יש שם צד חירות ומ"מ אם ייחד שפחה לעבדו בלא צד חירות פטור לגמרי שאין אישות אלא לישראל או לגוי על הגוי אבל לא לעבד על עבד ולא לעבד על ישראל וזה שאמרנו במיחד שפחה לעבדו שנהרג עליה יתבאר למטה דווקא משיתפרסם ייחודו עד שיקרא שם העבד עליה לומר זו היא מיוחדת פלוני ומאימתי היא חוזרת להיתירה משיפרישנה ויפרע את ראשה בשוק:

## דף נז:

**וכן** לענין שפיכות דמים אפילו הרג עובר שבמעי אמו מה שאין כן בישראל עד שיצא מכלל נפל אפילו הרג טרפה או כפתו לפני ארי או הרג רודף שהיה יכול להצילו באחד מאיבריו וכן כל כיוצא אלו שחייבין מיתה בישראל אלא שאין בית דין ממיתין אותן בבני נח נהרגין שהרי אף בישראל רשאי המלך להרגן כמו שיתבאר וישראל בגוי כל שלא היה מקיים שבע מצות פטור שהרי מעובדי האלילים הוא אלא שאעפ"כ אסור שהגוים ורועי בהמה דקה אין גורמין להם מיתה ולא משתדלין להם בהצלה אבל אם היו ממקיימי שבע מצות הרי הוא בכלל בעלי דת ואף גדולי המחברים כתבו שכבישת שכרו באיסור עשה דביומו תתן שכרו ואע"פ ששיטת הסוגיא בזו מראה לך פנים אחרים הזהר שלא לטעות ולפרשה בדרך אחרת:

**כל** שאמרנו עליו שבן נח מוזהר בו אף הנשים בכלל ואין חלוק ביניהם כלל:

## דף נח.

**שש** עריות אסורות לבני נח א' האם אפילו ילדתו בזנות שהרי מ"מ אמו היא ב' אשת אביו שנאמר יעזב איש את אביו ור"ל אשת אביו ומוזהר עליה אפילו לאחר מיתת אביו ג' אשת איש שנאמר ודבק באשתו ולא באשת חבירו ד' הזכור בין קטן בין גדול שנאמר באשתו ולא הזכור ה' הבהמה שנאמר והיו לבשר אחד כלומר ביאה במין הראוי להוליד משניהם בשר אחד יצא זיווגו עם בהמה חיה ועוף ו' אחותו מאמו אבל לא מצד אביו דקורבת אם יש להם ולא קורבת אב אלא באב לבד ר"ל לאיסור אשת אב שהרי נאמר אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי ותהי לי לאשה:

**אין** בן נח חייב בנערה המאורסה שלהם כלל ולא אפילו באשת איש אא"כ נבעלה לבעלה תחלה הא נכנסה לחופה ולא נבעלה פטור שנאמר בעולת בעל בעולת בעל יש להן מאורסה ונכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן וכן אין להן חיוב אלא בביאה כדרכה וכן יראה לי שאינם חייבים בהעראה לבד ומ"מ אם בא בן נח על ארוסה או אשת איש שלנו שנכנסה לחופה ולא נבעלה דנין בה כדיננו לחייב אף שלא כדרכה ובהעראה ואף במיתתו דנין אותו כדיננו בארוסה בסקילה ובנכנסה לחופה ולא נבעלה בחנק אבל אם בא על אשת איש בעולה שלנו הואיל ודוגמתה בשלהם בסייף אף בזו בסייף כדין כל השבע מצות ואף בארוסה שלנו ובנכנסה לחופה שלנו דנין אותו שלא בהתראה ובעד אחד ובדיין אחד כשאר מיתות שלהם ואשת איש שלו הואיל וגירושין בכתב אין להם מאימתי התרתה משהוציאה מביתו ושלחה או שיצאה היא מרשותו והלכה לה על דעת שלא לחזור:

**ממה** שכתבנו למדת שבן נח מותר בבתו ואין צריך לומר באחות אביו ואחות אמו ושאר העריות ויש לפסוק שאסור מיהא בבתו שהאם והבת במדרגה אחת הן ונכללת היא עמה וכן יראה ממה שאמרו בסוגיא זו איכא דאמרי אמר רב הונא גוי אסור בבתו והלכה כאיכא דאמרי ואע"פ שיש לדון בה שכבר נדחה בגמ' אפשר שדרך דחיה הוא וסוגיא בעלמא:

**גר** שנתגייר כקטן שנולד הוא ואין לו קורבא כלל עם קרובות שהיו לו בגיותו כלל ואם נתגיירו קרובותיו מותר בכלן ומדברי סופרים לאסור לו שאר אם אבל לא שאר אב וכיצד דנין בדבר זה נשא בגיותו אחותו מן האם וכל שכן אמו יוציא אחותו מן האב וכל שכן אחות אביו מן האב וכן כל שאר עריות יקיים אחר שנשאן בגיותו ונתגיירו ומותר באשת אחיו מאביו אף אחר שנתגייר ובאשת אחי אביו ובאשת אביו ובאשת בנו ואפילו נשאת להם אחר שנתגיירו שלא אסרוהו אלא בשאר אם ואף בתו שנתגיירה מותרת לו וכן

מותר באחות אמו מאביה ואסור לאחות אמו מאמה ובאשת אחיו מאמו שנשאת לו אחר שנתגייר אבל אם נשאת לו כשהוא גוי מותרת כמו שביארנו וכן אסור באחות אביו מאמו וכל אלו אף בגר שהורתו ולידתו בקדושה כן הואיל והקרובות נתגיירו שלא בקדושה ומ"מ במסכת יבמות יתבאר בשני אחים שהורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה שחייבים משום אשת אח לא נתגיירו הקרובות ובא עליהן אחר שנתגייר בעודן בגיותן הרי זה כבא על הנכרית נשא אשה ובתה אחר שנתגיירו או שתי אחיות מן האם מוציא אחת ומקיים אחת נשא גיורת ומתה מותר באמה או בבתה שלא גזרו בקורבתן אחר מיתה כלל ושתי אחיות מן האב שנתגיירו מותרות לו מעתה אינך צריך לומר שמותר הוא בכל השניות לו שנתגיירו כגון אם אמו וחברותיה וכבר הרחבנו בבאור שמועה זו יותר בתלמוד יבמות פרק נושאין:

## דף נח:

**עבד** שמל וטבל לשם עבדות אם נשתחרר דינו אחר שחרורו כגר אחר שנתגייר אבל בעוד שלא נשתחרר יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא ומותר באמו שהרי יצא מכלל גוי ואין אוסרין לו עריות האסורות לגוי ולכלל ישראל לא בא שנאסור לו עריות שאנו אוסרים על שאר הגרים שאין גזירה שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה אלא בישראל גמור ומ"מ כל ערוה שאינה תלויה באיסור קורבא שלו כגון אשת איש וזכור ובהמה דנין אותו כשאר הגרים להרגו בסקילה וחנק:

**בן** נח שהכה את ישראל או שחבל בו חייב מיתה בידי שמים אלא שאינו נהרג עליה וכל ישראל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך הכית לא נאמר אלא תכה ואע"פ שעדיין לא הכה קראו רשע:

**כבר** ביארנו שבית דין מכין והורגין שלא מן הדין בהוראת שעה מעשה באחד שהיה רגיל להכות בני אדם באגרופו ודנוהו לקוץ את ידו וכן כל כיוצא בזה ומ"מ יש שפירשו קץ ידו לענין ממון ר"ל שהעניישוהו בדמי ידו:

**לעולם** יהא אדם שוקד על דלתות התורה וקובע עצמו בלמודה ואל יטעה עצמו לומר לא יגעתי ומצאתי דרך צחות אמרו עובד אדמתו ישבע לחם אם עוטה אדם עצמו כעובד לאדמה ישבע לחם ואם לאו אל ישבע לחם והוא הדין בלחמה של תורה:

## דף נט.

**בן** נח שראינוהו מתחסד וקובע לעצמו ימי מנוחה שבת או יום טוב ראוי ליענש אע"פ שאינו נהרג ולא סוף דבר בשקובע את עצמו על שלנו והוא הרמוז כאן בגוי ששבת שעונשין אותו ואומרין לו או שיקבל עליו עול מצות או לא יחדש בנמוסיו משלנו אלא אף בשקבע לעצמו ימים אחרים כמו שאמרו כאן אף בשני בשבת שאין מניחין אותו לחדש בו ולקבוע יום חג לעצמו לשבות בו מתורת חג שזה נראה כמי שהוא מבני עמנו וילמדו אחרים הימנו אבל שאר מצות אין מונעין הימנו שהרי אמרו לקבל קרבנותיו וצדקותיו וכן הדין אם עסק בתורה שלא לכונת קיום עיקרי מצוותיה אלא שלבו חפץ לירד לידיעת תורתינו ותלמודינו ראוי ליענש מפני שבני אדם סבורים עליו שהוא משלנו מתוך שרואין אותו יודע ויבואו לטעות אחריו ומ"מ כל שהוא עוסק בעיקרי שבע מצות ובפרטיהם ובמה שיוצא מהם אע"פ שרוב גופי תורה נכללים בהם מכבדין אותו אפילו ככהן גדול שאין כאן חשש לטעות אחריו שהרי אף בשלו הוא עוסק וכל שכן אם חקירתו על דעת לבא עד תכלית שלימות תורתינו עד שאם ימצאנה שלימה יחזור ויתגייר וכל שכן אם עוסק ומקיים עיקרי מצותיה לשמה אף בשאר חלקים שבה שלא משבע מצות: **אע"פ** שהכרת האמור בדם הוא אמור בדם זביחה כל כיוצא בו גם כן בחיוב כרת הוא מעתה דם הקזה שהנפש יוצאה בו והוא דם הקלוח חיובו בכרת אבל השותת בסוף ההקזה אין חייבים עליו כמו שיתבאר במקומו:

## דף נט:

**בני** נח לא נאסרו אלא במצות שכתבנו ואפילו בקצת מצות שנאמרו בתורה קודם מתן תורה כגון גיד הנשה ומילה ופריה ורביה שכל שלא נשנית בסיני אף לשעתה לא נתנה אלא לזרע אברהם ואע"פ שהמילה נשנית בפרשת יולדת לא נשנית אלא להתירה בשבת וכן אע"פ שפריה ורביה נשנית בפסוק שובו לכם לאהליכם לא נשנית אלא להשמיענו שכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירה כמו שביארנו במסכת יום טוב:
**בני** ישמעאל לא נתחייבו במילה כלל שהרי נאמר לאברהם בריתי תשמור אתה וזרעך ונאמר כי ביצחק יקרא לך זרע וכן בני עשו שהרי נאמר ביצחק ולא כל יצחק ועוד שהרי ליעקב נאמר ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אבל בני קטורה שנולדו אחרי יצחק וישמעאל חייבים והוא שאמרו את בריתי הפר לרבות בני קטורה ומכאן כתבו גדולי המחברים שבזמן הזה מאחר שנתערבו בישמעאל כולם חייבין במילת שמיני ומ"מ רוב מפרשים פירשו לרבות בני קטורה הם עצמם ולא זרעם:

**במקום** אחר התבאר שבן נח ששגג במעשה פטור מכלום חוץ מרוצח בשגגה ואף זה פטור מהריגת בית דין אלא שגואל הדם רשאי להרגו ואין לו עיר מקלט ואם לא שגג במעשה אלא שהיה סבור שמותר לעשות כן נהרג שהיה לו ללמוד ואם נאנס בכך אינו נהרג ואפילו על ע"ז שאינו מצווה על קדוש השם:

**וכן** התבאר בפרק שאחר זה שאם נתחייב הריגה ונתגייר פטור אא"כ נתחייב על ידי ישראל כגון שהרג ישראל או בא על אשת ישראל ונתגייר וכל שהוא כן נהרג במיתה הראויה לישראל:

**במסכת** כתובות י"א א' התבאר שגר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין וכשיגדיל יכול למחות ואם הגדיל שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות מעתה כל שנתגייר כראוי בגדלו ורצה לחזור אין שומעין לו:

**השרצים** אין דמן חלוק מבשרן ואין אדם חייב בדמן משום דם כלל אלא שהוא מצטרף עם הבשר לשיעורו והרי דמו כבשרו לכל דבר:

**כבר** ביארנו בחמישי של קמא על מי שהנהיג על שפת הים ובדג אחד ר"ל שהיה הדג בתוך הים והבהמה על שפתו וחברם בחבל אחד עד שמשך בשניהם שהוא ספק ואסור לכתחלה ואם עשה פטור:

**כבר** ביארנו בשביעי של מציעא שאם היה הפועל עושה בידיו אבל לא ברגליו כגון קוצר ובוצר או ברגליו ולא בידיו כגון הדש והדורך אוכל מן התורה וכן הדין בבהמה ומעתה אין צריך לומר בדש באווזים ותרנגולים שאוכלין שהרי יש שם כל כחם כמו שביארנו שם:

**הרבה** פעמים מהלכים באויר מתוך עפוש האידים ולסיבות אחרות שרצים ושאר בריות שפילות שבמיני הרחישות והשריצות ויורדות בארץ ודברים אלו אין פקפוק באיסורן כלל ולא אמרו אין דבר טמא יורד מן השמים אלא בדברים שאינם מדרך טבע ותולדות אלא מדרך מופת והוא שנלקחו הדברים במיני הבהמות טהורות וטמאות שהן דברים שאי אפשר בהם אלא מדרך שנוי הטבעים וחדוש הבריאה:

## דף ס.

**כל** הרבעת בהמה בשאינה מינה אסורה לישראל אף בחוצה לארץ ולוקה עליה בכל מקום וכן המרכיב אילן באילן כגון ייחור של תפוח באתרוג וכיוצא באלו אבל כלאי זרעים בארץ לוקה בחוצה לארץ מותר וכלאי הכרם לוקה בהם בארץ ובחוצה לארץ אסור

מדברי סופרים כמו שיתבאר במסכת קידושין ל"ט א' ומ"מ הפירות מותרין באכילה אף למי שעבר וזרע ואפילו בהרכבת אילן כמו שיתבאר במקומו:

**כבר** ביארנו במשנה שכשהעדים מזכירים לשון הגדוף עומדין וקורעין עמידה זו לא מפני הקריעה בלבד היא אלא שכל שמזכירין את השם בפרט ראוי לאותו שהוזכר בשבילו לעמוד שנאמר ויאמר אהוד דבר אלוקים לי אליך ויקם מעל הכסא ומה עגלון שהוא גוי ובכנוי עמד ישראל ובשם המפורש לא כל שכן לא סוף דבר שהסנהדרין קורעין אלא אף כל השומע וכן השומע מפי השומע כלם חייבין בקריעה ושיעורה עד שיגלה את לבו ואינו מאחה לעולם והעדים כשהם מגידים עדותם אין צריכים לקרוע שהרי קרעו בשעה ששמעו ואין קריעה אלא על ברכת שם המיוחד ושיקלל בשם המיוחד או בשם שאינו נמחק לדעת גדולי המחברים כמו שביארנו במשנה ויש פוסקים שלא נאמר שם המיוחד אלא לסקילה אבל קורעין אף על ברכת הכנויים:

**קריעה** האמורה על ברכת השם לא נאמרה אלא בשומע מפי ישראל אבל אם שמעה מפי הגוי אין קורעין עליה ולא קרעו על גדופו של רבשקה אלא מפני שרבשקה ישראל משומד היה ויש חולקין בשני אלו לפסוק שקורעין אפילו מפי הגוי ושקורעין אף על הכנויים והביאוה מתלמוד המערב ששנו בענין זה תני ר' אושעיא אחד השומע אזכרה מפי הגוי ואחד מפי ישראל חייב לקרוע מה טעם אני י"י אלהי כל בשר מהו לקרוע בזמן הזה ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן משרבו הגדפנים פסקו מלקרוע מהו לקרוע לכנויים נשמעיניה מן הדה ריש לקיש הוה מהלך באיסרטא פגע ביה חד כותאי הוה מגדף וקרע הוה מגדף וקרע נחית ליה מן חמריה ויהיב ליה מרתוקיא גוליביה אמר ליה בר כותאי אית לאמך מנין מספקא לי מילתיה אמרה שקורעין בזמן הזה מילתיה אמרה שקורעין על הכנויים ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו שאין קורעין מפי הגוי בזמן הזה שאם אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים וכמעשה שהזכרנו בריש לקיש:

**התבאר** באחרון של נדרים במגדף שחזר בתוך כדי דבור אינו כלום אלא כיון שגדף בעדים נסקל וחבריו לענין זה קדושין וגירושין כמו שיתבאר שם:

**וכן** התבאר למטה בפרק נשרפין שאם קלל את השם בשם עבודה זרה קנאין פוגעין בו אבל בית דין אין הורגין אותו וכבר ביארנו למעלה בענין מגדף שהעדים והדיינים סומכין את ידיהם על ראשו לומר דמך בראשך ואינו כן באחד מהרוגי בית דין אלא במגדף לבד:

**כבר** ביארנו בבדיקת העדים וחקירתם הן בדיני ממונות הן בדיני נפשות ששניהם צריכין לפרש עדותם ולא די לשני בשיאמר אף אני אומר כראשון ודבר זה מדברי סופרים ובמגדף לכבוד השם העמידוהו על דין תורה שלא להזכיר ברכת השם ללא צורך:

## דף ס:

**המשנה** השמינית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר העובד ע"ז צריך שתדע שעבודת ע"ז חלוקה על שלש דרכים הראשונה עבודה מעבודות המיוחדות לשם והיא שאנו מזכירין בתלמוד תמיד אחת מארבע עבודות ופרטן משתחוה זובח מקטר ומנסך והזורק בכלל המנסך שזריקת הדם כעין נסוך היא וכן כל מיני הקרבה בכלל זובח והוא הדין למזמר לפניה שהזמר ממכשירי קרבן הוא וכל שעבד ע"ז באחת מעבודות אלו אע"פ שלא היה דרך עבודתה בכך ואפילו לא היתה תכלית כונתו לעבדה אלא להכעיס חייב סקילה בהתראה או כרת בלא התראה וחטאת בשוגג מפני שעבודות אלו נזכרות בע"ז במקראות זביחה והשתחואה וישתחו לו ויזבחו לו קטור אשר חלב זבחימו נסוך יין נסיכם זריקה בל אסיך נסכיהם מדם והם כעין עבודת פנים אבל מולק ומקבל לא נזכרו בע"ז והשתחואה מ"מ אע"פ שהוזכרה בע"ז אינה כעין פנים אלא שמרוב כבוד שבה דנוה כעין פנים וכן שדרך רוב עבודות זרות בכך והשתחואה זו אינה צריכה פשוט ידים אלא משיכבוש פניו לה בקרקע חייב השניה הוא שעושה לה עבודה של כבוד אבל לא ממין אלו וכן אין עבודתה בכך כגון גפוף ונשוק וכיוצא באלו ודבר זה בלא תעשה השלישית שאינה עבודת כבוד אלא שדרך עבודתה בכך וכל שדרך עבודתה בכך אפילו היה דרך קלון הרי זה נסקל הא אלו לא היה דרך עבודתה בכך אפילו היתה עבודתה דרך בזיון בחברתה כגון שפער עצמו למרקילוס או זרק אבן לפעור פטור ואזהרתן של אלו עם עונשיהן כך היא אזהרה לכדרכה כי תאמר בלבבך איכה יעבדו כלומר הזהר שלא תאמר כן וי"מ מלא תעבדם ואינו נראה כן ועונש שלה וילך ויעבוד אלהים אחרים אזהרה לשלא כדרכה בזבוח וקטור ונסוך והשתחואה מלא תשתחוה ובכללה כל עבודת פנים או ולא יזבחו עוד ועונש שלה זובח לאלהים יחרם או ויעבוד וישתחו ואזהרה לכל דרך כבוד שאין שם עונש לא תעבדם:

**ועל** שלשה דרכים אלו באה משנה זו ואמר אחד העובד ר"ל בכדרכה או המזבח והמקטר והמנסך והמשתחוה אע"פ שאינו כדרכה וכן המקבלו עליו באלוה והוא שאמר לאיזה דבר הריני מקבל עלי דבר זה לאלוה או כוכב זה או הר זה אע"פ שאינו לפניו או שאמר לו בפניו אלי אתה בכל אלו נסקל אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ והסך והמלביש והמנעיל וכן כל מיני כבוד שאינם עבודה עובר בלא תעשה ואזהרתו לא תעבדם שכל מין של כבוד בכלל עבודה הם אלא שאין לוקין עליהם הואיל ואינן עבודה גמורה או שהוא לאו שבכללות וכן הנודר בשמו והוא שאמר קונם עלי כל פירות שבעולם

בשם ע"ז פלונית אם ארחץ והמקיים בשמו כלומר שהוא נשבע בשמו וכדמתרגמינן נשבע מקיים עובר בלא תעשה ואזהרתו ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

**ויש** שואלין ומאי איריא נודר ונשבע והרי אף בהזכרה בעלמא כן אלא נודר ונשבע הוצרך ללמד בהם שאינו במיתה וי"מ במקיים שהדירו אחר בשם ע"ז וקיים את הנדר ונודר או נשבע שהזכרנו שאסור אם עבר ועשה לוקה אע"פ שאין בו מעשה לדעת גדולי המחברים אלא שגדולי המפרשים חולקים עליהם ממה שאמרו בגמ' שלא נאמר כן אלא לדעת ר' יהודה שהוא סובר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ואין הלכה כמותו ואין נשבע זה בכלל מה שאמרו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם שלא נאמר אלא בשבועת שקר כמו שאמרו לא ינקה בית דין של מעלה הוא דאין מנקין אותו הא בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו ולדעת גדולי המחברים נראה שאף זה בכלל:

**הפוער** עצמו לפעור או זורק אבן למרקילוס אע"פ שאין כאן דרך עבודה ולא מין של כבוד ואפילו עשה דרך גנות ובזוי הרי זה נסקל ודברים אלו כלן בשכונת עבודתו לקבלו באלוה ואף העושה דרך גנות הואיל ועבודתו בכך ושהתרו בו על כך סתמו מקבלו הוא עליו אבל אם עשה כן ומיראה התבאר בגמ' שהוא פטור:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שבארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

**השוחט** קדשים בחוץ אע"פ שלא העלה אם עשה כן במזיד חייב כרת שנאמר איש אשר ישחט וכו' דם יחשב וכו' ונכרת ובשוגג חייב חטאת קבועה כמו שיתבאר במקומו:

**השוחט** את הבהמה ולא כיון בגוף השחיטה להיותה לשם ע"ז אלא שכיון בשעת שחיטה לזרוק הוא דמה או להקטיר חלבה לע"ז הרי זו פסולה ואסורה בהנאה אע"פ שלא זרק ולא הקטיר שמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה לעבודה אחרת לשם ע"ז מועלת לאסור אע"פ שאינו מחשב על אותה עבודה בעצמה שהוא עושה עכשיו ולחייב את המחשב כעובד ע"ז וכן לענין פגול כל שכיון הכהן העובד בשעת שחיטה לזרוק את הדם למחר אחר זמנו הרי זה פגול והוא חייב כרת כאלו חישב לאכלו חוץ לזמנו גם כן כמו שיתבאר במקומו:

## דף סא.

**המשתחוה** להר אע"פ שאין ההר נאסר שהרי אמרו על ההרים אלהיהם ולא ההרים אלהיהם אעפ"כ עובדיהם במיתה הראויה להם כמו שביארנו במקומו:

**יתבאר** בפרק זה על המסית את חבירו לעבוד ע"ז שמכיון ששמע לו חבירו וניסת לעשות כן אע"פ שלא עבד שניהם בסקילה ואפילו לא היה מפתהו ולא היה מספר לו בשבחה של ע"ז אלא שהיה אומר לו אעבוד צלם פלוני או אלך ואעבוד והסית את חבירו בכך והלה ניסת לעשות כמהו שניהם נסקלין אע"פ שבאלך ואעבוד הוא מחוסר הליכה ושמא אף הוא אינו הולך וכן בנלך נעבוד אע"פ שכלל אחרים עמו ושמא אותם אחרים אינם הולכים הואיל ומ"מ הוא אומר דברים אלו בפני חבירו בכונה שיהא חבירו ניסת לו וניסת לו שניהם בסקילה בין שהיה אומר כן ליחיד בין שהיה אומר כן לרבים בין שהיה מסית לעבוד אדם או הר או כוכב או איזה מין שבכל דבר בין שהיה מסית זה ישראל משומד בין שהיה ישראל גמור שיש לומר עליו שמא ימלך אבל אם לא היה אומר דבר זה לאחר או לאחרים אלא בינו לבין עצמו שהיה פוסח בדבר זה בינו לבין עצמו ומתוך מבוכתו היה גומר בדעתו ואומר אעבוד שלא ע"י מסית או אלך ואעבוד ולא היה משייר בדבורו לומר שאינו מקבלו עדין באלוה עד שיעבד שמן הסתם הואיל וגמר שיעבוד הדבר מוכיח שהוא מקבלו ואעפ"כ הואיל ולא לאחרים הוא אומר אינו נסקל עד שיעבוד הואיל ואינו מקבלו מעכשיו באלוה בפירוש וזהו שאמר כאן בניסת מפי עצמו כאן בניסת מפי אחרים:

**ויש** פוסקין אף בזו שהוא חייב ממה שאמרו בסוף הסוגיא לא זו אף זו קתני ולא יראה כן ומעולם לא חלק אדם בניסת מפי עצמו לחייב בלא עבודה או קבלת אלהות ולא נאמר לא זו אף זו קתני אלא שהיו מפרשים עובד אין אומר לא אף בשאומר כן על ידי מסית ובזו ודאי כך היא שמכיון שניסת נתחייבו שניהם אבל ניסת מעצמו ואין שם לא מסית ולא מוסת דברי הכל שאינו חייב עד שיעבוד:

**היה** מסית אחרים לעבודת עצמו ואמר להם באו ועבדוני וניסתו לומר הן אינו נסקל עד שיעבדוהו שמן הסתם אין בני אדם נמשכין אחריו הא כל שהיה מסית לעבודת אחר מכיון שניסתו לו נסקל הוא והניסת לו:

**המסית** יחיד או יחידים נסקל הוא והניסתים אבל המסית רוב העיר נקרא מדיח ויחידים הניסתים בסקילה וממונן פלט ורוב העיר שניסתו בסייף וממונן אבד כמו שיתבאר:

## דף סא:

**העובד** ע"ז מאהבה או מיראה אלא שאינו מקבלה באלוה כלל אפילו לאדם הנעבד כגון המן שעשה עצמו ע"ז ואפילו אין לבו לשמים פטור ממיתה אלא שיש בו איסור ודבר זה גדולי המחברים פירשוה מאהבה מתוך חשק הצורה לרוב נויה ויפיה ומיראה שמא

תריע לו וביראה מיהא אין דבריהם נראין שכל שעובד מיראת עונש הרעה ועובד לו לשנות עליו תפקידו אפילו עבד כוכב על דרך זה קבלת אלוה הוא שאם הכוכב יורה עליו לרעה ומתפלל לו אין לך קבלת אלוה יותר מזה ואפילו יודה בסיבה אחרת למעלה הימנה וגדולי הרבנים פירשוה מאהבת מי שעשאה או מיראתו ואחר שכן מה שאמרו יהרג ואל יעבור למצות קדושת השם וכענין חנניה מישאל ועזריה ומרדכי אבל אם לא עשה אינו נהרג בבית דין ואע"פ שהפוער עצמו לפעור לבזותו אינו מקבלה באלוה ואעפ"כ חייב הואיל ועבודתו בכך שמא מאחר שזו היא עבודתו ואינו אנוס סתמו מקבלו הוא וכל שכן אחר התראה ויראה לי שאם אמר בהדיא איני עובדה אלא לבזותו פטור אא"כ מתרין אותו אף בכך וי"מ דבר זה בצלם שעשאו המלך לכבוד עצמו וצוה לכבדה מכח מצותו ולא לכונת אלהות ונראין הדברים כפירוש אמצעי ומ"מ למי שרוצה לקדש את השם יש לו לקדש ואפילו בלבו לשמים כמו שעשו חנניה מישאל ועזריה ומרדכי ושאר העם מותרין לכתחלה ובלבד שיכונו בלבם לשמים וצלם העשוי לכבוד אדם או לנוי כל שלבו לשמים פטור לגמרי:

**במסכת** הוריות ז' ב' התבאר שכל שהורה כהן משיח לעצמו בטעות בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ושגג על פי הוראתו מביא קרבן בפני עצמו שלא כשאר היחידים והוא נקרא פר כהן משיח אבל בע"ז קרבן הכהן המשיח וקרבן נשיא שוים בו עם שאר היחידים וכלם בשעירה ומ"מ כהן משיח אינו חייב בו בשגגת מעשה לבד אלא בשגגת מעשה עם העלם דבר ר"ל בהוראה שבטעות וכהן משיח אינו בדין אשם תלוי על ספק שגגת הוראתו על הצד שהתבאר שם בצבור:

## דף סב.

**כבר** ידעת שע"ז היא מאותן שזדונן במיתה בסקילה בהתראה וכרת בלא התראה ושגגתן בחטאת קבועה מי ששגג ועשה לה הרבה עבודות המחייבות בהעלם אחד כגון שזבח וקטר והשתחוה ונסך אם שגגתו בנעבד ר"ל שלא היה סבור שהיא ע"ז אלא אינדרוטא בעלמא ר"ל צלם העשוי לכבוד המלך אבל יודע הוא שעבודות אלו אסור לעשותן לע"ז או ששגג בכל כגון שלא היה יודע שאסור לעבוד ע"ז והוא הנקרא העלם זה וזה אינו חייב אלא אחת שכלן שגגה אחת היא אבל אם שגג בעבודות כלומר שיודע היה שזו ע"ז ושאסור לעבוד לה אלא שלא היה סבור שעבודות אלו אסורות חייב על כל אחת ואחת הואיל והעבודות חלוקות:

**אף** לענין שבת כל ששגג בשבת וכסבור שהוא חול אבל יודע שמלאכות אלו אסורות בשבת או שגג בכל והיה סבור שמותר לעשות מלאכה בשבת אינו חייב אלא אחת על כמה מלאכות וזהו הנה שהיא אחת אבל אם היה יודע שהוא שבת ושאסור לעשות בו מלאכה אבל סבור היה על מלאכות אלו שאינן מלאכה חייב על כל אחת ואחת כל זמן שהן מלאכות חלוקות הן אבות הן תולדות וזהו אחת שהיא הנה אבל מ"מ אם היה אב ותולדה או תולדות שלו אף בזו אינו חייב אלא אחת כמו שיתבאר במקומו:

**הכותב** שתי אותיות בשבת חייב בין שהיה דעתו לכתוב יותר בין שלא היה דעתו לכתוב יותר בין שיש לשתי אותיות אלו הוראה ר"ל שהן מלה אחת כגון דן ונח וכיוצא בו בין שאין להם שום הוראה ואין צריך בחיוב זה שיהו שתיהן תיבה אחת במקום אחר אלא באות אחד כפולה כגון שש תת גג חח וכיוצא באלו כמו שיתבאר במקומו:

**זובח** זה שכתבנו בענין ע"ז שהוא חייב לא סוף דבר בשגמר זביחתו אלא אפילו בשחט בה סימן אחד נתחייב שהרי יש כיוצא בו בפנים בחטאת העוף אא"כ גלה דעתו שבגמר זביחה הוא עובד כמו שביארנו במסכת חולין:

**ע"ז** ששברו מקל לפניה הרי זה כעין זביחה ונתחייב אפילו לא היתה עבודתה במקל כלל לא בשבירה ולא בצד אחר אבל אם זרקו מקל לפניה הואיל ואין עבודתה בכך אפילו היתה עבודתה באיזה ענין של מקל כגון להכות על התוף לפניה או לתתו בידה דרך שררה פטור שאין הזריקה מ"מ עבודתה ולא כעין פנים שהרי אינה זריקה המשתברת וכבר ביארנוה במסכת ע"ז:

## דף סב:

**כשם** שביארנו דין חלוק מלאכות ועבודות לענין ע"ז ושבת כך הדין בשאר מצות שאם אכל כמה זיתי חלב בהעלם אחד אפילו בכמה ימים אינו חייב אלא אחת אבל אם אכל שמות חלוקים כגון חלב ודם ונותר ופגול בהעלם אחד אף ברגע אחד חייב על כל אחת ואחת:

**כל** שכתבנו חיוב חטאת בשוגג שבשבת מ"מ צריך שיעשה את הדבר בכונה ר"ל שיהא מתכוין לעשות אותו דבר אלא ששוגג בשבת או באיסור המלאכה אבל אם נתכוין להגביה או אפילו לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור שאינה מלאכת מחשבת ומ"מ נתכוין לחתוך מחובר אחד וחתך מחובר אחר מאותו המין חייב ודבר זה נזכר בכריתות אבל בשאר עבירות אפילו לא היה מתכוין לדבר חייב שהרי אמרו המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה ומתעסק בחלבים הוא שהיה החלב בפיו והוא

ממשמש וכסבור שהוא רוק ובלעו בלא כונה ואע"פ שאמרו מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואע"פ שאי אפשר שלא יהנה וכן מה שאמרו לענין ריח אפשר ולא מכוין שרי פירושם מפני שהנאת הכסות והריח אינה הנאה שיש בה ממש כחלבים ועריות:

## דף סג.

**כל** מה שכתבנו חיוב חטאת בע"ז פירושו במעשה אבל המקבל באלוה או האומר אלי אתה בשוגג אע"פ שבמזיד נסקל אינו מביא חטאת וכן הדין במגדף ויש פוסקין כן במשתחוה אלא שיש לפקפק בה מצד כפיפת קומתו ומ"מ שיטת הסוגיא מוכחת לפטור:
**המגפף** והמנשק והמכבד והמרבץ והסך והמלביש והמנעיל כבר ביארנו שהוא בלא תעשה אלא שאין לוקין עליו והטעם שאזהרה שלהם מלא תעבדם שכל אלו בכלל עבודה הם ונמצא לאו זה כולל כמה דברים ולאו שבכללות אין לוקין עליו כמו שביארנו במציעא פרק תשיעי:
**האוכל** מבשר הבהמה קודם שתצא נפשה עובר בלא תעשה וכל כל האוכל מבשר קדשים קודם זריקת הדם וכן אסור להברות אף בסעודה ראשונה אבלים שבהרוגי בית דין וכן סנהדרין שהרגו את הנפש אסורים לטעום כלום כל אותו היום וכן אסור לאכול אכילה המביאה לידי הריגת בית דין והיא האכילה האמורה בבן סורר ומורה וכל אלו אזהרתן מלא תאכלו על הדם ומעתה אין לוקין על אחת מהן אם התרו מהן למלקות שהרי לאו שבכללות הוא ואע"פ שהאוכל קדשים קודם זריקת הדם לוקה לא מכח לאו זה הוא אלא מכח לאו אחר כמו שביארנו בתשיעי של מציעא כבר ידעת שאסור להותיר מבשר הפסח עד בקר בין בפסח ראשון בין בפסח שני ומ"מ אם הותיר אינו לוקה שהרי ניתק הוא לעשה של שריפה וכן שאין בו מעשה:

## דף סג:

**אסור** להזכיר שם ע"ז אפילו לפי תומו שלא לשום כונה לא לשבועה ולא לעבודה ולא עוד אפילו לגרום שתזכר על ידו מעתה אסור לומר לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית וכן אסור לעשות שותפות עם עובדי האלילים שמא יתחייבו לו שבועה וגורם להם לישבע באליליהם ומ"מ כל ע"ז הכתובה בספרי הקדש מותר להזכירה כגון בעל צפון ובעל פעור ונבו ודומיהם ולהבין ולהורות אף בשאינה כתובה מותר והוא שאנו מזכירין מרקילוס תמיד אע"פ שאינה בתורה:

**גדולי** הרבנים כתבו שמאחר שאסור להשתתף עם הגוי מחשש שמא יתחייב לו שבועה כל שכן שלא לקבל ממנו שבועה אם נתחייב לו בה ואחרוניהם חולקים עליהם לומר שלא נאסר אלא לכתחלה אבל אם כבר נשתתף ונתחייב לו מותר לקבלה וכעין מה שאמרו מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם ואע"פ שהוא הולך ומודה לע"ז בכך וכן כתבו שבזמן הזה מיהא רוב העולם מכוונין בשבועותיהם לשם בורא העולם ואין כאן ע"ז ואע"פ שנשבעין לפעמים בשם קצת מתים מהם חשובים אצלם מ"מ אין תופסין אותם בשם אלהות ואין כאן ע"ז:

**הזב** כל שלא ראה אלא ראיה אחת אין דינו אלא כבעל קאי ראה שתים הרי הוא זב לטומאה ר"ל לספירת שבעה ולטעינת מים חיים אבל לא לקרבן ראה שלש הרי הוא זב אף לקרבן וראיות אלו אינן תלויות בימים אלא אף אם שלשתן ביום אחד אפילו בשעה אחת ולא עוד אלא שאם הפסיק בין ראיה לראיה יום נקי אינן מצטרפות ואין לראיה שלו שיעור אלא אף בראייה כל שהוא טמא ואם ראה ראיה ארוכה הולכין אחר זמן שיעורה אם היתה ארוכה כשתים והוא שיש מתחלתה עד סופה כדי טבילה וספוג דנין אותה בשתים ואם היא ארוכה כשלש והיא שיש מתחלתה עד סופה כשתי טבילות ושני סיפוגין דנין אותה כשלש וחייב קרבן:

**הזורק** אבן למרקילוס חייב אחד הזורק ואחד הנוטל משם שאף הנוטל מפנה מקום לעבודתו ונמצא עובד ואפילו כיון לבזותו על הדרך שבארנו למעלה ואפילו לא ידע שהוא מרקילוס חייב מתורת שגגה:

## דף סד.

**המשנה** התשיעית והכוונה בה ככוונת מה שלפניה הנותן מזרעו למולך ענין מולך הוא שהיה האב לוקח את בנו ומוסרו לכמרים והם עובדי האש וכשקבלוהו הכמרים להיותו בכת שלהם מדליקים אש גדולה והכמרים מחזירין אותו לאביו להיות הוא מעביר את בנו באש לרצונו בפניהם והאב לוקחו ומעבירו ברגליו על המדורה מצד לצד לשם יסוד האש וכשיצא מן המדורה לוקחין אותו הכומרין ומלבישין אותו בבגדיהם והוא נעשה כומר עמהם או מבני אותה אמונה והעבודה זו לא היה הבן נשרף בה ועבודה זרה אחרת היתה שהיו שורפין בה ואינה ממין המולך אלא לאלהי ספרוים ועליו הוצרכה אמו של חזקיה לסוכו בדם סלמנדרא ואומר עכשיו על המולך שאינו חייב עד שימסור למולך ויעבירנו באש ברגליו אבל אם מסר ולא העביר או העביר ולא מסר אינו חייב הא מסר והעביר במזיד והתראה נסקל בלא התראה בכרת בשוגג חייב חטאת:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**
**מעשה** זה אינו עיקר הע"ז שאין זה אלא חוק אותם הגוים לכניסה בברית אמונתם ועיקר ע"ז זו הוא העבודה ליסוד אחר שנעשה מבני דתם וכל שזבח וקטר ונסך והשתחוה לשם היסוד הוא בכלל עובד ע"ז אבל המוסר והמעביר אינו עובד ע"ז עדין אלא שמתחקה בחוקותיהם ועל חוק זה הקפידה תורה לחייבו עליו סקילה ואם זבח וקטר לכומר או למדורה שלא לשם היסוד אין זה כלום וכל שהעביר את בנו באש לשם ע"ז אחרת אפילו פירט ואמר שהוא עושה מולך מדברים אחרים כגון צרורות או קיסמין והוא הנקרא מולך ארעי ומעבירו עליהם אין זה כלום וי"מ צרור או קיסם שליבן אבנים והדליק קיסמין עד שנעשו כרמץ או גחלים בלא מדורה ושלהבת:

## דף סד:

**מי** שהעביר כל זרעו למולך פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו ויניח מקצתה הא אם לא היה לו אלא בן אחד או שהעביר את כלם ביחד פטור אבל אם העביר אחד אע"פ שדעתו להעביר את כלם כבר נתחייב משהעביר אחד העביר את בנו והוא ישן או סומא פטור שהעברה זו אינה שיעבירנו הוא בעצמו אלא שמצוה לו ועובר והוא יוצא לשלישי ובאלו אין כאן העברה שאינן יכולין לעבור מעצמם אא"כ יעבירם אחר בידיו כל שהעביר מזרעו בין זרע כשר בין זרע פסול בין בניו ובנותיו ממש בין בני בניהם עד כמה דורות הואיל ומיוצאי ירכו הוא וחייב אבל אם העביר אחיו ואחיותיו או אפילו הוא עצמו פטור:
**העברה** זו כבר פירשנוה שהיא בתוך המדורה אבל אם היתה מדורה מכאן ומכאן ועובר הוא באמצע אינו כלום אבל כל שעובר בתוך המדורה הן בקפיצה הן דרך הלוך חייב ויש פוסקין שאין דרך העברה ברגל ר"ל בהלוך אלא בדרך קפיצה:
**כל** שהוא צריך להשתדל באבדתו ובאבדת אביו או רבו אבדת עצמו קודמת שנאמר לא יהיה בך אביון השתדל בעצמך שלא תבא לידי עניות דמ"מ אם יכול להחזיר את שתיהן יחזיר וכבר ביארנוה במקומה בשני של מציעא:

## דף סה.

**המשנה** העשירית ועניינה כענין מה שלפניה ובפרט בענין אוב וידעוני שהעושה אותם ברצונו במזיד ובהתראה נסקל ובלא התראה בכרת ובשוגג חטאת קבועה ואמר על האוב שהוא פיתום י"י מכשף המדבר משחיו ועניינו הוא שהוא הולך על הקבר שהוא רוצה

או לוקח גלגולת של מת או עורו ומקטיר קטרת ידועה אצלם ואוחז בידו מקל או ענף ומכה בכח ובתמידות או מקיש בזרועותיו ומפיל עצמו בארץ ומדבר בלאט כפי מה שיזדמן לו בבלבול עד שאינו יודע מהו מדבר וכח דמיונו מתעורר עד שמי שכח המדמה שלו חזק יבהל לאותם המעשים ויעיר דמיונו ויראה לו במחשבתו כאלו קול נמוך יוצא מן הארץ מתחת שחיו של בעל אוב כקול נמוך ויצייר משם תשובתו בדמיונו וידעוני הוא שלוקחין עצם עוף וי"א עצם חיה ושם העוף או החיה ידוע ומניחו בפיו ומקטיר שם קטורת ידועה עם עשיית דברים אחרים עד שמדבר בפיו דברים לא ידע הוא ענינם והשואל יצייר ויבין תשובתו מתוכם הרי אלו ר"ל בעלי המעשה בסקילה והשואל בהם באזהרה לבד מאמרו אל תפנו אל האובות ואל הידעונים:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**

## דף סה:

**אוב** וידעוני אע"פ שנכללו בלאו אחד אם עשאן בשוגג בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת ואינך צריך לומר שאע"פ שבכרת אחד נאמרו שחלוק חטאות אינו מצד הכריתות שהרי סך ומפטם לא נאמר אלא כרת אחד לשניהם ויש בהם שני חטאות מפני שהם שני לאוין:

**כל** כריתות שבתורה אם שגג בהן מביא חטאת קבועה חוץ ממגדף ומילה ופסח שאין בהם קרבן כלל מילה ופסח מפני שהם עשה ומגדף מפני שאין בו מעשה כלל אלא דבור בעלמא וכן האומר אלי אתה או המקבלו באלוה כמו שכתבנו למעלה וטומאת מקדש וקדשיו אין בשגגתן חטאת קבועה אלא עולה ויורד נמצאת למד שענין האוב נקרא דבר שיש בו מעשה מצד הקשת זרועותיו וידעוני מצד הכנסת העצם לתוך פיו אבל דבור אין אומרין שעקימת שפתים מעשה:

**המקטר** לשד בכונת קבלת ממשלתו הרי זה ע"ז אבל אם לא כיון אלא לעשות על ידו איזו פעולה כגון לחבר מתים או חיות ובהמות או נחשים ומלחשם עד שלא יזיקו הרי זה חובר חבר ואינו אלא בלאו בין חבר גדול והוא המאסף מתים או חיות רעות גדולות בין חבר קטן והוא המאסף חיות קטנות ונחשים ועקרבים והדומים להם:

**כל** שאין בזדונן כרת אע"פ שיש בזדונן מיתה אין בשגגתן קרבן מעתה מקלל אביו ומכה אביו ומסית ועד זומם והדומים להם אין בשגגתן קרבן ובקצתם אינך צריך לזו שהרי אין בהן מעשה:

**החוסם** את הפרה בשעת דישה לוקה אפילו לא חסמה ביד אלא בקול וכן החורש בה עם בהמה טמאה לוקה ואפילו הנהיגם זה בקול לבד וכבר ביארנוה במציעא פרק פועלים: **המגדף** בתוך לבו אע"פ שאין עונו מסור לבית דין נענש הוא עליה כע"ז שהעונש עליה במחשבה שנאמר למען תפש את בני ישראל בלבם וכן הדין במסית ומדיח ובכל אותן שהן חלק ע"ז ומין ממיניה מה שאין כן בשאר עבירות:

**אע"פ** שביארנו שמעלה עשו חכמים בעדות ואין די לו לשני באף אני כמהו כמו שביארנו מ"מ כל שחקרוהו הדיינין היה דבר זה ביום פלוני הרגו בדבר פלוני וכיוצא באלו והוא משיב אי והיא מלה מונחת במקום הן אע"פ שאין שם אות בעקימת שפה הרי זה עדות כאלו הוציא הוא עצמות הדברים מפיו ונזומין על עדות זו מפני שעדות גמורה היא בכל העדיות וזהו מה שנאמר כאן שאני עדים זוממין שכן ישנן באי ויש בזו בקצת ספרים גירסאות אחרות וזו עיקר כמו שהעידו עליה גדולי הפוסקים בהלכותיהם:

**יש** קצת מצות שהן נכללות בחקות הגוים וקצתן שהם דומות לשאלת אוב וידעוני וכלן בלאו והם הקוסם והמעונן והחובר והדורש אל המתים והמנחש והמכשף שנאמר לא ימצא בך קוסם קסמים וחובר חבר מעונן ומנחש ומכשף ודורש אל המתים. הקוסם הוא שמניע דמיונו ברוב קולות וצעקות ויגיעה ועמל שיבהילוהו עד שישוב נעדר הרגשה ויתחזק דמיונו ויאמר דברים יתקיימו לפעמים לחוזק הדמיון ולאו זה אינו אלא לקוסם לא לשואל אלא שהוא מכוער ואסור ומכין אותו מכת מרדות ובכלל זה המביטים בצפורן ובחרב ובזכוכית ובמראה וכיוצא באלו. המעונן כל שעשה פעולה שיכוין עשייתה על פי משפט הכוכב עד שיאמר לא תעשה דבר פלוני ביום פלוני ובשעה פלונית שיש לכוכב פלוני דבוק עם מזל פלוני וכיוצא בזה או שיעשו דבר בעת ידוע על פי משפטי הכוכב יאמרו עליו שיועיל או יזיק לדבר ידוע והמעונן בלאו והשואל באסור ומ"מ כל שכיון השואל שעתו על פי אותם הדברים ועשה כן עבר בלאו החובר כבר בארנו שהוא כל שיביא הדברים המזיקים וילחוש להם עד שימנעם מהזיק או ילחוש על נשיכותיהם וכל העובר עליו לוקה דורש אל המתים זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות ויבהיל מחשבותיו עד שיתעורר דמיונו או שישתדלו במעשים ופעולות להביא המת להם בשינה ולשאול ממנו המנחש כאלו האומרים פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו ודאי לא ירויח היום בשום דבר וימנע מעשות מה שהיה בלבו בנו קורא לו מאחריו צריך הוא לחזור עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש ראה מימינו והוא נחש להזדמנות לסטים וקלי המרוץ שועל משמאלו והוא נחש להזדמנות אדם רמאי וכשבא בעל חובו לתובעו אף הוא אומר אל תתבעני שחרית או ראש חדש או מוצאי שבת ואם גבאי המס בא אצלו אל

תתחיל בי וכן כל כיוצא באלו ואין צריך לומר אם מנחש בכוכבים או בציפצוף העופות וכל שהוא עושה דבר על פי הנחש לוקה והמכשף יתבאר ענינו למטה האוחז את העינים עד שיתדמה כאילו עשה ולא עשה הרי הוא בכלל לאו זה אלא שאינו לוקה שהרי כשוף גמור להמיתו אין כאן ומלקות אין בו שלאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא:

## דף סו.

**המשנה** האחת עשרה והכונה בה כשלפניה ואמר בשבת שזה שמנאו בנסקלים דוקא במלאכה שחייבין על זדונה כרת בלא התראה ועל שגגתה חטאת כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת ולא המתעסק וכן בא למעט תחומין אף בשלש פרסאות שהוא מן התורה ומ"מ אין בו לא כרת ולא קרבן וכן מחמר אחר בהמתו והמקלל אביו או אמו אינו חייב עד שיקלל בשם ר"ל בשם המיוחד אבל בכנוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין והלכה כחכמים ופטור זה פירושו מסקילה אבל מלקות הוא חייב על הדרך ולוקה בשאר בני אדם הכשרים אף בכנוי:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**

**כשם** שהבן חייב בקללת אביו כך הבת וכן טומטום ואנדרוגינוס כל שהם בני עונשין שנאמר איש איש לרבות את כלן וכן חייב על קללת אחד מהם וכן חייב במקלל אחר מיתה כמקלל מחיים:

**אע"פ** שהמקלל את חבירו עובר בלאו משום לא תקלל חרש התורה מייחדת לאו אחר לדיין ולנשיא לחייבו שתים מעתה המקלל את חברו לוקה אחת ואם הוא דיין לוקה שתים ואם הוא נשיא שבבית דין או מלך שהוא דיין גם כן לוקה שלש ואם היה אביו לוקה אם לא קלל אלא בכנוי ארבעה שהרי אין אזהרתו מלא תקלל חרש אלא ממה שהיה יכול לומר לא תקל ואומר לא תקלל ונמצאו ארבעה אזהרות ולאו זה ר"ל לא תקלל חרש לא ניתן לאזהרת מיתה לבד שהרי אף לקללה בכנוי היא באה לקללת אחרים אין הפרש בין קללה בשם המיוחד לקללה בכנוי אלא לוקה עם כולם וכן היא במסכת סופרים וי"א שאינו לוקה בכנוי אלא שעובר בלאו כמו שיתבאר בפרק שבועת העדות ואין נראה כן שמאחר שהן בלאו מלקות למה נפקע וכתבו גדולי המפרשים שהשמות שהאל נקרא בהן בלשון לעז בכלל הכינוים הם ומכאן הזהירו כמה גאונים שלא לקלל את חברו אף בכנוי ואף לא בלשון לעז:

## דף סו:

**המשנה** השתים עשרה והכונה בה כשלפניה הבא על נערה המאורסה אינו חייב ר"ל סקילה עד שתהא נערה ר"ל שלא בגרה בתולה ולא בעולה מאורסה ולא שנכנסה לחופה והיא בבית אביה ולא שכבר נמסרה לשלוחי הבעל וזינתה בדרך הא כל שבגרה או נבעלה או נכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה או נמסרה לשלוחי הבעל וזינתה בדרך אע"פ שלא באה לרשות הבעל כלן בחנק באו עליה שנים ועדיין היא בתולה בשעה שבא עליה השני כגון שבא הראשון שלא כדרכה הראשון בסקילה והשני בחנק שביאה שלא כדרכה הוציאתה מחזקת בתולה ומ"מ אין הלכה כן אא"כ בא הראשון עליה כדרכה ועדיין היא בתולה כגון שהערה בה לבד אבל אם בא עליה שלא כדרכה אף השני בסקילה וכן בכמה ושאר הדברים מיהא הלכה פסוקה הם:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**

**קטנה** שקדשה אביה ובא גדול עליה הוא בסקילה שלא נאמר נערה למעט הבא על הקטנה המאורסה מסקילה אלא למעט את הבוגרת שכלו בתוליה ומ"מ היא פטורה שאינה בת עונשין ואין אומרים עד שיהו שניהם שוים אלא אע"פ שאין שוים מצד שזה פטור וזה חייב הן שאפילו אם היה זה חייב לא היה עמו במיתה אחת דנין כל אחד כראוי לו:

**כל** הבא על ערוה מן העריות והיא מתה והוא הנקרא בתלמוד מעשה הורדוס פטור מכלום וכן כל שלא הערה אלא שבא עליה דרך איברים והוא הנקרא מעשה חדודים ואינו מערה באחד משני משכבות שבה פטור מן המיתה אלא שלוקה אפילו בחבוק ונשוק בערוה מן העריות דרך תאוה והנאת קירוב בשר שנאמר לא תקרבו לגלות ערוה לא תקרב לדבר המביא לכך:

**כבר** בארנו שנערה המאורסה בת כהן בסקילה ולא יצאה לשריפה אלא בנשואה ובכל אותן שכיוצא בה בבת ישראל בחנק ודין שריפה שלה אפילו נשאת לפסול היא אע"פ שכבר נתחללה כמו שביארנו בראש הפרק:

## דף סז.

**המשנה** השלש עשרה והכונה בה ככונת שלפניה ואמר המסית ר"ל מסית זה שנמנה בנסקלים זה הדיוט המסית אבל נביא המסית אינו אלא בחנק וכן שהוא מסית את ההדיוט ר"ל יחיד או יחידים אבל אם הסית רוב העיר הרי זה בחנק ודבר זה אין הלכה כן אלא בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה הניסת יחיד או רבים מיתת כלן

בסקילה שאין דין עיר הנדחת לידון בסייף אלא בשמדיחיה שנים ואין דין נביא בחנק אלא כשמתנבא בשם ע"ז אפילו להתיר את המותר ואמר שהמסית והניסת בסקילה אע"פ שלא עבד הניסת אחר שקבל ממנו את דבריו ולימד במשנתינו דרך ההסתה האיך היא ואמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת וכך שותה ר"ל כך מאכלת וכך משקה וכן כך מטיבה לעובדיה וכך מריעה למרחיקיה:

**ואמר** שכל חייבי מיתות אין מכמינין להם חוץ מזה אמר לשנים הן הן עדיו ומביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו אמר לאחד והרי שאין ממיתין אותו על פי עד אחד הרי הניסת אם לבו שלם יש לו לרמותו בדברים ולומר לו יש לי חברים רוצים בכך ואזדווג עמהם עד שיביאוהו לומר כן בפני שנים אם היה ערום ואינו רוצה לדבר בפניהם מכמינין לו עדים אחורי הגדר ומדליקין את הנר בבית פנימי ומושיבין עדים בבית החיצון שיהו רואין אותו ושומעין את קולו והוא אינו רואה אותם וכל כיוצא בזה והוא מחזירו לאותן הדברים האיך נעשה מאותן הדברים שאמרת לי ביחוד והלה משיבו וזה אומר לו והאיך נניח אלהינו שבשמים לעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו או שתק הרי טוב אחר שהניסת לא קבל את דבריו ואם לא חזר בו אע"פ שהניסת לא קיבל את דבריו ואומר כך הוא חובתינו כך הוא יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו האומר אעבוד או אלך ואעבוד או נלך ונעבוד פירוש בכדרכה וכן בארבע עבודות אף שלא כדרכה כלן לשון הסתה הם ונסקל עליהם כמו שביארנו למעלה המדיח ר"ל שנים שהדיחו רוב העיר ושהיו מתוכה על הדרך שיתבאר והודחו רוב אנשי העיר אחריהם הרי הם בסקילה ואנשי העיר בסייף כמו שיתבאר:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך שכתבנו ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו:**

**וכבר** התבאר שאין המסית צריך התראה ושמצוה ביד המוסת להרגו תחלה ומ"מ המוסת צריך התראה לא החמירו לידון שלא בהתראה אלא על המסית לבד וכמו שאמרו כל חייבי מיתות אין מכמינין עליהם חוץ מזו כך נראה לי וכן הסכימו בה עמי גדולי הדור:

**המשנה** הארבע עשרה והכונה בה ככונת שלפניה והוא שאמר המכשף ר"ל שנמנה בכלל הנסקלין הוא שעושה מעשה כשפים אבל האוחז את העינים עד שנראה כעושה ואינו עושה פטור כמו שכתבנו למעלה אלא שמכין אותו מכת מרדות ונמצאת למד במלאכת הכשוף שנים מלקטין קשואין דרך כשוף שהאחד חייב והאחד פטור כיצד

העושה מעשה שהיו שם קשואין ולקטן ממש דרך כשוף חייב האוחז את העינים שמראה כאלו נלקטו ולא נלקטו פטור:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:**

**בין** שהיה המכשף איש או אשה כלן בסקילה ולא נאמר מכשפה לא תחיה אלא שהכשוף מצוי בנשים ודבר הכתוב בהוה וכל מעשה שדים הרי הוא בכלל כשפים כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים אפילו ידעו לברא בריות יפות שלא מזווג המין כמו שנודע בספרי הטבע שאין הדבר נמנע רשאים לעשות שכל שהוא טבעי אינו בכלל הכשוף ודומה לזה שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי כמו שיתבאר במקומו כל שנאסר בדברים אלו שכתבנו לא נאסר אלא בלמד לעשות אבל להבין ולהורות הכל מותר ולא עוד אלא שאין מושיבין בסנהדרין אא"כ היו יודעין דרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז כדי שידעו בטיב כל הענינים הבאים לפניהם:

## דף סח.

**השורט** על המת לוקה שנאמר ושרט לנפש וכו' והשריטה הוא שחובל בעצמו לצערו על המת ודוקא דרך שריטה אבל דרך הכאה לא וזהו שאמרו כשנפטר ר' אליעזר שהיה ר' עקיבא מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ וי"א שלא נאמר אלא על צער המת אבל ר' עקיבא על צער התורה שאבדה עשה כן והרי הוא כשורט על ביתו או על ספינתו וי"א שלא נאסר אלא בפני המת:

**שבת** ויום טוב אינו זמן תפילין שהרי נאמר בתפילין יהיו לאות ושבת ויום טוב אין צריכין אות ומ"מ המניחן בשבת אין כאן איסור מלאכה אפילו יצא בהן שהרי דרך מלבוש הוא כמו שיתבאר במקומו:

**כלי** עור הרי הן ככלי עץ לענין שאין פשוטיהן מקבלין טומאה מן התורה אלא במדרס כמו שביארנו במקומו וכל בית קבול העשוי למלאות אינו בית קבול מעתה הכדור שתוכו מלא שער או מוכין בדחק עד שלא נשאר שם בית קבול והאמום והוא דפוס מנעל מלא מתוכו שער או מוכין בדחק ופיו סגור ותפור ובו היו עושין המנעלים על הדרך שהרצענין שלנו עושין בדפוס של עץ והקמיע של עור ומלא מתוכו כתבים ומשקלת קטנה כגון אוקיא וחצי אוקיא שעושין אותה ממיני מתכות ודרך בני אדם לחפותה בעור שלא תחסר וצרור המרגלית והוא שתופרין המרגלית בעור וכל כיוצא באלו אין מקבלין טומאה נקרעו הכדור והאמום ונראה חלל מתוכם מתוך שהשער או המוכין נתקבצו

בעצמו מקבלין טומאה ובשעת טהרתן כשמטביל אותם הוא צריך להוציא מהן השער והמוכין שמלואן חוצץ בהן מנעל שעל גבי האמום הואיל ואינו חסר מלאכה שתהא צריך לאומן שהרי הדיוט יכול לסלקה מעל גבי האמום שם כלי עליה ונגמרה מלאכתו היא ומקבלת טומאה:

**יש** מקצת דברים בחקות הגוים שכתבנו ר"ל קוסם ומעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ודורש אל המתים שיצאו מכללן להיתר כיצד הרי שאסרנו לנחש וכתבנו שכל הנמנע מעשייתו על פי הנחש או מכוין מלאכתו על פי אותו הנחש לוקה מ"מ יש דברים שמותרין והם שאינן דברים ידועים לכל אלא שהוא עושה אותם סימן לעצמו הרי שקנה בית ומשעה שקנאה הגיעוהו פסידות רשאי למכרה הגיעוהו מאותה שעה רווחים וברכות והוא צריך למכור עכ"פ ומנחש שלא למכור את הבית ומוכר משאר נכסיו על פי אותו הנחש מותר וכן נשא אשה ורוצה לקיימה על דרך זה אע"פ שהיה צריך לגרשה מצד אחר או ההפך וכן הרוצה לעשות דבר ושאל לתינוק על פסוק שבפיו ונמנע מעשייתו על פיו כל זה מותר כללו של דבר כל שהוא סימן שהוא מניחו לעצמו ואינו נחש קדום וכללי לכל אע"פ שעושה או נמנע מעשות על פי אותו הנחש הרי זה מותר וזהו נחש אליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול א"כ מה שאמרו כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש שמשמעו שכל כיוצא בו נחש הוא ואסור תדע שלא לענין איסור נאמר שאם כן לא היה השם נסכם על ידם אלא לענין אם ראוי לסמוך עליו אם לאו כלומר שכל נחש שלא כיון אדם בו בתוך לבו מעט קודם באו אינו ראוי לסמוך עליו חוץ מבית תינוק ואשה ואף אלו סימן בעלמא והוא שאמרו בהם אע"פ שאין נחש וכו' כלומר אע"פ שאינו נחש גמור שהרי לא כיון בה מקודם שיבא מ"מ סימן בעלמא הוא וראוי לחוש עליו והוא שאמרו עליו והוא דאיתחזק תלתא זימני כלומר שמאחר שהוא בא מאיליו אינו סימן לחוש עליו אא"כ בשלשה פעמים ואלו כיון עליו לעשותו סימן מקודם שיבא היה ראוי לסמוך עליו אף בפעם אחת:

**וזה** שהביאו שמועה זו במסכת חולין צ"ה ב' על רב שכשראה בעל הספינה בא לקראתו ומזומן להעבירו ניחש בעצמו שסעודה היתה לשם וכמו שאמרו שם חזא מברא אתי לאפיה אמר מעברא אתי לאפאי יומא טבא לגאו ואמרו שם ואפילו הכי לא אכיל בה ושאלו שם אילימא משום דנחיש כלומר אחר שנזדמן לידו איסור זה באותו ענין נמנע מלאכול והא איהו גופיה אמר כל נחש שאינו וכו' וזה לא היה כנחש זה שהרי לא היה הוא הולך עליו או נמנע וכו' שלא כיון בו מקודם שמשמען של דברים שנחש יונתן ואליעזר באיסור היו שמא דעת המקשה לומר אילימא משום דנחיש כלומר שניחש על

שהניחו את הסעודה וחשש שמאחר שהניחוה שלא תהא אותה מזומנת לברכה והרי אין כאן נחש הראוי לסמוך עליו כלל או שמא כך פירושו אילימא משום דנחיש ושתהא דעתו שאף נחש כזה אסור והאיך אפשר שיהא סובר כן והלא אין זה נחש הראוי לסמוך כלל ומ"מ אפילו היה ראוי לסמוך לא היה נאסר:

**גדולי** המחברים חולקין על שיטה זו לומר שכל נחש שאדם מניח לעצמו ועושה או נמנע על פיו לוקה ולא הותר בבית תנוק ואשה אלא שיהא שמח בעצמו על כך או מצטער עד שיבקש על עצמו רחמים אבל לא עשה ולא נמנע מעשות על פיו ולדבריו אליעזר ויונתן שלא כדין עשו והוא שאמרו כל נחש וכו' כלומר שימנע מעשייתו על פי אותו הנחש ואין הדברים נראין ובכמה מקומות מצינו פסוק לי פסוקיך והיו עושין או נמנעין כמה שהעידו על ר' יוחנן בפרק גיד הנשה וברב ששת במסכת גיטין ובכמה מקומות וכן אמרו בגיטין על רב עיליש שנשבה והורה לו צפצוף העוף שאם יברח יצליח ולא רצה לעשות כן על פי העורב ויראה לי מתוך שכל עניני העורב נחשים קדומים וכללים והוא שאמר עורבא שקרא הוא כלומר והוא דרך נחש וכשהורה לו אח"כ צפצוף היונה בדבר זה עשה על פי אותה הוראה מתוך שלא היה עוף שנחש שלו קדום וכללי והוא שאמר מכדי כנסת ישראל ביונה אימתלא שמע מינה מתרחיש ניסא כלומר שאין זה נחש האסור וכן אמרו שמואל בדק בסיפרא לראות איזה פסוק מזדמן לו וודאי לא לחנם היתה בדיקתו אלא שהיה עושה או נמנע על פי אותו הנחש וכן אמרו מנין שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזניך תשמענה דבר מאחריך וכן קל גברא במתא וקל אתתא בדברא ואף במקראות רמז לדבר אלא שאין בו ראיה והוא האמור בגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך ונראין הדברים:

**חובר** חבר והוא שמביא חיות המזיקות או נחשים ועקרבים ולוחש עליהם ואין מזיקין שזהו איסור תורה כמו שביארנו הותר מכללו על מי שנשכו נחש או עקרב שמותר ללחוש על המכה כדי לישב דעתו ולחזק לבו לפי מחשבתו שלא תטרף דעתו עליו ועל צד זה התירו בתלמוד כמה לחשים המוניים לפי מחשבת הנזוק ובלבד שלא תהא לחישתו בשם ע"ז או כוכב וכיוצא באלו המביאים להטעות שהן הן גופי העבודות זרות והציר הגדול שדלת התורה סובבת עליו והוא ענין פן תשא עיניך השמימה ומתוך כך אמרו שהלוחש על המכה וקורא בה פסוק של תורה או שמניח ספר תורה או תפילין על הקטן שיישן או שלא יבעת הרי הוא כופר בתורה אבל האומר פסוקים או מזמורים דרך תפלה להגן עליו מחליו ומצרותיו מותר ותבא עליו ברכה:

**וכן** יצא מכלל מכשף כל מה שהוא נעזר מצד הטבע על דרך מה שאמרו למעלה בגדולי החכמים שהיו עוסקין ביצירה ובוראים עגל שמן ואוכלין אותו והוא שאמרו הלכות כשפים יש מהם חייב ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדר' חנינא ורב הושעיא בכל מעלי שבתא עסקי בהלכות יצירה ומברא להו עגלא תילתא ואכלי ליה וכן כל כיוצא בזה:

**הקסם** והדרישה אל המתים והוא כל עניני הערת דמיון בהגדת העתידות הוא איסור תורה ומ"מ כל שמוצא כח דמיונו חזק ופועל צדק ומרבה במחשבתו סמוך לשינה ומתקן כל מחשבותיו לענין אחד כדי שיישן מתוך אותן הדברים עד שיזדמן לדמיונו פתח במבוקשו לא ראינו מי שפקפק בה וזהו הנקרא שאלת חלום וכמה חסידים נשתמשו בה אלא שלא היו סומכים עליו שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין כמו שהתבאר:

**המעונן** כבר ביארנו שעיקר איסורו כל שמכוין פעולתו על פי משפט הכוכב ולשון גדולי המחברים בזה שאומר באצטגנינות יום פלוני רע יום פלוני טוב יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני והעושה דבר פלוני בשעה פלונית יצליח במלאכתו או ההפך והמעונן עצמו בלאו אבל לא השואל אלא שהוא באיסור ומ"מ אם כיון מלאכתו על אותה שעה לוקה:

**מ"מ** יש דברים שכח הכוכב נגלית פעלתו בדברים התחתונים בקצת דברים שהעושה אותם באותה שעה ניזוק והוא אצל בני אדם כדבר טבעי והוא שראינו לרבותינו במסכת שבת קכ"ט ב' שהיו מזהירים שלא להקיז דם בשני וחמישי ולא בשלישי ואמרו שם בשלישי מאי טעמא משום דקאי מאדים בזוויה ששי נמי הא קאי מאדים בזוויה ותירץ כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים י"י הנה שמצד שמאדים שולט על הדם הזהירו שלא להקיז דם ביום שהוא מושל בשעת זוג ממנו והוא ענין בזוויה והיא ביום שלישי שעה שמינית ובשישי בשעה שישית ומ"מ קשה לפירוש זה והרי אף בשני הוא בשעה רביעית וכן בחמישי בשעה שניה ולא הוצרך ליתן טעם אחר האמור בהן והוא שאמר בשני ובחמישי משום דבית דין של מעלה ומטה שוים ומפני זה פירשו גדולי החכמים בזוויה כמו בזויותיו והוא שכבר ידעת שהגלגל מצוייר בחלוקתו לשלש מאות וששים חלקים צ' חלקים לכל רביע היום שהוא התחלת זמן וביום שלישי נמצא מאדים בתחלת הצ' מעלות שהוא בו ראשון לסדור חל"מ כצנ"ש ראשי ימים ובששי הוא בסוף הצ' שהוא בשעה ששית והוא בסוף חצי היום הראשון ואע"פ שהתירו בראשון עם היות מאדים בשעה שביעית ממנו יראה שמאחר שרוב ההקזות נעשות קודם חצי היום אין הענין אלא

בזמן הרביע שהוא זמן בפני עצמו וכלו נגרר אחר ראשו וסופו וכן כתבוה הם בעצמם מצד שזמן אכילה בשעה ראשונה עד סוף ששית וכמו שאמרו אכל חטה והקיז לא הקיז אלא לאותה חטה:

**ומכאן** סמכו קצת חכמי התכונה מן החסידים שבהם להקל בשאר דברים לומר ואף הרוצה לבנות בית או לנטוע כרם או לחפור באר של מים וכל מעשה ששבתאי שולט עליו יזהר מיום שני ושלישי וששי ששבתאי בזוי בהם ויתחיל בראשון ורביעי וחמישי וכן בממשלת כל כוכב וכוכב עד שיצאה להם הוראה למעשה בחתן שהיו מכניסים אותו לחפה ביום חמשי וצוה להקדימו כדי שיכנס בשעה שלישית שהיא שעה נפרדת ושולטת עליה לבנה וראויה להתחיל בה כל דבר טוב וארעה סבה שהוזקק להתאחר עד תחלת ששית שהוא שעת זוג ושולט עליה מאדים וצוה לאחרו עד השביעית שהיא שעה נפרדת ושולטת עליה חמה וראויה להתחלת כל דבר והחליטו מאמרם לומר שכל האומר שעה פלונית יפה לזה או רעה אין זה אלא כאומר עשב זה יפה לעינים או סם זה משלשל או עוצר ואמרו שכל שאינו שואל לעשות על פיהם אלא שנודע לו שכן מעצמו או שאמרו לו הכלדיים מאליהם וחשש לדבריהם אין כאן חיוב ממה שראינו שר' עקיבא אמרו לו כלדיים ההוא יומא דעיילי לבי גננא טריק ליה חוויא הוה דאיג אמילתא טובא ומאחר שאמר הוה דאיג אמילתא אלמא שמותר לחוש ואיני מבין ראייתם שהרי מ"מ לא נמנע ר' עקיבא מלהשיאה אלא שהם מתירים אף על השאלה שהרי אמרו האי מאן דמתיליד בשעה פלונית גנב יהא גזלן יהא וכן הרבה ולא הודיעו דבר זה אלא שיהא אדם מתמיד להכריח טבעו ולשנות את תפקידו לטוב ואף מזו אין ראיה אצלי שהרי הודעה זו אינה אלא להכריח טבעו ואין זה אלא כמי שהוא רוצה לידע אם הוא חם בטבעו כדי שירגיל עצמו בדברים קרים למצע עליו את התחום וסוף דבריהם שחכמת הכלדיים אינה חכמת הכוכבים לבד אלא שנתערבה עמהם מלאכת הכשוף שחכמת הכוכבים אינה יכולה להודיע פרטי הדברים שאם יודע מדרך הכוכבים שזה האיש יצליח ויקנה שדות וכרמים לא יודע שיקנה שדה פלוני והכלדיים היו אומרים כלהו נכסיך יוסף מוקר שבי אכיל להו וכן הרבה:

**וכן** היו להם בעניני הכוכבים שהיו מאמינים שרוח נבואה באה להם מכחם ועושין להם צלמים לעבדם ויש כת אחרת שהם נקראים מזילי הכחות והיו מקטירים לאיזה כוכב בשעות ידועות היו מזילים בהם כח הכוכב להגיד עתידות ואלו השנים ע"ז גמורה והיו מהם כת שלישית חוקרים על הכוכבים המבוקשים להם על סדר המהלך הנמצא להם ונגד איזו צורה שבגלגל השמיני הם סובבות ועושים צורות בשעות ידועות שהיה

הכוכב המבוקש להם סובב כנגד הצורה ובצד שהיא אם צפוני אם דרומי והיו עושין צורה כמוה מאחד מיני המתכות שהיה ראוי לה אם זהב אם כסף ומיחדים אותן לחליים ידועים או לשאר דברים עד שעושין מזה צורה לרוב החליים ואחריהם כת רביעית יגזרו ממהלכותיהם איזה עת ראוי ללקט הזרעים ולאסוף התבואות ושאר הצמחים ואם נלקטו ביום ההוא או בשעה ההיא מה יועילו ואיך יועילו וכל אלו הם בודאי בכלל האיסור ומ"מ לשטתנו התלמודית כל הדברים יגיעים שהרי המודיע מ"מ בכונה שימנע השומע הוא המעונן והמעשים שהוזכרו לא היו נמנעים מעשייתם והקזת הדם אינה אלא שב ואל תעשה ודרך טבעי כמו שהוגדר בספרי הרפואה בימים הכלביים וכן הרפואות שילקחו לפי התקופות וכל שכן בחליי האדם ובהקזותיו שהן מחלישות הגוף והדבר צריך לשמירה מעולה והרי אמרו בפרוש במעונן שעה פלונית יפה לצאת או לעשות דבר פלוני ומ"מ עשיית הצורות בשעות ידועות ובעת היות הכוכב המבוקש סובב נגד איזה צורה שבמזלות לחליים ידועים הוא ממה שאין פקפוק באיסורו אף לדבריהם והיא הכת השלישית הנזכרת בדבריהם והם נקראים אצלם בעלי התמונות והוא אצלי ענין גנז ספרי רפואות והודו לו וכן מצאתיה בהדיא אח"כ בפרוש המשנה לגדולי המחברים ברביעי של פסחים ומה שאמרו רבותינו במסכת שבת ס"ה א' בענין יוצאין בסלע שעל גבי הצינית ואמרו עליה אי משום צורתא וכו' שנראה שהיו מרפאין בצורה לא נאמר על צורת כוכב ומזל כלל אלא בדברים המוניים אין בהם חשש שיבא האדם לטעות בהם כעין אלו שעושים הצורה השלומיית על לחי הבולט וכיוצא באלו ההבלים:

**והעיקר** באלו הענינים שהגלגלים והמזלות פועלים בנבראות התחתונות וכמאמר אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו כוכב מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל וכל שהדבר קבוע בכך כגון שזה המזל מושל ביום פלוני ובמקום פלוני והלבנה בחדשה מוספת במים ומלחלחת הארץ עד שגורמת הפסד בחתוך העץ הנחתך באותה שעה אין בזה כלום והוא כדבר מוטבע והוא הוא ענין מניעת ההקזה בעת שלטנות מאדים שהדם רותח ומתעורר ויש בהוצאתו היזק וזה טבע גמור ואינו אלא כאומר נעשה דבר זה בחצי היום כשיהיה השמש בתגבורת חומו אבל מה שישתנה בהם תמיד לפי דבוק הכוכבים זה בזה כמו שיאמר שילקח הדבר הפלוני בהיות הירח במזל פלוני במעלה פלוני הוא הכשוף והעוננות וכל שיכוין עשיית פעולה או מניעת פעולה על זה אסור שזה ממה שיתלו רוב הפעולות בהם לעובדיהם והוא ממה שימעט ביראת השם ובבטחון בו והוא שכונת התורה וקטבה הוא הסרת ע"ז ומחות זכרה ושלא יחשב בכוכב מן הכוכבים שהוא מועיל או מזיק שזו היא הסבה המביאה לעבדם וכבר הזכרנו בזה לשון גדולי

המחברים והוא שכתבו איזהו מעונן אלו נותני העתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני רע לדבר פלוני יום פלוני טוב לעשות דבר פלוני שנה פלונית או חודש פלוני רע לדבר פלוני וכן אסור לעונן אע"פ שלא עשה מעשה אלא שהודיע אותם הכזבים שהסכלים מדמים שהם דברי אמת וחכמה וכל העושה מעשה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה:

**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף סח:

**בן** סורר ומורה וכו' זה הפרק אינו ענין בפני עצמו אבל ממה שביארנו שהיה בכלל החלק החמישי לבאר במחוייבי הריגה איזה מהן בסקילה ואיזה בשריפה ואיזה בהרג ואיזה בחנק והותחל ענין זה בפרק שביעי בנסקלין עד שהתבארו שם ענין הנסקלין כלו ובפרט עניני רוב הנסקלין עד שלא נשאר לבאר בדיני פרטיהם רק בן סורר ומורה לבד והיה הפרק ההוא ארוך בעצמו עם היות עניני בן סורר ומורה ארוכים ייחד להם פרק בפני עצמו ונמצא ענין הפרק להשלים עניני הנסקלין אלא שנתגלגלו בו שאר ענינים מענין בא במחתרת על ידי גלגול מה שנאמר בבן סורר ומורה שעל סופו נהרג שאף בא במחתרת כן ר"ל נהרג על שם סופו כמו שיתבאר וכן נתגלגל לבאר אלו הן שמצילין אותן בנפשם ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לחמשה חלקים הראשון בעניני בן סורר ומורה לבאר מי הוא נעשה בן סורר ומורה ובאיזה זמן הוא נעשה בן סורר ומורה השני בביאור עניני האכילה שנעשה בה בן סורר ומורה השלישי לבאר הצדדין שהוא ניצול בו מדין בן סורר ומורה אע"פ שהיה ראוי לכך וכשהוא נעשה בן סורר ומורה כיצד עושין בו הרביעי בעניני הבא במחתרת על איזה צד ההורגו לשם חייב או פטור ואם הזיק הוא לשם על איזה צד הוא חייב או פטור החמישי הרודף אחר העבירה לעשותה על כל פנים איזה ניתן להצילו בנפשו ואיזה לא ניתן להצילו בנפשו זהו ענין הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בה קצת דברים כמו שיתבאר בפרטים:

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר בן סורר ומורה כלומר בן סורר ומורה שייעדנו עליו בפרק ארבע מיתות שהוא חייב סקילה מאימתי הוא נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ר"ל בזמנן והוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד עד שיקיף זקן התחתון ר"ל שתבא כל הגויה מוקפת בשערות וקרא מקום השערות זקן בלשון נקיה וכדי שלא לטעות ממנה לשער הזקן חזר ואמר התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה וקראו מקום ההקף זקן וביאר טעם לדברים

שהרי כתיב בן ואי אפשר לומר קטן שהרי לא בא לכלל המצות ואע"פ שמאחר שעל סופו הוא נהרג היה לנו לחייבו אף בקטנות אעפ"כ אי אפשר שהתורה תצוה להרוג את הקטן א"כ עכ"פ בגדול הוא מדבר והוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות ומאחר שאמר בן אתה דורש בן ולא איש ר"ל שמאחר שנעשה גדול וקם לו ברשות עצמו אינו נהרג באכילה המכוערת וא"כ שיעורו משעה שהוא גדול לעונשין עד שיעשה איש גמור והוא שהוקף זקן התחתון ופי' בגמ' שהוקף הגיד בשערות אע"פ שלא הוקף הכיס שהקף הכיס בא אחר זמן הקף הגיד ואמר שאחר הקף זה הוא ברשות עצמו ואינו נהרג באכילתו ונמצא שאם הוקף ביומו ר"ל תכף שנעשה בן שלש עשרה שנה ויום אחד אינו נעשה בן סורר ומורה:

**וכן** הוא דורש בה בן ולא בת ר"ל שהבת אינה נדונית בדין סורר ומורה כלל שלא הקפידה תורה אלא על מי שדרכו להמשך אחר תאוותיו ולהשתקע בהן ואין זה בבת אלא בבן שדברים אלו אע"פ שגזרת הכתוב הן כלם נמשכות לענין זה ואע"פ שבתחלת העיון יראה במקצת הפרטים הפך הדברים ובתלמוד המערב אמרו כל אלין מליא לא מסתברן די לא חליפין מי היה בדין שיהא חייב הבן או הבת מי היה בדין שיהא חייב גדול או קטן הוי אומר גדול מי היה בדין שיהא חייב גונב משל אביו או משל אחרים הוי אומר משל אחרים ופטרה התורה הבת והגדול והגונב משל אחרים הא אין כאן אלא גזירת מלך והתבאר במקום אחר שטומטום ואנדרוגינוס אינם נעשין בן סורר ומורה ואפילו נקרע הטומטום ונמצא זכר:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**קטן** אינו מוליד ר"ל שאינו מזריע זרע הראוי להולדה והוא שנאמר בגזל הגר שנשבע עליו ואח"כ הודה ומת הגר שינתן לכהן כמו שבארנו הדין במס' ב"ק ואם אין לאיש גואל וכו' ודרשו בו וכי יש לך אדם שאין לו גואל אלא בגזל הגר הכתוב מדבר ואמר איש כלומר איש אתה צריך לחזר אחריו ר"ל אם הוליד בן אחר שנתגייר או נתעברה אשתו אבל קטן ר"ל אם זה הגר הוא קטן ומת אי אתה צריך לחזר עליו שהרי אינו מוליד ושמא תאמר ואם גר זה קטן האיך זה נשבע לו ואין נשבעין על טענת קטן מ"מ אתה יכול לפרשה בתבעו וקפץ זה ונשבע מאליו שהרי אף בגדול עיקר השבועה כך היא שהכרח בית דין להשביעו אין כאן שהרי כופר בכל הוא אלא שנשבע מעצמו או שאמר לו הלה משביעכני וקבלה ר"ל שאמר אמן שכל שהוא מושבע וקבלה הרי הוא כמוציא שבועה מפיו אפילו היה המשביע גוי או קטן כמו שביארנו במקומו וי"מ אותה בגדול שתבע

והיה לו בן קטן משנתגייר ונשבע לו והודה ומת האב ואח"כ מת הבן ואין צרך בכך ולא עוד אלא שאין לשון ואם אין לאיש גואל מוסב יפה אלא על הנגזל:

**אע"פ** שאין הקטן מוליד ושכך הוא מנהג הטבעים אין הדבר נמנע ויארע לפעמים על דרך הזרות ולקדימת שלמות הטבעים וכבר מצינו בדורות הראשונים כן כמו שהתבאר בפרק זה וכל שיארע כן אין אותו הבן נעשה לעולם בן סורר ומורה שנאמר כי יהיה לאיש בן ולא לבן בן:

## דף סט.

**הבא** על שפחה חרופה והיא חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לעבד עברי שאינה מקודשת גמורה בין במזיד בין בשוגג היא לוקה והוא מביא אשם ודוקא שהיא גדולה ומזידה אבל אם היא קטנה אע"פ שהיא ראויה לביאה והוא גדול פטור שכך למדוה במקומו בזמן שהיא לוקה הוא מביא קרבן היא פטורה מן המלקות הוא פטור מן הקרבן וכן התבאר במקומו דוקא שבא עליה כדרכה ושגמר ביאתו ולא בהעראה לבד בא עליה בן תשע שנים ויום אחד שהוא ראוי לביאה והיא גדולה גדולי המחברים כתבו שהיא לוקה והוא מביא קרבן לכשיגדל ויש חולקין בקרבן שלו שאין לקטן שום חיוב אבל היא מ"מ חייבת שלא נתלה חיובה בחיוב שלו כלל אע"פ שחיוב שלו נתלה בשלה וכן יראה מתורת כהנים ויש נוטים לדעת שלישית במסכת כריתות לומר שאף חיובה נתלה בחיובו ואף היא פטורה ואמצעי משובח וזהו לשון האמור כאן איש אין לי אלא איש בן תשע שנים ויום אחד מנין תלמוד לומר ואיש ויש שאין מפרשים בשמועה זו ענין שפחה חרופה כלל אלא ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע אין לי אלא איש בן תשע וכו' מנין ששכבת זרעו מטמא ת"ל ואיש ולגירסא זו אתה צריך לפסוק ששכבת זרע של קטן אינו מטמא עד שיהא בן תשע ויום אחד הא מבן תשע ויום אחד ולמעלה שכבת זרע שלו מטמא כגדול ובזיבה אף בן יום אחד:

**כבר** ביארנו שהבן משעה שהוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד הוא מתחיל בדין סורר ומורה עד שיקיף זקן התחתון הא הקיף אפילו ביומו אינו נעשה עוד בן סורר ומורה הגע עצמך שלא הקיף אחר כמה שמא אתה סבור שכל אותן הימים הוא בדין זה אינו כן אלא כל ימיו של בן סורר ומורה אף בלא הקיף אינן אלא שלשה חדשים שמשהביא שתי שערות והוא בן י"ג שנה ויום אחד ראוי להזריע זרע המוליד ונמצא שאם יעבר את אשתו באותה שעה יהא ניכר עוברה לשלשה חדשים וכל שעוברה ניכר העולם מחזיקו באב ובן אמר רחמנא ולא אב ולא הראוי לקרותו אב ואע"פ שאין לו אשה ולא בעל מימיו הואיל

וראוי לכך ונמצא שיעורו מי"ג ויום אחד עד שיקיף אם הקיף בתוך שלשה חדשים שכל שהקיף והוא בזמנו זרעו מוכן להולדה ובתלמוד המערב אמרו בשל התבשיל מבפנים ר"ל הזרע השחירה הקדירה מבחוץ ואם לא הקיף שיעורו עד שלשה חדשים:

**ושמא** תאמר נחוש ליולדת לשבעה ויהא עוברה ניכר לשליש ימיה שהרי בספק נפשות להקל שתי תשובות בדבר חדא שהולכין אחר הרוב שחזקה עמו אף בדיני נפשות וכמו שבארנו באחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה שעדותן קיימת הואיל ושוים ביום פלוני מפני שרוב בני אדם טועים בעבורו של חדש וכן שבת שלש שנים ויום אחד ממיתין על ידה אם היא אשת איש ואע"פ שמא תמצא אילונית ונמצאו קדושיה טעות אא"כ קבלה עליו ר"ל אפילו תמצא אילונית וכן הרבה כמו שכתבנו במסכת חולין והוא שאמרו סוקלין ושורפין על החזקות ועוד שאף יולדת לשבעה אין עוברה ניכר עד שלשה חדשים אלא שאין סומכין עליה למעשה ר"ל שאם לא שהתה אחר מיתת בעלה שלשה חדשים אלא שנשאת מיד והוכר עוברה לשני חדשים ושליש השלישי אין אומרין ודאי לראשון הוא אלא הרי הוא ספק לראשון ספק לאחרון ויש פוסקין לסמוך עליה ולא יראה לי כן:

**בת** שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה על ידי אביה ואם בא עליה יבם קנאה בביאה וחייבים עליה משום אשת איש ומטמאה את בועלה לטמא משכב התחתון כעליון נשאת לכהן אוכלת בתרומה בא עליה אחד מן הפסולים פסולה לכהונה בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין על ידה והיא פטורה וכבר ביארנו ענינים אלו בפרק שביעי:

## דף סט:

**כבר** ביארנו שכל ביאה שהאשה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד או שהבועל פחות מבן תשע שנים ויום אחד אינה ביאה כלל ואינה פוסלת לכהונה מעתה המסוללת בבנה קטן ר"ל משתעשעת ומתחממת עמו והערה בה לא פסלה לכהונה ואפילו היה אותו קטן בן שמונה ומצאנוהו חזק הטבעים ומוקדם בשלמות הכחות הטבעיות עם מה שידענו בדורות הראשונים שהיו מולידים בני שמנה אין זה כלום:

## דף ע.

**המשנה** השניה והכוונה להתחיל בה בבאור עניני החלק השני והוא שאמר מאימתי הוא חייב משיאכל תרטימר בשר וכו' וענין הדברים שהתורה ירדה לסוף דעתו של זה

שעושה כן שאינו מספיק למה שהוא מרגיל בו את עצמו וילך לבקש למודו ר"ל מה שהוא רגיל בו ואינו מוצא ויוצא ומלסטם ומעתה אין דבר זה נאמר אלא על אכילה מכוערת ונעשית בסיגנון קשה ורצו חכמים לבאר את ענינה שלא להיות הדלת פתוחה אצל הכל לשער זוללות זה לפי דעתם והודיעו מצד קבלתם שאין זה נידון בדין סורר ומורה עד שיאכל תרטימר בשר והוא משקל חמשים זוז בפעם אחת וישתה חצי לוג יין האיטלקי וכיוצא בו מן היינות היותר חשובים הנמצאים באותו מקום ור' יוסי אומר מנה בשר והוא משקל מאה זוז ולוג יין והלכה כחכמים ונראה בתלמוד המערב שהעצמות אין מצטרפות שאף בגידין הרכין נחלקו אלא שנראה לפסוק באלו ר"ל בגידין הרכין שהם מצטרפין:

**וכן** הודיעו שאם אכל אכילה זו בחבורת מצוה אפילו מדברי סופרים כגון עבור החדש על הדרך שיתבאר בגמ' ואפילו אכלה בחבורת רקים ועמי הארץ כגון שעלה עמהם ולא אכל חלקו עמהם אלא בחבורה אחרת שמאחר שעלה שם לפרסם את הדבר מתעסק במצוה וכל שהוא עוסק במצוה אינו נמשך אחר סעודה וכן אם אכל בסעודת אירוסין או הבראת אבלים לפי מה שהתבאר בגמ' וכיוצא באלו פטור וכל שכן מעשר שני בירושלים שהוא מצוה מן התורה ואף באכילה שאינה של מצוה אינו נעשה בה בן סורר ומורה לפי מה שיתבאר בגמ' עד שיאכלנה בחבורת רקים שבהמון ועמי הארץ וכן אם אכל אכילה האסורה עצמה כגון נבלות וטריפות ושקצים ורמשים טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ר"ל שמכרן ואכל מהן בשר זה או מעשר פירות שהבשר בכללן וכן מעשר שני והקדש שלא נפדו:

**וכן** יתבאר בגמ' במי שאכל בתענית צבור פטור שהרי נאמר איננו שומע בקולנו וזה בקול בוראו הוא עובר נמצא שכל שאכילתו דבר שיש בו מצוה או עבירה אינו נעשה בן סורר ומורה וכן שאכל כל מאכל ולא אכל בשר אינו נעשה בן סורר ומורה ולא עוד אלא שפירשו בגמ' דוקא בשר בהמה אלא שאם אכל רוב אכילה זו בשל בהמה והשלימה בשל עוף חייב הא כל שאכילתו בעוף פטור ויראה לן כן אף בחיה הואיל ואין אכילתה מצויה וכן אם שתה כל משקין ולא שתה יין ולא עוד אלא מן החשוב כמו שכתבנו שבאלו לבד אדם נקרא זולל וסובא שנאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואפילו אכל דברים המשכרים כגון דבילה קעילית ר"ל שהיא ממקום הנקרא קעילה או שתה דברים המשכרים כגון דבש וחלב וכן אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב אכילה זו או דמיה הא אם לקחה או נתנוה לו אינו נעשה בן סורר ומורה ולא עוד אלא שיגנוב לאביו דמי האכילה שהיא גניבה המצויה ויאכל ברשות אחרים שאינו מתירא בשעת אכילתו

מאביו אבל אם גנב ברשות אביו ואכל ברשות אביו או משל אחרים ואכל ברשות אביו או משל אחרים ואכל ברשות אחרים אינו בדין זה ר' יוסי אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו ר"ל מדמים המוכנים לסעודת אביו ואמו והלכה כחכמים והוסיפו בה בגמ' שיאכלנה דרך רעבתן הבשר בשיל ולא בשיל כדרך הגנבים והלסטים ובתלמוד המערב אמרו אכלו חי כלב הוא אכלו מבושל בר נש הוא והיין חי ואינו חי כדרך הגרגרנים אבל בשר חי ויין חי או בשר מבושל כתקונו ויין מזוג כדרכו פטור וכן בבשר מליח כשיעור שלמים ויין מגתו פטור וכן הוסיפו בה שיקח בשר ויין בזול שזהו מן הסיבות הממשיכות אותו לדבר זה:

**זהו** ביאור המשנה וכלה עם כל מה שצירפנו בה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שלא בארנוהו במשנה אלו הן:

**ערב** תשעה באב לא יאכל אדם משש שעות ולמעלה בסעודה המפסיק בה שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו ובשר מליח זה כל זמן שהוא כשלמים ויין מגתו כל זמן שהוא תוסס וכמה תסיסתו שלשה ימים וכן הדין לענין בן סורר ומורה לפי מה שפסקו גדולי המחברים ויש פוסקין בענין בן סורר ומורה לפי סוגיא זו בבשר משעבר עליו לילה אחת וביין עד ארבעים יום:

## דף ע:

**סעודה** זו שביארנו שהיו עושין בעבור החדש והוא שבשעה שהיו מצפים לעדים לקדש את החדש בזמנו ר"ל ביום שלשים ולא באו היו באים בערב שמחרתו שלשים ואחד סמוך לשקיעת החמה לעלייה מוכנת להם ולא היו עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואעפ"כ אם בא זה והביא לשם בשר ויין בכדי זוללותו הואיל ואכלה עמהם פטור ואין עולין שם פחות מעשרה בני אדם ואין עולין לה אלא לאור עבורו ר"ל לילה שעבר שלשים שממנו נתעבר חדש שעבר ואף זו לא בלילה אלא סמוך לשקיעת החמה כמו שביארנו וזו היא סעודת ראש חדש האמורה בתלמוד וענינה לפרסם עבור החדש אחר שלא קדשוהו וגדולי המחברים כתבו ביום שלשים ואחד ולא יראה כן שלא נקרא עבור אלא יום שלשים כמו שאמרו העיד ר' יהושע על שני אדרים שאין מקדשין אותם אלא ביום עבוריהם כלומר שעושין אותם חסרים ובתלמוד המערב יראה על סעודה זו שבבית הכנסת היתה נעשית והוא שאמרו שם אמר ר' יוחנן לווין לסעודת מצוה ולעבור החדש ברבית ר' יוחנן על לבי כנישתא בצפרא והוא מלקט פירורין ואכיל אמר יהא חלקי ממאן דקדיש ירחא הכא רמשית וא"כ מה שאמרו במגילה שאין אוכלין בהם שמא

דווקא בסעודת הרשות וכן אמרו שם שבתי כנסיות צריכין בדיקה שכן מכניסין בהן חמץ באבריאות ובראשי חדשים ויראה לי שהגירסא הנכונה באבריאות בראשי חדשים כלומר בעבורין שבראשי חדשים או סעודות שבראשי חדשים מלשון הבראה:

**כהן** שתוי יין שנכנס לעבוד ועבד עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים וכבר בארנו שיעור שתייתו וכל דיניה בפרק שני אכל או שתה משאר המשכרים כגון דבילה קעילית ודבש וחלב לוקה ועבודתו כשרה וכל שכרות שהכהן אסור בשבילו ליכנס למקדש חכם אסור בשבילו להורות והוא שאמרו אכל תמרים אל יורה וכן בכל דבר המשבש את הדעת שאין הוראה אלא למי שסברתו זכה ופלפולו מיושר ושהוא קובע עתים לתורתו ומעורר עצמו עליה וכל המתנמנם בבית המדרש ומרפה עצמו בתורה תורתו נעשית לו קרעים קרעים ר"ל שמשכח תלמודו ואינו נזכר אלא בסירוגין:

## דף עא.

**הנותן** מתנה לאשה קנה בעלה ואם נתן לה על מנת שאין לבעלה רשות בהן יש אומרים שלא קנה הבעל אבל גדולי הפוסקים כתבו שקנה הבעל אף בנתן לה על מנת שאין לבעלה רשות בה אבל אם התנה בגוף המתנה שתהא לה לדבר פלוני כגון על מנת שתאכלי ותשתי בהם קנתה אבל אם לא פירט לה אלא שאמר מה שתרצי עשי קנה בעלה וגדולי המחברים פסקו שאף במה שתרצי עשי קנתה והוא תמה שמה שתרצי עשי אינו אלא בעל מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא שכבר ישבנו את הענין והסכמנו לדעתם במסכת קידושין ובמסכת נדרים וכל שכתבנו שקנה הבעל לא כמציאה שכלה לבעלה אלא כנכסי מלוג להיות הפירות שלו שאף ירושה אין לו אלא פירות כל שכן מתנה שהיא כעין מקח וכמו שאמרו במקום אחר אי לאו דהוה ליה הנאה וכו' וכן יראה ממשנת המשליש מעות לבתו האמורה בכתובות ויש מפקפקין לומר שהם לבעלה במתנה גמורה כמציאה ממה שנאמר במסכת קידושין כאחד עם קנין העבד שהוא לרבו לגמרי ואף ממה שכתבו גדולי הרבנים בסוגיא זו ובקידושין לפי תמם יראה שהם סוברים כן ואין הדברים נראין וגדולי המחברים וכן גדולי המפרשים כתבוה כדברינו ויש מסייעין לשיטתנו ממה שאמרו בתלמוד המערב מפני מה אמרו מציאת האשה לבעלה שלא תהא גונבת לבעלה ותאמר מצאתי הגע עצמך שנתן לה אחר במתנה כלומר שנאמנת בכך ומה הועילו קול יוצא למתנה ואין קול יוצא למציאה אלמא שבמתנה הגוף מיהא שלה ואע"פ שאפשר לפרש שנתן לה אחר במתנה למה שהיא אוכלת על הדרך שביארנו מ"מ הדברים אמורים בסתם ומ"מ ממה שכתבנו אתה רואה שמה שאמרו כאן דאקני לה אחר

על מנת שאין לבעלה רשות בה לדעת גדולי הפוסקים אתה צריך לפרשה לענין פסק שפירט בו ואמר אלא מה שאת אוכלת בפיך וכבר כתבנו עיקרי דברים אלו בארוכה בראשון של קידושין:

**המשנה** השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה או אמו רוצה ואביו אינו רוצה אין נעשה בן סורר ומורה שהרי נאמר ותפשו בו אביו ואמו וטעם הדברים שלא מסרה תורה בחינת תכליתו לשקול דעתו של אחד מהם אלא לשניהם שכל ששניהם מסכימים בכך אין עוד ספק בהחלטתו ור' יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה פי' בגמ' שלא אמר ר' יהודה בשאינה ראויה לו מצד איסור שאפילו היתה מחייבי כריתות ומיתות בית דין לא נפקיע ממנו דין סורר ומורה שמ"מ אביו אביו ואמו אמו אלא שהוא רוצה לומר אם אין אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה ואין הלכה כר' יהודה ודין בן סורר ומורה נעשה אף בשאין שוים וכן אף בשאינה ראויה לו ואף בממזר כמו שכתבנו היה אחד מהם גדם או חגר או אלם או סומא או חרש אין הבן נעשה בן סורר ומורה ויראה לי הטעם מפני שהאכזריות מצויה באלו ומ"מ דרך אסמכתא סמכוה מן המקרא ותפשו בו ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרין ואמרו ולא אלמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין:

## דף עא:

**מתרין** בו בפני שלשה כלומר כל שהוא נעשה בן סורר ומורה האיך דנין בו אביו ואמו מתרין בו בפני שלשה ופי' בגמ' מתרין אותו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה ר"ל שכשרואים בו שהוא נשקע בהרגל זה הם מתרים אותו ר"ל מיסרים אותו שאין התראה זו כשאר התראות שצריך בהן שתהא ההתראה סמוכה למעשה אלא שההתראה כמין תוכחת שמיסרים אותו ומודיעים אותו בפני אותם השנים שאם יארע לו עוד כך שיביאוהו לבית דין וכשעבר אח"כ מביאין אותו לפני בית דין של שלשה ואומרין להם בננו זה סורר ומורה שאחר שהתרינו בו בפני שנים גנב משל אב וקנה בשר ויין בשיעור המחייבו ומביאין עידי ההתראה ועדים שראו הגניבה והאכילה ושהתרו בו ומלקין אותו ואם חזר וקלקל מביאין אותו לבית דין של עשרים ושלשה ומביאין עדים שראו הגניבה והאכילה ושהתרו בו וסוקלין אותו ואפילו היו עדים ראשונים הם הם האחרונים וגומרין את דינו וסוקלין אותו ואינו נסקל עד שיהיו שם אותן שלשה הראשונים שלקה בפניהם

ואם מת אחד מהן פטור וכן היא שנויה בתלמוד המערב וקודם שיסקלוהו בודקין אותו שמא הקיף הזקן:

**ויתבאר** במקום אחר שהוא צריך הכרזה והוא ששולחין בכל גבול ישראל אנו בית דין פלוני סקלנו את פלוני מפני שהיה סורר ומורה ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף הזקן פטור ואם משנגמר דינו ברח ולא חזר עד שהקיף הזקן אפילו הזקין הרי זה חייב ונסקל כל זמן שימצא ויתבאר בתלמוד המערב שאם רצו אביו או אמו למחול מחול אפילו עמד בדין ומ"מ דווקא קודם שנגמר דינו אבל משנגמר דינו לא:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא**:

**ובאה** המשנה הרביעית אחריה להודיע שבן סורר ומורה לא מן הדין הוא נהרג עכשיו אלא על שם סופו נהרג שירדה תורה לסוף דעתו שמכלה נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא ומלסטם אמרה תורה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנייה להם שאין מוסיפין לחטוא והנייה לעולם ששקטה הארץ מחמסם וההפך בצדיקים שמיתתן רעה להם שהיו מוסיפין בשלימות ובזכויות ורעה לעולם שהיו משיבים אותם מדרך רע יין ושינה לרשעים הנאה להם שכל זמן שמשתכרים או ישינים אין מוסיפין בפשעם וכן הנאה לעולם שהם עומדים שקטים כל זמן שהם נחים מרתיחתם וההפך בצדיקים על הדרך שפירשנו שקט לרשעים רע להם ורע לעולם שמתוך שהם שקטים משתדלים וגורמים רעה לאחרים והם גודשים מדתם אבל לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם פזור לרשעים שאין יכולים להתיעץ זה עם זה הנאה להם ולעולם וההפך בצדיקים כנוס לרשעים רע להם ורעה לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם על הדרך שפירשנו:

**וזהו** ביאור המשנה ולא נתחדש על זו הרביעית בגמרא דבר ומה שנתחדש על השלישית ממה שלא בארנוהו במשנה כך הוא:

**כבר** ידעת בדין עיר הנדחת שמקבצין שללה אל תוך רחובה ושורפין את כולו על הדרך שיתבאר במסכתא זו והקדשות שבתוכה יתבאר במסכתא זו מה יעשה בהם ומ"מ המזוזות והתפילין ושאר כתבי הקדש יגנזו ואין שורפין אותם שהרי נאמר אשריהם תשרפון באש ולא תעשון כן לי"י אלהיכם למדת במה שאמרו בכאן שאף מזוזה אחת מצלת שאין הלכה כן:

**אין** לך במחוייבי מיתה שיהא ממונן אבד אלא עיר הנדחת ויתבאר במקום אחר שאף בן סורר ומורה אע"פ שאביו גורם לו מיתתו הוא יורשו:

**אין** הבית טמא בנגעי בתים עד שיראו שם כשני גריסין באורך זה בצד זה ברוחב גריס על שתי אבנים ומ"מ כל שיש שם שני גריסין ארך ברחב גריס מטמא אף בכותל אחת ואין אנו צריכים לשני כותלים עד שיהו שני הגריסין בקרן זוית אחת מכאן ואחת מכאן: **בן** נח שבירך את השם ונתגייר הואיל ונשתנה דינו שמתחלה נידון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ואלו עשה כן עכשיו צריך לכל וכן שנשתנית מיתתו בברכת השם מסייף לסקילה פוטרין אותו מכל וכל ומ"מ אם כבר נגמר דינו יראה שהורגין אותו שכל שנגמר דינו הרי הוא כהרוג לגמרי ומאחר שאף בברכת השם פטור אין צריך לומר שאם הכה את חבירו ר"ל הרג או בא על אשת חבירו ונתגייר שהוא פטור הא כל שנתחייב באלו על ידי ישראל כגון שהכה את ישראל ר"ל שהרגו או בא על אשת ישראל ונתגייר חייב ודנין אותו במיתות שלנו ברציחה בסייף ובאשת איש בחנק שאם היה הוא בדיניהם חייב בחמורה הימנה ר"ל סייף ובנערה המאורסה שלנו אף בגיותו דנין אותו בסקילה כמו שבארנו בפרק שביעי ושמא תאמר הואיל ואתה מחייב בהרג ישראל ונתגייר למה אתה פוטרו בברך את השם ונתגייר מפני שמיתתו עכשיו בסקילה ובשעת מעשה לא היה דינו אלא בסייף ומאחר שאי אתה יכול לדונו במיתה שלנו אתה פוטרו:
**נערה** המאורסה שזינתה ולא באו עדים עד לאחר שבגרה או נשאת או נבעלה הרי זו בסקילה מ"מ ומקום סקילה זו בבית הסקילה כמו שיתבאר במקומו:

## דף עב.

**המשנה** החמישית והכוונה לבאר בה ענין החלק הרביעי והוא שאמר הבא במחתרת ידון על שם סופו כלומר זה שהתירה תורה בנמצא במחתרת להרגו אע"פ שהיה לנו לומר אם ממון הוא מתחייב גופו מי מתחייב על שם סופו הוא והוא שחזקתו שהוא בא על מנת שאם יעמוד בעל הבית ויתריס כנגדו שיהרגנו ומעתה הרי הוא כבא להרגו והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו והיכן אמרה פירשוה במדרש תנחומא מצרור את המדינים כי צוררים הם לכם ולשון צוררים ר"ל מתמידים להצר לכם ומעתה הצרו להם אחר שדעתם להצר לכם ולא סוף דבר שהרשות ביד בעל הבית להרגו אלא אף לכל המוצאו שהרי כרודף הוא חשוב ומעתה כל שנתברר הדבר לבעל הבית ולכל אדם שגנב זה אינו בא על עסקי נפשות ושאפילו יעמוד בעל הבית כנגדו להציל ממונו אין גנב זה בא להרגו כגון אב הבא במחתרת בבית בנו שהדבר ידוע שרחמי האב על הבן אין לבעל הבית ולא לאחרים להרגו ואם הרגו חייב עליו הרי למדנו שיש נמצא במחתרת שאם הרגוהו חייב עליו כגון אב בביתו של בן ויש שאין לו דמים כגון נמצא בבית של

נכרי או אף הבן בביתו של אב מעתה כל שבא במחתרת בבית חברו ושבר בכניסתו את הכלים אם יש לו דמים חייב בתשלומין אחר שאינו נהרג ואפילו שלא בכונה שהרי אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד ואם הוא מאותם שאין להם דמים פטור שהרי חיוב מיתה ותשלומין הוא ואפילו ניצל פטור שמ"מ דין מיתה ודין תשלומין באין כאחד:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**זה** שביארנו בשבר כלים שהוא פטור כבר ביארנוה כששברם בביאתו ר"ל בעוד שהוא לשם שהיה עליו דין מיתה והרי מיתתו ותשלומין באין כאחד אבל אם נטלם ויצא חייב להחזירם ואין אומרים שקנאם בדמו ובנפשו ולא עוד אלא אפילו שיברם אח"כ חייב לשלם הואיל ובשעת שבירה שהיא שעת חיוב התשלומין כבר ניצול מן המיתה מעתה כל שהם בעין ברשות בעלים הם ואעפ"כ כל שנאנסו ברשותו הם להתחייב כדין שואל וחכמי הראשונים שבגירונדה פסקו בחבוריהם שאם נשברו אח"כ פטור וקשה להם מה שאמרו בשביעי של קמא האי מאן דגזל חביתא לחבריה מעיקרא שויא זוזא ולבסוף שויא ארבעה זוזי תברה משלם ארבעה כיון דאלו איתא הדרא בעינה ההוא שעתה גזלה ותירצו דשאני דין רודף מדין גזלן שהרודף קנאם בדמו מעכשיו לכשישברו ואע"פ שאם לא נשברו חוזרין חומרא בעלמא הוא מפני שאין זה תשלומין אלא חזרת ממון לבעלים ושמא תאמר לדעת זה הגונב כיס בשבת יפטר משום מחתרת אפשר שהיא עסוקה בשלא נכנס במחתרת שצריך התראה כמו שיתבאר ויש פוסקין לפטור אף בנטל ושהם בעין מדקאמר והאלהים אמר רב וממה שאמרו ברבא דאיגנבו ליה תורי אהדרינהו ליה ולא קבלינהו ואין זה כלום שזה שאמרו והאלהים אמר רב כבר נדחה בסוגיא כדאמרינן ולא היא וכו' ומעשה של רבא מדת חסידות היתה ולכבודו של רב וכמו שאמרו הואיל ונפק מפומיה דרב ועיקר הדברים כדעת ראשון:

**הגונב** כיס בשבת והגביהו ברשות בעלים ואח"כ הוציאו לרשות הרבים והלך לו עמו חייב בתשלומי כפל שהרי נתחייב בגנבה משעה שהגביהו שהגבהה קונה בכל מקום ולחיוב נפשו לא בא עד שיצא והוציאו אבל אם לא הגביהו אלא שהיה מגרר ויוצא שנמצא שלא קנאו עד שהוציאו והגביהו בשעת הוצאה או שצרף ידו למטה משלשה וקבלו שאלמלא כן הרי משיכה אינה קונה ברשות הרבים שנמצא חיוב שבת וגניבה באין כאחד פטור מתשלומי כפל ואם נאבד הכיס פטור אף מתשלומיו:

## דף עב:

**כל** שנמצא במחתרת ונתברר הדבר לבעל הבית או לאחר שהוא אוהב גמור של זה ושיש לו ברית כרותה והרגו יש לו דמים אפילו נכרי וכל שנתברר לו שאין שלום עמו אין לו דמים אפילו אב על הבן אבל בסתם והוא שלא נתברר לו בענינו כלום אין לך מי שיש לו דמים אלא אב על הבן שסתמו כברור אף בשעת מחתרת:

**רשות** זו שנתנה תורה להרוג זה שבא במחתרת לא סוף דבר בגנב ידוע או בחשוד אלא אפילו היה מפורסם בחסידות שמ"מ מתוך מחתרתו הערה את מקורו ונתגלית דעתו:

**כל** שאמרנו עליו שאין לו דמים ניתנה רשות להרגו בין בחול בין בשבת אע"פ שהריגת בית דין אינה דוחה שבת בזו התירו שכמת הוא ואין לו דמים כלל ואין צריך לומר אם נפלה חתירתו עליו שאין מפקחין עליו את הגל בשבת וכל שאמרנו עליו שיש לו דמים כל שהרגו חייב כמו שביארנו ואם נפלה מחתרתו עליו מפקחין עליו את הגל יראה לי שזה שאמרנו עליו שאין מפקחין עליו את הגל פירושו בספק חי ספק מת אבל אם הוא ודאי חי אומר אני שמפקחין שהרי עכשיו אינו רודף שהרי זה כרודף אחר חבירו והצילוהו באחד מאיבריו שאין לו עוד להרגו וזה כהריגה בידים הוא או שמא כיון שיש לומר עליו שהוא משתדל בעצמו בפקוחו ולבו על גנבתו אין מפקחין:

**כבר** ביארנו שלא סוף דבר שניתנה רשות לבעל הבית להרגו אלא אף לכל אדם מפני שהוא חשוב כרודף אחר חבירו להרגו מכיון שאנו דנין אותו כרודף אחר חבירו להרגו ראוי להורג שיהא משתדל להרגו בסייף ומ"מ אם אינו רשאי להרגו בסייף או שאין חרב בידו ימיתהו בכל שהוא יכול להמיתו סקל יסקל או ירה יירה כדרך שבארנו ברוצח ובגואל הדם בפרק ששי:

**כשם** שביארנו בבא במחתרת שמותר להרגו אף בשבת כך הרודף אחר חברו להרגו יראה שנתן להצילו בנפשו אף בשבת:

**בא** במחתרת גדולי המחברים כתבו שאין בו חלוק בין יום ללילה וכן הדברים נראין שהרי מה שכתוב אם זרחה השמש עליו דמים לו כבר הוציאוהו מפשוטו ודרשוהו בשנתברר לו שיש שלום עמו כמו שבארנו ואם תמצא לומר שביום סתמו אינו בא להרוג לא הוצרכו להוציאו מפשוטו ומ"מ גדולי המפרשים כתבו בהגהותיהם שלא הוציאוהו מפשוטו אלא לחדש בה דבר להציל כל מי שנתברר שלא בא על עסקי נפשות וביום ודאי אינו רשאי להרגו שאין גנב ביום אלא דרך השמטה ואפילו נמצא במחתרת כגון שהיה חותר בינו לבינו או בחדר מוצנע ולא עוד אלא שיראה שלא הוצרכו להוציא המקרא מפשוטו אלא שאין הדבר באפשר שיהא צריך מקרא להפקיעו מדין מחתרת ביום:

**בא** במחתרת שהזכרנו לא סוף דבר שהוא חותר ובא אלא כל שנמצא בתוך רשותו של חבירו ביתו או חצירו גנו או קרפיפו אפילו נכנס דרך הפתח לא נאמר מחתרת אלא שדבר בהווה שדרך רוב גנבים לבא במחתרת בלילה אבל גנתו או שדהו או כרמו או דיר וסהר שלו אפילו היה חותר שם יש לו דמים סתם מקומות הללו שאין בעלים מצויים בהם ולא בא על עסקי נפשות מ"מ חלוק יש בין נכנס במחתרת לנכנס דרך הפתח שהבא במחתרת אינו צריך התראה מחתרתו זו היא התראתו ומתיר עצמו למיתה הוא ועוד שהרי הוא כרודף אבל כל שנכנס דרך הפתח אע"פ שהוא עומד במסתרים וכדרך גנב צריך התראה בעדים שיצא משם ואם לאו שיהרגוהו ומ"מ אינו צריך שיקבלנה ויתיר עצמו למיתה כלומר יודע אני ועל מנת כן אני עושה שלא נאמר כן אלא במיתת בית דין וגדולי הרבנים חולקין בו ואין דבריהם נראין:

**בא** במחתרת זה שהזכרנו אין בו חלוק בין גדול לקטן בין איש לאשה אלא כל הנמצא ברשות חבירו בחזקת גנב יש רשות ביד כל אדם להרגו מפני שהוא רודף וכל שהוא רודף הותרה הריגתו אפילו בקטן בין שהיה רודף אחר קטן בין שהיה רודף אחר גדול ואינו צריך התראה כמו שביארנו:

**יצא** לו הגנב מן הבית והולך לו הן בגנבה הן שלא בגנבה אינו נקרא עוד רודף ואם הרגו אח"כ יש לו דמים הקיפוהו בני אדם אינו נהרג אע"פ שהוא עדיין במחתרת שהרי יש לו מצילים אם הוא קם עליו והוא שאמרו במכילתא אם יש לו מושיעים אינו נתן ליהרג אפילו לא היו בכדי להתירא זה מהם מכיון שהם ראויים שיעידו עליו אם יהרוג והוא שרואה בעדיו נמנע הוא ואינו הורג ויש לו דמים וכן יראה מדברי גדולי המחברים וכן יראה מתרגומו של אונקלוס אם עינא דסהדיא וכו':

**זה** שביארנו ברודף שנתן להצילו בנפשו פירושו אפילו בשהיה גדול רודף את הקטן שמציליין אותו בנפשו של רודף אע"פ שהרודף גדול והנרדף קטן ומתרין בו שלא לעשות ושהוא מכלל חברים ובן ברית ולא מעובדי האלילים וכל שאינו נמנע אפילו לא קבל עליו התראה מציליין אותו בנפשו שאין דין התראה לרודף וכל החושב להכות את חבירו מכת מות רודף הוא ואם יכולין להצילו באחד מאיבריו עושין ואם לאו מציליין בנפשו אפילו היה הרודף צדיק גדול והנרדף פחות שבפחותים ואם לא היה יכול להצילו אלא שבא ליד בית דין אינו נהרג אא"כ קבל עליו התראה:

**עוברה** שהיתה מקשה ללידה ונסתכנה מרוב קשויה מותר לחתוך העובר שבמעיה בין בסם בין ביד ולהוציאו חתיכות חתיכות שאין זה נקרא נפש הואיל ולא יצא לאויר העולם

יצא ראשו הרי הוא כילוד ואין נוגעין בו לרעה שאין דוחין נפש מפני נפש ואין דנין אותו ברודף כדי להציל את האם הנרדפת בנפשו שמן השמים רדפוה:

זה שביארנו שכל שאין שם רודף אין דוחין נפש מפני נפש לא סוף דבר באחרים שאין מצילין את זה בנפשו של זה אלא אף בעצמו אסור לו להציל עצמו בנפש חברו ואפילו רבים בנפש יחיד והוא שאמרו בשמיני של תרומות נשים שאמרו להם גוים תנו לנו אחת מכם ונטמאנה ואם לאו נטמא את כלכם יטמאו כולן ואל ימסרו נפש אחת מישראל ושנו עליה בתלמוד המערב סיעת בני אדם מהלכין בדרך ופגעו בהם גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגהו ואם לאו הרי אנו הורגין את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו נפש אחת מישראל למדת שאף בהצלת עצמו ואף יחיד בהצלת רבים אין דוחין נפש מפני נפש ואפי' קטן מפני גדול כמו שביארנו מ"מ אמרו שם שאם ייחדוהו להם כשבע בן בכרי כלומר תנו לנו את פלוני ונהרגהו ואם לאו נהרג את כלכם ימסרוהו להם כל שיש בו הצלת שנים בשביל אחד אלא שאמרו שם אמר ריש לקיש והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שלא נתחייב מיתה ויראה כר' יוחנן שהרי כל שנחלקו שניהם הלכה כמותו וכ"ש בתלמוד שלו ומעתה אם לא נתחייב מיתה כל שאמר תנהו לי ואם לאו הריני הורג אותך יהרג ואל ימסרוהו שאין לו לדחות את זה מפני עצמו אבל אם אמר הריני הורג את כלכם או אתה והוא ימסרהו ואל יהרגו שניהם או כלם ואם נתחייב מיתה אם בדיני ישראל ימסרהו אף להצלת עצמו ויראה לי אף להצלת אחר ואם אינו חייב בדיני ישראל הרי הוא כישראל בעלמא הא כל להצלת רבים אפילו לא נתחייב מיתה או שנתחייב ולא בדיננו הואיל וייחדוהו מותר אלא שמדת חסידות לעכב וליתן מתון בדבר עד דכדוכה של נפש וכל שממהר בכך הפקיע מעליו מדת חסידות והוא שאמרו שם עילא בר קיסר תבעתיה מלכותא ערק ללוד גבי ר' יהושע בן לוי אתון אקפון מדינתא אמרין אין לית אתון יהבין לן אנן מחרבין מדינתא סלק גביה ר' יהושע בן לוי פייסיה ויהביה לון הוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי ליה ולא איתגלי צם כמה צומין אתגלי ליה אמר ליה ולמסור אנא מתגלי אמר ליה ולאו משנה שלימה עשיתי אמר ליה וכי משנת חסידים היא זו ויראה לי שלא אמרה אלא על שמיהר את הדבר ולא המתין עד שיראה אם יחריבו את העיר אם לאו ומ"מ י"מ שלא על מדת חסידות לבד היה מתרעם עליו אלא מן הדין וממה שלא היה חייב מיתה בדיני ישראל ומכאן פסקו כריש לקיש שאמר והוא שמחוייב מיתה כשבע בן בכרי ופירשו בו שיהא מחוייב מיתה בדיני ישראל והדברים ברורים כדעת ראשון ולפי דרכך למדת במה שאמרו מאי חזית דדמא דידך וכו' דוקא כשאמר לו קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך אבל אם אמר לו

קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לדידיה ולדידך מותר לו להרגו ומ"מ יראה שלא הותר אלא למסרו לו שמא יקח ממנו כפר או יתחרט עליו אבל להרגו בידים לא:

**יראה** לי שאם היתה סיעה של נשים והיתה ביניהם זונה ידועה עומדת על מנהגה אפילו לא ייחד אלא שאמרו תנו לנו אחת ונטמאנה ימסרו את הזונה ואל יטמאו ואין צריך לומר בסיעה של בני אדם והיה ביניהם טרפה שימסרוהו ואל יהרגו שהרי ההורגו פטור ממה שראיתי בשמיני של תרומות היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו ואמר לו נכרי תן לי אחת ואטמאנה ר"ל לאכלה ואם לאו הרי אני מטמא את כלן ר' אלייעזר אומר יטמא את כלן ושנו עליה בירושלמי לא מסתברא כן אם היתה שם כבר טמאה ויראה לי שאף בזונה כן אלא שיש לפקפק שמא הרהרה תשובה בלבה ומ"מ לענין תרומה מיהא הלכה כר' יהושע שאמר לשם יניח אחת מהם על הסלע:

**ובתלמוד** המערב של עבודה זרה ראיתי ששאלו בפרק שני מהו לדחות נפש קטן מפני גדול וכשהשיבו להם מיצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש הם תירצו שניא היא שאין אנו יודעין מי הורג את מי ולא נתבררה שם ונראה שאף שאלתם במי שאמרו לו הרוג קטן זה ואם לאו נהרוג אותך אם מותר להציל עצמו בנפשו ומ"מ מסוגיא שבכאן יראה שהקטן דינו כגדול לענינים אלו שאם לא כן תהא האשה עצמה הורגתו אף ביצא ראשו אלא שחכמי הדורות שלפנינו כתבוה כן ר"ל שהאשה עצמה יכולה לחתכו שנרדף היא ונרדף מיהא במקום שאין אחרים מחזיקין את הרודפו ברודף הוא עצמו רשאי ומ"מ מסוגית קטן הרודף אנו למדים שדינו כגדול אלא שיש לו ראיה ממנה על הטרפה וחברתה שמצילין עצמן באלו:

## דף עג.

**המשנה** הששית והכוונה בה לבאר החלק החמישי ונתגלגל בו על ידי בא במחתרת שניתן רשות לכל אדם להרגו ואמר על זה אלו שמצילין אותם בנפשם הרודף אחר חברו להרגו וכבר ביארנו שמזהירין אותו שלא לעשות ואם לא נמנע אלא שהוא רודף עדיין אע"פ שלא קבל עליו התראה הורגין אותו להציל את הנרדף וכן ביארנו שאם יכולים להצילו באחד מאיבריו עושין וכן ביארנו שכן הדין בכל שחושב להכות את חבירו מכה המביאה לידי מיתה כמו שאמרה תורה במחזקת במבושיו של איש וקצותה את כפה אחר הזכור כלומר שאף הרודף אחר הזכור לרבעו והזכור בורח לו וכן הרודף אחר נערה המאורסה מצילין אותה בנפשו שנאמר בנערה המאורסה ואין מושיע לה הא יש לה מושיע אתה מושיעה בכל שאפשר להושיעה ואפילו בנפשו של רודף והוא הדין לשאר

העריות שבאיש ואשה בין כריתות בין מיתות בית דין אבל הרודף אחר הבהמה לרבעה או שראוהו רדוף לעשות מלאכה בשבת או לעבוד ע"ז אע"פ ששבת וע"ז יסודי התורה הם אין ממיתין אותו אלא יתרוהו ויניחוהו לעשות ויביאוהו לבית דין וידינוהו:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**בתלמוד** המערב שאלו ברודף שחזר ונעשה נרדף לנרדף שלו אם מצילין אותו בנפשו של רודף ולא נתבררה שם ונראין הדברים שמצילין אותו שהרי אף כשהוא רודף אם היה יכול להצילו באחד מאיבריו ולא עשה חייב מיתה בידי שמים כמו שיתבאר כל שכן שרואה הרודף הופך הנרדף שאע"פ שהיה רודף מתחלתו כיון שעכשו הוא נרדף מצילין אותו בנפשו של רודף חכמי הדורות מסכימים שהרודף נהרג אף בחוצה לארץ ואין צריך לומר שלא בבית דין שהרי לכל אדם אתה מוסר את דינו וראיה לדבר ממה שאמרו באחרון של ברכות במעשה של ר' שילא האי רודף הוא:

**מי** שראה חברו טובע בנהר או חיה גוררתו או ליסטים באים עליו חייב להשתדל בהצלתו ולא סוף דבר בעצמו אם הוא יכול בלא סכנה שהרי על אבדת ממונו חייב על אבדת גופו כל שכן אלא אף על ידי אחרים והוא שישכור שכירים ופועלים ובקיאים באותן הדברים להצילו וחברו פורע לו מן הדין אם אין לו במה לפרוע אין לזה לימנע בכך שאע"פ שאסור להציל עצמו בממון חברו דוקא שלא מדעת הבעלים אבל בעלים עצמן חייבין להציל חבריהם וכל שלא עשה כן עובר משום לא תעמוד על דם רעך וכן הענין בכל כיוצא באלו כגון שנודע לו שגוים או מוסרים מחשבים עליו רעה ואינו מודיעו ובספרא אמרוה בפרשת קדושים אף ביודע עדות לחברו ואינו מעידו וכל כיוצא בזה:

**רוצח** שאמרו בכאן יהרג ואל יעבור וכן בנערה המאורסה יש לפקפק בהן בקצת דברים ויתבאר ענינם למטה בע"ה:

**כבר** ביארנו במשנה שכל העריות ניתן להצילו בנפשו בין חייבי כריתות בין חייבי מיתות בית דין אבל חייבי לאוין אין מצילין אותן בנפשן וכן אם כבר התחיל בכדי חיוב כגון הערוה אע"פ שלא גמר לא ניתנה עוד להצילה בנפשו אבל כל שלא התחיל בעבירה אפילו היו הזכור והנערה צווחים ואומרים הניחו לו שמא יהרגנו אין שומעין להן אלא משתדלין להצילן על כל פנים וכל המתרשל בזה כתבו גדולי המחברים שעבר על עשה של וקצותה את כפה ועל שני לאוין לא תחוס עינך ולא תעמוד על דם רעך אלא שאין לוקין עליהם ומ"מ כל ששניהם מתרצים בעבירה אין רשות ביד שום אדם להצילה כלל אלא יתרו בהם ויביאום לבית דין שלא ניתן בערוה להציל בנפשו אלא על שמקפיד בפגמו:

## דף עג:

**האונס** או המפתה נערה בתולה משלם קנס האמור בהם בתורה ואם בא על אחת מן העריות שהם אצלו במיתת בית דין אינו משלם שהרי מיתה ותשלומין באין כאחד ושמא תאמר הרי משעת הראה נתחייב מיתה וקנס אינו עד שיגמור שזהו הוצאת בתוליה אין זה כלום שהרי מ"מ מיתה קדמה וכל שהמיתה קודמת נראה שאין תשלומין חלין עליו באותו מעשה בעצמו ועוד שחיוב מיתה בכל שעת הביאה הוא ונמצא שבגמר ביאה מיתה ותשלומין באין כאחד חייבי לאוין וחייבי כריתות אם התרו בו לוקה ואינו משלם קנס ושמא תאמר תינח במפתה אבל באנוסה הואיל וכתבת שניתן להצילה בנפשה בחייבי כריתות מיהו למה משלם קנס הרי חיוב מיתה ותשלומין באין כאחד ואע"פ שלא היתה שם מיתה הרי מ"מ אין הדבר תלוי אלא בדין מיתה והרי יש כאן דין מיתה שהיה כל אדם יכול להמיתו אין זה כלום שמשהערה פקע חיוב מיתה שהרי הואיל והערה לא ניתן עוד להצילה בנפשו ותשלומין אחר הערה הם באים:

**ויראה** שלא נאמרה שיטה זו אלא לדעת האומר הערה נשיקה וגמר ביאה הכנסת עטרה ומ"מ אפשר לפרשה אף למה שכתבנו שהערה הכנסת עטרה וגמר ביאה הכנסת האבר שאין הוצאת בתולים אלא בהכנסת האבר ומ"מ אף אם תמצא לומר שהכנסת עטרה היא שעת הקנס ונמצאת מיתה ותשלומין באין כאחד תירצוה בפנים אחרים כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה עוד כדרכה ופירושה על דרך זה בעצמו שמכיון שהערה בה אף שלא כדרכה יצא לו מדין מיתה של מציל וקנס אין כאן עד שיבא עליה כדרכה:

**ולמדת** שהבא על הנערה שלא כדרכה אינו משלם קנס וכך כתבוה גדולי המחברים ויראה שמזו יצאה להם ויש מקשים לדבריהם ממה שאמרו בראשון של קדושין ט' ב' באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כלן בסקילה ר' אומר הראשון בסקילה וכלן בחנק ומודה ר' לענין קנס דכולהו משלמי וודאי ביאת הראשונים בשלא כדרכה הוא ומ"מ הם נראה שפירשוה כדרכה ולשונם בזה באו עליה עשרה והיא בתולה ברשות אביה בזה אחר זה הראשון בסקילה וכלן בחנק במה דברים אמורים שבאו עליה כדרכה אבל אם באו עליה שלא כדרכה כלן בסקילה ומאחר שבכדרכה קורא לה בתולה יראה שביאת הראשונים נאמרה לענין הערה ואיני מבין שהרי הם פירשו הערה הכנסת עטרה ובסוגיא זו דנין הכנסת עטרה כבעילה גמורה ומ"מ בתלמוד המערב שבכתובות בפרק שלישי מצאתיה כן בהדיא הערו בה עשרה בני אדם ואחד גמר את הביאה כלן בסקילה גמרו כלן את הביאה הראשון בסקילה והשאר בחנק וי"מ לדעתם כולהו משלמי כל הבא בכדרכה אחר כל אלו ואינו נראה דהא כולהו ודאי אאינהו גופיהו קאי וכן קשה

להם מה שאמרו בפרק אלו נערות מ' ב' אלו באו עליה שנים אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה יאמרו בעל פגומה חמשים בעל שלימה חמשים ומדקאמר חמשים אלמא דאפילו קנס איכא ומ"מ מפרשים אותה לדעתם בעל שלימה דעלמא בכדרכה שלא נפגמה כלל חמשים בין הכל ר"ל בין בשת ופגם וקנס בעל פגומה זו בכדרכה הואיל ונפגמה בשלא כדרכה חמשים אלא שהם נראה שפירשוה לענין בשת ופגם כמו שבארנו בשלישי של כתובות ולשונם בזה באו עליה שנים אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה את שבא עליה שלא כדרכה אם הוא ראשון חייב בבשת ופגם ואם הוא אחרון חייב בבשת בלבד שהרי נפגמה וזה שבא עליה כדרכה בין ראשון בין אחרון חייב בקנס ובשאר הדברים אבל אין בשת ופגם של בת שלא נבעלה כלל כבשת ופגם של זו שנבעלה שלא כדרכה:

**ומ"מ** ביבמות פרק הבא נ"ט א' אמרו נבעלה שלא כדרכה פסולה לכהונה והקשו שם ממה שנאמר באונס ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט היכי דמי אילימא בכדרכה מאי איריא משום אלמנה תיפוק ליה דהויא לה בעולה כלומר שהרי אנוסת עצמו ומפותת עצמו אסורה לו אלא בשלא כדרכה ומשום אלמנה אין משום בעולה לא אלמא אף בשלא כדרכה משלם קנס שהרי אלמלא שהיא אלמנה כהן גדול שבא עליה שלא כדרכה נושאה ומכיון שאתה קורא בה ולו תהיה לאשה למדת שהוא משלם שאלו היה פטור מלשלם קנס פטור הי' מלנשאה ויראה לי שבבעולה כדרכה היא שנויה והוא הדין שהיה יכול ליגע בה מטעם בעולה אלא שתפס אחת מהן ושאר הסוגיא שנויה דרך משא ומתן ומ"מ זו עיקר:

**ויש** מעמידין שמועות אלו לומר שאף הבא על הנערה שלא כדרכה משלם קנס ומפרשין בכאן הוא הדין שאפילו חזר ובא עליה שלא כדרכה משלם קנס אלא שסתם ביאה בכדרכה היא ובראשונה הוא שהוצרך להעמידה בשלא כדרכה כדי לחייב הבא עליה אח"כ בקנס שהרי מיתת מציל אין כאן הואיל וכבר נפגמה בשלא כדרכה ויש על השני קנס אחר שעדיין בתולה היא הא מ"מ אף כשחזר הבא עליה שלא כדרכה יש בה קנס אלא שהדברים נראין לדחות שאר הסוגיות בפרושם או לדחותם מכל וכל מפני זו וכדעת גדולי המחברים ולגדולי הרבנים ראיתי בכאן דברים זרים והוא שכתבו שבא עליה הוא או אחר כבר שלא כדרכה שלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו שכבר נפגמה ואיני מבין פה קדוש האיך אמרה וכי אפילו נבעלה כמה כל שהיא ערוה לו לא ניתן להצילה בנפשו ומה שאמרו נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה בנפשו פירושו בשהתחיל והערה כמו שכתבנו למעלה:

## דף עד.

**אע"פ** שהותרה הרצועה להציל את הנרדף בנפשו של רודף כבר ביארנו שכל שהוא יכול להצילו באחד מאבריו עושה וכל שהיה יכול להצילו בכך ולא עשה אלא שהמיתו הרי זה שופך דמים אלא שאין בית דין ממיתין אותו:

**המתכוין** להרוג את זה והרג את זה פטור הכהו בלא כונה ומת פטור נגף את האשה ויצאו ילדיה ומתה האשה פטור מדמי ולדות אע"פ ששוגג הוא באשה שכל שיש בדבר דין מיתה אלו היה מזיד לא חלקת בו בשוגג ופירוש המקרא ואם יש שם דין אסון ודין נתינת נפש תחת נפש יפטר אבל אם נתכון לחבירו ונגף את האשה הואיל ואפילו היה במזיד פטור מן המיתה משלם דמי ולדות על הדרך שביארנו בתשלומיהן בב"ק:

**כל** שכתבנו בכאן ובמקומות אחרים שאין אדם מת ומשלם דוקא בשמיתה ותשלומין אלו באין כאחד על ידי אחד אבל אם מיתה באה בשביל אחד והתשלומין בשביל אחר הרי זה מת ומשלם א"כ למה אמרו רודף שהיה רודף אחר חבירו אם להרוג אם לדבר עבירה ושבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור טעם הדבר מפני שמצד רדיפתו נתחייב בנפשו אף לבעל הכלים ונרדף ששבר את הכלים של רודף פטור שאין ממונו חביב מגופו של אחרים חייב שהמציל עצמו בממון חבירו חייב מושיע שרדף אחר הרודף להציל ושבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין אלא שאם אין אתה אומר כן אין לך אדם שמציל את חבירו מיד הרודף:

## דף עד:

**מי** שאנסוהו גוים או איזה אנס לעבור עבירה עד שגיזם לו שאם לא יעבור עבירה פלונית יהרגנו אין המדה שוה בענין זה בכל העבירות אלא יש מצות שהוא רשאי לעבור עליהן כדי שלא יהרג ועל זה נאמר וחי בהם ולא שימות בהם ויש מהן שיהרג ואל יעבר ועל זה נאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וזהו קדוש השם על דרך האמת שיסבול שיהרגוהו ואל יעבור עבירות אלו ודברים אלו הן באותם שיהרג ואל יעבור הן באותם שיעבור ואל יהרג לא הדבר מוחלט בהם כל כך אלא יש בהם תנאים שעל פיהם מתפרשים ענינים אלו וכיצד הוא הדין כל שבעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אפילו בצנעה ואפילו שלא בשעת השמד כל שהוא מתכוין להעביר יהרג ואל יעבור:

**ע"ז** שנאמר ואהבת את י"י אלהיך וכו' ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך וכן אמרו אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך אלא מפני שיש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ויש לך אחר שגופו חביב עליו מממונו בא ללמדינו שיהא אוהב בחביב:

**שפיכות** דמים סברא היא וכמו שאמרו מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו' כלומר שאין אומרין לדחות המצוה מחשש נפשו אלא בזמן שהעבירה עשויה והנפש ניצלת אבל כל שהעבירה עשויה ואף יש כאן נפש אבודה לא התירו:

**עריות** שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכו' מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ושמא תאמר והאיך אתה מוצא אונס בערוה לבועל והרי אין קשוי אלא מדעת פרשוה ביבמות נ"ג ב' בשנתקשה לאשתו ובשאלתות פירשוה בסכנת חולי כגון שעלה בלבו טינא עליה וחשקו מתלהב עד שהוא בא לידי סכנה ור"ל ימות ואל יעבור ואע"פ שלשון הריגה מונח על הריגה ביד אדם כבר מצינו הרגני נא הרוג ואיני מבין מה היה קשה להם שאף כשאומרין לו לבא על נערה המאורסה או שיהרג אלו הותרה לו הרצועה היה מתיר עצמו ומתקשה לדעתו ובא להשמיענו שאסור לו וביבמות לא אמרוה אלא שהוא מדקדק האיך מטיל עליו לשון אנוס שהרי היו עוסקים שם באדם שאומרים לו הנח עצמך שיתקעוך בערוה אבל ללשון יהרג ואל יעבור אין כאן קושיא:

**ויש** גורסים מפני זה תהרג ואל תעבור אם רצה זה לאנסה ועל הנערה הוא אומר כן ואף זו לענין פסק כך הוא ואם תשיבנו אסתר על כרחה מוליכין אותה ודברינו אינן אלא למי שאומרין לה לכי מעצמך להבעל לפלוני ואם לאו אנו הורגין אותך אבל מי שמוליכין אותו על כרחו אינו ממין זה ולא אמרו עליה בענין זה תהרג וכו' והוא אצלי שאמר קרקע עולם היתה שלא היתה היא עושה כלום ואף שכר הליכה אין בידה שמוליכין היו אותה על כרחה אבל באיש אפילו הוליכוהו על כרחו הואיל ומעשה בידו או האשה בזמן שיאמרו לה לילך היא מעצמה יהרגו ואל יעבורו ואם תשיבני יעל שנשמעה לסיסרא אף ברצונה כמו שאמרו שבע בעילות בעל אותו רשע שנאמר בין רגליה כרע וכו' הצלת רבים שאני וזהו שהקשו עליה ברביעי של נזיר כ"ג ב' הא מתהניא מעבירה ר"ל ברצון ותירץ כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים אלמא שלא היה קשה להם אלא על שנהנית מעבירה ברצון ולא על הליכתה אבל באונס עצמה כל שאומרין לה לילך מעצמה תיהרג וכו' הא כל שמוליכין אותה לא וכן ברוצח בלא שום מעשה אלו היו מעכבין אותו וזורקין עליו תינוק והתינוק מתמעך אין זה חייב להשמיט עצמו הואיל ומגזימים עליו במיתה שלא ישמט משם וכן אם היה ישראל מושלך בבור ואמר לו אנס הזהר שלא תעלהו שאם תעלהו אני אהרוג אותך אינו חייב להעלותו:

**ומגדולי** קדמונינו כתבו במסכת כתובות במה שאמרו שם ולדרוש להו דאונס בישראל משרי שרי שאין אומרים בגלוי עריות יהרג ואל יעבור אלא בבועל שלא יפגום את האשה אבל האשה תעבור ועל זה הקשה והא אסתר פרהסיא הואי ולא אמרו בהא אסתר גלוי

עריות הואי ואין הדברים נראין אלא לא שנא איש ולא שנא אשה יהרגו ולא יעבורו וזו של אסתר כבר תירצנוה או שמא לרוחא דמלתא נאמרה כלומר גלוי עריות הואי ולא עוד אלא שהיה הענין בפרהסיא:

**למדת** שבשלש אלו אפילו בצנעה ואפילו שלא בשעת השמד יהרגו ואל יעבורו ולא סוף דבר בגוף העבירה אלא אף בחלקים דקים ממנה או בדומה לה והוא שאמרו בענין ע"ז שאין מתרפאין בעצי אשרה אפילו במקום סכנה וכן אמרו בגלוי עריות באחד שנתן עיניו באשה והעלה לבו טינא ושאלו לרופאים ואמרו אין לו רפואה עד שתבעל לו ואמרו חכמים ימות ואל תבעל לו ואמרו אח"כ תספר עמו מאחורי הגדר ואמרו ימות ואל תספר לו מאחורי הגדר ואע"פ שפירשו הטעם שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות לא נאמר אותו הטעם אלא למי שאומר פנויה היתה ומ"מ למי שאמר שאשת איש היתה לא הוצרך לכך והוא שאמרו בשלמא למאן דאמר אשת איש שפיר וכו':

**שאר** מצות שבתורה כל שבצנעה ושלא בשעת השמד אפילו מתכוין להעביר יעבור ואל יהרג אבל בפרהסיא אף שלא בשעת השמד או בשעת השמד אף בצנעה יהרג ואל יעבור מפני קדוש השם ודברים אלו כלם בשמתכוין להעביר על הדרך שבארנו אבל אם אינו מתכוין אלא להנאת עצמו אף בע"ז וגלוי עריות ואף בשעת שמד ובפרהסיא יעבור ואל יהרג והוא שאמרו באסתר להנאת עצמו שאני כלומר שאפילו לא היה בה טעם קרקע עולם כגון שהיו אומרים לה שתלך מעצמה ונמצא עונש הליכה מיהא בידה יש כאן צד אחר להתיר והוא מטעם הנאת עצמן אע"פ שהיה גלוי עריות ופרהסיא וכל שכן ביעל שהיה להנאת עצמו ובצנעה ודנה את עצמה כאנוסה להצלת רבים ונמצאו שני תירוצין אלו של קרקע עולם ושל הנאת עצמן שניהם הלכה פסוקה ונמצאו שכל שאנסתהו ערוה לבא עליה מחשש הריגה או אנס הוא ערוה אין לאנוס להתיר עצמו למיתה בכך:

**וכן** בע"ז אמרו בפסחים נ"ג ב' מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו עצמן לכבשן האש אלמא שאע"פ שהיה ע"ז ופרהסיא מותר היה להם הואיל ולא עשאה אלא להנאת עצמו לעבוד מה שעשה להטיל אימתו ולא לעלוי יראתו ולהיות ע"ז וכן אמרו במגלה מפני מה נענשו ישראל שבאותו הדור מפני שהשתחוו לצלם ויש גורסין מפני שהשתחוו להמן ושאלו וכי משא פנים יש בדבר כלומר והאיך נצולו ותירץ הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים כלומר הואיל ולא היה הדבר עשוי אלא להנאת עצמו וכן אמר בכאן קוקי ודימוקני היכי יהבינן להו והם כלים שלנו שמתחממין בהם וביום אידם שואלין אותם להתחמם רוב העם בבתי עבודות זרות שלהם אלא שמאחר שלהתחמם הם רוצים בהם לא ניתנו ליהרג עליהם ולעכבם שלא יטלוהו ומ"מ בשפיכות דמים אף

להנאת עצמו כגון שיש לו עליו דין נקמה אסור מסברא שכתבנו שהרי העבירה עשויה ויש שם נפש אבודה זהו הכלל הברור בדין זה לדעתי:

**ולמדת** שמה שאמרו האי גוי דאמר ליה לישראל קטול אספסתא בשבתא ואי לא קטילנא לך אי אמר שדי לחיותאי מותר ואי אמר ליה ושדי בנהרא אסור פירושו בפרהסיא או בשעת שמד אבל מה שהקשו והא אסתר פרהסיא הואי יש לך לדון בה אם גלוי עריות היה שם וכגון שהיתה אשת איש מה הוצרך לומר פרהסיא הואי ואם לא היה שם דין גלוי עריות וכגון שהיתה פנויה מה עונש היה שם אף בפרהסיא יראה לי שפנויה היתה אלא שכל שבפרהסיא כבר ביארנו אפילו בחלקים ממנה יהרג ואל יעבור ופירשנו בה אפילו למפסק ערקתא דמסאנא כלומר אפילו שינוי חק שלנו לעשות כחוק שלהם שאנו רגילים להדביק המנעל ברגל על ידי רצועות והם על ידי חוטין ושלנו מורה צניעות יותר או שהם נוהגים ברצועות אדומית ואנו בשחורות וכל שכן בגלוי עריות שמישראלית לגוי אפילו לפנויה וכל שכן בנבעלת לגוי דרך אישות שיש כאן מלקות וכן לשטתנו אתה יכול לפרשה שאשת איש היתה וכמו שדרשו לקחה מרדכי לו לבת אל תקרי לבת אלא לבית אלא שכך פירושו גלוי עריות הואי ולא עוד אלא אף בפרהסיא ונמצא משני צדדין אתה בא להחמיר ואעפ"כ תירץ בה להנאת עצמו שאני אלמא שהנאת עצמו הותרה אף בגלוי עריות וא"כ הוא הדין לע"ז:

**ויש** מתרצים בקושיא זו שאע"פ שאשת איש הואי ביאת גוי אין שם מיתת בית דין אשת רעהו בעינן ומפני זה הוצרך להקשות פרהסיא הואי הא מ"מ אף בגלוי עריות היה תירוץ הנאת עצמן עולה על הדרך שכתבנו וזו מ"מ אינה ברורה לנו שכל שהיא אשת ישראל אף בנבעלת לגוי יש אומרים שיש שם מיתת בית דין ומ"מ לדבריהם אם לא שבפרהסיא היה היינו מתירין לעבור וקצת חכמי הצרפתים יצא להם מכאן שביאת הגוי אינה אוסרת אשה לבעלה וכבר השבנו עליהם במסכת כתובות:

**ויש** מחדשים בשטה זו לומר שבע"ז וגלוי עריות אף להנאת עצמו יהרג ואל יעבור ומפרשים בענין אסתר שפנויה היתה ולא הקשו אלא מפרהסיא דוקא וכדין שאר מצות וכן נראה מלשון גדולי המחברים ואף אני חוזרני לומר כן מצד שנערה המאורסה הנזכרת בכתובות אין ספק שלהנאת עצמו הוא כרוב עריות וכן זו שאמרו בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשרה הא עצי אשרה לאו להנאת עצמו הוא דהיינו לרפואה וכן מה שאמרו למעלה ימות ואל תבעל לו הנאת עצמו היתה וכן בעוברה שהריחה בשר קודש אמרו עליה שתוחבין לה בכוש שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וכו' אלמא שכלן אף להנאת עצמו עומדין בפני פקוח נפש ומ"מ אפשר לומר בכל אלו דדוקא

במקום חולי דשמא לא ימות בכך אבל כל שבודאי ימות בכך ר"ל שיהרגוהו כל להנאת עצמו שרי ומה שאמרו בראשון של קידושין מ' ב' ברב כהנא דתבעיתיה ההיא מטרוניתא וסלק לאיגרא ונפל ומית בזה מ"מ מדת חסידות היתה והראייה שהרי אף היא לא גיזמה לו להרוג והיה צריך להכין עצמו בלא גזום הריגה או שמא יצא לה מזה עליו חלול השם ותגרר בו כונת העבירה ועוד אני אומר שלא חלקו בין הנאת עצמן לכונת העבירה אלא בגוי הבא לאנס את ישראל אבל ישראל בחברו או לעצמו אע"פ שטבעו מביאו לכך הכל אצלו כונת העבירה הא בגוי אצל ישראל מיהא כל להנאת עצמו מותר ומעשה של רב כהנא מיהא כדרך שפרשנו והדברים ברורים ומ"מ לדעתם כל שבאונס ערוה אף להנאת עצמן יהרגו ואל יעבורו ואם תשיבני אסתר הם פירשו שבשאר מצות היא כמו שכתבנו ולא בגלוי עריות שפנויה היתה וגוי הבא על בת ישראל בזנות אין בו איסור תורה אלא שבית דינו של שם גזרו עליו כמו שיתבאר בשני על ע"ז וא"ת שאיסור חתון היה שם שהוא מן התורה אין חתון באונס וכן שאין בו אלא איסור לאו ואין גלוי עריות גמור לומר שיהרג ואל יעבור אלא בחייבי מיתות בית דין או כרת ואם תשיבנו מה שהקשו מה ראו חנניה וכו' שהטילו עצמם וכו' אין זו ע"ז גמורה אלא אנדרוטי של מלך להגדיל יראתו ובזו כל שלבו לשמים מותר ומה שכתבנו למעלה בקוקי ודמונקי דלהנאת עצמן מותר בזו אין בה איסור ע"ז אלא משום לפני עור וכל... ולהנאת עצמן מותר וכן כתבו שטה זו גדולי הצרפתים וכן יש חולקים לומר שבשעת השמד אף בכלן ולהנאת עצמן אסור ועיקר הדברים כדעת ראשון או אמצעי אלא שלענין ע"ז יראה לגדולי הדורות כשטה זו:

**שעת** השמד שכתבנו פירושו בשעה שיעמוד מלך אכזרי על ישראל כנבוכדנצר וחביריו ויגזור על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות ופרהסיא שכתבנו פירושה בעשרה בני אדם מישראל ואפילו תשעה ישראל ואחד גוי אינו כלום ולא שצריך בפני עשרה אלא בידיעת עשרה שהרי אסתר לא בפני עשרה היה אלא שכלם היו יודעים בכך או שמא רואים היו בשעה שהיו מולכין אותה:

**כל** שאמרנו עליו יעבור ואל יהרג אם מת ולא עבר מתחייב בנפשו ואין כאן קדוש השם כלל וכל שאמרנו עליו יהרג ואל יעבור ועבר ולא הניח עצמו ליהרג הרי זה מחלל את השם אלא שאין בית דין עונשין אותו לא במיתה כחייבי מיתות ולא במלקות כחייבי כרת אף בע"ז אמרו ונתתי פני באיש ההוא ההוא ולא אנוס ההוא ולא שוגג ההוא ולא מוטעה וכן חייבי כריתות אינן בכרת אלא שהוא בעונש חלול השם ומ"מ אם יכול לברוח ולהשמט מאותה עבירה ולא עשה הרי זה מזיד גמור אלא שאף בזו יש אומרים שאין

בית דין ממיתין אותו ויש חולקין אף בראשונה לומר שממיתין אותו אם התרו בו לומר שהוא חייב מיתה אף באונס ולא יראה כן:
**בני** נח אין מצווין על קדוש השם כלל וכל שנאנסו בשבע מצות שלהם אפילו לעבוד ע"ז פטורים לגמרי ויעבור ואל יהרג:
**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף עה.

**אלו** הן הנשרפין וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על חלק חמישי שבה שהוא אמנם בא לבאר במחויבי מיתות בית דין איזה מהם בסקילה ואיזה מהם בשריפה ואיזה מהם בהרג ואיזה מהם בחנק וכן ביארנו בפרק שביעי שהותחל בו זה החלק בענין הנסקלים והושלם ענינם בין השביעי והשמיני ובא עכשיו זה הפרק בעניני זה החלק גם כן ובפרט בבאור עניני הנשרפים ועניני הנהרגים והאריך בו הרבה בעניני הרציחה על איזה צד חייב ועל איזה צד פטור ונתגלגל בו ברוצח שנתערב עם אחרים כיצד עושין בו וכן נתגלגל על ידי זה במחוייבי מיתות שנתערבו ובמחוייבי שתי מיתות באיזו מהן הוא נדון והשלים הענין במיתה שאינה מסורה לבית דין ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון במנין פרטי הנשרפים השני במנין פרטי הנהרגים ועניני רציחתם על איזה צד חייב בה ועל איזה צד פטור השלישי במחוייב מיתה שנתערב עם אחרים או מחוייבי מיתות שנתערבו או במחוייבי שתי מיתות כיצד דנין בהם הרביעי במי שהורג שלא בעדים והתראה שאין בית דין יכולין להמיתו כיצד עושין בו ונתגלגל על ידי דבר זה בהרבה דברים שלא נמסרה מיתתם לבית דין אלא שהקנאין פוגעין בו זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים שלא מן הכוונה בענין סוגיית התלמוד על הדרך שכבר התבאר:
**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר אלו הן הנשרפין ומנה מהם שנים הבא על אשה ובתה ר"ל שהאחת נשואה לו והוא בא על אחרת ובת כהן שזינתה כשהיא אשת איש ואח"כ ביאר שאשה ובתה האמורה בתורה לשריפה וכדכתיב ואיש כי יקח את אשה ואת אמה באש ישרפו וכו' כוללת לדין שריפה תשעה פרטים שכלן למדים אותן מאשה ובתה אם בגזירות שוות אם שהיא נכללת במלת אשה ובתה והם בתו אפילו מאנוסתו ובת בתו ובת בנו שהיו לו הבת והבן מאנוסתו בת אשתו אע"פ שאינה בתו שלו ובת בנה ובת בתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו ונמצא מנין הנשרפים עשרה אלו התשעה ובת כהן ואלו הששה הבאים מצד זיקת האשה לא

נאמר עליהן שהן בשריפה אלא כשבא על אותה של עבירה בחיי אשתו אבל לאחר מיתת אשתו אין כאן מיתה ומ"מ י"א שהיא בכרת כשאר עריות ואע"פ שבגמ' אמרו לדעת ר' עקיבא בחמותו לאחר מיתה איסורא בעלמא לא נאמר כן להפקעת כרת אלא להפקעת מיתה וכן מצינו שנאמר בקדושין בשמועת בני גד דרך סוגיא סד"א אם לא שכב הנקי ואם שכב לא הנקי ולא חנקי אלא איסורא בעלמא ומ"מ במסכת יבמות פרק האשה רבה כתבו רוב מפרשים בחמות לאחר מיתה שיש בו איסור תורה דוקא בלאו אבל לא בכרת וקידושין תופסין בה אלא שגדולי המפרשים כתבו שם נהי דממעטיה משריפה מאיסורא כלומר מכרת מי מיעטה וכמו שכתבנוה כאן וכן כתבוה גדולי המחברים ולדעת גדולי הדור ראיתי בפרק האשה רבה שהבאים מחמת אישות ענינם אף לאחר מיתת האשה ולא נאמר להפקיע הדין לאחר מיתה אלא בחמותו והוא הדין לאם חמותו ואם חמיו אבל בתה ובת בתה ובת בנה אף לאחר מיתת אשתו בשריפה הן וכבר כתבנו טעם דבריהם במסכת יבמות פרק נושאין אלא שעיקר הדברים כמו שכתבנו וכן כתבוה גדולי המחברים:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף עה:

**אם** אמו לא נאסרה מן התורה אלא שהיא מן השניות כמו שיתבאר ביבמות ותמה על עצמך האיך אפשר שאם אמו אינה מן התורה ואם אמה של אשתו מן התורה ירדה תורה לסוף דעתן של בריות ומה שהוא מצוי לחטוא הפליגה באיסורו יותר ואמו מ"מ מתוך שמצוי בקטנותו להיות עמה בקירוב בשר הוצרכה לכתוב את ענשה שהרי מבן תשע נתחייבה היא בהראתו כמו שהתבאר ובכמה דברים סמכה תורה על דעת מביני סתריה:

## דף עו:

**לעולם** יהא אדם זהיר בזווג בנותיו שיזווגם כראוי להם שמא אם ישיא אותה לזקן המזוהם ולכיוצא בו יגרום לה ליבטל חנו אצלה ותתן עיניה באחרים וכן יזהר להשיאן סמוך לפרקן כדי שלא יבואו לידי זנות אלא שאין ראוי לו להשיא אשה לקטן שביאת הקטן אינה אלא כמו זנות ומ"מ סמוך לפרקו מותר ומעתה כל שנשא אשה מותר להתיחד עמה ואע"פ שביבמות אמרו שלא תקנו נשואין לקטן והיה לנו לומר שבעילתו בעילת זנות עד שיגדיל ויקדש קדושין גמורין לא נאמר כן אלא ליפטר מן החליצה ומן

הייבום וכן מן הגט לדעת קצת אבל מ"מ לענין זה יש לו שם נשואין שאין בעילתו בעילת זנות שאם לא כן האיך היה משבח את המשיאן סמוך לפרקן וזהו שאמרו בפרק הכותב צ' א' שהקטן שהשיאו אביו אשה כתובתה קיימת אלמא רגילין היו לעשות כן ואם אינן כלום האיך הכתובה קיימת והרי מוקדמת היא כך כתבוה חכמי התוספות ומ"מ אין לראיה שלהם הכרח אלא בסמוך לפרקן והם כתבוה בסתם ונראה שכך הוא דעתם אף בקטן הרבה ומ"מ לכשיגדיל מתיחד בפני עדים לשם קידושין ורבותי' ז"ל אסרוה על ידי מעשה שמאחר שאם קדשה אחר מקודשת לשני ואסרוה לקטן כדין אשת איש אף קודם הקידושין הרי היא כפנויה דעלמא ובקטנה הוא שנתקנו נשואין שלא ינהגו בה מנהג הפקר אבל בקטן אין נשואין כלל והם פירשו סמוך לפרקן במקום זה למה שאמרו במקום אחר בן שמונה עשרה לחופה שישיאם קרוב לזמן זה או קודם לו הרבה וכענין מה שאמרו אנא נסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשיטנא גירא בעיניה ואע"פ שבקצת מקומות אתה צריך לפרש כן כגון בענין הסימנין לא כל המקומות שוים בו לפירוש אחד אלא כל אחד לפי ענינו ומה שהביאו ממה שנאמר בכתובות שכתובתה קיימת בדיעבד ושמא השיאו אביו והפרישוהו וגדל אצלה ואחר שגדל ביאתו לקדושין שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא שבביאה ראשונה אחר גדלות צריך עדי ייחוד אם אינו מקדשה בשאר הדרכים וזהו פירוש שעל מנת כן קיימה כלומר שאחר שגדל קיימה על דעת הכתובה שכתב לה כשהוא קטן ואע"פ שבשעת כתיבה אינה כלום שהרי בלא כתובה אינו רשאי לשהות ולבא אליה אא"כ ביאה ראשונה שהוא בא עליה לשם קדושין שלא לעשות בעילתו בעילת זנות וכן ראיה ממה שאמרו במסכת קידושין המקדש בפחות משוה פרוטה אע"פ ששילח סבלונות לאחר מכן אינה מקודשת וכן קטן שקדש אלמא קטן שקדש כקדושין שבפחות משוה פרוטה הם שאינם כלום ולענין כתובה שנכתבה כשהוא קטן יראה לי שלא אמרו קיימת אלא לעיקר כתובה אבל לענין הנדוניא אין הקטן בר הקנאה כלל שהרי תוספות שלו אינו כלום כמו שהתבאר בסוף פרק הכותב:

**כל** המוסר את בתו שלא לשם אישות עובר בלאו שנאמר אל תחלל את בתך להזנותה וכן היא שמסרה עצמה שלא לשם אישות הרי היא בכלל זה אלא שלאו זה אינו מן המנין לדעת גדולי המחברים:

**עובדי** האלילים וכיוצא בהם מבעלי האמונות הקדומות אע"פ שהוזהרנו בגזילתם ובגניבתם ובכל מיני רמאות הבאים מצדנו אין אנו מצווים בחזרת אבדתם כלל במקום שאין שם חלול השם וכבר בארנו דבר זה בב"ק:

**האוהב** את אשתו כגופו ומכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה ומשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וכו':

**האוהב** את שכניו ומקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וי"י יענה ומ"מ בממציא לעני מעות מצד שנותן עיניו בנכסיו הרי זה רשע ערום ומצותו עבירה אצלו ונעשה סניגורו קטיגורו כמו שכתבנוה במסכת חגיגה:

**המשנה** השניה והכוונה בה להתחיל בבאור החלק השני ואמר אלו הן הנהרגין ר"ל בסייף רוצח ואנשי עיר הנדחת ר"ל הנדחים אבל לא המדיחים ואח"כ הוא מתחיל בעניני הרציחה על איזה צד חייב בה ועל איזה צד פטור ממנה ואמר רוצח שהכה את רעהו בין באבן בין בברזל חייב ופירוש הדבר באבן שיש בה כדי להמית וכן בברזל אם הכהו בעשת של ברזל אבל אם הוא חד כגון שפוד או סכין והרגו בחודו אין כאן שעור אלא אפילו במחט חייב כבש עליו לתוך המים או לתוך האש ר"ל שנפל זה למים או לאש והיה רוצה לעלות וכבשו זה לשם בידיו עד שמת או עד שלא נשאר בו כח לעלות חייב אע"פ שלא דחפו הוא ופי' בגמ' שאף במצמצם כן ר"ל שאינו כובשו בידיו אלא שעושה איזה מעשה שמונע עלייתו מצד שהוא מצמצם לו מקום עמידתו שלא יוכל לצאת משם וכל שכן אם דחפו לשם שאינו יכול לעלות וכן אם הניח ידו על פיו וחוטמו עד שהניחו מפרפר וכיוצא בזה אבל אם דחפו והיה יכול לעלות ולא עלה ומת פטור אע"פ שהוא דחפו שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש פטור שאין זה אלא גרמא השיך בו נחש שהוליכו אצלו והגיע שיני הנחש בבשרו ר' יהודה מחייב שלדעתו ארס נחש בין שיניו הוא עומד והרג בידים הוא והנחש פטור וחכמים פוטרים מפני שלדעתם ארס נחש מעצמו הוא מקיא ולא בין שניו הוא ונמצא שאינו הורג בידים בהגעת שיניו בבשרו ולפיכך משיך בסייף [פטור] והנחש בסקילה ואע"פ שבשור האצטדין אמרו שפטור הואיל ואחרים הגיחוהו טעם הדבר מפני שהקרן הוא כארס בין השנים הא אם השיך בו את הכלב חייב והכלב אינו נסקל והלכה כחכמים ואפילו שיסה אע"פ שפטור ממיתת בית דין חייב הוא בידי שמים ויד המלכות רשאה להרגו בדינא דמלכותא או אפילו בית דין דרך הוראת שעה אם ראו העולם צריך לכך ולענין נזיקין בעלים משלמים.

**זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שבארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**זה** שביארנו בברזל שכל שהרגו דרך חודו אין בו שיעור דווקא שתחבו במקום שהנקב כדי להמית כגון בושט או בלב וכיוצא באלו ושמא תאמר ואף בעץ כן וכמו שאמרו

ששפדו בייחור של תאינה ודאי כך הוא אלא שמ"מ צריך שיעור בעביה מה שאין כן בברזל:

**כשם** שביארנו לענין מיתה שהכובש את חברו לתוך המים חייב כך לענין נזיקין אם כבש את בהמתו של חברו במים או שמנע עלייתה ומתה או שהיתה הבהמה בחמה ומנעתה שלא לצאת משם ומתה מתוך החום חייב לשלם וכן כל כיוצא בזה ויש פוסקין שהוא פטור ממה שנחלקו בזו רב אחא ורבינא והלכה כדברי המיקל ואינו כלום שלא נאמר אלא במחלוקת סתם כלומר רב אחא ורבינא חד אמר וכו' ואנו אומרים הלכה כדברי המיקל והוא רב אחא אבל בזו הנזכר בפירוש שרבינא מחייב לא נכלל בכלל זה ולא עוד אלא שזהו דינא דגרמי והלכה רווחה בענין ממון לדון דינא דגרמי ולא הוצרך לבאר דין זה אלא לדעת מי שאינו דן דינא דגרמי ומעתה אף כל אותם שיתבארו בסמוך באדם לפטור בנזיקין חייב מכח דינא דגרמי:

## דף עז.

**כפתו** ומת ברעב או בצמא פטור שהרי בשעת שכפתו אין כאן דבר ההורג והרעב מאליו הוא בא אח"כ ואינו דומה לכובש שההורג מזומן וכן במצמצם אע"פ שאינו נוגע בידיו בגופו מ"מ הוא עושה מעשה המונע מלצאת מן השמש והרי השמש לשם מזומן להרוג ומעתה כפתו בחמה ומת בצנה ומת חייב אבל כפתו במקום שהחמה עתידה לזרוח לשם או שהצינה עתידה לבא שם הואיל והחמה והצינה אינן שם בשעת כפיתה פטור שהרי ההורג מאליו הוא בא אח"כ כפתו לפני ארי כגון שהיה הארי בר תרבות אצל זה הכופת ולא אצל האחר והוא כופתו ומניחו לפניו הואיל ואינו משיכו בהדיא פטור שהרי אין הממית נוגע בו בשעת כפיתה ואחר זמן הוא שבא לפני יתושים אפילו היו עליו בשעת כפיתה פטור שכבר הלכו קודם מיתתו אלו שהיו שם בשעת כפיתה ואחרים הוא שבאו כפה עליו ג'גית ומת מתוך הבלא פטור שהרי בשעה שכפאה לא היתה שם הבלא וכן אם פרע עליו מעזיבה והיה הוא ישן לשם והצנה באה אח"כ והמיתהו פטור שאין הממית לשם בשעת המעשה הכניסו לבית של שיש שאין ההבלא יכולה לצאת ממנו והדליק עליו שם את הנר חייב שהרי הדלקת הנר הוא המעשה הממית וכן הדין אם הכניסו במערה ועישן עליו עד שמת או שסגר מקום שמשם היה הרוח יוצא וכל כיוצא בזה:

## דף עז:

**דחפו** לבור בדרך שאין בדחיפה כדי להמית בחבטתו אלא מצד ההשאר לשם והיה שם סלם בשעת דחיפה שהיה יכול לעלות בו ובא אחר וסלקו פטור בין הדוחף בין המסלק ולא עוד אלא אפילו הדוחף עצמו הוא שסלק אחר דחיפתו פטור שבשעה שדחף הרי היה יכול לעלות וסלוקו שאח"כ אינו אלא גרמא ופטור ממיתת בית דין ואע"פ שבשני של קמא כ"ז ב' בענין הזורק כלים מראש הגג והיו תחתיהן כרים וכסתות וקדם אחר וסילקן כתבנו לדעת רוב פוסקים שהמסלק חייב כבר ביארנו שכל לענין ממון חייב מכח דינא דגרמי וכן אם היה למוכה תריס בידו למגן וזרק לו אחד חץ וקדם אחר וסילק ממנו את התריס קודם שיגיע החץ לשם שניהם פטורין ואפילו הוא בעצמו הוא שסילק את התריס כגון שהיה בסמוך לו חבל ארוך שראשו אחד נקשר בתריס ומשכו תכף שזרק החץ זרק בו חץ ויש ביד המוכה סמנין שהדבר ברור שאינו צריך לדבר אחר אלא שיניח אותן הסמנין על מכתו ויתרפא בלא ספק ובא אחר ופזרן או שבא הוא אח"כ ופזרן פטור ואפילו לא היו בתוך ידו אלא בשוק ר"ל מוכנות לפניו ובמקום שהוא שם או אפילו לא היו שם בשעת ההכאה אלא שנזדמנו לו לשעתה:

**היה** מתכוין להרגו וזרק לו צרור וחטא בזריקתו ונזרקה בכותל וחזרה לאחוריה והרגתו חייב שאף זה כחו הגמור הוא אלו המשחקין בכדור על הכותל בכח כדי שתחזור הרבה לאחוריה אם בשעה שחזרה לאחוריה הכתה בתוך ארבע אמות פטור שאין זה כחו שאפילו נפלה מאליה על הכותל היא חוזרת לאחוריה ארבע אמות אבל אם לאחר ארבע אמות הכתה חייב שזהו כחו הגמור ודוקא בשיש בה כדי להמית וכן הענין בגלות ובצרור מיהא אין לחלוק בין ארבע ליתר מארבע מתוך כבדה אין דרכה לחזור לאחוריה כל כך וכן כיוצא בכל דברים אלו לפי ראות עיני הדיינים:

**קדוש** מי חטאת הוא שאחר שנתמלאו המים לשם מי חטאת בכלי מן המעיינות או מן הנהרות כדי שמתוך חיותן יכנסו לכלי על הדרך שיתבאר במקומו נותן אח"כ אפר על פני המים ומערב הכל ונתינת אפר זה הוא הנקרא קדוש וצריך שינתן שם בכוונה גמורה מידו על המים אבל אם נפל האפר מן הכלי שבו האפר לתוך המים או אפילו נתן הוא האפר על צד הכלי או על ידו ונפל אח"כ האפר מאיליו מצד הכלי או מידו למים שלא מכח התזתו נפסלו הא אם נפלו מכחו אע"פ שנעשה צד הכלי אמצעי כגון שלא היה הכלי של מים מונח תחת צד כלי שבו האפר עד שיהא שותת משם למים אלא שמכח השלכתו את האפר הוא ניתז לאחוריו ונופל מכח זריקתו לתוך המים כשרים:

**כלים** שנטמאו במת צריכין הזאה ואם הזה על שנים כאחד הואיל ונתכוון לכך וכן שבאה ההזאה לשניהם מכחו מכיון שהגיעה ההזאה לגוף הכלים כל שהוא טהרו אבל אם לא נתכוון אלא לאחד או שנתכוין לשניהם והזה על אחד מהם ולא על השני אע"פ שנטפו המים מן הראשון על השני אינו כלום מעתה מחט שהיתה נתונה על החרש והזה עליה ספק על המחט הזה ספק על החרש ונמצה ממנו על המחט הזאתו פסולה ואם מכחו אע"פ שנעשה החרש אמצעי כגון שלא שתת אלא שהותז מן החרש למחט טהור:

**מי** שכפת את חבירו והניחו כפות במקום מרוצת המים והפנה מרוצת המים עליו אם הניחו כל כך סמוך לשפת הים עד שכח ראשון של מים המיתו נהרג עליו ואם הניחו רחוק עד שלא הגיעו המים עליו בכח ראשון אלא שלאחר מכן הגיעו עדיו אין זה אלא גרמא ופטור זרק אבן למעלה כנגד תנועתה הטבעית אם הרגה דרך עלייתה חייב שזהו כחו הגמור ואם דרך ירידתה פטור שהרי כלה כחו והיא יורדת מצד טבעה הלכה לצדדין והרגה חייב שזהו כחו אלא שהוא כח חלוש:

## דף עח.

**הכוהו** עשרה בני אדם בעשר מקלות או שנים או שלשה בין בבת אחת בין בזה אחר זה כלם פטורין ממיתת בית דין וכן אם כבשוהו לתוך המים או דחפוהו לבור או זרקו בו אבנים ומ"מ דוקא אמרו בזה אחר זה פטורין בשיש בכלם ואף בראשון כדי להמית והואיל ולא מת תחת ידם אף הם פטורין וכן שאין באחד מהם כדי להמית אבל אם לא היה במכת הראשונים כדי להמית ויש באחרון כדי להמית לפי מה שהוא עכשיו אחרון חייב:

**מי** שהרג את הטרפה פטור ממיתת בית דין הואיל ונודע שהוא טריפה או שנולד בו דבר המביאו לספק זה אבל כל סתם בני אדם בחזקת שלימים הם הרג את החולה אע"פ שהיה מסוכן ונוטה למות ואפילו גוסס נהרג עליו אבל אם היה גוסס על יד בני אדם כגון שהוכה עד שנטה למות והוא גוסס פטור:

**אדם** טרפה שהרג את השלם אם בפני בית דין הרי זה נהרג משום ובערת הרע וכגון שראו ביום שאין צריכין לעדים ואע"פ שמכיון שראו אין רואין לו עוד זכות הואיל וטרפה הוא אין חוששין כל כך להצלתו ולא עוד אלא שזה צורך שעה על כל פנים שאם לא יהרג אף בפני בית דין ירגיל עצמו בכך ואם בפני עדים לבד פטור שהרי זה עדות שאין אתה יכול להזימה שהרי אם הוזמו יכולין לומר להרוג טריפה באנו וכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות בדיני נפשות שהם בדרישה וחקירה:

**הרובע** את הטרפה חייב ואין אומרין הרי היא כמתה וכן אם שכב עם בהמה טרפה ויתבאר במקום אחר אפילו נשחטו בה שני סימנין ועדיין היא מפרכסת הבא עליהן חייב עד שתמות או שיתיז את הראש וטרפה שרבע בפני בית דין חייב משום ובערת הרע שלא בפני בית דין פטור מתורת עדות שאי אתה יכול להזימה על הדרך שכתבנו בהריגה ושמא תאמר הרי זה עדות שאתה יכול להזימה מצד הנרבע אפשר שנרבע באונס או שהיה הנרבע קטן או גוי או בהמה כך מצאתיה לגדולי הדורות ולמדנו לדבריהם שכל שהעדות הוא מאותן שאתה יכול להזימה מצד אחד אע"פ שאין אתה יכול להזימה מכל צדדיה עדות שאתה יכול להזימה הוא וחייב מאחר שביארנו בעדים שהעידו על הטרפה שהרג שאין הטרפה נהרג על פיהם ושאם הוזמו אין נהרגין אף עדים שהם טרפה שהורגין על פיהם שהעידו על שלם שהרג והוזמו אין נהרגין מפני שאם הוזמו זוממיהם אין נהרגין שלא הזימו אלא טרפה:

**כבר** ידעת בשור שהמית את האדם שהוא נסקל ואם הוא מועד משלחין עוד בעליו את הכפר שור שהוא טרפה שהרג פטור אף מן הסקילה כמיתת בעלים כך מיתת השור וכיון שכל שהבעלים טרפה פטור כך כל ששורו טרפה פטור וכן שור של אדם טריפה שהרג פטור ואין צריך לומר בשור שלם והוא של שלם שהרג את הטרפה שהוא פטור:

**המשנה** השלישית והכונה בה ככוונת משנה שלפניה ואמר המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף מכה שיש בה כדי להמית ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אלא שלא נתרפא אבל הקל עד שאלו מצאוהו מתחלה על מדרגה זו לא היו אומדין אותו למיתה ואח"כ הכביד ומת ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבין שרגלים לדבר שמחמת מכתו מת ואין אומדין אותו אומד שני בשהקל אחר שלא נתרפא והלכה כחכמים ויש פוסקין כר' נחמיה ולא עוד אלא שיש שאין גורסין כאן וחכמים מחייבין וענין שרגלים לדבר הם מפרשים אותו על דברי ר' נחמיה כלומר רגלים לדבר אחר שהוקל שלא מת אלא מחמת חולי אחר וכן כתבוה אחרוני הגאונים שבספרד:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף עח:

**מי** שהכה את חברו בדבר הראוי להמית אם אמדוהו לחיים מחייבין אותו בחמשה דברים על הדרך שביארנו בב"ק ופטור מן המיתה אפילו הכביד ומת ואם אמדוהו למיתה חובשין אותו עד שנראה מה אחריתו של זה אם מת לו הרי זה נהרג ואם נתרפא לגמרי כשאר הבריאים מתירין את החבוש ומחייבין אותו בחמשה דברים ואע"פ שבהולך על

משענתו אמרה תורה ונקה המכה אין סוף הדברים כשהולך ונשען על המטה שאף הנוטה למות יכול לעשות כך אלא משענת כחו והוא שתרגם אונקלוס על בורייה וכל שאמדוהו לחיים ולא הספיק לגבות חמשה דברים עד שמת נותנן ליורשים על הדרך שביארנו במקומו ונזק שלו אומדין משעת הכאה ר"ל כמה היה שוה קודם הכאה וכמה שוה לאחר הכאה אפילו אמדוהו תחלה למיתה ואח"כ אמדוהו לחיים וחייבוהו בחמשה דברים ולא הספיק ליתנם עד שמת שהוא חייב ליתנם ליורשים אומדין אותו משעת הכאה ואין אומרין הואיל ולא אמדנוהו עד עכשיו וקודם שעה זו חשבנוהו כמת לא יהא האומד אלא משעה זו ועדיין הוא חולה וערכו מועיל אלא משעת הכאה על הדרך שבארנו:

**המשנה** הרביעית והכונה בה ככוונת מה שלפניה נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם או שנתכון לאחד מעובדי האלילים והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור ואפילו התרו בו לומר הזהר שאם תטעה ותהרוג את זה אתה חייב ושהוא מקבל ההתראה ואומר על מנת כן אני עושה ולא מטעם התראת ספק כדרך שפירשוה גדולי הרבנים שאלו כן האומר ששמה התראה משנתינו קשה לו אלא לא נגעו בה אלא מטעם שמ"מ לא לבר חיוב נתכוין ולענין פסק אי אתה צריך לאלו שהרי אף המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור נתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו והלכה על לבו והיה בה כדי להמית על לבו ומת פטור שהרי אלו נתקיימה מחשבתו לא מת וכן אם נתכוין להכותו על לבו והיה בה כדי להמית על לבו והלכה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת פטור שהרי בעיקר המעשה לא היה בו כדי להמית אבל אם נתכוין להכות על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה על לבו ומת חייב שהרי בעיקר המחשבה ובעיקר המעשה יש בו להמית וכן הלכה:

**נתכון** להכות את הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן ומת או נתכוין להמית את הקטן והיה בה כדי להמית והלכה לה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול ומת פטור ולענין פסק אי אתה צריך לזו שהרי אף נתכוין להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול ומת פטור שהלכה כר' שמעון שכל המתכון להרג את זה והרג את זה פטור ממיתת בית דין ומן התשלומין הואיל ודין מיתה עליו כמו שיתבאר וכן פטור מן הגלות:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף עט.

**זה** שביארנו שהמתכון להרג את זה והרג את זה פטור לא סוף דבר שהיו שם ראובן ושמעון ואמר לראובן אני מכוין ולא לשמעון אלא אפילו אמר לאיזה מהן שיזדמן אני מכוין או שלא היה שם אלא אחד וסבור שהוא ראובן והוא שמעון מעתה הזורק אבן במעמד אחד שהם שנים או יותר אפילו כלם ישראלים פטור ואין צריך לומר אם היה אחד מעובדי האלילים ביניהם שאפילו היו שם כמה ישראלים מ"מ הרי זה קבוע עמהם וכל קבוע נידון כמחצה על מחצה ומה שהקשו בקבוע א"כ במה אמרו מדאורייתא חד בתרי בטיל כבר בארנוהו במסכת חולין בפרק גיד הנשה:

## דף עט:

**כל** שיש עליו דין מיתה וממון אע"פ שאין ממיתין אותו אם מצד שלא התרו בו אם לסבה אחרת הואיל ומ"מ דין מיתה עליו פטור אף מן התשלומין כגון נתכון להרג את האדם והרג אשה עם ולדותיה שאע"פ שפטור על האשה שהרי לא נתכוין לה אין מחייבין אותו על הולדות הואיל ודין מיתה יש בו שהרי מ"מ נתכון להרג אלא שסיבה פוטרתו שנאמר ואם לא יהיה אסון ענוש יענש ר"ל שלא מתה האשה הא אם היה שם אסון לא יענש אע"פ שהוא פטור מן המיתה ומה שאמר ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש פירושו אם נתכון לה ומתה שלא היה ריבו עם אחרים על הדרך שהתחיל במקרא אלא שהיתה כונתו בה והרגה ונאמר מכה נפש בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה לא חלקת בה בין שוגג בין מזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך עלייה לדרך ירידה שאין שם שום צד לפטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך עלייה לדרך ירידה שלא יהא שום צד לחייבו ממון אלא לפטרו ממון אף במקום שאין שם מיתה הואיל ומ"מ יש שם דין מיתה ונמצא שאין הלכה כחכמים שאמרו המתכוין להרג את זה והרג את זה חייב ומפרשין ואם אסון יהיה באשה אע"פ שלא נתכוין לה ונתת נפש תחת נפש ולא כר' שהיה אומר נתכון להרג את זה והרג את זה פטור אלא שחייב בתשלומין אם יש שם צד ממון כגון זה שנתכון לאחר והרג אשה מעוברת שאע"פ שפטור מן המיתה חייב בדמי וולדות אלא פטור בין מן המיתה בין מן התשלומין על הדרך שביארנו ובמלקות וממון כל שאין שם מלקות כגון שלא התרו בו משלם וכן בחייבי כריתות שלא התרו בהם למלקות כמו שיתבאר במקומו:

**המשנה** החמישית ועניינה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר רוצח שנתערב באחרים ולא הוכר כלן פטורים ופי' בגמ' שאם היו האחרים כשרים לא היה צריך לומר כן ועוד שלא היה ר' יהודה אומר על זו כונסין אותן לכיפה ומה חטאו האחרים אלא פירוש המשנה ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב עם רוצחים אחרים שנגמר דינם ולא הוכר כלן פטורין מן המיתה שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו וכל שאין מכירין אותו אינו נקרא בפניו ועל זה אמר ר' יהודה שכונסין אותן לכיפה והוא מקום מאסר ומאכילין אותם שעורים כמו שיתבאר למטה וכן הלכה אפילו היה בהפך כגון שזה נגמר דינו ואת שנתערב בהם לא נגמר דינם שנמצאו רובם שלא נגמר דינם ויש אומרים שבזו אף הכנסה לכיפה אין כאן הואיל ורובם לא נגמר דינם ולא אמרה ר' יהודה אלא כשהרוב נגמר דינם הא אם נתערב עם כשרים כלם פטורים לדברי הכל ואין כאן הכנסה לכיפה:

**כל** חייבי מיתות חלוקות שנתערבו זה בזה ולא הוכרו נדונין בקלה הנסקלין בנשרפין לדעת ר' שמעון נדונין בסקילה שהשריפה חמורה לדעתו ולדעת חכמים בשריפה שהסקילה חמורה וכן הנהרגים בנחנקים לר' שמעון בהרג ולחכמים בחנק שלדעת ר' שמעון חנק חמור ולדעת חכמים הרג חמור כמו שהתבאר והלכה כחכמים:

**מי** שנתחייב שתי מיתות בית דין הן בשתי עבירות שעשה זו אחר זו והוא שבא על חמותו ואח"כ בא על אשת איש הן בעבירה אחת כגון שבא על חמותו שהיא אשת איש נדון בחמורה ואפילו נגמר דינו לקלה ועבר אח"כ על החמורה נדון בחמורה ר' יוסי אומר נדון בזיקה הראשונה שבאה עליו פי' בגמ' שאם היתה חמותו תחלה כגון שנשא הוא את בתה והיא אלמנה ואח"כ נעשית אשת איש נדון משום חמותו היתה אשת איש תחלה כגון שאף בשעה שנשא הוא את בתה היתה אשת איש נדון משום אשת איש ואין הלכה כר' יוסי אלא כחכמים ועל כל פנים נדון בחמורה אפילו קדם איסור הקל ואפילו נגמר דינו בקלה:

**זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**שור** שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים הכשרים כלם פטורים שאין גומרין דינו של שור אלא בפניו כמיתת הבעלים כך מיתת השור ומתוך כך כלם פטורין ומותרים אבל נגמר דינו ונתערב עם אחרים הכשרים או שלא נגמר דינו ונתערב עם אחרים שנגמר דינם כל שיש שם שור אחד שנגמר דינו כלם אסורים בהנאה ומאחר שנאסרו כלם בהנאה כלם נסקלים שהרי אין בסקילתן הפסד:

**ולענין** ביאור מה שאמרו תחלה בסוגיא זו לרבנן ששור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים שנגמר דינם שכלם פטורים יש בה קושיא ממה שאמרו בזבחים כל הזבחים שנתערבו

בחטאות מתות או בשור הנסקל כלם ימותו ואי אפשר לומר דדוקא בקדשים ומחשש שמא יבא בהם לידי תקלה אבל בחולין לא שהרי בהדיא אמרו שם מאי קמ"ל תנינא כל האסורים לגבי מזבח אוסרין בכל שהן ותירץ מהו דתימא הוה אמינא לגבוה אבל להדיוט לא קמ"ל דאפילו להדיוט ותירצו בה דהתם לא אמר כלם ימותו אלא לענין איסור כלומר שכלם נאסרים אף להדיוט אבל לסקילה לא וא"ת אחר שנאסרו בהנאה מה איכפת לן בסקילתן אפשר כגון שיבאו שוורים מעלמא ויתעברו מהם ויותרו מדין זה וזה גורם ומ"מ חכמי התוספות כתבו בסוגיא זו בשם אחרוני הרבנים מצד קושיא זו שאין שור הנסקל אסור בהנאה אלא לאחר מיתה וכמו שאמרו שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור אבל מחיים מותר בהנאה ולפירוש זה מה שאמרו במסכת ע"ז אלו אסורין ואוסרין בכל שהן ומנו שור הנסקל ביניהם פירושה לאחר מיתה וכן מה שאמרו בקדושין שאין מקדשין בשור הנסקל פירושו בחתיכת שור הנסקל ואל תחוש לדברים אלו כלל שכמה קושיות חזקות עליהן ואחת מהן בסוגיא זו במה שאמר הניחא למאן דאמר זה וזה גורם אסור ואם מחיים מותר מה גורם של איסור יש כאן ולא עוד אלא שהדבר שעליו חדשו סברא זו אינה קושיא כלל לענין פסק שהרי במה שפסקנו מסכים עם סוגיא של זבחים ואינך צריך לחדוש זה כלל:

## דף פ.

**פרה** מעוברת שנגחה או שנרבעה על פי הבעלים או על פי עד אחד אסורה לקרבן ואף הולד אסור ואפילו ילדה קודם גמר דין היא וולדה נגחו היא וולדה נרבעו ואם נתערב הוולד באחרים כלם אסורים נגחה או נרבעה ואח"כ עיברה ולדה כשר פרה מעוברת שנגחה או שנרבעה על פי עדים ונגמר דינה עוברה כמוה ואסור בהנאה היא וולדה במעשה ואם נתערבה באחרים כלם נסקלים כמו שביארנו אבל אם ילדה ונתערב הולד באחרים אין סוקלין אותן אבל כונסין אותן לכיפה עד שימותו ומ"מ אחד מהם שנתערב באחרים כלן מותרין שספק ספיקא הוא נגחה או נרבעה ואח"כ נתעברה אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה ולדה מותר וכן אם אפילו משנגמר דינה עיברה וילדה שהרי יש כאן גורם של היתר והוא הזכר אבל אם עד שלא נגמר דינה עיברה ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור אע"פ שלא היה הולד עמה במעשה מ"מ עובר ירך אמו הוא ונאסר עמה בשעת גמר דין:

**שנים** שיצא חץ מביניהם והרג אפילו הותרו שניהם אין אחד מהם חייב ואפילו היה אחד מהם חסיד שבחסידים וחזקה עליו שלא יצא דבר מקולקל מתחת ידו אין מחייבין את האחר בחזקה זו:

## דף פ:

**כבר** ביארנו בהתראה שאין צריך שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג אלא שיודיעוהו בכלל שיש בעבירה זו מיתת בית דין ומעתה חייבי מיתות שנתערבו ראוי לומר נדון בקלה אע"פ שלא הותרה במיתה זו שהרי במיתה סתם הותרה ומ"מ מי שהותרה בפרט למיתה חמורה ואינו באותה מיתה כגון שרצה להרוג והתרוהו בסקילה יראה שהוא חייב הואיל ובחמורה הותרה שהמותרה לחמורה מותרה הוא לקלה הא אם הותרה בקלה יראה שהוא פטור:

## דף פא.

**מי** שראה את אביו עובר על דברי תורה בשוגג לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה וכיוצא בזה שיביישנו מתוך דבריו אלא עושה עצמו כשכוח על הדבר ואומר לו אבא זה שאתה עושה היתה כונת התורה בזה ומהו מקרא זה שאני רואה בתורה וכיוצא בדברים אלו עד שיראה עצמו כמסופק וכשואל ומתוך כך יהא נזכר וחוזר בו ועיקרי דברים אלו יתבארו במסכת קדושין בע"ה:

**כבר** ביארנו שמי שנתחייב שתי מיתות נדון בחמורה ואפילו נגמר דינו בקלה שמא תאמר ומאחר שנגמר דינו האיך מקבלין עוד עליו עדות והרי עדות שאי אתה יכול להזימה הוא שהרי יכולין לומר הואיל וכבר נגמר דינו לא באנו להרג אלא מי שכבר נהרג יראה מכאן שאין יכולין לומר כן הואיל ואף לאחר גמר דין מחזירין לזכות ואין זה כגוסס בידי שמים וי"מ אותה בשעשה את החמורה בפני בית דין שאף הטרפה חייב כמו שביארנו למעלה ואין צרך בכך:

**אסור** לאדם ליל דרך עזות מצח בקומה זקופה ובקלות ראש וכן אסור לאדם לירד בתוך אומנותו של חבירו ואין צריך לומר שאסור ליהנות מכיס של צדקה ר"ל מי שאינו צריך לה וי"מ אותה בגבאי של צדקה שאסרו לו ליהנות ממנה אפילו דרך הלואה דרך הערה דרשו אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבות ר"ל שלא הוצרך לכך ועיניו לא נשא אל גלולי ישראל שלא הלך בקומה זקופה עד שיוכל לראותם ואת אשת רעהו

לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מקופה של צדקה אם אכל אדם ובשאינו צריך לה ואם בגבאי ואפילו דרך הלואה ואפילו שהיו המעות שלו הואיל וריחקם ממנו מדמיון הנדה וכתיב צדיק הוא חיה יחיה:

**כבר** ביארנו שכל שעובר עבירה שחייב עליה מצד שמות כפולים חייב על כל שם ושם ובלבד שיהו האיסורים באין כאחד או באיסור מוסיף או באיסור כולל ודבר זה במלקיות או בחטאות ואין לה מקום בחייבי מיתות בזדונן שאי אפשר להרגו ולחזור ולהרגו אלא בחייבי מלקיות או בחייבי כריתות לענין מלקות בזדונן ולענין קרבן בשגגתן ולחייבי מיתות שבעריות בשגגתן ולחטאת שכלן בכלל כרת הם מעתה הבא על אחותו והיא אשת איש חייב שני חטאות שהרי זיקת אשת איש ניתוסף בה איסור לשאר בני אדם:

## דף פא:

**המשנה** הששית והיא באה על ידי גלגול מה שהזכיר משתי מיתות מי שלקה ושנה פי' בגמ' שלקה באיסור כרת ולקה פעם שניה על אותו כרת בעצמו כגון שאכל חלב ולקה וחזר ואכל חלב ולקה ואמר שאם אכל חלב פעם שלישית אפילו התרו בו למלקות אין מלקין אותו אלא כונסין אותו לכיפה כבר הוחזק בשני מלקיות על אותה עבירה עד שכשיחזור עליה פעם שלישית כונסין אותו לכיפה אבל בעבירה שניה אין כונסים אותו לכיפה שאין העבירות מחזיקות אלא המלקיות ובתרי זימני הויא חזקה וכיפה זו פי' בגמ' מקום צר שאין בו אלא מלא קומתו והוא צריך לעמוד שם מעומד ומאכילין אותו שעורים וכו' וכן פי' בגמ' שתחלה נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שתבקע כריסו וממה שפירשנו למדת שבשאר הלאוין שאין בהם אלא מלקות גרידא מלקין וחוזרין ומלקין אפילו מאה פעמים ואין דנין בהם בהכנסת כיפה:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:**

**כשם** שבארנו בלאוין שאין בהם אלא מלקות שמלקין וחוזרין ומלקין ואין דנין בהן בהכנסת כיפה כך הדין בחייבי כריתות שהתרו בהם למלקות אם לא שנה ושלש בדבר אחד אלא שהרבה בכריתות חלוקים והתרוהו בכלם למלקות שמלקין אותו בכל פעם ופעם ואין דנין אותו בהכנסת כיפה אפילו בכמה פעמים שכל עבירה ועבירה אינן נגררות זו אחר זו אלא כך היא כונתו לטעום טעם איסורין ואין מחזיקין אותו מזו לזו:

**מי** שעבר על כרת או מיתת בית דין והתרו בו ושתק או הרכין בראשו שאין הורגין אותו הואיל ולא קבל התראתו כמו שהתבאר וכן אין מלקין אותו שהמלקות גם כן צריך

התראה ופטרנוהו וחזר על דרך זה פעם שניה ופטרנוהו אם חזר על דרך זה פעם שלישית מכניסין אותו לכיפה צל הדרך שהתבאר ובראשונות מיהא מכין אותו מכת מרדות אפילו באיסורי סופרים ולמדת שהכיפה אין מכניסין בה לדברים אלו אא"כ הותרה אף בפעם שלישית ומ"מ כל שהותרה אע"פ שלא קבלה מכניסין אותו וכן אין צריך שיתרוהו בהכנסת כיפה שאין כיפה צריכה התראה:

**יתבאר** במקומו שהאשה שנשאת לאחד ומת וחזרה ונשאת לשני ומת הוחזקה קטלנית ואסורה לינשא לשלישי שבענין זה שני פעמים חזקה ויש דברים אחרים שאין להם חזקה אלא בשלשה כמו שיתבאר במקומו:

**המשנה** השביעית והכונה להתחיל בה בבאור החלק הרביעי ההורג נפשות שלא בעדים פי' בגמ' שלא בעדות המספקת אלא בעדות מיוחדת והוא שראוהו שני העדים אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זה את זה שאין עדותן עדות לנפשות מכניסין אותו לכיפה ומאכילים אותו לחם צר ומים לחץ פי' בגמ' עד שיוקטן מעיינו ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שתבקע כריסו על הדרך שביארנו ופי' בגמ' שכך הדין במי שהרג בעדים המספיקים אלא שלא היתה שם התראה או שלא היתה שם התראה המספקת או שהוכחשו העדים בבדיקות ולא בחקירות וי"מ שלא באמר דבר זה אלא בבדיקות שאינן בגוף ההריגה כגון עוקצי תאנים וכלים שחורים ולבנים אבל אותן שבגוף ההריגה כגון סייף ואירן לא ואין צריך בכך שהרי כללנום בפרק בדיקה בחקירות אע"פ שאין הזמה תלויה בהם ודבר זה אין עושין אותו אלא לרצחנים אבל לא לשאר חייבי מיתות בית דין ויש לך רמז בזה בשמועת לעז האמורה בפרק ראשון ומפני ישובו של עולם יש בעבירה זו חומרא גדולה לענינים אלו יותר לשאר עבירות אף של ע"ז וכמו שנאמר באחאב ויצא הרוח זה רוחו של נבות כלומר שעליו נחתם גזר דינו אע"פ שהיה בידו עון ע"ז ואע"פ שלא הרג הוא אלא שסבב וכן יש צדדין אחרים שאין בית דין דנין לא בהרג ולא בהכנסה לכיפה כגון שוכר לסטים להרוג את חבירו או שכופתו לפני ארי שהוא פטור כמו שביארנו או שרצה להרוג את עצמו ומ"מ אם רצה מלך ישראל להרגן בדיניו רשאי או אפילו בית דין בדרך הוראת שעה ואם לא התעסק בו מלכות ואין בית דין רואין שם צורך שעה מ"מ חייבין להכותם מרדות גדולה ולאסרן במצור ובמצוק שלא לגרום תקלה וכן בכל ענין וענין כפי מה שיראה לבית דין שבאותה שעה:

**זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:**

**המשנה** השמינית וענינה גם כן בבאור החלק הרביעי ואמר הגונב את הקסוה פי' בגמ' כלי שרת מלשון קשות הנסך ומפני שהוא קרוב לגנבו שהוא כעין שבט קצר תפש בו את

הענין והוא הדין לאחרים ואין בזה לאו מיוחד שהרי אין להם בעלים ובגמ' פרשוהו מולא יבואו לראות כבלע את הקדש והוא מענין הסתרה והחבאה אע"פ שעיקרו בא לסבה אחרת והוא ללויים שלא לראות בשעת סלוק מסעות בהכנסת כלים לנרתיק שלהם שהיו אהרן ובניו מכסים הארון והמזבחות וכדכתיב ובא אהרן בנסוע המחנות והורידו את פרכת המסך כמו שיתבאר במקומו וכן המקלל את השם בקוסם ר"ל בע"ז או בעובדיה לדעת קצת המפרשים כן בקוסם אלא שלא יראה כן וכן הבועל ארמית אין בית דין נזקקין באלו אלא קנאין ר"ל בחורים נכבדים המקנאים בקנאתו של הקב"ה פוגעין בהם ופגיעתן זכות להם ואין צריכין להתרות:

**זהו ביאור המשנה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא**:

## דף פב.

**הבא** על אחת מבנות עובדי האלילים שלא פגעו בו קנאים מכין אותו מכת מרדות משום גויה לבד הואיל ולא יחדה לזנות אלא שבא עליה דרך מקרה אבל אם ייחדה לו לזנות חייב עליו מדברי סופרים ולמרדות משום נשג"ז ואם כהן הוא אף במקרה לוקה מן התורה בשביל זונה ואם ייחדה דרך אישות אע"פ שאין אישות לעובדי האלילים לוקה מלא תתחתן ואין בה הפרש בין שבעה עממין לשאר אומות וכל שלא פגעו בו הקנאים ולא הכוהו בית דין ענשו מסור לשם שנאמר חלל יהודה קדש י"י ובעל בת אל נכר יכרת י"י לאיש אשר יעשנה ער ועונה למדת שענשו מסור לשם ואע"פ שיש באותו מקרא רמז לשאר עבירות שענשן מסור לבית דין מ"מ אשר יעשנה אינה מוסב אלא לסמוך לה ר"ל לבת נכר וקראה בת אל נכר מפני שהוא כמי שנתחתן בע"ז מפני שהיא סיבה גדולה להמשך אחריהן ואחר נימוסיהן כמו שהתפרסם במעשה השטים:

**פגיעת** קנאים שבבועל ארמית הרבה תנאים יש בה אחד שיהא הוא בועל בפרהסיא ר"ל לעיני עשרה מישראל ב' דוקא בשעת מעשה אבל אם פירש אין הורגין אותו ואם הרגו נהרג עליו ג' שאף בשעת מעשה אם נהפך בועל והרג את הקנאי להציל עצמו אין נהרג עליו שהרי רודף הוא ואע"פ שבשאר רודפים שהיו רודפים להציל אם נהפך רודף והרג ודאי חייב אינו דומה שברודף כדי להציל הוא מתרה באחר והוא מתכוין לעשות דבר שהוא בו בר מיתה אבל זה אינו בן מיתה ואף זה אין יכול להתרות במיתת בית דין ומ"מ אחר שבא והרג את הקנאי נהרג עליו שאין הקנאי רודף גמור ד' שאם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין אף בשעת מעשה אין מורין לו להרוג התבאר במקום אחר שלא

נאמר אלא דוקא בארמית גמורה אבל בת גר תושב אין קנאין פוגעין בו אלא שמכין אותו מכת מרדות:

**יראה** שאף גונב את הקסוה ומקלל בקסמו אין קנאין פוגעין בהם אלא בשעת חמום וכן יראה שאין מורין בהם אם באו הקנאים לישאל אבל פרהסיא נראה שאינה צריכה בהם ובלבד שהיו שם עדים וכן יראה שאם נהפך זה והרג את הקנאי נהרג ואין הדבר ברור בידי:

**כל** מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב או למי שגדול הימנו שלא להורות לפניו אלא כל הקדם זכה:

**לעולם** אין נכנסין בכלי זין בבית המדרש והוא שנאמר בפנחס ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו:

## דף פב:

**המשנה** התשיעית וענינה בבאור החלק הרביעי גם כן כהן ששימש בטומאה ר"ל שעבד בטומאה שעבודתו פסולה ומחוללת כמו שיתבאר במקומו וחייב מיתה בידי שמים ואזהרתו מוינזרו מקדשי בני ישראל ופירש במשנה זו שאע"פ שהוא בר מלקות לבד שכל לאו שחייבין עליו מיתה וכרת בידי שמים לוקין עליו כמו שיתבאר במקומו ואלו היו מביאין אותו לבית דין היו מלקין אותו ופוטרין אותו אעפ"כ לא היו אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו ואין מוחין בידן:

## דף פג.

**זר** ששמש ר"ל שאינו מזרע אהרן ומן הזכרים שבהם ועבד עבודה שעבודתו פסולה כמו שהתבאר במקומו ואזהרתו מוזר לא יקרב אליכם ואמר שאם עבד ר' עקיבא אומר בחנק וחכמים אומרים בידי שמים והלכה כחכמים:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף פג:

**כבר** ביארנו שהזר ששימש והטמא ששימש שניהם במיתה בידי שמים אף מחוסר בגדים דינו כזר ואם עבד חלל וחייב מיתה בידי שמים והוא שאמרו וחגרת אותם אבנט והיתה להם כהונת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי נמצאו זרים והוא הדין למיותר בבגדים כגון שלבש שתי כתנות או

שני אבנטים וכיוצא באלו אף כהן ששימש בלא קדוש ידים ורגלים שחרית חלל ועבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים שנאמר ירחצו מים ולא ימותו:

**טמא** ששימש יש בכללו טבול יום ששימש ואפילו מחוסר כפורים ושמא תאמר והאיך אתה מוצא באלו מיתה בידי שמים והלא הם בכרת מצד ביאתם למקדש בטומאה שאלו בטמא אתה יכול לפרשו בנטמא בעזרה ושימש ולא שהה כדי השתחואה ואתה מוצא עבודה בפחות משעור זה כגון שהפך בצנורא דרך יציאתו ר"ל שהפך אבר על גבי האש בצנור שבידו וקרב שריפתו שכל קירוב עבודה קרוי עבודה אבל טבול יום ומחוסר כפורים האיך הם במיתה בידי שמים ומהיכן הופקע מהם כרת מצד ביאתם ואי אפשר לומר שאינם בכרת בביאתם שהרי בתוספתא אמרו כל הטמאים שנכנסו לפנים משער נקנור ר"ל פתח העזרה אפילו מחוסרי כפרה זדונן כרת ושגגתן חטאת פרשוהו בשנכנס בשוגג ושימש במזיד או שנכנס בה דרך גגות ואין כרת אלא בנכנס דרך ביאה אלא שמכין אותו מרדות ודוקא בשלא שהה שאם שהה אין זה פחות מנטמא בעזרה וגדולי המפרשים פירשוה בשעשה בית יד ארוכה לצינורא והפך בה מבחוץ ומ"מ בקצת מקומות יראה מדברי גדולי המחברים שאין שני אלו בכרת וכנגד התוספתא והוא שבמנין המלקיות בלאו שיש בו כרת לא מנו אלא הטמא שנכנס ואין לומר שהם כללו טבול יום ומחוסר כפורים בכלל הטמא שהרי במלקיות של חייבי מיתה בידי שמים הם מונים את שלשתם טמא ששימש וטבול יום ששימש ומחוסר כפורים ששימש ומ"מ בדין ביאת מקדש חייבו את הטבול יום בכרת ופטרו את המחוסר כפורים לדון בו שאם נכנס לעזרת ישראל אינו לוקה ושלא כדברי התוספתא וכן כתבו בפירוש במחוסר כפורים שאינו במיתה בעבודתו אע"פ שחלל ועבודתו פסולה ובענין המלקיות שבמחוייבי מיתת שמים מנו בו אף מחוסר כפורים ששימש והדברים מתמיהים אלא שכבר הרגישו עליהם גדולי המגיהים והקשו עליהם ממה שאמרו במכות עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים ובזבחים אמרו בבהונות של מצורע שיש בו כרת וכל שכן בביאת כולו ובבריתא השנויה כאן מנאוה עם אותם שבמיתה:

**כל** אלו שאמרנו שהם במיתה בעבודתם לא אמרוה בכל העבודות אלא בעבודה שאין אחריה עבודה והם זריקה והקטרה ונסוך היין ונסוך המים בחג וענין הזריקה כגון שהזה הזאת אחת בין בפנים בין בחוץ וענין ההקטרה שהקטיר על המזבח אבר או קומץ או לבונה אפילו היפך באיברים שלא נתאכלו והוא שהקטיר כזית או שהקטיר קטורת על מזבח הזהב משיקטיר כזית ובקטורת של יום הכפורים במלוא חפניו וכן שסידר שני גזירי עצים על המערכה שדינו כמקטיר אברים כמו שהתבאר במקומו אבל היוצק שמן

על המנחה והבוללה בשמן והפותתה פתים והמולחה והמניפה והמגישה בקרן מערבית דרומית כנגד חדה של קרן והמסדר שלחן בלחם הפנים או בבזיכין והמטיב את הנרות והמקבל דמים אין חייבין עליהם לא בזרות ולא בטומאה ולא במחוסר בגדים ולא בשאינו רחוץ ידים ורגלים וכן אם עשה אחת מאלו בחוץ פטור מן הכרת האמור במקריב בחוץ ובשוחט בחוץ מפני שכל אלו אינן גמר עבודה שהרי יש אחריהן עבודה שהרי יוצק ובולל ושאר האמורות במנחה הקטרת הקומץ באה אחר כלם ושלחן יש אחריה סלוק בזיכין והקטרתן והטבת הנרות יש אחר המדשנן שחרית הדלקה ערבית ומקבל דמים יש אחריו זריקה וכל אלו שאמרנו שאינן במיתה מ"מ ישנן באזהרה ולוקה עליהם:

**כל** לא תעשה שיש בו מיתת בית דין אין לוקין עליו אבל יש לאוין שיש בהם כרת בלא מיתת בית דין וכל שהתרו בהן למלקות לוקין עליהם והם עשרים ואחד יתבארו במקומם בע"ה ויש לאוין שהם במיתה בידי שמים ולוקין עליהם מפני שהם בלא תעשה שיש בהן מעשה והם שנים עשר ואלו הן א' האוכל את הטבל הן שלא הורם ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר הן עיסה שלא הורמה חלתה ב' כהן טמא שאכל תרומה טהורה אבל בטמאה לא שנאמר כי יחללוהו פרט למחוללת ג' זר שאכל את התרומה טהורה או טמאה הן תרומה גדולה הן תרומת מעשר הן חלה הן בכורים אחר שנכנסו לירושלים ד' זר ששמש במקדש ה' כהן טמא ששמש במקדש ובכללו טבול יום או אפילו מחוסר כפורים לדעתנו ואף גדולי המחברים מנאוהו עם אלו אע"פ שבהלכות ביאת מקדש פטרוהו ממיתה בידי שמים כמו שכתבנו למעלה ו' שתוי ששימש ז' פרוע ראש ששימש ח' יתבאר במקום אחר והוא קרוע בגדים ששימש ושני אלו אע"פ שלוקין עבודתן כשרה כמו שביארנו בפרק שני ט' מחוסר בגדים ששימש ובכללו מיותר בגדים כמו שכתבנו למעלה אבל מחוסר קדוש ידים ורגלים אע"פ שהוא במיתה כמו שביארנו למעלה אינו לוקה שאין בו אלא עשה י' יתבאר במקום אחר והוא לוי שעבד בעבודת כהנים י"א יתבאר במקום אחר והוא כהן שיצא מן המקדש בשעת עבודה י"ב כהן שנכנס לקדשי הקדשים שלא לעבודה אבל נביא שכבש נבואתו או שעבר על דברי עצמו או העובר על דבריו שהם במיתה בידי שמים אינו לוקה מפני שהם באים מכלל עשה שנאמר אליו תשמעון ערל שמתו אחיו מחמת מילה עבודתו פסולה ואינו חייב מיתה בידי שמים אלא שהוא לוקה אונן ר"ל יום מיתה וקבורה שעבד חלל עבודתו אלא שאין בו לא מיתה בידי שמים ולא מלקות ובכהן גדול עובד שאין אצלו אנינות כלל אלא שאסור לאכול קדשים כהן בעל מום שעבד לוקה וחלל עבודתו אבל אינו במיתת שמים כלל כל כהן שעבד מיושב עבודתו פסולה ואינו לוקה שאזהרה שלו אינה בלאו אלא בלשון עשה

שנאמר לעמוד ולשרת ובכלל זה שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקרקע או בין ידיו ובין כלי שעובד בו ושלא יהא עובד אלא בימין:
**מי** שנהנה מן ההקדש בשוגג מביא קרבן מעילה כמו שיתבאר במקומו ואם במזיד הרי הוא באזהרה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך וכו' ולוקה ואין בו דין מיתת שמים כלל:

## דף פד.

**כל** דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בגזרה שוה כלל כיצד הרי ביארנו באונן שעבודתו פסולה ויצא לנו כן ממה שנאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ואעפ"כ אין בו מיתה בידי שמים ואע"פ שהיה מקובל אצלם שהיה בענין זה לדון גזירה שוה והיה לנו לדון חלול חלול מתרומה לחייב בו מיתה הואיל ולא נכתב כן בגופו אלא שבא מן הכלל אין דנין בו גזירה שוה כלל:
**נביא** שהדיח הרי הוא בסקילה והמודחים אע"פ שהם רוב העיר נדונים כיחידים בסקילה שאין נדונים בדין עיר הנדחת ליהרג בסייף אא"כ היו המדיחים שנים כמו שיתבאר:
**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

## דף פד:

**אלו** הן הנחנקין וכו' כבר נכפל במאמרינו על חלק חמישי שבזאת המסכתא שהוא בא לבאר כל אחד ממחוייבי מיתות בית דין באיזו מיתה הוא נידון והוחל בביאור ענין זה בפרק שביעי ושמיני בענין הנסקלים והתבאר בתשיעי ענין הנשרפים והנהרגים ובא זה הפרק לבאר ענין והנחנקים דרך כלל ובביאור פרטיהם ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשבעה חלקים הראשון במנינם דרך כלל והששה חלקים בפרט ששה נחנקים כל חלק מהם בביאור אחד מהם בפרט זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:
**המשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר מנינם דרך כלל ואמר אלו הן הנחנקין א' המכה אביו או אמו ר"ל הכאה שיש בה חבורה כמו שיתבאר ב' גונב נפש מישראל ומכרו ג' זקן ממרא על פי בית דין ר"ל המסרב על דברי בית דין הגדול שבירושלים ד' נביא השקר והוא המתנבא מה שלא שמע ושלא נאמר לו כמו שיתבאר ה' המתנבא בשם ע"ז כגון שאמר ע"ז פלונית או ככב פלוני צוה לכם לעשות כך וכך ואפילו הסכים לדבר אמת ו' הבא על אשת איש הוא והיא ובכללה בועל בת כהן אע"פ שהיא בשריפה

וכן זוממי בת כהן שאין גוררין אותם אחר מיתה אלא אחר מיתת בועלה שנאמר לעשות לאחיו ולא לאחותו:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא:**

**ובאה** אחריה המשנה השניה להתחיל בבאור הפרטים ואמר שהמכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה וכן שיש חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה לאחר מיתה פטור וטעם הדבר נראה שהמכה לאחר מיתה אינו אלא כמכה העפר אבל הקללה נגררת אחר הנפש שהיא נשארת:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שבאו תחת משניות אלו בגמרא אלו הן:**

**ההורג** את חברו נהרג בסייף ובאביו ואמו גם כן בסייף לא נאמרה הכאת אב ואם בחנק אלא בהכאה לבד אבל לא בהריגה שלא בא להקל עליו אלא להחמיר עליו וכבר ידעת שהסייף חמורה מן החנק הורג נפש שאמרנו עליו שהוא בסייף אין בו חלוק בין גדול בין קטן בין זכר בין נקבה טומטום ואנדרוגינוס אפילו קטן בן יומו והוא שיצא מכלל ספק נפל אבל ספק נפל תוך שלושים יום או ודאי אף לאחר שלשים כגון בן שמנה אינו נהרג:

**הכאה** של אב ואם שהוא נידון בה בחנק דוקא בשיש בה חבורה ואפילו חבורה חוזרת אבל אם אין בה חבורה הרי הוא כמכה שאר בני אדם שאם יש בה סרך ממון משלם מה שראוי לו בדין חמשה דברים ואם אין בה שוה פרוטה לוקה ואע"פ שכל שיש ממון ומלקות לוקה ואינו משלם בפירוש רבתה תורה חובל לתשלומין ואינו לוקה ובהכאה שיש בה חבורה פטור מממון הואיל ויש בה מיתה הכחישו באבנים ולא עשה בו חבורה וכן שלא מת באותה הכאה דינו בחמשה דברים אבל לא במיתה ובבהמה הואיל ואין בה אלא צד ממון הכחישה באבנים חייב:

**כל** שיש שם דין מיתה אפילו עשאה בדרך שאין שם מיתה כגון שלא התרו בו פטור שנאמר מכה אדם יומת ומכה נפש בהמה ישלמנה מה מכה בהמה לא חלקת בו בין שוגג למזיד לפטור אלא לחייב כך מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד לחייב אלא לפטור כמו שבארנו למעלה:

**החובל** בחבירו לרפואה כגון שחתך לו אבר או בשר לרפואה פטור אע"פ שפשע בו והזיק ואין צריך לומר בבהמה ולא עוד אלא באביו ואמו פטור בדיעבד אלא שלכתחלה אסור לו מעתה בן לא יקיז דם לאביו לכתחלה ולא יטול קוץ התחוב בבשרו ולא יפיס לו מורסא וכיוצא באלו מחשש חבורה ואם עשה לכונת רפואה פטור ודברים אלו דוקא בשיש אחר לעשות אבל אם אין שם אחר והם מסתכנים או מצטערים עושה ברשותם לכתחלה ומצוה עליו לעשות:

**מחט** של יד והיא מאותן שלנו העשויות לתפירה מותר לטלטלה בשבת ליטול בה את הקוץ ולמדת לפי דרכך שנטילת הקוץ בשבת מותרת ואע"פ שאפשר שיבא לידי חבלה והרי חובל חייב במקום קלקלה מ"מ מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה ולשטת גדולי המחברים שחייבו במלאכה שאינה צריכה לגופה יראה לפרש דבר זה לדבריהם מפני שהוא מקלקל ולא אמרו בחיוב חובל במקום קלקלה אלא במתכוין להזיק מתוך כעסו שהוא נמצא כמתקן אצל יצרו הרע ומ"מ במקומה כתבנו מה שיש לדון על דבריהם:

## דף פה.

**הבן** שהיה חזן הכנסת או שליח בית דין והיה אביו מחוייב מלקות או נדוי שיש בו קללה בהזכרת השם כאמרו יתן י"י אותך וכו' אסור לו להיות שליח להלקותו או לנדותו ואפילו לא עשה תשובה אסור לו לדחפו ולבזותו אף בשליחות בית דין ומ"מ במסית אף הבן נעשה שליח להכאתו ולקלקלתו שנאמר לא תחמול ולא תכסה עליו וכתבו הגאונים שהאב שנתחייב שבועה לבנו אינו משביעו בשבועה שיש בה אלה שהרי הוא בא בכך לקללת אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה:

**שליח** צבור שהיה מלקה והוסיף אחת על הארבעים או על אותן שאמדוהו אם מת בה הרי זה גולה ואם לא מת עבר מ"מ על מצות לא תעשה שנאמר לא יוסיף וכל שכן המכה את חברו שלא במקום מצוה שעבר בלא תעשה ולוקה במקום שאין סרך תשלומין כגון הכאה שאין בה שוה פרוטה אבל יש בה סרך ממון אינו לוקה בהכאה שאין אדם לוקה ומשלם ואע"פ שהיה לנו לומר שילקה ולא ישלם בפירוש רבתה תורה חובל לתשלומין:

**בן** הבן אע"פ שראוי לו לכבד את זקנו מ"מ אינו בדינין אלו אלא הרי הוא אצל דברים אלו כשאר בני אדם הן לחיוב הן לפטור:

**רשע** שנגמר דינו בבית דין ליהרג והיה מסרב לצאת אסור לו לבן להכותו ולבזותו ואם עשה כן פטור ואחר אף לכתחלה כן לא היה מסרב לצאת ובא בנו והכהו וקללו פטור אם לא עשה תשובה ואם עשה תשובה נהרג עליו אע"פ שיוצא ליהרג ואחר לכתחלה אסור לו לעשות כן ובדיעבד פטור בין מממון בין ממלקות הואיל ויוצא ליהרג ואפילו עשה תשובה אפילו לא היה יוצא ליהרג והוא רשע אין מלקין לא על הכאתו ולא על קללתו שנאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ואפילו בנו פטור עליו הוקשה הכאה לקללה מה קללה דוקא בעושה מעשה עמך אף הכאה כן ואע"פ שאמרו בסוף סוגיא זו דכולי עלמא לא מקשינן הכאה לקללה אל תחוש לכך שכמה מקומות תמצא

בתלמוד לשון דכולי עלמא שאין הלכה כן וכל שכן בזו שכבר נדחית כמו שאמרו אלא שמע מינה בהקשא פליגי ומ"מ לא הפקענו את זו מצד שאינו עושה מעשה עמיו אלא מלקות ומיתה אבל ממון לא וכן שיש בדבר איסור:

**מי** שבייש את הישן חייב בבשת ואם מת מתוך אותה שינה עד שלא הרגיש מעולם בבשתו אין מגבין בשת זה ליורשים ומ"מ אם תפשו אין מוציאין מידם כמו שיתבאר במקומו:

## דף פה:

**בן** זה שאנו מחייבין אותו על הכאת אביו מחיים או בקללתו אף לאחר מיתה אין בו חלוק בין זכר לנקיבה אלא בין איש בין אשה אפילו טומטום ואנדרוגינוס כל שהגיעו לכלל עונשין נחנקין בהכאתן ונסקלין בקללתן אם יש עדים והתראה ובסדר בבות התבאר שהמכה את אביו על אזנו וחרשה חייב אין אפשר לעשות חרש בלא חבורה וטיפת דם יצאה לו מבפנים:

**כותיים** כבר עשאום גוים גמורים הן לענין עצמן הן לענין ממונן הן לכל הדברים ומעתה אין בהן אזהרה לא להכאה ולא לקללה ויתבאר במקום אחר שהשתוקי חייב על אמו ולא על אביו ואע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נהרג על פיה אבל ממזר אם עשה אביו תשובה נהרג עליו ואם לא שב פטור אלא שאסור לו וכן יתבאר ביבמות וולד שפחה ונכרית אינו חייב לא על האב ולא על האם ומ"מ מדברי סופרים שלא יקלל הגר את אביו גוי ולא יבזוהו שלא יאמרו בא לו מקדושה חמורה לקדושה קלה כלל אבל העבד אפילו נשתחרר אין לו שום יחס כלל ואין בו סרך איסור ויש בקצת דברים שכתבנו שיטה אחרת לקצת מפרשים ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

**המשנה** השלישית והכונה בה לבאר ענין גונב נפש והוא שאמר הגונב נפש שאמרנו עליו שהוא בחנק אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו שנאמר ונמצא בידו ואין ידו אלא רשותו ופירוש שיכניסנו לרשותו ואח"כ ימכרנו ולדעת ר' יהודה עד שיכניסנו ברשותו וישתמש בו ר"ל ואח"כ ימכרנו שנאמר והתעמר בו ומכרו אבל אם גנבו ומכרו ולא נשתמש בו או גנבו ונשתמש בו ומכרו אבל לא הכניסו הגנב ברשותו פטור הגונב את בנו ר' יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין והלכה כדבריהם והוא הדין באחיו הקטן או בעל הבית שגנב אחד מן הסמוכים על שולחנו או אפוטרופוס שגנב אחד מן היתומים הסמוכים אצלו או מלמד תינוקות שגנב אחד מן התלמידים אפילו נשתמש בו ומכרו

שהרי נאמר כי ימצא פרט לאלו שהם מצויים אצל אלו תמיד גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור שאינו בכלל עמית וכל שכן עבד הגמור:

**זהו ביאור המשנה והלכה כר' יהודה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא**:

**תשמיש** זה שאנו מצריכין בחיובו לא סוף דבר תשמיש גדול אלא אף בפחות משוה פרוטה אפילו נשען עליו או סמך בו ואפילו היה הגנב ישן בשעה זו שקבל התשמיש ממנו כגון שכסהו הגנוב או שעשה לו איזה תשמיש בתוך שנתו של גונב אבל אם היה הגנוב ישן בשעה שגנבו ונשתמש בו בישן כגון שנשען עליו ומכרו בישן פטור מכר אשה לעובריה ר"ל שהיתה מעוברת ומכרה לעוברה ולא שיהא גופה מכור פטור:

**אחד** הגונב איש ואחד הגונב אשה אפילו גר תושב ואפילו עבד משוחרר הואיל ועמיתים הם כמצות וכן בין שהוא גדול אך קטן בן יומו הואיל ויצא מכלל נפל כגון שנודע שכלו חדשיו וכן בגנב בין שהיה הגנב איש בין שהוא אשה חייב הואיל והוא בר עונשין:

## דף פו.

**מכרו** לאביו או לאחד מקרוביו פטור שנאמר מאחיו עד שיוציאנו מרשות אחיו:

**החובל** בעבד כנעני שלו פטור לגמרי ובעבד כנעני של חברו חייב ונותן לרבו כל חמשה דברים ואפילו בשת שאף העבדים ישנן בדין בשת כמו שהתבאר בקמא פרק החובל:

**גניבת** נפש ומכירתה לאוין חלוקין הם שגניבתה מלא תגנוב האמור בעשרת הדברות דבר הלמד מענינו שכל הענין אינו אלא בנפשות ומכירתה בכלל לא ימכרו ממכרת עבד ומ"מ אין לוקין על אחד מאלו שהרי לאזהרת מיתת בית דין הם באים:

**גונב** ממון משוה פרוטה ולמעלה עבר בלא תעשה ואזהרתו מלא תגנובו ולא תכחשו ואף לאו זה אין לוקין עליו שהרי ניתן הוא לתשלומין:

**עידי** גניבה ועידי מכירה שהוזמו בנפש יש בפסק הענינים שבו בלבול אצל מפרשים מצד בלבול שיש להם בביאור הסוגיא ומתוך כך אני רואה להעירך מעט על ביאורה של סוגיא בקצור גדול כדי שתבין מתוכו מאיזה סיבה אנו פוסקין בה כן עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו ר"ל שבאו שתי כיתי עדים והעידה זו על הגניבה וזו על המכירה כל אחת בפני עצמה ואין מכחישות זו את זו חזקיה אמר אין נהרגין כר' עקיבא שסובר בעדות חזקה שאם העידו שנים על הראשונה ושנים על השניה ושנים על השלישית אינו כלום הואיל ואין שם כת שתעיד על כל הדבר אף זו אין גניבה בלא מכירה או מכירה בלא גניבה כלום ואין כאן עדות עד שתעיד כת אחת בגניבה ומכירה ומעתה אין זה נהרג על פיהם ולא הם נהרגין על ידי הזמה והוא הדין שהיה להם לחלוק על הגנב

עצמו אם באו שני עדים שגנב ושני עדים אחרים שמכר והכל אחד שזה תלוי בזה שאם הוא נהרג הם נהרגין ואם הם אין נהרגין הוא אינו נהרג ולא תפש לשון מחלקתם בעדים אלא להפליג בכחו של ר' יוחנן שאף עידי גניבה נהרגין אע"פ שלא עשו כלום עד שבאו אחריהם עידי מכירה ולר' יוחנן נהרגים שהוא סובר כחכמים בדבר ואפילו חצי דבר ר"ל שכל שיש שנים בחצי דבר ושנים בחצי דבר עדותם עדות:

**ואמר** אח"כ שמודה חזקיה בעדות אחרונה של בן סורר ומורה כשחזר וקלקל על הדרך שבארנו למעלה שנהרגין אע"פ שאין עדות זו הורגתו אלא בצירוף הראשונה שכבר הלקוהו עליה שמתוך שבאה עדות ראשונה להלקותו ולקה כבר נשלם אותו עדות ואינו נגרר אחר אחרון כלל והרי הוא כשנים אומרים גנב ושנים אומרים טבח ומכר הואיל ועדות גניבה מענשת בפני עצמה ואינה צריכה לעדות טביחה אע"פ שעדות טביחה צריכה לה וכן בשנים אומרים ראובן קדש ושנים אומרים שמעון בעל הואיל ונגמר עדות הקדושין לדונה באשת איש על הדרך שביארנו בב"ק והקשו א"כ לחזקיה אף בזו עידי מכירה כן שהרי נשלם לדעתו עדות הגניבה עד שמלקין עליו שהרי אמרו עידי גניבה שהוזמו בנפש ר"ל שבאו עידי גניבה לבד והוזמו קודם שיבאו עידי מכירה חזקיה ור' יוחנן חד אמר לוקין וחד אמר אין לוקין ואף בזו הוא הדין שהיו יכולין לחלוק בגנב עצמו אלא להפליג בכחו של ר' יוחנן שאף הם אין לוקין והיה לנו לדמותו לעדות בן גרושה וחלוצה שלוקין אע"פ שאין מלקין בא להשמיענו בזו שמאחר שלדעתו אינו לוקה שהרי אזהרתו מלאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין אף הם אין לוקין אבל לחזקיה לוקין מאחר שאינו נהרג בעדותם אא"כ העידו הם על הכל וא"כ כבר נשלם עדות הגניבה והיה לנו להרוג בעידי מכירה:

**והעלה** את דבריו שבעידי מכירה הכל מודים שנהרג על פיהם והם נהרגים כשהוזמו אחר שכבר באו עידי הגניבה אם לר' יוחנן מטעם דבר ואף חצי דבר אם לחזקיה אף לדעת ר' עקיבא מטעם שכבר נשלם עדות הגניבה ואינו צריך לעדות המכירה והוה ליה כוליה דבר וכן הדין בגנב עצמו לדברי הכל שנהרג על פי עידי המכירה ולא נחלקו אלא בעידי גניבה שהוזמו אחר שנתקבלו עידי מכירה חזקיה אמר אין נהרגים אם מטעם דבר ולא חצי דבר או אפילו לרבנן שסוברין דבר ואף חצי דבר ונהרג הוא על פיהם בסיוע עידי מכירה מ"מ גניבה לחודה קיימא וכו' ר"ל שמכח שתי אזהרות הם באים ולאו של גניבה לא נקרא ניתן לאזהרה מיתת בית דין ולוקה הגנב על פיהם בשלא הוזמו ונמצא כל הדבר לעידי מכירה ועידי גניבה לא להצטרף עם עידי מכירה באו אלא להלקותו והרי היא עדות בעצמה שלא לכונת הריגה ור' יוחנן אמר נהרגין מאחר שדבר ואף חצי

דבר גניבה אתחלתא דמכירה היא ותקרא לאו של אזהרת מיתת בית דין ואין הגנב לוקה בהם בשלא הוזמו ולא העדים בשהוזמו ואחר שכן לא באו להלקות וא"כ למה באו ודאי להצטרף עם עידי מכירה כל זמן שיבואו והרי עדותם תחלת מכירה והלכה כר' יוחנן:

**ואמר** אח"כ שהכל מודים בעדות ראשונה של בן סורר ומורה שהוזמו שאין נהרגין אף בסיוע עדות האחרונה שעל כל פנים הראשונים לעדות לעצמה באו להלקותו או הוא בשלא הוזמו או הם בשהוזמו וכן הכל מודים בעדות אחרונה שלו שנהרגין על הדרך שביארנו אבל אם נחלקה עדות אחרונה שבו והוא ששנים אומרים גנב ושנים אומרים אכל לחזקיה אין עידי גניבה נהרגין שאף הגניבה והאכילה חלוקות באזהרותיהן ולאו של גניבה אינו ניתן לאזהרת מיתה אלא לתשלומין ומשלם על פיהם בשלא הוזמו או הם משלמין כשהוזמו ועדות האכילה כוליה דבר היא ולר' יוחנן גניבה תחלת האכילה היא ונקראת אזהרתו לענין זה לאו הניתק לאזהרת מיתה ואין כאן תשלומין אלא נהרגין אם הוא על פיהם אם הם על פי הזמתו בסיוע עידי אכילה ושאר הסוגיא פשוטה היא והלכה כר' יוחנן:

**ונמצא** שפסק הדברים כך הוא שנים שהעידו שגנב ומכר נהרג על פיהם ואם הוזמו הם נחנקים העידו שנים שגנב ושנים אחרים שמכר נהרג על פיהם וכלם נהרגים בהזמתו אפילו עידי גניבה ואע"פ שלא הוזמו שתי הכתות כל כת מהן שהוזמה בפני עצמה נהרגת שהגניבה נגררת אחר המכירה באו עידי גניבה לבד והוזמו הואיל ואין כאן עידי מכירה אין כאן כלום לא לו על פיהם ולא להם בהזמתו ויש חולקין לומר בזו שהעדים לוקין כעדות בן גרושה באו עידי מכירה אין זה כלום שהרי יכול לומר עבדי מכרתי ואפילו באו עדים של גנבה קודם שהוזמו עידי מכירה וראינום רומזים זה לזה עד שיראה מבין ריסי עיניהם שהיו אלו יודעין בעדותם של אלו אין אומרין כן אלא יכולין לומר לא היינו יודעין שגנבו ושיבואו עידי גניבה ואין לומר במכירה שהיא נמשכת אחר גניבה שעל כל פנים גניבה קודמת בבן סורר ומורה באו שנים והעידו עדות ראשונה אע"פ שבאה אח"כ עדות האחרונה והוזמו אין כת ראשונה נהרגת אלא שלוקין שהרי להלקותו באו וכת אחרונה נהרגת בין הוזמו שתיהן בין הוזמה היא לבדה נחלקת עדות אחרונה שנים אומרים גנב ושנים אומרים אכל והוזמו כלם נהרגים ואפילו לא הוזמו כל הכתות הרי כל כת המוזמת מיהא נהרגת כמו שבארנו ואם נחלקה עדות ראשונה יראה שכלם לוקין לדעת ר' יוחנן שהלכה כמותו כיון שהמלקות תחת מיתה עומדת וסופו ללקות הרי הגניבה תחלת אכילה וקצת דברים שיש לפקפק בענין דבר ולא חצי דבר או דבר ואף חצי דבר כבר בארנו בכדי הצורך בפרק מרובה:

**יש** שואלין בקצת דברים שכתבנו בבן סורר ומורה בשנים שאמרו גנב ושנים אומרים אכל שפסקנו שהכל למיתה הם עומדים ואין כאן תשלומין ואפילו בכת אחת נתחייבה ממון ומיתה דכבר בא חיוב תשלומין קודם חיוב מיתה וכגון שאמרו בגונב כיס וא"ת שכן האיך נהרגין ואף הם יכולין לומר לחייבו ממון באנו ופרשו חכמי הדורות שמאחר שאמרו שהגנבה תחלת אכילה היא הרי היא כאלו חל מאותה שעה חיוב מיתה וכגון זרק חץ בשבת וקרע שיראין בהליכתו כמו שיתבאר במקומו:

**עדות** גניבת נפש שבאה כת אחת בגניבה ומכירה וכת אחרת בתשמיש יראה שאף עדות השמוש התחלת עדות המכירה הוא שאף הם אין באין אלא למיתה ולא עוד אלא אף לדעת חזקיה כן לשיטתנו שמפרשים את דבריו מכח התראות חלוקות שהרי עדות זו אין בה אזהרה מיוחדת אלא שיש מפרשים בה שיטה אחרת ושלא מכח חלוק אזהרות עד שלשיטתם יגיע מדבריו של חזקיה לומר בזו שאין נהרגין ואנו מ"מ אין אנו צריכין לה לענין פסק הואיל והלכה כר' יוחנן:

## דף פו:

**המשנה** הרביעית והכוונה לבאר בה ענין זקן ממרא והוא שאמר זקן ממרא על פי בית דין ר"ל בהוראת בית דין ופירשו בתנאיו שהוא חכם שהגיע להוראה וסמוך בסנהדרין ואע"פ שהוא כן ושדבר זו שחולק בו קבלו מרבותיו מובהקים כל שהוא חולק עם בית דין הגדול ואינו חוזר לדבריהם הרי הוא בחנק ובלבד שיורה לעשות כדברי עצמו ומפרש עכשיו כיצד דנין בו ומציע תחלה ששלשה בתי דינין היו בירושלים אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ושניהם של עשרים ושלשה וסנהדרין גדולה שבלשכת הגזית וכשנחלק אותו חכם עם בית דין שבעירו הן מצד סברתו הן מצד קבלתו עולה הוא והחולקים עמו לירושלים ושואלין לבית דין שבפתח הר הבית ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי וכו' שמעו אומרין לו אם שמע להם מוטב ואם לאו ר"ל שלא ידעו או שלא קבל מהם הולכין לזה שעל פתח העזרה וכו' אם שמעו אומרים להם ואם לאו ר"ל שלא שמעו או שלא קבל מהם כלם באים לבית דין הגדול ואומרין להם חזר לעירו ושנה ולימד כדרך שהיה שונה תחלה ולא חזר בו פטור הואיל ולא עשה מעשה אבל אם עשה כדברי עצמו אם לעצמו אם שהורה לאחרים לעשות והוא שיאמר להם בפירוש מותרים אתם לעשות כך וכך כמו שהתבאר בראשון של הוריות חייב שנאמר והאיש אשר יעשה וכל שלא באו לבית דין הגדול אינו נעשה זקן ממרא תלמיד שהורה לעשות אף אחר כל

אלו פטור הואיל ולא הגיע להוראה לא יבואו לטעות אחריו ולסמוך עליו ונמצא חומרו קולו והוא שביארנו שאין דין זקן ממרא אלא בשהגיע להוראה והוא סמוך בסנהדרין:

**חומר** בדברי סופרים מבדברי תורה שכל שהורה לעקור בדבר הכתוב בתורה בהדיא כגון שלא להניח תפילין כלל פטור שאין זו הוראה זיל קרי בי רב הוא אבל אם אמר יש תפילין וחמש טוטפות יש בו שנמצא שדבר זה עיקרו מן התורה והוא המצוה ומדרשו מדברי סופרים והוא ארבעה טוטפות שטוטפות שנים וטוטפות שנים ונמצאו ארבעה וכל שהוא חולק לומר שהן חמשה נידון ומ"מ דבר זה לא נאמר בכל המצות אלא בתפילין בלבד אבל שאר מצוה אין דין זקן ממרא אלא במה שאפשר לבא לידי כרת בזדונו ולידי חטאת בשוגג ואף באלו דוקא בדבר שעיקרו מן התורה ופירושו מדברי סופרים שכל שעוקר דבר מן התורה בפירוש אינו תחת הוראה שיעשה בה זקן ממרא שהרי זיל קרי בי רב הוא כמו שביארנו:

**אין** ממיתין אותו כלומר בית דין שבעירו אחר שחזר והורה כדבריו גומרין את דינו בעירם אבל אין ממיתין אותו בבית דין שבעירם ולא אפילו בבית דין שביבנה ר"ל אם שהה מהוראתו עד שנגלו סנהדרין ליבנה אע"פ שהבית קיים עדיין ואע"פ שבאו סנהדרי גדולה לשם אלא תופשין אותו ומעלין אותו לבית דין הגדול אם הוא בלשכת הגזית ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל ומכריזין איש פלוני נדון בשביל דבר פלוני שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי ר' עקיבא ר' יהודה אומר אין מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל המקומות איש פלוני נתחייב מיתה בשביל כך וכו' ומ"מ הלכה כר' עקיבא:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

## דף פז.

**כבר** ביארנו במשנה שאין זה נעשה זקן ממרא אא"כ הוא חכם ומומחה והוא שאמרו כי יפלא במופלא שבבית דין ואין פירושו הגדול שבהם אלא למעט את התלמידים שלא הגיעו להוראה ר"ל שלא נסמכו ומופלא האמור כאן פירושו שהוא מן הסמוכים וכן ביארנו במשנה שאינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ולא סוף דבר שגוף הענין שהוא חולק בו יהא בו כרת או חטאת אלא אף אם היא הוראה המביאה לידי כך כיצד הרי שנחלוקו בעבור שנה הוא אומר שאין מעברין אלא עד הפורים והם אומרים כל אדר ואפילו לא נמלכו לעבר קודם הפורים וקראו מגלה כמו שביארנו הרי זה חייב

שהרי חשבונו מביא לידי אכילת חמץ בפסח ואין חלוק במחלקותיו בין שהוא מחמיר בין שהוא מיקל שמ"מ מקדים הפסח או מאחרו וכן בעבור חדש אם נחלק במה שהעידו על שני אדרים שאין מקדשין אותן אלא בלילי עבוריהן והרי מקדים בפסח יום אחד או מאחרו יום אחד:

**כבר** ידעת בנדה מן התורה שכל שהתחילה לראות טמאה שבעה בין שתראה כל השבעה בין שלא תראה אלא יום אחד וכל שפסקה בשביעי קודם שקיעת החמה טובלת לערב אחר צאת הכוכבים שהנדה צריכה להשלים שבעה בנדתה והוא שאמרו עליה שטבילתה בלילה ומשמשת בלילה עצמה ולסוף שבעת ימים אלו נכנסין אחד עשר יום שבין נדה לנדה והעשרה מהם נקראים ימי זיבה מן התורה ויום אחד עשר היה ראוי להיות תחלת נדה אלא שמהלכה למשה מסיני הוא מתחבר עם ימי זיבה וכיצד הוא דינם אם ראתה ראשון מהם שהוא יום שמיני לנדתה ופסקה בערב שומרת כל אותה הלילה ומחרתו עד הנץ החמה וטובלת אחר הנץ החמה ומשמשת בלילה אם לא ראתה אחר טבילתה וכן אפילו ראתה שנים רצופין שומרת שלישי ואם ראתה שלשה רצופין נעשית זבה גדולה לספירת שבעה ולקרבן עד שתטבול זהו חשבון עשרה של עיקר המנין שלשה לראיות רצופות ושבעה לנקיים וכל זמן שלא ראתה שלשה רצופים בתוך אחד עשר ימים אלו שומרת יום כנגד יום או יום כנגד שנים ויום אחד עשר אינו צריך שמור שהרי יום שנים עשר אינו מכלל זה אלא מותרת לשמש לערב שהוא שנים עשר ואם ראתה למחר מונה ימי נדה ואפילו ראתה עשירי ואחד עשר ויש מחמירין בזה בקצת חבורי חכמי צרפת ואינו נראה:

**ומ"מ** עשירי נחלקו בו ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אומר עשירי כתשיעי מה תשיעי צריך לשמור עשירי שהרי ראוי להצטרף לזיבה גדולה אם תראה תשיעי ועשירי ואחד עשר אף עשירי צריך לשמור אחד עשר אע"פ שאין כאן עוד צירוף לזיבה גדולה הואיל ויש כאן עדין תחום זיבה של תורה ואינה משמשת ליל שעבר עשירי אלא שומרת וטובלת ביום אחד עשר ומשמשת בלילה שמחרתו שנים עשר ולר' שמעון בן לקיש אינו צריך שמור ומשמשת ליל שמחרתו אחד עשר ונמצא לר' יוחנן שהלכה זו של יום אחד עשר הלכה אחת היא ר"ל שבדבר אחד נחלק מימים שלפניו והוא שאינו צריך שמור אבל מ"מ נעשה הוא שמור לעשירי כשאר הימים שלפניהם ולריש לקיש שתי הלכות יש בו אחת שאינו צריך שמור והשנית שאינו נעשה שמור לשלפניו ר"ל שאף העשירי אע"פ שהוא מעיקר חשבון תורה אינו צריך שמור הואיל ואינו ראוי להצטרף לזיבה גדולה ולמדת שכל שהולכת על סדר זה יש בין פתח נדה לפתח נדה שמנה עשר יום שבעת ימי

נדה הראשונים ואחד עשר שבין סוף נדתה לתחלת נדתה הא כל שהיא זבה גדולה אינה חוזרת לעולם לפתח נדתה עד שתספור שבעה נקיים אפילו ראתה תשיעי ועשירי ואחד עשר אינה חוזדת לימי נדה עד שתספור שבעה נקיים וכל שספרה שבעה נקיים כל יום שתראה הוא תחלת נדה ר"ל שאם ראתה אחר ימי נדה בתחלת אחד עשר יום ראשון ושני ושלישי ופסקה וספרה שבעה נקיים ונמצא שכלו עשרה הרי יום אחד עשר שהוא מימי זיבה הוא תחלת נדה ואע"פ שלשון גדולי המחברים יראה לך כחולק על מקצת דברים כונתם כך היא אלא שהם קורין לדברים אלו עקירת וסת ומ"מ לענין פסק אינך צריך לדברים אלו שהרי בנות ישראל החמירו על עצמן לעשות עצמן בכל ראייותיהם זבות גמורות כמו שבארנו בברכות ולא ביארנו אלא להדריך המתלמד לצרף חשבון זה עם מה שכתבנו בנדה דבנות ישראל במסכת ברכות ולענין זקן ממרא שאם נחלק על חבריו בזו אם הוא מיקל יש בה זדון כרת ושגגת חטאת ואם הוא מחמיר מחייב הבועלה בשוגג קרבן וכשהפריש מעות לקרבנו וקדש בהן את האשה יצא לדבריו שאינה מקדשת:

## דף פז:

**וכן** אם חלקו בדבר היוצא מן הדין ר"ל שלש עשרה מדות כגון בתו מאנוסתו כמו שהתבאר בהנה הנה ומה זמה חייב עליו גם כן:

**דם** הירוק אינו מטמא כלל ואפילו בזמן הזה היה זקן ממרא מטמאו יש כאן ספק נדה שמא תראה ראשון ירוק ושני לו אדום והיא מונה הראשון:

**דם** לידה כבר ידעת שכל שבעה לזכר וכל שבועים לנקבה הוא טמא ומכאן ואילך טהור עד תשלום ארבעים יום לזכר ושמנים ימים לנקבה לא סוף דבר בשפסקה בין שבעה לאחר שבעה שזו של אחר שבעה מיהא ראיה אחרת היא אלא אפילו שפעה בשביעי ולא פסקה ולאחר שביעי שופעת עדיין כל שמאחר שבעה ואילך דם טהור הוא וטובלת עם שפעה וטהורה מעין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו וכן אם שפעה מסוף ארבעים לאחר ארבעים כל שמארבעים ואילך ניטמא ולענין זקן ממרא הרי זה כחברותיה ובזמן הזה יש מקילין בדם טוהר ויש מחמירין ובמקומו יתבאר בע"ה:

**המקשה** לילד וראתה דם מחמת קשויה אם בימי נדה היא הרי היא נדה ואם בימי זיבה טהורה לגמרי כך אמרו חכמים זובה מחמת עצמה ולא מחמת ולד ודוקא בולד חי שאלו הפילה כבר אמרו אין קושי לנפלים וכמה זמן קרוב ללידתה היא בדין זה ארבעה עשר יום אפילו ראתה כל ארבעה עשר אבל קודם ארבעה עשר אינו נקרא קשוי וכן לא נאמרו הדברים אלא בשלא פסקו החבלים עד שילדה אבל אם ראתה שלשה ימים או יותר

מחמת קושי בתוך ימי זיבה ר"ל בתוך אחד עשר יום ושקטה לה מן החבלים מעת לעת הרי זו יולדת בזוב ואין נכנסת לדמי טהרה עד שתספור שבעה נקיים וכן אחר מלאת צריכה שני קרבנות אחת ללידה ואחת לזיבה שאלו היה מחמת הקשוי לא היו החבלים פוסקים כ"ד שעות ואפילו לא פסק הדם הואיל ופסקו החבלים ולענין זקן ממרא שחלק בזו הרי היא כחברותיה:

**שנים** שדנו כבר ביארנו לדעת רוב פוסקים שאין דיניהם דין הרי שחלק זקן ממרא בדבר זה אם חייב על פיהם נמצא גזל בידו ואם קדש נמצא הענין בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ואם אמר שאינו דין ובא אחר וקדשה אחריו עשה קדושיו של שני קדושין:

**המתכוין** להרוג את זה והרג את זה פטור אף מן הממון כמו שהתבאר אם חייב שלא כדין וקדש בו את האשה או שפטר שלא כדין והפקיע את קדושיו הרי זה בא לכלל דברים שזדונן כרת ושגגתן חטאת:

**המלקות** כבר ביארנו שהוא בשלשה היה הוא אומר בעשרים ושלשה הרי הוא מחייב שלשה שהלקוהו בדין חובל בחבירו ואם קדש בממון זה או שאמר בהפך ותפש ממונו של זה הוא מפקיע קדושיו ונמצא הענין כחבריו:

**אין** שער לבן שבצרעת נעשה סימן טומאה אא"כ קדמה הבהרת לשער לבן אבל אם קדם שער לבן לבהרת הרי היא כבהרת בלא סימן טומאה ספק זה קדם ספק זה קדם הרי זה טמא מספק חלק הזקן לומר שהוא טהור הרי מכניסו למקדש בטומאה ואם הוא בהפך שהוא מטמא וחבריו מטהרין אם נכנס בשוגג מחייבו קרבן שלא כדין:

**כבר** ביארנו שאין הבית טמא בדין נגעי בתים עד שיראו שם כשני גריסין בארך זה בצד זה ברוחב גריס על שתי אבנים ומ"מ כל שיש שם שני גריסין ארך ברחב גריס מטמא אף בכותל אחת ואין אנו צריכים לשני כותלים עד שיהו שני הגריסין בקרן זוית אחת מכאן ואחת מכאן חלק הזקן בזו אם להקל מכניס הנוגע בהן למקדש ואם להחמיר מחייב הנכנס שם בשוגג קרבן כשם שבנגעי אדם אמרו פרחה בכלו טהור על הצדדים ידועים כך בנגעי בגדים אם פרחה בכלו טהור על צדדים ידועים יתבארו במקומן בע"ה חלק הזקן בזו אם להקל אם להחמיר הרי היא כחברותיה:

## דף פח.

**המעריך** פחות מבן חדש או בן חדש מצומצם כגון שהיה בן שלשים יום מצומצמים ואמר ערכו עלי אין זה כלום והרי זה כמעריך את הכלי שאינו נותן כלום שאין ערך לכלי

ולא לבן חודש ואינו נותן אפילו דמיו חלק הזקן עליה לומר שנותן דמים ומשכנו הגזבר הרי זה גזל בידו לענין קדושין וכענין חברותיה:

**סתם** הקדשות לבדק הבית אבל סתם חרמים כגון שאמר דבר זה יהא חרם ולא אמר לשמים הרי הוא לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה ואין בהם מעילה והוא שאמר גם כן כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו א"כ למה נאמר קדש קדשים הוא לי"י שחל על קדשי קדשים כבקדשים קלים והוא ששנינו מחרים אדם את קדשיו אם נדר שהוא חייב באחריותו נותן דמיהם אם החרים סתם לכהנים ואם לשמים לבדק הבית והבהמה תקרב למה שהיא ואם נדבה נותן טובת הנאה שבה כלומר אומדין כמה אדם רוצה ליתן בבהמה זו להעלותה עולה אע"פ שאינו צריך לה ונותן כאותו שיעור לכהנים בסתם ולבדק הבית במפרש חלק הזקן על זו אם לכהן אם לבדק הבית הרי יש בה שיכות אצל זדון כרת ושגגת חטאת על הדרך האמור בחברותיה:

**ההקדשות** כבר ביארנו בפרק ראשון שנפדין בשלשה ושלא כדברי האומר שאפילו מזלג קטן של הקדש צריך עשרה בני אדם חלק בה הזקן אם להקל אם להחמיר הרי אתה מפרש בה זדון כרת ושגגת חטאת על הדרך האמור בחברותיה:

**המקנא** לאשתו ר"ל שאמר לה אל תסתתרי עם איש פלוני צריך לקנא על פי שנים ואם נסתתרה אח"כ ושהתה כדי שעור טומאה אסורה עליו עד שתשתה ומ"מ אינו יכול להשקותה אא"כ באו שני עדים על הסתירה אבל על פי עצמו ר"ל שהוא בעצמו ראה שנסתרה אחר קנויו יוציא ויתן כתובה ואם לא ראה הוא אלא שהעיד לו אחד בכך אם הוא אדם כשר עד שדעתו סומכת עליו כבשנים יוציא ויתן כתובה ואם לאו הרי אשתו מותרת לו חלק הזקן לומר שמשקה על פי עצמו או על פי אחד ולא רצתה לשתות אף הוא צריך לומר לשיטתו שאין לה כתובה ואם מכרה כתובתה ותפש זה הלוקח ממונו של זה בכדי כתובתה וקדש הרי נמצא בקדושיו זדון כרת ושגגת חטאת על הדרך שביארנו או כלך לדרך אחרת שאם צריכה לשתות ומת אסורה ליבמה ואם לאו מותרת ליבמה:

**כבר** ידעת בחלל הנמצא בדרך שמודדין לו איזו עיר קרובה לו ומביאה עגלה ערופה על הדרך שיתבאר במקומו ומהיכן מודדין מחוטמו חלק הזקן לומר שמטבורו מודדין ונמצאת במדידה זו עיר אחרת קרובה לו ולא אותה שהיתה קרובה אלו נמדד מחוטמו נמצא לדעתו שזו מביאה עגלה והמקדש בה לא קידש וכמו ששנינו המקדש בעגלה ערופה לא קידש ולדעתינו אינה עגלה והמקדש בה קידש ונמצא ענין זה דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת:

**כבר** בארנו בפרק שישי שהמצורע שלא היה לו אוזן ימנית ולא בהן יד ולא בהן רגל אין לו טהרה עולמית ואין תקנה בנתינה על המקום או על השמאלית חלק בה הזקן הרי הכשירו להכנס בעזרה ואם חלק כדין הרי לדעת המרובין טהור וקרבנו קרבן ונמצא לכל צד שיחלוק שהוא חולק בדבר הבא לידי זדון כרת ושגגת חטאת:

**הלקט** הוא כל שנפל מתוך המגל בשעת הקצירה או מתוך ידו בשעת קבוץ השבלים ומ"מ אחד או שתים לקט שלש אינן לקט וכן לענין שכחה שני עמרים המובדלים זה מזה שכחה שלשה אינן שכחה חלק בה הזקן הרי יש כאן ספק בממון זה אם הוא של עני או של בעל הבית ונמצא מי שקדש מהם בספק קדושין:

**מצות** פאה להניחה מן הקמה במחובר לא הניחה מן הקמה מפריש מן העמרים לא הפריש מן העמרים מפריש מן הכרי עד שלא מירחו ואם מירחו מעשר ונותן לו אפילו טחנו או אפילו לשו ואפאו ועשאו פת נותן פאה לעניים מן הפת חלק הזקן בענין זה ובא העני ותפש מממונו בכדי פיאתו יש כאן דין ספק גזל לענין קדושין כמו שהתבאר בחברותיה:

**אפילו** חלק בגזירת סופרים כגון שהתיר חמץ בהנאה בשעה ששית או אסר בחמישית חייב הואיל וגזירתם נעשית על ענין שיש בעיקר איסורו כרת וחטאת וכן בכל דבר שאפשר לחקור בו שיהא באפשר לבא לידי כרת וחטאת כל שבארנו בזקן ממרא שהוא חייב אין בו חלוק בין שהיה מיקל בין שהיה מחמיר ולא סוף דבר שהסנהדרין חולקין בשם קבלתם והוא מפי סברתו אלא אפילו הוא והם מפי הקבלה או הוא והם מפי הסברא או אפילו הוא אומר מפי הקבלה והם מפי הסברא חייב שלא ירבו מחלוקות בישראל ושמא תאמר א"כ היאך לא הרגו את עקביא בן מהללאל שנחלק על חכמים שבלשכת הגזית בארבעה דברים כמו שהתבאר בעדויות ומפי השמועה היה אומרן כמו שהתבאר שם לא נמנעו מלהרגו אלא מפני שלא עשה ולא הורה לעשות כדברי עצמו:

## דף פח:

**בעל** שמחל על קנויו קודם סתירה קנויו מחול וכאלו לא קנא ואין סתירתה שאחר מחילתו מביאתה לידי השקאה או לידי איסור ומ"מ אחר שנסתרה אינו יכול למחול כמו שיתבאר במקומו במסכת סוטה פרק ארוסה וכן בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו אחר שהסכימו שניהם לכך ושהלקוהו תחלה על פיהם וחזר וקלקל והביאוהו לבית דין וקבלו עליו עדות שנייה מחילתם מחילה ופירשוה בתלמוד המערב דוקא שלא נגמר דינו ואע"פ שעמד בדין ויראה שאם מחל אחד מהם רוצה ואחד אינו רוצה אינו

נעשה בן סורר ומורה כמו שהתבאר אבל זקן ממרא שרצו בית דין למחול לו ולהניחו אינן רשאין שלא ירבו מחלוקות בישראל:

**כבר** ביארנו בזמן ישיבת בית דין שסנהדרי קטנה ובית דין של שלשה יושבין מאחר תפלת השחר עד חצות היום אבל בית דין הגדול היו יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ומ"מ בשבתות וימים טובים לא היו יושבין בלשכת הגזית אלא במקום שבהר הבית הנקרא חיל והוא לפני העזרה שלא יהו נראין כיושבין בדין וכל שהיו בני אדם צריכין לשאול שואלין לבית דין שבעירם אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים מבית דין לבית דין עד שידעו או שיגיעו לזה שעל פתח הר הבית כמו שביארנו ששני בתי דינין היו יושבין שם כל אחד של עשרים ושלשה אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית וממנו באין לאותו שבפתח בעזרה אם שמעו אמרו להם ואם לא שמעו באין ללשכת הגזית שמעו אומרין להם לא שמעו עומדין בה למנין והולכין בה אחר הרוב ואף לאחר חורבן היו נוהגים כן במקום שהיו בתי דינין לשם עד שרבו תלמידי בית שמאי ובית הלל שלא שמשו כל צורכן ורבו מחלוקות ונעשית תורה כשתי תורות ומתוך כך ראוי להזהר שלא להרבות במחלוקות אלא לילך בכל הוראה אחר הרוב שבמומחים:

**לעולם** יהא החכם משלים את מדותיו כראוי לו ואל ימעט את מעלתו בפחיתות מדותיו שכל שאין מדותיו נקיות ושלמות אינו שלם בשום פנים ואפילו חכמתו יתירה בשעה שהיו הסנהדרין במקומן היו כותבים בכל המקומות כל מי שהוא חכם ועניו ושפל רוח ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו ומשם מעלין אותו להר הבית עד שימות אחד וימלא זה מקומו ומשם לפתח העזרה ומשם ללשכת הגזית:

**ואיזהו** בן עולם הבא בתכלית השלימות עניו ושפל רוח יוצא בענוה ונכנס בענוה ושוקד בגירסתו ובלמוד חכמתו ואינו מתגאה עליה כאדם המחזיק בה טובה לעצמו:

**כל** שחזר הזקן לעירו ולא הניח את הוראתו אלא שהורה בה לעשות חייב כמו שביארנו ואינו צריך התראה כמסית ואין מקבלין ממנו תשובה או טעם לדבריו כלל וכבר ביארנו שאם מצאן חוץ למקומן והמרה עליהן פטור שנאמר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם אלא שמ"מ יש ביד בית דין לנדותו ולהפרישו מקביעות פרק ולקנסו כפי ראות עיניהם ויראה שאין נעשה זקן ממרא עד שיחלוק עם כל השבעים ואחד אבל אם היה ביניהם מי שנסכם עמו אינו נהרג וכן כתבוה חכמי הדורות שלפנינו:

**כבר** ביארנו שזקן ממרא ממתינין לו עד הרגל מפני שהוא צריך הכרזה כמו שביארנו במשנה וארבעה הם שצריכין הכרזה מסית בן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין שהרי בכלם נאמר ישמעו ויראו:

**כבר** ביארנו שכל שאפשר בהוראתו לבא לזדון כרת ושגגת חטאת ושיהא עיקרו מן התורה ומדרשו מדברי סופרים הוא הוא עיקר חיובו של זקן ממרא אבל שאר מצות של לאוין או חייבי עשה אינו נעשה עליהם ממרה אלא בדבר שעיקרו מן התורה ומדרשו בא עליו מדברי סופרים בענין סך המצוה ומספרה והוא דבר שנעשה מתחלתו בכשרות ר"ל במנין הראוי והוא פוסלה עכשיו בתוספתו ונעשה עליו ממרא מצד בל תוסיף הן שעשה הן שהורה לעשות אבל כל שאין מדרש שלה תלוי בסך ומספר או שתלוי במנין ולא נעשית כשרה במנין הראוי מתחלתה אלא שהתוספת והראוי הכל נעשה כאחד אין נעשה בה ממרא הואיל ואין שם דבר שיהא באפשר לבא לידי זדון כרת ושגגת חטאת ואין לך מצוה מאלו בדרך זה אלא תפלין של ראש שעשאן בארבעה טוטפות כמדרש חכמים ואח"כ הוסיף בה חמישית ודבקו בחיצון ונמצא שפסלן בדבוקו שמא תאמר הרי לולב אתה רשאי לפרשו בדרך זה שעיקרו מדברי תורה ומדרשו בא עליו מדברי סופרים בענין סך המצוה ומספרה לולב אחד ואתרוג אחד ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס וכשאגדן ועשאן כמנין הראוי והוסיף עליהן ואגדו עמהם פסלן בתוספתו אין זה כלום שמאחר שאין הלולב צריך אגד עד שאם נטלן אחד אחד יצא הרי התוספות כמי שאינו ואינו נעשה זקן ממרא עליה ואף לדעת האומר צריך אגד הרי על כרחך הורה לאגוד את כלם ביחד והרי לא היה ראוי מעולם וכבר בארנו שאין נעשה ממרא אלא בדבר שנעשה כראוי והוסיף בו אח"כ:

**וכן** שמא תאמר הרי ציצית עיקרו מדברי תורה ומדרשו בא עליו מדברי סופרים בענין סך המצוה ומספרה בארבעה חוטים כפולים שהם שמנה וכשחברן והוסיף בהם חוט חמישי אחר שנעשה בארבעה כהלכתו פסל בתוספתו אף זו אינה כלום שמאחר שקשר העליון העשוי סמוך לכנף מן התורה אף הוא לפי שיטתו חבר חמשת החוטין כאחד ונמצא פסול מתחלתו וכל שכן לדעת האומר שקשר עליון אינו מן התורה שאין תוספתו כלום אלא מספר המצוה מצוה והשאר כמי שאינו ושמא תאמר א"כ אף בתפילין מכיון שעשה לו ארבעה בתים נאמר בתוספתו בחמישי אינו כלום ואם חברם כאחד הרי גרוע ועומד מתחלתו הוא תדע שזה שאמרנו בתפילין שפסלו בבית חמישי לא מצד התוספת אלא שבשעה שהוסיף בית חמישי ודבקו מנע בית אחרון שבתפילין מראיית פני האויר ובית חיצון של תפילין שאינו רואה את האויר כגון שדבק בו בית חמישי או דבר אחר פסול ואע"פ שגדולי הפוסקים לא הביאוה הלכה היא וגדולי המחברים הביאוה כן בדיני הממרא:

**מה** שכתבנו בלולב שמאחר שאין צריך אגד אם הוסיף בו מין חמישי לא נעשה עליה ממרא וכן בציצית וכן בתפילין אלמלא טעם שהזכרנו שאין בית החיצון רואה את האויר הא לדעת הפוסקים שלא הביאוה ונראה מדעתם שאינן פוסקין כן לא נעשה ממרא אף בתפילין לא נאמרו הדברים אלא לענין שאין הזקן נעשה עליהן ממרא אבל לענין המצוה ודאי נפסלה ולא יצא העושה ידי חובתו ולא עוד אלא שעבר משום בל תוסיף שהרי הישן בסוכה בשמיני עובר משום בל תוסיף וראיה לזה מה שאמרו בענין לולב ארבעת מינין שבלולב אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן והקשו פשיטא ותירץ מהו דתימא כיון דלולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר ואין זה נקרא תוספת קמ"ל והרי סוגיא זו הפך סוגיא האמורה כאן שאמרו בפירוש האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אלא שנראה שזו שבכאן לא נאמרה אלא לענין זקן ממרא שלא ליהרג עליה וזו שבמסכת סוכה לענין המצוה ולפסלה ומה שאמרו שם שלדעת האומר אין צריך אגד אוגדין אותו לכתחלה שלא במינו בזו אין דעתו אלא לתקן הלולב ולא להוסיף וזהו שכתבו גדולי המחברים שאם רצה להוסיף בהדס מוסיף אבל שאר מינין אם גרע או הוסיף פסול ומה שנשתנה ההדס אצלם יותר משאר מינין כתבו הטעם הם בעצמם בתשובת שאלה מפני שתוספת ההדס נמצא כתוב בביאור לחכמים והוא ענין ההושענא ומ"מ שאר גאונים משוים בזו הערבה עם ההדס הא בלולב ואתרוג מיהא מודים שנפסלו בתוספת ונמצאו לדעתנו שהשלמנו דעת גדולי המחברים ושיטת סוגיא שבמסכת סוכה עם סוגיא זו ואף לדעת שונאי שלום שאמרו על כל פנים שסוגיא זו חולקת עמהם יש לומר שנראה להם לדחות סוגיא זו מפני אותה של מסכת סוכה שהיא עיקר מקומה:

**ויש** נוטים לבצוע בדרך אחרת והוא שזה שנאמר כאן האי לחודיה קאי ושאין התוספת כלום פירושו בשלא אגדן יחד וזו של מסכת סוכה בשאגדן ולשיטה זו נחלקו בתחיבה אם נדונת כאגד אם לאו ודעת רבותי שהתחיבה אינה כאגד וי"מ לפסוק שהתוספת פוסל ובסוגיא של מסכת סוכה בשהוסיף לולב שני או אתרוג שני דומיא דהדס שכל שהוסיף באותו מין בעצמו שהוא מחוייב יורה שהוא מכוין להוסיף וסוגיא שבכאן בתוספת מין אחר שאין הדבר במכוין להוסיף אלא כאוחז בידו דבר אחר קודם נטילת הלולב במקרה וחכמי פרובינצא מכריעים בחבוריהם בהפך סברא זו ויש מתרצים בה כאן לכתחלה כאן דיעבד ולא אמרוה כאן אלא שלא נעשה גורע מפני שאין המצוה פסולה בכך שאע"פ שעבר בבל תוסיף מ"מ יצא ידי מצוה וכשאמרו שם אין מוסיפין עליהם פירושו משום בל תוסיף אלא שמ"מ יצא ידי מצוה ולזה הסכימו גדולי הדורות והדברים

נראין אלא שהרבה גאונים כתבוה כשיטתנו שבכל מין פסל ואפילו שבמסכת בלא אגד אלא שכללם בידו כאחד וכל שכן בתחיבה וסוגיא זו לא נאמרה אלא לענין הזקן:

**גדולי** המפרשים נוטים לומר שבכלם כל המוסיף פסל ואפילו הזקן נהרג עליה ולא נאמרה סוגיא זו אלא על ענין הלשון שאין דומות למה שנאמר על התפילין כלומר לדרך שאתה שואל בו אי אתה מוצאה אלא לענין תפילין ומ"מ לענין פסק חייב בכלם וכבר האריכו בזה בהגהותיהם וחוץ מכבודם אין דבריהם נראין בזו ובמקום אחר כתבו בהגהותיהם בענין הלכות לולב שאין התוספת פוסל והדברים מתמיהים אף בענין ציצית כתבו גדולי המחברים בנוסח זה הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל את הראשונה מתיר את הראשונה או חותכה וכשירה ואם נתכוון להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן הרי זו פסולה שהרי כשהוסיף פסל את הכל וכשהתיר התוספת או חתך נמצא השאר נעשה מן העשוי וגדולי המפרשים מגיהים שאין התוספת פוסל ואפילו נתכוין להוסיף וראייתם ממה שאמרו בפרק התכלת הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבע פסולה תעשה ולא מן העשוי והקשה לו מדאמר ר' זירא הטיל למוטלת כשירה ר"ל שהטיל ציצית על ציצית ותירץ רבא בבל תוסיף קאי הא מעשה ליכא כלומר בזו ראוי הוא שתהא כשירה שעשיית התוספת בל תוסיף הוא דאיכא הא מעשה ליכא כלומר מכיון שעובר בבל תוסיף אינו נקרא מעשה שהרי אין מעשיו כלום וכשחותך את הראשונה הוא הוא תעשה של אחרונה ורב פפא שהקשה לרבא ודלמא האי גברא לאו לאוסופי קא אתי אלא לבטול קמיתא וליכא בל תוסיף ונמצא תוספתו מעשה ואפילו הכי כשירה ולא חיישינן לתעשה ולא מן העשוי לאו דאי אתי לאוסופי מיפסיל אלא לאשמעינן דאי נתכון לבטל ליכא בל תוסיף ומ"מ לדעתנו אנו גורסים בפירושו של רבא השתא בל תוסיף איכא מעשה ליכא בתמיהא כלומר האיך יעלה על הדעת בהטיל למוטלת שכשירה ואחר שמעשה זה הועיל להיותו עובר על בל תוסיף האיך אפשר שלא לקרותו מעשה לדונו בעשוי אלא ודאי אי אפשר בהטיל למוטלת כשירה אחר שעבר עליה בבל תוסיף והקשה רב פפא שמא בנתכון לבטל היא שנויה שאין בה בל תוסיף ומתוך כך כשירה אע"פ שהוא מעשה דלתעשה ולא מן העשוי לא חיישינן וחזרה קושיתינו למקומה ומ"מ לענין פסק כל שנתכוין לבטל הרי כמעשה וחתיכת הראשונה מעשה אחד הוא אבל כל שנתכון להוסיף אין החתיכה שאח"כ מאותו מעשה ונמצא שהלכה בהטיל למוטלת שבנתכון לבטל כשרה וכן הטיל לבעלת שלש אע"פ שמתכוין להוסיף כנף רביעי אין מחשבתו מועלת לעשותו מעשה אחד ונמצא שהוא בדין תעשה ולא מן העשוי והדברים נראין:

## דף פט.

**המשנה** החמישית והכונה לבאר בה ענין נביא השקר וענין המתנבא בשם ע"ז ואמר נביא השקר שאמרו עליו שהוא בחנק הוא המתנבא מה שלא שמע ר"ל שלא נאמר לא לו ולא לאחר או מה שלא נאמר לו אפילו נאמר לחבירו שכל שעושה עצמו נביא ואינו נביא הוא בחנק אבל הכובש את נבואתו ואינו רוצה לאמרה כגון יונה בן אמיתי והמותר על דברי נביא ר"ל שבז לדבריו ואינו רוצה לעשות מה שהוא מצוהו כגון אותו שאמר לו מיכה הכני נא בדבר י"י וימאן האיש להכותו וכתיב ביה יען לא שמעת בקול י"י הנך הולך מאתי והכך האריה ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עידוא הנביא שנאמר כי כן צוה י"י לי לאמור לא תאכל לחם ולא תשתה מים וכתיב ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי לאמר השבהו אל ביתך ויאכל לחם וישתה מים כחש לו וישב אתו ויאכל לחם וכתיב וילך וימצאהו אריה וגו' כל אלו השלשה מיתתן בידי שמים:

**המתנבא** בשם ע"ז והוא שאומר כך אמרה לי ע"ז פלונית או כוכב פלוני כגון נביאי הבעל אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור הואיל ובשם ע"ז אמרה הרי הוא בחנק נמצאו מתנבא מה שלא שמע או מה שלא נאמר לו אפילו נאמר לחברו והמתנבא בשם ע"ז מיתתם בידי אדם שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע את אשר לא צויתיו הא לחברו צויתיו זה המתנבא מה שלא נאמר לו ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם ע"ז וכתיב ומת הנביא ההוא וכל אלו צריכים התראה:

**זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:**

**כבר** ביארנו שהמתנבא מה שלא שמע ענינו שלא נאמר בנבואה לא לו ולא לאחרים ואפילו היה הענין בא מצד עונש למי שנתנבאו לו ואף צד מראה מתערבת בכח דמיונו כדי להטעותו הואיל ויש שם צד שהיה לו להרגיש בנבואתו שאינה נבואה על צד אמתי והוא מתנבא בה חייב מיתה הרי צדקיה בן כנענה ושאר חבריו נבאו לאחאב שינצח את ארם והרי סופר שהיה שם סיבה אלהית כדי להפילו בידו שנאמר ויאמר י"י מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ר"ל מי יעיר רצונו בכך ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וכו' אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ואמרו זה רוחו של נבות כלומר שאותו עון חייבוהו כליה והוא היה סיבת הערת רצונו לילך שם באמצעיות נביאיו בהשגחת משפטי ישרו יתברך לפקוד עליו כדרכיו אעפ"כ היה לו לדקדק שאין הנביאים מתנבאים בלשון אחד אפילו במה שנבואתם סיגנון אחד כגון עובדיה וירמיה בנבואת אדום מ"מ

הלשון משתנה ואלו כתב בהם כל הנביאים פה אחד טוב ופה אחד פירושו בדבור אחד ר"ל בנסח אחד:

**אע"פ** שהמתנבא מה שלא נאמר לו בחנק יש צדדין שנביא האמת יכול להתנבא בדבר אע"פ שלא נאמר לו אותו דבר בפרט הואיל ונאמר לו דבר אחר שהוא יכול לדרוש ממנה לעצמו קל וחומר על זה הרי שירמיה מתנבא כה אמר י"י הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם והרי סיבת קללתם על שבאו לעזור את הכשדים אף הוא היה יכול מכח נבואה זו להתנבא על הכשדים שאם על העוזרים מתעוררת נבואה אלהית עליו כל שכן על האויבים עצמם והוא הענין שנכשל בו חנניה בן עזור כששמע שירמיה היה מתנבא על העוזרים נשא קל וחומר בעצמו והתנבא על הכשדים ואמר כה אמר י"י שברתי את עול מלך בבל והרי שנתנבא מה שלא נאמר לו אלא שנאמר לחברו מכח מדרש קל וחומר:

## דף פט:

**הכובש** את נבואתו אינו לוקה ולא מפני שאין התראה נופלת בו מצד שאין הדבר נודע לשום אדם והרי זה כאוכל פירות המתולעים שבכלי שאין נראות לאדם ולא הוחזק בהם שום איסור עד שיתרו בו מכחו שהרי זה מ"מ אפשר להתרות בו על ידי נביאים ואי אפשר לומר שמא חזרו בהם מן השמים ובטלו אותה גזירה שנצטוה הוא לאמרו שאלו כן מודיעים היו אותו ואע"פ שבנינוה חזרו שלא בהודעתו של יונה אין זה אלא מפני שלא אמרו אלא ונינוה נהפכת והרי נהפכה לטובה אלא טעם הדבר מפני שאין בזה לאו ואע"פ שנאמר לא תגורו מפני איש לא נתיחד ללאו בכבישת נבואה ולא עוד אלא שאין בו מעשה:

**זה** שכתבנו שאפשר לפעמים שיצוה הנביא בנבואה ויחזרו בהם מן השמים לא סוף דבר קודם שיתנבא אלא אף לאחר שנתנבא הנביא וספר את נבואתו חוזרין לפעמים ומבטלין את הגזירה ומ"מ דוקא במה שנאמר לו לרעה אבל אם הבטיח מכח נבואתו על הטובה אין כאן חזרה בשום פנים מעתה המתנבא לרעה ולא אירע כדבריו אין בזה הכחשה שאפשר ששבו מרעתם אם במפורסם אם בצנעה או שזכות תולה להם כמו שמצינו בנינוה שחזרו בהם ובחזקה שתלה לו אבל כל שהבטיח על הטובה ולא באה הרי הוא מוכחש בלא ספק ואפילו הבטיח על תנאי והוא שאמר ירמיה לחנניה בן עזור כשהיה מתנבא על כלי המקדש שישובו יקם י"י את דברך אך שמע נא הדבר הזה הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו י"י באמת ויש לי יתרון שאם

לא יתקיימו דברי אין בי הכחשה ואם לא יתקיימו דבריך אתה מוכחש על כל פנים ואין לך צד התנצלות:

**אע"פ** שהמוותר בדברי נביא אין שם אלא מיתה בידי שמים תדע שהאמנת עניני הנבואה מיסודי הדת היא ומפנותיה הגדולות שמא תאמר האיך אנו יודעין בו שהוא נביא תדע שעיקר אמונתנו בזה הוא שאין הנבואה שורה אלא באדם שלם בכל מיני השלמויות ומעוטר במדותיו ונודע בחסידות ומתהלך בקדושה ופרישות עד שלא ימצא בו שום חסרון בכל מיני שלמויותיו וכל שאינו נודע בדרך זה אפילו עשה כמה אותות אין מחזיקין אותו בנביא אבל כשנודע בענין זה מאמינין אותו וצריך שיתן אות ומופת בתחלת נבואתו שיאמינו העם שהוא נביא ולא שיצטרך לשנוי טבע כאותות משה ואליהו ואלישע אלא שיגיד העתידות ואין אומרין לו לקרוע את הים ולהחיות מתים ולהעמיד חמה שאין עיקר אמונתנו מפני האות אלא מפני שנודע לנו שהוא ראוי לכך והאות סעד לו בתחלת נבואתו עד שיוחזק וכל שראינו שנפל מעט מכל מה שדבר שיבא אינו נביא שאף המעוננים והקוסמים יש עמהם צד אמיתות אלא שמתערב שקרות עמהם כאמרו מאשר ולא כל אשר הא מכיון שהוחזק אין שואלין ממנו אות כלל יאסור לנסותו או לשאול ממנו אות כלל וכל שהעיד נביא אחד עליו הוחזק ואין צריך אות כלל:

**אע"פ** שביארנו שהמתנבא בשם ע"ז אינו אלא בחנק כל נביא שהדיח לעבוד ע"ז הרי הוא בסקילה והנדחים אף הם בסקילה שאין לך לדונם אלא ביחידים הואיל ואין מדיחיהם שנים ואף הוא אינו נסקל מתורת הדחה אא"כ הודחה רוב העיר אחריו ומדיחי עיר הנדחת גם כן בסקילה אע"פ שהמודחים בסייף כמו שהתבאר:

## דף צ.

**נביא** שהוחזק שצוה מכח נבואתו לעבור על איזה דבר מצוה מדברי תורה או מן התלמוד יש צדדים שאנו חייבים להאמין בו ויש צדדים שאנו צריכים שלא להאמינו ולהכחיש את נבואתו וכיצד הוא הדין בענינים אלו כל שצוה לשנות דבר אחד לעולם כגון שהתנבא שאין החמץ אסור בפסח הן דרך נבואה בעקירת אותה מצוה הן דרך פירוש שהיא משל לדבר אחר או שלא ניתנה אלא לפי הזמן אפילו בלאו אחד או בעשה אחד או שהתנבא בתוספת מצוה על התורה שלא מדרך גדר או הוראת שעה או לקיום שאר מצות אלא דרך נבואה חדשה וגזירה אלהית אפילו עשה אותות עליונות כגון העמדת חמה וכיוצא באלו מה שאי אפשר חס ושלום שאין השם מעמיד חמה לעוברי רצונו אפילו הפליג בכמה מופתים אין שומעין לו אלא מכחישין נבואתו אפי' הוחזק וממיתין אותו בחנק

בלא שום פקפוק ומשוא פנים שהרי בא להכחיש נבואת משה רבינו שנתנה לחק עולם בלא שנוי או תוספת או מגרעת מלמד שאין נביא רשאי לחדש בה דבר מעתה שהתורה נתנה בהסתפקות כללי לכל טבע ולכל מקום ולכל זמן ולא סוף דבר בדברי תורה אלא אף בדברי סופרים כגון שהתיר חמץ בשעה ששית או אסרו בחמשית שלא מתורת גדר אפילו אמר שאין תחום שבת אלא באלפים ואחת או שהוא באלפים חסר אחת שהרי הוא מכחיש מה שנודע מפי הקבלה ומה שנאמר לא בשמים היא ונמצא בכל אלו מכחיש נבואתו של משה שנתפרסמה לנו בנבואה עולה על מדרגת כל נברא ושנחלקה נבואתו מכל נבואות שבעולם בהרבה מדרגות גדולות כמו שהתבאר בספרי גדולי המחברים ושלא נתלית האמנתנו בו באות ומופת שכל אותותיו לא נעשו לראיה על נבואתו אלא לצורך אלא שנתלית האמנתנו בו לחדוש שלמותו עם היות עינינו רואות ואזנינו שומעות בפרסום כללי כאמרו בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם והרי בין האמנת עינינו להאמנת שאר נבואות החלוק שיש בין הרואה את הדבר בעיניו למי שאינו רואה את הדבר אלא ששומעו מפי העד:

**צוה** הנביא המוחזק להוסיף או לגרוע או לעבור לפי שעה אם בהיתר ענין ע"ז הוא אין שומעין לו כלל אפילו צוה לעבוד ברגע זה ולבטלו לשעתו אפילו בלאוין שבו ואפילו בעשה כגון נתוץ מזבחותיו וגדוע אשריו וכיוצא באלו ובכלל זה כל שיעשה דבר לכונת הריסת פנה מפנות הדת כגון מציאותו ואחדותו יתברך והסתלק הגשמות ממנו וכדומים לאלו וכל שעשה כן הרי דינו כשלפניו צוה להוסיף או לגרוע או לעבור בשאר מצות לפי שעה ושלא לכונת הריסת פנה מפנות התורה על הדרך שביארנו אלא לאיזה צורך שומעין לו והוא שאמרו אליו תשמעון אפילו אמר לעבור על דברי תורה כגון אליהו בכרמל שהקריב בחוץ להכחשת נביאי הבעל וכן אלישע שאמר וכל עץ טוב הפילו אע"פ שהתורה אמרה לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן אפילו צוה בדרך זה לחלל שבת שומעין לו וכן כל כיוצא בזה:

**כל** מה שכתבנו בענינים אלו הוא בנביא המוחזק או בשהתחיל לעשות עצמו נביא בנתינת אות אבל כל שלא הוחזק ואינו עושה עצמו נביא בנתינת אות אלא שבדברים בעלמא הוא אומר שהוא נביא בשאר מצות אין עושין בו כלום ובע"ז דנין אותו כמסית או כמדיח לפי מה שהוא כשאר הדיוטות:

**המשנה** הששית והכוונה בה לבאר ענין אשת איש על איזה צד דינה בחנק והוא שאמר הבא על אשת איש וכו' שאמרנו עליה שהוא בחנק הוא משנכנסה לרשות הבעל לשם נשואין אע"פ שלא נבעלה ופירושו אפילו מסרה האב לשלוחי הבעל כמו שהתבאר ובת

כהן יצאה לידון בשריפה כמו שהתבאר אבל בועלה בחנק וכן זוממיה שנאמר כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו:

**זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר**:

**ונשלם** הפרק תהלה לאל:

**כל** ישראל יש להם חלק לעוה"ב וכו' כבר בארנו בראש המסכתא שזה הפרק אמנם ענינו לבאר החלק הששי והוא בקצת אמונות מעניני העולם הבא ולהודיע בכל אלו שהוזכרו שנדונו בארבע מיתות בית דין שלא הופקעה נחלתם מכל וכל אע"פ שבחטאם מתו ביד בית דין ואולם נתערבו בזה מעניני החלקים הקודמים בעניני עיר הנדחת והיה ראוי לכללם בפרק הנשרפים עם דיני הנהרגים אלא שאחר שהם דינים של רבים ראה המסדר להניח את הענין עד כלות דברי הספר כלם והנה עלה בדעתי לכתוב על ספר בזה הפרק רוב עניני האמונות התוריות הראוי לחנך בהם את בניו ולהיות האמונה המוכרחת במציאות הדת חקוקה על לבם מבלי שאסתכל בזה לדעות הפלוסופיות ולסברות העיוניות ולענינים המוקשים או המופתיים רק אמונת הקבלה הדתית והתוריית לבד ואמנם טרם שאתחיל בזה הסכמתי לכתוב תחלה הדברים התלמודיים שבפרק ואחרי כן אשוב עליו ואכתוב מה שנכלל בו מן האמונות ולגלגל עליו שלמות מה שצריך להאמין על פי הדרכים הדתיים כאשר ייעדתי בקונדרס מיוחד בפני עצמו קראתי שמו כתב הדת ואמנם לפי מה שהיתה הסכמתי לכתוב תחלה הדברים התלמודיים שבו יהיה ענין הפרק נחלק לשני חלקים הראשון במי שאין לו חלק לעוה"ב ומה שנתגלגל לבאר על זה והשני לבאר עניני עיר הנדחת וכל דיניה על השלמות זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

**והמשנה** הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר כל ישראל יש להם חלק וכו' פירוש כבר ידעת שכל שזכיותיו מרובין על עונותיו נקרא צדיק ושמעשיו שקולים נקרא בינוני ושעונותיו מרובין מזכיותיו נקרא רשע וכן ידעת בענין זה שאין הכל תלוי במנין לבד אלא אף לפי גודל העוונות או הזכיות יש זכות שהוא שקול כנגד כמה עוונות ויש עון שהוא שקול כנגד כמה זכיות וברוך בעל המאזנים ובא ולמד עכשיו שאף הרשעים יש להם חלק לעוה"ב אלא שנדונין כפי רשעם בגודל עונש ובאריכות זמן הראוי להם על פי המשפט הישר אא"כ בעבירות ידועות שנתפרשו כאן ומהם שנתפרשו במקומות אחרים כמו שיתבאר ולהודיע שלא כיון בזה להביא במאמרו מי שעובד ע"ז או כופר באלהות וכן כל שיחטא בפניות התוריות ובסודות הדתיות הביא ראיתו מאמרו ועמך כלם צדיקים כלומר שמאחר שהאמין מה שראוי להאמין עד שהוא

מכלל העם אין רוב החטאים מפקיעין ממנו שם הצדיקים עד שיגורש מנחלת העולם הבא מכל וכל אלא נענש כפי רשעו ולא יקופח אח"כ שכרו ומדורו לפי כבודו בין רב למעט:

**ואלו** שאין להם חלק לעולם אבל נדונין לדורי דורות ברשעם לא יסורו ממנו הכופר בתחיית המתים או שאומר עליה שאינה מן התורה ר"ל שאינה אמונת הנביאים וכן האומר אין תורה מן השמים אפילו אמר כן על פסוק אחד לבד שמשה רבינו אמרו מפי עצמו ואפיקורוס והיא מלה כוללת הרבה ענינים ופרשו בה המבזה תלמיד חכם והרי בכלל זה המינים והם הכופרים במציאות השם ואחדותו ופשיטותו ועובד ע"ז אפילו דרך אמצעיות והמכחיש בנבואה או בידיעת השם אלא שמתוך שכל אלו אין להם מבוא בזה המאמר ולא הוצרך להזכירם פרשו בו שזה שהוצרכו להזכירו הוא לענין מבזה תלמיד חכם וכל שכן רבותיו שמתוך בזותו החכם יבזה את דבריו וחכמתו ויכפור בכל מה שראוי להאמין ונמצא שאף הכופר בפירושי התורה והוא תורה שבעל פה הוא בכלל זה וכל שהוא משומד אף לעבירה אחת והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים שכל אלו דברים יורו על צד כפירה לא מדרך היצר והתאוה וכן מחטיאי הרבים אפילו לדברים קלים וכן הפורשים מדרכי צבור אלא שקובע נמוס לעצמו אע"פ שאינו עובר עבירות וכן כל העושה עבירות ביד רמה ר"ל להכעיס ובפרהסיא ועל דרך כפירה וכן המטילים אימה יתירה על הצבור לנצוח ולשררה ולא לשם שמים וכן הכופר בביאת המשיח שכל אלו גורמים להרוס התורה וכלם בכלל אפיקורוס והוא שאמרו דרך כלל דבר י"י בזה זה אפיקורוס ומגלה פנים בתורה כלומר שלא כהלכה והוא שמפרש המצות בדרך משל כדי לעקור את המצוה ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החצונים ר"ל שלא להבין ולהורות אלא על דעת לילך באמונתם וכבר ידעת מהם שאין מאמינים אלא במה שהעיון נותן וההקש מחייב:

**והלוחש** על המכה ר"ל שמרפא בלחישות ומיני כשפים ואע"פ שהם דברים המוניים אין קפידא כל כך בהם פירשוה בגמ' ברוקק ואומר על רקיקתו דברי תורה כגון כל המחלה אשר שמתי במצרים וזהו בזיון התורה בכללה וכו' שאלו היו הלחישות נעשות בכשפים כבר הם ממיני ע"ז ולא הוצרכו לשנותה והתבאר במקום אחר שהקורא על התינוק שלא יבעת או שמניח עליו ספר תורה או תפילין בשביל שיישן או שיתרפא לא דיו שהוא בכלל חברים ומלחשים ומכחשים אלא שהם בכלל כופרים בתורה שאין התורה רפואה לגוף אלא לנפש אבל הבריא שאומר פסוקים להגן על עצמו בזכות קריאתם ולהנצל בכך מן הפגעים הרי זה כדרך תפלה ומותר:

**אף** ההוגה את השם המפורש באותיותיו שלא מצד היותו מכוין ומאמין בהוראתו והוא היותו מחוייב המציאות אלא שהוגה כתבו דרך המוניות והוא שאמרו בגמ' דוקא בגבולין שהרי במקדש מותר וכן חלקנו עתה בלשון עגה ר"ל מעמד המון ועמי הארץ שאף זה דרך הדיוטות וי"מ לשון עגה לעוזות מלשון לעגי שפה שלא בלשון הקודש אבל כל שאר עוברי עבירות כגון ביאות אסורות ומאכלות אסורות שלא מצד ביזיון התורה אלא מצד היצר וכן החבלות ושאר פרטי המצות אע"פ שענוש עליהם כפי רשעו אחר שלא עשה תשובה יש לו חלק לעולם הבא כפי ענינו ויש הגדות כוללות באלה הרציחות ובעלי לשון הרע והכופרים במצות מילה והכל לפי הענין ולפי כוונתו בשעת העבירה ובמקום אחר הזכירו בקצת דברים קלים שאין להם חלק לעוה"ב וכללו בזה המכנה שם לחבירו והקוראו בכנויו והמלבין פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והבאור באלו שהם דברים יורו על פחיתותם ושאינו ראוי לימנות עם נוחלי העולם הבא:

**זהו ביאור המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שהוא נמשך לדברים תלמודיים אלו הן**:

## דף צ:

**תרומה** טהורה בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר בין של תורה בין של דבריהם אסור ליתנה לכהן עם הארץ מפני שכהן עם הארץ ספק אוכלה בטהורה ספק אוכלה בטומאה ומתוך כך מותר ליתן לו תרומה טמאה ואע"פ שתרומה טמאה אינה ראויה אף לכהן טמא ולשריפה עומדת מ"מ אם הוא טהור אינו במיתה ולא בלאו שטהור שאכל את התרומה טמאה אינו בלאו אלא בעשה שנאמר ואחר יאכל מן הקדשים מדבר שהוא בקדושתו הוא אוכל כשיטהר אבל לא מן הטמא ולאו הבא מכלל עשה עשה ואף טמא שאכל את הטמאה אין בו מיתה בידי שמים ולא מלקות שהרי אינה קודש אבל טמא שאכל את הטהורה הוא במיתה ומתוך שהן בחזקת טומאה אין נותנין לו ולא עוד אלא שאין ראוי ליתנה אלא לתלמיד חכם שנאמר ונתתם את תרומת י"י לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים אלא מה הוא חבר אף בניו חברים וכתיב ויאמר לעם לתת את מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת י"י כל המחזיק בתורת י"י יש לו מנות שאינו מחזיק בתורת י"י אין לו מנות:

**תלמיד** חכם ראוי שישפיע מטובו וללמד מחכמתו לכל שואל וכל המונע הלכה מפי תלמידו כאלו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל ששת ימי בראשית:

## דף צב.

**פרנס** המוטל על הצבור ראוי לו לרחם עליהם בכל מה שיוכל וכבר בארנו עונש המטיל אימה יתירה עליהם שלא לשם שמים ואע"פ שהרחמנות מדה יתרה היא כל שאין בו דעת אין נזקקין לרחם עליו שנאמר כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו וכן אמרו כל הנותן פתו למי שאין לו דעה יסורין באין עליו:

**עם** הארץ חזקתו שאינו מקיים המצות ואינו בן העולם הבא לפיכך יהא אדם זהיר ללמוד תורה שבה יזכה לכל שלמות ולכל מעלה והעדרה סיבת כל חלי וכל מכה ואבדן הנפש כל בית שאין דברי תורה נשמעין בתוכו סוף אש של גיהנם אוכלתו שנאמר אין שריד במגוריו וכו' תאכלהו אש וגו' וכל שעוסקים בתורה יהו בטוחים מן הגזרות שנאמר כי לא מועף לאשר מוצק לה אין העיף בתורה נמסר ביד מי שמציק לו וכן אמרו וחבל עול מפני שמן חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה וסיעתו:

**ולעולם** יהא אדם בעל מדות ומשאו ומתנו בנחת ודבורו קיים והן שלו צדק דרך הערה אמרו כל המחליף בדבורו כאלו עובד ע"ז:

**אסור** לאדם להסתכל בעריות אפילו באצבע קטנה של אשה אפילו להריח בשמים שעליה כל שמתכוין להנות הרי זה אסור ומכין אותו מכת מרדות כמו שתיבאר במקומו:

**בית** אפל שאין לו אורה בכדי שיהא הכהן יכול לברר את הנגע אם טהור אם טמא אם ראוי להסגיר אינו פותח בו חלונות ולא משתדל כלל שיהא יכול לברר את הענין אלא מניחו בחזקת טהרה והולך לו וכבר כתבנוה במסכת חולין:

## דף צב:

**לעולם** יהא אדם מסולסל ויעמוד כחומה בצורה לסיבות ואל יבהל למקרים ולא יפחית עצמו למאורעותיו אלא יעמוד בשררתו הראוי לו ויסתיר דלותו ומקריו הוא שאמרו באדין גובריא אליך כפיתו בסרבליהון מלמד שאף בשעת הסכנה אל ישנה אדם מן הרבנות שלו ר"ל מן הראויה לו:

**ממון** של ישראל שנמסר ביד גוים אע"פ שלא כדין בא לידם הואיל ונתיאשו ממנו מותר לכל אדם והוא שדרשו כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונן של ישראל כיון שנפל ביד גוים נטהר:

**אע"פ** שאמרו אין רוכבין בסוסו של מלך אם נזדמן לאחד והוא צריך למהר להצלתו של מלך רוכב עליו ואינו חושש וכבר כתבנוה בפרק שני:

## דף צו.

**השוחט** את העוף הואיל ולפעמים צולהו כולו כאחד צריך שינקוב את הורידין סמוך לשחיטה ובבהמה אינו צריך וכבר בארנוה במקומה במסכת חולין:
**זקן** ששכח תלמודו מחמת אנסו צריך לנהוג בו כבוד וכל שכן שלא לנהוג בו בזיון וגדולי חכמים היו מצווין לתלמידיהם הזהרו בחבורת מצוה לכבדה ובזקן ששכח תלמודו מחמת אנסו והזהרו בבני עמי הארץ שמהם תצא תורה ומנעו בניכם מן ההגיון ר"ל מהבנת הרבה מקראות כפשוטן כגון ויראו את אלהי ישראל וכו' כמו שבארנו במס' ברכות:

## דף צט.

**לעולם** יהא אדם זהיר בכבוד תלמידי חכמים ומהנה אותם בכל מה שאפשר לו דרך הערה אמרו כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמידי חכמים מנכסיו ועושה להם נחת רוח אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה וגו':
**כבר** בארנו שכל חכם ראוי לו להשפיע מחכמתו לזולתו דרך הערה אמרו כי דבר י"י בזה זה הלמד תורה ואינו מלמדה ויש אומרים כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק כל המזכה את חבירו לדבר מצוה ומלמדו תורה מעלה עליו הקב"ה כאלו הוא עשאו רמז לדבר ואת הנפש אשר עשו בחרן:

## דף ק.

**אע"פ** שכל אדם צריך להזהר בכבוד בני אדם מ"מ בכבוד רבותיו הוא צריך להזהר ביותר כמו שיתבאר במקומו דרך הערה אמרו מפני מה נענש גחזי מפני שקרא לרבו בשמו:

## דף קא.

**סכין** וממשמשין בני מעים לחולה בשבת אע"פ שאין בו סכנה והוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול משמוש אחר סיכה אלא יסוך וימשמש בבת אחת ומעביר כלי על העין להקר כגון מרגלית שבטבעת וכיוצא בה וכן בכל כלי הנטל בשבת:
**שרצים** המזיקין כגון נחשים ועקרבים אפילו לא היה בהם חשש מיתה הואיל ונושכים מותר לצודם בשבת ובלבד שלא יתכוין אלא להנצל מנשיכתם וכיצד עושה כופה עליהם את הכלי או מקיף עליהן או קושרן שלא יזיקו ובמקום שיש ביניהם חברים לוחשין

עליהם בשבת ואע"פ שזה באסור חובר חבר הואיל ואין בו מלקות שהרי אין כאן אלא דברים בעלמא התירו לו בכך שלא תטרף דעתו עליו הא חבר שעושה מעשה כגון אלו שמנהגם בעת שאומרין אותן הלחישות לאחוז בידם מפתח או סלע או מנידין אצבע או ראש הרי זה לוקה ואין מתירין לו כלל ואלו שמאמינים במציאות השדים ובפעולותיהם אסור להם לשאול בהם אף בחול ויש להתיר בשרי בהן ושרי ביצים אלא שאינם אלא דברי הבאי והגירסא לפי דעת זה אלא שמכזבין וגדולי הפוסקים גורסין מפני שמכזבין כלומר שעיקר התירם מפני שהם דברי הבאי ואין אדם מצוי לימשך אחריהם וכן עיקר והוא נמשך למה שכתבנו בסוף פרק ארבע מיתות בענין המעוננים והוא מה שהתירו בתלמוד הרבה בלחישות המוניות והדומים לאלו:

**לעולם** אל יהרהר אדם אחר מדותיו של מקום ואל יבעט ביסורים ואל ישא פנים לעצמו לומר האיך אני בצער הזה והריני צדיק גמור שאי אפשר שלא חטא והקב"ה רוצה למרק עונותיו בעולם הזה דרך צחות אמר אחד מגדולי החכמים כל זמן שאני רואה את ר' שאין יינו מחמיץ ואין שמנו מבאיש ואין פשתנו לוקה אמרתי חס ושלום קבל ר' עולמו:

**המשנה** השניה שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא אע"פ שנתפרסם ענינם במעלה יתירה והם ירבעם ואחאב ומנשה וההדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי והזכיר בלעם אע"פ שלא היה בכלל האומה שלא לטעות עליו היותו מחסידי אומות העולם עם התפרסם כחו בהגדת העתידות:

**זהו** לשון המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שיש בו צרך לענינים תלמודיים אלו הן:

## דף קב.

**אסור** ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה בין באכילה בין בשתיה בין בריח וכבר בארנו עיקרי הדברים שבכל ענין מאלו במסכת ברכות:

**ברכת** המוציא ראוי להזהר לברור שיבצע במובחר שבה ואותו צד שהוא נאפה בו כראוי יותר משאר הצדדין וכן לברור לבצוע בפת הנבחר שבשלחן וכבר בארנו דברים אלו במסכת ברכות:

**ארבע** כתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חנפים כת מספרי לשון הרע וכבר כתבנו במשנה הראשונה הענין שמתוכו אתה מבין דברים אלו:

## דף קו:

**ירק** שכבשוהו בקדירה או זיתים שכבשום בטרפיהן טהורים מטומאת יד ר"ל שאע"פ שידות האוכלין מביאות טומאה לאוכלין ר"ל שאם נטמאת היד נטמא האוכל באותה טומאה עצמה כאילו נגעה באוכל מ"מ כל שנכבש היד או נשלק עם האוכל הואיל ואינה ראויה לאחוז בה עוד את האוכל בטלה לה מתורת יד ולא נטמא האוכל בטומאתה אלא מתורת מגע שמזה לזה מראשון לשני ומשני לשלישי ולא באותה טומאה עצמה וכבר בארנוהו במסכת ברכות:

**אין** בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה שהמוחלט בפריעה ופרימה ולא המוסגר הא לענין טומאה זה וזה שוים וכבר בארנו שמועה זו ומה שיש לפקפק בה במסכת מגילה:

## דף קז.

**כל** הנושא אשה צריך שיבדוק בשלשלת יוחסין שלה שתהא מזרע כשר שהבנים נמשכים הרבה לטבע האמהות דרך הערה דרשו למה נסמכה פרשת בן סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא יפת תואר אע"פ שהתירתה תורה אצלו יהא לבו נוקפו בבן סורר ומורה וכן כל כיוצא בזה:

## דף קז:

**כל** החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומ"מ כל שתלה לו זכות ועשה תשובה נתכפר לו שאין לך מחיצה ופרגוד בפני התשובה כלל ומ"מ בעולם הזה יש צדדין שאין התשובה מבטלת ענשו מכל וכל כמו שבארנו בחבור התשובה:

**המשנה** השלישית דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ר"ל להשארת נפשם ואין עומדין בדין לתחיית המתים וכבר ידעת לפי הדרכים הדתיים שהעולם הבא הוא אחר המות להשארת הנפש או להכרתה ותחיית המתים הוא הזמן האחרון כמו שייחסוהו אנשי כנסת הגדולה ביוצר של שבת וסדרו זמנים אלו העוה"ז וימות המשיח ותחיית המתים ודעתם במשנה זו שתחיית המתים אף לרשעים כדי לידון גופם עם נפשם על דרך משל חגר וסומא ואמר על אלו שנפשם נדונים לעולם ואין הם בתחייה לעמוד בדין:

**אנשי** סדום אין להם חלק ונפשם נדונית ועומדים בדין והוא שאמרו עליהם בעדת צדיקים אין עומדין אבל עומדין הם בעדת רשעים דור הפלגה אין להם חלק וכו' ואין

גורסין בה שאין עומדין בדין דור המדבר אין להם חלק וכו' ואין עומדין בדין שנאמר שם יתמו:

## דף קח.

**מרגלים** אין להם חלק לעוה"ב עדת קרח אין להם חלק לעוה"ב ואין גורסין בהם שאין עומדין בדין ולדעת ר' אליעזר דור המדבר ועדת קרח יש להם חלק נראה מדבריו שהרגישו בעונם ושבו עשרת השבטים שהגלה סנחריב אין עתידין לחזור על ידי משיח ולדעת ר' אליעזר אף הם חוזרין שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים כן:
**זהו** ענין המשנה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

## דף קי.

**אע"פ** שהמחלקת בכללו דבר שנוא ומשוקץ ודרך הערה אמרו עליו שהוא בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח מ"מ כשהוא חולק עם רבו או עם מי שהוא בראוי לקבל מרות מהם הוא שנוא ביותר והוא שאמרו כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש וכל החולק על רבו כאלו חלק על השכינה שנאמר בהצותם על י"י וכל המהרהר אחריו כאלו מהרהר אחר שכינה שנאמר באלהים ובמשה:

## דף קיא.

**הרוצה** להשלים עצמו בתורה ובחכמה ראוי לו שלא לעדן עצמו ושלא לבקש התענוגים שנאמר לא תמצא בארץ החיים לא תמצא במי שמחיה עצמו עליה:

## דף קיא:

**המשנה** הרביעית והכוונה בה לבאר ענין אנשי עיר הנדחת והוא החלק השני ואמר על זה אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב וזה דבר לא הוצרך לאמרו שהרי עובדי ע"ז הם אלא שאמרה על ידי גלגול מה שנזכר וחזר לעיקר הדין ואמר שאין העיר בדין עיר הנדחת להיות נדונין בסיף וממונן אבד עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט שהעיר בתחומו ועד שתודח רוב העיר אחריהם ועד שיהו מדיחיה שנים או יותר ואנשים ולא נשים וקטנים וכן בתלמוד המערב מצריכים שלא תהא לא כפר ולא כרך ופירשו בשעורה ממאה ועד רובו של שבט וכל שהיא על תנאים אלו דנין אותה בדין עיר הנדחת וכבר ביארנו בענינה שכשנודע ענינה לבית דין הגדול שולחין שם לחקור

ענינה ואם מצאו שהודחה רובה או כולה בעדות והתראה שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם לשוב ואם חזרו בהם מוטב ואם לא חזרו בהם עולין עליהם עד שתלכד העיר ואח"כ מרבין עליהם בתי דינין וחוקרין עליהם אחד אחד כל שמצאו שעבר בעדים והתראה מפרישין אותו ואם לא נמצא בענין זה אלא מיעוטה דנין אותם כיחידים להיות הם נסקלין וממונם פלט ושאר העיר נצולת ואם נמצאת כלה מעלין אותם לבית דין הגדול וגומרין את דינה של כל העיר לפי חרב וממונם אבד ונשרף עמה ואם רובה דנין אותם העובדים בסיף הם וטפם ונשיהם וממונן אבד ואף ממון אותו המיעוט הנשאר אבד עם שאר הממון שאנשי עיר הנדחת צריכים עדים והתראה לכל אחד כמו שהוזכר בהדיא במשנה זו וגדולי המפרשים כתבו שאין תשובה מתקבלת להם להצילם אחר שחקרו ונמצא שהודהו ועבדו בהתראה ומעשה אלא כל שכשהתאמת ענינה קודם חקירתם שולחים להשיבם ואם לא שבו חוקרין עליהם ואם מצאו שהודחה רובה באין עליהם ודנין אותם על הדרך שהתבאר הא כל שחסר אחד מתנאים אלו כגון שהודח מיעוטה או שמדיחיה חוצה לה או משבט אחר או שהודחה מאיליה או על ידי אחד או על ידי נשים וקטנים נדונים כיחידים בשני עדים והתראה שהיחידים בסקילה וממונם פלט ליורשים והמרובים בסייף וממונם אבד:

## דף קיב.

**שיירה** שעברה ממקום למקום הן שייראו חמרת או גמלת או איזו מן השיירות ולנה בעיר הנדחת והודחה עמהם פי' בגמ' שאם שהתה שם שלשים יום נדונין כעיר הנדחת ואם לא הודחה ונעשה המיעוט שלא הודח רוב כשנצטרפו אלו עמהם הרי אלו מצילים כלל העיר שלא ליעשות עיר הנדחת פחות מכן הרי הם כיחידים ואין נדונים עמה אם הודחו ולא מצילין אם לא הודחו:

**נכסי** צדיקים שבתוכה אובדים בכללה שבחוצה לה פליטים ושל רשעים אף בחוצה לה אובדים וכל אותם שלא הודחו בכלל הצדיקים והתנו בזה בגמ' דוקא בנקבצים בתוכה ומפרשים בו כל שיכולים להקבץ לתוכה באותו היום כלומר שהם קרוב לה בתוך מהלך יום אבל כל שרחוקים יותר אין מאבדין אותו אלא נותנין ליורשיהן שבעיר אחרת וי"מ בנקבצין לתוכה שיכולים להקבץ לתוכה בלילות כגון בהמות שרועות ביום ומכניסין אותה בלילה וי"מ בתוכה שכבר נקבצו בתוכה אלא שיצאו והופקדו עכשיו בעיר אחרת הא כל שלא ראו פני העיר מעולם כגון שהם נכסים שנפלו בירושה ממקום אחר פלט ובצדיקים כל שהוא חוצה לה על כל פנים פלט וכל שמאבדין בה מאספין את כל שללה

אל תוך רחובה ושורפין ואם אין בעיר רחוב עושין לה רחוב היה רחובה חוצה לה כונסין אותה לתוכה בבנין חומה חוץ ממנה והורגין כל הנפשות ושורפין כל השלל עם המדינה ומ"מ דוקא שללה אבל לא שלל שמים מכאן אמרו ההקדשות שבה יפדו אם הם קדשי בדק הבית ואח"כ ישרפו וי"א שלא ישרפו וכן כתבו גדולי המפרשים ואם הם קדשי מזבח ימותו ופי' בגמ' שהבכור ומעשר בהמה שבתוכה אם תמימים הרי הם כקדשי מזבח וימותו ואם בעלי מומים הרי הם בכלל בהמתם ויהרגו:

**תרומות** ירקבו ופי' בגמ' דוקא אם הגיעו ליד כהן מפני שהם נכסי אותו כהן אבל אם לא הגיעו ליד כהן ינתנו לכהן של מדינה אחרת שהרי עדיין הן נכסי שמים מעשר שני פי' או כסף פדיונו וכן הקדש או כסף פדיונו וכן כתבי הקדש שבתוכה יגנזו:

**ר'** שמעון אומר כל העושה דין בעיר הנדחת מעלה הקב"ה עליו כאלו העלה עולה שנאמר כליל לה' אלהיך ומכיון שבשרפה אסור לבנותה אפילו לגנות ופרדסים ור' עקיבא אומר לכמו שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים וכן הלכה וכל הבונה אותה לוקה שנאמר לא תבנה עוד וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה שנאמר לא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם:

**זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנו ופסקנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן**:

**כבר** בארנו שכל שאין מדיחיה מתוכה אינה נעשית עיר הנדחת היו המדיחים מתוכה אבל לא הדיחו בגופם אלא על ידי שלוחים שהם מעיר אחרת אין זה כלום אע"פ שהשולחים מן העיר וי"מ בהפך שאפילו היו המדיחים מן העיר אלא שהם מדיחים בשם אחרים שחוץ לעיר אינו כלום וי"מ אפילו היו השולחים והשלוחים מן העיר הואיל ומדיחים בשם אחרים אינו כלום עד שידיחו בלשון עצמם לומר יש יראה במקום פלוני נלך ונזבח וכו' נלך ונעבוד והם שומעים ועובדים בדרך עבודתה או באחת מארבע עבודות:

**עיר** שהיא על הספר אינה נעשית עיר הנדחת שאין עושין פרצה ליכנס מתוכה האויבים כמו שהתבאר ובבריתא פירשו שאין עושים בארץ ישראל שתי ערים נדחות אא"כ אחת בגליל ואחת ביהודה ונראין הדברים דוקא בבית דין שבאותו הדור:

**ובשביעי** של קמא התבאר שאין ירושלים נעשית עיר הנדחת וגדולי המחברים כתבוה אף בכל אחת מערי המקלט:

**כשנתחלקה** הארץ מתחילה נתחלקה בתחומין תחום פלוני לשבט פלוני וכן כולם ואם אירע שהיתה עיר אחת בנויה בין שני התחומין אף העיר היתה ממוצעת בין שני השבטים וזוכה כל אחת בחלק שבתחומו והראיה שהרי נאמר בערי הלויים שמיהודה ושמעון נטלו תשע ערים אלמא שהאחת היתה ממוצעת בין שניהם וזה שאמרו במשנה עד שיהו מדיחיה מאותו העיר ומאותו השבט ר"ל שאם רוב העיר משבט זה והודח אותו הרוב אבל המדיחים היו מן השבט האחר שהמיעוט שלו אינו נעשית עיר הנדחת ויש פוסקים כריש לקיש שאין חולקין עיר אחת לשני שבטים ומשנתינו בשנפלה חלק מן העיר בירושה לשבט האחר או שנתנה לו במתנה וערי הלויים שמא ארבע מאחד וחמש מאחר ולא יראה כן שהרי הלכה כר' יוחנן ברוב מקומות ומ"מ לענין פסק בעיר הנדחת אתה יכול לפרשה כשניהם:

**כבר** בארנו במשנה שכל שהודחה מאליה אינה בדין עיר הנדחת וכן בארנו שכשנכנסו בעיר מרבין עליהן בתי דינין ודבר זה מפני שתתקבל עדות כולם ביום אחד ויגמר הדין ולא יהיו מענין את דינם אם יזדמן שנצטרך לדונן כיחידים וכשהרבו לחקור ונמצא שהודחו רובם מעלין אותם לבית דין הגדול על הדרך שבארנו במשנה:

**זה** שבארנו בשיירא שכל ששהתה שלשים יום נדונת כבני העיר טעם הדבר מפני שנאמר בה הכה תכה את כל יושבי העיר לפי חרב וכל שנשתהא שלשים הרי הוא מיושבי העיר אבל לענין שיהא מבני העיר לפרוע לצרכי העיר אינו חייב עד שנים עשר חודש כמו שבארנו בראשון של בתרא והוא שאמרו שם כמה יהא בעיר ויהא מאנשי העיר שנים עשר חדש מעתה המודר הנאה מיושבי העיר אם יש שם אדם שנשתהא שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכן מותר ליהנות אבל אם הוא מודר הנאה מבני העיר כל שלא נשתהא שנים עשר חדש מותר ליהנות ממנו:

**נכסים** של בני מדינה אחרת שהופקדו בתוך עיר הנדחת אין נשרפים אלא יחזרו לבעלים ואפילו קבלו עליהם אחריות אין אומרין הרי הוא כשלהם שמ"מ אין זה שללה:

**כבר** בארנו שכל נכסים שבעיר הנדחת אסורים בהנאה מעתה בהמת עיר הנדחת שנשחטה הרי הוא כשור הנסקל חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אף זו אסורה בהנאה כלה שאי אפשר לחלקה ואפילו שחטוה כדי ליטול זה שחוצה לה חלקו אין זה כלום שאינה עומדת לשחיטה אלא חציה וכששוחט חלק של זה שהוא מתוכה אינה שוחט אלא מחתך ונמצא שאינה בת שחיטה כלל אבל עיסה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת שהרי הוא כאלו נחלקה ואין חלק של עיר הנדחת מעורב בה:

**בהמת** עיר הנדחת שנשחטה הואיל ואינה עומדת לשחיטה הדבר ספק אם הועיל לה שחיטתה לטהרה מידי נבילה אם לאו והולכין בה להחמיר וכן יראה לי בשור הנסקל ששחטו לאחר שנגמר דינו אבל חולין בעזרה וקדשים בחוץ התבאר במקומו ששחיטתם מטהרתם מידי נבילה:

**שער** הראש בין של אנשים בין של נשים מותר בהנאה שנאמר תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה קביצה ושריפה פאה נכרית והוא גדיל של שערות שאין מחברין בראשה שהנשים מביאות מבחוץ על ראשן לנוי אם היא קשורה על ראשה הרי היא כשאר שער ומותר היתה תלויה ביתד אם של אותן שנדונין אסור שהרי בכלל שללה הוא ואם היא מן המעוט הנשאר יש בדבר ספק אם הוא בכלל נכסי צדיקים שבתוכה לישרף או שמא הרי היא כמלבושיה שאין נשרפין בוודאי ומותרת לה ומאחר שהדבר בספק מחמירין בה:

**זה** שכתבנו שמלבושי הנשארים אין נשרפין דוקא אותם שהם לובשים אבל אותם המונחים בקופסא או ביתד ודאי נשרפים הם ושמא תאמר האיך הוא שואל על הפיאה שהיא ביתד אם היא נדונית כמלבושים שהיא לובשת טעם הדבר מפני שבכל שעה ושעה היא צריכה לה:

**אע"פ** שביארנו בהיתר שער הראש מטעם שמחוסר תלישה קביצה ושריפה לא הוצרכנו לכך אלא לעיר הנדחת שכל נכסיה לשריפה ומ"מ אף בשאר הנדונים ובכל המתים השער מותר בהנאה מפני שאינו גופו והוא שכתבו גדולי המחברים שכל מה שבמת אסור בהנאה חוץ מן השער ואין חלוק בזו בין נהרג בבית דין למת בידי שמים אבל בהמה שנהרגה בבית דין אף שערה אסור חכמי הדורות שלפנינו חולקין לומר שבנהרג בבית דין מיהא שערו אסור והם מביאים ראיה ממה שאמרו בערכין סוף פרק ראשון האשה שמתה נהנין בשערה בהמה שנהרגה אסורה בהנאה והם גורסין האשה שנהרגה ואמרו שם בגמ' אמאי אסורי הנאה נינהו והם מפרשים ומאחר שבבהמה שנהרגה בבית דין שערה אסור הואיל וגופה אסור כמו שהתבאר בשור הנסקל ואנו דנין השער כגוף אף באשה אפילו מתה בידי שמים הואיל וגופה אסור כמו שהתבאר מגזרה שוה דשם שם מעגלה ערופה יחשב גם כן שערו כגופו וכל שכן בנהרג בבית דין ותירצו באומרת תנו שערי לבתי כלומר שאם לא אמרה כלום ודאי אסור אלא כשהתירו לא התירו אלא בשאמרה קודם גמר דין תנו שערי לבתי והקשו ואלו אמרה תנו ידי לבתי מי יהבינן לה כלומר והשער אחר שאתה חושבו כגופה הרי הוא כידה ופירשוה הכא בפאה נכרית ומחוברת בה וכל שאמרה תנו שערי לבתי אינו נדון כגופה אבל אם לא אמרה תנו נדון

כגופה הואיל ומחובר בה ונאסר בשעת מיתה והקשה רב נחמן שהרי דומיא דבהמה קתני אלמא בשערה של עצמה הוא ולמה הותר ותירץ רב נחמן זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דין אוסרתה והם מפרשים שזה שהתירו שערה במשנה דוקא במתה או נהרגה שלא בבית דין שמיתתה לבד אוסרתה ואין איסור מיתה חל על השער שאין בו שום חיות אבל בהמה גמר דינה אוסרתה והרי הגמר דין חל על כלה והוא הדין לאשה שנהרגה בבית דין ששערה אסור והלכה כרב נחמן ממה שאמרו שם תניא כוותיה והם גורסין תניא כוותיה דרב נחמן האשה שמתה נהנין בשערה בהמה היוצאת ליהרג אסורה בהנאה ומה בין זו לזו זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דין אוסרתה זהו ענין פירושם ומכאן יצא להם לאסור שער הנהרגים בדין חוץ מעיר הנדחת מטעם חסרון תלישה ומ"מ יראה לי שאין פירוש זה מחוור שהרי היה לרב נחמן להקשות לעצמו והא דומיא דבהמה קתני מה בהמה בגמר דין אף אשה כן מאחר שכן נראין הדברים לפרש בסוגיא זו שדעת רב נחמן להתיר אף בנהרג בבית דין וכך פירושו בהמה שנהרגה בבית דין גמר דינה גורם את איסורה שאלמלא גמר דינה אין מיתתה אוסרתה שהנבלה מותרת היא בהנאה והרי גמר דינה חל על כלה אבל אשה שנהרגה בבית דין מיתתה אוסרתה בלא הגמר דין ואין גמר דין מוסיף באיסורה וכשם ששער המת מותר כך שער הנהרג בבית דין מותר ואנו גורסין תניא כוותיה דרב נחמן האשה היוצאה ליהרג נהנין בשערה ונמצא שאין הגמר דין אוסר בו כלום ואף כל גופו מותר עד שיהרג אע"פ שנגמר דינו והוא שאמרו בפרק הנשרפין רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין ובשורים כיוצא בה בסקילה מאחר שכלם אסורים בהנאה ואם לא כן הרי רוצח שנתערב משנגמר דינו כלם אסורין בהנאה והאיך פוטרין אותם:

**ושמא** תאמר הואיל ולמדנו איסור הנאתו משם שם האמור בעגלה ערופה האיך מתירין שום דבר שבמת בהנאה ואם מפני שלא נאסרה עגלה אלא משום דכתיב בה כפרה כקדשים והרי קדשי פנים עורן מותר בהנאה שנאמר עור העולה לכהן הרי מ"מ יש ללמדו גם כן מפרים הנשרפים ופרה אדומה שעורן ושערן אסור בהנאה שהרי נשרפין שלמים וכבר אמרו חומרא וקולא לחומרא מקשינן ויראה הטעם מכיון שתיבת הגזרה שוה מותמת שם אין לשון מיתה חל על השער אבל העור ודאי יש בו מיתה ואסור בהנאה ואע"פ שבפרק העור והרוטב אמרו דבר תורה עור האדם טהור אלא שטמאוהו שלא יעשה עורות אביו ואמו שטוחין ואם איסור הנאה יש כאן למה הוצרכו לטמאו והרי אף בלא טומאה יזהר בכך מחמת איסור הנאה שבו שהיא מן התורה ואם מאיסור הנאה אינו מוזהר האיך הוא נזהר מטומאה שאינה אלא טומאת סופרים אפשר שאין

הלכה כן אלא אף עורו טמא מן התורה וכן אתה יכול לומר שאע"פ שאסור בהנאה לא היו פורשין ממנו אלמלא שטמאוהו שהטומאה אדם בדל הימנה ונזהר בה ביתר מאיסור הנאה וכמו שאמרו במס' ע"ז גזרו על תינוק גוי שיהא מטמא בזיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור וסוף הדברים לדברי הכל ששער המת מותר בהנאה וא"כ מה שהקשו רבים בב"ק בענין שור ולא אדם תיפוק ליה דאין המתה שלו שהרי אסור בהנאה יש לתרץ מעתה הואיל ושערו מותר שלו קרינא ביה:

## דף קיב:

**כבר** בארנו במשנה שאם היו בעיר הנדחת בהמת קדשים קדשי מזבח כגון עולות ואשמות ודומיהן ימותו ואין אומרים ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה שאף דמיהם אסורין ומאוסים שנאמר זבח רשעים תועבה ודברים אלו דוקא בקדשי רשעים שבתוכה אבל קדשי מזבח שהקדישום הצדיקים בתוכה אע"פ שנכסיהם אובדים יקרבו שהרי מה שחטאו בדירתם עמהם נתכפר להם באבוד ממונם ויש חולקים בזו אלא אף בשל צדיקים הואיל ונדחה ידחה:

**זה** שביארנו בקדשי מזבח שבה שימותו לא סוף דבר קדשים גמורים שאינו חייב באחריותן אלא אפילו היה הוא חייב באחריותן אין מפקיעין אותן מדין שלל שמים וכמו שכתבנו במציעא בענין אונאה שאף אותן הקדשים שהוא חייב באחריותן יש להם אונאה וכן אפילו קדשים קלים אע"פ שאין בהם מעילה כמו שבארנו בראשון של קמא שמ"מ אחר הקרבת אמוריו אינו זוכה בהם אלא משל שמים ושלחן גבוה ואין זה שללה ואפילו הומם שהרי מ"מ אם הומם צריך פדיון ואין צריך לומר בקדשים שמאליהם דינן שימותו כגון חמש חטאות המתות:

**זה** שבארנו במשנה בבכור ומעשר בהמה שהתמימים ימותו והבעלי מומין יהרגו יש חולקין לפסוק כרבינא שאף הבעל מום שלל שמים הוא ומ"מ ינתן לכהן שבעיר אחרת וכן בתמימים ומה בין אלו לקדשים קלים שבקדשים קלים אם הוממו צריכין פדיון ובכור ומעשר בהמה אם הוממו אין צריכין פדיון אלא נאכלים לבעלים כמו שבארנו במסכת יום טוב ואעפ"כ לא יצאו מכלל שלל שמים:

**עסה** של מעשר שני בירושלים חייבת בחלה ובגבולין אם לא נפדית פטורה מן החלה הא אם נפדית חייבת בחלה שמא תאמר אחר שמעשר שני בגבולין פטור מן החלה נמצא שהוא ממון גבוה וא"כ במה אמרו בו שיגנז ואי אפשר לומר במעשר שני בירושלים שחזר לשם ממון בעלים שהרי ירושלים אינה נעשית עיר הנדחת ואם של עיר אחרת שהעלוהו

קודם שהודחה לירושלים ואח"כ הודחה ולמה יגנזו הרי קלטוהו מחיצות ירושלים שלא לצאת עוד משם לישרף אלא שינתן ליורשיו לאכלו לשם ואם בשנטמא שאינו ראוי לאכילה יפדה שהרי אע"פ שאין פודין מעשר שני בירושלים אם נטמא מ"מ פודין ואף בפירות הנלקחים ממנו כן כמו שביארנו במציעא פרק הזהב על כרחך אתה מפרשו בטהור שהעלוהו לירושלים קודם שהודחו ואם תשיבני קליטת מחיצות תפתר בשנפלו ואין שם חומה ומחיצות לאכול דאוריתא ר"ל שלא לאכול מעשר שני אלא לפנים מן החומה ומחיצות לקלוט שלא ליפדות אחר שנכנס לירושלים ולא נטמא אפילו הוציאוהו משם מדרבנן ואלו היה מעשר שני דעלמא היה נפדה והיינו אומרין שלא אמרו מחיצות לקלוט לעכב פדייתו אלא בשיש מחיצות אחר שאינו אלא מדברי סופרים אבל זה שהוא עיר הנדחת והיה בו היתר אכילה קודם שנפלו מחיצות הרי הוא ממון הדיוט ויגנז ובדין היה לישרף אלא שחוששין לזילות של מעשר ואינו ממון גבוה ליפדות:

**בפרק** הזהב יראה שאף במעשר שני דעלמא כל שקלטוהו מחיצות ונפלו אינו נפדה ואין אומרין בדאיתנהו גזור בדליתנהו לא גזור ומתוך כך יש שאין גורסין כאן דנפול מחיצות אלא לעולם בטהור וכדרבה דאמר מחיצה לאכול דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן כלומר ומאחר שאין קליטת מחיצות לעכב פדיון בהוצאתן אלא מדרבנן לענין עיר הנדחת לא העמידו דבריהם והרי הוא ממון בעלים ושריפה כשאר השלל וכן עיקר ואין גורסין הלכך מיכלה לא אפשר וכו':

## דף קיג.

**המזוזות** והתפילין וספרי תורה שבעיר הנדחת הרי הן בכלל כתבי הקודש וכלן יגנזו ולשרפם אי אפשר שהרי אזכרות שבהן בקדושה נכתבו וכתיב ואבדתם את שמם לא תעשון כן לי"י אלהיכם כמו שהתבאר:

**פירות** המחוברים שבעיר הנדחת מותרין שהרי מחוסרים תלישה הם וכל שכן האילנות עצמם והתלושים אסורים מ"מ כל עיר שהחרימוה בית דין והזכירו בכלל החרם כל אשר בה אף האילנות המחוברים בכלל והוא שאמרו של יריחו בין תלושים בין מחוברים אסורים שנאמר והיתה העיר חרם וכל אשר בה לי"י וכן הכל כפי מה מתנים אם להקל אם להחמיר:

## דף קיג:

**לעולם** יהא אדם זהיר בכבוד החכמים והחסידים ויהא מתפלל בשלומם שהכל עומדים בזכותם דרך הערה אמרו רשע בא לעולם רעה באה לעולם שנאמר בבא רשע בא גם בוז אבד רשע מן העולם טובה באה לעולם שנאמר באבוד רשעים רנה צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו מעצבון ידינו אמן ואמן:

**נשלם** הפרק ונשלמה המסכת תהלה לאל:

**זה** מה שראינו לכללו במסכת סנהדרין ונשוב במה שייעדנו לכלול בו מעניני האמונות התוריות בעזר הצור ויבא אחר זה מה שיראה לכללו במסכת מכות בעזרת הצור ובישועתו אמן ואמן.